

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MİNKARÎ

İslam Klasikleri 10

Vak'atı Sıffîn

Sıffîn Savaşı

MİNKARÎ (212/827)

Adı, Ebu'l-Fadl Nasr b. Müzâhim b. Seyyâr el-Minkârî'dir. Arap bir tarihçi olup tarihçilerin belirttiği gibi mezhebine sadık bir Şii'dir. Kûfe'de doğmuş ancak Bağdat'ta ikamet etmiş ve Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc'dan rivayet etmiştir. Hâl tercümesi yazarları onun güzel kokular satan bir attar olduğundan bahsetmişlerdir. Sıffin Savaşı'nın evveliyatını tam bir maharetle serdettikten sonra tam bir dikkat ve ihata ile savaşın seyrini tasvir etmektedir. Bu bağlamda bizlere tarafların sözlerini, hitabet ve şiirlerini rivayet etmektedir. İbn Hibbân onu sika olarak kabul etmektedir. Şii olarak kabul edilen İbn Ebi'l-Hadîd şöyle der: "Bizler Nasr b. Müzâhim'in *Sıffin Savaşı* adlı eserinde rivayet ettiklerini güvenilir ve sahih kabul ediyoruz. Rivayetlerinde heva ve hevesine uymamış, kusurlu davranmamıştır. O Ashâb-ı Hadîsten olan bir zattır." Muâviye'nin kusurlarını zikrederken Hz. Ali hakkında hasımlarının ileri sürdükleri hatalarını gizlememektedir.

Cemalettin Saylık

Mardin Midyat Deyrizbin'de 1953'te doğmuştur. 1973'te Mardin İmam Hatip Lisesinden, 1977'de ise İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünden mezun oldu. Resmî eğitim süreci yanında aralarında Halil Gönenç ve Abdolvahhup Aydın hocaefendilerin bulunduğu üstatlardan Arap dili ve edebiyatı alanında özel dersler aldı. 1994'te Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisansını tamamladı. 1987'de Türkiye'nin Bağdat Büyükelçiliğine atase olarak; 2006'da Türkiye'nin Kahire Büyükelçiliğine eğitim müşaviri olarak atandı. Muhtelif yıllarda bakan danışmanlığı görevlerinde bulunan Saylık, Milli Eğitim Bakanlığı Dış İlişkilerle İlgili Bakanlık müşavirliğinden emekli olmuştur.

Ankara Okulu Yayınları: 254
İslam Klasikleri: 10

© Ankara Okulu Basım Yay. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Editör: Mehmet Azimli
Son Okuma: Kasım Gezen
Dizgi, kapak: Ankara Dizgi Evi
Baskı, cilt, kapak baskısı: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Birinci basım: Aralık 2017

ISBN: 978-605-9281-63-8

Ankara Okulu Yayınları
Şehit Mehmet Baydar Sokak 2/A Maltepe/ANKARA
Tel: (0312) 341 06 90 Faks: (0312) 341 06 95
web: www.ankaraokulu.com
e-mail: ankaraokulu@ankaraokulu.com

VAK'ATU SİFFÎN

Sıffîn Savaşı

NASR B. MÜZÂHİM
EL-MİNKARÎ (212/827)

Tercüme ve Notlar
Cemalettin Saylık

Ankara Okulu Yayınları
Ankara 2017

İçindekiler

Editörden	9
Önsöz	11
Muhakkukın Önsözü	13
Sıffın	13
Nasr b. Müzâhim	14
Eserleri	15
Vak'atu Sıffın Nüshaları	16
Tahkiki	17
I. BÖLÜM	19
Kûfe'ye Geliş	20
Görüşmeler	22
Hutbeler	25
Vali Tayini	26
Eşter-Dahhâk Savaşı	27
Amiller	29
Heyetler	37
Muâviye'ye Mektup	39
Amr b. el-Âs	44
Şürahbîl el-Kindî	52
Muâviye'nin Mektubu	61
Ali'nin Mektubu	63
Medine'ye Mektup	66
Adî b. Hâtim	68
II. BÖLÜM	71
Osman'ın Ölüm Haberi	76
Muâviye'nin Mektubu	83
Ali'nin Mektubu	84
Savaş İstişaresi	87
Savaş Hutbesi	90
Eleştiriler	92
Valilere Mektup	98
Askerî Komutanlar	101
Vergi Amirleri	101
Şam ile Yazışma	102
Ali'nin Hutbesi	105
Sefer Hazırlıkları	107

Muâviye'nin Hazırlıkları	118
Vali Tayin Etmesi	118
III. BÖLÜM	119
Yola Çıkış	119
Güzergah	128
Medâin	129
Cezire	131
Rakka	131
Muâviye'ye Mektup	134
İlk Karşılaşma	136
İlk Çarpışma	138
Sıffin	140
Su Problemi	142
Elçiler	162
Ubeydullah b. Ömer	162
Kurrâ	164
Muâviye'nin Hilesi	166
Grupların Çatışması	170
Savaş İlanı	176
IV. BÖLÜM	181
Muâviye'nin Komutanları	182
Savaşın Başlaması	182
Muâviye Hakkında Rivayetler	184
Orduya Hitabeler	190
Çarşamba Muharebesi	197
Savaştan Enstantaneler	208
V. BÖLÜM	239
Savaş Alanı	240
Kabileesel Rekabetler	260
Mübarezeler	266
Ammâr	270
IV. BÖLÜM	299
Hâşim b. Utbe	299
Perşembe Muharebesi	307
Savaşın Acımasızlığı	313
Ali Zafere Yakın	341
Muâviye'nin Barış Çabası	345

VII. BÖLÜM	355
Bölükler Savaşı	358
Ekonomik Vaat	366
Ensar	374
Muâviye'nin Şam Talebi	397
Herîr Gecesi	402
Nihaî Saldırı	403
Mushaflar Mızraklarda	405
Eş'as b. Kays	407
Tahkim	415
VIII. BÖLÜM	421
Hakemler	421
Tahkim Vesikası	428
Muhakkime	441
Kûfe'ye Dönüş	449
Hakem Olayı	454
Dizin	477

EDİTÖRDEN

Ankara Okulu Yayınları “İslam-Klasikleri” projesi üst başlığı kapsamında yayımlanan serinin onuncu kitabı olarak, yıllardır büyük emeklerle toparlanmış İslam toplumunun kazanımlarını berhava edecek olan Sıffin Savaşı’nı anlatan bir eserle karşınızdayız.

Eserin ilginç özelliği 37/657 tarihindeki bir savaş üzerine yazılmış olmasıdır ve bu sahada klasik tek eser olma özelliğini korumasıdır. İslam tarihinin saltanata geçiş yolundaki son parametre olan bu savaş, aynı zamanda o güne kadar en fazla Müslümanın katledildiği bir savaş olma özelliğini de korumaktadır.

İlk dönem algısını güzellikleriyle, olumsuzluklarıyla olduğu gibi önünüze sermeye devam ediyoruz. Sıffin Savaşı’nı panoramik olarak gözlemek üzere sizi Minkarî’nin *Vak’atu Sıffin* adlı eseriyle baş başa bırakıyoruz...

Hayırlara vesile olması dileğiyle...

Mehmet Azimli¹

ÖNSÖZ

Henüz Peygamber'in (sav.) vefatı üzerinden bir çeyrek asır geçmeden, Veda Hutbesinde "*Sakın benden sonra birbirinizin boynunu vuran düşmanlar hâline gelmeyin,*" diye uyardığı Müslümanlar, hicrî 36 yılında kendi aralarında acımasız ve oldukça dramatik geçen bir savaşa tutuşmuşlardır. Suriye'nin bugünkü Rakka şehri civarında ve Fırat Nehri kenarındaki Sıffîn'de cereyan eden bu savaş, yüz on gün sürmüş ve doksan muharebeye sahne olmuştur. Savaşın kimi muharebeleri gece de devam etmiş ve bir tek muharebe bile binlerce muharibin canına mal olmuştur. Tabir caizse İslam tarihinin en büyük "Kerbela'sı" olan bu savaş; siyasetçi, yönetici, komutan, Kurrâ, muhaddis hatta şair pek çok sayıda seçkin insanın hayatına mal olmuştur. Eserde yer alan rakamlara göre can kaybı yetmiş bindir. Bazı kaynaklar bu rakamı yüz bin olarak vermiştir. Muhtemelen can kaybı sağlıklı bir şekilde sayılamadığı için gerçek rakam bilinmemiştir.

Bütün büyük savaşlardan sonra hiçbir şey eskisi gibi olmaz. Nitekim bu savaştan sonra da hiçbir şey eskisi gibi kalmadı ve olmadı. Özellikle Hz. Ali cenahında büyük bir karışıklık hâli yaşanmış, Kurrâ denilen kesim büyük ölçüde isyana kalkışmış ve olay nihayetinde Hz. Ali'nin öldürülmesiyle sonuçlanmıştır. Bu savaş İslam dünyasındaki fikrî ve mezhebî bölünmeyi de hızlandırmış ve sonuçlarının etkisi günümüze kadar ve bazen bütün şiddetiyle kendini hissettirmiştir.

İslam tarihinin ilk döneminde kimi tarihçiler bu olayı tarihî bir bilinçle ele almaya ve kayda geçirmeye itina göstermişlerdir. Bunlardan biri Ebu'l-Fadl Nasr b. Müzâhim b. Seyyâr el-Minkarî'dir. Kendisi Kûfe'de doğup büyümüş ancak ilmî kariyerine Bağdat'ta sahip olmuştur. Onun *Vak'atu Sıffîn* adlı eseri dışındaki kitapları günümüze kadar gelmemiştir. Bu eser Sıffîn Savaşı konusunda müstakil olarak yazılan ve o dönemden günümüze kadar gelen tek eser olma özelliğine sahiptir. Müellifin mezhebî aidiyeti hakkında ileri sürülen mülahazalar ilmî olmaktan çok, mezhebî mülahazalardır. Ancak, her insanda bulunabilecek

kadar fikrî ve mezhebî temayüller müellif için de söz konusu olabilir. Buna rağmen eserde olayları naklederken iki tarafın görüşlerine yer vermekte, mektuplarını, konuşmalarını, şairlerini ve hatiplerinin şiir ve konuşmalarını nakletmektedir. Kısacası anlatımlarında dengeli bir nakil ve anlatımda bulunmaya itina göstermiştir. Kaldı ki, meşru Halife konumunda olması ve İslam'daki yeri itibarıyla ve taassuba kaçmadan Hz. Ali'ye meyletmek çok da yadırganacak bir durum olmasa gerektir. Ancak Nasr b. Müzâhim'i sika bir tarihçi ve hadisci olarak gören İbn Hibbân gibi âlimler de vardır. Esasında doğru olan *"Kullarımı müjdele: Onlar sözü dinlerler ve en güzeline uyarlar,"* (Zümer, 39/17-18) ayetinde belirtildiği gibi muhtelif sözleri dinleyip sonra doğru ve güzel olanına uymaktır.

Eser aynı zamanda yer verdiği şiir, hitabe ve mektuplarla da o günkü toplumun ruh hâlini ve insanlara hâkim olan zihniyeti de ortaya koymaktadır. Eser savaş sahnelerinin tasviri yanında, bu vahim hadiseyi besleyen çok yönlü ve derin sebeplere de ışık tutmaktadır. Kısacası ilim insanları için bu dramatik hadisede incelenecek ve tahlil edilecek çok yönlü psikolojik, sosyolojik, tarihî ve kültürel unsur bulunmaktadır.

Tercümede 1990 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Cil Yayınlarında yayımlanan nüshayı esas aldık. Eserde dönemin telif tarzına uygun olarak sened zinciri yer almış ve tercümede de muhafaza edilmiştir. Rivayetlerde kısmen "Nasr dedi" tabiri de yer almıştır. Müellif, Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc, Habîb b. Hasan, Abdülazîz b. Siyâh, Yezîd b. İbrâhîm et-Tûsî ve Ebu'l-Cârud Ziyâd b. Münzir'den rivayet etmiştir.

Muhakkık tarafından münhasıran Arapça metinle alakalı olarak yazdığı dipnotlara yer vermedik. Ayetlerin bir kısmının sure ve ayet kayıtları tarafımızdan yapılmıştır. Mütercime ait notların sonuna (çev.) kaydı düşülmüştür.

Sıffin Savaşına ve savaşın muharebeler kadar siyasi ve diplomatik seyir ve müzakerelerine ayrıntılarıyla yer veren eser İslam tarihinin önemli bir dönemine ışık tutmaktadır. Eserin ilim taliplerine ve araştırmacılara yararlı olması samimi dileğimizdir.

Tevfik Allah'tandır.

Cemalettin SAYLIK

MUHAKKIKIN ÖNSÖZÜ

Sıffın

Irak'ın yükseklikleriyle Bilad-ı Şam arasında yer alan bu belde, tarihin ölümsüzleştirdiği bir yer olduğu gibi, kendisinin de Arapların ve İslam hilafetinin sicilinde ölümsüz ve belirgin bir tarihî süreci ölümsüzleştirmiştir. Aynı şekilde Sıffın, çeşitli dinî ve siyasi mezhepleri doğurarak muhtelif renklerini İslam dünyasının muhtelif bölgelerine yaymıştır. Bu savaşta yüz on gün boyunca kan akmış ve tarihçilerin kaydettiğine göre çok çetin doksan muharebeye sahne olmuştur.²

Çok çetin bir savaştı. Az kalsın Müslümanları ortadan kaldırıyor ve onların izzetini ve eserlerini silip süpürüyordu. Müslümanlar hicrî 36 yılında Cemel Savaşından sonra neredeyse atlarından iner inmez aynı yılın şevval ayının beşinde Sıffın Savaşı için yeniden atlarına bindiler. Allah'ın inayeti onların imdadına yetişip de iki tarafın kanının akmasını durdurmasa ve geri kalan kahramanlarıyla seçkinlerini muhafaza etmeseydi İslam tarihinin yüzü farklı bir şekilde tecelli edecekti.

Tarihçiler bu savaşı kaydetmeye özen göstermişlerdir. Bu konuda ilk eser yazanlardan biri hicrî 170 yılında vefat eden Ebû Mihnef Lût b. Yahyâ b. Saîd b. Mihnef b. Selîm el-Ezdî'dir. Ardından hicrî 212 de vefat eden Ebu'l-Fadl Nasr b. Müzâhim eser telif etmiştir. İbnü'n-Nedîm der ki, "Ebu'l-Fadl Ebû Mihnef'in tabakasından sayılır."³ İbn Müzâhim'in çağdaşı olan ve hicrî 130'da doğup 207'de⁴ vefat eden Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî de Sıffın hakkında eser yazmıştır. Yine Sıffın tarihi konusunda ilk eser yazan müelliflerden biri de Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî'dir. Ancak, bu konuda

2 *Mu'cemu'l-Buldân*, Sıffın mad.

3 İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 137.

4 İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 144.

müstakil bir eser değil yazdığı *Târîh* adlı eserinin hicrî 33 ve 37 senelerinin olayları kapsamında bu savaşı zikretmiştir.⁵

Bu konuda bilinen bir eser olan ve Nasr b. Müzâhim'e ait olan *Sıffîn Savaşı* adlı eseri takdim ediyoruz. Müellif Taberî'nin üstatlarının üstadı kabul edilir. Zira yukarıda işaret edildiği gibi Taberî, Nasr b. Müzâhim'in çağdaşı olan Ebû Mihnef'in⁶ talebelerinden rivayet etmektedir.

Nasr b. Müzâhim

Adı, Ebu'l-Fadl Nasr b. Müzâhim b. Seyyâr el-Minkarî'dir. Soyu, Benî Minkâr b. Ubeyd b. el-Hâris b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Zeyd Münât b. Temîm olarak bilinir.⁷ Arap bir tarihçi olup tarihçilerin belirttiği gibi mezhebine sadık bir Şiidir. Kûfe'de doğmuş ancak Bağdat'ta ikamet etmiş ve Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc, Habîb b. Hassân, Abdülazîz b. Siyâh, Yezîd b. İbrâhîm et-Tüsterî ve Ebu'l-Cârûd Ziyâd b. el-Münzir'den rivayet etmiştir. Kendisinden de oğlu Hüseyin b. Nasr, Nûh b. Habîb el-Kumsî, Ebu's-Salt el-Hîrevî, Ebû Saîd el-Eşecc, Ali b. el-Münzir et-Tarikî ve Kûfeli bir grup rivayet etmişlerdir. Bağdat'ta ikamet etmesi sebebiyle el-Hatîb el-Bağdâdî kendi tarihinde onun hâl tercümesini vermiştir.⁸

Tarih kaynakları onun doğum tarihini vermemektedir ancak Ebû Mihnef tabakasından sayılmış olması onun uzun yaşadığını göstermektedir. İbn Hacer'in *Lisânu'l-Mîzân*'da belirttiği gibi Ebû Mihnef Lût b. Yahyâ, hicrî 170 yılından önce öldüğüne göre Nasr'ın doğum tarihi büyük ihtimalle hicrî 120 yılına yakın bir tarihtedir.

Hâl tercümesi yazarları onun güzel kokular satan bir attar olduğundan bahsetmişlerdir. Onun bu mesleği kitabının satırları arasında parıltısı görülen telif üslubuna o güzel zevki katan unsur olmalıdır. Aynı şekilde bu iş ona telifte üstün bir

5 Taberî, *Târîh*, V. 235-244.

6 Taberî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Medâinî'den, el-Medâinî ise Ebû Mihnef'ten rivayet etmektedir (bkz. V. 233). Ömer b. Şeyye, Ebu'l-Hasan el-Medâinî ve Ebu'l-Mihnef'ten rivayet etmektedir (bkz. V. 184).

7 bkz. *el-Maârif*, 36; *el-İştikâk*, 152.

8 *Târîhu Bağdâd*, XIII. 282-283.

maharet kazandırmıştır. Nitekim Sıffın Savaşının evveliyatını tam bir maharetle serdettikten sonra tam bir dikkat ve iha-ta ile savaşın seyrini tasvir etmektedir. Bu bağlamda bizlere tarafların sözlerini, hitabet ve şiirlerini rivayet etmektedir. Bu şiirler, ravilerin kendi kattıkları veya olayları nakledenlerin ilave ettikleri dahi olsa bunları tam bir insicam içerisinde sunmakta, mükemmel bir şekilde tasvir etmekte ve muntazam bir şekilde arz etmektedir.

Nasr'ın sika olup olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Nitekim Şiaya mensup bütün raviler hakkında aynı tartışma söz konusudur. Ancak İbn Hibbân onu sika olarak kabul etmektedir.⁹ Şii olarak kabul edilen İbn Ebi'l-Hadîd şöyle der: *"Bizler Nasr b. Müzâhim'in Sıffın Savaşı adlı eserinde rivayet ettiklerini güvenilir ve sahih kabul ediyoruz. Rivayetlerinde heva ve hevesine uymamış, kusurlu davranmamıştır. O Ashâb-ı Hadîsten olan bir zattır."*¹⁰ Akîlî ise onun hakkında der ki: *"Şi-idir ve hadisinde tereddüt vardır."* Ebû Hâtim ise onun hakkında: *"Hadisinde sapma vardır ve metruktür,"* demektedir.¹¹

Ancak, her şeye rağmen *Sıffın Savaşı* adlı eserinde hiç kimsenin azade tutulamayacağı sınırlı bazı meyiller dışında heva ve hevesine kapılmamış ve asabiyete meyletmemiş bir tarihçinin sükûneti içinde hareket ettiği görülmektedir. Muâviye'nin kusurlarını zikrederken Hz. Ali hakkında hasımlarının ileri sürdükleri hatalarını gizlememektedir.

Eserleri

Yâkût dedi: *"Nasr b. Müzâhim tarih ve tarihî rivayetlerde ilim sahibiydi."*¹² İbnü'n-Nedîm¹³ eserleri arasında *Kitâbu'l-Garat*,¹⁴ *Kitâbu'l-Cemel*, *Kitâbu Sıffın*, *Kitâbu Makteli Hicr b. Adî* ve *Kitâbu Makteli Hüseyin b. Ali* kitaplarını saymaktadır.

9 *Lisânu'l-Mizân*, VI. 157.

10 *Şerh Nehcü'l-Belâğa*, I. 183.

11 *Lisânu'l-Mizân*, VI. 157.

12 *Mu'cemu'l-Udebâ*, XIX. 225.

13 *el-Fihrist*, 137.

14 Aynı isimle İbrâhîm b. Hilâl es-Sekafî de eser yazmıştır.

*Muntehe'l-Makâl*¹⁵ müellifi bunlara *Aynu'l-Verde*,¹⁶ *Kitâbu Ahbârî'l-Muhtâr*¹⁷ ve *Kitâbu'l-Menâkıb* adlı eserleri ilave etmiştir. Görülüyor ki bu zatın çabası daha çok Şianın ilgi duyduğu konulara yöneliktir. Ne var ki bu eserlerinden sadece *Sıffîn Savaşı* adlı kitabı günümüze kadar intikal etmiştir.

Vak'atu Sıffîn Nüshaları

1- Bu kitap ilk olarak taş basma olarak 1301 yılında İran'da basılmıştır. Bu nüsha piyasada bulunmamakta ve elde edilmesi güç olan bir nüshadır. Mısır Kütüphanelerine ancak son zamanlarda girmiştir. Rivayet tarzında nakledilmiş olup sekiz cüze ayrılmıştır. Her cüzün başında rivayet senedi yer almaktadır. Rivayet zinciri Nasr b. Müzâhim ile son bulmaktadır. Kitap 305 sayfadan oluşmakta ve her sayfa 12 satırdan meydana gelmektedir. Bu nüshanın bazı kelimeleri silinmiştir. Birçok tahrif ve basım hatası bulunmaktadır. Yer yer eksik veya fazlalıklar ihtiva etmektedir. Bu kitabın yayımlanmasında ve tahkikinde esas aldığım bu nüshadır. "Asıl nüsha" tabiriyle kastettiğim bu nüshadır.

2- Eser ikinci kez 1340 yılında Beyrut'ta Abbâsiye Matbaasında basılmıştır. Bu baskıda yayıncı kitapta yer alan bütün rivayet senedlerine yer vermemiştir. Aynı şekilde bazı metin ve şiirlere de yer vermekten kaçınmıştır. Bu nüsha tahkik süzgecinden geçmediği gibi, yayıncı birinci nüshanın özeti ni matbaaya vermekle yetinmiş ve kitapta yer alan tahrif ve yanlışlara işaret etmemiştir. Ancak yine de bu hâliyle de olsa kitabı yayımlamak suretiyle araştırmacıların istifadesine sunmakla önemli bir hizmet ifa etmiştir.

3- Üçüncü nüsha ise keşfedilmemiş hâlde İbn Ebi'l-Hadîd'e ait *Nehcü'l-Belâğa* şerhinin muhtevası içinde bulunuyordu. Bu eseri mütalaa ederken onu ben ortaya çıkardım. Bu zat,

15 Ebû Ali Muhammed b. İsmâîl, *Muntehe'l-Makâl*, 217.

16 el-Cezîre bölgesinde bulunan Resu'l-Ayn beldesidir. Bu beldede Arapların önemli vakalarından biri vuku bulmuştur. Bkz. *Mu'cemu'l-Büldân*.

17 el-Muhtâr b. Ebî Ubeyd es-Sekafi'yi konu almaktadır. Muhtariye veya Key-sâniye adıyla bilinen fırka da ona mensuptur. Bkz. *el-Fark Beyne'l-Firak*, 27-38.

yazdığı esrin kapsamına bazı eserlerin muhtevasını eklemeyi adet hâline getirmiştir. Nitekim aynı tarzı *Hizânetü'l-Edeb*'in yazarı Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî de denemiştir. Bu nüshayı ortaya çıkarmam bir ay kadar zamanımı almıştır. Allah'ın da yardımıyla bu eserin bütün metinlerini İbn Ebi'l-Hadîd'in şerhinde bulabildim. Ancak, bu metinler, İbn Ebi'l-Hadîd'in şerhinde karışık bir hâlde ve farklı mevzuların kapsamı içinde yer almıştır. Bunların içinde ancak yirmi sayfa kadar bir kısım orada yer almamıştır.

İşte bu kitabın yayınlanmasında bu iki nüshayı esas aldım.

Tahkiki

Kitabın tahkikinde İran'da basılan nüshanın eksikliklerini İbn Ebi'l-Hadîd'in şerhinden çıkardığım nüshayla tamamlamaktan başka bir yol yoktu. Zira İran nüshasında önemli miktarda atılmış kısımlar vardı. Bu eksiklikleri tamamlarken özel mülahazalara yer vermedim ve tamamladığım kısımları parantez içine aldım. Okuyucu kayıt düşülmeden bulduğu parantez içi kısımlar benim çıkardığım nüshadandır. Bunun dışındaki alıntıları ise kayıt ve not düşerek ictibas ettim.

Ayrıca kitabın olaylarla, isimlerle, şiir ve edebî eserlerle dolu muhtelif metinlerini tahkik ederken tarih kaynaklarına, bu konuda yazan müelliflerin eserlerine, şiir kaynaklarına başvurdum ve belde isimlerini gözden geçirdim. Bu kaynakların bir kısmını kitabın başlangıcında zikrettim.

Ümit ederim ki bu kitapta tereddüt ve şüphe uyandıran hususları gidermeye, tarih ve Arap eserleri mirasına mütevacı bir katkı sunmaya muvaffak oldum.

Abdüsselâm Muhammed Hârûn

İskenderiye, Muharrem 1365

I. BÖLÜM¹

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

Üstat el-Hâfız Şeyhü'l-İslâm Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mü- [1]
bârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî² bize şöyle anlattı:

Üstat Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Say-
rafi,³ kendisine okumak suretiyle Rebiülâhir ayı 484 yılında bize
şöyle haber verdi:

Ebü Ya'lâ Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer el-Vekîl,⁴
kendisine okunmak suretiyle ve ben de dinleyerek 438 Recep ayın- [2]
da bize şöyle anlatı:

Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sâbit b. Abdullah b. Muhammed b. Sâbit
es-Sayrafi,⁵ kendisine okunmak suretiyle ve ben de dinleyerek bize
şöyle nakletti:

Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ukbe b. el-Velîd b. Hümmâm b. Ab-
dullah b. el-Himâr b. Seleme b. Semîr⁶ b. Es'ad b. Hümmâm⁷ b. Mür-
re b. Zühl b. Şeybân b. Sa'lebe b. Ukâbe b. Sa'b b. Ali b. Bekir b. Vâil,
kendisine okunmak suretiyle hicrî 340 yılında bize şöyle haber verdi:
Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rabî' b. Hişâm en-Nehdî el-Haz-
zâz⁸ bize şöyle anlattı:

Nasr b. Müzâhim et-Temîmî bize nakletti:

[3]

Ömer b. Sa'd b. Ebi's-Sayd el-Esedî,⁹ el-Hâris b. Hasî¹⁰ra; Abdurrah-
mân b. Ebi'l-Kenûd ve başkalarından rivayetle bize şöyle nakletti:

- 1 Kitâbın daha iyi anlaşılması için yeni başlıklar ihdas edilmiştir (Ed.)
- 2 Bağdatlı muhaddis ve Hanbeli hafız. 462-538 yılları arasında yaşadı. Bkz. *el-Muntazim*, X.108-109; *Safvetu's-Safve*, II. 281; *Tezkiretü'l-Huffâz*, IV. 75; *Şezerât*, IV. 116-117.
- 3 Ebu'l-Huseyn el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed b. el-Kâsım b. Ahmed es-Sayrafi et-Tuyûrî (411-500). Bağdatlı muhaddis. Kitapları arasında Dâ-rekutnî hattıyla yazılmış bin cüz bulunuyordu (bkz. *Lisânu'l-Mizân*, V. 11; *Şezerât*, II. 412).
- 4 Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer b. Ahmed b. Ca'fer b. el-Hasan b. Vehb (381-438). Bağdatlı muhaddis. Mûsâ b. Ca'fer ve Dârekutnî'den rivayet etmiştir. el-Hatîb el-Bağdâdî ondan rivayet etmiş ve güvenilir olduğunu söylemiştir. (Hicrî 381 de doğmuş ve 438'de vefat etmiştir.)
- 5 (Öl. H 393) el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd* adlı eserinde hâl tercümesini vermiştir. bkz. *Târihu Bağdâd*, II. 111.
- 6 Velîd'den Semîr'e kadar olan kısmı elimdeki kaynaklarda geçmemektedir.
- 7 Bu isim *Nihâyetu'l-Erb*'de geçmektedir (II. 333).
- 8 Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rabî' b. Hişâm b. Azûr b. Mühellil en-Nehdî el-Kûfî. Bağdat ve Kûfe'de ikamet etmiş bir muhaddistir. Husayn b. Muhârik Hemam b. Müslim ve Ebû Naîm el-Fadl'dan rivayet etmiştir. Kendisinden de et-Taberî, Yahyâ b. Saîd ve Muhammed b. Muhalled el-Attâr rivayet etmişlerdir. Kûfe'de hicrî 274 ölmüştür. Bkz. *Târihu Bağdâd*, IX. 54-55.
- 9 Bkz. *Mizânu'l-İtidâl*, II. 258.
- 10 Hâris b. Hasîre el-Ezdî Ebu'n-Nu'mân el-Kûfî. Zeyd b. Vehb, Ebû Sâdık el-Ezdî ve Câbir el-Cûfî'den rivayet etmiştir. Abdülvâhid b. Ziyâd, Sevrî, Malik bin Miğvel ve Abd ve İbn Adî ondan rivayet etmişlerdir. Bkz. *Tehzîbü't-Tehzîb*, II. 140; *Takribü't-Tehzîb*, 87.

Kûfe'ye Geliş

Ali b. Ebî Tâlib, 12 Recep 36 Pazartesi günü Allah'ın inayetiyle zafere nail olmuş ve düşmanlarına galebe çalmış olarak, maiyetinde insanların ileri gelenleri ve Basra ehli olduğu hâlde Basra'dan Kûfe'ye döndüğü zaman, aralarında eşraf ve Kurrâların da bulunduğu Kûfe ehli onu karşıladılar ve zafe-rinin mübarek olması için dua ettiler. Ona, "Ey Müminlerin Emîri! Nerede konaklamak istersin? İmarek Konağında mı konaklayacaksın?" diye sordular. O, "Hayır. Mescidin sahasında konaklayacağım," dedi ve oraya konakladıktan sonra Büyük Cami'ye geldi. Burada iki rekât namaz kıldıktan sonra minbere çıktı. Allah'a hamd ve senada bulunup Peygamber'e salat ve selam getirdikten sonra şöyle hitap etti:

"Ey Kûfe ehli! Hâlinizi değıştirmedığınız sürece İslam'da bir üstünlüğünüz ve faziletiniz vardır. Sizi Hakka çağırdım icabet ettiniz. Münkeri değıştirmekle işe başladınız. Sizin birbirinize karşı ve Allah indinde üstünlüğünüz, O'nun emirlerine riayetiniz ve ahlaki meziyetinizledir. Sizler davetinize icabet eden ve sizlerle aynı yola girenlere örneksiniz. Sizin için en çok korktuğum şey nefsin arzusuna uymak ve dünyaya düşkün olmaktır. Nefsin arzusuna uymak Haktan ayırır. Dünyaya düşkün olmak ise ahireti unutturur. Bilesiniz ki dünya, gitmek üzere hazır beklemektedir. Ahiretse gelmek [4] üzeredir. Her ikisinin evlatları vardır. Sizler ahiretin evladı olun. Bugün hesap günü değil amel günüdür. Yarın ise amel günü değil hesap günüdür. Dostuna yardım eden ve düşmanını perişan eden Allah'a hamd olsun. O sadık ve Hak üzere olanı aziz, ahdini bozan ve bâtılın peşinden gideni zelil kıldı. Allah'a ve Peygamber'inin Ehl-i Beytinden O'na itaat edenlere itaat edin. Allah'a itaat ettikleri sürece, onlar uyulmaya daha layıktırlar. Bize karşı cephe alıp başka bir yola sapan, bizim faziletlerimize sahip olduklarını iddia eden ancak hakkımızı inkâr eden ve bu konuda bizimle mücadele edip bizi hakkımızdan mahrum etmeye yeltenenler, yaptıklarının karşılığını gördüler. Onlar azgınlıklarının cezasını göreceklerdir. Ancak, içinizde bana destek vermekten imtina edenler oldu. Bunları

kınıyor ve ayıplıyorum. İtaate razı oluncaya kadar onlarla ilişkiyi kesin ve sizden hoşlanmayacakları eleştiriler duysunlar. Böylelikle ayrılık hâlinde, Allah tarafında saf tutanlar tanınmış olacaktır.”

Ali'nin güvenlik sorumlusu Mâlik b. Habîb el-Yerbûî ayağa kalktı ve şöyle dedi: “Vallahi ben bunlarla ilişkiyi kesmeyi ve hoşlanmayacakları şekilde onlara seslenmeyi az görüyorum. Bize emir verirsen onları öldürelim.” Bunun üzerine Ali: “Ey Mâlik! Haddi aştin, ileri gittin ve husumete battın,” dedi. Mâlik: “Ey Müminlerin Emîri! Senin önüne çıkan sorunlara karşı bazen zulümle muamele etmek düşmanla karşılıklı mütareke hâlinde olmaktan evladır,” diye karşılık verdi. Ali: “Ey Mâlik! Allah böyle hükmetmedi. Cana karşılık can söz konusudur. Zulüm de ne oluyor? Allah buyurur ki: *‘Kim zulmen öldürülürse velisine bir güç ve yetki verdik. Ancak öldürmekte aşırı gitmesin. O haklı olarak yardıma mazhardır.’*”¹¹ Öldürmede aşırı gitmek, katilden başkasını öldürmektir. Allah bunu yasaklamıştır. Zulüm işte budur.

Ardından Ali'ye yardım etmekten geri kalan Ebû Bürde b. Avf el-Ezdî ayağa kalktı ve şöyle dedi: “Ey Müminlerin Emîri! [5] Âişe, Talha ve Zübeyr tarafında olanların öldürülmesinin gerekçesi neydi?” Hz. Ali: “Onlar, sizin gibi ahdimizi bozmaya-cağız diyen benim taraftarlarımı, amillerimi öldürdüler. Sizin gibi ahdimizi bozmayacak ve ihanet etmeyeceğiz dedikleri için Rebîa el-Abdî'nin kardeşini bir grup Müslümanla öldürdüler. Evet, onlara saldırıp onların hayatına son verdiler. Kendilerine, ‘Katilleri bana teslim edin, onları cezalandırayım, benimle onlar arasında Allah'ın kitabı hakem olsun,’ dedim; ancak, bundan kaçınarak bana savaş açtılar. Onların boynunda biatim ve taraftarlarımdan bine yakın kişinin kanı vardı. Ben onları bunun karşılığında öldürdüm. Senin bunda bir şüpheden var mı?” diye karşılık verdi. Ebû Bürde: “Şüpheden içindeydim. Şimdi meseleyi anladım ve onların hatasını gördüm. Sen hidayet üzeresin ve haklısın,” dedi.

11 İsrâ, 17/33.

Kabilenin büyükleri, Ebû Bürde'nin Osman taraftarı olmasına rağmen Sıffîn Savaşında Hz. Ali'nin yanında savaştığını zikretmişlerdir. Ancak savaştan döndükten sonra Muâviye ile yazışmıştır. Muâviye üstün geldikten sonra da Fellûce'de ona arazi iktâ etti ve ona cömertçe davranıyordu.

Daha sonra Hz. Ali minberden inmeye yeltenince söz almak isteyen bazı kimseler konuşmaktan vazgeçip oturdular.

Kûfe'deki Evi

Nasr dedi: Ebû Ubeydullah Seyf b. Ömer; Sa'd b. Tarîf ve Asbağ b. Nübâte'den naklen rivayet ettiğine göre; Hz. Ali Kûfe'ye ayak bastığı zaman kendisine, "İki konaktan hangisinde seni yerleştirelim," diye sordular. O, "Beni 'Helak' Konağına yerleştirmeyin," dedi ve Ca'de b. Hübeyre el-Mahzûmî'nin¹² misafiri oldu.

- [6] Nasr dedi: el-Feyd b. Muhammed; Avn b. Abdullah b. Utbe'den rivayetle şöyle dediğini rivayet etti: Hz. Ali, Kûfe'ye geldiği zaman mescidin kapısının önünde indi ve mescide girerek namaz kıldı. Sonra cemaate doğru yüzünü çevirdi. İnsanlar etrafında oturdular. Kûfe'de ikamet eden bir arkadaşını sordu. Oradakilerden biri, "Allah onu öldürdü," deyince Hz. Ali: "Allah kimseyi öldürmez," dedi ve *'Siz ölüyken Allah sizi diriltti. Sonra sizi öldürecek daha sonra da diriltecektir,'*¹³ ayetini okudu. Ravi dedi: Eşya yükü gelince Hz. Ali'ye "İki konaktan hangisine yerleşmek istersin?" diye sordular. O, "Beni 'Helak'¹⁴ Konağına yerleştirmeyin," dedi.

Görüşmeler

Nasr, Seyf'ten naklen şöyle dediğini rivayet etti: İsmâîl b. Ebî Umeyre, Abdurrahmân b. Ubeyd b. Ebi'l-Kenûd'dan naklen bana şöyle anlattı: Süleymân b. Surad el-Huzâî,¹⁵ Bas-

12 İbn Ebi'l-Hadîd der ki: Ca'de, Hânî bint Ebî Tâlib'in kız kardeşinin oğludur. Babası da Hübeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî'dir.

13 Bakara, 2/28.

14 Zalim valilerin oturduğu makamda oturmayı tercih etmeyerek o konağa "helak" konağı tabirini uygun görmüştür. (çev)

15 Kıymetli bir sahabidir. İbn Hacer: "Hayırlı ve faziletli bir kişiydi. Ali tarafında Sıffîn'e katılmış ve mübarezeyle Havşeb'i öldürmüştür. Hüseyin ile ya-

ra'dan dönünce Hz. Ali'nin huzuruna girdi. Ali onu eleştirdi ve kınadı. Ona şöyle dedi: "Tereddüde düştün, bekledin ve hile yaptın. Oysa benim nezdimde insanların en güveniliriydin ve yardımınıza en hızlı yetişen kişi olduğuna sanıyordum. Seni Peygamberinin Ehl-i Beytinden uzak tutan ve onlara yardım etmekten seni alıkoyan nedir?" dedi. Süleymân: "Ey Müminlerin Emîri! Geçmişin meselelerini deşme ve geçmişten dolayı beni kınama. Benim sevgimi elinde tut ki sana karşı sadık ve ihlaslı olayım. Kaldı ki henüz bazı meseleler vardır, bunlarla kimin dost kimin de düşman olduğuna tanıyacaksın," dedi. Bunun üzerine Ali sustu. Süleymân az bir müddet oturdu sonra mescitte oturan Hasan b. Ali'nin yanına gitti.

Süleymân Hz. Hasan'a: "Müminlerin Emîri'nin bana yö- [7] nelttiği eleştiri ve kınamayı sana anlatsam hayret edersin," dedi. Hasan ona, "Ancak sevgisi ve sadakati umulan kimseye serzenişte bulunulur," diye karşılık verdi. Süleymân: "Henüz öyle meseleler vardır ki onlar için mızraklar bir araya gelecek, kılıçlar kınlarından çıkarılacak ve benim gibilere ihtiyaç duyulacak. O zaman beni hile yapmakla itham etmeyecek ve sadakatimden şüphe etmeyeceksiniz," dedi. Hasan ona, "Allah seni bağışlasın sen bizim nezdimizde şüphe edilen bir kimse değilsin," diye karşılık verdi.

Nasr, Ömer b. Sa'd, Nümejr b. Va'le¹⁶ ve Şa'bî'den¹⁷ naklen şöyle rivayet etti: Saîd b. Kays Hz. Ali'nin huzuruna çıktı ve selam verdi. Hz. Ali ona: "Beklemede kalanlardan olsan da ve aleykesselam," dedi. Saîd: "Ey Müminlerin Emîri! Haşa ben onlardan değilim," deyince Hz. Ali, "Allah onu gösterdi," diye karşılık verdi.

zışmış ancak ona yardım etmemiştir. Daha sonra dört bin kişilik bir güçle isyan ederek Hüseyin'in kanını talep etmek üzere isyan etti. Ancak Abdullah b. Ziyâd onları bastırarak Süleymân'ı ve yanındakileri öldürdü (H 65). Bkz. *el-İsâbe* ve *Tehzibü't-Tehzib*.

16 *Lisânu'l-Mizân*'da hatalı olarak Nümejr b. Da'leme şeklinde geçmektedir.

17 Âmir b. Şürahbîl el-Himyârî el-Kûfî. Ünlü ve sika bir muhaddistir. Ebû Hüreyre, Âişe ve İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Ondan da İbn Sîrîn, A'meş, Şu'be ve Câbir el-Cu'fî rivayet etmişlerdir. Bkz. *Lisânu'l-Mizân*, VI. 840.

Kûfe Eşrafı

Nasr, Ömer b. Sa'd, Yahyâ b. Saîd ve Muhammed b. Mihnef'ten şöyle dediğini rivayet etti: Babamla, Basra'dan döndüğü zaman Hz. Ali'nin huzuruna girdik. Ben aynı yılda bülûğ çağına girmiştim. Hz. Ali'nin yanında adamlar oturuyordu. Onları eleştiriyor ve kınıyordu. Şöyle diyordu: "Kavminizin eşrafı olduğunuz hâlde sizi bana iltihak etmekten alıkoyan neydi? Allah'a yemin ederim ki niyetinizin zayıflığı ve basiretinizin kusuru yüzündense helak oldunuz. Benim üstünlüğümden şüphe içindeyseniz ve bana karşı hasımlarıma destek vermek [8] maksadıyla yaptıysanız düşmansınız." Onlar, "Haşa, ey Müminlerin Emîri! Biz sana teslimiyet içindeyiz ve düşmanlarının hasmıyız," diye karşılık verdiler ve mazeret beyan ettiler. Kimisi özrünü beyan etti, kimisi hastalığını ileri sürdü, kimisi de gurbette olduğunu söyledi. Baktım içlerinde Abdullah b. Mu'tem el-Absî,¹⁸ Hanzale b. er-Rebî' et-Temîmî –ki her iki zatın sohbeti vardı–, Bürde b. Avf el-Ezdî ve Garîb b. Şurahbîl el-Hemedânî vardı. Ravi dedi: Hz. Ali babama baktı ve dedi ki: Ancak Mihnef b. Selîm ve kavmi geri kalmadılar. Onlar ayette zikredilenler gibi değildir: "İçinizden bazıları vardır ki pek ağırdan alır. Şayet başınıza bir felaket gelirse, Allah yüzüme baktı da onlarla beraber bulunmadım, der. Eğer Allah'tan size bir lütuf erişirse, sizinle onun arasında bir sevgi yokmuş gibi, keşke onlarla beraber olup ben de büyük bir kazanç elde etseydim, der."¹⁹

Ardından Ali Kûfe'de bir müddet bekledi. Bunun üzerine şair Şenî b. Abdi Kays aşağıdaki şiirini dile getirdi.

Şair Şenî'nin²⁰ Muâviye Aleyhine Söylediği Şiir

İmama söyle, savaş son buldu ve nimetler tamam oldu.

Ahde vefasızlık edenlere karşı savaşı zaferle sonlandırdık ancak Şam'da suskun bir yılan var.

18 İbn Hacer bu zat hakkında "Sahabidir ve Cemel Savaşına katılmamıştır," demiştir. Ebû Zekeriyâ el-Mevsîlî, *Târîhu'l-Mevsîl* adlı eserinde Musul'un fatihi olduğunu söylemiştir.

19 Nisâ, 4/72-73.

20 el-A'ver eş-Şenî Bîşr b. Münkiz. Amedî: "Kötü bir şair. Cemel Savaşına katılmıştır," der. Bkz. *el-Mü'telif*, 38.

*Zehrini üfürür ısırdığına. O ısırmadan onu vur ki şifa bulasın.
İnsanların evini tavaf ettiği Allah'a yemin ederim ki onun omurgası zayıftır.*

*Bugün atlarıyla her tarafa yayılmış süvariler üzerine gönderilse.
Atlar koşarken ayaklarının çıkardığı toz tabakası altında kalan,
Henüz cenin zarındaymış gibi duran keçi yavrularının kemiklerini ufaltırlar.*

*Her mütekebbire karşı bir yarış içinde, galebe çalan ve avuçları [9]
içine esmer güzelini tutan.*

*Sonra bükülmez demir mızrakların ucu henüz kanla boyanmadı.
Onu rahat bırakırsan, zamanın Muâviye'si sana istediğini hiç vermez.
es-Simâk ile Ayyuk ve Avva yıldızlarını elde etmek ondan daha rahat.*

Kılıçla ve demirle onlara vur, Allah'a yemin olsun başka bir deva yok.

Hutbeler

Nasr bize, Ebû Abdullah Seyf b. Ömer, Velid b. Abdullah, Ebû Taybe²¹ ve babasından rivayetle şöyle dediğini anlattı: Hz. Ali Kûfe'ye ayak bastığı gün namazlarını (seferi olarak değil) tam olarak kılmaya başladı. Cuma günü olunca ve namaz vakti girdiğinde namazı kıldırdı ve bir hutbe irat etti.

Nasr: Ebû Abdullah; Süleymân b. el-Mugîre ve Ali b. el-Hü-^[10] seyin'den naklen Hz. Ali'nin Kûfe ve Medine'de irat ettiği²² hutbesi şöyledir:

"Hamd Allah'ındır. O'na hamd ederim. O'nun yardım ve hidayetini dilerim. Dalaletten Allah'a sığınırım. Hidayete erdirdiğini hiç kimse saptıramaz. Dalalete sevk ettiğini de hiç kimse hidayete erdiremez. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. O'nun ortağı yoktur. Muhammed O'nun kulu ve resulüdür. Onu emirlerini tebliğ etmek için seçmiştir. Peygamberlik göreviyle görevlendirmiştir. Yarattıklarının en onurlusudur. Rabbine en sevimli kuludur. Rabbinin risaletini tebliğ etmiş ve görevini hakkıyla ifa etmiştir. Size takvayı tavsiye ederim. Zira takva, Allah'ın kullarının birbirlerine yap-

21 Abdullah b. Müslim es-Selmî el-Mervezî. Merv'de kadılık yapmıştır.

22 Hz. Ali'nin Kûfe'de irat ettiği cuma hutbesi, onun adına Medine'de de okunduğu anlaşılmaktadır. (Çev.)

tıkları tavsiyelerin en hayırlısıdır. Allah'ın rızasına en yakın olan ve Allah nezdinde akıbeti en hayırlı eylem budur. Takva ile emrolundunuz. İhsan ve Allah'a itaat için yaratıldınız. Sizi sakındırdığı gibi O'ndan sakının. Zira Allah sizi şiddetli bir azaptan sakındırmıştır. Allah'tan kusursuz bir haşyetle sakının. Riyasız ve gösterişsiz bir eda ile amel edin. Zira Allah'ın rızası dışında bir amaçla amel edeni Allah, amaç edindiklerine havale eder. İhlaslı olarak Allah için amel edenin mükâfatı Allah'a aittir. Allah'ın azabından korkun. Zira Allah sizi boşuna yaratmadı ve sizin davranışlarınızın hiçbirini başboş bırakmayacaktır. Sizin eserlerinizi tanımlamış ve eylemlerinize vâkıf olmuştur. Ecellerinizi kayıt altına almıştır. Dünyaya kanmayın. Zira dünya dünyalıları kandırır. Ona kanan gerçekten kandırılmıştır. Dünya hayatı fânidir. Ahiret yurdu ise bilenler için, gerçek hayat yurdu. Allah'tan şüheda makamını ve peygamberlerle beraber olmayı diliyor ve saadete erenlerden olmayı niyaz ediyorum. Allah için ve Allah'ın iradesiyle varız.”

Vali Tayini

Hz. Ali Kûfe'ye yerleştikten sona vilayetlere valiler tayin etti.

- [11] Nasr, Ömer b. Sa'd'dan naklen şöyle dediğini rivayet etti: Yahyâ b. Saîd ve Saka'b b. Züheyr, Yûsuf ve Ebû Revk'ten rivayetle bize şöyle anlattı: Hz. Ali Basra'dan Kûfe'ye geldiği zaman Yezîd b. Kays el-Erhabî'yi Medâin ve tüm bölgesine vali tayin etti.

Bizim dostlarımızın dediğine göre Mihnef b. Selîm'i de Asbahan ve Hemedan'a tayin etti.

Nasr, Muhammed b. Ubeydullah ve el-Hakem'den rivayetle şöyle dediğini anlattı: Mihnef zimmetine mal geçirince Hz. Ali, “Büyük keneleri mazur gördüysek küçüklerini neden mazur görmeyelim?” dedi.

Ardından tekrar Ömer b. Sa'd'ın rivayetine devamla dedi ki: Karza b. Ka'b'ı Bihkubâzât'a,²³ Kudâme b. Maz'ûn el-Ezdî'yi

23 Yâkût; *Mu'cem*'inde Bihkubâzât'ın Bağdat bölgesinde bulunan üç beldenin ortak adı olduğunu söyler.

Kesker'e, Adî b. el-Hâris'i Behüresîr ve köylerine, Ebû Hassân el-Bekrî'yi Üstânu'l-Âlî'ye,²⁴ Sa'd b. Mes'ûd es-Sekafî'yi Üstân^[12] ez-Zevâbî'ye, Rib'î b. Kâs'ı Sicistan'a (Kâs anasının adı olup Temîm kabilesindendir.) tayin etti. Huleyd'i Horasan'a gönderdi. Ancak Huleyd yoluna devam etti. Nîsâbûr'a yaklaşıncâ Horasan ehlinin isyan ettiğini ve Halife'ye itaat etmeyi reddettiklerini, Kîsrâ'nın amillerinin de Kâbil'den onların bölgelerine geldiklerini haber aldı. Huleyd, Nîsâbûr ehliyle savaştı ve onları mağlup ederek hâkimiyeti altına aldı. Hz. Ali'ye zafer haberini ve esirleri gönderdi. Huleyd, Kîsrâ'nın kızlarının teslim olmaları için sabırlı davrandı. Bunun üzerine emniyet içinde teslim oldular. Onları Hz. Ali'ye gönderdi. Hz. Ali'nin huzuruna çıkınca onlara, "Sizi evlendireyim mi?" diye sordu. Onlar, "Hayır, ancak iki oğlunla bizi evlendirebilirsin, zira onların dışında kimseyi bize denk görmüyoruz," deyince Hz. Ali: "Serbestsiniz, dilediğiniz yere gidebilirsiniz," dedi. Bunun üzerine Nersâ dedi ki: "Emret maiyetimde olsunlar, zira onlarla akrabalığım vardır. Bu senin iyiliğin olsun," dedi. Hz. Ali olumlu karşıladı. Nersâ onları maiyetine aldı; altın ve gümüş kaplarda yedirip içirdi ve krallar gibi giydirip ipek yaygılar üzerinde ağırladı.

Hz. Ali Eşter'i Musul, Nusaybin, Dârâ, Sincar, Âmid, Hît, Ânât ve Cezire bölgesinde hâkimiyet kurabileceği yerlere tayin etti.

Eşter-Dahhâk Savaşı

Muâviye b. Ebî Süfyân, Cezire bölgesinden hâkimiyeti altındaki bölgelere Dahhâk b. Kays'ı tayin etti. Harran, Rakka, Ruhâ ve Karkisya Muâviye'nin hâkimiyeti altındaydı. Kûfe ve Basra'da bulunan Osman taraftarları Muâviye'nin hâkimiyetindeki yerlere kaçmış ve yerleşmişlerdi. Eşter, Harran'da bulunan Dahhâk b. Kays üzerine yürüdü. Durumu haber alan Dahhâk, Rakka ehline haber göndererek yardım istedi. Çoğunluğu Osman yanlısı olan Rakka ehli Dahhâk'a yardım gönderdiler. Simâk b. Mahreme komutasında Dahhâk'a iltihak

24 Mu'cemu'l-Büldân'da Bağdat'ın batısındaki Sevâd bölgesinde yer alan dört yerleşim merkezidir: Enbâr, Bâduryâ, Katrabil ve Mesken'den oluşur şeklinde ifade edilmiştir.

ettiler. Dahhâk, Eşter'i karşılamaya çıktı. Dahhâk ile Simâk b. Mahreme, Harran ile Rakka arasındaki Merci Merînâ'da [13] birleştiler. Eşter onların üzerine yürüdü ve çetin bir muharebeye tutuştular. Akşam olunca Dahhâk maiyetindekilerle gece yürüyüşüne devam ederek sabah vakti Harran'a vardı. Eşter sabahladığında onların Harran'a döndüklerini görünce onları takip etti ve Harran'a kadar gelerek onları muhasara etti. Muâviye durumu haber alınca Abdurrahmân b. Hâlid'i bir süvari birliğinin başında onlara yardım etmesi için gönderdi. Eşter durumdan haberdar olunca ordusunu savaş vaziyetine soktu. Eşter şöyle seslendi: "Hayy azizdir. Savunulması gereken şeyler korunaklıdır. Ey kurnaz tilkiler meydana inmeyecek mısınız? Kelerler gibi inlerinize çekildiniz." Onlar, "Ey Allah'ın kulları az bir müddet daha ikamet edin. Size gelindiğini anladınız," diye seslendiler. Ardından Eşter, Rakka ehlinin üzerine gitti. Ancak, ondan sakındılar. Ardından Karkisya ehli üzerine gitti. Onlar da ona karşı tedbir alıp sakındılar. Abdurrahmân b. Hâlid, Eşter'in ayrıldığını haber alınca o da ayrıldı. Daha sonra Eymen b. Hureym el-Esedî, kavminin, yani Benî Esed'in Merci Merînâ'da ortaya koydukları cesareti dile getirerek Muâviye'yi eleştirdi. Şöyle diyordu:

Müminlerin Emîri'ne kınayan, savaşın ateşini yakan ve imdada yetişenlerden bir mesaj tebliğ et.

Onları ümitlendirdin. Onlar da hayırdır diye seni tercih ettiler. Yönlendirdin ancak vaadine vefa göstermedin.

Unuttun mu ki, her yıl saldırı ve baskınlar her yerde çekirge orduları gibi vuku bulmaktadır.

Eşter'in saldırı ve baskınları size yönelmekte, size zarar vermek, eziyet vermek ve fesada maruz bırakmak istemektedir.

Sizi yok etmek için askerlerini Ânât ile Zeydâd arasında konuşlandırmıştır.

Cezire bölgesinin tüm yerleşim merkezlerini süvari ve atlılarıyla kontrol altına alarak gasp etmiştir.

Kavmimin ateşlerinin yakıldığı hâlde Ebû Enîs'in ateşinin sönük kaldığını görünce,

Atları ve adamlarıyla bize saldırdı ve süratle seyrederek iyilik için hiç seyretmeyen o insan.

[14] *O zaman biz de kılıçlarımızla ona başkaldırdık. Parlayan kılıçlarımız âdeta bulutlarda parlayan şimşek gibiydi.*

Merci Merînâ'da sesimizi duymadın mı? Orada İmamı savunuyor ve onun için husumet besliyoruz.

Aşiretimin duruşu ve Merc'teki kılıçla cesur vuruşları olmasa Mezihcli Eşter yılmaz bir şekilde güçle ve gazapla senin üzerine gelecekti.

Nasr, Abdullah b. Kerem b. Mersed'den naklen şöyle dediğini rivayet etti: Hz. Ali Irak'a geldiği zaman Sevâd ehlini topladı. Toplandıklarında onlara konuşma izni verdi. Sayılarının çokluğunu görünce dedi ki: "Ben hepinizi dinleyemem. Dilinizi de anlamam. İşlerinizi, razı olacağınız ve sadakatine güvendiğiniz birine tevdi edin. Onlar, "Nersâ'ya tevdi ediyoruz. Razı olduğuna razıyız, karşı olduğuna da karşıyız," dediler. Bunun üzerine Hz. Ali'nin huzuruna çıktı. Hz. Ali ona, "Bana Fars krallarından bahset, kaç kişiydiler?" diye sordu. Adam, "Son Krallık döneminde otuz iki kral hüküm sürdü," diye cevap verdi. Hz. Ali: "Onların hayat tarzı nasıldı?" diye sordu. Adam, "Genellikle iyiydi. Ancak Kisrâ b. Hürmüz kral olunca mala ve kötü işlere meylecti. Öncekilerin yaptıklarını bozdu. İnsanlara ait olan işleri bozdu. Kendine ait olanı düzeltti. İnsanları hafife aldı. Farsları öfkeliendirdi. Sonunda ona isyan ettiler ve onu öldürdüler. Kadınları dul, çocukları yetim kaldı," diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ali şöyle dedi: "Ey Nersâ! Yüce Allah varlıkları hak ile yarattı. Hiç kimseden haktan başka bir şey kabul etmez. Allah'ın kudretinde, verdiği nimet ve yetkide alınacak dersler vardır. Hiçbir memleket ^[15] tedbirsiz ayakta durmaz. Yönetim olmadan olmaz. Sonrakiler öncekilere küfredemedikçe işler bozulmaz. Sonrakiler öncekilere muhalefet eder ve bozgunculuk yaparlarsa, helak olurlar ve helaka götürürler."

Ardından Hz. Ali büyüklerini onların başına getirdi ve vilayetlerdeki amillerine talimatlarını gönderdi. Onun için en sorunlu yer Şam'dı.

Amiller

Nasr, Muhammed b. Ubeydullah el-Kureşî ve Cürcânî'den naklen şöyle dediğini anlattı: Hz. Ali, kendisine biat edildikten sonra amillere mektuplar yazdı. Bunlardan Osman'ın Heme-

dan amili Cerîr b. Abdullah el-Becelî'ye Zahr b. Kays el-Cu'fî vasıtasıyla şöyle yazdı:

“Bir kavim kendini değiştirmedikçe Allah o kavmi değiştirmez. Allah bir kavim hakkında kötülük düşünürse onu değiştirecek kimse yoktur ve O'ndan başka onların yardımcıları yoktur. Sana, biatlerinden caydıkları ve amilim Osmân b. Huneyf'e yaptıkları yüzünden üzerlerine gittiğimiz Talha ve Zübeyr'in topladıkları gruplar hakkında seni bilgilendirmek isterim. Muhacir ve Ensar ile birlikte Medine'den yola çıktım. Uzeyb mevkiine vardığımızda Hasan b. Ali, Abdullah [16] b. Abbâs, Ammâr b. Yâsir ve Kays b. Sa'd b. Ubâde'yi Kûfe'ye gönderdim. Kûfe ehlini seferber olmaya davet ettiler. Onlar icabet etti. Ben de onlarla yola çıkarak Basra'nın önüne kadar geldim. Onlara çağrıda bulunarak kendilerine fırsat erdim. Hatalarının affedildiğini bildirdim. Tekrar biatlerini akdetmelerini söyledim. Ancak, bundan imtina ederek benimle savaşıma isteğinde direndiler. Bunun üzerine onlara karşı Allah'ın yardımını diledim. Öldürülenler öldürüldü, geri kalanlar ise şehirlerine kaçtılar. Savaştan önce kendilerine yaptığım teklifi savaştan sonra benden istediler. Ben barışı kabul ettim ve kılıcı kaldırdım. Onlara Abdullah b. Abbâs'ı vali olarak tayin ettim. Ardından da Kûfe'ye döndüm. Size Zahr b. Kays'ı gönderiyorum ona sormak istediğini sorabilirsin.”

Cerîr

Cerîr mektubu okuyunca ayağa kalktı ve şöyle dedi: “Ey insanlar! Bu mektup Müminlerin Emîri Ali b. Ebî Tâlib'in mektubudur. O din ve dünya işlerinde güvenilir insandır. Kendisiyle düşmanları arasındaki çatışma hamd olsun arzu edilen şekilde neticelenmiştir. Ona Muhacir ve Ensar ile onlara ihsanla tâbi olanlar biat etmişlerdir. Eğer bu iş, Müslümanlar arasında şûrâ marifetiyle yapılsaydı bu makama en layık olan oydu. Bilesiniz ki beka, birlik hâlinde olmakla mümkündür. Tefrika ise yok oluşturmaz. Ali Hak üzere istikamet hâlinde olmanızı ister. Eğer saparsanız sizi doğru yola yöneltecektir.”

Bunun üzerine insanlar, “İşittik, itaat ettik ve razı olduk, razı olduk,” dediler. Cerîr de icabet etti ve mektubun cevabını olumlu olarak yazdı. Hz. Ali’nin maiyetinde Tay kabilesinden bir zat vardı. Cerîr’in kız kardeşinin oğluydu. O da Zahr b. Kays’a, dayısı Cerîr için yazdığı şiiri verdi ve ona ulaştırmasını istedi.

Cerîr’in Kız Kardeşinin Oğlunun Şiiri

Ey Cerîr b. Abdillâh hidayeti reddetme ve Ali’ye biat et, ben sana samimi bir nasihatte bulunuyorum.

Ali, Ahmed’den sonra yere basanların en hayırlısıdır. Ölüm sabah ve akşam kapımızı çalmaktadır.

Sen ahdini bozanların sözlerine aldırma, ey Ebû Amr. Onlar havla- [17] yan köpekler gibi havlayıp dursun.

Ona biat edersen sadakatle ona tâbi ol, içinde bir tereddüt ve garaz olmasın.

Dine talipsen buna nail olursun. Dünyayı da istersen kazançlı bir alışverişi elde edersin.

Osmân b. Affân’ın üzerimdeki hakkı büyüktür, vefalı olan insan sadıktır dersin,

Ali de emîrindir ve Osman gibi hakkı masundur. İnsanların velisi olduğun sürece şükretmen salih insan olmanın gereğidir.

Ali’nin imamımız olmasını istemeyiz dersin, yüzücülerin içinde kaybolduğu bir denizde kayıplara karışırsın.

Ali zamanının en hayırlı insanıdır ve yeryüzünün içine aldığı en faziletli kişidir.

Zahr b. Kays

Daha sonra Zahr b. Kays ayağa kalktı ve bir konuşma yaptı. Konuşmasından hafızada kalanlara göre şöyle dedi: “Hamdi kendi zatı için mahsus kılan ve onu yarattıklarına değil kendine layık gören Allah’a hamd olsun. Hamdda şeriki, izzette dengi yoktur. O’ndan başka ilah yoktur. Birdir, ortağı yoktur. Kaim ve daimdir. Yerin ve göğün ilahıdır. Şahitlik ederim ki Muhammed O’nun kulu ve resulüdür. Allah onu apaçık bir nur ve hakkın sözcüsü olarak gönderdi. Hayra davet edici ve hidayet önderi olarak görevlendirdi. Ey insanlar! Ali size öyle bir mektup yazdı ki ondan sonra söylenecek söz ancak reddedilen sözdür. Ancak, sözün değerlendirilmesi gerekir.

İnsanlar Medine'de bir iltimas sonucu değil, Allah'ın kitabını [18] ve Hakkın kanunlarını bildiği için, Ali'ye biat ettiler. Talha ve Zübeyr herhangi bir aykırı harekette bulunmadığı hâlde biatlerini bozdular ve insanları ona karşı tahrik ettiler. Onunla da yetinmeyerek ona karşı savaş açtılar ve Müminlerin Annesi'ni de savaşa dâhil ettiler. O da onlarla karşılaştı ve onlara çağrıda bulunarak sorumluluğu kendi üzerinden attı ve neticeyi iyi değerlendirdi. İnsanları bildiklerinden sorumlu tuttu. Bunlar sizin gıyabınızda olup bitenlerdir. Daha fazla bilgi isterseniz fazlasını sunmaya hazırız. Güç ancak Allah'tandır."

Cerîr el-Beceli'nin Kasidesi

Ali'nin mektubu bize Acem diyarında ulaştı. Onu geri çevirmedik. Gelen mektubun içindekilerine karşı gelmedik. Hiç yermedik ve hiç eleştirmedik.

Biz Acem diyarına hükmediyor, azize sahip çıkar ve zimmetleri koruruz.

Karşılaşmada ölüm bardağıyla düşmana ölüm şerbetini içirir ve insanların gönüllerini rahatlatırız.

Kılıçla onları âdeta öğüttük. Kılıç darbeleri insan kümelerini dağıtır. Dinimiz üzere yakın ile sebat ettik. Peygamber'in dini karanlıkları aydınlığa çevirir.

Peygamber Allah'ın emini ve delilidir. Âlemin adalet rehberi ve sığınağıdır.

Allah'ın resulü ve ondan sonra halifemiz hükmeden ve Allah'tan desteklenendir.

Peygamber'in vasisi Ali'yi kastediyorum. Onun uğrunda yoldan sapan milletlerle cesaretle mücadele ederiz.

Üstünlük, öncülük ve güzellikler ona aittir. Ehl-i Beyt sindirilemez.

Başka bir şair şöyle dedi:

Yemin olsun, haberler yayılmaya devam ederken, Cerîr hitabesiyle hakikati apaçık ortaya koydu.

[19] *Öyle bir söz söyledi ki her iki semtten birçok erkeğin burnunu sürttü. Ali ümmetinden önce seninle başladı. Hakkı reddedersen, beynin bozulmuş demektir.*

Ali'nin emrini Zahr b. Kays sana getirdi. Zahr olup bitenleri gayet iyi bilir.

Sana getirdiği emirleri dinledin ve itaat ettin. Hatta bundan dolayı neredeyse sevinçten uçuyordun.

Sen mutlu olduğun bu durum sebebiyle dostsun. Sen kabul edildiğin davaya yardımcısin.

O ne güzel insandır ki sen onun vezirisin. Ne güzel insandır ki sen onun valisisin.

Sen sevaba nail oldun. Nice sapan vardır ki kervandan ayrı düşmüştür de devesi yoktur.

Sana mübarek olsun ki birçok büyük ve faziletli insanı geride bıraktın.

Aynı konuda Nehdî şöyle dedi:

Haberi bize Zahr b. Kays getirdi. O Cu'f b. Sa'd kabilesinden değerli bir insandır.

Ebû Hasan Ali b. Ebî Tâlib onu bu göreve layık gördü. Onun ateşi de sönük değildi.

Görevinin gereğini öyle bir sözle icra etti ki bu söz kalpleri fethetti ve gönülleri incitmedi.

Mahalledeki Yemenlileri mesrur etti ve her iki koldan kıymetli insanları hoşnut etti.

Ondan önce bizde onun gibi hatip gelmedi ve ondan sonra da geleceğini sanmıyorum. [20]

Şahit olduğu zaman onunla çoğunlukta'yız. İbn Kays ortadan kaybolursa şansımız yok olmuş demektir.

Onun yaşanır bir dünyası ve dini vardır. Savaşta da iki yavrusu olan aslan gibidir.

Cerîr'in Ali'ye Biati

Ravi dedi: Ardından Cerîr, Hemedan'dan yola çıktı ve Kûfe'de Hz. Ali'nin huzuruna çıktı. Ona biat etti ve sair insanlar gibi onun emrine girerek bağlılığını bildirdi.

Eş'as b. Kays

Ardından Hz. Ali, Eş'as b. Kays el-Kindî'ye mektup yazdı.

Nasr, Muhammed b. Ubeydullah'tan naklen Cürcânî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Hz. Ali, kendisine biat edildiği zaman valilere yazdı. Bu cümleden Eş'as b. Kays'a Ziyâd b. Merhab vasıtasıyla mektup gönderdi. Eş'as, Hz. Osman'ın Azerbaycan valisiydi. Amr b. Osmân, Eş'as b. Kays'ın kızıyla evlenmişti. Hz. Ali, Eş'as'a şöyle yazdı: "Senin bazı sorunların olmasaydı bu işte sen başkalarına takdim edilecektin. Ancak, Allah'tan sakınırsan iyilik ve eksikliklerin birbirini dengele-

yebilir. İnsanların bana biat ettiklerini haber almış olman gerekir. Talha ve Zübeyr de bana biat edenlerdendi. Ancak, aykırı bir davranışım olmamasına rağmen biatlerini bozdular ve Müminlerin Annesi'ni evinden çıkararak Basra'ya yürüdüler. Ben de Basra üzerine yürüdüm ve orada karşılaştık. Onlara çağrıda bulunarak ayrıldıkları yola tekrar dönmelerini istedim. Ancak reddettiler. Yine de güzel bir şekilde çağrılarımı yaptım ve geri kalanlar için güzel davrandım. Görevin senin için bir rızık kapısı değildir, belki bir emanettir. Elin altında olan, Allah'ın malıdır. Onu bana teslim edinceye kadar o malın haznedarisin. İstikamet üzere olduğun takdirde umarım ki sana hükmedenlerin kötüsü olmayacağım. Kuvvet ancak Allah'tandır."

[21]

Ziyâd b. Merhab'ın Konuşması

Mektup okununca Ziyâd b. Merhab ayağa kalktı ve Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Azla yetinmeyen çokla da yetinmez. Hz. Osman'ın durumuna gelince, olayı müşahade etmek fayda vermeyeceği gibi haberi de sadra şifa vermez. Ancak duyan, gören gibi olmaz. İnsanlar rıza göstererek Ali'ye biat ettiler. Talha ve Zübeyr bir olay olmaksızın biatlerini bozdular ve savaş ilan ederek Müminlerin Annesi'ni de bu iş için çıkardılar. Hz. Ali onlar üzerine yürüdü. Ancak, onlara karşı içinde bir husumet beslemediği için onlarla savaşmadı. Allah ona yerin hükümranlığını verdi ve muttakilerin akıbetine nail kıldı."

Eş'as b. Kays'ın Konuşması

Sonra Eş'as b. Kays ayağa kalktı. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi:

"Ey insanlar! Müminlerin Emîri Osmân b. Affân beni Azerbaycan'a tayin etti. Azerbaycan benim uhdemdeyken o vefat etti. İnsanlar Ali'ye biat ettiler. Öncekilere itaat ettiğimiz gibi ona da itaat ederiz. Ali ile Talha ve Zübeyr arasında cereyan eden olayı bilirsiniz. Bizim ve sizin gıyabınızda cereyan eden bu olay hakkında itimat edeceğimiz kişi Ali'dir."

Ardından evine geldi ve adamlarını topladı. Şöyle dedi: "Ali'nin mektubu beni hayal kırıklığına uğrattı. Azerbaycan mallarını almak istemektedir. Ben Muâviye'ye katılacağım." Adamları ona, "Ölüm senin için bundan hayırlıdır. Şehrini ve kavmini bırakıp Şam ehlinin kuyruğu mu olacaksın?" dediler. Bunun üzerine mahcup kaldı ve yola çıkarak Ali'ye geldi.

es-Sekûnî, Muâviye'ye katılmasından endişe ederek şöyle terennüm etti:

es-Sekûnî'nin Şiiri

Babaların ve ecdadın sığınması gibi seni malik olan Allah ile korurum.

İnsanlar senin hakkında ne düşünür acaba. Ahmak kişilerin bir [22] planı olarak seni zillate düşürdüler.

Azerbaycan ki onu parçaladın. Hâlbuki o senin babanın mülkü değildir. Onu sevimsiz hâle getirdin.

Halife'nin hâkimiyetindeydi seni ona vali yaptı. Rabbinin takdiri sabah ve akşam değişmektedir.

Beldeleri bırak tamahkâr olma. Yer sana karşı setlerle kapatıldı.

Malınla nefsin müdafaa et. Bizler de mal ve evladımızla seni feda ederiz.

Sen ki emsali zikredilirken ilk akla gelen kişisin. Kinde'nin koçuyla vadi güç bulur.

Başı taç ile bağlanmış insansın. Mülkün temelli ve güçlüdür.

Ziyâd'a itaat et o sana karşı samimidir. Ziyâd'ın sözü samimi bir nasihattir.

Ali'den şaşma o senin için bir kalkandır. Hidayet kaynağıdır ve sadete götüren rehberdir.

Şairin Eş'as'a Söylediği Şiir

Çocukluğundan saçı ağarcıncaya kadar başında taç bulunan Eş'as'a bildiriyorum.

Annesi tarafından Mürâr oğullarının, babası tarafından Kays oğullarının evladıdır. Bir yağmur gibi cömerttir.

Allah'ın takdiriyle bazen zayıf bir kimse isabet ederken eğitimli ve mahir kişi hedefi şaşırır.

Senden önce Cerîr'e elçi geldi de Cerîr onu sevinçle karşıladı.

Cerîr'in cihat, hicret ve dinde payı vardır ve bu büyük bir fazilettir.

Senin kısmetin içinde bulunduğun hâlden ibaretse, bil ki bu küçük, basit bir paydır.

- [23] *Ey Kinde'den taç sahibi ve tazim edilenin oğlu, sana emredilmesini mi istiyorsun?*

Azerbaycan bir hasrettir. Onu bırak ve varman gereken yeri ara. Bugün Ali'nin sözünü kabul et. Onun söylediğinin alternatifi yoktur. Biat talebini kabul et. Zira insanlar için ondan başkasında bir çekirdek zarı kadar bile fayda yoktur.

Ali'yi bugün terk edersen senin biat etmek istemediğin o zattan başka bu makam için onun gibi layık kimse var mı?

Eş'as'ın söylediği rivayet edilen şiir şöyledir:

Ali'nin elçisi bize geldi. Onun gelişiyle Müslümanlar sevindi.

Vasinin, Peygamber'in vasisinin elçisidir gelen. Ali müminler arasında fazileti ve öncülüğüyle öndedir.

Allah ve emin Resulünün öğüdüne bağlılıkla muttasıftır.

Allah yolunda yılmayan, azgın ve inkârcılara karşı duran mücahittir.

Peygamber'in veziri ve damadıdır. Zalimlere karşı ölüm kılıcıdır.

O kâfirlerden bilinen nice silahşora ölüm şerbetini tattırdı.

Onunla mübareze isteyen nice silahşoru cehenneme gönderdi.

Evet, o Ali'dir. Hidayet imamıdır. Oyere ve kuraklığa maruz kalanlara rahmet indiren yağmur gibidir.

Hasmını meydanda vuruşmaya davet ettiği zaman tıpkı yuvasındaki aslan gibidir.

- [24] *Kendisine yöneltilen sorulara samimiyetle ve halis bir sevgiyle icabet eder.*

Bu onun daimi vafıdır. Rabbime yemin ederim ki kurtuluşa erenlerle beraber kurtuluşa ermiştir.

Aşağıdaki şiir de Eş'as'a nispet edilmiştir

Bize elçi geldi, Vasi olan Ali'nin elçisidir. Ali ki Hâşimî'dir ve arındırılmıştır.

Evet, Vasinin elçisi, Peygamber'in vasisi Ali'nin vasisidir. Âlemdede yaşayan insanların en hayırlısıdır Ali

Peygamber'in veziri ve damadıdır. Dünyada âlemin hayırlısıdır.

Salih amel olarak üstünlük ve öncülük ona aittir. Peygamber'in hidayet yolunda ona uyulur.

Peygamber Resulullah Muhammed'i kastediyorum. O âlemin rahmet yağmuru ve son peygamberidir.

Ali'ye icabet ettik. Zira fazilet sahibidir. İtaat ettik ve daimi bir samimiyetle ona bağlandık.

O fakihtir ve hilim sahibidir. Savaşta aslan gibi saldırır. O insanları yönlendiren rehberdir.

O halimdir, iffet sahibidir ve yardım severdir. İhanetten ve isyandan uzaktır.

Heyetler

Ali b. Ebî Tâlib Kûfe'ye geldikten sonra kendisine Ahnef b. Kays, Cârîye b. Kudâme, Hârîse b. Bedr, Zeyd b. Cebele, A'yen b. Dubey'a ve Benî Temîm'in büyükleri geldiler. Bunlar Kûfe ehlinde herhangi bir aşirete gelmiş değillerdi. Ahnef b. Kays, Cârîye b. Kudâme ve Hârîse b. Bedr ayağa kalktılar. Ahnef şöyle konuştu: "Ey Müminlerin Emîri! Sa'd oğulları Cemel Savaşında sana yardım etmedilerse de sana karşı da kimseye yardım etmediler. Dün sana yardım edenlere şaşırdılar. Ancak, bugün sana yardım etmeyenlere şaşırmaktalar. Zira Talha ve Zübeyr hakkında tereddütleri vardı ancak Muâviye hakkında tereddütleri yoktur. Bizim aşiret Basra'dadır. Onlara haber göndersek de bize gelseler ve düşmana karşı onları savaştırsak ve dün kaçırdıkları fırsatı bugün değerlendirseler."

Hârîse b. Bedr, Ahnef nezdinde görüşü en isabetli kimseydi. [25] Aynı zamanda Benî Temîm'in şairi ve silahşoruydu. Hz. Ali ona, "Ey Hârîse senin görüşün nedir?" diye sordu. Hârîse: "Ey Müminlerin Emîri! Biz ümidi korkuyla içeriz. Vallahi arzu ederim ki ölülerimiz bize dönse ve düşmanımıza karşı onlardan yardım alabilesek. Herhâlde düşmanımıza karşı onlardan daha büyük sayıyla karşılaşmayacağız. Senin yanındakilerden başka taraftarların yoktur. Biz kavmimizle Muâviye'den daha düşman bir hasımla karşılaşmayacak ve Şam'dan daha zor bir gedik kapatmayacağız. Basra'da bunun için hazırlayacağımız bir gücümüz yoktur. Ona karşı onları kullanacağımız bir düşman da yoktur."

Hız. Ali, Ahnef'in görüşüne uydu ve ona, "Kavmine yaz," dedi. Bunun üzerine Ahnef, Benî Sa'd'a şöyle yazdı:

Ahnef'in Benî Sa'd'a Mektubu

"Sizden başka, Benî Temîm, büyüklerinin görüşleriyle bed- [26] baht oldular. Sa'd b. Hareşe, büyükleri İbn Yesribî'nin görü-

şöyle; Hanzale, Lihyân'ın görüşüyle; Adî, Züfer ve Matar'ın görüşleriyle ve Benî Amr b. Temîm, Âsım b. ed-Dülef'in görüşüyle kötü oldular. Sizleri ise Allah, görüşümle korudu. Böylece umduğunuzu elde ettiniz ve emniyete kavuştunuz. Bela ehlinden uzak kaldınız ve afiyet ehline katıldınız. Size bildireyim ki Kûfe'de Temîm'e geldik. Onlar iki şeyle bize iyilik ve üstünlüklerini gösterdiler: Ali ile bize gelmeleri ve Şam üzerine yürümeye meyletmeleri. Akabinde öyle çoğaldılar ki artık onlarla tanınır olduk. Sizler bize gelin. Onlara dayanmayın zira sayımız kadar büyükleri vardır. Onlar yetişilemeyen cinler gibidir. Geç kalmayasınız. Zira atadan mahrum kalmak ve zaferden geri kalmak vardır. Atadan mahrumiyet azlıktır, zaferden mahrumiyet geç davranmaktır. Haklar ancak rızayla karşılanır. Zaruret hâlinde olan ümitsiz olarak da rıza gösterebilir."

Muâviye b. Sa'saa'nın Şiiri

Ahnef'in kardeşinin oğlu Muâviye b. Sa'saa şöyle yazdı:

Ey Temîm b. Mürre, Ahnef sizin için Allah'tan bir nimettir. Başkasına bu nimeti vermemiştir.

Sizden sonra şehrinizin halkına da bu nimeti nasip etti. Şehrinizin insanları geceler boyu gelen heyeti yerip durdu.

Başkası şehrinin ehli üzerinden dayanışma bağına keserken, insanlar onun sayesinde bolluk içinde yaşadılar.

Küçük sâ'ı büyütmesi de dirhemi küçültmesi de onu için caizdir.

Dün onun görüşü Sa'd oğulları için bir kalkandı. O gidişte de gelişte de hata etmedi.

Bu diğer hadisede tıpkı yayığın ayrandan yağı çıkardığı gibi bir rol icra edecektir.

[27] *Ona ulaşmakta geç kalmayın ve onun görüşüyle yaşayın. Sözü'nün dışında bir söz aramayın.*

Her gönderilen heyette insanların sözcüsü ve hatibi değil misin? Gerektiği zaman onların en yakını, gerektiğinde de en uzaklarıdır.

Ali yalın ayaklı ya da ayakkabılı olsun insanların en hayırlısıdır. Bugün hiçbir gayret ve ciddiyeti ondan esirgemeyin.

Onunla savaşmaktan mahcup olmayan ve dini sahte para etmeyenlerle savaşır o.

Onun hakkında otuz ayet nazil oldu. Bu ayetler onu halis mümin olarak vasıflandırdı.

Bir kısmı hakkında bir vecibe olarak inmiştir. Onlarla Allah velayetini ve sevgisini vacip kılmıştır.

Benî Sa'd'ın Kûfe'ye Gitmesi

Ahnef'in mektubu ve Muâviye b. Sa'saa'nın mektubu Benî Sa'd'a ulaşınca toplu hâlde yola çıkarak Kûfe'ye geldiler. Kûfe'de güç buldular ve çoğaldılar. Ardından Rebîa kabilesi onlara katıldı. Bunların ayrı bir hikâyesi vardır. Akabinde Cerîr, Muâviye'ye gitti.

Muâviye'ye Mektup

Nasr, Ömer b. Sa'd, Nümeyr b. Va'le ve Âmir eş-Şa'bî'den naklen şöyle rivayet etti: Hz. Ali Basra'dan Kûfe'ye geldiğinde Cerîr'i Hemedan valiliğinden aldı. Bunun üzerine Kûfe'ye geldi. Bu arada Hz. Ali, Muâviye'ye bir elçi göndermek isteyince Cerîr ona şöyle dedi: "Beni Muâviye'ye gönder. Zira onun hâlâ benimle samimiyeti ve dostluğu var. Ona gidecek ve bu hakkı sana teslim etmesini, Allah'a itaat ettiği ve Al-^[28]lah'ın kitabına uyduğu sürece senin emirlerinden ve amillerinden biri olmak üzere seninle hakta ittifak etmesini isteyeceğim. Aynı şekilde çoğunluğu benim kavmim ve benim memleketimden olan Şam ehlini sana itaat etmeye ve senin velayetine girmeye davet edeceğim. Ümit ederim ki benim davetimi reddetmezler." Eşter, Hz. Ali'ye, "Onu gönderme, onu bırak ve ona inanma. Vallahi, kanaatim odur ki onun havası onların havasıyla, niyeti onların niyetiyle aynıdır," dedi. Hz. Ali: "Bırak bakalım bize ne cevap getirecek," diye karşılık verdi. Hz. Ali onu gönderdi ve ona şöyle dedi: "Gördüğün gibi maiyetimde Resulullah'ın (sav.) ashabından dîn ve görüş ehli insanlar var. Seni onlara tercih etmemin sebebi, Resulullah'ın (sav.) sana, 'Sen en hayırlı Yemenlilerdensin,' demesidir. Muâviye'ye mektubumla git. Müslümanlarla aynı istikamete girerse mesele yoktur. Aksi takdirde ona kendileriyle sulh içinde olmayacağımızı bildir. Ona kendisini emîr olarak kabul etmeyeceğimi, cumhurun da onu halife kabul etmeyeceğini tebliğ et."

Cerîr'in Muâviye'ye Gitmesi

Cerîr yola çıktı ve Şam'a ulaşarak Muâviye'ye geldi. Yanına girdi. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey Muâviye! Senin amca oğlunun velayetini Mekke, Medine, Basra, Kûfe, Hicaz, Yemen, Mısır, Arûd, Umman, Bahreyn ve Yemâme ehli kabul etmiştir. Senin içinde bulunduğun kaleler dışında itaat etmeyen yer kalmadı. Ali'nin vadilerinden birinin seli üzerine aksa onu batıracaktır. Sana geldim. Seni bu zata biat etmeye yönlendirecek davetle geldim."

Akabinde de Ali b. Ebî Tâlib'in mektubunu sundu.

[29] Hz. Ali'nin Mektubu

"Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla. Medine'de bana biat edilmesi, Şam'da seni de bağlar. Zira Ebû Bekir, Ömer ve Osman'a biat edenler aynı şartlarla bana biat ettiler. Hazır olanın başka bir tercihi olmayacağı gibi, gaib olanın da reddetmesi caiz olmaz. Şûrâ ancak Muhacir ve Ensar arasında olabilir. Onlar bir kişi hakkında ittifak ederek İmam ilan ederlerse bu Allah'ın rızasına muvafık bir tercih olur. Onların kararına itiraz ederek veya isteyerek karşı çıkan olursa, onu bu tavrından alıkoyarlar. Eğer vazgeçmese, müminlerin yolundan başka bir yol izlediği için onunla savaşır. Allah da onu o yolda bırakır ve onu cehenneme atar. Orası varılacak ne kötü yerdir. Talha ve Zübeyr bana biat ettiler. Ancak, sonradan biatlerini bozdular. Onların biati bozmaları biati reddetmeleri gibidir. Bu sebeple onlara karşı cihat ettim. Nihayet hak galip geldi ve onlara rağmen Allah'ın emri tecelli etti. Müslümanların girdiği istikamete gir. Benim için senin hakkında en sevimli şey, afiyet ve selamettir. Ancak, belayı tercih ettiğin takdirde sana karşı Allah'ın yardımını dileyerek savaşacağım. Osman'ın katilleri hakkında da çok şey söylüyorsun. Müslümanların girdiği istikamete gir, sonra onları yargılamak üzere bana havale et. Ben de seni ve onları Allah'ın kitabına havale edeceğim. Senin bu konuda ileri sürdüğün talepler, bebeğin sütle ilgili olarak kandırılması gibidir. Yemin ederim ki heva ve hevesini bir tarafa bırakarak aklınla düşünürsen Kureys içinde Os-

man'ın kanından en berî olan kişinin ben olduğumu bulursun. Bir de bilmelisin ki sen hilafette hakkı olmayan ve şûrâda yeri ^[30] olmayan *'tulaka'*dansın.²⁵ Sana ve senin tarafında duranlara iman ve hicret ehlinde olan Cerîr b. Abdullah'ı elçi olarak gönderdim. Artık biat et. Kuvvet ancak Allah'tandır."

Muâviye'nin Huzurunda Cerîr'in Konuşması

Mektup okunduktan sonra Cerîr ayağa kalktı ve şöyle konuştu: "Hamd ihsan ve nimetlerinden dolayı hamd ile anılan, fazlasıyla ihsanı umulan, sevabı arzu edilen ve musibetlere karşı yardımı dilenen Allah'a mahsustur. O'na hamd eder, akılları hayrete düşüren ve karşısında sebeplerin yok olduğu meselelerde O'nun yardımını dilerim. Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. O'nun ortağı yoktur. O'nun zatı hariç her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve O'na döneceksiniz. Şehadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve resulüdür. Allah onu bir fetret sonrası, geçmiş peygamberler ve çürüyen cisimler ve azgın cibilliyet sahiplerinden sonra göndermiştir. O risalet görevini ifa etmiş ve ümmete nasihat etmiştir. Seçilmiş ve gönderilmiş bir peygamber olarak ona salat ve selam olsun."

Daha sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Osman'ın meselesi ona şahit olmayanlar şöyle dursun ona şahit olanları bile aciz bırakmıştır. İnsanlar Ali'ye biat ettiler. O ne haksızlık yaptı ne de haksızlığa uğradı. Talha ve Zübeyr de ona biat etmişlerdi. Ancak kendisi herhangi bir ihlalde bulunmadığı hâlde onlar biati ihlal ettiler. Bilesiniz ki bu din fitneleri kal- ^[31] dıramaz. Araplar da kılıçla mücadeleyi kaldıramaz. Eğer bela ikincisine yol açarsa insanlar yok olacak. Cumhur Ali'ye biat etmiştir. Allah irademize hâkim olmayı bize bağışlarsa ondan başkasını seçmeyiz. Muhalefet eden sorumlu tutulur. Ey Muâviye! Sen de insanlarla aynı istikamete gir. Osman beni görevlendirdi ve görevden almadı dersin, bu bir sorun çıkarır ki meşruluğu iddia edilirse Allah'ın dini ayakta duramaz.

25 *Tulaka*; *talik*'in çoğuludur. Serbest bırakılan esir anlamına gelir. Terim olarak, Mekke fethinde Resulullah'ın serbest bırakıp köle muamelesine tâbi tutmadığı kimseler anlamına gelmektedir.

O takdirde herkes elindeki kendisine ait olduğunu ileri sürer. Ancak Allah idare edenlere öncekinin verdiği hakkı daimi olarak geçerli kılmadı. Allah bu işleri kolaylaştırmış ve birbirini geçersiz kılan, nesheden haklar olarak kılmıştır.” [Sonra oturdu.]

Muâviye: “Düşün biz de düşüneceğiz ve Şam ehlinin görüşünü bekle,” dedi.

Cerîr konuşmasını bitirdikten sonra Muâviye bir çağırıcıya emir vererek insanları camiye çağırmasını emretti. Çağırıcı “Namaz toplayıcıdır,” anlamına gelen çağırıcı yaptı. İnsanlar toplandıktan sonra Muâviye minbere çıktı ve şöyle dedi:

“İslam’ın temellerini muhkem ve sağlam ve imanın hükümlerini güçlü deliller olarak vazeden Allah’a hamd olsun. İmanın meşalesi, Allah tarafından peygamberlerin ve salih kulların yurdu kılınan mukaddes toprakları aydınlatmaktadır. Şam ehlini de bu diyarda yerleştirerek, onları bu topraklara, bu toprakları da ona layık görmüştür. Zira O’nun ezeli ve gaybi ilmince –malum olduğu üzere– onların halifelerine [32] ve emirlerini uygulama makamında olanlara itaat etmekte ve sadakatle bağlı bulunmakta ve dinini ve dininin kutsallarını savunmaktadırlar. Allah onları bu ümmet için bir nizam ve hayrın nişanesi kıldı. Allah onlarla ahdini bozanları caydırır ve müminleri kaynaştırır. Müslümanlar kaynaşıp birleştikten sonra kollara ayrılması, birbirlerine yaklaştıktan sonra uzaklaşmalarına karşı Allah’ın yardımını diliyoruz. Allah’ım! Uyuyanımızın uykusunu kaçırın, emniyette olanımızı korkutan, kanlarımızı akıtmayı arzu eden ve yolumuzu korkulu hâle getirenlere karşı bize yardım et. Allah bilir ki biz onları cezalandırmak, onların mahremiyetini çiğnemek, ayaklarını kaydırarak onları ezmek istemedik. Ancak, Allah bize bir onur elbisesi giydirdi ki yankı bize cevap verdikçe, yağmur yağdıkça ve hidayet yolu tanındıkça bu elbiseyi isteyerek çıkarmayacağız. Onları bize muhalefet etmeye sevk eden azgınlık ve hasettir. Onlara karşı Allah’ın yardımını dileriz. Ey insanlar! Bilirsiniz ki Ömer b. el-Hattâb’ın ve Osmân b. Affân’ın üzeri-

nize görevlendirdiği kişiyim. Ben sizden hiç kimseyi mahcup edecek şekilde ayakta tutmadım. Ben Osman'ın velisiyim. O mazlum olarak öldürüldü. Allah buyurur ki: *'Kim mazlum olarak öldürülürse, velisine yetki verdik. Ancak o da öldürme hususunda haksızlığa sapmasın. Çünkü o, yeterince yardıma mazhar olmuştur.'*²⁶ Osman'ın öldürülmesi konusunda bana kendi görüşünüzü bildirmenizi arzu ediyorum."

Osman'ın Kanını Dava Konusu Yapması İçin Şam Ehlinin Muâviye'ye Biat Etmeleri

Ardından Şam ehli topluca ayağa kalkarak Osman'ın kanının talep edilmesi talebiyle cevap verdiler. Muâviye'ye bunun üzerine biat ettiler. Muâviye'ye söz vererek canlarını ve mallarını feda edeceklerini, ya öcünü alacaklarını ya da bu uğurda canlarını vereceklerini ifade ettiler. Muâviye akşam olunca sıkıntı içindeydi. Nasr dedi: Muhammed b. Ubeydul-^[33] lah, Cürcânî'den naklen bana şöyle dediğini anlattı: Sıkıntılı olan Muâviye etrafında aile fertleri olduğu hâlde şu beyitleri terennüm etti:

Muâviye'nin Kasidesi

Gecem uzadıkça uzadı ve evhamım bana hâkim oldu. Gelen birisinin getirdiği bâtil haberler yüzünden.

*Cerir geldi bize. Haberler çok mu çok. Bu haberler burunların kesilmesine işaret eder.*²⁷

Onunla meşakkatli bir mücadele içindeyim. Aramızda kılıç vardır. Alçaklık elbisesini giymeye hiç niyetim yok.

Şam Yemeni bir itaate sarıldı. Büyükleri meclislerde övgüsünü yapmaktadır.

İttifakları gerçekleşirse Ali'yi öyle bir cepheyle çarpacağım ki yaş ve kuru her şeyini paramparça edecek.

Benim dileğim en hayırlı dilektir. Ben Irak mülkünden yeise düşmüş değilim.

Benim hüsnü zannıma uygun olarak bana yardım etmezlerse, asık suratlıya...

26 İsrâ, 17/33.

27 "Burnun kesilmesi" deyimini, zillate mahkûm etmek anlamında kullanılmaktadır.

Amr b. el-Âs

Nasr dedi: Muhammed b. Ubeydullah bana Cürcânî'den naklen şöyle dediğini anlattı: Cerîr, Muâviye'yi biat etmeye teşvik etti. Muâviye ona, "Ey Cerîr! Bu bir anlık bir fırsat değildir. Sonuçları olan bir meseledir. Bırak yutkunayım da düşüneyim," dedi. Sonra güvendiği adamlarını topladı. Utbe b. Ebî Süfyân -ki onun dengiydi- ona şöyle dedi: "Bu konuda Amr b. el-Âs ile görüş. Ona karşılığıyla değer ver. Zira bildiğin gibi o, Osman meselesinde uzlete çekilmişti. Boş bırakılırsa senin işinde de daha çok uzleti tercih eder."

[34] Amr b. el-Âs Hakkındaki Rivayet

Nasr, Ömer b. Sa'd ve Muhammed b. Ubeydullah'tan naklen şöyle dediklerini rivayet etti: Muâviye, Filistin'de bulunan Amr'a şöyle yazdı: "Ali, Talha ve Zübeyr'in meselesini bilirsin. Mervân b. el-Hakem de Basra ehlinde bir grupla bize intikal etti. Cerîr b. Abdullah da Ali'ye biat için bize geldi. Sen bana gelinceye kadar bekleyeceğim. Bana gel seninle bu konuyu görüşelim."

Ravi dedi: Mektup Amr'a okunduktan sonra oğulları Abdullah ve Muhammed'e danıştı. Onlara, "Ey oğullarım görüşünüz nedir?" diye sordu. Abdullah dedi ki: "Kanaatimce Resulullah (sav.) senden razı olduğu hâlde vefat etti. Ondan sonraki iki halife de senden razıydı. Osman öldürüldüğü zaman sen hazır değildin. Sen evinde karar kıl, sen halife yapılacak değilsin. Ömrünün sonunda kıymetsiz bir dünya menfaati için de Muâviye'nin maiyetinde olmayı arzu etme. Zira bununla bedbaht olursun." Muhammed ise şöyle dedi: "Görüşüm odur ki sen Kureys'in bir büyüğün ve liderisin. Bu işin dışında olduğun hâlde bu işi ıskalarsan senin konumun küçülür. Hak Şam ehlinde. Onlarla beraber Osman'ın kanının davacısı ol. Böylece Ümeyye oğullarıyla bu davanın merkezinde karar kılmış olursun." Bunun üzerine Amr şöyle dedi: "Ey Abdullah! Sen bana dinim için hayırlı olanı söyledin. Sen ey Muhammed! Bana dünyam için hayırlı olanı tavsiye ettin. Ben bunları düşüneneğim." Gece vakti girince

[35] ce aile fertlerinin bakışları arasında şu beyitleri söyledi:

Amr'ın Kasidesi

Musibetlerin verdiği sıkıntıyla gecem uzadıkça uzadı. Havle de genç kızların yüzünün akıdır.

Hind'in oğlu da onu ziyaret etmemi ister. Bu ise musibetlerin toplandığı yerdir.

Cerîr, Ali'nin bir planıyla ona geldi. Bu ise ağzının tadını bozdu ve hayatı ona dar etti.

Benden umduğu cevabı alırsa onu reddedecek. Aksi takdirde zillet içinde bağlı hâlde yürüyecek.

Vallahi bilemiyorum. Hiçbir zaman öyle değildim. O beni nasıl yönlendirirse o önümde olacaktır.

Onu kandırsam, kandırma da alçaklıktır. Yoksa samimi bir şekilde sevgiyle ona nasihat mi etsem?

Yoksa evimde mi otursam? Bunda ölümden korkan her yaşlı için her yeni doğan günde rahatlık vardır.

Oğlum Abdullah insanın kalbini cezbeden sözler söyledi. Ancak beni bundan alıkoyan maniler olmasa.

Kardeşi Muhammed ise ondan farklı şeyler söyledi. Ben ise gerçekler karşısında ağacı sert birisiyim.

Bunun üzerine Abdullah: "Anlaşılan ihtiyar, ahiret yurduna gitmeye hazırlanıyor," dedi.

Amr'ın Verdân ile Konuşması

Ravi dedi: Amr bir de Verdân ismindeki hizmetçisini çağırdı. Akıllı ve dahiyane bir zekâsı vardı. Çağırdıktan sonra, ona git dedi. Ardından tekrar gel dedi. (Tekrar git, sonra gel, [36] dedi.)²⁸ Bunun üzerine Verdân ona, "Ey Ebû Abdillâh! Tereddüt içindesin. Dilersen içinden geçeni sana haber vereyim," dedi. Amr, "Söyle," deyince adam, "Dünya ve ahiret senin kalbinde çatışma hâlinindedir. İçinden diyorsun ki, 'Ali'nin yanında dünyasız ahiret vardır. Ahirette dünyadaki amele karşılık sevap vardır. Muâviye'nin yanında ise ahiretsiz dünya vardır. Dünyada ahirete karşılık gelecek bir şey yoktur.' Sen bunların arasında duruyorsun," dedi. Amr ona, "Vallahi yanlış söylemedin ey Verdân! Senin görüşün nedir?" diye sordu. Verdân: "Görüşüm odur ki evinde ikamet edeceksin. Din ehli galip gelirse dinlerinin affına mazhar olarak yaşarsın. Dünya ehli ga-

28 Parantez içindeki kısım, *el-İmâme ve's-Siyâse* kitabından alınmıştır (I. 83).

lip gelirse, sana ihtiyaç duyacaklar," diye cevap verdi. Bunun üzerine Amr: "Şimdi Araplar Muâviye'ye gidişime şahit olacaklar," diye karşılık verdi.²⁹ Ardından şu beyitleri söyleyerek yola çıktı:

Verdân ve görüşünü Allah öldürsün. Yemin ederim ki tam içimden geçenleri anlattı.

Dünya benim yoluma çıkınca ben de ona takıldım. Bu, nefsin hırısıdır. Yağcılık ve idareimaslahat yapısal bir şeydir.

Kimi nefis iffetli davranır, kimisi de hırsa yenik düşer. İnsan aç olursa saman da yer.

Ali'ninki dünyasız bir dindir. Öbürünün ise dünya ve saltanatı vardır.

Hırsımdan dolayı bilerek dünyayı seçtim. Doğrusu içinde bulunduğum vaziyet için bir dayanak yoktur.

İçinde olup bitenleri biliyor ve görüyorum. Benim içimde de türlü türlü arzular vardır.

Ancak nefsim de şeref içinde yaşamayı arzu eder. Doğrusu insan zillet içinde bir yaşamı arzu etmez.

Yemin ederim ki bu durum şüphe götürmez. İnsan bazen de uyukladığı hâlde hapsirabilir.

[37] **Amr'ın Muâviye'ye Gidişi**

Amr yoluna devam ederek Muâviye'ye geldi. Muâviye'nin ona muhtaç olduğunu biliyordu. Onun için uzak durduğunu göstermeye çalışıyordu. İkisi de birbirlerine karşı oyun kurmaya çalışıyorlardı. Muâviye'nin huzuruna varınca Amr'a dedi ki: "Ey Ebû Abdullah! Bugün bize üç kötü haber geldi." Amr: "Bunlar nedir?" diye sordu. Muâviye: "Muhammed b. Huzeyfe arkadaşlarıyla Mısır hapisanesinde fiilî durum yaratarak çıkmışlar. Bu adam din için bir musibettir. Diğer yandan Kayser Şam'ı istila etmek için Rumlarla yola çıktığı haberi geldi. Üçüncüsü ise Ali'nin Kûfe'ye vardıktan sonra üzerimize gelmek üzere hazırlık yaptığı bilgisi ulaştı," dedi. Amr: "Bu söylediklerinin hepsi büyük şeyler değildir. İbn Huzeyfe'nin durumunu gözünde büyütme. Kendisi gibi bazı adamlarıyla yoldan çıkmış. Onun üzerine birkaç süvari gönderip öldüreceksin. Kurtulsa da sana zarar veremez. Kayser'e gelince ona

29 *el-İmâme ve's-Siyâse'de*, "Şimdi Arapların beni Muâviye'ye gitmekle tanıyacıkları andır," şeklinde geçmektedir.

birkaç Rum köle ve cariyeyle altın ve gümüş tabaklar hediye edecek ve ona mütareke teklifinde bulunacaksın. O buna hemen meyleder. Ali'ye gelince ey Muâviye! Vallahi Araplar ikiniizi eşit görmez. Ayrıca savaşlardaki şansına hiçbir Kureyşli sahip değildir ve ona galip gelmediğin sürece bulunduğum makamın sahibidir," dedi.

Amr ile Muâviye Arasında Geçen Konuşma

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd şöyle dedi: Muâviye, Amr'a, "Ey Ebû Abdullah! Seni bu adama karşı savaşmaya davet ediyorum. Zira Rabbine isyan etti. Halifeyi öldürdü, fitneyi yaydı, cemaati dağıttı sılayırahmi kesti," dedi. Amr: "Bu adam kim?" diye sordu. Muâviye: "Ali," dedi. Amr: "Ey Muâviye! Sen ve Ali eşit [38] değilsiniz. Onun hicretine, öncülüğüne, sahabilik derecesine, cihadına, fıkına ve ilmine sahip değilsin. Onun bu alanlarda bir derecesi, gayreti, payesi, özel konumu ve Allah'ın verdiği başarılı bir geçmişi vardır. Onunla savaşında senin tarafında olsam bana ne haklar vereceksin. Hem de bu işin tehlikesini bilirsin," dedi. Muâviye: "Senin bu konuda talebin nedir?" diye sordu. Amr: "Haracı karşılığında Mısır'ı istiyorum," dedi. Ravi dedi: Muâviye cevap vermekte tutukluk gösterdi.

Nasr dedi: Ömer'in rivayeti dışındaki rivayet şöyledir: Muâviye, Amr'a, "Ey Ebû Abdillâh! Arapların senin bu işe dünya menfaati için dâhil olduğunu dile getirmelerini hoş görmüyorum," dedi. Amr: "Bırak bunları," diye karşılık verdi. Muâviye: "İstesem seni ümitlendirip sonra seni kandırabilirim," dedi. Amr: "Yemin ederim benim gibisi kandırılmaz. Ben kandıramayacak kadar akıllıyım," diye karşılık verdi. Bunun üzerine Muâviye ona, "Bana yaklaş sana bir sır vereceğim," dedi. Amr ona yaklaşp kulağını verince Muâviye kulağını ısırıp ve "İşte seni kandırdım," dedi. "Evinde benden ve senden başkasını görebiliyor musun?" diye karşılık verdi.³⁰

30 İbn Ebi'l-Hadîd der ki: Üstadımız Ebu'l-Kâsım el-Belhî dedi: Amr'ın Muâviye'ye "Vazgeç bundan" demesinde ilhadı ima, hatta açığa vurma vardır. Yani hakikati olmayan bu sözü bırak ve ahiret itikadı ve ahiretin dünya mukabilinde satılamayacağı fikrinin bir hurafe olduğunu demek istiyor. Amr, ilhad ve zındıklığa devam ediyordu. Muâviye de onun gibiydi. Onların İslâm'ı oyun ve istihza üslubuyla ele almaları hakkındaki "sırar" rivayeti bu konuda

Nasr tekrar Ömer b. Sa'd'ın rivayetini nakletmeye devam ederek şöyle dedi: Amr şu beyitleri söylemeye başladı:

- [39] *Ey Muâviye, dinimi sana satmam. Bunun karşılığında dünyayı da istemem. Artık ne yapacaksın?*
(Mısır'ı bana verirsen bu kârlı bir alışveriştir. Bununla fayda ve zarar verebilen bir kimseyi elde etmiş olursun.
Din ve dünya bir değildir. Ben, başım maskeli olduğu hâlde bana vereceğini alırım.
Ancak gözümü kapatır ve kendimi kandırırım. Aslında kandıran kandırılır.
Sana öyle bir şey vereceğim ki onunla mülkün güç kazanacak. Ona rağmen ayağım kayarsa yok olurum.
Mısır'ı benden esirgiyorsun. Bu sıradan bir istek değil eskiden beri benim için bir tutkudur.

Muâviye dedi: "Ey Ebû Abdullah! Mısır'ın Irak gibi olduğunu bilmez misin?" Amr: "Evet. Ancak Mısır senin hâkimiyetinde olursa benim olabilir. Senin olabilmesi için de Ali'yi Irak'ta mağlup etmen gerekir. Nitekim Irak ehli Ali'ye bağlılıklarını bildirdiler." Bu sırada Utbe b. Ebî Süfyân içeri girdi ve şöyle dedi: "Senin eline geçse Mısır karşılığında Amr'ı satın almaya razı olmaz mısın? Umarım Şam konusunda mağlup olmazsın." Muâviye: "Ey Utbe! Bu gece bizde kal," dedi. Ravi dedi: Gece karanlığı basınca, Muâviye'ye duyuracak şekilde şu beyitleri söylemeye başladı:

Utbe'nin Kasidesi

Ey sallanmayan kılıcın hakkını vermekten imtina eden, sen ancak ipek elbiselerle boy gösterirsin.

- [40] *Sen iki meme arasında durarak süt emen ve henüz yünü kırılmayan kuzusun.*

yeterli olsa gerektir. Muâviye'nin Amr'ın kulağını ısırması da bunu göstermektedir. Ali'nin Allah'ın zatı hakkındaki itikadi ve ahlaki ciddiyetiyle Muâviye ve Amr'ın tavırları ne kadar farklı tavırlardır. [İbn Ebî'l-Hadîd'in ve üstadının bu sözleri tamamen kendi yorumları olup ilmi hiçbir dayanağı olmadığı gibi en hafif ifadesiyle bir niyet okumadır. Hatta Peygamber'in ashabından olan bu zatlara bir haksızlıktır. En basit dil bilgisi olan bir insan bile yukarıdaki rivayette bu iddiayı ima edecek bir kelime bulamaz. Muâviye ve Amr'ın siyasi tavırları elbette eleştirilebilir. Hatta Hz. Ali'ye karşı tavırlarının ve on binlerce insanın kanının akmasına sebep olmalarının haksız ve haddi aşan bir hareket olduğu söylenebilir. Ama onları ilhad ile suçlamak hiçbir insafla ve İslam ilkeleriyle bağdaşmayan bir iddiadır. (Çev.)]

Amr'a Mısır'ı ver. Zira bölüşülemeyen bir dünya için dinini bir kenarda bırakarak geldi.

Mal, mülk senindir. İlk sağım senin olsun diğerini ise bırak.

Elbise etiğini çek de birinci yola süratle yönel. Fırsatı kaçırma. Amr kaçırılmayacak bir fırsattır.

Mısır'ı ona ver hatta bir mislini daha ver. Zira Mısır aziz olan ve galip gelenin hakkıdır.

Ona olan hırsını dirayetle bırak. Soğuk algınlığından hasta olan için ateşi yak.

Mısır ya Ali'nin ya da bizim olacak. Aciz olan Mısır üzerinde hezimetini tadar.

Muâviye'nin Mısır'ı Amr'a Vermesi

Muâviye, Utbe'nin sözlerini işitince Amr'a haber gönderek Mısır'ı ona verdi. Amr ona, "Bu konuda sana karşı Allah şahidimdir," dedi. Muâviye, "Evet, Allah Kûfe'yi fethetmeyi bize nasip ederse Allah şahit olsun Mısır senindir," dedi. Amr: "Allah söylediklerimize vekildir,"³¹ diye karşılık verdi. Ravi dedi: Amr ve beraberindekiler çıktı. İki oğlu ona, "Ne yaptın?" diye sordular. Amr: "Bize haraç karşılığında Mısır'ı verdi," diye cevap verdi. Onlar, "Arap mülkünde Mısır'ın ne kıymeti var?" deyince o, "Mısır sizi doyuramazsa Allah sizi doyurmasın," diye karşılık verdi. Ravi dedi: Muâviye, Mısır'ı Amr'a verdi ve bu hususta bir ahitname yazdı. Amr ahitnamede "İtaat kaydının hiçbir şartı geçersiz kılmaması kaydıyla," diye bir kayıt ekledi. Her biri diğerine tuzak kurmaya çalıştı.³²

Amr ve Amcazadesi

[41]

Amr'ın maiyetinde genç bir amcazadesi vardı. Akıllı ve hilm sahibi bir kişiydi. Amr sevinçli bir hâlde ahitnameyle geri dönünce, genç hayret etti ve şöyle dedi: "Ey Amr! Bana söyler misin, sen hangi görüşle Kureyş'te yaşıyorsun? Dinini verdin ve başkasına ait dünyanın hülyasını kuruyorsun. Ali hayatta

³¹ Yûsuf, 12/66.

³² İbn Ebi'l-Hadîd, bu maddenin açıklaması bağlamında der ki: Muâviye, kâtibe, "Hiçbir şart, itaat şartını geçersiz kılamaz," diye yaz dedi. Böylece Amr'ın mutlak itaat taahhüdünü almak istedi. Bu bir tuzaktı. Amr, Mısır'ı almaya bile itaatle mükellef olacaktı. Ancak, Amr bunu fark etti ve kâtibe, "Hayır, itaat kaydı, hiçbir şartı geçersiz kılamaz," diye yaz dedi. Böylelikle Muâviye'nin Mısır taahhüdünü garantiye almış oldu.

olduğu sürece, Osman'ın katilleri oldukları hâlde, Mısır ehli Mısır'ı Muâviye'ye vereceklerini nasıl düşünüyorsun? Hatta Muâviye'nin eline geçse bile ahitnamede yazdıklarıyla senden almayacağını nereden bilirsin?" Amr: "Ey kardeş oğlu! Allah'ın takdiri Ali ve Muâviye'nin de üzerindedir," deyince genç adam şu beyitleri söyledi:

Ey Benî Ziyâd'ın kız kardeşi Hind, memleketin dâhisi Amr'ı şaşırttı.

Ey Beni Ziyad'ın kız kardeşi Hind, Amr memleketin dahisinin tuzağına düştü

Amr, hilesinden korkulan, hilekâr ve Abdîşems'ten tek gözlü birinin tuzağına düştü.

[42] *Onun hileleri karşısında akıl âciz kalır. Hileleri süslü püslü ve kalbi avlayan cinstendir.*

Ahitnamede aleyhine öyle şartlar kayda geçirdi ki kandırıldığını çağırıcı yüksek sesle ona ilan eder.

Amr da aynı şeyi ona yaptı. Her ikisi âdeta vadinin zehirli yılanıdır.

Ey Amr sen Mısır'ı elde edemedin ve yarın haktan yana da olmayacaksın.

Dini dünya karşılığında sattın, böylece kem kullardan oldun.

Yarın Mısır'ı elde etsen bile, onu elde etmen çok meşakkatli olacaktır.

Sen Muâviye b. Harb'e gittin. Bu gidiş Âd kavmine gidişe benzer.

Sana onun tarafından bir name verildi ki onun mürekkebi sızmahtadır.

Sen Ebû Hasan'ı tanımadın mı, onun düşmana çektirdiklerini bilemedin mi?

Ona Muâviye b. Harb'i tercih ettin, oysa beyaz ve siyah ne kadar farklıdır.

Süheyl yıldızı işaret eden parmaklardan ne kadar uzak, salah da fesattan ne kadar ırak?

Sen onun iri atı üzerinde keskin mızraklarla süvarileri savaşa yönlendirmeyeceğinden emin misin?

Muharebe için seslenirken sen ondan uzaklaşabilir misin? İyi düşün kime düşmanlık yaptığını bil.

Bunun üzerine Amr dedi ki: "Ey yeğenim! Ali'nin tarafında olsaydım evim bana yeterdi. Ancak şimdi Muâviye'nin yanındayım." Genç adam, "Sen Muâviye'yi istemeseydin o da seni istemeyecekti. Ancak sen onun dünyasını istedin [o] da senin dinini." Gencin bu sözleri Muâviye'nin kulağına gidince peşi-

ne düşülmesini istedi. Genç adam bunun üzerine kaçtı ve Hz. Ali'nin yanına gitti. Ona, Muâviye ile Amr'ın durumlarını anlattı. Hz. Ali gencin tavrından hoşlandı. Ravi dedi: Mervân bu olaydan rahatsız oldu ve neden ben de Amr gibi satın alınmıyorum?" diye sordu. Muâviye ona, "Adamlar senin için satın alınıyor," diye karşılık verdi. Hz. Ali, Muâviye ile Amr arasında gerçekleşen ittifakı haber alınca şu beyitleri dile getirdi:

Ali'nin Muâviye ile Amr İttifakı Hakkındaki Şiiri

[43]

Hayret verici bir durumdur bu. Bir münker işittim, Allah'a bir iftira ki saçı ağırtır.

Kulak hırsızlığı yapar. Gözlere perde çeker. Bunlar Ahmed'e arz edilseydi bunlara hiç razı olur muydu?

Peygamberin vasisini "ebter"³³ olan ve hasmına göz ucuyla bakan Resulün düşmanı olan melun kişiyle bir arada tutmaları.

Her ikisi askerleri arasında kurulmuştur. Biri dinini satarak asi olmuştur.

Dinini dünya mukabilinde satan ziyan eder. Zafer elde ederlerse Mısır mülkü bunun mükâfatı olacak.

Ölüm yaklaştığı ve gelip çattığında eteğimi toplar ve Kamber'i³⁴ çağırırım.

Sancağımyı getir sakın çekinme. Korku takdirin önüne geçemez, derim.

Kızıl ölümü müşahade edince, ben Hemdan'ı onlar da Himyer'i seferber ettiler.

Yemen topluluğu, tehlikeyi abartırlar. Bir boynuz bir boynuzla toslarsa kırılır.

İbn Harb'e söyle debdebeli yürüme. Azcık mühlet ver, sana sıkıntıyı ifade edeyim.

Ey İbn Harb beni tecrübe noksanı bilme. Bizi Bedir ve Hayber'e sor.

Bedir günü Kureyş yemlik et gibi dağıldı. Geldiler ancak dönüşleri [44] kötü oldu.

Ey İbn Harb yanımda Ca'fer ya da kahraman, asil ve aydın yüzlü Hamza olsa,

Kureyş gece yıldızlarını güpegündüz görürdü gökyüzünde.

33 "Ebter" kelimesi Amr b. el-Âs'ın babası Âs b. Vâil hakkındadır. "Asıl nesli kesik olan senin hasmındır," ayeti onun hakkında nazil olmuştur. Şiirde geçen ahzer (göz ucuyla bakan) tabiriyle Amr b. el-Âs kastedilmiştir.

34 Kamber, Hz. Ali'nin kölesi olup Abbâs b. Hasan el-Kamberî ve Ahmed b. Bişr el-Kamberî, ona nispet edilirler.

Amr'ın Muâviye'ye Tavsiyesi

Nasr, Muhammed b. Ubeydullah'tan naklen Cürcânî'nin şöyle dediğini anlattı: Amr, Muâviye'nin misafiri olarak geceyi geçirip sabahladı. Muâviye, Amr'a haraç karşılığında Mısır'ı verdi. Bu konuda ona ahitname yazdı. Ardından sordu: "Ne yapmamı tavsiye edersin?" Amr: "Daha önce sana yaptığım tavsiyeyi uygula," dedi. Bunun üzerine Muâviye, Mâlik b. Hübeyle el-Kindî'yi Muhammed b. Ebî Huzeyfe'yi takip etmek üzere Mısır'a gönderdi. Takip neticesinde İbn Ebî Huzeyfe'yi buldu ve onu öldürdü. Bizans İmparatoru'na hediyeler göndererek saldırmazlık hâlini teyit etti. Daha sonra Amr'a, "Ali hakkında ne düşünüyorsun?" diye sordu. Amr: "Onda hayır görüyorum. Bu biat için sana Irak ehlinin en hayırlısı, insanların gönlünce insanların en hayırlısının yanından geldi. Şam ehlinin bu biati reddetmelerini istemen tehlikelidir. Şam ehlinin büyüğü Şürahbîl b. es-Sımt el-Kindî'dir. Bu zat sana gönderilen Cerîr'in hasmıdır. Ona haber gönder ve güvendiği insanları hazırlayarak seferber etsin. İnsanlara Ali'nin Osman'ı öldürdüğü iddiasını aşılama çalışsınlar. Bu insanlar, Şürahbîl nezdinde makbul insanlardan olsun. Bu iddia arzu ettiğin gibi Şam ehlini senin etrafında toplayacaktır. Şürahbîl'in kalbine girersen bir daha oradan çıkmazsın.

Şürahbîl el-Kindî

Muâviye'nin Şürahbîl'e Mektubu

Muâviye, Şürahbîl'e şöyle yazdı: "Cerîr b. Abdullah, Ali b. Ebî Tâlib tarafından çirkin taleple geldi. Bu nedenle sen de bize gel." Ardından Yezîd b. Esed, Büsr b. Ertât, Amr b. Süfyân, Muhârik b. el-Hâris ez-Zübeydî, Hamza b. Mâlik ve Hâbis b. Sa'd et-Tâî –ki onlar Kahtân ve Yemen'in reisleri ve Muâviye'nin güvendiği has adamlarıdır–, Şürahbîl b. es-Sımt'ın amca oğullarıdır. Muâviye bu zevata Şürahbîl ile görüşmelerini ve Ali'nin Osman'ı öldürdüğünü haber vermelerini söyledi. Diğer yandan Muâviye'nin mektubu Humus'ta bulunan Şürahbîl'e ulaşınca Yemenlilerle danıştı. Ancak farklı görüşler ileri sürdüler. Muâz b. Cebel'in damadı ve Şam ehlinin en

fakihi Abdurrahmân b. Ganem el-Ezdî³⁵ ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ey Şürahbîl b. es-Sımt! Hicret ettiğin günden bugüne kadar Allah sana nimetlerini fazlasıyla vermiştir. İnsanlar şükretmekten geri durmadıkça Allah nimetini artırmaktan geri durmaz. Bir kavim kendini değiştirmedikçe Allah onların hâlini değiştirmez. Osman'ın katledildiği ve Ali'nin onu öldürdüğü iddiası bize iletilmiştir. Ali onu öldürdüyse de insanların yöneticileri durumunda olan Muhacir ve Ensar ona biat etmişlerdir. Eğer öldürmediyse onun hakkında Muâviye'nin iddiasına niye inanıyorsun? Kendini ve kavmini helak etme. Cerîr'in bu konuda rol sahibi olmasını istemiyorsan Ali'ye git ve kavmin ve Şam adına ona biat et." Ancak Şürahbîl, Muâviye'ye gitmekten vazgeçmedi. Bunun üzerine İyâd es-Sümâlî ona şu beyitleri gönderdi:

İyâd es-Sümâlî'nin Kasidesi

Ey Şürahbîl b. es-Sımt Ali'nin sevgisiyle ulaşmak istediğin gayeye ulaşırsın.

Ey Şürahbîl Şam senindir. Senden başkasının Şam'da bir hükmü yoktur. Öyleyse Fihri'nin saptıran adamının iddialarına itibar etme.

İbn Harb senin için bir tuzak kurmuştur. Bizim için Salih'in devesini öldüren kişi gibi olursun.

Bizden umduğunu bulursa bizim mülkümüz onun olacak. Savaş [46] ise kırıp geçiren büyük musibettir.

Irak'la savaşı istemeyesin. Zira bu savaş helal ve temiz olan kadınlara yaklaşmayı korkudan âdeta imkânsız kılmaktadır.

Ali yere basanların hayırlısıdır. Öcünü yerde bırakmayan Hâşimîlerdendir.

İnsanların boynunda ahdi ve zimmeti vardır. Tıpkı Ebû Bekir ve Ömer gibi.

Öyleyse ona biat et ve kâfir olarak geriye dönme. Senin için Aziz olan Allah ile küfürden sığınırım.

Düşük insanların sözlerine aldırma. Onlar seni denizin azgın dalgalarına atmak ister.

Onlar ne kaybedecek, onlar için Ali'ye karşı esmer seçkinlerin mızraklarıyla vuruşsan?

35 Bu zatın sahabe oluşu ihtilafıdır. Hicrî 78 yılında vefat etmiştir. Bkz. *el-İsâbe*, 5173 ve 6371.

Eğer galip gelirlerse bizim imamlarımız olacaklar. Biz ise iltifat edilmeyen tebaadan olacağız.

Eğer mağlup olurlarsa bizden başka ateşte yanan olmayacak. Ömrümüzün sonunda da Ali ile savaşmış olacağız.

Lüey b. Gâlib'in büyüklerine Kahtân oğullarının kanlarının akması kolay gelir.

Sen Osmân b. Affân'ı bırak. Senin için hayırlı olan biziz. Ne sen ne de biz biliriz.

Hangi hâlde can verdiğini? Öyleyse kör olanın ya da Amr'ın sözlerine kulak asma.

Muâviye'nin Şürahbîl'e Yumuşak Davranıp Kandırması

Nasr b. Müzâhim, Muhammed b. Ubeydullah ve Cürcânî'den naklen şöyle dediğini anlattı: Şürahbîl, Muâviye'nin yanına geldiğinde insanlar onu karşılayıp saygılarını sundular. Muâviye'nin huzuruna girdi. Muâviye bir konuşma yaptı. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey Şürahbîl!

- [47] Cerîr bizi Ali'ye biat etmeye çağırıyor. Osmân b. Affân'ı öldürmeseydi, Ali insanların en hayırlısıydı. Ben seni bekledim. Ben Şam ehlinde bir kişiyim. Onların razı olduğuna razı olur, hoşlanmadıklarından da hoşlanmam." Bunun üzerine Şürahbîl: "Çıkıp bakacağım," dedi. Şürahbîl çıkınca önceden hazırlanan grupla karşılaştı. Bunların hepsi ona Ali'nin Osman'ı öldürdüğünü söylüyorlardı. Bunun üzerine öfkeli bir şekilde Muâviye'ye döndü ve ona şöyle dedi: "Ey Muâviye! İnsanlar Ali'nin Osman'ı öldürdüğünü ısrarla ifade ediyorlar. Allah'a yemin ederim, ona biat edersen seni Şam'dan atacağız ya da öldüreceğiz." Muâviye: "Ben size muhalefet edecek değilim. Ben de Şam ehlinde bir ferdim." Şürahbîl: "O hâlde bu adamı sahibine iade et," dedi. Ravi dedi: Muâviye, Şürahbîl'in Irak ehliyle savaşta kesin kanaat sahibi olduğunu anladı. Şam ehli tamamen Şürahbîl tarafındaydı. Şürahbîl çıktı ve Husayn b. Nümeyr'in yanına geldi. Ona, "Cerîr'e haber gönder bize gelsin," dedi. Bunun üzerine Husayn, Cerîr'e haber göndererek, "Şürahbîl b. es-Sımt bizdedir. Sen de bize gel," dedi. Cerîr ile Şürahbîl, Husayn'ın yanında bir araya geldiler. Şürahbîl söze başladı ve şöyle dedi: "Ey Cerîr! Bize uydurma ve karmaşık bir durumla geldin. Bizi aslanların ağzına atmak ve Şam'ı Irak'a katmak istiyorsun. Os-

man'ın katili olduğu hâlde Ali'yi övmekte ileri gittin. Kıyamet günü söylediklerinden dolayı Allah seni sorguya çekecektir." Bunu üzerine Cerîr ona doğru yöneldi ve şöyle dedi: "Ey Şürahbîl! Senin 'Bana, uydurma ve karmaşık bir durumla geldin,' sözüne gelince, bu nasıl karmaşık bir durumdur ki Muhacir ve Ensar üzerinde ittifak etmiştir. Bunu reddettikleri için Talha ve Zübeyr'le savaşıldı. Senin 'Aslanların ağzına attım,' şeklindeki sözüne gelince, asıl sen kendini atmış oldun. Şam'ın Irak ile birleştirilmesi, ikisini hak üzere birleştirmek bâtil üzere ayırmaktan daha hayırlıdır. Senin 'Ali Osman'ı öldürdü,' iddiana gelince, senin elinde bir delil olmadan uzaktan ortaya attığın bir iftira- [48] dır.³⁶ Sen dünyaya meylettin ve Sa'd b. Ebî Vakkâs zamanındaki bir ukdenden hareket etmektesin."

Cerîr'in Şürahbîl'e Mektubu

Muâviye iki zat arasında geçen diyalogu haber alınca Cerîr'e yazarak onu eleştirdi. Ancak, Şam ehlinin ona ne cevap verdiklerinden bilgi sahibi olamadı. Cerîr de Şürahbîl'e şu beyitleri yazdı:

Ey Şürahbîl b. es-Sımt heva ve hevesine uyma. Dünyada senin için dine karşılık gelecek bir şey yoktur.

İbn Harb'e de ki bugün sana umduğun hürmet yok. Artık onun ümidini kes.

Ey Şürahbîl, Hak için gayret gösterme zamanı geldi. Sen deriyi tabakta bozmaktan uzaksın.

Teenniyle hareket et ve bizi senin için endişelendirecek şekilde haddi aşma. Acele etme, zira acelede hayır yoktur.

Şer bir gaye peşinde koşan gibi hareket etme. Zira zırh delinmiş ve erkek deve âdeti dışı deveye dönüşmüştür.

Hind'in oğlu, Ali hakkında yalan söyledi. Allah, Ebû Tâlib'in oğlunun kalbinde daha bir azametle tazim edilmektedir.

Ali'nin Osmân b. Affân hakkında ne bir düşüşü var ne bir emri ne de birilerini celbi söz konusudur. Öldürme eylemine hiç meyletmemiştir.

Osman, eceli geldiğinde evine kapanmıştı.

[49]

Bunun dışında bir söz söyleyen için yaptığı iftira ve bühtan günah olarak yeter.

Ali Resulullah'ın akrabaları içinde vasisi ve darbimesel hâline gelen ilk silahşorudur.

Cerîr'in Mektubunun Tesiri

Şürahbîl mektubu okuyunca ürperdi ve düşünmeye başladı. "Bu benim için dinim ve dünyam hususunda bir nasihattir. Allah'a yemin ederim ki bu konuya dair içimde tereddüt bulunan hususlarda aceleci davranmayacağım," diye söyledi. İnsanlar bir süre için ona görünmediler. Muâviye de adamlarını hazırladı. Şürahbîl'in yanına biri giriyor diğeri çıkıyordu. Huzurunda Osman'ın öldürülmesini abartılı ifadelerle anlatıyor ve Ali'ye atıp tutuyorlardı. Yalan şahadetleri ve farklı mektupları değerlendiremiyorlardı. Sonunda tekrar eski görüşüne meyletmesini sağlayıp azmini biletiler. Durum onun kavmine haber verildi. Bunun üzerine kız kardeşinin oğlu Bârik ona manzum bir mektup yazdı. Bu zat Ali b. Ebî Tâlib'in görüşlerine bağlıydı. Abit ve Şam ehlinde bir kişi olup sonradan Ali'ye iltihak etti.

Bârik'ın Kasidesi

Yemin ederim ki Hind'in oğlu Şürahbîl'e öldürücü bir ok attı.

Bir grup hazırladı. Eteklerini toplayıp seyrettiler. İnsanların içinde günahı işleyen sorumludur.

Omurgası zayıf bir Yemenliye rast geldi de misafirleri arzu ettikleri yere konaklar.

Bu işin yükünü ona yüklediler. O da boyun eğdi. Allah'ın rezil ettiği kimse takvaya nail olamaz.

Hind'in oğlunun dünyasını dinini vererek yemek ister. Oysa Hind'in oğlu daha önce onu yedi.

[50] *Hile ve iftirayla Ali'yi Osmân b. Affân hakkında suçladılar. Kin ve nefretle gailerler onun için canlandırdılar.*

Sebîr Dağını yerine yerleştirene yemin olsun ki Ali'nin eli ve her çeşit imkân ve araçları o cinayetten berîdir.

O Muhammed'in yakın ashabındandı. Ancak hepsinin öfkesi ona karşı coşmaktadır.

Bu sözler Şürahbîl'e ulaştı, "Bunlar şeytanın gönderdiği sözlerdir, şimdi Allah kalbimi sınamıştır. Bu şiirin sahibini süreceğim ya da benden kurtulacaktır," dedi. Bunun üzerine genç adam Kûfe'ye kaçtı. Nitekim aslı Kûfe'dendi. Şam ehli de az kalsın tereddüde düşeceklerdi.

Muâviye'nin Şürahbîl'e Mektubu

Nasr, Muhammed b. Ubeydullah ve Ömer b. Sa'd'ın isnadıyla şöyle dediğini rivayet etti: Muâviye, Şürahbîl b. es-Sımt'a şöyle yazdı: "Hakka olumlu karşılık vermenle Allah indinde ki ecrinin tahakkuku ve salih insanların bu davranışını takdir etmesi malumdur. Bu durum ammenin rızası olmadan tahakkuk etmez. Bu sebeple Şam beldelerini dolaş ve onlara seslenerek Ali'nin Osman'ı öldürdüğünü ve Müslümanların onun kanını dava konusu yapmaları gerektiğini bildir." Bunun üzerine Şürahbîl Humus'tan başlayarak dolaşmaya başladı. Şam ehli nezdinde güvenilen bir kişi olup ibadeti ve Allah'a yakınlığıyla bilinirdi. Humus'ta bir konuşma yaptı. Şöyle dedi:

Şürahbîl'in Konuşması

"Ey insanlar! Ali, Osmân b. Affân'ı öldürdü. Bir grup bu işe öfkelenince onları da öldürdü ve hepsine galip gelerek Şam hariç her tarafı ele geçirdi. O kılıcını omzuna alarak ölüme meydan okumaktadır. O üzerinize gelecek ya da Allah başka bir çıkış ihsan edecektir. Ona karşı savaşmakta Muâviye'den daha güçlüsünü bulamayız. Artık gayret edin ve ayağa kalkın." Humus'un abitleri hariç insanlar ona olumlu karşılık verdiler. Abitler ona, "Evlerimiz bizim kabirlerimiz ve mescitlerimizdir, sen ne yapacağını daha iyi bilirsin," diyerek mülahazalarını ortaya koydular. Şürahbîl, Şam beldelerini seferber etmeye^[51] devam ederek âdeta oraları boşalttı. Kime gittiyse davetini kabul ettiler. Bu cümleden dostu olan Necâşî b. el-Hâris'e³⁷ de haber gönderdi.

Necâşî'nin Şürahbîl'e Mektubu

*Ey Şürahbîl sen din için değil Mâlik oğullarından Cerîr'e olan buğ-
zun yüzünden bizden ayrı düştün.*

*Sa'd ile arasında bir husumettir aldı yürüdü. Böylece devesiz hâl-
de deve sürmeye ve onlara şarkı söylemeye yeltendin.*

*Becîle kabilesi Kureys'i eleştirirken sen kim oluyorsun? Bir yar-
dımıcı olarak ne kadar da uzaksın?*

37 Necâşî b. el-Hâris ünlü bir şairdir. Asıl adı Kays b. Amr b. Mâlik'tir. Mümin-
lerin Emiri Ali b. Ebî Tâlib tarafından şarap içtiği için had cezasına çarptır-
ılmıştır. Bkz. eş-Şuarâ, 680 ve el-Hizâne, IV. 368.

Şahit olmadığın bir olay hakkında sırf şüpheyle hüküm mü veriyorsun? Oysa basiret sahibi kimseler bu konuda şaşkınlık içinde kalmıştır.

İmam olmayan bazı insanların iddiaları ve şahit olmayanların sana ilettikleri sözlerle mi hüküm veriyorsun?

Olaya şahit olmayanların iftira ve hileyle ikna edilmeleri hakikatle bağdaşır bir şey değildir.

İnsanların Ali'ye sevinçle ve bilerek biat etmelerini görmezden geliyorsun.

Ona denk başka bir kişi getirin denildiği zaman, onlar bir kişi adı veremezler.

Yarın onunla savaşırsan bedbaht olursun. Ey Şürahbîl yaptığın büyük bir vebaldir.

Şürahbîl'in Muâviye'nin Yanına Girmesi

Nasr, Ömer b. Sa'd, Nümejr b. Va'le ve Âmir eş-Şa'bî'den rivayetle şöyle anlattı: Şürahbîl b. es-Simt b. Cebele el-Kindî Muâviye'nin yanına girdi ve şöyle dedi: "Sen Müminlerin Emîri'nin valisi ve amcazadesisin. Bizler de müminleriz. Eğer Ali'ye ve Osman'ın katillerine karşı öcümüzü alıncaya ya da [52] bu uğurda canımızı verinceye kadar cihat edeceksen seni vali olarak kabul ederiz. Aksi takdirde seni azleder ve istediğimiz birini görevlendiririz. Onunla Osman'ın hakkını alır veya helak oluruz." Bunun üzerine Cerîr şöyle karşılık verdi: "Ey Şürahbîl! Sakin ol. Allah kan akıtmayı menetmiş, dağınıklığı ortadan kaldırmış ve ümmeti birleştirmiştir. Bu ümmet huzur ve sükûna yaklaşmıştır. Sakın insanlar arasında fitne çıkarmayasın. Bu tür sözleri sarf etmekten imtina et ki sonra telafi edemeyeceğin bir söz söylemeyesin." Şürahbîl: "Hayır, vallahi içimden geçeni saklamayacağım," dedi ve ayağa kalkarak bir konuşma yaptı. İnsanlar, "Doğru, doğru söz Şürahbîl'in sözü, görüş onun görüşüdür," dediler. Bu durum karşısında Cerîr, Muâviye ve Şam ehlinde ümidini kesti.

Muâviye ve Cerîr

Nasr, Muhammed b. Ubeydullah'tan rivayetle Cürcânî'nin şöyle dediğini anlattı: Muâviye, Cerîr'in evine giderek ona dedi ki: "Ey Cerîr! Benim bir fikrim var." Cerîr: "Fikrini söyle," diye cevap verdi. Muâviye: "Arkadaşına yaz. Şam ve Mısır'ı ha-

raç karşılığında bana bıraksın. Öleceği zaman da kimseye biat etmemi istemesin. Ben de bu işi ona bırakacağım ve hilafet konusunda ona ahitname yazacağım,' dedi. Cerîr: "İstedğini yaz ben de yazacağım," diye karşılık verdi. Muâviye bu konuda Ali'ye yazdı. Ali de Cerîr'e şöyle cevap verdi:

Ali'nin Cerîr'e Mektubu

"Muâviye bana karşı biat sorumluluğuna girmek istememekte ve dilediği şekilde hareket etmek istemektedir. Seni bekleterek Şam ehlini denemek istemiştir. Mugîre b. Şu'be ben Medine'deyken bana Muâviye'yi vali olarak görevde bırakmamı istemişti. Ben kabul etmemiştim. Allah, benim dalalette olanları yardımcı edinmemi görmeyi irade buyurmamıştır. Adam biat ederse mesele yoktur. Aksi takdirde dön."

Velîd'in Muâviye'ye Mektubu

Muâviye'nin mektubunun haberi Araplar arasında yayıldı. Bunun üzerine Velîd b. Ukbe ona şu manzumeyi gönderdi.

Ey Muâviye Şam senin Şam'ındır. Şam'ına sımsıkı sarıl, yılanları kendine yaklaştırma.

Şam'ı insan toplulukları ve kılıçlarla koru. Elin kolun bağlı durma ve ihmalkâr davranma.

Ali senin cevabını beklemektedir. Ona öyle bir savaş hediye et ki [53] insanların kakülünü ağartsın.

Aksi takdirde selam ver. Zira savaş istemeyen için selamette rahatlık vardır. Seçimini sen yap.

Ey Harb'in oğlu, bir tamahkârlık arzusuyla yazdığın mektup senin için musibetler celbedebilir.

Mektubunda Ali'den elde edemeyeceğin taleplerin oldu. Elde etsen bile ancak birkaç gün elde tutabilirsin.

Bunun neticesinde senin varlığın kalıcı olmayacak. Öyleyse ümitlerini çoğaltma.

Ali gibisini mi kandıracaksın? Daha önceki tecrübelerin kafi değil mi?

Bir kere tırnaklarını sana geçirirse ona yaptığının aynısını sana yapacaktır.

Ravi dedi: Şu beyitleri de yazdı:

Ey Muâviye mülk en üst kısımlarında kesilmiştir. Sen de elinde olan kısmın sahibisin.

Ali'den bir planla sana bir mektup ulaşmıştır. Bu plan son karardır. Ya savaş ya da barışı seç.

Mağdur edenlerde sevgi ümit etme. Endişe ettiğin günden emin olma.

Savaşırsan hür ananın oğlu gibi savaş. Aksi takdirde selam ver ve bir daha mihnet ve fitneler arada gezmesin.

Ali hayatta olduğu sürece hiçbir tuzak karşısında eteğini kaldırmaz çekilmez.

O istemediğini asla kabul etmez. Bu hususta bir gün onun üzerine yas tutan bayanlar sana karşı tanıklık edecekler.

[54] *İkbal senin için ufukta görünürken sakın mülkü terk edip de sana yolları güç gelene talip olma.*

Mektubuna cevap vermeye niyetin varsa o mektubu dikte ettiren de onu yazan da kötü olsun.

Yemenliler semtine sihirli bir kelime söyle de talip olduğun işe nail olursun.

Dersin ki Müminlerin Emîri'ni düşman öldürdü ve yakınları da ona yardımcı oldu.

Afet gibi kimseler. Kimi katil, kimi üzüntü ve pişmanlık duymadan teşvikçi, kimi de gaspçı.

Daha önce Şam'da emîrdin. Benimle aranızda vacip olan hakkı gözetmektir.

Gelin de, Sebîr Dağını yerine yerleştirenin hakkı için, dalgaları geri çevrilemeyen denizi durdurmaya çalışalım.

Azalt ve çoğalt bugün bu işin senden başka sahibi yoktur. İlan et, sen sözü muğlak söyleyen bir kişi değilsin.

Ravi dedi: Cerîr çıktı ve dolaştırılan haberleri öğrenmeye çalıştı. Genç devesi üzerinde şu beyitleri terennüm eden bir gençle karşılaştı. Şöyle diyordu:

Mugîre b. el-Ahnes'in Oğlunun Şiiri

Hukeym, Ammâr, Muhammed, Eşter ve Mekşûh musibetleri celbettiler.³⁸

Zübeyr'in de bu meselede bir karıştırması vardı. Arkadaşı³⁹ da saçları ağartan bir role sahipti.

38 Hukeym, İbn Cebele b. Hısn el-Abdî'nin oğludur. Hz. Osman döneminde Sind ve Basra valiliği yapmıştır. Bkz. *Murûcû'z-Zeheb*, I. 440; *el-İsâbe*, 1991. Ammâr, sahabe Ammâr b. Yâsir'dir. Muhammed ise Muhammed b. Ebû Bekir es-Siddîk'tir. Eşter, tâbiünden bir şair ve komutan olan Mâlik b. Eşter el-Hâris'tir. Mekşûh, el-Murâdî'dir. Bkz. *el-İsâbe*, 7307.

39 Burada kastedilen kişi Talha'dır. Her ikisi de Cemel Savaşında öldürülmüştür.

*Ali ise evine kapanmıştı. Bu işte ne bir emri ne de bir nehyi vardı. [55]
Ondan başka bütün insanlar hakkında ne dersen de. İnsanlar hata
ettiler desen hata etmiş olmazsın.*

*Genel olarak insanlar bir fitneye maruz kaldılar desen bu yeterli
bir ifadedir.*

*Peygamber Muhammed'in ashabına özellikle ona yakın olanlara
söyleyin,*

*Osmân b. Affân hiçbir sebep yokken aranızda nasıl öldürülür? Bu
bâtılda debelenmekten başka bir şey değildir.*

*Dokunulmazlarınızı çiğnemedi ve mızrakların uçlarını hasımla-
rın kaniyla boyamadan uyku bize haram olsun.*

Cerîr: "Ey kardeş oğlu! Kimsin?" diye sordu. Genç, "Kureyşli bir gencim. Sakîf kolundan. Mugîre b. el-Ahnes'in (b. Şureyk) oğluyum. Babam, Osman ile birlikte öldürüldü." Cerîr sözlerini hayretle karşıladı ve şiirini Hz. Ali'ye gönderdi. Ali genç için, "Vallahi yanlış bir şey söylememiş," diye söyledi.

Sâlih b. Sadaka, naklettiği rivayette şöyle dedi: Cerîr, Muâviye'nin yanındaki ikametinde gecikince insanlar ona ithamda bulundular. Hz. Ali bu hususta dedi ki: "Elçim için bir süre belirledim. Bu süreyi ancak kandırılmış veya başkaldırmış olarak geçirir." Cerîr, Ali onun hakkında yese düşecek kadar gecikti.

Muhammed ve Sâlih'in rivayet ettikleri rivayette şöyle dediler: Cerîr gecikince Hz. Ali ona şöyle yazdı: "Mektubum sana ulaşınca Muâviye'yi son söz hususunda zorla ve kesin karar için sıkıştır. Onu dağıtan ve süren bir savaş ile kazandıran bir barış arasında muhayyer bırak. Savaşı tercih ederse ona harp ilan et. Barışı tercih ederse onun biatını al."

Muâviye'nin Mektubu

Mektup Cerîr'e ulaşınca Muâviye'ye gitti ve mektubu ona [56] okuttu. Cerîr ona şöyle dedi: "Ey Muâviye! Günah olmadan hiçbir kalp mühürlenmez. Hiçbir gönül de tövbe olmadan huzura ermez. Senin kalbin mühürlenmiştir. Seni hak ile bâtil arasında durmuş, birilerinden bir şeyler bekliyor gibi görüyorum." Muâviye: "İnşallah ilk karşılaşmamızda sana son sözümü söyleyeceğim," diye karşılık verdi. Şam ehli Muâviye'ye biat edip Muâviye de onları deneyince "Ey Cerîr! Adamına git," dedi ve

savaş kararını içeren mektubunu yazdı.⁴⁰ Mektubun sonuna da Ka'b b. Cuayl'in aşağıdaki beyitlerini yazdı:

Ka'b b. Cuayl'in Kasidesi

Şam'ın Irak yönetimini, Irak ehlinin de Şam'ı sevmediğini görüyorum.

Her biri ötekine buğzetmekte ve yaptığıının dinin gereği olduğunu düşünmektedir.

[57] *Bizi eleştirdikleri zaman biz de onları eleştiririz. Bizi borçlandırdıkları gibi biz de onları borçlandırıyoruz.*

Onlar, Ali imamımızdır dediler. Biz de Hind'in oğluna razı olduk dedik.

Biz onlara, bize boyun eğin dedik. Onlar bize, size boyun eğmeyiz dediler.

Bunun ötesi zahmet ve zorluktur. Göz aydınlığı gibi gelen vuruşma ve yaralamadır.

Herkes elindekiyle sevinir durur ve elindekinin zayıflığını semizlik olarak görür.

Eleştiren için Ali'ye söyleyecek söz yoktur. Ne var ki suçluları hi-maye etmiştir.

Asileri tercih etmiş ve kisası katillere uygulamamıştır.

Ona sorulsa şüpheye meyleder ve soranlara muğlak bir cevap verir.

O rıza göstermemiş ancak kızmamıştır. Menetmemiştir ancak emretmemiştir.

O kötülük yapmamıştır ve olaya sevinmemiştir. Ancak bunların bir kısmı muhakkak olmuştur.

Bunun üzerine Hz. Ali ona şöyle yazdı:

- 40 Muâviye'nin mektubu Müberred'in *Kâmil* (s. 184) adlı eserinde yer almıştır: "Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla. Muâviye b. Sahr'dan Ali b. Ebî Tâlib'e. Yemin ederim ki, Osman'ın kanından berî olsaydın, insanlar sana biat etselerdi, Ebû Bekir, Ömer ve Osman gibi olurdun. Ancak Muhacirlerin Osman'a karşı harekete geçmeleri, Ensarın da onu yalnız başına bırakmaları için onları kandırdın. Cahil olan sana uydu. Zayıf olanlar da senden güç aldı. Bu sebeple Şam ehli Osman'ın katillerini onlara teslim edinceye kadar seninle savaşmaya azmettiler. Bunu yaparsan hilafet Müslümanlar arasında şûrâya bırakılacaktır. Yemin ederim ki bana karşı delil ve gerekçen, Talha ve Zübeyr'e karşı olan delil ve gerekçen gibi değildir. Zira onlar sana biat etmişlerdi ancak ben etmedim. Şam ehline karşı delil ve gerekçen de, Basra ehline karşı olan delil ve gerekçen gibi değildir. Zira Basra ehli sana itaat etmişlerdi ancak Şam ehli sana itaat etmiş değildi. İslam'daki şeref, Resulullah ile yakınlığın ve Kureys'teki konumuna gelince, ben bunu reddetmiyorum." Mektup ayrıca, *el-İmâme ve's-Siyâse* kitabında da nakledilmiştir. Bkz. I. 121.

Ali'nin Mektubu

Ali'den Muâviye b. Sahr'a. Bana gelen mektup, sahibinin hidayetine vesile olacak bir basirete sahip olmadığını ve onu irşat edecek bir yol göstericiden yoksun olduğunu göstermektedir. O heva ve hevesinin çağrısına icabet etti ve onun peşinden gitti. Osman hakkındaki günahımın seni bana biat etmekten alıkoyduğunu iddia ediyorsun. Yemin ederim ki ben Muhacir ve Ensardan biri olarak davrandım. Onlar nasıl hareket ettilerse ben de onlar gibi hareket ettim. Allah on- [58] ları dalalet üzere toplamaz ve basiretlerini bağlamaz. Emir vermedim ki emredenin günahını yüklenmiş olayım. Kimseyi öldürmedim ki bana kısas uygulanması vacip olsun. Senin, "Şam ehli Hicaz ehline hükmetmektedir," şeklindeki sözüne gelince, öyleyse bana Şam ehlinden bir Kureyşli getir ki şûrâ-ya kabul edilebilsin veya onun için hilafet caiz olsun. Böyle bir iddia ileri sürsen Muhacir ve Ensar seni yalanlayacaklardır. Aksi takdirde Hicaz ehlinden bu niteliğe sahip kişiyi ben sana getirebilirim. Bana, "Osman'ın katillerini bize teslim et," şeklindeki sözüne gelince, seninle Osman arasındaki ilişki nedir? Sen Ümeyye oğullarından bir fertsin. Osman'ın oğulları bu davayı gütmeye daha layıktır. Eğer babalarının kanının davasını gütmekte kendini onlardan daha güçlü görüyorsan, benim hâkimiyetime gir ve sanıklar aleyhine benim nezdimde davacı ol. Ben de seni ve onları doğru yola yönelteyim. Senin, Şam ile Basra ve Talha ve Zübeyr arasında fark olduğunu iddia etmene gelince, yemin ederim ki bunlar arasında bir fark yoktur. Zira biat çifte bakış açısını kabul etmeyen bir amme meselesidir ve bu konuda yeniden tercih yapmak söz konusu olamaz. Senin, Osman meselesinde bana kafanı takmana gelince, bu olaya şahit olmuş veya kesin bilgi sonucu olarak söylemiyorsun. Benim İslam'daki üstünlüğüm, Resulullah'a yakınlığım ve Kureyş'te sahip olduğum onura dair itiraflarına gelince, yemin ederim ki bunları inkâr edebilseydin inkâr ederdin.

Hiz. Ali Necâşî'ye emrederek Muâviye'ye aşağıdaki şiirle cevap vermesini istedi.

Necâşî'nin Muâviye'ye Cevabi Şiiri

Ey Muâviye olmayacak şeyin peşine düşme, Allah korktuğunuz şeyi gerçekleştirdi.

[59] *Ali Hicaz ve Irak ehliyle üzerinize geldi, artık ne yapacaksın
Gören gözleri sevindiren yelesi kısa, iri ve çevik atlar üzerinde ilerleyen,*

Sırtlarında korku salan silahşorlar, tıpkı inlerini koruyan aslanlar gibidirler.

Toz duman içinde vuruşmaları ve silahşorların vuruşlarını gözleriyle görmektedirler.

Onlar o topluluğu, Zübeyr, Talha ve biati ihlal edenlerin topluluğunu hezimete uğrattılar.

Kesin bir yeminle dediler ki Şam'a ezici bir savaş sunacağız.

Kakülleri henüz ağarmadan ağartan ve hamilelere ceninlerini düşürten bir savaş.

Irak'ın hâkimiyetinden nefret ediyorsanız, bu kavim sizin sevmediğinize razı olmuştur.

Vâil'in kafaları karıştıran ve zayıfı semiz gösteren adamına de ki Ali ve taraftarlarını Hind'in oğlunun dengi yaptınız, hiç utanmaz mısınız?

O Peygamber'den sonra insanların birincisidir. Âlemde Resulün kardeşidir.

Resulün damadıdır. Asırların, insanların saçını ağartan gün gelip çatığında kim onunla boy ölçürebilir?

Cerîr'in Suçlanması

Nasr b. Müzâhim, Sâlih b. Sadaka'nın isnadıyla şöyle dediğini rivayet etti: Cerîr, Ali'ye dönünce Muâviye ile ilgili olarak Cerîr'in dedikodusu yapıldı ve suçlandı. Cerîr ve Eşter, Hz. Ali'nin huzurunda bulunuyorlardı. Eşter: "Ey Müminlerin Emîri! Vallahi beni Muâviye'ye gönderseydin bu gönderdiğin adamdan daha hayırlı bir iş çıkarırdım. O, Muâviye'ye karşı gevşek davrandı ve onun yanında ikamet etti. Muâviye bu süre zarfında ümit ettiği her kapıyı açtı ve sıkıntı duyduğu her kapıyı kapattı.

[60] Cerîr'in Savunması

Cerîr: "Vallahi onlara gitseydin seni öldüreceklerdi," dedi ve onu Amr, Zülkelâ' ve Havşeb Zî Züleym'in husumetiyle korkutarak "Osman'ın katillerinden olduğunu iddia ediyorlar,"

diye söyledi. Bunun üzerine Eşter dedi ki: "Ona gitseydim ona cevap vermek bana zor gelmez ve bu görevin yükü bana ağır gelmezdi. Onu, yapacağım teklif konusunda sıkıştırır ve uzun süre düşünmesine fırsat vermezdim." Cerîr: "Öyleyse git," dedi. Eşter: "Sen onları bozduktan ve şer onlara egemen olduktan sonra mı?" diye karşılık verdi.

Cerîr ve Eşter'in Ali'nin Huzurunda Bir Araya Gelmeleri

Nasr, Ömer b. Sa'd ve Nümejr b. Va'le'den naklen Âmir eş-Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Cerîr ve Eşter, Ali'nin huzurunda bir araya geldiler. Eşter: "Ey Müminlerin Emîri! Sana Cerîr'i gönderme demedim mi? Onun düşmanlığını ve hilesini haber vermedim mi?" diye sordu ve Cerîr'e kötü sözler söyleyerek "Ey Becîleli! Osman Hemedan karşılığında dinini senden aldı. Sen yeryüzünde sağ olarak dolaşacak insan değilsin. Sen onlara bir güç ve destek bulmak üzere onlara gittin. Sonra onların yanından gelip bizi onlarla tehdit ediyorsun. Vallahi sen onlardansın. Görüyorum ki onlar için çalışıyorsun. Müminlerin Emîri beni dinlese bu durumların hal yoluna girmesi için ve Allah zalimleri helak edinceye kadar seni ve senin gibileri bir hapishaneye atacak," diye söyledi.

Cerîr: "Vallahi, isterdim ki benim yerime sen gitseydin. Yemin ederim geri dönemezdin," diye karşılık verdi. Ravi dedi: Cerîr bunları işittikten sonra Kırkisyâ'ya gitti ve kavmi Becîle kabilesinin Kasr kolundan bazı insanlar da ona katıldılar. Bu kabilede Sıffîn'e yalnız on dokuz kişi katılırken Ahmes⁴¹ [61] kolundan yedi yüz kişi katıldı. Hz. Ali, Cerîr'in malikanesine giderek bir kısmını dağıttı ve oturma mekânını yaktı. Bunun üzerine Ebû Züra' b. Ömer b. Cerîr çıktı ve "Allah seni ıslah etsin, içinde Cerîr'den başkasına ait yer var," dedi. Hz. Ali oradan ayrılıp Sevber b. Âmir'in malikanesine gitti. Orayı yaktı ve kısmen yıktı. Sevber eşraftan olup Cerîr'e katılmıştı.

Eşter, Cerîr'in kendisini Amr b. el-Âs, Havşeb Zî Züleym ve Zülkelâ' ile korkutması hakkında şu beyitleri dillendirdi:

41 Benî Ahmes, Becîle b. Enmâr b. Nezâr kabilesinin bir koludur. Becîle, Yemenli bir kabile. Bkz. *el-Maârif*, 29, 46.

Ey Cerîr, yemin ederim ki Amr ve arkadaşı Şam Muâviye'sinin sözleriyle,

Zî Kelâ' ve Havşeb Zî Züleym'in sözleri bana deve kuşunun küçük tüylerinden daha hafif gelir.

Benim üzerime topluca gelirlerse bırak onlar pençeleri kanlı bu kartalla hesaplaşınsınlar.

Ben onların korkutmalarından korkacak değilim. Uyuyanların rüyasından hiç korkar mıyım?

Onların derdi üzerine çullandıkları dünyadır. Benim derdimse bambaşka bir şeydir.

Sağ kalırsam onları çocukların saçını ağartan bir savaşa sürükleyeceğim.

Ölsem de bir iş çıkardım ki onunla hesap günü kurtuluşa ereceğim.

Onlar bana karşı kükreyip tehdit ettiler. Oysaki söz ve tehditlerle ölen hiç olmamıştır.

[62] **es-Sekûnî'nin Kasidesi**

Gecem uzadı. Seksek oğullarının sevgisi ne büyüktür. Cerîr ve Mâlik'ten bize intikal eden sözler bunu göstermektedir.

Amr kibir ve böbürlenmesiyle onu husumete maruz bırakmıştır. Bu ise anlayış sahibi insanların davranışı değildir.

Bu ne büyük musibettir senin için. Kavimleri helake götüren husumet ve didişmeden başkası değildir.

İkiniz baki iseniz, Irak da imrenilecek durumda baki kalır ve yoksullar da sığınacak yerler bulur.

İkisi yok olursa da umulur ki yeryüzü üzerindikilerle Hakka meyleder.

Cerîr İmamına samimiyetle bağlıdır ve kararmış yüzleri yıkamaya da azimlidir.

Ancak Allah'ın insanlar hakkındaki takdiri mutlaktır ve karmaşık ruhlara ümitler yeşertir.

Medine'ye Mektup

Sıffîn'e Hareketinden Önce Muâviye'nin Amr'a Danışması

Nasr dedi: Sâlih b. Sadaka naklettiği rivayette şöyle dedi: Muâviye Sıffîn'e gitmek istediğinde Amr b. el-Âs'a dedi ki:

- [63] "Düşünüyorum ki Mekke ve Medine ehline mektup göndereyim. Onlara Osman'ın durumunu hatırlatalım. Belki arzumuza nail oluruz ya da onlar bize karşı hareket etmekten imtina ederler." Amr şöyle cevap verdi: "Üç gruba yazmamız gerekir:

1- Ali'den hoşnut olana ki bu, onun basiretini güçlendirir. 2- Osman'ı sevene ki bu onu daha ileri bir noktaya götürmez. 3- Her iki taraftan uzakta duran ki onun nezdinde sen, Ali'den daha güvenilir değilsin." Muâviye bunu yapmalıyım dedi. Şöyle yazdılar:

Muâviye ve Amr'ın Medine Ehline Mektubu

"Birçok şey gıyabımızda olup bittiyse de Ali'nin Osman'ı öldürmesi bilmediğimiz bir şey değildir. Bunun delili Osman'ın katillerinin onunla ilişkileridir. Biz kanını talep ediyoruz ki bize katillerini teslim etsinler. Biz de Allah'ın kitabının hükmü gereğince onlara kısas uygulayalım. Ali onları bize teslim ederse ondan vazgeçer ve hilafet meselesini Ömer'in yaptığı gibi şûrâ marifetiyle çözeriz. Biz kendimiz için hilafete talip değiliz. Bu durum üzere bize yardımcı olmak için kendi bölgenizde ayağa kalkın. Biz ve siz bu konuda ittifak edersek, Ali bulunduğu hâl üzere kalmaktan endişeye kapılır."

Ravi dedi: Abdullah b. Ömer cevaben şöyle yazdı:⁴² "Yemin ederim ki basireti ıskaladınız. Meseleye uzak bir noktadan baktınız. Allah bu mektubunuzla bu konu hakkında şüphe içinde olanların şüphesini ancak artırmıştır. İkinizin hilafetle ne alakanız var. Ey Muâviye! Sen '*talîk*'sin.⁴³ Ey Amr! Sen de güvenilir değilsin. Sakın kendi kendinize külfetler yüklemeyin. Zira size ve bana yardım edecek kimse yoktur."

İbn Ömer'in Mektubunun Ekindeki el-Ensârî'nin Şiiri

Ensar'dan bir zat da Abdullah b. Ömer'in mektubuna şu manzumeyi ilave etti:

Ey Muâviye hak açık ve seçiktir. Hak, Amr ile senin arzu ve beklentileriniz değildir. [64]

Bugün bir tuzak olarak Osmân b. Affân'ı ortaya attın. Tıpkı Talha ve Zübeyr'in meseleyi allayıp pulladıkları gibi.

Bu da o da aynı denemedir. Tıpkı yolcuyla yanılan serap gibi.

42 *el-İmâme ve's-Siyâse* isimli kitapta (I. 85) mektubun sahibi Misver b. Mahreme olarak geçmektedir.

43 *Talîk*, terim olarak Resulullah'ın Mekke Fethinde serbest bıraktığı esir anlamına gelir. *el-İmâme ve's-Siyâse* kitabında "Baban da Ahzâbtandır," cümlesi de yer almaktadır.

Sizin hile ve tuzaklarınız ne kadar büyük olursa olsun Ali'yi, ona zarar vermeyecek şeylerle itham ediyorsunuz.

Osman çeşitli bölgelerden gelen ve şehri dolduran bir topluluk tarafından tecavüze maruz kaldıysa Ali'nin günahı nedir?

Hiçbir zorlama olmaksızın Müslümanlar açık bir şekilde evine gidip biat ettiler.

Talha ve Zübeyr de biat ettiler. Ardından görünüşte umreye gittiler. Ancak gizliden ihanet içinde oldular.

Olup bitenin hikâyesi malum iddiayı tekrarlamaktan ibaretti. Allah'ım zaman ne musibetlere gebemiştir.

İkiniz kimsiniz ki bizden yardım istersiniz. İkiniz de ateşi sönmeyen savaş insanlarısınız.

Allah için siz kimsiniz ki sabahın aydınlığı ufku kaplamışken şûrâdan bahsediyorsunuz?

Adî b. Hâtım

Adî'nin Muâviye'ye Gönderilmesi

Nasr dedi: Sâlih b. Sadaka naklettiği rivayette şöyle dedi: Adî b. Hâtım, Ali (ra.) huzuruna çıktı ve dedi ki: "Ey Müminlerin Emîri! Benim nadide bir amcazadem var. Onu -Şam'da bulunan amcazadesi Hâbis b. Sa'd et-Tâî'yi⁴⁴- ziyaret etmeyi düşünüyorum. Ona Muâviye ile görüşmesini telkin etsek de Muâviye'nin [65] ve Şam ehlinin azmini kırsa." Hz. Ali: "Olur ona bunu telkin et," dedi. Adamın adı Hufâf b. Abdullah idi. Bir müddet sonra Şam'da bulunan amcazadesi Hâbis b. Sa'd'a gitti. Hâbis, Tay kabilesinin reisiydi. Hufâf, Hâbis'e Medine'de Osman olayına şahit olduğunu ve Ali ile birlikte Kûfe'ye gittiğini anlattı. Hufâf belagati, endamı ve şairliği olan bir kişiydi. Sabah vakti Hâbis ve Hufâf, Muâviye'nin yanına gittiler. Hâbis: "Bu adam amcazademdir. Medine'den Kûfe'ye gidişinde Ali'ye refakat etmiş ve Medine'de Osman olayına şahit olmuş güvenilir bir zattır," dedi. Bunun üzerine Muâviye ona, "Ey Taylı kardeş! Bize Osman'dan bahset," dedi. Adam, "Mekşûh onu kuşattı. Hukeym hakkında karar verdi. Muhammed ve Ammâr üslendiler. Üç şahıs da kendilerini bu

44 Hâbis b. Sa'd bir rivayete göre sahabedendir ve Sıffın'de öldürülmüştür. Bkz. *Tehzîbu't-Tehzîb*, II. 127. İbn Düreyd, *el-İştikâk*'ta belirtildiğine göre Muâviye tarafındaki Tay kabilesinin başında bulunuyordu. Diğer bir rivayet göre de Hz. Ömer tarafından Mısır kadılığına atanmış, sonra da azledilmiştir.

işe verdiler. Adî b. Hâtim, Eşter en-Nehaî ve Amr b. el-Hamîk. Bu olayda iki adam da gayret gösterdi. Talha ve Zübeyr. Bu olayda insanların en masumu Ali'dir." Muâviye: "Sonra ne oldu?" diye sordu. Hufâf: "İnsanlar Ali'ye biat etmek için kelebekler gibi üzerine üşüştiler. Öyle ki ayakkabılar kayboldu. İnsanların dış elbiseleri düştü, yaşlılar ayak altında kaldı. Osman'dan bahsetmedi. Ona Osman'dan da bahsedene olmadı. Nihayet sefere hazırlandı. Muhacir ve Ensar ona katılmakta birbirleriyle yarıştı. Üç kişi onunla savaşa katılmak istemedi. Sa'd b. Mâlik, Abdullah b. Ömer ve Muhammed b. Mesleme. O da kimseyi buna zorlamadı. Kendisine katılanlarla yetinip geri kalanlara ihtiyaç duymadı. Yürüyüşüne devam ederek Tay Dağına kadar geldi. Bizden bir topluluk geldi onlarla hasımlarını vurdu. Yoluna devam ederken Talha, Zübeyr ve Hz. Âişe'nin Basra yolunda oldukları haberini aldı. Bunun üzerine bazı adamlarını Kûfe'ye gönderdi. Kûfe ehli [66] davetine icabet ettiler. Sonra Basra üzerine gitti. Hemen eline geçti. Akabinde Kûfe'ye döndü. Çocuklar ona taşındı. Yaşlılar ona yöneldi. Gelinler sevinç içinde ve şevkle gelişini kutladılar. Yanından ayrıldığımda bütün derdi Şam'dı.

Muâviye duydukları karşısında paniğe kapıldı. Hâbis de "Ey Emîr! Hufâf bana bir şiir okudu. Bu şiir ile Osman hakkında fikrimi değiştirdi ve Ali'yi yüceltti." Muâviye: "Ey Hufâf! Şiirini bize dinlet," dedi. Hufâf aşağıdaki şiiri okudu:

Gecenin perdesi çekilirken ve vücudum yataktan uzak dururken söyledim.

Batmaya doğru seyreden yıldızları uykum kaçmış hâlde, büyük zevkle izlemekteyim.

Ah keşke bilsem, sorarım acaba bugün Medine'de benim için şifa verecek kimse var mı?

Musibet ağırlaştığında Resulullah'ın ashabından -ki onlardan âlemde yeteri kadar vardır-

İmamın bir suç işlemesi hâlinde kanının akıtılması caiz midir? Ya da teenniyle düşünen açısından haram mıdır?

Bana bugün istediğini elde etmen mümkün değildir, dediler. Ben de Hufâf için bu yeterlidir, dedim.

Bir kavim yanında ki onlar ilim ehli de değil, sıhhat ve iffet ehli de değildir.

Çeşitli sözler işitince dedim ki beni bırakın benim kalbim bunlara güç yetirmeyecek kadar zayıftır.

Geçen geçmiştir. Zaman onu tıpkı giden seleflerimiz gibi alıp götürmüştür.

İnsanların onun için hac ibadetini yerine getirdiğine yemin ederim ben zayıf develerin sırtındayım.

[67] *Kayın ağacından yapılmış oklar gibi yarışırlar.*

Bugün Ali sana gelirse kork. Onun haykırışı Ahkâf sayhası gibidir.

O sıçrayan aslan, öldürücü zehrini akıtmaya meyyal bir yılan gibidir.

Her savaş gününde mahir bir atlı, muharebenin hakkını veren bir silahşordur.

Kılıcı sağ omzunda duran ve düşmanlarının başını koparmada mahir olandır.

Ona karşı savaşanlar bir milyon da olsalar onları yok etmeyi haddi aşmak olarak görmeyendir.

Süvarileri sefere çıkardı. Savaşmak üzere peşinden giden çevik savaşçılarına dedi ki:

Şam azgınıyla savaşmak için seferber olun. Onlar da itaatkâr oğullar gibi ona uydular.

Ona, sen kanadın büyük tüyleriysen biz de küçük tüyleriyiz, dediler.

Sen hükümdarsın ve şefkatli babamızsın. Biz ise sabah misafiri gibiyiz.

Diyarda misafire ikram azdır. Irak'ı ise ikram ve ithafa bıraktık.

[68] *Onlar savaş patlak verdiğinde bilindikleri gibidirler. İzzet, ikram ve yeterli işlerin insanlarıdır.*

Bugün iyi düşün. Kavmin çağrıcısının nidası yükselmeden barış mı savaş mı istiyorsun?

Bu, Şam'a şefkatle bakanın görüşüdür. Bu olmasa şifadan endişe etmezdin.

Muâviye'nin Hufâf'tan Endişe Etmesi ve Onu Takdir Etmesi

Muâviye, Hufâf'ın anlattıkları karşısında moral olarak kırıldı ve Hâbis'e: "Bu adam Ali'nin casusudur. Onu yanından uzaklaştır. Şam ehlinin kafasını karıştırmasın," dedi. Hufâf anlattıklarıyla Muâviye'yi ima ediyordu. Daha sonra tekrar onu çağırdı ve ona, "Ey Hufâf! Bana insanların durumu hakkında bilgi ver," dedi. Hufâf tekrar anlattıklarını dile getirdi. Muâviye onun akli-na ve olayları güzel bir üslupla anlatışına hayran oldu.

II. BÖLÜM

Ravi: Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rebî' b. Hişâm en-Nehdî [69]
el-Hazzâz

Ravi: Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ukbe b. el-Velîd

Ravi: Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sâbit b. Abdullah b. Muhammed b. Sâbit es-Sayrafi

Ravi: Ebû Ya'lâ Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer el-Harîrî.

Ravi: Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sayrafi

Ravi: Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî

Ravi: Muzaffer b. Ali b. Muhammed (İbnü'l-Müneccim adıyla bilinir.)

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla [71]

Sika Üstad Şeyhu'l-İslâm Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî bize nakletti. Şöyle dedi:

Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sayrafi, kendisine okumam suretiyle, 484 Rebiülâhir ayında bize anlattı. Dedi ki:

Ebû Ya'lâ Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer şöyle dedi:

Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sâbit b. Abdullah b. Muhammed b. Sâbit es-Sayrafi bize nakletti:

Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ukbe şöyle dedi:

Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ukbe şöyle dedi:

Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rebî' b. Hişâm en-Nehdî el-Hazzâz şöyle dedi:

Ebu'l-Fadl Nasr b. Müzâhim, Atiyye b. Ganî ve Ziyâd b. Rüstem'den rivayetle şöyle dediğini nakletti:

Muâviye'nin Mektupları

İbn Ömer'e Mektup

Muâviye b. Ebî Süfyân, Medine ehline yazdığı mektuptan başka kişiye özel olmak üzere Abdullah b. Ömer'e ve Sa'd b. Ebî Vakkâs ile Muhammed b. Mesleme'ye ayrı ayrı mektuplar yazdı. İbn Ömer'e şöyle yazdı: "Osman'ın öldürülmesinden sonra Kureyş içinden en çok ümmetin üzerinde ittifak etmesini istediğim kişi sendin. Sonra senin ona yardım etmeyip onu kendi hâlinde terk etmeni ve ona yardım edenleri eleştirmeni hatırlayınca senin hakkındaki kanaatim değişti. Ancak, Ali'ye olan muhalefetin sana karşı olan olumsuz kanaatimi kısmen de olsa değiştirdi ve beni rahatlatı. Allah sana rahmetiyle [72] muamele etsin, Mazlum Halife'nin hakkını almak için bize yardım et. Ben senin üzerinde halife olmak istemem. Senin halife olmanı istiyorum. İstemesen, hilafet Müslümanlar arasında şûrâ marifetiyle hâl yoluna girecektir." Muâviye mektubun sonuna aşağıdaki beyitleri ilave etti:

Abdullah'a, bilhassa Muhammed'e ve silahşorumuz Sa'd b. Mâlik'e¹ söyle.

Onlar Resulullah'ın ashabından üç yıldızdır ve zayıf insanların sığınağıdır.

Bize haber vermez misiniz, olaylar çok, insanlar da kurtulan ve helak olan olmak üzere iki gruptur.

Sizin için hatasından dolayı imamı katletmek meşru mudur? Zülüm ehlini ilk terk edenler sizler değil misiniz?

Hele hatası yokken öldürülmüşse onu yalnız başına terk etmek helakın ta kendisidir.

*Hak ve bâtil arasında duruyorsanız, bu, hayız hâlindeki cariyele-
rin duruşundan farksızdır.*

*Aslında ona yardım etmek veya ona karşı savaşmak şıklarından
biridir tercih edilecek olan. Bu bir emanettir, değiştirilemez.*

*Bize yardım ederseniz, hak ehline yardım etmiş olursunuz. Bizi
terk ederseniz bu omuzları kökünden koparmaktır.*

Ravi dedi: İbn Ömer, Muâviye'ye cevaben şöyle yazdı: "Bana karşı seni tamahlandıran görüş, seni bulunduğun nok-

1 Bu zat, Sa'd b. Ebî Vakkâs'tır. Tam adı Sa'd b. Mâlik b. Eyheb b. Abdimenâf b. Zühre b. Kilâb el-Kureşî ez-Zühri'dir.

taya getiren görüştür. Ben Muhacir ve Ensar arasında Ali'yi ya da Talha, Zübeyr ve Hz. Âişe'yi nasıl bırakmış da sana uyumuşum. Benim Ali'nin aleyhinde bulunduğum şeklindeki id- [73] diana gelince, yemin ederim ki imanda, hicrette, Resulullah indindeki konumu ve müşriklere karşı gösterdiği başarı bakımından Ali'nin seviyesinde olamam. Ancak, öyle bir durum ortaya çıktı ki Resulullah'tan (sav.) bu konuda bana mesnet olacak bir hüküm bulamadım. Bu sebeple bu konuda yerimde durmayı tercih ettim. Kendi kendime dedim ki, bu hâl bir iyilik ise ondan mahrum kalmış olurum. Dalalet ise de ondan kurtulmuş olurum. Bu sebeple bizden vazgeç."

Şair İbn Ebî Guzeyye

Sonra babası abit olan, kendisi de Kureys'in en mahir şairi olan İbn Ebî Guzeyye'ye, "Adamın şiirine cevap ver," dedi. O da şu manzumeyi dile getirdi:

Ey Muâviye, elde edemeyeceğin şeyleri ümit etme. Sen Sa'd b. Mâlik dışında yardımcı ara.

Abdullah'tan da ümidini kes. Muhammed'i de rahat bırak. Senin istediğin şeyler boyunları vurmaktır gibidir.

Muhammed'in ashâbı içinde Ali'yi bile bıraktık. Oysaki o arzu edilen şeyleri terk eden değildir.

Resulullah'ın yardımcısıydı her yerde ve bütün muharebelerde onun güvenilir silahşoru.

Ensar onunla hareket etmekte hiç tereddüt etmedi. Aslanlar gibi olan Muhacirler de onu yalnız bırakmadı.

Talha, Zübeyr ve Annemiz de davet ettiler. Annemize dilediğini [74] şöyle, diye cevap verdik.

Bunlar müteşabih hâllerdir sakın tehlikelere girme yoksa helak olursun.

Ey Hind'in oğlu düşünmeden bizim yardımımıza tamah etmişsin. Sen Himyer ve Sekâsik mensuplarına sarıl.

Yemenlilerden bir kavim kurak arazide ve keskin kılıçlarla yardımlarını senden esirgemiyorlar.

Sa'd b. Ebî Vakkâs'a Mektup

"Osman'a en çok yardım etmesi gereken onun hilafet hakkını teslim eden ve onu diğer adaylara tercih eden Kureysli şurâ üyeleridir. Talha ve Zübeyr ona yardım ettiler. Onlar da

senin şûrâda ortakların ve İslam'da dengindirler. Müminlerin Annesi de bu işte tereddüt göstermedi. Onların razı olduğundan sarfınazar etme ve kabul ettiklerini reddetme. Biz de hilafeti Müslümanlar arasında şûrâya geri vereceğiz." Mektuba bir de aşağıdaki şiiri ekledi:

Ey Sa'd tereddüt içinde olduğun görülüyor. Olaylar karşısında tereddüt göstermek bir zafiyettir.

Hak veya bâtil olsun herhangi bir duruşun telafisi mümkündür.

Peygamber kesin bir emirle hüküm vermiştir ki kişi üç suçtan dolayı öldürülür:

İnsan hayatına son veren, zina eden evli ve mürtet olan.

İmam bunlardan birini yaparsa itaat hakkını kaybeder.

[75] *Aksi takdirde yaptığınız haramdır. Onu öldüren ile onu kendi kaderine terk edip yardım etmeyen birdir.*

Onun hükmü şüphe götürmez bir şekilde budur. Tıpkı göğün var olduğu hakikati gibi.

Sözün en hayırlısı özlü olanıdır. Sözü uzatmak muhatabı sıkı bir şeydir.

Ey Ebû Amr seni ve bazı adamları yardıma davet ettim. Artık ip kovanın ağacını aşmıştır.

Reddedersen seninle aramda bir hürmet kalmayacak ve ümit kaybolacak.

Ancak Kureyş ittifak edecek olursa, Allah Sa'd'ı affetsin demem gerekir.

Sa'd'ın Muâviye'ye Cevabı

"Ömer şûrâya Kureyş'ten ancak hilafet şartını haiz kimse-leri almıştır. Üzerinde ittifak etmemiz hususu hariç hiçbirimiz hilafet için diğerinden daha çok hak sahibi değildi. Ancak Ali, sahip olduğumuz vasıflara sahip olmasına karşılık biz onun sahip olduğu meziyetlere sahip değildik.² Bu meseleye gelince, biz öncesini de sonrasını da hoş karşılamadık. Talha ve Zü-

2 Esasen savaş karşısında uzlete çekilen ve bazı değerlendirmelere göre tarafsız olarak nitelenen sahabiler Hz. Ali'nin değer ve üstünlüğünü kabul etmektedirler. Onlar savaşa katılmayı uygun görmeyerek bir kenarda kalmayı tercih etmişlerdir. Aslında mektuplarında Muâviye de Hz. Ali'nin üstünlüğünü ve büyüklüğünü kabul etmekte ve itiraf etmektedir. Ancak, kimi ifadelerinde Hz. Osman'ın öldürülmesini gerekçe gösterirken bazı konuşmalarında siyasi rekabet anlamına gelen ifadelerden söz etmektedir. (Çev.)

beyr evlerinde kalsalardı, onlar için daha hayırlı olurdu. Allah Müminlerin Annesini de yaptıklarından dolayı affetsin." Şiiri-ne karşılık da aşağıdaki şiiri mektubuna eklemiştir:

Ey Muâviye senin âciz bırakan hastalığın öyle bir şeydir ki, onun ilacı yoktur.

Ey Hind'in oğlu, bugün benim desteğime tamah ettin. Gel bundan vazgeç, ümit bile etme.

Bugün sahip olduğunla yetin. Benden sana hayır, demek yeterli olsa gerek.

Dünya hiçbir canlı için kalıcı değildir. Hiçbir canlı kalıcı olmadığı [76] gibi

Dünyadaki her türlü sevinç bir kandırmacadır. Her metaı da boş-tur.

Ebû Hasan Ali beni davet edip de ona dilediği cevabı vermediysem, Ona, keskin bir kılıç ver de onunla düşmanlık da bağlılık da hal yoluna girsin.

Şerrin küçüğü de büyüktür. Kan ise beli büken bir yükür.

Ali'yi âciz bırakan şeye mi tamah edersin? Tamah ettiğin şey so-nunda yok olacaktır.

Onun bir günü ölü olsun diri olsun senden hayırlıdır. İnsan için fedakârlık yapmak yaraşır.

Osman'ın meselesine gelince, onu bırak artık. Zira musibet görüş ve tedbiri alıp götürdü.

Muhammed b. Mesleme'ye Mektup

"Senin bana uyacağını ümit ederek sana mektup yazmış değilim.³ Ancak, senin içinde bulunduğun nimeti terk etmeni ve içine düştüğün şüphe hâlini sana hatırlatmak istedim. Sen Ensarın silahşorusun ve Muhacirlerin gücüsün. Resulullah (sav.) hakkında bir iddiada bulundun. Bu iddianın gereğini yapmaktan imtina edemedin. Bu talimat seni salat ehliyle sa-vaşmaktan menetti. Acaba salat ehlini birbirlerini öldürme-lerine karşı çıktın mı? Resulullah'ın (sav.) senin için hoş gör-mediği şeyi, sen de onlar için hoş görmemelisin. Yoksa Osman

3 Muhammed b. Mesleme'nin şöyle dediği rivayet edilir: Resulullah bana bir kılıç verdi ve şöyle dedi: "Müşriklerle savaştığında bu kılıçla savaşı. Ümmetimin birbirini vurduğunu görürsen Uhud'a git ve bu kılıcı kırılıncaya ka-dar taşlara vur. Sonra evine çekil ve ecelinle ya da başkasının eliyle ölmeyi bekle."

ve evindekileri salat ehlinden kabul etmiyor musun? Senin kavmin Allah'a isyan ettiler ve Osman'ı kendi kaderiyle baş başa bıraktılar. Kıyamet günü Allah sana ve onlara olup bite-nin hesabını soracaktır."

Muhammed b. Mesleme'nin Cevabı

[77] "Bu mesele karşısında benim gibi Resulullah'tan (sav.) elinde delil bulunmayan bazı insanlar da uzlete çekildiler. Resulullah (sav.) henüz vuku bulmadan olayları bana haber vermişti. Olay vuku bulunca kılıcımı kıldım ve evimde oturdum. Dine karşı şahsi görüşü şüpheyle karşıladım. Nitekim elimde bu konuda emredeceğim sahih bir maruf ve sakındıracağım bir münker yoktur. Sana gelince yemin ederim ki sen yalnızca dünyaya talipsin ve nefsinin arzularına uymaktasın. Öldükten sonra Osman'a yardım ediyorsan o hayattayken onu kendi kaderiyle baş başa bıraktın. Allah beni herhangi bir nimetten çıkarmadığı gibi herhangi bir şüpheye de düşürmedi. Bende ve Muhacir ile Ensar'da olmasını istemediğin bir şey gördüysen, bil ki biz hakka senden daha layığız."

Akabinde Muhammed b. Mesleme, bu mesele karşısında kendisi gibi uzlete çekilmeyi tercih eden Ensardan bir adamı çağırdı ve "Ey Mervân! Şiiri bıraktım, sen ona bir şiirle cevap yaz," dedi. Adam, "İbn Ukbe'de şiir yoktur," diye karşılık verdi.

Osman'ın Ölüm Haberi

Sâlih b. Sadaka, kendi isnad ettiği rivayette şöyle dedi: Bini haberciler Osman'ın ölüm haberiyle Şam'a gitmek üzere yola çıktılar. Bir gün Muâviye'ye yüzünü örtmüş bir şahıs geldi. Yüzünü açtı ve Muâviye'ye, "Ey Müminlerin Emîri! Beni tanıdın mı?" diye sordu. Muâviye: "Evet, sen Haccâc b. Huzeyme b. es-Simme'sin, ne istiyorsun?" diye sordu. Adam, "Sana geldim. İbn Affân'ın ölüm haberini getirdim," dedi ve şu beyitleri söyledi:

Yalan değil amcaoğullarınız Abdülmuttalib oğulları büyüğünüzü öldürdüler.

Bunun için harekete geçmek öncelikle senin görevindir. Ayağa kalk Allah için gazaba gel ve karşılığını Allah'tan bekle.

*Başını dik tutarak önümüze düş ve Şam ehlini ayağa kaldır ki doğ- [78]
ruyu ve hakkı bulasın.*

Çıkış için ve kuduran adam için hareket et.

Ali'yi kastetmiştir. Muâviye ona, "Sende itici bir güç var mı?" diye sordu. Adam, "Evet," dedi ve Muâviye'ye yüzünü dönerek, "Ey Müminlerin Emîri! Osman'a yardım etmek üzere yola çıkan Yezîd b. Esed el-Kasrî'nin maiyetinde bulunuyordum. Ben ve Züfer b. el-Hâris, Osman'ı öldürenlerden olduğumu söyleyen bir şahısla karşılaştık. Onu öldürdük. Ey Müminlerin Emîri! Sana bildirmek isterim ki Ali'ye karşı, onun sana karşı sahip olmadığı kadar güçlüsün. Zira senin tarafında olan kavim sen konuştuğun zaman sana karşı söz söylemezler. Emir verdiğin zaman da sebebini sormazlar. Hâlbuki Ali'nin yanında öyle bir kavim var ki o söylediği zaman ona karşı söz söylerler. Emir verdiğin zaman da emrini sorgularlar. Senin yanındakiler az da olsa, çok da olsalar onun yanındakilerden daha hayırlıdır. Ayrıca bilesin ki Ali ancak rızayla razı olur. Onun rızası ise senin hoşnutsuzluğundur. Senle Ali eşit değilsiniz. Ali, Şam olmadan yalnız Irak'la yetinmeye razı olmaz. Sen ise Irak olmadan yalnız Şam ile yetinirsin." Adamın getirdiği haberdan dolayı Muâviye'nin canı sıkıldı ve Osman'ı [79] yardımsız bıraktığı için pişmanlık duydu.

Muâviye, Osman'ın ölüm haberini alınca aşağıdaki beyitle-ri dile getirdi:

Muâviye'den Osman'a Mersiye

Bana üzüntü verici bir haber geldi. Gözleri uzun uzun yaşartan bir haber.

Onda yok oluş ve zillet vardır. Onda burnun ucunu kesmek vardır.

Müminlerin Emîri musibete uğradı ve âdeta gökten bir sayha ile az kalsın sağır dağlar yıkılacaktı.

Günahsız olduğu hâlde helake maruz kalan o insan gibi böylesine büyük mağduriyet yaşayan hiç görülmüş mü?

Medine'de büyük bir topluluk üzerine üşüştü. Kimisi katil kimisi de yardım etmeyerek terk eden iki taraf.

Onlara çağrıda bulundu. Ancak onlar duymazdan gelerek suskun kaldılar. Bu, onların içlerindeki garazı göstermektedir.

Pişmanlığım nefsin arzusunun uymamdan dolayıdır. Hakkındaki taksiratım ise benim için bir hasret ve gözyaşındır.

Ebû Amr'ın⁴ ölümünü, zırhlı savaşçıların elindeki kılıçların sesiyle anıp duracağım.

Sen öldürülmüşken hiçbir beldeye mutlu bir şekilde ikamet edecek değilim.

[80] *Artık süvariler kılıçla vuruşmadıkça ve asi kavimden intikam alınmadıkça uyku bize haramdır.*

Onları değirmenin unu öğüttüğü gibi öğüteceğiz. Bu sana yapılanın yanında az bile kalır.

Aramızda sevgi meselesine gelince yaşadıkça buna asla imkân yoktur.

Bir savaş başlatacağım ki şiddetli olacaktır. Bu savaşta zafere şimdiden ben kefilim.

Nasr dedi: Haccâc, Şam ehli nezdinde, Muâviye'ye Müminlerin Emîri diye hitap ettiği için iftihar etmiştir.

Ali ile Muâviye Arasında Mektuplaşma Süreci

Nasr, Sâlih b. Sadaka, İsmâîl b. Ziyâd ve Şa'bî'den naklen şöyle rivayet etti: Hz. Ali receb ayı başında Basra'dan Kûfe'ye geldi. Burada on yedi ay ikamet ederek bu süre zarfında Muâviye ve Amr b. el-Âs ile mektup teatisinde bulundu.

Mâlik b. Hübeyre'nin Muâviye'ye Biat Etmesi

Ravi dedi: Osmân b. Ubeydullah el-Cürcânî kendi naklettiği rivayette şöyle dedi:

Muâviye, halife olarak biat aldı. İnsanlar, ona Allah'ın kitabı ve Peygamber'in sünneti üzerine biat ettiler. Mâlik b. Hübeyre el-Kindî geldi. Şam ehlindendi. Henüz biat etmemişti. Ayağa kalktı ve bir konuşma yaptı. Şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Bu mülkü böldün, insanları ifsat ettin ve sefih insanlara söz hakkı verdin. Araplar bizim söz insanı değil, [81] eylem insanı olduğumuzu bilir. Az konuşur ve çok iş yaparız. Elini ver, sevdiğimiz ve sevmediğimiz durumlar üzere sana biat edeyim." Araplar içinde bu şartla ilk biat eden Mâlik b. Hübeyre oldu.

4 Ebû Amr; Osmân b. Affân'ın künyesidir.

Zeberkan b. Abdullah es-Sekûnî'nin Manzumesi

Ey Muâviye hilafeti böldün koştüğün şartlarla. Mâlik de mülkü sana hazırladı.

Hakkı bâtıldan ayıran bir biattir ve onda hile yoktur. Şartlı olan her mülk helak olur.

Böylesi bir mülk örümcek ağı gibi sallanmaktadır. Âdeta örtülmüş ve hâkimiyet tahtından mahrum edilmiştir.

İlletli olduğu için hiç kimse ona ümit beslemez. Zayıf ve yoksul insanlar da ona itimat etmez.

Ey Muâviye bölünmüş bir mülkün ne hayrı vardır? Hele yağmuru kaybolmuş ve içinde yüzler kararmışsa.

Dilerse Sekûnîler, Himyer, Hemdan ve Sekâsik onu reddeder.

Osman'ın Öldürülmesinden Sonra Muâviye'nin Yaptığı Konuşma

Nasr, Sâlih b. Sadaka, İbn İshâk, Hâlid el-Huzâî ve sika olan diğer bazı ravilerden naklen şöyle anlattı: Osman öldürüldükten sonra Ali'nin Muâviye'yi Şam valiliğinden azleden mektubu gelince minbere çıktı ve insanların toplanmasını istedi. İnsanlar mescide gelince bir konuşma yaptı. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey Şam ehli! Benim Müminlerin Emîri Ömer b. el-Hattâb ve Osmân b. Affân'ın halifesi olduğumu bilirsiniz. Osman öldürülmüştür. Benim onun velisi olduğumu da bilirsiniz. Allah Kitabında buyurur ki: *'Kim mazlum olarak öldürülürse velisine bir güç ve yetki verdik.'*⁵ Ben isterim ki Osman'ın katli konusunda ne düşündüğünüzü bana bildirin."

Ravi dedi: Bunun üzerine Ka'b b. Mürre es-Sülemî ayağa kalktı ve bir konuşma yaptı. Mescitte dört yüz kadar ya da o civarda sahabi vardı. Şöyle dedi:

[82]

«Vallahi bu makamda bulunuyorum ancak içinizde Resulullah'ın (sav.) sohbetinde benden daha kıdemli olanınız olduğunu biliyorum. Ancak Resulullah'ın (sav.) verdiği bir habere şahit oldum. Bir çoğunuz belki buna şahit olmadınız. Resulullah (sav.) ile birlikteydik. Gün ortasıydı ve şiddetli bir sıcak vardı. Resulullah (sav.): "Bir fitne vuku bulacaktır," diye bu-

yurdu. Tam bu sırada yüzü kısmen örtük bir şahıs geçti. Resulullah (sav.): “Bu adam o gün hidayet üzere olacaktır,” diye buyurdu. Ben de kalktım ve iki omzundan tutarak başını açtım. Osman olduğunu gördüm. Yüzünü Resulullah’a (sav.) doğru çevirdim ve “Ya Resulellah, bu mu?” diye sordum. Resulullah (sav.): “Evet,” diye cevap verdi.»

Bunun üzerine Şam ehli Muâviye üzerinde ittifak ederek ona Osman’ın kanını takip etmek için biat ettiler. Ancak hilafete tamah etmeyecek bir emîr olarak. Hilafet işi ise şûrâyaya bırakılacaktı.

Muhammed b. Ubeydullah’ın Cürçânî’den naklettiği rivayette şöyle dediği anlatılmaktadır: Ubeydullah b. Ömer b. el-Hattâb, Muâviye’ye gittiğinde Muâviye Amr b. el-Âs’a haber göndererek şöyle dedi: “Ey Amr! Ubeydullah b. Ömer’in gelmesiyle Allah sana Ömer b. el-Hattâb’ı diriltmiş gibidir. Düşünüyorum ki onu konuşturayım ve Osman’ın Ali tarafından katledildiğine şahitlik yaparak Ali’yi eleştirsin.”

Amr: “Doğru düşünüyorsun,” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Ubeydullah’a haber gönderdi ve gelmesini istedi. Gelince Muâviye ona, “Ey kardeşimin oğlu! Sen babanın ismini taşıyorsun. Gözünü dört aç ve gücün yettiği kadar konuş. Sen güvenilen ve sözüne inanılan bir kişisin. Minbere çık, Ali’ye söv ve onun Osman’ı öldürdüğüne şahitlik et,” dedi. Ubeydullah: [83] “Ey Müminlerin Emîri! Ona sövmek mi? O Ali b. Ebî Tâlib’dir. Annesi ise Fâtıma bint Esed b. Hâşim’dir. Onun soyu hakkında ne diye bilirim? Muharebe yeteneğine gelince o önüne bakarak ilerleyen bir kahramandır. Onun mazisini bilirsin. Ancak, onu Osman’ın kanından mesul tutabilirim,” dedi. Amr b. el-Âs: “İşte şimdi yaraya parmak bastın,” diye karşılık verdi.

Ubeydullah çıkınca Muâviye: “Vallahi Hürmüzân’ı öldürmesi ve bu sebeple Ali’den korkusu olmasaydı, hiçbir zaman bize gelmezdi. Ali’yi nasıl methettiğini görmedin mi?” dedi. Amr: “Ey Muâviye! Güç yetiremezsen vaziyeti idare edersin,” diye karşılık verdi. Bu söz Ubeydullah’ın kulağına gitti. Bunun üzerine konuşmasını yaptığı zaman kendi meramı-

nı ifade etti ve Ali ile ilgili bir şey söylemedi. Muâviye ona, “Yeğenim seni bir acziyet ya da hıyanet içinde görüyorum!” dedi. Ubeydullah ona, “Osman’ı öldürmeyen bir kişi aleyhine şahitlik yapmayı çirkin buldum. İnsanların bu şahitliğini delil kabul edeceklerini anladığım için bundan kaçındım,” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Muâviye onunla arasına mesafe koydu ve hukukunu hafife alarak fâsik olduğunu söyledi. Buna karşı Ubeydullah şu beyitleri dile getirdi:

Ubeydullah’ın Şiiri

Ey Muâviye, konuşmalarımda yalan söyleyecek değildim. Lüey b. Gâlib hakkında acze düşmüş değilim.

Ancak ben izzetinesis sahibi bir insanın hakkını korumayı ve Irak’taki bir insanı gıyabında yaralamamak istemedim.

Ali’yi İbn Affân olayıyla açıkça itham etmem, buğz ile akrabaların [84] burnunu sürtmek gibidir.

Benim tenkidim bugün bir sıçrama ve sınırı aşmak olur ki, ey İbn Harb bu konuda size yandaş olamam.

Ancak Ali suçluları kendine yakın tuttu. Onlar da akrepler gibi etrafına üşüştüler.

Onlara, ne iyi yaptınız ne de kötü yaptınız, dedi. Önüne baktı ve atılmayı bekleyen aslan gibi durdu.

İbn Affân’a gelince şahidim ki o masum ve mağdurdur. Bir tövbe elbisesine bürünmüştü.

Akrabalarının onun saçını yolması bile haramken ona şiddetli bir darbe indirmek çok daha büyük günahıdır.

Zübeyr’in de o olayda bir payı vardı. Talha da oyuncu olarak değil ama gayret gösteren biriydi.

İkisi ondan sonra tövbe ettiler. Ancak ne yazık ki akıbetleri kötü oldu.

Onun şiiri Muâviye’ye ulaşınca, Muâviye ona haber göndererek onu razı etti ve kendine yaklaştırdı. Kendisine, “Bu benim için yeterlidir,” diye söyledi.

Ebü Müslim el-Havlânî’nin Muâviye’ye Gitmesi

Nasr, Ömer b. Sa’d’dan naklen Ebû Revk’ten şöyle rivayet etti: Haccâc’ın emîrliği döneminde İbn Ömer b. Mesleme el-Erhabî kendisine, Muâviye’nin Ali’ye yazdığı bir mektubu verdi.

Ravi dedi: Ebû Müslim el-Havlânî⁶ Şam ehli kurrâsından bazı şahıslarla Muâviye'ye gitti. [Bu ziyaret Hz. Ali'nin Sıffîn'e gitmesinden önce gerçekleşmiştir.] Muâviye'ye, "Onun derecesinde ne sahabiliğin ne hicretin ne akrabalığın ne de İslam'da geçmişin olmamasına rağmen niçin Ali ile savaşmak istiyorsun?" diye sordular. Muâviye onlara şöyle dedi: "Ben onun derecesinde İslam'da bir sahabe, bir Muhacir, bir akraba ve mazisi olan biri olduğumu iddia ettiğim için savaşmak istiyor değilim. Ancak, siz bana söyleyin. Osman'ın mazlum olarak öldürüldüğünü bilmiyor musunuz?" diye sordu. Onlar, "Evet öyle biliriz," diye cevap verdiler. Muâviye: "Öyleyse bize katillerini teslim etsin, ona karşılık onları öldürelim ki aramızda savaşmayalım," diye söyledi. Onlar ona, "Bir mektup yaz, bizden birileri bu mektubu ona götürsün," dediler. Bunun üzerine Muâviye bir mektup yazarak Ebû Müslim el-Havlânî'ye teslim etti. Ebû Müslim mektubu Hz. Ali'ye götürdü. Ebû Müslim burada ayağa kalktı ve bir konuşma yaptı. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi:

"Sen bir görev üstlendin. Allah'a yemin ederim ki hakkı teslim edersen bu makamın senden başkasına verilmesini hiç arzu etmem. Osman, öldürülmesi haram olan bir Müslüman [86] ve mazlum olarak öldürüldü. Bize katillerini teslim et. Sen bizim emîrimizsin. Buna rağmen insanlardan sana muhalefet eden olursa ellerimizle sana yardım edecek ve dillerimizle sana şahitlik yapacağız. O takdirde de sen güçlü gerekçe ve hüccete sahip olursun."

Hz. Ali ona, "Yarın sabah bana gel ve mektubunun cevabını al," dedi. Ebû Müslim ayrıldı. Ertesi sabah mektubun cevabını almak için döndüğünde insanların getirdiği mektuptan haberdar olduklarını ve Şianın kılıçlarını kuşanarak geldiğini gördü. Mescidi doldurmuşlar ve "Hepimiz Osman'ın katilleriyiz," diye bağıryorlardı. Bu sloganı çokça tekrarladılar. Ebû

6 Bu zat Şamlı bir zahittir. Havlân ise Yemen'de bir kabilenin adıdır. Bir rivayete göre adı Ya'kûb b. Avf'tır. Peygamberimizin ziyaretine gitmişse de ona yetişememiştir. Yezid b. Muâviye döneminde vefat etmiştir. Bkz. *Takrîbu't-Tehzîb*, 612; *el-Maârif*, 194.

Müslim'e izin verildi ve Müminlerin Emîri Ali'nin huzuruna girdi. Hz. Ali ona Muâviye'nin mektubunun cevabını teslim etti. Ebû Müslim Hz. Ali'ye, "Seninle alakaları olmayan bir topluluk gördüm," dedi. Hz. Ali: "Nasıl?" diye sordu. Ebû Müslim: "İnsanlar, Osman'ın katillerini bize teslim edeceğini haber almışlar, bunun üzerine infiale kapılıp toplanmış ve silahlarını kuşanarak hepsi Osman'ın katilleri olduklarını iddia ettiler," diye cevap verdi. Hz. Ali: "Vallahi bir an için onları sana teslim etmeyi düşünmüş değilim. Konuyu enine boyuna düşündüm, ancak onları sana veya başkasına teslim etmeyi uygun görmedim," diye karşılık verdi.

Ebû Müslim mektubu aldı ve "Şimdi vuruşmak güzel oldu," diyerek çıktı.

Muâviye'nin Mektubu

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla⁷

Muâviye b. Ebî Süfyân'dan Ali b. Ebî Tâlib'e. Sana selam olsun. O'ndan başka ilah olmayan Allah'a hamd ederim. Daha sonra Allah Muhammed'i ilmiyle seçmiştir. Onu vahyinin emini ve insanlığa elçisi kıldı. Allah Müslümanlardan kendisine yardımcı olacak insanlar seçerek onlarla onu destekledi. Onlar İslam'daki faziletlerine göre onun nezdinde derece sahibi oldular. Müslümanlığında en faziletlisi ve Allah'a ve Resulü'ne en sadık olanı onun Halifesi ve Halifesinin Halifesi ve Üçüncü Halife Mazlum Osman'dır. Hepsine haset ettin ve hepsine karşı isyan ettin. Bunu senin kızgın ve küçümseyici bakışlarında, dışlayıcı hezeyanlarında, derin, yorgun nefes alışında ve halifelere biat etmekteki geç kalışında müşahade ettik. Tıpkı burnuna burunsalık takılan deve gibi biat için seni halifelerin huzuruna götürüyorlardı ve kerhen biat ediyordun. Onların içinde en çok haset ettiğin ise amcan oğlu Osman'dır. Akraba ve damat olması hasebiyle ona böyle davranmamayı en çok hak eden kişiydi. Onunla sıla-ı rahmi kestin. Güzel meziyetlerini kötü gösterdin, insanları ona karşı kıskırttın, bunları kâh gizli kâh açık yaptın. Bunun sonucu develer ona karşı yollara

⁷ Bu mektup için bkz. *el-İkdu'l-Ferîd*, III. 107.

çıkarıldı, asil atlarla sefere çıkıldı. Resulullah'ın haremünde ona silah çekildi. Senin mahallende onun evindeki naralarını işittiğin hâlde öldürüldü. Sen ise sana yöneltilen itham ve şüpheleri savmak için hiçbir eylem ve söylemde bulunmadın. Samimiyetle yemin ederim ki insanları menetmeye yeltenseydin bizden hiç kimse senden başkasına meyletmez ve senin Osman'a olan husumetin ve isyanını yok hükmünde sayacaklardı. Öte yandan sen Osman'ın taraftarları nezdinde sanıksın. Osman'ın katillerini himaye ediyorsun. Onlar senin yardımcılarının, destekçilerinin, elin kolun ve has adamlarıdır. Bana anlatıldığına göre sen Osman'ın kanından kendini temize çıkarıyormuşsun. İddianda samimi isen katillerini bize teslim et, buna karşılık onları öldürelim. Bu takdirde sana herkesten daha hızlı yöneliriz. Aksi takdirde sana ve adamlarına karşı ancak kılıçla muamele edilir. O'ndan başka ilah bulunmayan Allah'a yemin ederim ki Osman'ın katillerini dağlarda, çöllerde, karada ve denizde arayacak ve onları Allah öldürünceye kadar onların peşinde olacağız. Ya da bu uğurda ruhlarımız Allah'a mülaki olacaktır. Selam ile."

Ali'nin Mektubu

[88] Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali'den Muâviye b. Ebî Süfyân'a. Havlânî bana senden bir mektup getirdi. Mektubunda Muhammed'i -Allah'ın salat ve selamı ona ve Ehl-i Beytine olsun- ve Allah'ın ona ihsan ettiği hidayet ve vahiy nimetini anıyorsun. Allah'a hamd olsun ki ona olan vaadini yerine getirdi, zaferini tamamladı, yeryüzünde güç ve imkân verdi, kavminden olan hasım ve düşmanlara galip gelmesini sağladı. Onlar ki ona saldırdılar, ona buğzettiler, onu açıkça yalanladılar, husumetlerini ilan ettiler. Onu ve ashabını [ve akrabalarını] yurtlarından sürmeye müzahir oldular. Arapları ona karşı kışkırttılar. Onunla savaşmak için onlarla ittifak kurdular. Ona karşı her türlü gayret ve çabaya girdiler. Ona karşı türlü türlü oyunlar oynadılar. Nihayetinde onlar istemese de Allah'ın emri galip geldi. Ona karşı tahrik ve kışkırtmaları en

fazla olanlar –Allah'ın koruduğu kimseler hariç– yakınları, kavminden soyca ona yakın olanlardı. Ey Hind'in oğlu! Zaman bize senin tuhaf hâllerini gösterdi. Geldin ancak çirkin hâlini gösterdin. Allah'ın Muhammed (sav.) ve bize olan nimet ve imtihanını haber vermeye başladın. Bununla tıpkı hurmayı hurma diyarı Hecer'de satan gibisin. Ya da öğreticisine ok atmayı öğretmeye kalkışan gibisin. Yine mektubunda Allah'ın Müslümanlardan kendisine yardım etmek üzere yardımcıları seçtiğini ve onun nezdindeki derecelerinin İslam'daki faziletleri kadar olduğunu, bunların İslam'da en faziletlisinin –iddia ettiğine göre– Allah'a ve Resulü'ne en sadık olanlarının Halifesi ve Halifenin Halifesi olduğunu ifade etmişsin. Yemin ederim ki ikisinin İslam'daki yerleri büyüktür. Onların musibeti İslam için büyük bir yaradır. Allah onlara rahmet etsin ve en güzel şekilde mükâfatlandırsın. Osman'ın da fazilette üçüncü sırada olduğunu zikrettin. Osman iyi ise Allah ona iyiliğinden dolayı mükâfatlandıracak, Osman kötü ise gafur olan bir Rabbe kavuşacaktır Hiçbir günah onun affına ağır gelmeyecektir. Ümit ederim ki Allah, insanlara İslam'daki faziletleri ve Allah'a ve Peygamberine sadakatleri nispetinde mükâfatlandıracağı zaman bizim bundan nasibimiz daha büyük olsun. Muhammed (sav.) insanları imana ve tevhide davet ettiği zaman biz Ehl-i Beyt ona ilk inananlar ve getirdiğini tasdik edenler olduk. Seneler boyu Araplar içinde kendi muhitinde bizden başka Allah'a ibadet eden yoktu. Kavmimiz Peygamberimizi öldürmek istediler. Bizi yok etmek istediler. Bizi sıkıntılara ve korkuya soktular. Bize tarassut ettiler ve casuslarla baskı altına aldılar. Bizi engebeli bir dağda mahsur bıraktılar. Bize karşı savaş ateşini yaktılar. Kendi aralarında bir ahitname yazarak bizimle yememek, içmemek, evlenmemek ve alışveriş yapmamak üzere anlaştılar. Buna göre Peygamber'i (sav.) öldürmek ve ona müslu yapmak için kendilerine teslim etmediğimiz sürece onların içinde güvende olamayacaktık. Onların içinde ancak mevsimden mevsime eman içinde olabiliyorduk. Allah bize onu korumayı, haremini savunmayı ve hürmeti uğruna mücadele etmeyi irade buyurdu. Gece ve gündüz korku [89]

anlarında kılıçlarımızla onun için siper olduk. Müminimiz bunun karşılığında Allah'tan sevap beklemekte, inanmayanımız da soyunu korumayı amaçlamaktadır. Daha sonra Kureyş'ten Müslüman olanlar bizim içinde bulunduğumuz durumdan uzaktı. Kimisinin güçlü bir müttefiki, kimisinin de kendisini koruyan bir aşireti vardı. Bu sebeple de kavmimizin bize reva gördüğü zulüm ve helakten azadeydi. Onlar ölüm tehlikesinden emin bulunuyorlardı. Bu süreç Allah dilediği kadar devam etti. Ardından Allah, Resulü'ne hicret etmesini emretti. Akabinde de müşriklere karşı savaşmasına izin verdi. Savaş kızıştığı zaman Resulullah teke tek karşılaşmalarda Ehl-i Beytini harekete geçirirdi. Onlar da en önde yer alırlardı. Resulullah onlarla ashabını kılıç ve mızrak şiddetinden koruyordu. Bedir gününde Ubeyde,⁸ Uhud'da Hamza, Mute'de Ca'fer ve Zeyd öldürüldüler. İsmi zikredebileceğim niceleri de birçok vakada Resulullah ile cihatta şehit olmayı dilediler. Ancak, onların eceli geldiği hâlde onun eceli daha geç geldi. Allah salih amelleri sebebiyle onlara ihsanını ve mükâfatını esirgemesin. Ben Resulullah'a (sav.) itaatte Allah'a daha sadık ve Rabbine itaatte Resulü'ne onlardan daha sadık olanı ne işittim ne de gördüm. Aynı zamanda Peygamber (sav.) ile birlikte bu uğurda maişet darlığına, sıkıntıya, savaşa ve zor zamanda sana sözünü ettiğim bu insanlardan daha sabırlısını görmedim. Muhacirler arasında da hayırlı olduklarını bildiğimiz insanlar çoktur. Allah güzel amelleri sebebiyle onları mükâfatlandırınsın. Ayrıca halifelere buğzettiğimi, onlara geç biat ettiğimi ve onlara haksızlık yaptığımı söylüyorsun. Haksızlığa gelince bundan Allah'a sığınırım. Benim geç biat etmem ve onların emîrliğini hoş görmemem ise, bundan dolayı insanlardan özür dileyecek

[91] değilim, Zira Resulullah (sav.) vefat ettiği zaman "Kureyş emîr bizdendir, Ensar da emîr bizdendir," dediler. Bunun üzerine Kureyş, "Muhammed bizdendir. Bu sebeple emîrlik daha çok hakkımızdır," deyince Ensar bunu anlayışla karşıladı ve emîrlikle iktidarı onlara teslim ettiler. Böylece Muhammed (sav.)

8 Ubeyde b. Hâris b. el-Muttalib b. Abdimenâf. İslam'da kendisine sancak teslim edilen ilk kişidir. Resulullah onun şehadetinden sonra eşi Zeyneb bint Huzeyme ile evlenmiştir. Bkz. *el-İsâbe*, 5367; *el-Maârif*, 59.

ile bu hakkı elde ettiler. Durum böyle olunca Muhammed'e en yakın olanlar bu konuda daha çok hak sahibidir. Aksi takdirde Ensar Araplar arasında bu işte en büyük pay sahibidirler. Acaba kaviminden olanlar benim hakkımı almaktan azade midirler yoksa Ensara mı zulmettiler? Ben hakkımın alındığını düşünüyorum. Bu hakkı onlara bıraktım. Allah onları affetsin. Osman'ın durumu, onunla sılayırahim bağını kestiğim ve insanları ona karşı tahrik ettiğim şeklindeki iddialarına gelince, Osman'ın yaptıklarını haber almışsın. İnsanların ona yaptığını da gördün ve biliyorsun. Ben uzlete çekilmiştim. Ancak beni illa itham etmek istiyorsan dilediğin gibi itham et. Osman'ın katilleri hakkında söylediklerine gelince, ben bu durumu enine boyuna düşündüm. Ancak, onları ne sana ne de başkasına teslim etmeyi uygun görmedim. Yemin ederim ki kötülüğünden ve muhalefetinden vazgeçmezsen, onlar yakında senin peşine düşecekler ve onları tanıyacaksın. Onlar karada, denizde, dağda veya ovada olsun seninle karşılaşmak için sana hiçbir zorluk çıkarmayacaklardır. İnsanlar Ebû Bekir'e biat ettikleri zaman senin baban bana gelerek dedi ki: "Muhammed'den sonra bu işe en layık olan sensin. Ben bu işte senin yanında olacağım. Elini ver sana biat edeyim." Ancak, ben imtina ettim. Sen de biliyorsun ki baban bunu söylemiş ve ben bunu kabul etmemiştim. Zira insanlar henüz şirkten yeni ayrılmışlardı İslam ehli içinde bölünme olsun istemedim. Senin baban hukukumu senden daha iyi biliyordu. Baban gibi hakkımı teslim edersen rüşdünü göstermiş olursun. Aksi takdirde Allah sana muhtaç etmeyecektir. Selam ile.

Savaş İstişaresi

Ali'nin Şam Üzerine Yürümeden Muhacir ve Ensara Danışması

[92]

Nasr b. Müzâhim, Ömer b. Sa'd, İsmâîl b. Yezîd, Hâris b. Hasire ve Abdurrahmân b. Ubeyd b. Ebi'l-Kenûd'dan rivayetle şöyle dediğini anlattı: Ali, Şam ehli üzerine gitmeye karar verince maiyetinde bulunan Muhacir ve Ensarı davet etti. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Siz-

ler görüşü mübarek, hilimde ileri, hak sözlü, eylem ve işleri hayırlı olan kimselersiniz. Bizim ve sizin düşmanınız üzerine gitmeye karar verdik. Görüşünüzü bize iletin.”

Hâşim b. Utbe

Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs ayağa kalktı. Gereği gibi Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: “Ey Müminlerin Emîri! Ben bu insanları çok iyi bilirim. Onlar senin ve senin taraftarlarının düşmanıdır. Onlar dünya menfaati peşinde olanların dostlarıdır. Onlar sana karşı savaşıacak, bu uğurda çaba harcayacak ve dünya menfaatıyla ellerinde bulunan dünya malı üzerinde alabildiğine cimri olup bu uğurda hiçbir gayretten geri durmazlar. Onların dünyadan başka gayeleri yoktur. Osmân b. Affân'ın kanını dava konusu yapmaları, sadece cahilleri kandırmak içindir. Onlar yalan söylüyorlar. Osman'ın kanı için intikam almayı düşünüyor değillerdir. Talep ettikleri şey dünyadır. Bizi onların üzerine götür. Hakka icabet ederlerse ne âlâ haktan ötesi dalalettir. Muhalefetten başka bir tercihleri yoksa zaten onlar hakkında düşünülen budur. Vallahi aralarında nehyettiği zaman itaat edilen ve emrettiğinde sözü dinlenen kimse bulunduğu hâlde biat edeceklerini sanmıyorum.”

Ammâr b. Yâsir

Nasr, Ömer b. Sa'd, Hâris b. Hasire ve Abdurrahmân b. Ubeyd b. Ebî'l-Kenûd'dan naklen şöyle dediğini rivayet etti: Ammâr b. Yâsir ayağa kalktı Allah'ı gereği gibi andıktan ve O'na hamd ettikten sonra dedi ki: “Ey Müminlerin Emîri! [93] Yapabilirsen bir gün dahi beklemeden, asilerin ateşi yandıktan, karşı koymak ve muhalefet etmek üzere kendi aralarında ittifak etmelerine fırsat vermeden bizi sefere çıkar. Onları rüşde ve hayırlı nasiplerine davet et. Kabul ederlerse saadete ererler. Bize karşı savaşmakta illa direneceklerse vallahi onların kanını akıtmak ve onlara karşı cihat etmek için gayret göstermek Allah'a yakın olmaya vesiledir ve O'ndan bir ikramdır.”

Kays b. Ubâde

Bu rivayete göre Kays b. Sa'd b. Ubâde ayağa kalktı. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Sûratle bizi düşmanımız üzerine götür ve bundan kaçınma. Vallahi bunlara karşı cihat Türkler ve Rumlara karşı cihattan bana daha sevimlidir. Zira onlar Allah'ın dinine aykırı olarak yağcılık yapmakta, Muhammed'in (sav.) ashabından Allah'ın dostu olan Muhacir, Ensar ve güzelliikle onlara uyanları zelil kılmaktadırlar. Bir kişiye kızdıklarında onu hapseder, döver, mahrum eder ya da sürerler. Onlara göre mallarımız onlar için helal, iddia ettiklerine göre de onların köleleriyiz."

Bunun üzerine Ensarın büyüklerinden aralarında Huzeyme b. Sâbit, Ebû Eyyûb el-Ensârî ve diğerlerinin bulunduğu bazı zatlar dediler ki: "Ey Kays neden kavminin büyüklerinin önüne geçerek onlardan önce konuşmaya yeltendin," dediler. Kays: "Ben sizin değerinizi bilirim. Şanınızı yüceltirim. Ancak Ahzâb'dan bahsedilince içinizdeki kinin coştüğünü gördüm," diye cevap verdi.

Birbirlerine dediler ki: "İçinizden biri kalsın ve Müminlerin Emîri'ne grubunuz adına cevap versin. Ey Sehl b. Huneyf kalk sen konuş," dediler.

Sehl b. Huneyf

Sehl b. Huneyf ayağa kalktı. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Barıştıklarınla barışacak ve savaştıklarınla savaşacağız. Senin görüşün bizim görüşümüzdür. Biz senin eliniz. Biz deriz ki bu işe Kûfe^[94] ehliyle başlayın ve onlara sefere çıkmalarını emredin. Ayrıca onlara Allah'ın kendilerine ihsan ettiği sevabı haber ver. Onlar memleketin insanlarıdır ve ahali onlardır. Onlar sana itaat ederse senin istediğin ve arzu ettiğin işler de yoluna girer. Bize gelince bizden sana karşı muhalefet olmaz. Bizi ne zaman çağırırsan sana icabet edecek ve ne zaman emredersen sana itaat edeceğiz."

Savaş Hutbesi

Nasr, Ömer b. Sa'd, Ebû Mihnef, Zekeriyâ b. el-Hâris ve Ebû Haşîş'ten naklen şöyle dediğini anlattı: Ali minbere çıkarak konuşma yaptı. Ben minberin yanındaydım. İnsanları Şam ehline karşı savaşmak üzere Sıffîn'e gitmeye teşvik ediyordu. Allah'a hamd ve senada bulunarak konuşmasına başladı. Şöyle dedi:

"Allah düşmanları üzerine gidin. Kur'an ve sünnet düşmanları, Ahzâb kalıntıları, Muhacir ve Ensarın katilleri üzerine gidin."

Bunun üzerine Benî Fezâre'den Erbed adında bir şahıs ayağa kalktı ve "Bizi kardeşlerimiz olan Basra ehline karşı götürüp onları öldürttüğün gibi şimdi de bizi kardeşlerimiz olan Şam ehline karşı götürüp onları da öldürmemizi mi istiyorsun? Hayır vallahi bunu yapmayacağız," dedi. Eşter ayağa kalktı ve "Ey insanlar! Kim bu insanın hakkından gelecek?" diye sordu. Bunun üzerine adam kaçtı. İnsanlar peşine düştüler. Nihayet beygirlerin satıldığı bir pazarda yakalandı. İnsanlar onu ayakları altına aldılar ve ölünceye kadar kılıçlarının kabzaları ve elleriyle dövdüler. Sonra Ali gelince ona, "Ey Müminlerin Emîri! Adam öldürüldü," denildi. Ali: "Onu kim öldürdü?" diye sordu. Oradakiler, "Hemdanlılar ve onlara karışmış bir grup insan," diye cevap verdiler. Ali: "Öyleyse [95] faili meçhul bir hadisedir. Diyeti Beytül-mâl'dan karşılanacak," diye söyledi. Alâka et-Teymî bu konuda şu beyitler dillendirdi:

Rabbime sığınırım. Ölümüm beygirler pazarında öldürülen Erbed'in ölümü gibi olmasın.

Hemdanlılar onu ayakları altında ezdiler. Adamın bedenine bir el kalkıyor ve bir el iniyordu.

Eşter

Ravi dedi: Eşter ayağa kalktı. Allah'a hamd ve senada bulundu ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Gördüğün şeyler senin ümidini yıkmasın. Bu hain asiden duyduğun sözler bizim sana olan desteğimizden yese düşürmesin. Gördüğün bu insanların hepsi senin taraftarlarındır. Kendi nefislerini senin

nefsine tercih etmezler. Senden sonra yaşamak istemezler. Dilersen bizi düşmanın üzerine sür. Vallahi ölümden korkan ondan kurtulmaz. Yaşamayı seven de ebedî kalmaz. Hülyalarla yaşamak da mutluluk getirmez. Biz Rabbimizin '*Hiçbir nefis eceli gelmeden ölmez,*'⁹ hükmüne yakinen bağlıyız. Müminlerin Emîri'nin tanımladığı gibi olan bir kavimle nasıl savaşmıyoruz? Hem onlardan bir grup dün Müslümanlardan bir topluluğa saldırmışlar. Böylece Allah'ın gazabını hak etmişlerdir. Onların amelleri yüzünden yeryüzü karanlık oldu. Onlar nasiplerini kıymetsiz bir dünya menfaatine değiştiler."

Ali (as.) dedi ki: "Yol müşterektir. İnsanlar hukukta eşittir. Kim ki ammeye sadakatte gayretle bir görüş ortaya koyarsa niyetinin gayesine ulaşır ve üzerindeki mükellefiyeti yerine getirmiş olur," dedi ve evine gitti.

Hanzale b. er-Rebî'

Nasr, Ömer b. Sa'd'ın şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Züheyr el-Absî, bana Nadr b. Sâlih'ten naklen şöyle anlattı: Ali (as.) insanların Şam üzerine yürümelerini emrettiği zaman Abdullah b. Mu'tem el-Absî ve Hanzale b. er-Rebî' et-Temîmî, Gatafân ve Benî Temîm'den çok sayıda adamla Müminlerin Emîri'ne gittiler. et-Temîmî ona şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Biz sana sadakatle geldik. Bunu bizden kabul et. Senin için bir şey düşündük onu reddetme. Sen ikamet yerinde kalmaya devam et ve onunla mektup teatisini sürdür. Şam ehliyle savaşmak için acele etme. Vallahi karşılaştığınızda hanginizin galip geleceğini ve hanginizin kötü akıbete maruz kalacağını bilmiyorum."

Abdullah b. el-Muattim

İbnü'l-Muattim de ayağa kalktı ve konuştu. Onlarla huzura girenler de onun gibi konuştular. Ardından Ali, Allah'a hamd ve senada bulundu ve şöyle dedi:

"Allah kullara ve arza vâris olandır. Yedi kat gök ve yedi kat yerin Rabbidir. O'na döneceksiniz. Mülkü dilediğine verir ve

dilediğinden alır. Dilediğini aziz, dilediğini de zelil kılar. Hezimet ise sapık asilerindir. Muzafer olsalar da, onlara karşı zafer kazanılsa da bu böyledir. Allah'a yemin ederim ki birilerinin sözlerini duyuyorum. Onlar marufu maruf, münkeri de münker olarak görmek istemiyorlar."

Eleştiriler

Bunun üzerine Ma'kıl b. Kays el-Yerbûî sonra er-Riyâhî ayağa kalktı ve şöyle dedi:

"Ey Müminlerin Emîri! Vallahi bu gelenler sana sadakat içinde gelmiş değiller. Sana bir hileyle geldiler. Onlardan sakın. Onlar en yakın düşmandır."

Bunun üzerine Mâlik b. Habîb ona şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Aldığım habere göre bu Hanzale, Muâviye ile yazışmaktadır. Onu bize teslim et, gazan bitene ve sen geri dönene kadar onu hapse atalım."

Ayyâş b. Rebîa el-Absî ve Kâid b. Bükeyr el-Absî ayağa kalktılar ve şöyle dediler: "Ey Müminlerin Emîri! Adamımız Abdullah b. el-Muattim, bize gelen haberlere göre Muâviye ile yazışmaktadır. Onu hapsedin ya da bize izin ver gazan bitene ve sen geri dönene kadar onu biz hapsedelim. Her iki şahıs, sizin için görüş beyan eden ve düşmanınızla aranızdaki ihtilafı size tavsiyede bulunanlara bunu mu reva gördünüz?" diye söylemeye ve bunu tekrarlamaya başladılar. Ali, onlara: "Sizinle aramda Allah var. Sizi O'na havale ediyorum. Size karşı O'nun yardımını diliyorum. Dilediğiniz yere gidin," dedi.

Hanzale b. er-Rebî' ile Abdullah b. el-Muattim'in Sonları

Ali daha sonra Hanzale el-Kâtib¹⁰ olarak bilinen ve sahabi olan Hanzale b. er-Rebî'e haber göndererek ona, "Benden yana mısın yoksa benim aleyhimde mi?" diye sordu. Hanza-

10 İbn Rebîa olarak da bilinir. Arap hekimi Eksem b. Sayfî'nin kardeşinin oğludur. Peygamber'e (sav.) mektup yazdığı için el-Kâtib olarak anılır. Cemel Savaşına katılmamıştır. Peygamber'e (sav.) Yahudilerin cumartesi, Hristiyanların pazar gününe karşılık Müslümanların da bir gününün olmasını teklif etmiş ve bunun üzerine "el-Cum'a" suresi inmiştir. Bkz. *el-İsâbe*, 1855; *el-Maârif*, 130.

le: "Ne senden yana ne de senin aleyhindeyim," diye cevap verdi. Ali: "Ne yapmak istiyorsun?" diye sordu. O, "Ruhâ'ya gideceğim. O da bir çıkış yoludur. Bu mesele son buluncaya kadar orada sabırla bekleyeceğim," dedi. Kabilesi olan Benî Temîm ve Benî Amr'ın seçkinleri ona kızdılar. Onlara, "Vallahi siz beni dinimde kandıramazsınız. Beni bırakın ben sizden iyi biliyorum," dedi. Onlar, "Vallahi Ali ile hareket etmezsen senin eşinle çocuğunun seninle çıkmalarına izin vermeyeceğiz. Bunu yapmaya yeltensen seni öldüreceğiz," dediler. Kavmin-den bir grup insan kılıçlarını kuşanarak ona yardımcı oldular. O da, "Bana mühlet verin düşüneyim," dedi. Evine kapandı ve kapısını kapattı. Akşam olunca Muâviye'ye kaçtı. Ardından kavminden birçok adam peşinden giderek ona katıldılar. Ondan sonra İbnü'l-Muattim de ona katılarak Muâviye'ye gitti. Onunla on bir adam kaçtı. Hanzale ile de yirmi üç adam kaçtı. Ancak, Muâviye safında da savaşa katılmayarak bir kenara çekildiler. Hanzale, Muâviye tarafına geçtiğinde şu beyitleri dile getirdi:

Dalalet içinde olan bazı kimseler kapının önünde kılıçlarını bilemekteler. Bir çağırıcı Benî Hüceymlerde seslenerek geliyorum diye.

Sizi, dönmek üzere, en zor ayrılık için terk ediyorum. Siz hayır, asla deseniz de o size evet, diye karşılık verir.

Ravi dedi: Hanzale kaçınca Ali emir verdi ve onun evi yıkıldı. Evi liderleri Bekir b. Temîm ve Şebes b. Rib'î yıktı. Hanzale bunu dile getiren şu beyitleri inşat etti:

Ey süvari, uğrarsan, benden tebliğ et, Benî Amr'ın habercilerine [98] mesajımı.

Size Allah adına hayır ve takvayı tavsiye ederim. Musibetlerde Bekir'e bakmayın.

Çift burunlu Şebes'e de bakmayın. O sarı misvak ağacından otlanan yüzü kıllı deve gibidir.

Hanzale'nin Muâviye'yi Kışkırtması

Muâviye b. Harb'e bir planı haber ver. Her akışın karar kılacağı bir nokta vardır.

Size yüklenecek bir alçaklığı kabul etme. Ensar öldürülmeyinceye kadar.

Onların kanları sizin kanlarınız karşılığında dökülmedikçe ve evlere karşılık evler yıkılmadıkça.

Kadınları çıplak bir şekilde ve kan pıhtılarından sığırlar gibi böğürmedikçe.

Adî b. Hâtim

Nasr, Sa'd b. Tarîf, Ebu'l-Mücâhid ve Muhill b. Halife'den rivayetle şöyle dediğini anlattı: Adî b. Hâtim, Ali'nin (as.) huzurunda ayağa kalktı. Gerektiği gibi Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Sen ancak ilimle konuştun ve ancak hakka çağırdın. Sen ancak rûst ile emrettin. Bu kavme karşı teenniyle hareket etmek ve mektuplarını onlara ulaştırmak suretiyle mektuplarını onlara [99] ulaştırmak ve elçilerini göndermek istersen sen bilirsin. Kabul ederlerse doğruyu ve rûşdü bulmuş olurlar. Afiyet bizim için de onlar için de daha hayırlıdır. Muhalefetlerine devam eder ve kötülükten vazgeçmezlerse onların üzerine git. Böylelikle onlara mazeret bırakmamış ve üzerinde bulunduğumuz hakka çağırmış oluruz. Allah'a yemin ederim ki onlar, daha dün Basra'da kendileriyle savaştığımız topluluktan Allah'a daha uzak ve O'nun azabını daha çok hak eden insanlardır. Onlarda hak zuhur ettiği hâlde onu terk etmişlerdi de onlara savaşta diz çöktürdük ve neticede arzu ettiğimiz akıbete uğratarak Allah'ın razı olacağı muameleye tâbi oldular."

Zeyd b. Husayn et-Tâî

Bornozlu abitler olarak bilinen gruptan olan Husayn et-Tâî, ayağa kalktı ve şöyle konuştu: "Rızası tahakkuk edene kadar Allah'a hamd olsun. Allah'tan başka ilah yoktur. O Rabbimizdir. Muhammed Allah'ın resulü ve peygamberimizdir. Vallahi bize muhalefet edenlerle savaşmamızın haklılığında bir şüphe ol- saydı onlara çağrıda bulunmadan ve teenniyle hareket etme- den savaşa yeltenmemiz bizim için doğru olmazdı. O takdirde de ameller boşa gider ve gayretler dalaletle sonuçlanırdı. Allah, 'Rabbinin nimetini muhakkak an,'¹¹ diye buyurur. Vallahi, biz Osman'ın kanını dava konusu yapanların kötü niyetinden

şüphe etmemişken kalpleri kasvetli, İslam'daki nasipleri kıt ve zulmün yardımcılarıyla haksızlık ve adaletsizliğin temelini kuranları nasıl samimi görebiliriz? Onlar ne Muhacir ne Ensar ne de ihsanla onlara tâbi olanlardır.

Bir Taylının Zeyd b. Husayn'a İtirazı

[100]

Tay'dan bir zat ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ey Zeyd b. Husayn! Büyüğümüz Adî b. Hâtim'in sözlerini mi yabana atıyorsun?" diye sordu. Zeyd: "Adî'nin hakkını benden daha iyi bilemezsiniz. Ancak insanlar kızsada da hak sözü söylemekten imtina edemem," dedi. Ravi dedi: Adî b. Hâtim şöyle karşılık verdi: "Yol müşterektir. İnsanlar hakta eşittir. Ammeye sadakatte görüşlerini gayretle ortaya koyan, mükellefiyetini yerine getirmiş olur."

Ebû Zebib

Nasr, Ömer b. Sa'd ve Hâris b. Hasire'den naklen şöyle dediğini anlattı: Ebû Zebib b. Avf, Ali'nin huzuruna girdi ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Hak üzere bulunuyorsak sen bizden daha çok hidayet yoluna bağlısın ve hayırdaki nasibin daha büyüktür. Dalaletteysek senin bu hususta yükün daha ağır ve günahın daha büyüktür. Bize düşman üzerine yürümemizi emrettin. Onlarla aramızdaki velayet bağını kopardık ve düşmanlığımızı ilan ettik. Bunu, Allah bilir ki sana itaat etmek için yapıyoruz. İçimizde olan da budur. Biz hak üzere değil miyiz? Düşmanımız ise kötülük ve büyük günah üzere değil mi?"

Ali: "Evet öyledir. Ben şahidim, davetimize destek verip bu hususta iyi niyet sahibi olarak onlarla olan velayet bağını keser ve söylediğin gibi onlara düşmanlığını izhar edersen, Allah'ın rızasında yüzersin ve taatinde koşarsın. Müjdeler olsun ey Ebû Zübeyb!" diye söyledi.

Ammâr b. Yâsir de: "Ey Ebû Zebîb sebat göster ve Allah [101] ve Resulü'nün düşmanı Ahzâb hakkında tereddüde düşme," dedi.

Ravi dedi: Ebû Zebîb dedi ki: Sizin yerinize, benim önemsemediğim bu mesele hakkında sorduğum sorular hakkında bana

bu ümmetten şahitlik yapacak iki şahit olsun istemem. Ravi dedi: Ammâr b. Yâsir çıkarken şu beyitleri dile getiriyordu:

Peygamber'in düşmanı Ahzâb'ın üzerine gidin. Gidin çünkü insanların hayırlıları Ali'ye tâbi olanlardır.

Vakit meşrefi kılıçlarını bileme vaktidir. Atları sürme ve mızrakları sallama vaktidir.

Yezîd b. Kays, Ziyâd b. en-Nadr

Ömer b. Sa'd, Ebû Revk'in şöyle dediğini rivayet etti: Yezîd b. Kays el-Erhabî, Ali b. Ebî Tâlib'in huzuruna çıktı ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Biz hazırız, yol ihtiyaçlarımız da hazırdır. İnsanların en güçlüsü, zafiyeti ve illeti olmayan insanlarız. Çağırıcınıza emir verin insanların Nuhayle'deki kamplarına gitmeleri için çağrıda bulunsun. Zira savaş adamı, usanması ve uykusu çok olan kimse değildir. Eline fırsat geçtiğinde onları erteleyen ve hakkında istişarelerde bulunup duran veya savaşı bugünden yarına ve ertesi güne erteleyen değildir."

Ziyâd b. en-Nadr da şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Yezîd b. Kays sana nasihatte bulundu. O bildiğini söyledi. Allah'a tevekkül et ve O'na güven. Rehber ve yardıma mazhar olarak bizi bu düşmana karşı sefere çıkar. Allah onlar için hayır dilerse, seni bırakıp senin gibi Peygamber (sav.) ile birliktelikte mazisi, İslam'da kıdemi ve Resulullah ile akrabalığı olmayan kimseyi tercih etmezler. Onlar dönmez, davetini kabul etmez ve bizimle mutlaka harp etmek isterlerse, onlarla savaşmak bize kolay gelir. Allah'tan ricamız odur ki daha önce kardeşlerini hezimete uğrattığı gibi onları da hezimete uğratsın."

Abdullah b. Büdeyl

Daha sonra Abdullah b. Büdeyl b. Verkâ' el-Huzâî ayağa kalktı ve şöyle konuştu: "Ey Müminlerin Emîri! Bu kavmin iradeleri Allah için olsaydı ya da Allah için çalışsalar, bize muhalefet etmezlerdi. Onlar güzel örnek olmaktan kaçan ve bencilliği seven, güce tutunan, ellerinde bulunan dünyalarını kaybetmekten korkan insanlardır. Ey Müminlerin Emîri! Geçmişte babalarını ve kardeşlerini öldürdüğü vakaların etkisiyle onların kalplerinde bir kin, içlerinde bir husumet vardır."

Ardından insanlara döndü ve şöyle dedi: “Muâviye, aynı vakada kardeşi Hanzale, dayısı Velîd ve dedesi Utbe’yi öldüren Ali’ye nasıl biat eder? Vallahi, biat edeceklerini sanmıyorum. Onların üzerinde mızraklar kırılmadıkça, tepelerinde kılıçlar yarılmadıkça, kaşları demir çubuklarla dağıtılmadıkça ve iki grup arasında büyük hadiseler patlak vermedikçe, sizin için doğru yola girmeleri mümkün değildir.”

Ali’nin Hucr b. Adî ve Amr b. el-Hamık’a Nasihati

[103]

Nasr; Ömer b. Sa’d, Abdurrahmân, Hâris b. Hasire ve Abdullah b. Şerîk’ten rivayetle şöyle dediğini rivayet etti: Hucr b. Adî ve Amr b. el-Hamık Şam ehlinde teberri ettiklerini ve onlara lanet okuduklarını ilan ettiler. Bunun üzerine Ali onlara: “Sizin hakkınızda bana ulaşan tavırdan vazgeçin,” diye haber gönderdi. İkisi ona gelerek, “Ey Müminlerin Emîri! Biz hak üzere değil miyiz?” dediler. O, “Evet,” dedi. İkisi, “Onlar bâtil üzere değiller mi?” diye sordular. O, “Evet,” dedi. İkisi, “Öyleyse bizi neden onlara küfretmekten menettin?” diye sordular. O şöyle cevap verdi: “Lanetleyen ve söven kimseler olmanızı, söven ve teberri eden kimseler olmanızı hoş görmedim. Ancak, onların amellerinin kötülüğünü anlatarak davranışları hakkında, şöyle ve böyle davranışları var, diye anlatsanız daha doğru ve daha haklı bir ifade tarzı olur. Keşke onlara lanet okumanız ve onlardan teberri etmeniz yerine ‘Allah’ım bizim ve onların kanlarının akmasına izin verme, onların arasını ıslah et, onları dalaletten kurtar ve hidayete yönelt ki onlardan hakkı bilmeyenler hakkı bilsin. Kötülük ve düşmanlığı sürdürenler bundan vazgeçsin,’ diye dua etseniz, bu bana daha sevimli, sizin için de daha hayırlı olur.” Bunun üzerine ikisi, “Ey Müminlerin Emîri! Senin nasihatini kabul ediyor ve edebine edebine riayet edeceğiz,” diye karşılık verdi. Amr b. el-Hamık şöyle dedi: “Ey Müminlerin Emîri! Vallahi benim sana olan sevgim ve biatım ne bir akrabalık ne bana vereceğin bir mal beklentisi ne de itibarımı artıracak bir yetki beklentisiyledir. Seni beş meziyetin için sevdim. Sen Resulullah’ın (sav.) amcası oğlu ve ona ilk inanansın. Ümmetin kadınlarının büyüğü ve Resulullah’ın (sav.) kızı Fâtıma’nın eşisin. Resulullah’ın

(sav.) zürriyetinin seninle devam etmesi ve Muhacirler içinde cihattaki payı en büyük olansın. Bana, dostunu güçlendirmek ve düşmanını zayıflatmak için dağların yerinden taşınması ve denizlerin boşaltılması mükellefiyeti emredilse sana karşı bana düşen görevi tam olarak yerine getirmiş sayılmam.”

Müminlerin Emîri Ali şöyle karşılık verdi: “Allah’ım, kalbini takvayla nurlandır ve onu sırat-ı müstakim üzere hidayete er-
[104] dir. Keşke benim askerlerim arasında senin gibi yüz kişi olsa. Seni kandıracak olan da çok azdır.”

Daha sonra Hucr kalktı ve şöyle konuştu: “Ey Müminlerin Emîri! Biz savaşın çocukları ve ehliyiz. Savaşı aşılayan ve üreten biziz. O bizi biz de onu denedik ve tanıdık. İşe yarar yardımcılarımız ve kalabalık aşiretimiz vardır. Tecrübeden kaynaklanan görüşümüz ve övülen savaş gücümüz vardır. Yollarlarımız senin elindedir. Seni dinler ve sana itaat ederiz. Doğuya yönelirsen biz de doğuya yönelecek, batıya yönelirsen biz de batıya yöneleceğiz. Ne emredersen onu uygularız.” Bunun üzerine Ali ona, “Bütün kavmin senin gibi mi düşünüyor?” diye sordu. O, “Onlarda güzellikten başka bir şey görmedim. İşte dinlemek, itaat etmek ve güzellikle icabet etmek üzere onlar adına elimi veriyorum,” diye cevap verdi. Ali ona cevaben hayırlı şeyler söyledi.

Valilere Mektup

Mihnef b. Süleym-İsfahan

Nasr dedi: Ömer b. Sa’d’ın rivayetinde şöyle anlatılmıştır: Ali valilerine mektuplar yazdı. Bunlardan Mihnef b. Süleym’e şöyle yazdı:

Selamün aleyk. O’ndan başka ilah olmayan Allah’a hamd ederim. Haktan isteyerek yüz çeviren, körlük ve dalalet uykusuna dalana karşı cihat etmek ariflere farzdır. Allah, rızasına uygun hareket edenden razı olur ve O’na isyan edene gazap eder. Biz Allah’ın kullarına Allah’ın hükümlerinden başka hükümlerle hükmeden, feye el koyan, hududu atıl hâle getiren, hakkı öldüren, yeryüzünde fesat çıkaran ve müminleri bırakıp

fâsıkları dost edinen bu kavim üzerine yürümeye karar verdik. Bir Allah dostu onların yaptıklarına dikkat çekerse ona buğzeder, kendilerinden uzak tutar ve mahrumiyete mahkûm ederler. Bir zalim de onlara yardımcı olursa onu sever, kendilerine yaklaştıtır ve ona iyilik yaparlar. Onlar zulümde ısrar etmiş ve muhalefet üzere ittifak etmişlerdir. Eskiden beri haktan yüz çevirdiler ve kötülük üzerinde işbirliği yaptılar ve [105] zalimlerden oldular. Mektubum sana ulaşınca en çok güvendiğin arkadaşlarından birine görevini devret ve haramı helal kılan düşmanla karşılaşmak üzere bize gel. Böylece marufu emredecek ve münkeri nehyedecek, hakla birleşecek ve bâtıla karşı duracaksın. Zira ne biz ne de sen cihat ecrinden müstağni kalamayız. Allah bize yeter, o ne güzel vekildir. Güç ve kudret ancak Azim olan Allah'tandır. Mektubu kâtip Abdullah b. Ebî Râfi' 37 senesinde yazmıştır.

Bunun üzerine Mihnef, İsfahan'a Hâris b. Ebi'l-Hâris b. er-Rebî'i, Hemedan'a Saîd b. Vehb'i atadı. Her iki zat onun aşiretindendi. Ardından döndü ve Ali ile birlikte Sıffin Savaşına katıldı.

İbn Abbâs-Basra

Ali, İbn Abbâs'ı Basra'ya vali tayin etmişti. Basra ehlinin ihtilafını Ali'ye yazması üzerine Ali ona şu mektubu yazdı:

"Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali'den Abdullah b. Abbâs'a. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Allah'ın salâtı, Efendimiz ve O'nun kulu ve resulü olan Muhammed'e olsun. Senin elçin bana geldi. Ben oradan ayrıldıktan sonra Basra ehli hakkında sana ulaşan bilgilerle, orada gördüklerini anlatmışsın. Sana o kavim hakkında bilgi vereceğim: Onlar bir arzu ve rağbet ümidiyle ya da korktukları bir ceza sebebiyle ikamet eden kimselerdir. Onlardan rağbet ve arzu sahiplerine adil davranmak ve kendisine ihsanda bulunmak suretiyle rağbet ve ümitlerini artır. Kalplerindeki korku ukdesini çöz. Zira az bir kısmı hariç Basra ümerasının onların kalbinde bir yüceliği yoktur. Emrimi yerine getir ve onu aşma. Rebîa kesimi-ne ve herkese gücün yettiği kadar ihsanda bulun. Selam ile."

Kâtip: Abdullah b. Ebî Râfi'. Zilkade 37 yılında yazıldı.

Esved b. Kutna

- [106] Hz. Ali şöyle yazdı: "Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali'den Esved b. Kutna'ya. Kim ki verilen öğütten faydalanmazsa, baki olan konusunda da tedbirli olamaz. Dünyaya hayran olan ona razı olur. Ancak ona güvenilmez. Öyleyse mazi-den ibret al ki elde kalan konusunda tedbirli olasın. Muhitin-deki Müslümanlar için üzüm suyunu, üçte biri kalacak şekilde pişir. Bize asker için bol bol erzak gönder. Asker erzakını on-lara terettüp eden borçtan mahsuben kabul et. Zira çocukla-rın üzerimizde hakları vardır. Zürriyetin içinde bedduasından korkulacak olanlar var. O onlar için faydalıdır. Selam ile."

Abdullah b. Âmir

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla.

Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali'den Abdullah b. Âmir'e. Allah nezdinde insanların hayırlısı hak ve vecibelerinde Allah'a en çok itaat edendir. Acı da olsa hakkı söyleyendir. Zira yer ve gökler hak ile kurulmuştur. İçin muhakkak dışın gibi olsun. Hükmün bir, gidişatın istikamet üzere olsun. Basra şeytanın indiği yerdir. Onlardan hiç kimsenin eliyle ne biz ne de senin kapatamayacağımız bir kapıyı açma. Selam ile.

İbn Abbâs

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali'den Abdullah b. Abbâs'a. Müslümanlara ait fey ve gelirlerden sende birikmiş ne varsa onu hesapla ve muhitindeki insanlara ihtiyaçlarını karşılayacak kadar taksim et. Artanı da bize gönder ki muhiti-mizdeki insanlara taksim edelim. Selam ile.

Yazdığı Diğer Mektup

- [107] Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali'den Abdullah b. Abbâs'a. İnsan kaçırmadığı şeyler için sevinebilir. Gayret etse de elde edemeyeceği şeyler için de üzülebilir. Öyleyse sevincin,

ortaya koyduğun hüküm, söz ve davranışla ilgili olsun. Üzün-tün de bu konularda Allah'a karşı olan taksiratında olsun. Ka-çırdığın dünyevi şeyleri bırak ve onlar için çokça üzülme. Elde ettiğin dünyevi şeyler için de sevinme. Senin gayretin ölüm ötesi için olsun. Selam ile.

Askerî Komutanlar

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali'den. Valiye düşen, kendisine dokunan bir zarardan veya ona mahsus özel bir durumdan dolayı raiyesine karşı farklı bir vaziyet almamasıdır. Aksine Allah'ın ona kısmet ettiği ihsandan dolayı Allah'ın kullarına daha yakın durması ve onlara daha çok merhamet göstermesi gerekir. Bilesiniz ki üzerimdeki hakkınız, bir sa-vaş hâli haricinde sizden hiçbir sırrı saklamamak, bir hüküm hariç hiçbir işi sizden gizlememek, hiçbir hakkınızı erteleme-mek, hiçbir şeyinizi eksiltmemek ve benim nezdimde hukuk-ta eşit olmanızdır. Size karşı bu görevleri yerine getirirsem, itaat ve sadakat size vacip olur. Davetimden yüz çevirmeyin. Dünyanız için dininizde istikamet üzere olmak hususunda taksiratta bulunmayın. Allah'a itaat olan ve maişetiniz için hayırlı olan hususları uygulayın. Hak yolunda sıkıntılara dal-maktan sakınmayın Hiç kimsenin kınaması sizi etkilemesin. Bu konularda benim istediğim istikamette olmazsanız, sizden bunu yapanın haddini bildirmek benim için en kolay şeydir. Böylesini öyle cezalandırırım ki, bu konuda bende en ufak bir müsamaha görmeyecektir. Bu hususları amirlerinizden alın, onlara itaat edin. Allah durumunuzu ıslah eylesin. Selam ile.

Vergi Amirleri

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

[108]

Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali'den vergi amirle-rine.¹² Kim ki karşısına çıkacak olan şeylerden sakınmazsa, kendisi için tedbir alamaz ve kendini koruyamaz. Kim de ha-

12 İbn Ebi'l-Hadîd'in *Nehcû'l-Belâga Şerhi*'nde (IV. 105) "ashâbu'l-harac" ta-biri geçmektedir.

yırlı akıbetin hayırlısını bilmesine rağmen nefsinin arzularına uyar ve peşinden giderse, kısa bir süre sonra pişman olanlardan olur. Bilesiniz ki dünyada en mutlu olanlar zararlı olduğunu bildiği şeylerden sakınanlardır. En bedbaht olanlar da nefsin arzularına uyanlardır. Öyleyse ibret alın ve bilin ki, hayır olarak yaptıklarınız sizin lehinizdir. Bunun dışındaki şeyler ise onlarla aranızda uzun bir mesafe olmasını arzu edeceksiniz. Allah kendisine karşı gelmekten sizi sakındırıyor. Allah kullara rahîm ve merhametlidir. Bu konuda taksiratta bulunmanız aleyhinizedir. Sizin talep ettiğiniz şeyler az, sevabı ise büyüktür. Şayet nehyedilen zulüm ve haksızlığın cezası olmasaydı bile, yapılmamasından dolayı terettüp eden sevap dolayısıyla hiç kimsenin bundan kaçınmamasının bir mazereti olamaz. Merhamet edin ki size de merhamet edilsin. Allah'ın kullarına eziyet etmeyin ve güçleri üstünde onlara külfet yüklemeyin. İnsanların sizin üzerinizdeki haklarını onlara teslim edin. Onların ihtiyaçlarını karşılamakta sabırlı davranın. Zira insanların hazinedarısınız. İnsanlarla arınıza kapıcı koymayın. Size talebini iletinceye kadar hiç kimseyi talebini iletmekten alıkoymayın. Kefalet durumu müstesna kimseyi kimseye karşı rehine tutmayın. Güzel hâl üzere olmakta sabırlı olun. Sakın işleri ertelemeyin ve hayırlı işleri ötelemeyin. Zira bu pişmanlık verir. Selam ile.

Şam ile Yazışma

Muâviye

Muâviye'ye şöyle yazdı:

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali'den Muâviye b. Süf-yân'a. Hidayete uyanlara selam olsun. O'ndan başka ilah bulunmayan Allah'a hamd ederim. Dünyanın ahvalini ve dünya ehlinin başına getirdiklerini ve dünyadan ayrılanları bilirsin.

[109] Dünyadan geride kalan en hayırlı şey, geçmişte sadık kulların kazandıklarıdır. Dünyayı ahiret uğruna unutan, ikisi arasındaki büyük farkı görür. Ey Muâviye! Sen bir iddiada bulundun ki ne önceki amelinle ne de velayette ona ehilsin. Bu konuda

senin haklılığını gösteren açık bir delil ortaya koyamıyorsun. Allah'ın kitabında da sana hak verecek bir delil yoktur. Resulullah'tan (sav.) nakledilen ve haklılığını gösterdiğini iddia edebileceğin bir ahit yoktur. İçinde bulunduğun ve ziynetiyle parlayan, senin de lezzetine kapıldığın, ısrarcı ve gayret sahibi bir düşmanla baş başa bırakıldığın, senin nefsinde yer eden ve seni davet ettiğinde ona icabet ettiğin, seni yönlendirdikçe ona uyduğun dünyada seni örten elbiseler açılırsa ne yapacaksın? Gel bu işten vazgeç. Hesap için hazırlık yap. Pek yakında birileri seni öyle yakalayabilecek ki hiçbir koruyucu seni ondan koruyamayacak. Ey Muâviye! Siz mazide güzel işler yapmamışken, kavminizde bir şan şeref sahibi olmaksızın ne zaman insanların idarecisi oldunuz veya bu ümmetin ulülemri oldunuz. Sen karşı karşıya bulunduğun durum için ciddi bir şekilde hazırlan. Şeytanın sana karşı olan çabasına fırsat verme. Ancak, Allah ve Resulünün doğru söylediklerini bilirim. Ezelde şekavete mahkûm olmaktan Allah'a sığınırız. Uyarıların gereğini yapmazsan seni kendine karşı gafil kılan şeyleri bildireyim. Sen bolluk ve nimet içinde şeytanın iğvasına maruz kalmışsın. Kanın damarlarda aktığı gibi senin içinde akmaktadır. Bilesin ki bu yetki insanların elinde olsa, bize haset edecek ve bu konuda minnet edeceklerdi. Ancak, bu bir takdirdir. Sadık ve musaddık Peygamberinin lisanı üzere ^[110] rine bize bu nimetini ihsan etmiştir. Bu ilim ve açık hakikatten şüphe eden iflah olmaz. Allah'ım, bizle düşmanımız arasında hak ile hükmünü ver. Sen hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

Muâviye'nin Cevabı

Muâviye şöyle yazdı:

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

Muâviye b. Ebî Süfyan'dan Ali b. Ebî Tâlib'e. Hasedi bırak. Zira hiçbir zaman ondan yararlanamadın, geçmişteki iyi amelini kibir ve böbürlenmenin şerriyle bozma. Ameller sonuçlarıyla değerlendirilir. Hakkın olmadığı hâlde birilerinin hukukunu ihlal etmekle geçmiş iyiliklerini heba etme. Buna tevesül edersen ancak kendine zarar verir, amelini heba eder ve

iddianı iptal edersin. Yemin ederim ki çekinmeden akıttığın kanlarla hak ehline muhalefet etmen sebebiyle geçmişte yaptığın iyilikler yok olmuş gibidir. Felâk Suresini oku ve kendi şerrinden sakınmak için Allah'a sığın. Zira haset ettiği zaman haset edersin.

Ali'den Amr b. el-Âs'a

Amr b. el-Âs'a şöyle yazdı:

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

Dünya kişiyi başka güzelliklerden alıkoyar. Dünya ehli dünyasında her zaman sıkıntıdadır. Ondandır bir şey elde ettiğinde mutlaka hırsını artırır ve ona olan rağbetini artıracak azıkla besler. Dünya ehli elde ettiğiyle yetinerek elde edemediğinden sarfınazar etmez. Arkasından da topladığını bırakıp gider. Mutluluk, başkasından ibret almakla olur. Ey Ebû Abdullah! Ecrini heba etme. Muâviye'e bâtilında eşlik etme. Zira Muâviye insanları küçümsedi ve hakkı tanımadı [Selam ile].¹³

Amr'ın Cevabı

Amr b. el-Âs ona şöyle yazdı: Amr b. el-Âs'tan Ali b. Ebî Tâlib'e. Bizim iyiliğimiz ve aramızın düzelmesi, hakka dönmen ve davet edildiğiniz şûrâya icabet etmendir. Adam bize karşı hakta karar kıldı ve insanlar düşmanlığı önlemek için onu mazur gördüler. Selam ile.

Ali, henüz Nuhayle'den ayrılmadan Amr'ın mektubu eline ulaştı.

Ziyâd b. en-Nadr ve Abdullah b. Büdeyl'in Rivayetleri

Nasr, Ömer b. Sa'd'dan naklen Ebû Revk'in şöyle dediğini rivayet etti: Ziyâd b. en-Nadr el-Hârisî, Abdullah b. Büdeyl b. Verkâ'ya şöyle dedi: "Onlarla olan vakamız çok çetindir. Ona ancak cesur, niyeti sadık ve kendine hâkim olan dayanır. Yemin ederim ki o vakada bizden ve onlardan ancak zayıf olanların kalacağını sanıyorum." Abdullah b. Büdeyl: "Vallahi öyle zannediyorum," dedi. Bunun üzerine Ali dedi ki: "Bu söz içinizde gizli

13 İbn Ebî'l-Hadîd şu ilaveyi yapmıştır: "Nasr dedi: Bu mektup, Ali'nin Amr'a gönderdiği ilk mektuptur."

kalsın, onu açıklamayın, hiç kimse bunu sizden duymasın. Allah'ın takdiri gereğince kimileri öldürecek kimileri de ölecektir. Herkes Allah'ın takdir ettiği gibi ölecektir. Allah yolunda cihat eden ve ona itaat ederek öldürülenlere ne mutlu!"

Hâşim b. Utbe'nin Sözleri

[112]

Hâşim b. Utbe¹⁴ onların sözlerini işitince ayağa kalktı. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Bizi bu kalpleri kasvetli kavim üzerine götür. Onlar Allah'ın kitabını bir kenara ittiler. Allah'ın kullarına Allah'ın rızasına aykırı bir şekilde muamele ettiler. Allah'ın haram kıldığını helal, helal kıldığını haram kıldılar. Şeytan onlara hâkim oldu, onlara bâtil vaatlerde bulundu ve çeşitli hülyalarla kandırdı. Böylece onları hidayetden saptırdı ve helake götürmek istedi. Onlara dünyayı sevdirdi. Dünya için ve dünyayı isteyerek savaşıyorlar. Tıpkı bizim Rabbimizin vaadini dileyerek ahireti arzu ettiğimiz gibi. Ey Müminlerin Emîri! Sen insanların içinde Resulullah'a (sav.) en yakın olansın. İnsanlar arasında geçmişi ve mazideki iyi hizmetleriyle de en faziletlisisin. Onların sana karşı tutumları bizce malumdur. Onlara şekavet takdir edilmiş ve nefsin arzuları onları sapıtmıştır. Onlar zalimlerden oldular. Ellerimizi dinlemek ve itaat etmek üzere sana uzattık. Sana sadakatte kalplerimiz huzur içindedir. Sana muhalefet eden ve hâkimiyeti sana rağmen üstlenenlere karşı, sebatla sana yardım edeceğiz. Vallahi ben, dünya üzerinde olan her şeye malik olmak, göğün altında olan her şeye sahip olmak pahasına senin bir düşmanına dost ve bir dostuna düşman olmayı arzu etmem."

Bunun üzerine Ali: "Allah'ım senin yolunda ona şehadeti ve Peygamberine refik olmayı nasip eyle," dedi.

Ali'nin Hutbesi

Ardından Ali minbere çıktı ve insanlara hitap ederek onları cihada davet etti. Allah'a hamd ve sena ile başladı ve ardından şöyle dedi:

14 Hâşim b. Utbe b. Ebi Vakkâs. Hz. Ali'nin sancağını taşıyordu, Sıffîn Savaşı'nın son günlerinde öldürülmüştür. Bkz. *el-İsâbe*, 8913; *el-İştikâk*, 96.

Allah diniyle size ikramda bulundu ve sizi O'na ibadet et-
 [113] meniz için sizi yarattı. Öyleyse onun üzerinizdeki hakkını eda etmek ve vaadini gerçekleştirmek üzere hazır bekleyin. Bilesiniz ki Allah, İslam'ın bağlarını güçlü ve halkalarını sağlam kılmıştır. Taati de Rabbin rızasıyla kişilere kismet ve fâsıkların taksiratına karşı akıllı insanlara ganimet kıldı. Ben insanların siyahının ve beyazının¹⁵ mesuliyetini üstlendim. Güç ancak Allah'tandır. Allah'ın izniyle nefsin helake götüren, kendisine ait olmayanla ulaşamayacağı şeylere el uzatanların üzerine gideceğiz. Azgın ve asi topluluk Muâviye ve askerlerinin üzerine. Onları İblis yönlendirmekte, onları avutmakta, kötü davranışlarını parlatmakta ve tuzaklarıyla razı etmektedir. Onun helal ve haramını en iyi sizler bilmektesiniz. Bildiklerinizle sakının, şeytan hakkındaki Allah'ın uyarılarını dikkate alın ve size vadettiği sevap ve ikrama rağbet edin. Bilesiniz ki gerçek soyulan, dini ve emaneti soyulan kimsedir. Kandırılmış olan da dalaleti hidayete tercih edendir. İçinizde benden yüz çeviren ve başkasını tercih edeni bilmiyorum. İki deveye iki deve eklediğiniz zaman çoğul olur. Kim haremini savunmazsa yıkılır. Ben size işte ciddiyeti ve Allah yolunda cihadı emre diyorum. Sakın bir Müslümanı çekiştirmeyin. Allah'ın izniyle zaferin acilen gerçekleşmesini bekleyin.

Hasan'ın b. Ali'nin Hutbesi

Akabinde Hasan b. Ali ayağa kalktı ve bir hutbe irat etti. Şöyle dedi:

"Allah'a hamd ederim. Birdir, ortağı yoktur. Gerekliği gibi ona hamd ve senada bulunuyorum."

Sonra şöyle devam etti: "Allah'ın üzerinizdeki hakkını yücelten sebepler arasında O'nun size sayılamayacak kadar büyük nimetler ihsan etmesidir. O'nun şükrünü eda edemezsiniz.
 [114] Hiçbir söz ve vasıfla bunları anlatamazsınız. Biz sadece Allah için öfkelenedik. O, şanına yakışacak şekilde bize ihsanda bulundu. O'na nimetleri, imtihanı ve ihsanlarından dolayı öyle

15 Arap ve Acemler kastedilmiştir. Genellikle Arapların ten rengi esmer, Acemlerin ise beyaz ve kırmızımtıraktır.

şükretmeliyiz ki bu şükürle rıza O'na yükselsin ve hakkın ih-sanı yayılsın. Bir şükür ki onunla Allah doğruluğumuzu tasdik etsin ve onunla Rabbimizin daha çok ihsanını hak edelim. Yok eden değil artıran bir sözle. Hiçbir kavim yoktur ki bir konu üzerinde ittifak ederlerse muhakkak onların işleri toparlanır ve düğümleri muhkem hâle gelir. Öyleyse düşmanınız Muâviye ve askerlerine karşı savaşmak üzere toplanın. Zira bunun vak-ti gelmiştir. Birbirinizi yardımsız bir şekilde terk etmeyin. Zira yardımsız bırakmak kalbin damarlarını koparır. Mızraklara sar-ılmak, imdada gelmek ve korumaktır. Zira hiçbir kavim yoktur ki kendilerini savunursa muhakkak Allah onları zafiyetten ve zilletten korur ve İslam milletin hususiyetlerine sahip kılar.

Barış öyle bir şeydir ki razı olduğun şeyleri ondan elde edersin. Savaşa gelince onun soluklarından alacağın birkaç yudum sana kâfi gelir.

Hüseyin b. Ali'nin Konuşması

Daha sonra Hüseyin b. Ali ayağa kalkarak bir hutbe irat etti. Gerektiği şekilde Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: Ey Kûfe ehli! Siz muhabbet insanları ve alicenap insanlarsınız. Siz sırdaş ve has adamlarsınız. Aranızda eski-yen ve silinen bağları ihya etmek, zorlukları kolaylaştırmak ve sizde meydana gelen dağılmayı birleştirmek için ciddiyet-le gayret gösterin. Bilesiniz ki savaşın kötülüğü geniş ve yay- [115] gın, tadı ise korkunçtur. O, peş peşe alınan yudumlardır. Kim onun için hazırlık yapsa ve vuku bulduğu zaman yaraların-dan elem duymazsa, savaşın kazananı odur. Kim de fırsatları değerlendirmeden ve aceleci davranarak gayretlerini basiret üzere gerçekleştirmezse, kavmine yarar sağlaması mümkün değildir ve kendini helak etmeye yatkındır. Allah'tan dileği-miz, yardımıyla size destek vermesidir."

Sefer Hazırlıkları

İnsanların Ali ile Sefere Katılmakta İhtilafları

Akabinde Hz. Ali kamp kurdu. İnsanların büyük çoğun-luğu cihat etmek ve sefere çıkmak üzere ona icabet ettiler.

Ancak aralarında Ubeyde es-Selmânî¹⁶ ve arkadaşlarının bulunduğu Abdullah b. Mes'ûd'un adamları Ali'ye gelerek dediler ki: "Sizinle çıkacağız ama kampınıza katılmayacağız. Biz ayrı bir şekilde toplanacağız. Sizinle Şam ehlinin durumuna bakacağız. İki taraftan kim kendisine haram olan işlere meylederse ya da haksızlık yaptığı görülürse ona karşı duracağız." Ali dedi ki: "Bunu ancak memnuniyetle karşılırsınız. Dinde fıkıh ve sünneti bilmek budur. Kim buna razı olmazsa zalim ve haindir." Yine aralarında Rebî' b. Huseym'in de bulunduğu Abdullah b. Mes'ûd'un dört yüz kadar adamı daha gelerek şöyle dediler: "Ey Müminlerin Emîri! Biz bu savaş hakkında şüphe ve tereddüt içindeyiz. Ancak, senin faziletini kabul ediyoruz. Ne biz ne sen ne de Müslümanların düşmana karşı savaşmaktan kaçınması mümkündür. Bazı sınır bölgelerinde bizi konuşturdu. Orada ikamet eden ahaliyi savunmak için düşmana karşı savaşalım." Ali, Rebî'i Rey tarafına gönderdi. Ali'nin Kûfe'de oluşturduğu ilk sancaklı birlik, Rebî' b. Huseym'in birliği idi.

[116] **Bâhile'nin Deylem ve Basra Ehlini Sıffin'e Davet Etmesi**

Nasr, Ömer b. Saîd'den naklen, Leys b. Selîm'in şöyle dediğini rivayet etti: Ali, Bâhile'yi davet etti ve şöyle dedi: "Ey Bâhile topluluğu! Allah şahittir ben size siz de bana buğzediyorsunuz. Ancak atıyyelerinizi alın ve Deylem'e çıkın." Onlar Ali ile Sıffin'e çıkmak istememişlerdi.

Nasr; Ömer b. Sa'd, Yûsuf b. Zeyd ve Abdullah b. Avf b. el-Ahmer'den şöyle rivayet etti: Ali henüz Nuhayle'deyken İbn Abbâs Basra ehliyle ona geldi. Nitekim Ali, İbn Abbâs ve Basra ehline bu hususta şöyle yazmıştı:

"Muhitindeki Müslüman ve müminleri bana getir ve yanlarındayken onlara iyi davrandığımı, onları affettiğimi ve onların beka haklarını koruduğumu kendilerine hatırlat. Ayrıca

16 Adı Ubeyde b. Amr ya da İbn Kays b. Amr es-Selmânî'dir. Peygamberimizin vefatından iki sene önce Müslüman olmuşsa da onu görememiştir. İbn Mes'ûd ve Ali'den rivayet etmiştir. Ondan da Muhammed b. Sirîn, Ebû İshâk es-Sebîî ve İbrâhîm en-Nehaî rivayet etmişlerdir. Hicri 72 yılında vefat etmiştir. Bkz. *el-İsâbe*, 6401; *el-Maârif*, 188.

onları cihada teşvik et ve bunun onlar için ne kadar hayırlı olduğunu onlara bildir.”

İbn Abbâs ayağa kalktı ve Ali'nin mektubunu okudu. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: “Ey insanlar! İleriye doğru harekete geçmek için hazırlanın. Hafif ve ağırlıklı olarak seferber olun. Mallarınız ve canlarınızla cihat edin. Sizler haramı helal kılan zalimlere karşı savaşacaksınız. Onlar Kur'an okumuyor ve Kitabın hükmünü bilmiyorlar. Marufu emreden, münkeri nehyeden, Hakkı açığa vuran, hidayeti ayakta tutan, Kitabın hükümleriyle hükmeden, hükümde rüşvete itibar etmeyen, fâsıklara yağcılık yapmayan ve Allah hakkında hiçbir kınayıcının kınamasından etkilenmeyen Resulullah'ın amca oğluyla ihtilaflarında Hak dinin hükümlerine uymuyorlar.”

Ardından Ahnef b. Kays ayağa kalktı ve şöyle dedi: “Evet, vallahi, sana icabet edecek ve seninle zorlukta ve kolaylıkta, rızada ve hoşnutsuzlukta hayrı dileyerek Yüce Allah'tan ecirini umarak çıkacağız.”

İnsanların ve Arapların liderlerinin Davete İcabeti [117]

Sonra Hâlid b. el-Muammer es-Sedûsî kalktı ve dedi ki: “İşittik ve itaat ettik. Ne zaman seferber edersen seferber olur, ne zaman çağırırsan icabet ederiz.”

Daha sonra Amr b. Mercûm el-Abdî¹⁷ onun huzurunda ayağa kalktı ve şöyle dedi: “Allah, Müminlerin Emîri'ni muvaffak kılsın ve Müslümanların yönetim işlerini onun için kolaylaştırsın. Allah haramı helal kılan, Kur'an'ı okumayan zalimlere lanet etsin. Vallahi biz onlara karşı kin doluyuz ve Allah için onlardan ayrılıyoruz. Ne zaman emredersen bizim atlılarımız ve piyadelerimiz sana tâbi olacaktır.”

İbn Abbâs'ın Ali'ye Gelmesi

İnsanlar sefere çıkma davetine icabet ettiler. Hareketli ve hızlı bir şekilde seferber oldular. İbn Abbâs yerine Ebu'l-Esved

17 Cahiliye döneminde Ahdülkays'ın eşrafi ve reislerindendi. el-Museyyib h. Als onu methetmiştir. Oğlu Amr, İslam'da şeref sahibi ve kavminin efendisiydi. İbn Hacer onu sahahiler arasında saymıştır. Bkz. *el-İsâbe*, 5954.

ed-Düelî'yi görevlendirdi. Yola çıktı ve maiyetinde beş birliğin reisleri olduğu hâlde Ali'ye geldi. Bunlar: Bekir b. Vâil'den Hâlid b. el-Muammer es-Sedûsî, Abdülkays'tan Amr b. Mercûm el-Abdî, Ezd'den Sabre b. Şeymân el-Ezdî, Temîm'den Ahnef b. Kays, Dabbe ve er-Rebâb'dan Şerîk b. A'ver el-Hârisî'dir. Nuhayle'de Ali'nin (as.) huzuruna çıktılar. Kûfe ehlinde yedili birliklerin komutanlarını belirledi. Bunlar: Kays ve Abdülkays'ın başında Sa'd b. Mes'ûd es-Sekafî; Temîm, Dabbe, Rebâb, Kureyş, Kinâne ve Esed'in başında Ma'kıl b. Kays el-Yerbûî; Ezd, Becîle, Has'âm, Ensar ve Huzâa'nın başında Mihnef b. Süleym; Kinde, Hadramut, Kudâa ve Mehre'nin başında Hucr b. Adî el-Kindî; Mezhic ve Eş'arîlerin başında Ziyâd b. en-Nadr; Hemdan ve Himyerîlerin başında Saîd b. Kays b. Mürre el-Hemdânî ve Tay'ın başında ise Adî b. Hâtim bulunuyordu. Son iki grup bir arada mütalaa edilmesine rağmen sancakları ayırdı. Mezhic'in sancağını Ziyâd b. en-Nadr, Tay'ın sancağını ise Adî b. Hâtim taşıyordu

Muhammed b. Ebî Bekir'in Muâviye'ye Mektubu

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

Muhammed b. Ebî Bekir'den asi olan İbn Sahr'a. Allah'a itaat ehli olan ve Allah'ın dostlarına teslimiyet içinde olanlara selam olsun. Allah celal, azamet ve kudretiyle meşakkat duymaksızın, kudretinde bir zafiyet peyda olmadan ve hiçbir şeye ihtiyaç duymadan mahlukatı yaratmıştır. Ancak Yaratıcı onları kul olarak kimisini saadet kimisini de şekavet ehli olarak yaratmıştır. Kimisini kötü, kimisini de dalalet ehli olarak yaratmıştır. Sonra ilmiyle onları değerlendirmiştir. İçlerinden Muhammed'i (sav.) seçerek risaletiyle görevlendirmiş, vahyine muhatap kılmış ve emanetini ona tevdi etmiştir. Onu önceki ilahî kitapları tasdik eden ve ilahî yasaların rehberi olarak göndermiştir. O Rabbinin yoluna hikmet ve güzel sözle davet etti. Ona ilk icabet eden, hakka dönen, tasdik eden ve itaat eden, Müslüman olan ve teslimiyetle uyan, kardeşi ve amcasının oğlu Ali b. Ebî Tâlib oldu. Onu maddi algılamamanın ötesinde gayb ile tasdik etti ve bütün samimi dostlara ter-

cih etti. Her korkuya karşı onu korudu. Her korkunç durum karşısında kendi canıyla ona destek ve teselli verdi. Savaşta ve barışta onun yanında oldu. Zor zamanlarda, darlıkta ve korku anlarında canını ortaya koymaktan kaçınmadı. Öyle ki cihadında herkesi geçti. Bu alanda hiçbir benzeri olmadığı gibi eylemlerinde hiç kimse ona yaklaşmadı. Görüyorum ki bu hâlinle ona karşı kendini övüyor ve yarışa sokuyorsun. Oysaki o, her hayırlı işte en öndedir. İslam'da insanların ilki, niyetinde en sadık kişi, zürriyeti en temiz, zevcesi en faziletli ve amcazade olarak en hayırlı insandır. Sen ise melun oğlu ^[119] melunsun. Sen ve baban Allah'ın dini için gailer çıkarmak ve Allah'ın nurunu söndürmek için daima uğraştınız. Bunun için insanları topladınız, mal harcadınız ve aşiretlerle ittifaklar yaptınız. Baban bu uğurda öldü ve bu yolda onun halefi oldun. Bu konuda sana sığınan "Ahzâb" bakiyesi kişilerle Resulullah'a (sav.) karşı nifak ve ayrılık elebaşı kimseler senin aleyhine şahittir. Ali'nin üstünlüğü ve mazideki hizmetlerine dair şahitleri ise, faziletleriyle Kur'an'da zikredilen ve Allah tarafından övülen Muhacir ve Ensardır. Onlar onunla birlikte grup ve birlikler hâlinde kılıçlarıyla mücadele ediyor ve kanlarını onun uğruna döküyorlar. Fazileti ona uymakta görüyor, muhalefet etmeyi de şakilik olarak görüyorlar. Yazıklar olsun sana. Resulullah'ın (sav.) vârisi, vasisi, torunlarının babası, ona ilk uyan ve son refakatçisi, sırdaşı ve dava arkadaşı olduğu hâlde, nasıl oluyor da, düşmanı ve düşmanının oğlu olmana karşılık kendini Ali'nin dengi olarak görüyorsun? Sen dilediğin kadar bâtilinde debelen. Âs'ın oğlu da bâtilinde sana destek versin. Senin ecelin gelmiş ve senin planların çökmüş gibidir. Yüksek akıbetin kime ait olacağı yakında görülecektir. Bilesin ki sen planından kendini emin sandığın ve rahmetinden ümit kestiğin Rabbine karşı oyun kuruyorsun. Allah seni görmekte gözetlemektedir. Sen O'na karşı kendini kandırıyorsun. Sana karşı Allah ve Ehl-i Beyt yeterlidir. Selam hidayete tâbi olanlara olsun.

Muâviye'nin Muhammed b. Ebû Bekir'e Cevabı

Muâviye cevaben şöyle yazdı:

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

Muâviye b. Ebî Süfyân'dan babasını ayıplayan Muhammed b. Ebû Bekir'e. Allah'a itaat edenlere selam. Bana mektubun geldi. Mektupta Allah'ın kudret ve gücünden bahsediyor ve [120] Peygamber'ine mahsus olarak verdiği nimetlerini zikrediyorsun. Mektupta ileri sürdüğün fikirlerde kendi görüşünü fazlasıyla önemserken babanı şiddetle suçluyorsun. Ebû Tâlib'in hakkından, geçmişteki hayırlı işlerinden, Allah'ın Peygambere (sav.) yakınlığından, her korku ve sıkıntılı hâllerde ona olan yardım ve desteğinden bahsetmek suretiyle kendi meziyetlerini değil başkasının meziyetlerini aleyhime delil olarak ileri sürmüşsün. Allah'a hamd ederim ki iyi meziyetleri sana değil başkasına ihsan etmiştir. Babanla birlikte, Peygamber (sav.) henüz hayattayken, Ebû Tâlib'in oğlunun üzerimizde hakkı olduğunu ve bariz bir üstünlüğe sahip olduğunu görüyorduk. Allah, Peygambere (sav.) ahiret yurdunu irade buyurup onun için vadettiği süre tamamlanınca davasını ve hüccetini zafere kavuşturduktan sonra Allah onu yanına aldı. Bunun üzerine senin baban ve el-Fârûk ona ilk muhalefet eden ve tecrit edenler oldu. Her ikisi bunun üzerine ittifak etmiş ve uyum içinde olmuşlardı. Akabinde kendilerine biat etmesi için ona çağrıda bulundular. Ancak onlara gitmekte gecikti ve tereddüt etti. Bu sebeple hakkında birtakım kararlar almayı ve ağır bir müeyyideye çarptırmayı düşündüler. Bunun üzerine biat ederek onlara teslim oldu. Her ikisi onu işlerine ortak etmediler ve vefat edinceye kadar sırlarını ona açıklamadılar. Onlardan sonra üçüncü Halife Osmân b. Affân da onların yolundan gitti ve hidayetlerini kendisi için yol gösterici olarak kabul etti. Sen ve adamın onu ayıpladınız. Bunun neticesinde haktan uzak masiyet ehli ona kastetme tamah ve hırsına kapıldılar. Sizler de gizli ve açık tertiplere başvurdunuz. Husumet ve garazınızı açıkça ortaya koydunuz. Nihayetinde emelinize ulaştınız. Ey Ebû Bekir'in oğlu! Tedbirli ol. Pek yakında

yaptıklarının cezasını göreceksin. Haddini aşma ve evine kapan. Sen rüyası dağlara denk gelenle aynı seviyede değilsin ve denk gelmeye muktedir değilsin. Onun mızrağı zorla eğilmez. Hiçbir gaye sahibi onun hilmiyle boy ölçüşemez. Onun yerini baban hazırladı. Mülkünü kuran ve yükselten de odur. Bulunduğumuz yol doğru ise onu ilk başlatan babandır. Eğer zulüm ise onun temelini baban attı. Biz babanla ortağız, onun ^[121] hidayetini esas aldık ve gidişatına tâbi olduk. Babanın bizden önce yaptıkları olmasaydı Ebû Tâlib'in oğluna muhalefet etmez ve ona teslim olurduk. Ama babanın böyle davrandığını gördük ve biz de onu örnek aldık ve eylemlerine tâbi olduk. Öyleyse dilediğin kadar babanı ayıpla ya da bu işten vazgeç. Selam doğruya dönenlere ve saplantısından vazgeçip tövbe edenlere olsun.

Ravi dedi: Ali, Hâris el-A'ver'e emir vererek insanlara, "Nuhayle'deki kampınıza çıkın," diye seslenmesini istedi. Hâris: "Ey insanlar! Nuhayle'deki kampınıza çıkın," diye seslendi. Ali muhafızlarının başı olan Mâlik b. Habîb el-Yerbûî'ye haber göndererek insanları kampta toplamasını emretti. Ukbe b. Amr el-Ensârî'yi Kûfe'de vekil bıraktı. Ukbe, Akabe Biatinde bulunanların içinde yaşı en küçük olardı. Ardından Ali çıktı ve insanlar da peşinden çıktılar.

Nasr dedi: Ömer; Abdurrahmân, Hâris b. Hasire ve Abdullah b. Şüreyk'ten naklen bana şöyle rivayet etti: İnsanlar Nuhayle'de toplanınca Cündüb b. Züheyr, Hâris el-A'ver ve Yezîd b. Kays el-Erhâbî ayağa kalktılar. Cündüb şöyle dedi: "Evlerinden çıkarılanlar için vakit geldi."¹⁸

Ali'nin Ziyâd b. en-Nadr ve Şüreyh b. Hânî'ye Nasihati

Nasr dedi: Ömer b. Saîd bana Yezîd b. Hâlid b. Katan'ın kendisine şöyle rivayet ettiğini anlattı: Ali, Nuhayle'ye gitmeye karar verdiği zaman Ziyâd b. en-Nadr ve Şüreyh b. Hânî'yi çağırırdı. İkisi Mezhic ve Eş'arîlerin başında bulunuyorlardı.

18 Yani onların düşmana karşı savaşma vakti geldi. Kur'an'da ise "Kendileriyle savaşılana, zulme uğramış olmaları sebebiyle (savaş konusunda) izin verilmiştir. Şüphesiz Allah onlara yardıma mutlak surette kadirdir" (Hac, 22/39) buyrulmuştur.

Ali şöyle dedi: "Ey Ziyâd! Her sabah ve akşam Allah'tan sakın. Kandıran dünyaya karşı dikkatli ol. Hayat imtihanlarında ona itimat etme. Bilesin ki nefse ağır gelen şeylerden kaçınarak nefsin arzularına gem vurmazsan, heva seni birçok zarara sevk eder. Bu sebeple zulüm, haksızlık ve azgınlığa karşı nefsin dizginle. Seni bu askerin başına getirdim. Sakın onlara haksızlık yapma. Allah nezdinde en hayırlınız en muttaki olanınızdır. Onların âliminden öğren ve cahillerine öğret. Sefihlerine hilimle muamele et. Sen ancak hilimle hayra nail olabilirsin. Eziyet ve cehaletten kaçın."

Ziyâd: "Ey Müminlerin Emîri! Tavsiyeni koruyan, edebinle edeplen ve iyiliği senin emirlerini uygulamakta, kötülüğü ise ahdini kaybetmekte gören birine tavsiyede bulundu."

Ziyâd b. en-Nadr'ın Şüreyh Hakkında Ali'ye Mektubu

Ali, ikisine aynı yolda ve ihtilafa düşmeden seyretmelerini emretti. On iki bin kişilik bir birlik olarak yola çıkardı. Başlarında ve bir bölümüne Şüreyh b. Hânî', diğer kısmına da Ziyâd komuta ediyordu. Şüreyh komuta ettiği kısımla müstakil bir şekilde hareket etmeye ve Ziyâd'dan uzak durmaya başladı. Bunun üzerine Ziyâd, Ali'ye (as.) mektup yazarak bir adamı ya da Şevzeb adındaki kölesiyle gönderdi:

"Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali'ye, Ziyâd b. en-Nadr'dan. Sana selam olsun. O'ndan başka ilah olmayan Allah'a hamd ederim. Beni insanlara komuta etmek üzere görevlendirdin. Ancak Şüreyh, üzerinde itaat hakkım olmadığını düşünüyor. Bana karşı böyle davranmakla aslında senin emrini hafife almakta ve ahdini dikkate almamaktadır. Selam ile."

[123] Şüreyh'in Yezîd Hakkında Ali'ye Mektubu

Şüreyh şöyle yazdı: Sana selam olsun. O'ndan başka ilah olmayan Allah'a hamd ederim. Ziyâd b. en-Nadr kendisini işlerine ortak edip bazı askerlerinin başına getirdikten sonra değişti ve kibre kapıldı. Kendini beğenmişlik hâli, onu söz ve davranışlarında Allah'ın razı olmayacağı bir noktaya getirdi. Müminlerin Emîri uygun görüyorsa onu azletsin ve uygun göreceği başka birini göndersin. Biz kendisinden hoşlanmıyoruz. Selam ile.

İkisine Ali'nin Yazdığı Mektup

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali'den Ziyâd b. en-Nadr ve Şüreyh b. Hânî'ye. İkinize selam. O'ndan başka ilah olmayan Allah'a hamd ederim. Ben öncü birliğe Ziyâd b. en-Nadr'ı komutan olarak tayin ettim. Şüreyh'i de birliğin bir kısmına emîr tayin ettim. Muharebeye girerseniz Ziyâd b. en-Nadr komutayı ele alacak. Bunun dışında her biriniz emrinize verdiğimiz grubunuzun başına geçeceksiniz. Bilesiniz ki öncü birlik, ordunun gözlemcileridir. Öncü birliğin gözcüleri de öncüleridir. Memleketinizden çıktığınız zaman öncü birlik göndermek, tali dağ, dere yollarını kontrol etmek, her yerdeki ağaçlık alanları kontrol etmekte tereddüt etmeyin. Düşmanın sizi gafil avlamaması veya size tuzak kurmaması için bunlar şart- [124] tır. Bir seferberlik hâli hariç birlikleri ve kabileleri sabahtan akşama kadar yürütmeyin. Düşmanın baskınına maruz kalır ya da kötü bir durumla karşı karşıya kalırsanız, hazırlıksız yakalanmamış olursunuz. Düşman bölgesinde konaklarsanız ya da düşman sizin bulunduğunuz bölgede konaklarsa, sizin kampınız yüksek tepelerin önünde ya da dağların dibinde veya nehirlerin kenarında olsun. Bu sizin için koruyucu bir engeldir. Muharip unsurlarınız da yalnızca tek bir yönden ya da iki yönden düşmanla karşılaşma pozisyonunda olsun. Gözcülerinizi dağların muhkem yerlerinde ve yüksek tepelerde konuşlandırın. Böylelikle düşman size emin olmadığınız yerlerden baskın yapmasın. Dağınık bir şekilde konaklamayın. Konakladığınız zaman bir arada konaklayın. Yola çıktığınız zaman da birlikte çıkın. Gece vakti gelip de konakladığınız zaman etrafınızı kalkan ve mızrak teçhizatlı savaşılar beklesin. Konakladığınız sürece, gafil yakalanmamanız ve beklenmedik bir durumla karşılaşmamanız için aynı tedbirleri elden bırakmayın. Bir kavim askerlerinin etrafını mızrak ve kalkan teçhizatlı savaşılarla gece veya gündüz koruma altına alırsa kaleler içinde imişler gibi güvende olurlar. Askerlerinizi bizzat siz koruyacaksınız. Sabahlayıncaya kadar da sakın uyumayın. Suyu ağzına alıp gargara yaparak veya ağzı çalkalayarak

geri atanın suya kanmadığı gibi uykuya doymamanız gerekir. [125] Düşmana ulaşınca kadar bu tarz üzere hareket edin. Her gün mutlaka bana haber göndereceksiniz ve elçiniz bana gelecektir. Allah'ın izniyle sizin izinizi ciddiyetle takip edeceğim. Seferinizde teenniyle hareket edin ve acele etmekten sakının. Ancak, bir mazeret ve zaruret hâlinde elde ettiğiniz bir fırsat durumu hariç. Sakın ben gelmeyinceye kadar veya emrim size ulaşmadıkça savaşmayın. Selam ile.

Ali'nin Ordu Komutanlarına Mektubu

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali'den. Ben sizi ve zimmet ehlini, izinsiz olarak haklarını zimmetine geçirmesi hususunda uyarıyorum. Ancak açlık hâlinde karın doyurmak, ihtiyaç hâlinde ihtiyacını karşılamak ve gerektiğinde yol göstermek, onların üzerindeki hakkınızdır. İnsanları zulümden ve haksızlıktan koruyun. Cahillerinizi kötülükten alıkoyun. Allah'ın razı olmayacağı işlerden kaçının. Aksi takdirde Allah bizim ve sizin duanızı reddeder. Allah şöyle buyurur: "*De ki: Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin. Siz gerçekten yalanladınız. Artık azap size hak oldu.*"¹⁹ Allah gökyüzünde bir kavme gazap ederse, o kavim yeryüzünde helak olur. Öyleyse hayır işlemekte hiçbir çabadan kaçınmayın. Asker de güzel davranışlar için çabasını eksik etmesin. Reaya da yardım etmekten geri durmasın. Allah'ın dini de güç ve kudretten mahrum kalmasın. Size vacip kıldığı gibi Allah yolunda çabamızla şükretmek ve gücümüz yettiğince O'na yardım etmek gerekir. Kuvvet ancak Allah'tandır. Yazı Ebû Servân tarafından yazıldı.

[126] Ali'nin Askere Mektubu

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd'ın rivayetinde ayrıca şunlar nakledilmiştir: Ali askerlerine yazarak hak ve mükellefiyetlerini bildirmiştir.

Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali'den. Allah hepinizi, siyahınız ve beyahınızla hukukta eşit kılmıştır. O'nun nezdin-

¹⁹ Furkân, 25/77.

de, dinleyip itaat ettiğiniz ve mükellefiyetlerinizi yerine getirdiğiniz sürece valinizle siz, baba ile evlat gibisiniz. Vali üzerindeki hakkınız ise size adil davranması, gelirleri adil olarak taksim etmesi ve feyinizi haksız bir şekilde harcamaktan imtina etmesidir. Bunları yerine getirirse, hakka riayet ettiği sürece, ona itaat etmek, yönetim işlerinde ona yardımcı olmak ve Allah'ın hükümlerini savunmak size vaciptir. Sizler yeryüzünde Allah için zulmü savmakla mükellefsiniz. O'na yardımcı olun, dinine destek verin ve ıslah olduktan sonra yeryüzünde fesat çıkarmayın. Zira Allah fesat çıkaranları sevmez.

Yahuda'nın Kabri Hakkında

Nasr dedi: Ali, Nuhayle'deyken onun önünden bir cenaze geçti.

Ömer b. Sa'd dedi: Sa'd b. Tarîf, Asbağ b. Nübâte'den naklen bana Ali'nin şöyle dediğini anlattı: Nuhayle'de bulunan ve Yahudilerin ölümlerini etrafında gömdüğü büyük kabir için, "İnsanlar bu kabir hakkında ne diyorlar?" diye sordu. Hasan b. Ali: "Bu, Hûd Peygamberin kabridir. Kavmi ona isyan edince buraya gelmiş ve burada vefat etmiştir, diyorlar," dedi. Ali: "Yalan söylüyorlar, biz daha iyi biliriz. Bu, Ya'kûb b. İshâk b. [127] İbrâhîm'in en büyük oğlu Yahuda'nın kabridir. Burada Mehre'den²⁰ bir şahıs da medfundur," dedi. Sonra yaşlı bir zat getirdiler. Ali ona, "Senin evin nerede?" diye sordu. Adam, "Deniz sahilinde," diye cevap verdi. Ali: "Kızıl dağın neresinde?" diye sordu. Adam, "Dağa yakınım," dedi. Ali: Kavmin bu mezar hakkında ne diyor?" diye sordu. Adam, "Bir sihirbazın kabridir, diyorlar," diye cevap verdi. Ali: "Yalan söylediler. Hûd'un kabridir. Öbür kabir de Ya'kûb'un büyük oğlu Yahuda'ya aittir," dedi ve şunları ekledi: "Bir sabah vakti Kûfe'den yetmiş bin kişi haşrolacak. Bunlar hesaba tâbi olmadan cennete gireceklerdir."

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd rivayetinde şöyle der: Kays b. Sa'd el-Ensârî Mısır'a vali olarak tayin edildi ve Kûfe'den Mısır'a hareket etti.

20 Mehre: İbn Haydân b. Umrân b. el-Haf b. Kudâa'dır. Yemenli bir kabiledir.

Muâviye'nin Hazırlıkları

Ali'nin Nuhayle'de kamp kurduğu haberi Şam'da Muâviye'ye ulaştı. Muâviye bu sırada Osman'ın kanlı gömleğini minbere asmış ve minberin etrafında yetmiş bin insan din memecesine gözyaşı döküyordu. Muâviye Şam ehline hitaben konuştu ve şöyle dedi:

Muâviye'nin Konuşması

Ey Şam ehli! Ali hakkında beni yalanlıyordunuz. Onun durumu sizin için açık ve seçik olarak görüldü. Vallahi sizin Halifenizi ondan başkası öldürmedi. Öldürülmesini o emretti. İnsanları ona karşı o kışkırttı. Katillerini o barındırdı. Askerlerini, yardımcı ve taraftarlarını topladı ve sizi yok etmek için üzerinize gelmek üzere yola çıktı. Ey Şam ehli! Osman konusunda Allah'tan korkun. Osman'ın velisi benim ve kanının davacısı olmakta herkesten daha hak sahibiyim. Allah mazlumun velisine bir yetki ve kuvvet bahşetmiştir. O hâlde mazlum Halifenize yardım edin. Zira malum insanların ona [128] yaptığı malumunuzdur. Onu azgınca ve zalimce öldürdüler. Allah asi toplulukla, Allah'ın hükmüne razı oluncaya kadar savaşılmasını emretmiştir.

Vali Tayin Etmesi

Şam ehli ona itaat edeceklerini bildirdiler. Ona uydular. Taraftarlarını topladı. Filistin üzerine üç grup tayin etti ve Mısır ehli karşısında kendilerini özel olarak görevlendirdi ki yaptıklarını değiştirsinler. Mısır'daki muhaliflere yazdı, onlar da Mısır'ın çoğunluğuna karşı güçleri yetmediği için, hele vali Kays harekete geçtiği takdirde karşı koyacak kuvvette olmadıklarından Muâviye ile yazışıyorlardı. Filistin'de Muâviye b. Hudeyc, Husayn b. Nümejr ve Muâviye'nin görevlendirdiği Filistin ümerası, Habbâb b. Esmer, Semîr b. Ka'b b. Ebî el-Himyerî ve Heyle b. Sehme bulunuyordu. Humus üzerine Mihvel b. Amr b. Dâ'îye'yi, Dımaşk üzerine Ammâr b. es-Siir, Kinnesrîn üzerine de Sayfî b. Uleyye b. Şâmil'i tayin etti.

III. BÖLÜM

Ravi: Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rebî' b. Hişâm en-Nehdî [129]
el-Hazzâz

Ravi: Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ukbe b.
el-Velîd

Ravi: Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sâbit

Ravi: Ebû Ya'lâ Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer el-
Harîrî.

Ravi: Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed
es-Sayrafi

Ravi: Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b.
el-Hasan el-Enmâtî

Ravi: Muzaffer b. Ali b. Muhanned b. Zeyd b. Sâbit (İbnü'l-Mü-
neccim adıyla bilinir)

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

[131]

Sika Üstad Şeyhu'l-İslâm Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mü-
bârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî bize nakletti. Şöyle dedi:

Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sayrafi,
kendisine okumam suretiyle, 484 Rebiülâhir ayında bize anlattı.
Dedi ki:

Ebû Ya'lâ Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer şöyle
dedi:

Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sâbit b. Abdullah b. Muhammed b.
Sâbit es-Sayrafi bize nakletti:

Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ukbe şöyle dedi:

Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ukbe şöyle dedi:

Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rebî' b. Hişâm en-Nehdî el-Haz-
zâz şöyle dedi:

Ebu'l-Fadl Nasr b. Müzâhim şöyle dedi:

Yola Çıkış

Amr b. Şemir, Ömer b. Sa'd ve Muhammed b. Abdullah'ın
rivayetiyle Ömer şöyle dedi: Ensardan bir zat, Hâris b. Ka'b
el-Vâlî'den rivayetle bana şöyle anlattı: Abdurrahmân b. Ebi'l-
Kenûd şöyle dedi: Ali, Nuhayle'den yola çıkmak istediğinde
şevval ayının beşinci günü ayağa kalktı ve insanlara hitap
ederek şöyle dedi:

Nimetleri tükenmek bilmeyen, ihsan ve nimetleri karşılıksız olan Allah'a hamd ederim. Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederim. Hepimiz de buna şahidiz. Muhammed'in de O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ederim. Allah'ın salat ve selamı ona ve Ehl-i Beytine olsun. Ben öncü birlikleri gönderdim ve onlara talimatım gelinceye kadar Fırat'ın kıyısından ayrılmamalarını emrettim. Bu suyu aşarak Dicle kenarında ikamet eden sizden küçük bir gruba doğru ilerleyerek onları da inşaallah sizinle birlikte Allah düşmanlarına karşı harekete geçirmek istiyorum. Vilayete emîr olarak Ukbe b. Amr el-Ensârî'yi görevlendirdim. Ne sizi ne de kendimi herhangi bir gayretten geri bıraktım. Geri kalmaktan ve bekle gör tavrından sakının. Mâlik b. Habîb el-Yerbûî'yi arkada bıraktım ve ona geride kalanları acilen size ilhak etmesini emrettim.

Ma'kıl b. Kays'ın Konuşması

Ma'kıl b. Kays er-Riyâhî, Ali'nin huzurunda ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Vallahi senden ancak bir sanık geri kalır. Sana katılmayıp beklemede kalan da ancak münafıktır. Mâlik b. Habîb emir vererek geride kalanların boynunu vursun." Ali dedi ki: "Ona emrimi verdim. İnşallah emirlerimi yerine getirmekte taksiratı olmayacak." Başkaları da konuşmak istemişti ki bineğinin getirilmesini istedi. Bineği getirildi. Binmek istediğinde bismillah diyerek ayağını üzen giye geçirdi. Bineğin sırtına oturunca şöyle dedi: "*Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz, yoksa biz buna güç yetiremezdik ve Rabbimize döneceğiz.*"¹ Ardından şöyle dua etti: "Allah'ım yol zahmetinden, hüznünlü dönüşten, yakinden sonra şüphe ve şaşkınlıktan, evlat, akraba ve malda kötü görünümünden sana sığınırım. Allah'ım, seferde sahip ve aile üzerinde halef Sensin. İki tarafı da ancak Sen kavuşturursun. Zira halef olan yol refiki değil, yol refiki de halef değildir."²

1 Zuhruf, 43/13.

2 er-Rızâ, *Nehcu'l-Belâğ'a*'da der ki: "Bu sözün başlangıcı Resulullah'tan (sav.) rivayet edilmiştir. Müminlerin Emîri de onu en güzel şekilde tamamlamıştır. Ona ilave "iki tarafı ancak Sen kavuşturursun" kısmıyla başlayan kısımdır.

Daha sonra Ali yola çıktı ve önünde Hür b. Sehm b. Tarîf er-Rebaî seyrediyor ve şu beyitleri dile getiriyordu:

Ey atım, seyreyle ve Şam'a yönel. Ovaları ve dağları aştıkça aş.

İmama muhalefet edenlerle atış da atış. Bu sene dilerim ki düşmanla karşılaşırız.

Ümeyye oğulları topluluğu rezilleriyle karşılaşsak da isyan edenle efendilerini öldürsek.

Ve yiğitlerin kalbindeki üzüntüyü gidersek

Mâlik b. Habîb ve Ali

Nasr dedi: Ali'nin muhafızlarının başı Mâlik b. Habîb, Ali'nin (as.) bineğinin yularını tutarak şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Müslümanları sefere çıkararak onların cihat ve savaş ecrine nail olmalarını sağladın. Beni de insanları toplamakla görevlendirdin." Ali ona şöyle dedi: "Onlar hangi sevaba nail olacaklarsa sen de o sevapta onlara ortakısın. Senin görev yerinde nail olacağın sevap savaşta bulunmakla elde edeceğin sevaptan daha büyüktür." Bunun üzerine Mâlik: "Ey Müminlerin Emîri! İşittim ve itaat ettim," dedi. Ardından Ali sefere çıktı ve Kûfe'nin hududunu geçince iki rekât namaz kıldı.

Nasr dedi: İsrâîl b. Yûnus, Ebû İshâk es-Sebîî'den naklen Abdurrahmân b. Yezîd'den şöyle rivayet etti: Ali nehrin yakası ile köprü arasında iki rekât namaz kıldı.

Ordunun Sıffîn Yolu

[134]

Nasr dedi: Amr b. Hâlid, Ebu'l-Hüseyin Zeyd b. Ali ve babalarından naklen Ali'den (as.) şöyle rivayet ettiler: Ali, Sıffîn'e gitmek üzere yola çıktı. Nehri geçince çağırıcısına emir vererek insanları namaza çağırdı. Ardından öne geçerek iki rekât namaz kıldı. Namazı bitirdikten sonra yüzünü bize döndü ve şöyle dedi:

"Ey insanlar! Uğurlamak için aramızda bulunan ya da mukim olan namazını tamamlasın. Biz ise seferiyiz. Bizimle seferi olanlar farz orucu tutmasın ve farz namazları da iki rekât olarak kılsın."

Nasr dedi: Ravi Ömer b. Sa'd'ın rivayetine devamla şöyle dedi: Ali yolculuğuna devam ederek Ebû Mûsâ Manastırına

kadar gitti. Kûfe ile arasında iki fersah mesafe vardı. Burada ikindi namazını kıldı. Namazı bitirince şöyle dedi: "İkram ve inam sahibi Allah'ın şanı ne yücedir. Kudret ve ihsan sahibi Allah ne yücedir. Allah'tan kaderine razı olmayı, taatiyle amel etmeyi ve emrine dönmeyi niyaz ediyorum. O duayı işitendir." Ardından yürüyüşüne devam ederek Ebû Berde Hamamı ile Ömer Hamamı arasında kalan Ners kıyısında konakladı. Burada akşam namazını kıldı, bitirince şöyle dedi: "Geceyi gündüze, gündüzü de geceye katan Allah'a hamd olsun. Geceler karanlığa büründükçe Allah'a hamd olsun. Yıldızlar gökyüzünde doğup battıkça Allah'a hamd olsun."

- [135] Sonra geceyi burada geçirdi. Sabah namazını kıldıktan sonra yola çıktı ve Kubbîn Kubbesine vardı. Nehrin arkasında kilisenin yanında uzun hurma ağaçları vardı. Ali bu ağaçları görünce, "*Hurma ağaçları da salkım salkım meyvesiyle yükselmektedir*,"³ ayetini okudu. Sonra bineğiyle nehri aşarak kiliseye geçti. Burada sabah vakti kadar bir süre konakladı.

Nasr dedi: Ömer, bir zat (Ebû Mihnef kastedilmiştir),⁴ amcası İbn Mihnef'ten⁵ rivayetle şöyle dediğini nakletti: Babam Mihnef b. Süleym'e⁶ bakıyordum. Ali ile birlikte Babil'de yürüyorlardı. Şöyle diyordu: "Babil'de yere batan bir yer vardır. Bineğini sür ki ikindi namazını bu yerin dışında kılalım." Ravi dedi: Ali bineğini sürdü. Ardından insanlar da bineklerini sürdüler. Sarât⁷ Köprüsünü geçince indi ve ikindi namazını kıldırdı.

3 Kâf, 50/10.

4 Ebû Mihnef, Kûfeli tarihçidir. Adı, Lût b. Yahyâ b. Saîd b. Mihnef' b. Selîm el-Ezdî'dir. Sa'k b. Züheyr, Câbir el-Cu'fî ve Mücâlid'den nakletmiştir. Kendisinden de Medâinî ve Abdurrahmân b. Miğrâ' rivayet etmişlerdir. Hcrî 170 yılından önce vefat etmiştir. *Münteha'l-Makâl*, 248; *Lisânu'l-Mizân*, IV. 292; İbnü'n-Nedîm, 93.

5 Mihnef'in üç oğlu vardı; bunlardan Ebû Ramle Âmir b. Mihnef b. Selîm el-Ezdî, babasından rivayet etmiştir. Bkz. *Münteha'l-Makâl*, 299. İkinci oğlu Habîb b. Mihnef'ten Hafız Ebû Amr bahsetmiştir. Üçüncü oğlu da Muhammed b. Mihnef'ten ise *Lisânu'l-Mizân* (V. 375)'da bahsedilmektedir.

6 Sahabedendir ve *el-İsâbe*'de hâl tercemesi var. *el-İsâbe*, 7842.

7 Bağdat yakınlarında bulunan ve Mihvel beldesinden geçen Fırat kollarından birisidir.

Nasr dedi: Ömer, bana Ömer b. Abdullah b. Ya'lâ b. Mürre es-Sekafî ve babasından naklen Abdi Hayr'in⁸ şöyle dediğini [136] anlattı: Ali ile birlikte Babil'den geçiyorduk. İkinci namazının vakti girdi. Nereden geçtiyse yerlerin birbirinden çirkin olduklarını gördük. Nihayet daha iyi bir yere vardık. Güneş batmak üzereydi. Ali indi. Ben de onunla indim. Ali Allah'a dua etti. Güneş ikinci vaktindeki mevkiine döndü. Sonra ikinci namazını kıldık. Güneş battıktan sonra yola devam ederek Ka'b Manastırına kadar gitti. Buradan da yoluna devam ederek Sâbât'ta geceledi. İleri gelenleri gelerek ona konaklama yerleri ve yemek ikramı teklif ettiler. Ali onlara, "Bizim sizin üzerinizde böyle bir hakkımız yoktur," dedi. Sabahlayınca "Siz her yüksek yere bir alamet dikerek eğleniyor musunuz?"⁹ ayesini okudu.

Amr b. el-Âs'a Haberin Ulaşması

Ravi dedi: Ali'nin harekete geçtiği haberi Amr b. el-Âs'a ulaştığında şu beyitleri dile getirdi:

Ey Ali benim gaflet içinde olduğumu sanma. Kûfe'ye grup grup atlıları göndereceğim.

Bu yıl topladığım ve gerektiğinde gelecek yıl toplayacağım savaşçılarla.

Ali şöyle cevap verdi:

Asi oğlu Asi'nin üzerine kakülünü bağlamış yetmiş bin muharip göndereceğim.

Halkalı düz zırhlarıyla, develerle atları yan yana sürerek gelecek- [137] *ler.*

*Onlar orman aslanları gibidir. Onlardan kurtuluş mümkün değildir.*¹⁰

Ravi dedi: Ali, Muâviye'ye şu beyitleri yazdı:

Ey Harb'in oğlu, sen benden taraf cahilsin, adamlarınızı ok yağmuruna tutmazsak.

8 Abdi Hayr b. Yezîd el-Hemdânî, Cahiliye ve İslam dönemlerini (muhadram) yaşamıştır. Bkz. *el-İsâbe*, 6360.

9 Şuarâ, 26/128.

10 Araplar savaş için sefere çıktıklarında develere binerler ve atları yorulmamaları için develere bağlayarak yürütürlerdi. Bkz. *el-Mufaddaliyâtü'l-Hams*, 39.

Bu bizim hakkımızdır. Hak ise bâtilı siler. Bu yıl, belki de gelecek yıl sana vaadimizdir bu.

Kinde ve Rebîa Kabile Başkanlığı Üzerindeki İhtilaf

Irak ehli Muâviye'nin Sıffîn'e hareket ettiğini haber alınca hareketlendiler ve işi ciddiye aldılar. Ancak, Eş'as b. Kays, Ali tarafından kabile reisliğinden azledildiği için, içi rahat değildi. Kinde ve Rebîa kabile reisi Eş'as idi. Ancak Ali, Hasan b. Mahdûc'u davet ederek reisliği ona verdi. Bunun üzerine bazı Yemenliler bu konuda ileri geri konuştular. Bunların içinde Eşter, Adî et-Tâî, Zahr b. Kays ve Hânî' b. Urve de vardı. Ali'ye giderek dediler ki: "Ey Müminlerin Emîri! Bu reislik Eş'as'ın hakkıdır. Hassân b. Mahdûc, Eş'as gibi olamaz." Rebîa bu kez kızdı ve Hureys b. Câbir dedi ki: "Be adamlar, bir adam yerine bir adam getirildi. Bizim adamımızda bir şeref ve konum eksikliği, muharebe ve yardım kabiliyetinde bir zafiyet yoktur. Biz sizin adamınızın meziyet şerefini küçümsemiyoruz." Necâşî de bu konuda şu beyitleri dillendirdi:

Ali'nin bizim için rıza gösterdiğine biz de razıyız. Bu burunları kesmek bile olsa.

O ki, Resulullah'ın vasisidir akrabaları içinde. Büyük amcalardan sonra da vârisi odur.

[138] *İbn Mahdûc'a razı olunca biz de rıza gösterdik ona. Hassân'dan aşiretler rıza gösterdi.*

Eş'as, el-Kindî'nin de insanlar nezdinde kıymeti vardır. Hem de kıymeti baba ve atalarından kalmadır.

Ataları taçlı, kerem sahibi ve şeref timsali. Evet, mülk Amr b. Âmir oğullarının hakkı.

Müminlerin Emîri ve üzerimizdeki hakkı olmasaydı, Hureys b. Câbir'i kahredecektik.

Ey Hureys bizden ne istersin? Biz senin kavmin için maceralı hâllerde yâr ve yardımcısın.

İbn Mahdûc b. Zühl'ün de kusuru yoktur. Bizim kavmimiz de bilinmeyen köksüz insanlar değil.

Hür ananın oğluna rıza göstermekten başka bir seçeneğimiz yoktur. Onun başı dik, kolları uzun ve Muhacirdir.

Bazı gönüllerde acı ve öfke vardır. Bir çatlak da vardır ki Câbirîler elleriyle onu kapatacaklar.

Saîd b. Kays el-Hemedânî'nin Sözleri

Ravi dedi: Yemenliler öfkeleniler. Bunun üzerine Saîd b. Kays el-Hemdânî onlara giderek şöyle dedi: "Sizden daha tuhaf görüşlü insanlar görmedim. Siz ne zannediyorsunuz? Ali'ye isyan ederseniz düşmanına ulaşmaya bir imkânınız var mı? Ya da Muâviye onun yerini tutabilir mi? Acaba Irak'ı Şam'a değiştirme imkânınız var mı? Acaba Rebîa, Mudar'dan yardımcı bulabilir mi? Doğru söz Ali'nin sözüdür. Onun yaptığı da doğru olandır."

Hureys b. Câbir'in Sözü

Ravi dedi: Daha sonra Hureys b. Câbir konuştu ve şöyle dedi: "Rahatsız olmayın. Eş'as, Cahiliyede kral, İslam'da da efendi ise, bizim adamımız bu reisliğe ehildir. Hatta ondan daha iyisine layıktır." Bunun üzerine Hassân, Eş'as'a, "Kin- [139] de'nin sancağı senin olsun. Rebîa'nın sancağı da bende olsun," dedi. Eş'as: "Bundan Allah'a sığınırım. Bu asla olmaz. Senin olan benimdir. Benim olan da senindir," diye karşılık verdi.

Muâviye'nin Eş'as'ı Ali'ye Karşı Tahrik Etmesi

Muâviye, Eş'as'a yapılanları haber alınca Mâlik b. Hübeyre'yi çağırdı ve "Eş'as'a bazı telkinlerde bulunun ki Ali'ye karşı galeyana gelsin," dedi. Bunun üzerine bu iş için bir şairlerini çağırdılar. Şair aşağıdaki beyitleri söyledi. Mâlik b. Hübeyre bunları yazıya dökerek Eş'as'a gönderdi. Kendisi onun dostu ve Kindeliydi.

Kim ki kavminde kalbi mutmain ise de Allah bilir ki benim kalbim rahat değildir.

Kindeli Eş'as reisliğini kaybetti. Hassân b. Mahdûc ise yetkiyi elinde topladı.

Vah adamların hâline! Bu öyle ayıp bir şeydir ki, Fırat'ın suyu bile onu temizleyemez. Bu bitmeyecek bir hüzdür.

Kinde reisleri yerine Hassân'ı kabul ederlerse, alçaklar razı olacak. Ancak Kahtânîler savaşta olmayacak.

Yemin olsun bu öyle bir ayıptır ki Irak ehli onu görmezden gelemez. Bu katıksız bir ayıptır.

İbn Kays soy bakımından da büyük bir şahsiyettir. Dev bir kişi ve güçlü bir mülke sahiptir.

Sonra Yemenliler arasında ayıp olan bir hâle düştü. Kavmi ise Ye'cûc ve Mecûc'un hasımlarıdır.

Irak'ta onun yerine geçenler, hepsi toplansa bir piliç kesemezler.

Rebîa kabilesi Kinde'nin hakkını alması, haklı bir şey değildir. Bunun bir gerekçesi yoktur.

Muâviye'nin Başarısızlığı

Ravi dedi: Şiir Yemenlilere ulaşınca, Şüreyh b. Hânî' dedi ki: "Bu adam sizinle Rebîa'nın arasını bozmak istiyor." Diğer yan-
[140] dan Hassân b. Maḥdûc sancağı Eş'as'a götürdü ve evine astı. Eş'as ise şöyle dedi: "Bu sancak Ali nezdinde büyük olabilir. Ancak Allah'a yemin ederim ki bana göre deve kuşunun küçük tüyünden daha hafiftir. Bu durumun size karşı beni olumsuz etkilemesinden Allah'a sığınırım." Ravi dedi: Ali b. Ebî Tâlib sancağı ona iade etmek istediye de Eş'as kabul etmedi ve şöyle dedi: "Elimdeyken benim için bir onur idiyse elimden çıkması benim için ayıp değildir." Ali ona, "Seni bu işe ortak edeceğim," dedi. Eş'as ona, "Sen bilirsin," diye karşılık verdi. Ali onu Irak ehlinin sağ cephesi olan kendi sağ cenahına görevlendirdi.

Nasr dedi: Mâlik b. Habîb, Ali'den geri kalan bir adamı yakaladı ve boynunu vurdu. Haber akrabalarına ulaşınca birbirlerine, "Mâlik'e gidelim de onu sınavalım. Belki kendisi öldürdüğünü itiraf eder, zira cesur ve hissi bir kişidir," dediler. Mâlik'e gittiler ve ona, "Ey Mâlik! Adamı sen mi öldürdün?" diye sordular. Mâlik: "Deve yavrusuna düşkündür, hadi gidin Allah sizi kötü etsin, size öldürdüğümü söyledim."

Ali'nin Kerbela Hakkındaki Sözleri

Nasr dedi: Mus'ab b. Selâm bana şöyle anlattı ve dedi ki: Ebû Hayyân et-Temîmî, Ebû Ubeyde'den naklen Herseme b. Süleym'in şöyle dediğini rivayet etti: Ali b. Ebî Tâlib ile Sıffin Gazasına katıldık. Kerbela'da durup bize namaz kıldırdı. Se-
[141] lam verdikten sonra toprağından bir miktar verildi. Onu kokladı sonra şöyle dedi: "Vah sana ey toprak! Bir topluluk sende haşrolacak ve hesapsız cennete girecekler. Herseme gazadan dönüp Hz. Ali'nin taraftarı olan karısı Cerdâ' bint Sümeir'in yanına geldiğinde ona, "Adamın Ebu'l-Hasan hakkında seni

hayrete düşürecek bir şey söyleyeyim mi? Kerbela'da durduğumuzda ona toprağından bir miktar verildi. Onu kokladı ve şöyle dedi: 'Vah sana ey toprak! Bir topluluk senden haşrolacak ve cennete hesapsız girecekler.' Gaybı nasıl bilebilir ki?" dedi. Eşi ona, "Be adam bırak bu iddialı sözleri. Müminlerin Emîri ancak doğru ve hak olanı söyler," diye karşılık verdi.

Daha sonra Ubeydullah b. Ziyâd, Hüseyin b. Ali ve adamları üzerine askerlerini gönderince Herseme: «Ben de gönderilen atlıların içindeydım. Hüseyin ve adamlarının yanına varınca Ali'yle durduğumuz yeri, Ali'ye gösterilen toprağın alındığı mekânı ve Ali'nin söylediği sözleri hatırladım. Bunun üzerine o askerlerin içinde olmayı çirkin buldum. Atımı sürerek Hüseyin'in yanına kadar gittim. Ona selam verdim ve bu menzilde babasından işittiğim sözleri kendisine anlattım. Hüseyin bana, "Bizimle misin yoksa karşımızda mısınız?" diye sordu. Ben, "Ey Resulullah'ın oğlu! Ne seninle ne de senin karşında. Ailemi ve çocuklarımı bırakıp geldim. İbn Ziyâd'ın onlara zarar vermesinden korkuyorum," dedim. Hüseyin bana, "O hâlde kaç ki öldürülmemize şahit olmayasın. Muhammed'in Rabbine yemin ederim ki bizim öldürülmemizi görüp de bize yardım etmeyi Allah cehenneme atacaktır," diye karşılık verdi. Herseme, bunun üzerine Hüseyin'in öldürülmesine şahit olmamak için firar ettim.»

Nasr; Mus'ab b. Selâm dedi: Eclah b. Abdullah el-Kindî bize Ebû Cuhayfe'nin şöyle dediğini nakletti: Urve el-Bârikî Sa'd b. Vehb'e gelerek ona şöyle söylediğini işittim: "Bana Ali b. Ebî Tâlib hakkında bir rivayet anlattın," dedi. Saîd b. Vehb: "Evet Mihnef b. Süleym beni Ali'ye gönderdi. Kerbela'da ona gittim. Onu eliyle işaret ederek burada, burada, dediğini gördüm. Bir adam ona, "Ne demek istedin ey Müminlerin Emîri?" diye sordu. O şöyle cevap verdi: "Muhammed'in Ehl-i Beytinin ağırlığı burada konaklayacak. Sizden dolayı onların vay hâline, onlardan dolayı da sizin vay hâlinize!" Bir adam, "Ey Müminlerin ^[142] Emîri! Bu sözün anlamı nedir?" diye sordu. Ali: "Onların vay hâline! Zira onları öldüreceksiniz. Sizin vay hâlinize! Zira ondan dolayı cehenneme gideceksiniz," diye cevap verdi.

Bu söz farklı bir ifade tarzıyla da rivayet edilmiştir: Ali (as.) şöyle dedi: "Onlardan dolayı vay hâlinize. Onlar için de vay hâlinize!" Bir adam, "Onlardan dolayı vay hâlimize, sözünü anladık. Onlar için vay hâlimize! Sözü ne demektir?" diye sordu. Ali: "Onların öldürüldüğünü göreceksiniz ancak onlara yardım edemeyeceksiniz," diye cevap verdi.

Güzergah

Ordunun Sıffin Yolu

Nasr, Saîd b. Hakîm el-Absî'den; Absî, babasından nakleden Hasan b. Kesîr'den şöyle rivayet etmiştir: Ali, Kербela'dan geçerken orada durdu. Ona, "Ey Müminlerin Emîri! Burası Kербela'dır," diye söylendi. Ali: "Sıkıntı ve bela yeri," diye karşılık verdi ve eliyle işaret ederek, "İşte konaklayacakları ve bineklerinin çökeceği yer burasıdır," dedi ve başka bir yer işaret ederek, "Burası da kanlarının akıtılacağı yerdir," diye söyledi.

Ravi sonra Ömer b. Sa'd'ın rivayetini anlatmaya devam ederek şöyle dedi: Sonra Sâbât tarafına doğru yoluna devam ederek Behüresîr beldesine vardı. Adamlarından Benî Rebîa b. Mâlik¹¹ kabilesinden Hür b. Sehm b. Tarîf isminde birinin Kisrâ'dan kalma eserlere bakıp İbn Ya'fer et-Temîmî'nin:¹²

Yeller esiyor konaklarının mekânlarına, sanki belirlenmiş bir vakitleri vardı da gelip geçtiler

- [143] beytini dile getirdiğini görünce Ali: «"Onlar geride nice şeyler bıraktılar, bahçeler, pınarlar, ekinler, güzel konaklar ve zevkü-sefa sürdükleri nice nimetler! İşte Biz de bunları böyle başka bir kavme miras bıraktık. Gök ve yer onların ardından ağlamadı. Onlara mühlet de verilmedi,"¹³ ayetini okusaydın. Bunlar vâristi ancak onlara vâris olundu. Onlar nimete şükretmediler. Böylece günahları yüzünden dünyaları ellerinden alındı. Sakın nimetlere nankörlük etmeyin ki intikamlara maruz kalmayasınız diye uyardı ve bu geniş bölgede konaklayın,» dedi.

11 Rebîa b. Mâlik b. Zeydi Menât b. Temîm. Bkz. *Nihâyetü'l-Erb*, II. 344.

12 Esved b. Ya'fer b. Abdilesved b. Cendel b. Nehşel b. Dârem b. Mâlik b. Zeydi Menât b. Temîm. Cahiliye şairlerindendir. Okunan beyit ona ait bir kasideden alınmıştır. Bkz. *el-Mufaddaliyât*, II. 15.

13 Duhân, 44/25-29.

Medâin

Nasr, Ömer b. Sa'd'dan şöyle dediğini rivayet etti: Müslim el-A'ver bana Habbe el-Urenî'den¹⁴ (Ureyne'den bir zat) şöyle dediğini anlattı: Ali b. Ebî Tâlib, Hâris el-A'ver'e emir vererek Medâin ehline seslenerek "Savaşacak durumda olan ikindi namazında Müminlerin Emîri'ne icabet etsin," diye çağrıda bulunmasını istedi. Medâin ehli aynı saatte icabet ettiler. Ali Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi:

Ali'nin Medâin Ehline Konuşması

"Davetten geri kalmanıza çok şaşırdım. Bu kendi nefesine zulmetmiş ve sakinlerinin çoğu helak olmuş bir kavmin diyarında oturan sizlerin marufu emretmeden ve münkeri nehyetmeden vilayetinizin ehlinden ayrı kalmanıza çok şaşırdım." Onlar, "Ey Müminlerin Emîri! Biz senin emir ve görüşlerini bekliyorduk. Bize istediğin emirleri ver," diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Ali ayrılarak Adî b. Hâtim'i onların başında bıraktı. Adî, üç gün kaldıktan sonra sekiz yüz savaşçıyla şehirden ayrıldı ve oğlu Yezîd'i kendi yerine bıraktı. O da dört yüz muhariple babasına katıldı. Ardından Ali'ye iltihak ^[144] ettiler. Daha sonra Ali, Enbâr'a vardı. Onu reisleri Benî Hoşnuşek karşıladılar. Süleymân¹⁵ dedi: Bu kelime Farsçada Hoş ve Güzel oğulları anlamına gelmektedir.

Onu karşıladıktan sonra konakladılar ve ondan ayrılmadılar. Ali onlara, "Getirdiğiniz bu hayvanları ne yapacaksınız? Bu yaptıklarınızla ne yapmayı düşünüyorsunuz?" diye sordu. Onlar, "Bu yaptığımız, bizim âdetimizdir. Bununla ümerayı tazim ediyoruz. Bu beygirleri de sana hediye olarak getirdik. Sana ve Müslümanlara yemek de hazırladık. Hayvanlarınız için de çok miktarda yem hazırladık," dediler. Ali şöyle dedi: "Bu, emîrleri tazim etmek için ve âdetleriniz gereği yaptığınız karşılama faaliyetlerine gelince vallahi bunların ümeraya bir faydası yoktur. Bunlarla kendinize zahmet ediyorsunuz. Bir daha bu şey-

14 Habbe b. Cuveyr el-Urenî Ebû Kudâme el-Kûfî, aşırı bir Şiiydi. *Takrîbu't-Tehzîb*'e göre, sahabi değildir.

15 Adı Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rebî' b. Hişâm en-Nehdî'dir (bu kitabın ravilerindendir).

lere tevessül etmeyin. Bu hayvanlarınız ise dilerse onları kıymetini hesaplayıp haracınızdan düşelim ve o şekilde onları alalım. Bize hazırladığınız yemeklere gelince, ücret mukabili olmadan malınızdan bir şey yemeği uygun görmüyoruz.” Onlar, “Ey Müminlerin Emîri! Yemeğin kıymetini biz hesaplayalım ve ücretini alalım,” dediler. Ali: “Siz gerçek değeriyle hesaplamazsınız, bırakın biz ondan daha basitiyle yetinelim,” dedi. Onlar, “Ey Müminlerin Emîri! Araplar arasında bizim büyüklerimiz ve tanıdıklarımız vardır. Onlara hediye vermemize ve onların hediyelerimizi kabul etmelerine mani oluyorsun,” dediler. Ali: “Bütün Araplar sizin dostlarınızdır. Müslümanlardan hiç kimse sizin hediyelerinizi kabul etmemesi gerekir. Sizin malınızı gasp eden olursa bana haber verin,” diye söyledi. Onlar, “Ey Müminlerin Emîri! Hediye ve ikramımızı kabul etmeni arzu ediyoruz,” dediler. Ali onlara, “Biz sizden daha zenginiz,” dedi ve ayrıldı.

Manastır Suyunun Haberi

- [145] Nasr, Abdülazîz b. Siyâh'tan¹⁶ rivayetle Habîb b. Ebî Sâbit'ten şöyle rivayet etti: Akîsâ adıyla bilinen Ebû Saîd et-Teymî şöyle dedi: Şam üzerine yürüyüşünde Ali ile beraberdik. Kûfe'nin sevâd bölgesi tarafındayken insanlar susadı ve suya ihtiyaç duydular. Ali bizi, âdeta çökmüş bir keçinin cüssesini andıran, zemini haşın bir kayaya kadar götürdü. Kayayı yerinden sökmemizi emretti. Onu söktük altından su çıktı. İnsanlar içtiler ve suya kandılar. Sonra emretti kayayı tekrar yerine oturttuk. Ravi dedi: İnsanlar tekrar yürüyüşe geçtiler. Az bir mesafe kat etmiştik ki Ali: “İçinizde içtiğiniz suyun yerini bilen var mı?” diye sordu. Onlar, “Evet ey Müminlerin Emîri!” diye cevap verdiler. Ali: “Oraya gidin,” dedi. Ravi, bizden bazı süvari ve piyadeler oraya gitti. Oraya giden yolu sorduk. Sonra suyun bulunduğu düşündüğümüz yere kadar geldik. Ravi dedi: Kayayı aradık ancak bulamadık. Çıkmaza girince yakınımızdaki bir manastıra giderek onlara suyunuz nerede? diye sorduk. “Yakınımızda su yok,” dediler. Biz, “Var, hatta ondan içtik,” dedik. Onlar, “Siz içtiniz mi?” diye sordular. Evet, diye karşılık verdik. Manastırın

16 Abdülazîz b. Siyâh el-Esedî el-Küfî, tebeu't-tâbiînin büyüklerindendir. Güvenilir bir Şiidir. Bkz. *Tehzîbü't-Tehzîb* ve *et-Takrib*.

sahibi, "Bu manastır o suyla bina edildi. O suyu bir peygamber ya da peygamber vasisi olan akıtabilir," dedi.

Cezire

Ravi rivayetin devamında şöyle dedi: Müminlerin Emîri yürüyüşüne devam ederek Cezire bölgesine vardı ve orada ^[146] konakladı. Burada onu Benî Tağlib ve Nemr b. Kâsıt karşıladı. Burada Ali, Yezîd b. Kays el-Erhabî'ye, "Ey Yezîd b. Kays!" diye hitap etti. Yezîd: "Lebbeyk ey Müminlerin Emîri!" diye ses verdi. Ali: "Bunlar senin kavmindir. Yemeklerinden ye ve içeceklerinden iç," diye söyledi.

Resulullah'ın (sav.) Abdesti Hakkında

Nasr; Ömer b. Sa'd, Kelbî ve Asbağ b. Nübâte'den rivayet ettiğine göre, Medâin'de bir adam Ali'ye Resulullah'ın (sav.) abdesti hakkında sordu. O, pişmiş topraktan yapılmış, yarı yarıya su doldurulmuş bir leğen getirilmesini istedi. Sonra, "Resulullah'ın abdesti hakkında soran kimdir?" diye sordu. Adam ayağa kalktı. Ali, üçer kez yüz ve kollarını yıkadıktan sonra başını bir kez mesh ettikten sonra, "Resulullah'ı (sav.) bu şekilde abdest alırken gördüm," dedi.

Benî Tağlib Heyeti

Ravi daha sonra tekrar Yezîd b. Kays el-Erhabî'nin rivayetini anlatmaya devamla şöyle dedi: Vallahi ben Benî Tağlib heyetinin kendisine gelerek kendilerini dinlerinde bırakmak ancak oğullarını Hristiyanlaştırmamak üzere sulh anlaşması yaptıklarına şahit oldum. Ali: "Aldığım haberlere göre bunlar taahhütlerine bağlı kalmamışlar. Yemin ederim ki ilk fırsatta onların muhariplerini öldürecek ve zürriyetlerini esir alacağım," dedi. Ali onların diyarına girince onlardan çok sayıda Müslüman kendisini karşılayınca, gördüklerine sevindi ve görüşünden vazgeçti.

Rakka

Müminlerin Emîri yürüyüşüne devam ederek Rakka'ya vardı. Rakka halkının çoğu, görüşleri ve Muâviye'ye olan meyilleri sebebiyle Kûfe'den kaçan Osman taraftarlarından

oluşuyordu. Bu sebeple şehrin kapılarını kapattılar. Onların emîri Simâk b. Mahreme el-Esedî idi ve Muâviye'ye bağlıydı. Bu şahıs Benî Esed'den yaklaşık yüz kişiyle Ali'den ayrılmıştı. Sonra kavmiyle yazışmaya devam ederek onlardan yedi yüz kişi daha ona katıldı.

- [147] Nasr, Ömer b. Sa'd'dan şöyle dediğini anlattı: Müslim el-Melâî¹⁷ bana Habbe'den naklen Ali'nin şöyle dediğini rivayet etti: Rakka'ya vardığında Fırat kıyısında bulunan ve Belîh diye bilinen bir yerde konakladı. Orada bulunan manastırdan bir rahip geldi ve Ali'ye, "Elimizde bir yazı var. Bize atalarımızdan intikal etti. Îsâ b. Meryem'in arkadaşları yazmışlardır. Sana arz etmek istiyorum," dedi. Ali: "Olur, nasıl bir şeydir?" diye karşılık verdi. Rahip şöyledir dedi:

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

O'nun takdirlerinden ve yazdıklarındandır ki, ümmilerden bir Resul gönderecek ve onlara kitap ve hikmeti öğretecek ve Allah yolunu gösterecektir. O kaba, katı kalpli ve çarşılarda yüksek sesle konuşan biri değildir. Kötülüğü kötülükle cezalandırmaz. O affeden ve bağışlayandır. Ümmeti Allah'a çok hamd eder ve her cefa ve eza karşısında Allah'a hamd ederler. Her iniş ve çıkışta tekbir, tehlil ve teşbihle Allah'ı zikrederler. Allah onu bütün hasımlarına karşı ona yardım edecektir. Allah onun vefatını takdir ederse ümmeti ihtilafa düşecek sonra ittifak edecek. Sonra bir süre böyle devam edecek. Sonra tekrar ihtilaf edecek. Onun ümmetinden bir zat, Fırat'ın kıyısından

- [148] dan geçecek. O marufu emreden, münkeri nehyeden, hak ile hükmeden ve hükümde rüşvete itibar etmeyen bir kimsedir. Dünya onun nezdinde rüzgârın savurduğu külden daha değersizdir. Ölüm ona göre susuzluk üzerine su içmekten daha kolaydır. Gizlide Allah'tan korkar, açıkta da ona samimiyetle bağlıdır. Allah hakkında hiçbir kınayıcının kınamasından korkmaz. Bu diyardan kim o Peygamber'e mülâki olur da ona iman ederse, onun mükâfatı rızam ve cennettir. O salih insanı

17 Adı Müslim b. Keysân ed-Dabbî el-Melâî el-Berrâd Ebû Abdullah el-Kûfî'dir. Bkz. *Tehzîbü't-Tehzîb* ve *et-Takrîb*.

idrak eden ona yardım etsin. Onunla ölmek şehadettir.” Rahip sonra şöyle dedi: “Ben senin maiyetinde olacak ve sana isabet eden bana isabet etmedikçe senden ayrılmayacağım.” Bunun üzerine Ali’nin gözyaşları döküldü ve “Beni kendi katında unutulmuş biri olarak kılmayan Allah’a hamd ederim. Hayırlı insanların kitaplarında beni zikreden Allah’a hamd ederim,” dedi. Rahip de ona refakat etti. Rivayete göre sabah ve akşam yemeğini Ali ile birlikte yedi. Nihayet Sıffîn’de öldürüldü. İnsanlar ölülerini defnetmeye çıktıklarında Ali, onlara rahibi bulmalarını istedi. Onu bulunca Ali namazını kıldırdı ve onu defnetti. “O biz Ehl-i Beyttendir,” diye söyledi ve defalarca onun için istiğfarda bulundu.

Ma’kıl b. Kays’ın Rakka Üzerine Yürümesi

Nasr, Ömer, bir zat [Ebû Mihnef], Nümejr b. Va’le ve Ebu’l-Veddâk’tan¹⁸ naklettiğine göre, Medâin’den Ma’kıl b. Kays [er-Reyâhî]’yi üç bin kişiyle Rakka üzerine gönderdi ve ona şöyle dedi: “Musul ve sonra Nusaybin üzerinden Rakka’nın Kana bölgesine git. Ben oraya geleceğim. İnsanları teskin et ve onlara güvence ver. Sana saldıranlar hariç kimseyle savaşma. Sabah ve ikinci vakitlerinde seyret. Öğle vakti istirahat edin. Gece namazına kalk. Yolculukta insanları dinlendir. [149] Gece yolculuk yapma. Zira Allah geceyi dinlenme vakti yaptı. Bu vakitte bedenini, askerlerini ve binek ve yük hayvanlarını dinlendir. Seher olunca veya tan yeri ağarınca yola çık.” Ma’kıl yola çıktı ve Hadîse’ye geldi. O zaman yerleşim merkezi burasıydı. –Musul sonradan Muhammed b. Mervân tarafından kuruldu.– Buraya vardıklarında iki koçun tolaşmakta olduklarını gördüler. Ma’kıl b. Kays’ın maiyetinde Has’âm’dan Şeddâd b. Ebî Rebîa adında bir zat –bu zat sonradan Haruriyye mensuplarıyla yapılan savaşta öldürüldü– vah, vah deyince, Ma’kıl: “Ne demek istiyorsun?” diye sordu. Bu arada da iki adam koçlara doğru ilerlediler ve her biri koçlardan birini alarak ayrıldılar. Has’âmlı adam Ma’kıl’a, “Galip de mağlup da olmayacaksınız,” dedi. Ma’kıl: “Nereden biliyorsun?” diye

18 Adı Cebr b. Nevf el-Hemdânî el-Bikâlî Ebu’l-Veddâk. Bkz. *Tehzîbü’t-Tehzîb ve et-Takrîb*.

sordu. “Koçları görmedin mi? Biri doğudan biri de batıdan. Karşılaştılar, dövüştüler ve toslaştılar. İkisi arasındaki kavga ortada bitti. Sonunda da koçların sahipleri geldiler ve her biri kendine ait olan koçunu alıp götürdü.” Ma’kıl ona, “Ey Has’âmlı kardeş! Acaba senin dediğinden daha hayırlı bir sonuç olabilecek mi?” dedi. Sonra yollarına devam ederek Rakka’da Ali’ye katıldılar.

Muâviye’ye Mektup

Nasr, Ömer b. Sa’d, bir zat ve Ebu’l-Veddâk’tan naklen Ali’nin adamlarından bir grubun kendisine şöyle dediklerini anlattı: Muâviye’ye ve kavminden onun yanında yer alanlara bir mektup yaz. Onlara çağrıda bulun, sana biat etsinler ve içinde bulundukları hatadan vazgeçsinler. Bu onlara karşı haklılığını ancak güçlendirir. Bunun üzerine onlara şöyle yazdı.

[150] Rahmân ve Rahîm Allah’ın adıyla

Allah’ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali’de Muâviye ve yanında bulunan Kureyşlilere. Size selam olsun. O’ndan başka ilah bulunmayan Allah’a hamd ederim. Allah’ın vahyine inanan kulları vardır. Onlar kitabın tefsirine vâkıftırlar. Dinde kavrayış sahibidirler. Allah Kur’an’da onların faziletini beyan buyurdu. Siz o zaman Resulullah’ın (sav.) düşmanları idiniz. Kitabı yalanlıyor ve Müslümanlara karşı savaşmakta ittifak hâlindeydiniz. Onlardan bulduklarınızı hapsediyor işkence ediyor veya öldürüyordunuz. Nihayet Allah dinini aziz kıldı, Resulünü galip kıldı ve Araplar fevç, fevç onun dinine girdi. Bu ümmet isteyerek veya kerhen İslam’a girdi. Sizler de isteyerek veya korku sonucu bu dine girenlerden oldunuz. Oysa ilk Müslümanlar öne geçmekle kazandılar ve ilk Muhacirler faziletleriyle başardılar. Onların geçmişteki hizmetleri ve İslam’daki faziletleri gibi meziyetlere sahip olmayanların bu işe ehil olan ve önceliği olanlarla mücadeleye girmeye hakları yoktur. Böyle yapan zulmetmiş olur. Akıllı olan kimsenin kendi gerçek kıymetini bilmemesi, haddi aşması ve hakkı olmayan şeyi talep etmek suretiyle kendini zora sokması yakışmaz. Kaldı ki öncesi ve sonrasında bu ümmetin idaresini

en çok hak eden Resulullah'a (sav.) en yakın olan, kitabı en çok bilen, dinde en çok kavrayış sahibi olan, ilk olarak Müslüman olan, en iyi cihat eden ve reayanın en çok yükünü yüklenen insanlardır. Öyleyse O'na döneceğiniz Allah'tan sakının. *"Hakkı bâtila karıştırmayın ve bildiğiniz hâlde hakkı gizlemeyin."*¹⁹ Bilesiniz ki Allah'ın en hayırlı kulları bildikleriyle amel edenlerdir. En kötülerini de cehaletle âlimlere karşı gelenlerdir. Âlimle çatışmaya girmekle cahil sadece cehaletini artırır. Sizi ^[151] Allah'ın kitabı ve Peygamber'in (sav.) sünnetine çağırıyor ve bu ümmetin kanını korumaya davet ediyorum. Kabul ederseniz rüşdünüze ermiş ve hidayeti bulmuş olursunuz. Bundan imtina eder ve tefrikada ısrar ederek ümmetin güç ve birliğini zayıflatırsanız Allah'tan uzaklaşırsınız ve Allah'ın size karşı gazabı artmış olur. Selam ile.

Muâviye'nin Cevabı

Muâviye cevaben şöyle yazdı:

Benimle Kays arasında serzeniş ve eleştirilere gerek kalmadı. Ancak böbreklere ve boyunlara kılıçla vurmak vardır.

Bunun üzerine Ali: *"Sen sevdiklerini hidayete erdiremezsin. Dilediğini hidayete erdiren ancak Allah'tır,"*²⁰ ayetini okudu.

Rakka Köprüsünden Geçiş

Nasr; Ömer, Haccâc b. Ertât ve Abdullah b. Ammâr b. Abdîyegûs'tan rivayet ettiğine göre Ali, Rakka ehline, "Benim için bir köprü kurun. Buradan Şam tarafına geçeyim," dedi. Ancak onlar kabul etmediler. Gemileri kendi taraflarına çekmişlerdi. Bunu üzerine Menbic Köprüsünden geçmek üzere ayrıldı ve Eşter'i orada bıraktı. Eşter onlara seslenerek, "Ey kaledelikler! Allah'a yemin ederim ki Müminlerin Emîri'ne şehrinizin yanında köprü kurup geçmesine yardımcı olmazsanız ve buradan giderse size karşı kılıç kullanacak, muhariplerinizi öldürecek, beldenizi tahrip edecek ve mallarınıza el koyacağım," dedi. Bunun üzerine kendi aralarında görüştüler ve "Eşter söylediğini yapar. Ali onu başımızda bıraktı ki bize zarar ver-

¹⁹ Bakara, 2/42.

²⁰ Kasas, 28/56.

[152] sin," dediler. Eşter'e haber göndererek, "Gelin sizin için köprü kuracağız," diye cevap verdiler. Bunun üzerine Eşter, Ali'ye haber gönderdi ve durumu bildirdi. Ali geldi ve onun için köprü-yü kurdular. Yükler ve insanlar geçti. Ali, Eşter'e emir vererek üç bin süvariyle beklemesini emretti. Herkes geçtikten sonra son kişi olarak Eşter geçti.

Haccâc'ın anlattığına göre atlılar geçerken izdiham yaşandı ve âdeta tıkanmalar oldu. Bu yüzden Abdullah b. Husayn'ın sarığı düştü. Bineğinden indi ve onu aldıktan sonra tekrar bindi. Abdullah b. Haccâc'ın da sarığı düştü. O da bineğinden indi ve onu aldı. Sonra arkadaşına şu beyti söyledi:

*Uğura inananların zannı doğru ise yakında ben öldürüleceğim
sen de öldürüleceksin.*

Bunun üzerine Abdullah b. Husayn: "Başıma gelecek hiçbir şey bu söylediğinden daha sevimli değildir," dedi. Her ikisi de Sıffin'de öldürüldüler.

İlk Karşılaşma

Ziyâd b. en-Nadr ve Şüreyh b. Hânî'nin Yürüyüşü

Hâlid b. Katan dedi: Ali, Fırat'ı geçtikten sonra Ziyâd b. en-Nadr ve Şüreyh b. Hânî'yi çağırdı ve tıpkı Kûfe'den çıktıkları zamanki görevleri çerçevesinde öncü birlik olarak on iki bin kişilik bir birlikle Muâviye'ye doğru yürüyüşe geçmelerini emretti. Kûfe'den çıktıkları zaman yollarına devam ederek Fırat kıyısındaki Ânât'a vardıklarında, Ali'nin Cezire yönünde hareket ettiği haberini aldılar. Aynı zamanda Muâviye'nin de ordusunun başında, Ali ile karşılaşmak üzere Dimaşk'tan [153] yola çıktığı haberini aldılar. Bunun üzerine, "Hayır vallahi, Müminlerin Emîri ile aramızda bu deniz gibi nehir olduğu hâlde bu güzergâhtan gitmemeli, Şam ehliyle az sayıdaki bu birlikle, beşerî ve maddi destekten uzak bir şekilde karşılaşmamalıyız," dediler. Ânât'tan nehri geçmek istediler. Ancak buranın ahalisi onlara mani oldular ve gemileri kendi taraflarında alıkoydular. Ânâtlılara saldırmak istedilerse de onlar savunma yerlerine çekildiler. Bu durum karşısında geriye dönerek Hît'ten nehri aşarak Karkisya'ya yakın bir köyde Ali'ye

ulaştılar. Ali'ye ulaştıklarında o, "Benim öncü birliğim arkadan mı geliyor?" diye şaşkınlığını ifade etti. Ziyâd ve Şüreyh huzuruna çıkarak görüşlerini iletiler. Ali, onlara, "Görüşünüz isabetlidir," diye karşılık verdi. Fırat'ı geçince onları tekrar Muâviye'ye karşı öncü birlik olarak gönderdi. Muâviye'nin konakladığı yere ulaştıklarında Ebu'l-A'ver es-Sülemî Şam askerleriyle onları karşıladı. Onlara Müminlerin Emîri'nin emrine girmelerini telkin ettiler. Ancak onlar imtina ettiler. Bunun üzerine Ali'ye haber göndererek Ebu'l-A'ver es-Sülemî'nin komutasındaki Şam askerleriyle Sûr er-Rûm'da karşılaştıklarını, onu ve maiyetindekileri halifeye itaat etmeleri için kendilerine çağrıda bulunduklarını, ancak bu daveti reddettiklerini ifade ettiler ve "Bize emrin nedir?" diye sordular. Ali, Eşter'e haber göndererek şöyle dedi:

Ali'nin Eşter'e Mektubu

Ey Mâlik, Ziyâd ve Şüreyh bana haber göndererek başlarında Ebu'l-A'ver es-Sülemî'nin bulunduğu Şam askerleriyle Sûr er-Rûm'da karşılaştıklarını bildirdiler. Gelen elçi bana, ayrıldığında onlar beklemedeydi, diye bildirdi. Sen adamlarını kurtarmaya yetiş! Onların imdadına yettiğinde başlarında sen olacaksın. Sakın onlar başlatmadan savaşı sen başlatma. Onlarla karşılaşacak ve onları dinleyeceksin. Onlara olan buğzun, onlara gerekli çağrı ve uyarıları yapmadan ve tekrar tekrar ikaz etmeksizin seni onlara saldırmakta aceleye getir- [154] mesin. Ziyâd'ı sağ kanadın, Şüreyh'i de sol kanadın başına getir. Sen merkezde olacaksın. Ben gelmeden karşı tarafa savaşı başlatacakmış gibi çok yaklaşma. Savaştan çekiniyormuş gibi de çok uzak durma. Ben inşallah süratle geleceğim.

Elçi, Hâris b. Cemhân el-Cu'fî²¹ idi.

Ali'nin Ziyâd ve Şüreyh'e Mektubu

Mâlik'i size emîr tayin ettim. Onu dinleyin ve emrine itaat edin. O, aklı ve tedbiri konusunda endişe edilen ve hata yap-

21 *Lisânü'l-Mizân*'da (II. 149) kendisinden söz edilmiştir: et-Tûsî onun Şiânın adamlarından olduğunu belirtmiştir. et-Taberî'de (V. 238) Cumhân olarak geçmektedir.

masından korkulan bir kimse değildir. Gerektiğinde gecikmeye meydan vermeden hızlı davranmak ve gerektiğinde de aceleye meydan vermeden teenniyle ve sabırla hareket etmek konusunda güven duyulan biridir. Size verdiğim emir ve talimatın aynısını ona da vererek karşı tarafa gerekli çağrı ve uyarıları yapmadan savaşı başlatmamasını tembih ettim.

İlk Çarpışma

Eşter yola çıktı ve Şam ehlinin bulunduğu yere kadar ilerledi. Ancak Ali'nin emirlerine bağlı kalarak saldırmaktan imtina etti. Yerlerinde beklemeye devam ettiler. Akşam olunca Ebu'l-A'ver es-Sülemî onlara saldırdı. Sebat içinde karşı koydularsa da bir müddet için saflarında bir çalkantı oldu. Ardından Şam ordusu çekildi. Daha sonra Hâşim b. Utbe, sayısı ve teçhizatı iyi olan süvari ve piyadelerle meydana çıktı. Onlara karşı Ebu'l-A'ver es-Sülemî'nin başında bulunduğu askerler vardı. Bir gün boyunca savaşarak atlılar atlılara, piyade de piyadeye saldırıyordu. İki taraf da birbirlerine karşı dayanarak sebat gösterdiler. Sonra iki taraf da çekildi. Eşter erkenden ve hızlı bir şekilde onlara karşı bir hamle yaptı. Karşı taraftan Abdullah b. Münzir et-Tenûhî öldürüldü. Onu henüz genç yaşta olan Zabyân b. Umâre et-Temîmî öldürdü. Hâlbuki adam Şamlıların silahşoruydu. Eşter de ilerleyerek, "Bana Ebu'l-A'ver'i gösterin," diye seslendi. Ebu'l-A'ver ise askerlerine seslenerek etrafında toplanmalarını istedi. Ona doğru hareket ettiler. O da daha önceden bulunduğu tepenin arkasında bulunan bir tepede yerini aldı. Eşter de ilerledi ve askerlerini daha önce Ebu'l-A'ver'in bulunduğu tepeye yerleşerek askerlerini savaş vaziyetine soktu. Sonra Sinân b. Mâlik en-Nehaî'ye, "Ebu'l-A'ver'e git ve onu mübarezeye davet et," dedi. Sinân: "Benimle mi, seninle mi?" diye sordu. Eşter: "Onunla mübarezede bulunmanı emretsem yapar mısın?" diye sordu. Sinân: "Evet, O'ndan başka ilah bulunmayan Allah'a yemin ederim ki bana emret kılıcımla onların safını yarar ve kılıcımla onu vururum," diye karşılık verdi. Eşter: "Ey kardeşimin oğlu! Allah sana uzun ömür versin. Vallahi sana olan rağbetim arttı. Ama hayır, sana onunla mübarezede bulunmayı emretmedim.

Benimle mübarezede bulunması için kendisini davet etmeni emrettim. Zira o, –mübarezeyi tercih ederse– ancak dışlı olan denk ve şeref sahibi kimselerle mübarezeye çıkar. Hamd olsun sen denksin ve şeref sahibisin ancak henüz gençsin. O gençlerle mübarezede bulunmaz. Ona git benimle mübarezede bulunmaya kendisini davet et.” Sinân onlara giderek, “Ben elçiyim bana eman verin,” dedi. Ona eman verdiler ve Ebu'l-A'ver'e gitti.

Eşter'in A'ver'i Mübarezeye Daveti

Nasr, Ömer b. Sa'd'dan şöyle anlattı: Bir zat bana Ebû Züheyr el-Absî, Sâlih b. Sinân b. Mâlik ve babasından naklen şöyle dediğini anlattı: Ebu'l-A'ver'e, “Eşter seni mübarezeye davet ediyor,” dedim. Uzunca bir süre sustu sonra şöyle dedi: “Eşter'in hafifliği ve kötü görüşü, onu Osman'ın amillerini Irak'tan göndermeye sevk etti. Osman'a olan iftiraları onun [156] iyiliklerini çirkinleştiriyor, hakkının bilinmesini engelliyor ve düşmanlığını gösteriyor. Yine Eşter'in hafifliği ve kötü görüşünün bir diğer göstergesi de Osman'ın üzerine gitmesi ve meskeninde ona tecavüz ederek onu öldürenler arasında yer almasıdır. Böylelikle kısasa tâbi olması istenen biridir. Onunla mübarezede bulunmanın bir gereği yoktur.” Ona, “Sen konuştun, beni dinle sana anlatayım,” dedim. Ebu'l-A'ver: “Senin cevabına ve sözlerini dinlemeye ihtiyacım yok, artık gidebilirsin,” dedi. Adamları da bana bağırdılar. Bunun üzerine oradan ayrıldım. Beni dinleseydi Eşter'in görüş ve delillerini ona anlatacaktım. Eşter'e gittim ve Ebu'l-A'ver'in mübareze teklifini kabul etmediğini kendisine ilettim. Eşter: “O kendi menfaatini düşünmüştür,” dedi. Ravi dedi: İki taraf o gün akşama kadar beklemede kaldık. Gecemizi teyakkuz hâlinde geçirdik. Sabahladığımızda onların ayrıldıklarını gördük. Ali de sabah vakti ulaştı. Muâviye'ye doğru yürüyüşüne devam etti. Bir de ne görsün Ebu'l-A'ver es-Sülemî, arazinin düz ve geniş tarafına konuşlanmış ve su kenarını tutmuş. Nitekim Ebu'l-A'ver, Muâviye'nin öncü birliklerinin başında bulunuyordu.

Sıffin

İki Ordunun Savaş Düzeni

Nasr; Amr b. Şemir, Câbir, Muhammed b. Ali, Zeyd b. Hasan ve Muhammed [İbnü'l-Muttalib]'den naklen şöyle dediğini rivayet etti: Ali, ordunun öncü kuvvetinin başına Eşter b. el-Hâris en-Nehaî'yi getirdi. Ali, Irak ehlinden oluşan yüz elli bin kişiyle ilerliyordu. Adamlarından bir kısmı firar ettiler. Muâviye de Şam ehlinden buna yakın bir sayıyla ilerliyordu. Muâviye, ordunun öncü kuvvetinin başına Ebu'l-A'ver es-Sülemî olarak bilinen Süfyân b. Amr'ı getirdi. Muâviye, Ali'nin ordusunu savaşa hazırlamakta olduğunu ve bu hazırlıkları tamamlayıp ilerlemeye başladığı haberini alınca, Ali üzerine topyekûn harekete geçti. Ordunun artçıların başında İbn Ertât el-Âmirî -Büsr-²² vardı. İki ordu yürüyüşlerine devam ederek Sıffin civarındaki Kunâsırîn'e geldiler. Eşter, suyun kenarını tutan Muâviye'nin öncü kuvveti komutanı Ebu'l-A'ver'e geldi. Eşter'in başında bulunduğu kuvvet basiret sahibi dört bin muharip Iraklıdan oluşuyordu. Bu kuvvet Ebu'l-A'ver'i yerinden söküp attı. Bunun üzerine Muâviye bütün orduyla ve topyekûn olarak muharebe mevkiine yöneldi. Eşter vaziyeti görünce Ali'ye doğru çekildi. Muâviye de tekrar su kenarını tuttu ve Irak ordusunu sudan menetti. Ali (as.) de harekete geçti. Ne var ki Şam ordusu onu sudan menetti.

Daha sonra Nasr tekrar rivayete dönerek önceki senedle şöyle nakletti: Ardından Ali, askerleri için bir konaklama yeri bakarak tespit etti ve sayıları yüz bin veya daha çok olan insanlara ağırlıklarını indirmelerini emretti. Konakladıklarında aralarından sayıları yüz otuz civarındaki bir süvari grubu, henüz konaklamamış Muâviye askerlerine karşı hızlı bir hamle yaptılar. Aralarında çatışma çıktı. Çatışma uzun sürdü.

22 İbn Ebi'l-Hadîd'de ordu düzeni şu şekilde anlatılmıştır: Süvarilerin başında Ubeydullah b. Ömer b. el-Hattâb vardı, sancağı Abdurrahmân b. Hâlid b. Velîd taşıyordu. Sağ kanada Habîb b. Mesleme el-Fihri, sol kanada Abdullah b. Amr b. el-Âs, sol kanat piyadelerine Hâbis b. Sa'd et-Tâi, Dimaşk süvarilerine Dahhâk b. Kays el-Fihri, Dimaşk piyadelerine Yezîd b. Esed b. Kürz el-Becelî, Humus birliğine Zülkelâ', Filistin birliğine Mesleme b. Muhalled komuta ediyordu

Muâviye'nin Ali'ye Mektubu

[158]

Nasr, Ömer b. Sa'd ve Sa'd Tarîf'ten naklen Asbağ b. Nübâte'nin şöyle dediğini rivayet etti: Muâviye Ali'ye (as.) şöyle yazdı:

Allah bize ve sana afiyet versin.

Adalet ve insaf ne güzel bir ameldir. İddialı olmak ve serserice hareket etmek de o kadar çirkin.

Ardından da şu beyitleri dillendirdi:

Semerinin alınmaması için eşiğini bağla. Aksi takdirde alıkonulur ve sıkı bir şekilde bağlanır.

Seyyid oğulları Zeyd'e, Kuz oğulları ile Merhûb oğulları gözüyle bakmazlar.

Hakkı isterseniz, Hak isteyene verilir. Zırh da bağlı, kılıç da kınındadır.

Zulümden kaçınırsanız, biz de zulümden kaçınanlarız. Zehri içmek pahasına da olsa zulüm ve zillate boyun eğmeyiz.

Ravi dedi: Ali (as.) karşı taraf saflarını düzene sokuncaya kadar saldırılmamasını emretti ve şöyle dedi: "Ey insanlar! [159] Burası öyle bir yerdir ki burada şaibeli duruma düşen kıyamette de şaibeli olur, kim de iyi ve güzel iş yaparsa kıyamette hayırlı ve makbul olur."

Muâviye, Sıffin'de konakladığı zaman Ali şu beyti dile getirdi:

Dişlerini gösteriyor ve imamet hakkından uzak olmasına rağmen insanları tehdit ediyor.

Artık günler nelere gebe ise göreceğiz.

Ali, Muâviye'ye şu beyitleri yazdı:

Savaşın çetin ve şiddetli bir hâli vardır. Savaşın cengâver bir kumandanı vardır.

Zulmeden ve canavarlaşanı cezalandıran ve mızrakla savunan bir kumandan.

Bir an için zafiyet meydana gelirse o hiç aldırmadan bütün gücüyle hasmına hamle yapar.

Şu beyitleri de terennüm etti:

[160]

Kavmimi görmez misin ki kardeşleri onları davet ederse, ona ica-bet ederler. O öfkelenirse onlar da öfkelenirler.

Onların gıyabında onları koruduğum gibi onlar da gıyabımda beni korudular.

Savaş erleridir onlar, anneleri onları savaştan alıkoymadı. Babaları da sadık insanlardır. Ne güzel evlatlar yetiştirdiler.

İnsanlar karargâhlarına çekildiler. Gençler ve hizmetçiler su almaya gittiklerinde Şam ehli onları engellediler.

Su Problemi

Şam Ehlinin Suyu Kontrolleri Altına Almaları

Nasr; Ömer b. Sa'd, Yûsuf b. Yezîd'den naklen Abdullah b. Avf b. el-Ahmer'in şöyle dediğini anlattı: Sıffin'e vardığımızda Muâviye ve Şam ehlinin elverişli, düz ve geniş bir araziye konakladıklarını, suyunu tutarak oraya süvarilerle piyadeleri, okçuları, miğferli, mızrak ve kalkan teçhizatlı muhripleri de ön tarafa saf hâlinde yerleştirdiğini gördük. Bizi sudan menetmek üzere ittifak etmişlerdi. Bunu üzerine Müminlerin Emîri'ne giderek durumu bildirdik. Ali, Sa'saa b. Sûhân'ı çağırdı ve ona dedi ki: Muâviye'ye git ve ona (benim adıma) söyle: "Biz [161] buraya kadar geldik. Size gerekli tebliğ ve uyarıları yapmadan sizinle savaşmayı hoş görmüyorum. Sen atlılarını göndererek biz seninle savaşmadan sen bizimle savaştın. Böylece savaş sen başlattın. Bizim görüşümüz odur ki seni uyarmadan, delil ve gerekçelerimizi ortaya koymadan savaşmayı uygun görmeyiz. Bir de bir haksızlık daha yaptınız. İnsanlarımızı sudan menettiniz. Öncelikle sizinle aramızda var olan ve bizi ve sizi buraya gelmeye sevk eden asıl mesele hakkında müzakere de bulunmadan insanlara suya ulaşma imkânı verin. Buraya gelmemizin sebebi olan asıl meseleyi bırakıp su üzerinde savaşmak ve galip olanın sudan içmesini istiyorsan ona da varız." Bunun üzerine Muâviye adamlarına, "Ne dersiniz?" diye sordu. Velîd b. Ukbe şöyle dedi: "Osman'ı sudan menettikleri gibi sen de onları menet. Osman'ı kırk gün muhasara altında bırakarak suyun serinliğinden ve yemeğin tadından mahrum bıraktılar. Susuzlukla onları öldür. Allah onları kahretsin!" Amr b. el-Âs ise şöyle dedi: "Onları suya ulaşmaktan menetme. Sen suya kanarken onlar susuz kalmazlar. Ancak, asıl me-

sele hakkında onlarla müzakerede bulun.” Velid tekrar aynı görüşü dile getirdi. Osman'ın sütkardeşi olan Abdullah b. Ebî Serh²³ ise dedi ki: “Akşama kadar suya ulaşmalarına mani ol. Suyu ulaşamazlarsa dönerler. Dönüşleri de onlar için hezimet olur. Onları sudan mahrum bırak. Kıyamet günü Allah onları mahrum etsin. Elçi Sa'saa b. Sûhân, kıyamet günü Allah ancak kâfir asi ve şarap içen sen ve bu fâsık –Abdullah b. Serh– gibileri mahrum etsin,” diye karşılık verince yerlerinden kalkarak ona sövüp saydılar ve tehditler savurdular. Muâviye: “Adama sataşmayın o bir elçidir,” diye uyardı.

Irak Ehlinin Suyu Kontrolleri Altına Almaları ve Şam [162] Ehline Sudan Yararlanma İmkânı Vermeleri

Nasr; Ömer b. Sa'd ve Yûsuf b. Yezîd'den naklen Abdullah b. Avf b. el-Ahmer'in şöyle dediğini anlattı: Sa'saa döndü ve bize Muâviye'nin söylediklerini, tavrını ve cevabını anlattı. Ona, “Sana nasıl cevap verdi?” diye sorduk. Sa'saa: “Dönmek istediğimde ona, ‘Bana cevabın nedir?’ diye sordum,” dedi. Muâviye: “Cevabım size gelecek,” dedi. Ravi dedi: Allah'a yemin ederim ki bize cevabı, piyadelerle süvarilerin devreye sokulması ve saf düzenine geçilmesi oldu. Ebu'l-A'ver'i de başlarına getirerek ona, “Onları sudan menet,” diye emir verdi. Biz de onlara saldırdık; ok, mızrak ve kılıçlarla vuruştuk. Muharebe uzun sürdü. Ancak, sonunda suyun kontrolü elimize geçti. Biz dedik ki: “Suda yararlanmalarına izin vermeyeceğiz.” Ancak Ali, bize haber gönderdi ve “Sudan ihtiyacınızı alın ve kampınıza geri dönün. Onları sudan menetmeyin. Allah onların zulüm ve azgınlıkları sebebiyle sizi muzaffer kıldı,” diye emretti.

Sekûnî'nin Ali'nin Ordusunu Suyu Ulaşmasını Engellemeleri İçin Muâviye'yi Kışkırtması

Nasr; Ömer b. Sa'd, bir zat ve Ebû Hürre'den naklen Ali'nin şöyle dediğini anlattı: “Bugün hamiyetinizle muzaffer olduğunuz gündür.”

23 Tam adı Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh b. Hâris b. Hubeyb b. Huzafe b. Mâlik b. Hasl b. Âmir b. Lüey'dir. Hz. Osman döneminde Afrika'yı fethetmiş ve Mısır valiliğinde bulunmuştur. Hicrî 59 yılında ölmüştür. *el-İsâbe*, 4702.

Nasr; Muhammed b. Ubeydullah'tan naklen Cürcânî'nin şöyle dediğini anlattı: Ali'nin askerleri bir gün ve bir gece susuz kaldılar. Şam'dan es-Sekûnî diye bilinen Selîl b. Amr, Muâviye'ye şu beyitlerle hitap etti: Ey Muâviye:

Selîl'in sözlerini bugün iyi dinle, zira benim sözlerimin anlamı vardır. Ali'nin adamlarını suya yaklaştırmayın, sakın onlara tattırmayın, onları zillet içinde bırakın.

Onları, yaşlı zatı zulmen öldürdükleri gibi öldürün. Kısasa kısas ne güzel bir emir.

Develerin kendisine kurban olarak sunulduğu Allah'a yemin olsun.

[163] *Ali ve adamları suya ulaşabilse bir daha suyu tadamazsınız, ta ki onlara:*

Biz vereceğiniz hükme razıyız. O rızadan sonra da ağır bir külfet ve meşakkatli bir hâl.

O zaman suyunuzu onlardan sakının. O takdirde onlar kalıcı olmaz ya da kısa zamanda giderler.

Amr'ın Bu Konudaki Görüşü

Muâviye şaire, "Dediğin doğrudur. Ancak, Amr bu konuda bana muhaliftir," dedi. Amr: "Evet, onları sudan menetme. Sen suya kanarken Ali'nin susuz kalması mümkün değildir. Onun elinde atların yularları dururken ölümü pahasına da olsa Fırat'ın suyuna kayıtsız kalamaz. Sen de bilirsin o daima önüne bakan yiğittir. Irak ve Hicaz ehli onun yanındadır. Ben de sen de onun, 'Keşke elimde kırk adam olsaydı,' dediğini işitmiştik." (Bu sözü Fâtıma'nın evini teftiş ettikleri gün söylemişti.)

Maarrî b. el-Akbel'in Su Hakkındaki Görüşü

Anlattıklarına göre Şam ehli suyu kontrolleri altına aldıklarında buna sevindiler ve Muâviye şöyle dedi: "Vallahi bu zaferin başlangıcıdır. Allah bana içirdi. Onlara içirirsem Allah Ebû Süfyân'a içirmesin, ta ki hepsi de su için savaşıp öldürülünceye kadar." Şam ehli birbirlerini müjdelediler. Bunun üzerine Şam ehlinden Maarrî b. el-Akbel adında Hemdanlı ve abit –ve Hemdanlıların anlattığına göre– konuşma kabiliyeti olan ve aynı zamanda Amr b. el-Âs'la dostluğu ve yakın arkadaşlığı olan bir zat ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ey Muâviye! Suyu daha önce ulaştığınız ve kontrolünüze aldığınız için onları sudan

menediyorsunuz. Allah'a yemin ederim ki onlar sizden önce Fırat'ı kontrol altına alsalardı size içireceklerdi. Sizin zafer dediğiniz şey, onları Fırat suyundan menetmeniz, sonra onlar başka bir su yolunu bulup sizi menetmeleri midir? Bilmez misiniz ki onların içinde kölesi, cariyesi, hizmetçisi, ücretli- [164] si, zayıfı ve masumu vardır? Vallahi bu zulmün başlangıcıdır. Korkakları cesaretlendirdin, tereddütte olana yol gösterdin ve seninle savaşmak istemeyenleri âdetâ omuzlarında taşıdın." Muâviye ona kaba davrandı ve Amr'a, "Beni bu dostundan kurtar," dedi. Amr ona gitti ve kaba davranınca Hemdanlı şu beyitleri dillendirdi:

Yemin ederim ki Muâviye b. Harb ile Amr'ın hastalığının ilacı yoktur. Aklı hayrete düşüren vuruşmalar ve kanlar birbirine karıştığında kılıç darbeleri dışında onların ilacı yoktur.

Ben Hind'in oğlunun dinine tâbi değilim, zaman devam ettikçe ve Hira Dağı yerinde durdukça.

Artık serzeniş vakti değil, serzeniş yoktur. Bağlılık da gitti, bağlılık yoktur.

Başıma gelen her olay için sözüm, Amr ve dostunun selamette kalmalarıdır.

Ey Hind'in oğlu hâlin şaşırtıcıdır. Artık gizli olan ortaya çıktı. Gizlilik diye bir şey kalmadı.

Fırat'ı ellerinde ok ve mızrakları olanlardan nasıl menedersiniz?

Kılıçları da boyunlarında asılı dururken, onları savunmasız kadınlar mı sandınız?

Sen ümit ediyorsun ki Ahzâb'ın suyu varken, yanı başınızda duran Ali kayıtsız mı kalacak?

Onlara çağrıda bulundu da uyuz ve katranlı develer gibi bir kavim icabet etti.

Ravi dedi: Hemdanlı gece karanlığından yararlanarak Ali'ye iltihak etti. Ali'nin ordusu bir gün ve bir gece susuz kaldı. Ali, Irak ehlinin içinde bulunduğu duruma üzüldü.

Nasr; Muhammed b. Ubeydullah'tan naklen Cürcânî'nin şöyle dediğini anlattı: Ali, Irak ehlinin içinde bulunduğu susuzluktan dolayı üzüntülü bir şekilde çıkmış ve Mezliclilerin sancaklarının bulunduğu yerdeyken bir adam şu beyitlerle seslendi:

Şam ehli bizi Fırat suyundan mı mahrum edecekler? Oysaki mızraklarımız ve kalkanlarımız var.

[165] *Asil atlarımız, mızraklarımız, kılıçlarımız ve zırhlarımız var.*

Aramızda Ali var. Onun müstesna bir gücü var. Onu ölümlle tehdit ederlerse o aldırılmaz.

Talha ve Zübeyr gününün sabahında helakin zorluklarını yaşadık. Dün umurumuzda değildi inlerinden çıkan aslanlar. Bugün de umurumuzda değildir sütü alınmış keçiler.

Irak ve Hicaz ehlinin günüdür bugün. Hedefi vurun.

Develerin ilerleyişi gibi ilerleyin; temkinli ve kararlı bir yürüyüşle.

Ya Fırat'ın kıyısında karar kılacaksınız ve bizim ve onların cesetleri kıyısında dağılacak.

Ya da taat üzere öleceksiniz ki neticesinde cennete ve şerefe nail olacaksınız.

Aksi takdirde asanın kulu olacaksınız. Asanın kulu da zelil ve rezildir.

Bu şiir Ali'nin harekete geçmesine vesile oldu ve Kinde'nin sancağının yanına gitti. Burada da Eş'as'ın konakladığı yerin yakınında bir kişi şu beyitleri dile getiriyordu:

[166] *Eş'as bugün bu ölümcül sıkıntıyı ortadan kaldırmazsa, insanlar bunun eziyetiyle çektikçe çekecek,*

Onun kılıcı sayesinde Fırat'ın suyundan kana kana içeceğiz. Bize o eski günlerin can alan muhariplerini ver.

Sen bugün bizim işlerimizi toparlamazsan ve bu parçalanmayı bitirme sorumluluğunu yerine getirmezsən,

Adıyla mühim işlere başlanacak senden başka kim var ve kime dönüp başvurulacak?

Bir gün ve bir geceden sonra artık susuz beklenilebilir mi? Hem de düşman sevinçten naralar atarken.

Fırat suyu için haydi toplanın. Onun ötesinde insanların büyükleri ve parçalanmış demir levhalar olacak.

Sen ey Eş'as Yemenli bir aşiretin insanısın. Her insan da kendi kökünde gelişir.

Su Üzerinde Muharebe

Eş'as adamın beyitlerini duyunca aynı gece Ali'ye geldi ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Sen aramızda olduğun hâlde ve kılıçlarımız elimizdeyken onlar bizi sudan nasıl mahrum ederler. Bizi onlarla baş başa bırak. Vallahi, ya suya

ulaşacağız ya da bu uğurda ölürüz. Eşter'e emir ver, atlılarla istediğin yere konuşlansın." Ali: "Size izin veriyorum," dedi. Bunun üzerine Eş'as yerine döndü ve insanlara, "Kim (suyu ya da) ölümü istiyorsa, buluşma vakti sabahdır. Ben sabah suya doğru harekete geçeceğim," dedi. Bunun üzerine aynı gece on iki bin muharip yanında toplandı. Eş'as silahını kuşandı ve şu beyitleri dile getirdi:

Vaktimiz sabahın aydınlığıdır. Yemek hiç tuzsuz olur mu?

Hayır, hayır! Hiçbir iş samimiyet olmadan olmaz. Hasrın üzerine gidelim ve mertçe vuruşalım.

Öyle vuruşlar ki kırbanın ağzından suyun boşalması gibi, kanı fış- [167] kırtan vuruşlar.

Benim için saldırırken bir mızrak boyu ilerlemek yeterlidir.

Sabahlayınca Eş'as kılıçları omuzlarında olan insanların önüne geçti ve mızrağını atarak, "Ruhum size feda, mızrağım kadar bana yaklaşın," diyordu. Bu şekilde ilerleyişleri sürdü ve nihayet Şam ehlinin saflarına kadar ilerlediler. Burada Eş'as başını açarak, "Ben Eş'as b. Kays'ım, su yolundan çekilin," diye seslendi. Ebu'l-A'ver es-Sülemî de şöyle seslendi: "Hayır, vallahi kılıçlar bizi ve sizi bitirmeyinceye kadar çekilmeyeceğiz." Eş'as: "Vallahi o saatin yaklaştığını sanıyorum," diye karşılık verdi. Eşter ise Ali'nin talimatı doğrultusunda süvarilerle yüksek bir teppeye konuşlanmıştı. Eş'as ona haber göndererek saldırıya geçmesini istedi. Eşter saldırdı ve atların ön ayakları Fırat sularına gömülünceye kadar ilerleyişini sürdürdü. Kılıçlar karşı tarafı âdeta biçiyordu. Bunun üzerine Şamlılar çekildiler.

Irak Ehlinin Suyun Kontrolünü Ele Geçirmeleri

Nasr; Amr b. Şemir, Câbir ve Ebû Ca'fer'den rivayetle Zeyd b. Hüseyin'in şöyle dediğini anlattı: Eş'as, Amr b. el-Âs'a, "Ey İbnü'l-Âs! Suya ulaşmamıza engel çıkarmayın. Vallahi yolu açmazsanız, kılıçlar bizi ve sizi bitirecek," dedi. Amr: "Vallahi kılıçlar bizi ve sizi bitirmeyinceye kadar size yol vermeyiz. Bakalım Rabbim kime dayanma gücü verecektir," diye cevap verdi. Bunun üzerine Eş'as, Eşter ve Ali'nin adamlarından tecrübe sahibi olanlarla onlara katılan on iki bin muharip meydana indiler ve Amr ile komutasındaki Şam ehline saldırdılar.

Onları su civarından söküp attılar ve Ali'nin askerlerinin atlarının ön ayakları suya gömülünceye kadar ilerlediler.

Irak Ehlinin Alaylı Bir Üslupla Eleştirilmesi

Nasr dedi: Sa'd'ın rivayet ettiğine göre Ali o gün, "Bugün hamiyetle muzaffer oldunuz," dedi. Sonra orada konakladı. Daha önce de Iraklıların şairi şöyle demişti:

[168] *Hiç Allah'tan korkmazlar mı? Tilkilerin bile su içtiği Fırat'tan bizi mahrum ederler.*

Bize iki kırmızıyı vadettiler. Ancak iki kırmızıyı değil, askerî birliklerin kıyasıya vuruşmalarını gördük.

Sancaklarımız yükseklerde dalgalanınca onların değirmeni ölümün eşliğinde o kabileleri öğütecektir.

İnsanların Rabbine ahdimiz var. Resulullah'ın damadı için vuruşarak o ahdi yerine getireceğiz.

Rivayete göre, Şam'ın fethedilmesi hâlinde, muhariplere altın ve buğdayı dağıtacağı ve Basra'da olduğu gibi her birine beş yüz dinar vereceği haberi ulaşmıştı. Bunun üzerine Şamlıların çağırıcısı şöyle seslendi: "Ey Iraklılar! [Neden bu tozlu araziye gelip konakladınız? Bizler Umman Ezdîleri değil, Şenûe Ezdîliyiz.]

Beş yüz dinar yok. Kızgın arazinin taşları var. Beş yüzün neticesi şer ve musibettir.

[169] *Sonra Kinnesrîn'den Kûfe'ye marş marş!*

Nasr; Ebû Abdurrahmân el-Mes'ûdî, Yahyâ b. Seleme b. Küheyl ve babasından naklen Amr b. el-Âs'ın şu beyti dile getirdiğini rivayet etti:

Beş yüz yok, kızgın toprağın taşları var. Beş yüz muhtemelen sana şer ve felaketi tattıracaktır.

Eş'as ile Amr'ın Diyaloğu

Nasr; Amr b. Şemir'den²⁴ rivayetle Câbir'in şöyle dediğini anlattı: Temîm en-Nâcî'nin²⁵ şöyle dediğini işittim: Eş'as

24 Amr b. Şemir el-Cu'fî el-Kûfî eş-Şii. Ebû Abdullah Ca'fer b. Muhammed ve Câbir el-Cu'fî ve el-A'meş'ten rivayet etmiştir. Bkz. *Lisânu'l-Mîzân*, IV. 366.

25 Temîm b. Hazlem en-Nâcî el-Kûfî Ebû Seleme. Hz. Ali ile savaşlara katılmış has adamlarındandır. İbn Hacer onun için sika olduğunu belirtir. Hicrî 100 yılında vefat etmiştir. *Münteha'l-Makâl*, 70.

b. Kays'ın şöyle dediğini işittim: Amr bizi Fırat'a ulaşmaktan menettiği gün ona, "Ey Amr! Vallahi seni akil bir insan sanıyordum. Ama öyle olmadığın anlaşıldı. Eline, diline dursun, seni suyla baş başa bırakacağımızı mı sanıyorsun? Vallahi iyi bilirsin ki biz Arabız. Anan seni kaybetsin. Çok çirkin bir işe yeltendin," dedim. O, "Vallahi bilmelisin ki ahdimize sadık kalacağız ve seninle ciddiyetle ve sabırla karşılaşacağız," diye karşılık verdi. Eşter de ona şöyle seslendi: "Ey İbnü'l-Âs! Vallahi bu su mevkiine ineceğiz. İnsanlar bunun için savaşılmaya hazırdır. Hem de basiret üzere ve din için. Bizim savaşımız bir hamiyet savaşıdır."

Ardından Eş'as ve Eşter tekbir getirerek saldırıyı başlattılar. Ortalık toz dumanla kaplanınca Şam ehli hezimete uğradılar.

[Ravilerin anlattığına göre] daha sonra Amr b. el-Âs, Eş'as ^[170] b. Kays ile karşılaştı ve ona şöyle dedi: "Ey Kindeli kardeş! Su muharebesi günü senin sözünün doğruluğunu idrak etmiştim. Ne var ki ben o görüşü kerhen kabul etmiştim. O nedenle savaş bir hiledir, sözünden hareketle tehdit ve seni caydırmak istedim."

Ardından Amr, Muâviye'ye haber göndererek, "İnsanları sudan mahrum etme. İnsanların susuzluktan ölürken elleri kolları bağlı olarak suya bakacaklarını mı zannediyorsun?" diye söyledi. Bunun üzerine Muâviye, Yezîd b. Esed [el-Kasrî]'ye haber göndererek, "Ey Ebû Abdullah! Iraklılara suya ulaşma imkânı ver," diye söyledi. Katı bir Osman taraftarı olan Yezîd: "Hayır, vallahi, Müminlerin Emîri'ni öldürdükleri gibi, biz de onları susuzluktan öldüreceğiz," diye karşılık verdi.

Eşter'in Amr'ın Üzerine Hamle Yaparken Söylediği Beyitler

Nasr dedi: Amr b. Şemir, İsmâîl es-Süddî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Bekir b. Tağlib es-Sedûsî'nin şöyle dediğini işittim: Vallahi Fırat muharebesi günü Amr'ın üzerine hamle yaparken şu beyitleri dile getirdiğine şahit oldum:

*Ey İbnü'l-Âs, uzak olanlara doğru gidebildiğin kadar git.
Kale ve sığınaklara kaç. Bu gün meydan günüdür.*

Zira biz insanları kaküllerinden yakalayiveririz. Çatışmadan da korkmayız.

Biz asil atların sahibiyiz. Günah ve isyana yaklaşmayız.

Parlayan zırhlar içindeyiz. İhlas ve samimiyetin olduğu yerdeyiz.

[171] Amr b. el-Âs da şu mısralarla ona cevap verdi:

Ey İbnü'l-Hâris,²⁶ sen yalancı ve ahdini bozan günahkârsın.

Sen acemisin ve taahhütlerinden cayansın. Artık vârislerin mirasını hazırla

Sen kabristanı boylayacaksın

Amr b. Şemir, İsmâîl es-Süddî'den rivayetle Bekir b. Tağlib'in şöyle dediğini nakletti: Bir zat, Fırat Savaşı günü Irak ehlinden hafızasında çok sayıda şiir bulunan Eşter'i şu beyti dile getirdiğini bana anlattı:

Bugün muhafaza ve koruma günüdür. Büyük mantarlar arasında bulup çatışmalarda vururuz.

Mızrakla vururuz ve husumeti hakkından geliriz.

Ravi devamla der ki: O gün Lakve oğullarından ve Ürdün ehlinin silahşoru olan bir zat ile Zî Yezan oğullarından bazı kişiler öldürüldü.

Nasr dedi: Amr b. Şemir, İsmâîl es-Süddî'den naklen bana Bekir b. Tağlib'in şöyle dediğini anlattı: Bir zat bana, Fırat Savaşı gününde, Irak ehlinden çok sayıda şiir ezberlemiş ve Şam ehlinden bazı adamları kendi eliyle öldüren Eş'as'ın şöyle dediğini anlattı: Vallahi namaz ehlini öldürmeyi çirkin bu-

[172] luyordum. Ancak yanımda İslami geçmişi benden daha eski ve Kitap ve Sünneti daha iyi bilen bir zat vardır ki bu konuda canını cömertçe feda etmeye hazırdır.

Nasr, Ömer b. Sa'd ve Hârice b. es-Salt oğullarından bir zattan naklen Zabyân b. Umâre et-Temîmî'nin Fırat Savaşı gününde çarpışırken şu beyitleri söylediğini anlattı:

Ey Zabyân, artık susuz olarak yeryüzü sakinleri arasında kalıcı değilsin.

26 Bahsedilen kişi el-Eşter olup tam adı Mâlik b. el-Hâris b. Abdiyegüs b. Mesleme b. Rebîa b. el-Hâris b. Cuzeyme'dir. Soyu Nehâilere dayanmaktadır. Bkz. *el-İştikâk*, 241.

Hayır, yerin ve göğün İlahına yemin ederim ki kalıcı değilsin. Öyleyse ihanet eden düşmanlara vur.

Savaş şiddetlendiğinde kılıçla vur. Ta ki seninle eşit olmaya razı olsunlar.

Ravi dedi: Yemin ederim bizi suyla baş başa bırakıncaya kadar onlarla savaştık.

Fırat Muharebesi Hakkında Söylenenler

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd kendi isnadıyla şöyle anlattı: Şam ehliyle aramızdaki savaş uzun sürdü. Ali'nin silahşorlarından olan Abdullah b. Avf b. el-Ahmer'in Fırat Savaşında savaşırken aşağıdaki beyitleri dillendirdiğine şahit oldum:

Akan Fırat'ı bize terk edin ya da devasa ordunun önünde sebat edin.

Büyük, fedakâr ve canını Allah için veren, mızrağıyla vuruşan ve döne döne hamle yapan cengâver karşısında.

Düşmanların kellelerini vurdukça vuran kahramana karşı nasıl sebat edeceksiniz?

Eşter ve Hâris b. Hemmâm

Ravi dedi: Daha sonra Eşter, Hâris b. Hemmâm en-Nehaî es-Suhbanî'yi çağırarak sancağını ona verdi ve şöyle dedi: [173] "Ey Hâris! Senin ölümüne karşı sabır ve sebat sahibi olduğunu bilmesem sancağımı senden alır ve seni ikramıma nail kıl mazdım." Hâris şöyle karşılık verdi: "Ey Mâlik! Vallahi bugün ya seni sevindirecek ya da canımı vereceğim. Peşimden gel." Sonra sancak elinde olduğu hâlde ilerlemeye başladı ve şu beyitleri terennüm etti:

Ey hayırlı insan, ey Nehaîlerin en hayırlısı Eşter.

Ey korku yayıldığı zaman zafer sahibi olan.

Ey zorluklar gelip çattığında sıkıntıyı ortadan kaldıran.

Sen tekrar tekrar yapılan savaşlarda toy ve tecrübesiz olmadığını ispatladın.

Karşı taraf kızdıkça kızdılar ve kızgınlığa müptela oldular.

Âdeta öfke onlara içirildi de onların boğazında kaldı.

Sen bize suyu içirirsen bu tuhaf bir şey olmayacak.

Susuz kalırsak, bertaraf edilmiş bir ordu oluruz.

Ondan dilediğini al, dilediğini de bırak.

Bunun üzerine Eşter: "Ey Hâris! Bana yaklaş," dedi. Hâris ona yanaştı ve Eşter başını öptü ve "Bugün başını ancak hayırlı insanlar izler," dedi.

Eşter'in Askerlerini Savaşa Teşvik Etmesi

Daha sonra Eşter ayağa kalkarak askerlerini savaşa teşvik [174] etmek için şöyle dedi: "Canım size feda olsun. Sıkıntı içinde olup da kurtuluş peşinde olan insanlar gibi hamle yapın. Mızraklar size yöneltilirse, kıvrak hareketlerle kendinizi koruyun. Kılıçlar size isabet ederse dişlerinizi sıkın. Zira bu durum baştan göze gelen damarlar için daha rahatlatıcıdır. Başlarınızla karşı tarafı karşılayın." Ravi dedi: O gün Eşter kuyruğu kesik karga gibi siyah atı üzerindeydi.

Eşter ve Eş'as'ın Öldürdükleri

Nasr; Amr b. Şemir, Câbir, Âmir, Hâris b. Edhem'den naklen Sa'saa b. Sûhân'ın şöyle dediğini anlattı: Eşter sözü geçen muharebede yedi kişi öldürdü. Eş'as de beş kişi öldürdü. Şamlılar bu muharebede sebat gösteremediler. Eşter'in öldürdüğü adamlar şunlardır: Sâlih b. Feyrûz el-Akkî, Mâlik b. Edhem es-Selmânî, Riyâh b. Atîk el-Gassânî, Şamlıların silahşoru Ec-lah b. Mansûr el-Kindî, İbrâhîm b. Veddâh el-Cumahî, Zâmil b. Ubeyd el-Hizâmî ve Muhammed b. Ravda el-Cumahî.

Nasr dedi: O gün Eşter'in kendi eliyle Şamlılardan öldürdüğü ilk şahıs Sâlih b. Feyrûz'dur. Savaşçı şahsiyetiyle tanınırdı. Eşter aleyhinde şu beyitleri dillendirdi:

Ey asil ve siyah atın sahibi dilersen karşıma çık ben de sana karşı çıkarım.

Ben izzet ve kerem sahibi Ak'ın hem de tüm Akkîlerin efendisinin oğluyum.

Eşter ona karşı meydana atıldı ve şu beyitleri söyledi:

Yemin ettim, bilenmiş kılıcım la herkesi hayran bırakan bir vuruş vurmasan dönmeyeceğim.

Ben Mezhic'in en hayırlısı olan ana ve babanın oğluyum.

Ravi dedi: Eşter mızrakla hasmına hamle yaptı ve onu öldürdü. Sırtını yardı ve yerine döndü.

Ardından Şamlıların silahşorlarından Mâlik b. Edhem [175] es-Selmânî, Eşter'e karşı meydana çıktı ve şöyle dedi:

Ben mızrağımı Mâlik'e bağışladım. Beni davet etti de ona mızrakla icabet edeceğim

O silahşora darbeler indireceğim, darbeler.

Sonra Mâlik, Eşter'e karşı bir hamle yaptı. Tam Eşter'e mızrağını atacağı zaman Eşter at üzerinde kıvrak bir hareketle mızrağa hedef olmaktan son anda kurtuldu. Ardından Eşter atının sırtında doğruldu ve mızrakla hasmına şiddetli bir hamle yaptı. Şöyle diyordu:

Sana ihanet etti o mızrak. Oysa sana ihanet etmez ve öldürürdü silahşorları

Kahtân'ın hayırlı bir insanına yönelttin onu. O öyle bir silahşordur ki hasımlarını aşan,

Çevik, soyu sopu meçhul olmayan ve korku bilmeyen bir silahşordur.

Eşter onu da öldürdü. Sonra Riyâh b. Atîk adında bir silahşor meydana çıktı ve şöyle seslendi:

Ben Mâlik'in hasmıyım. Keskin kılıcım ile ve bütün himmetimle vuracağım.

Kolları uzun yapısı çetin bir muharibim.

Bazı rivayetlerde ise "kasları güçlü" olarak geçer. Eşter ona karşı meydana çıktı ve şöyle seslendi:

Yavaş ol benim celadetime kızma. Benim celadetim yürekli bir insanın celadetidir.

Çağıranın çağırısına yürekten icabet eder ve düşmana karşı hamlesi şiddetlidir.

Eşter ona hücum etti ve öldürdü. Akabinde İbrâhîm b. [176] el-Vaddâh meydana atıldı ve Eşter'e şöyle seslendi:

Ey Eşter benimle mübareze var mısın? Kuvvet ve izzet sahibi olanla bir mübareze

Rakibine karşı koyan ve darbeleri çetin olan biriyle.

Eşter ona karşı çıktı ve şöyle dedi:

Evet, şehadet talebiyle onun çağırısına icabet edeceğim. Benim elimdeki kılıç demiri keser.

Hem de düşman kellelerini biçer.

Eşter onu da öldürdü. Ardından Zâmil b. Atîk el-Hizâmî,²⁷ Eşter'e karşı meydana indi. Sancak sahiplerindendi. Şöyle seslendi:

*Ey kılıcı kanla boyanmış ve hasmın vücuduna batan adam,
Ey altın renkli zırhın sahibi,
Ne dersin, ister misin muharip bir delikanlı darbesi?
Bir delikanlı ki düz bir mızrak taşır.
Sapmayan ve yenilgi bilmeyen biri.*

- [177] Adam Eşter'e bir darbe indirdi. Zırhına isabet eden bu darbeye Eşter attan düştü. Bu kez Eşter yaya olarak hasmına saldırdı. Önce kılıçla hasmının atının ayaklarını kesti ve şu beyitle seslendi:

*Ya ben ya da ikiniz öleceksiniz. İkinizden önce sizden beş kişi öldürdüm.
Hepsi de senin gibi tarafını himaye eden muhاریlerdi.*

Ardından Eşter kendisi gibi yaya kalan hasmına bir kılıç darbesi indirdi. Daha sonra Eşter'e karşı Arapların ünlü muharip ve silahşorlarından Eclah adındaki cengâver çıktı. Adam Lâhık diye adlandırılan bir at üzerinde savaşıyordu. Eşter onu karşılayınca isteksiz davrandıysa da utancından geri dönmedi ve ileri atılarak şöyle seslendi:

Lâhık ile ilerle geri çekilme. Sızması dikkat çeken iri yapılı at üzerinde.

İlerlerken sanki Ebucehil karpuzu yemiş gibidir. Onu kahretsen dahi geri dönmez.

Hasım ona çağrıda bulunsa tereddüt etmeden kesici kılıçla ona yönelir.

Hem de yavaş yavaş ve aceleye getirmeden hasımları ardı ardına aşarak ilerler.

Eşter saldırıya geçerek şöyle karşılık verdi:

Eşter denen Mezhiçli ile belaya maruz kaldın. Zırhla donanmış bir silahşordur o.

- [178] *Aslan, kükreyen bir orman aslanı gibidir. Hasım onu düelloya davet ederse sıyrılıp kaçmaz.*

27 Daha önce Zâmil b. Ubeyd el-Hizâmî şeklinde geçmişti.

Sonra Eşter ona öldürücü darbeyi indirdi. Ardından karşı-
sına Muhammed b. Ravda çıktı. İlerlerken Iraklılara kötü bir
şekilde vurarak ilerliyor ve şu beyitlerle sesleniyordu:

*Ey Kûfe sakinleri, ey fitne ehli. Ey güvenilir insan Osman'ın katil-
leri!*

*Onun öldürülmesi benim kalbimi hüznle doldurdu. Sizi vuraca-
ğım ve Ebû Hasan'a aldırmayacağım.*

Eşter ona saldırdı ve şöyle karşılık verdi:

*Allah Osman'dan başkasını uzaklaştırmasın. Allah sizi zillete dü-
şürsün*

*Allah sizin hüznünüzü kaldırmasın. Bir asi ki Rahmân'a isyan etti.
Şeytana tapar gibi ona yardım ettiniz.*

Eşter ona da öldürücü darbeyi indirdi.

Eclah b. Mansûr el-Kindî'nin kız kardeşi Huble bint Mansûr
kardeşinin ölüm haberini alınca şu beyitleri dile getirdi:

Emin olan kardeş için ağlıyorum. Vallahi hepimizi ağlattı.

*Aramızda bir benzeri bulunmayan o şeref sahibi liderin ölümü
için ağlıyoruz.*

Bugün ölüm haberi bize geldi. Bu yüzden kaküllerimiz kesildi.

*Kerem sahibidir. Her iki dedesi şerefliidir. Düşmanlarımıza karşı
duruşu sadra şifadır.*

*Onların ordusuna komuta eden Ali ile insanları dalaletle sevk
edenlerdir.*

Allah bizi Irak ehlinden korusun. Onlar bizi âdeta yok ettiler.

Onlar Rablerinden korkmaz ve dinine riayet etmezler mi?

Ali'nin Eclah Mersiyesi Hakkındaki Sözleri

[179]

Nasr dedi: Amr, Câbir'in şöyle dediğini söyledi: Bana bil-
dirildiğine göre, kardeşine duyduğu üzüntüyle ölmüştür.
Müminlerin Emîri, kadının kardeşi hakkındaki mersiyesini
duyduğunda şöyle dedi: "Bunların ızdırap duymaları ve aşırı
hüzne kapılmaları kendi iradelerinin bir sonucu değildir. On-
lar, ciğer yiyenin²⁸ oğlunun etkisiyle kendi kadınlarına zarar
vermiş ve onları dul olarak zaruret ve zillet içinde bırakmış-

28 Muâviye'nin annesi Hind bint Utbe b. Rebîa kastedilmektedir. Rivayete göre
Uhud'da Hz. Hamza'nın karnını deşerek ciğerini çıkarıp çiğnemiş ve şöyle
 demiştir: "Karnını deşip ciğerini almak benim için sadra şifa olmuştur."

lardır. Allah'ım bu adama kendi günahlarıyla beraber bunların günahını da yükle."

Büyük vakada Eclah'ın kardeşi –ve sancak sahiplerinden– Habîb b. Mansûr da öldürüldü. Onun başını Becîle'den bir adam getirdi. Hemdan kabilesinden bir adam da onu kendisinin öldürdüğünü iddia ederek Becîleli ile çekiştiyse de Ali aralarını buldu ve "selebini" Becîleli olana verdi. Hemdanlıyı da razı etti.

Nasr; Amr b. Şemir, Câbir, Şa'bî ve Hâris b. Edhem'den rivayetle Sa'saa'nın şöyle dediğini nakletti: Daha sonra Eşter muhariplerin tümüne saldırarak Şam ehli su üzerindeki kontrollerini kaybedinceye kadar savaşmayı sürdürdü. Şöyle sesleniyordu:

Olup bitenleri zikretmeyin. Onlar mazide kaldı. Rabbim Allah ölüleri diriltendir,

Onların kemikleri çürüdükten ve hatıradan ibaret kaldıktan sonra. Atlılarımı Fırat kıyısına ulaştıracağım.

Hem de yüzleri ve saçları tozlanmış olarak.

[180] **Eşter ile Muâviye b. el-Hâris**

Eş'as'ın sancağını Muâviye b. el-Hâris taşıyordu. Eş'as ona, "Allah iyiliğini versin. Nehâîler Kindelilerden daha hayırlı değildir. Sancağını ileriye al. [Zira öne geçenin şansı fazladır.]" Bunun üzerine sancaktar ilerledi ve şu beyitleri dile getirdi:

Aramızda Eş'as varken bugün hiç susuz kalır mıyız? Hayırlı insan Eş'as, savaşan bir aslan gibidir.

Müjdeler olsun az kaldı suya kanacaksınız. Öyleyse sövün ve kötü söz söyleyin.

İnsanlar susuzluktan dilini çıkarıp solurken kim suya ulaşmak istemez?

Eş'as ona sen gerçekten şairsin. Benim için yaptığın bir müjdedir. Eşter'i onunla birlikte zikretmesini hoş görmedi. Eş'as: "Ey insanlar! Öne geçenin şansı daha fazladır," diye seslendi.

Ravi dedi: Muâviye'nin adamlarından Amr el-Akkî de saldırıya geçti ve şöyle seslendi:

Ey Necâşî, bu koçla düelloya var mısın? Adım Amr, künyem Ebû Hirâş'tır.

Savaş yığidiyim, hasmıma süratle saldırırım. Sana benim gücüm ve savaş kabiliyetim haber verilecektir.

Necâşî ona saldırdı ve şu beyitlerle meydan okudu:

Beri gel, ben Necâşî'yim. Ka'b'ın servilerindenim allı pullu yılan gibi değilim.

Savaş eriyim, kalbim cesaret doludur. Eğlenceyi hayata değiştirmem.

Yeryüzünde yürüyen ve binenlerin en hayırlısına güç veririm. Ali'yi kastediyorum. O güzel hâlli insanı.

Allah'ın yarattıklarının içinde en hayırlı rehberdir. O ahmakların hafifliğinden uzaktır.

O Kureyslidir, düşüklerden değildir. O işin ehli ve vuruşmak için aslan gibidir.

Düşmanın koçunu savaşıarak öldüren, savaşların adamı olan ve [181] hasmını yakalayiveren kahramandır.

Hasmının işini savaşta süratle bitiren Haffân ve Şâş aslanlarındandır.

Ardından da hasmına bir kılıç darbesi indirerek başını yarıdı. Bunun üzerine Ebu'l-A'ver hamle yaparak şu beyitlerle meydan okudu:

Künyem Ebu'l-A'ver, adım Amr'dır. İleriye doğru ilerleyerek vururum. Geriye dönüşü hiç bilmem.

Benim gibi gururlanmayı hak eden yiğit olmaz. Benimle karşılaşan hiçbir yiğit sevinemez.

Irz, şeref ve haysiyetimi korurum. Bunları koruyansa asildir ve gayeleri gerçekleştirmeye devamlı gayret hâlinindedir.

Eşter ona yöneldi ve şu beyitlerle meydan okudu:

Sözüm hoş görülme de ben işi karıştırmam. Savaş insanı akli karışık olamaz.

O asık suratlı ve savaşta vuruşan biri değil. Ali ise torunları getirendir.

Nimetleri aşırı terk edendir. Nimetleri yönetim merkezinde orta yerde bıraktı.

Düşmana karşı mücadele ve ribattan vücudu zayıf düşmüştür.

Şürahbîl b. es-Sımt da saldırıya geçerek şöyle seslendi:

Ben Şürahbîl'im. Ben Sımt'ın oğluyum. Ben bu sahilde eylemleriyle tanınan bir kişiyim.

Bol bol mızraklı vuruşlarıyla, Kıbtîler tarafından öldürülenin intikamının peşindeyim.

Kavmimi Hind'in oğlu etrafında bu şarta topladım ve onları hazırladım.

- [182] *Onlar müdafaa hattına konuşlandılar. Onlar Yemenlidir. Karışık unsurlar değil.*

Eş'as b. Kays, ona şöyle karşılık verdi:

Ben Eş'as'ım, Kays'ın oğluyum. Bir savaş adamıyım ve ders veren bir lider.

Ben şüpheli bir kişi ya da aklını oynatan biri değilim. Kinde benim mızrağım, okum da Ali.

Havşeb Zî Züleym de şu beyitlerle seslendi:

Ey savaşçı korkma beri gel. Ben Ebû Merre'yim, bu da Zülkelâ"dır. Şam'da karar kılmıştır. Dilediğini yapar. Eşter en-Nehaî'ye haber vereyim ki,

Öfkeli Eş'as'a da su kıtlığı baş gösterince söylüyorum, ihanetiniz had safhaya ulaşmıştır. Ancak bunların faydası yoktur.

Eş'as ona şöyle cevap verdi:

Benden Havşeb, Zü'l-Kela' ve tamahkâr Şürahbîl'e haber ver.

Onlar katı kalpli hayâ ve takva yoksunu insanlardır. O bidatçi asinin yönettiği kişiler.

Hasım hasmına boyun eğdiği ve kılıçlarını yayılan toz duman içinde parlatıp gösterdiklerinde,

İrz ve şerefîmi onlara karşı korur ve korunurum.

Eşter yine şu beyitlerle meydan okudu:

Ey ahmak Havşeb ve Kela' ihtiyarı, hanginiz Eşter'le karşılaşmak istersiniz?

- [183] *İşte ben buradayım. Belki de korku içinde ödün kopacak. Bir düello sahası içinde başlamış olan savaş ortamında.*

Sen yılmayan bir cengâverle karşılaşacaksın. Talha ve bidat sahiplerine sor bizi.

Yine bizi çökertilen devenin sahibine, toz duman içinde aslanların vuruşlarının yankısını nasıl seyrettiklerini sor.

Sen öyle bir adamla karşılaşacaksın ki, onda terk etme, hakka muhalefet etmek ve bidate uyma gibi kötü meziyetler yoktur.

Muhammed b. Mihnef'in Savaş Meydanına Çıkması

Nasr; Ömer b. Sa'd, ismini zikrettiği bir zat²⁹ ve babasından naklen amcası Muhammed b. Mihnef'ten³⁰ şöyle dediğini rivayet etti: Babamla birlikteydim. Henüz on yedi yaşındaydım. Henüz tahsisata bağlı bir asker değildim. İnsanlar sudan mahrum edilince, babam bana yerinden ayrılma dedi. Ancak insanların suya doğru seyrettiklerini görünce sabrederemedim ve kılıcımı alarak savaşmaya başladım. Derken Iraklıların bir kölesine rast geldim. Yanında kırbası vardı. Köle, Şamlıların su üzerindeki kontrollerini kaybettiklerini görünce süratle koştu ve kırbasını doldurarak geri döndü. Bu arada Şamlı bir adam ona saldırdı ve ona bir darbe indirerek yere yıktı. Kırbası da düştü. Bunun üzerine Şamlıya saldırarak ona vurdum ve onu yere yıktım. Ancak, adamları yardımına koştular ve onu kurtardılar. Onların ona, "Durumun normaldir," dediklerini duydum. Ben de köleye gittim ve onu oturttum. Benimle konuşmaya başladı. Yarası genişti. Bu arada sahibi süratle geldi ve onu götürdü. Suyla dolu [184] kırbasını aldım ve babama gittim. Bana, "Nereden aldın?" diye sordu. Ben, bana kızmasın diye, "Satın aldım," dedim. Bana, "İnsanlara içir," dedi. Onlara içirdim, en son da ben içtim. Ardından nefsim beni savaşmaya zorladı. Ben de savaşanlara katıldım. Bir saat savaştıktan sonra onların su üzerindeki kontrollerinden vazgeçtiklerine şahit oldum.

Suya Ulaşmanın Zorlaşması

Ravi dedi: Henüz akşam olmamıştı ki bizim sucularımızla onların sucuları aynı anda su üzerinde izdihama meydan vermişler ancak, hiçbiri diğerine müdahale etmemiş ve zarar vermemişti. Ben dönüyordum ki kırbanın sahibiyle karşılaştım. Ona, "Bu kırbandır, onu al ya da benimle birini gönder onu sana geri getirsin veya yerini söyle," dedim. Adam bana, "Allah seni esirgesin bize yetecek kadar kabımız var," dedi ve ayrıldık.

29 Bu zat Ebû Mihnef'tir.

30 *Lisânu'l-Mizân*'da (V. 375) şu ifadeler yer almıştır: Yahyâ b. Saîd Ebû Mihnef'ten şöyle rivayet etti: "Baliğ olduğum yıl babamla Ali'nin huzuruna vardık." Bu ifade Muhammed'in Mihnef'in oğlu olduğunu göstermektedir. Bkz. 135.

Ertesi sabah babama uğradı. Durdu ve selam verdi. Beni yanında görünce babama, "Bu genç senin neyindir?" diye sordu. Babam, "Oğlumdur," dedi. Adam babama, "Allah seni onunla sevindirsin. Dün benim kölemi kurtardı. O muhitte olanlar bana, onun insanların en cesurlarından biri olduğunu anlattılar." Bunun üzerine babam öyle bir bakışla bana baktı ki, yüzündeki öfkeyi anladım. Ancak, adam gidinceye kadar sustu. Adam gidince bana dedi ki: "Sana böyle mi demiştim?" diye sordu ve bana yemin ettirerek, kendisinin izni olmadan savaşmamamı tembih etti. Bu sebeple son gün hariç muharebelere katılmadım.

Nasr; Yûnus b. Ebî İshâk es-Sebîî'den naklen Yezîd b. Hânî es-Sebîî'nin kölesi Mihrân'nın şöyle dediğini anlattı: Vallahi benim sahibim su üzerinde savaşıyordu. Su kırbası da elimdeydi. Şamlılar su bölgesinden çekilince süratle intikal ederek su almak istedim. Bu arada da ok atıyor ve savaşıyordum.

[185] Süleymân el-Hadramî'nin Rivayeti

Nasr; Abdullah b. Abdurrahmân, Ebû Amre ve babası Süleymân el-Hadramî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Ali, Medine'den çıktığında Ebû Amre b. Amr b. Muhsin³¹ da onunla çıkmıştı. Ebû Amre der ki: Ali ile Cemel Savaşına katıldık. Ardından Kûfe'ye gittik. Daha sonra da Şam ehli üzerine gittik. Sıffin ile aramızda bir günlük mesafe kalınca tereddüde düştüm. Kendi kendime, "Ben ne için savaşacağım? İçinde bulunduğum durumu da anlayamıyorum," dedim. Bu arada bizden bir adam yediği bir balıktan karın ağrısına tutuldu. Arkadaşları tauna yakalandığını sandılar. "Biz geride kalıp bu adama bakacağız," dediler. Ben, onunla ben kalayım, dedim. Vallahi bu sözü, içimde hasıl olan şüphe ve tereddüt için söyledim. Ancak kısa bir müddet sonra adam iyileşti bendeki tereddütler de yok oldu ve basiretim tekrar açıldı. Tekrar arkadaşlarımıza yetişip Ali ile Sıffin'e gittiğimizde Şam ehlinin bizden önce oraya varıp su kenarını tuttuklarını gördük. Su almak istediğimizde bizi menettiler. Bunun üzerine kılıçlarımızla onlara musallat olduk. Bu durum karşı-

31 Ebû Amre el-Ensârî olarak da bilinir. Adı Bişr, bir rivayete göre de Beşîr'dir. Peygamber'in (sav.) amcası Mukavvim'in kızıyla evliydi. Sıffin'de öldürüldü. Bkz. *el-İsâbe*, 801, 805; *el-İstikâk*, 269.

sında bizi suyla baş başa bıraktılar. Ebû Amre arkadaşlarına, "Vallahi biz onları aştık. Ancak onlar hâlâ bizimle savaşıyorlar. Onlar kontrolümüz altındalar ve biz suya onlardan daha yakınız," diye haber gönderdi. Ardından Muâviye onlara, "Onlarla savaşmayın onları sudan menetmeyin," diye haber gönderdi. Bunun üzerine sudan içmeye başladılar. Onlara, "Biz size daha önce bunu teklif etmiştik ancak reddettiniz. Allah bize yardım etti ve siz kötülüğünüzle kaldınız," dedik. Ardından onlar bizden biz de onlardan uzaklaştık. Sonra sucularımız da onların sucuları da atlarımız ve atları birlikte suya varıyor ve ihtiyaçlarımızı karşılıyorduk.

Amr b. el-Âs'ın Sudan Yararlanmanın Serbest Olması [186] Hakkındaki Görüşü

Nasr; Muhammed b. Ubeydullah ve Cürçânî'den naklen Amr b. el-Âs'ın şöyle dediğini rivayet etti: "Ey Muâviye! Şimdi ne dersin, ya onlar da dün senin yaptığın gibi seni sudan menederlerse, sen de onların savaştığı gibi su için onlarla vuruşacak mısın? Açık vermen sana fayda vermedi." Muâviye: "Mazide kalanı bırak. Ali'nin nasıl davranacağını sanıyorsun?" dedi. Amr: "Senin ona karşı mubah gördüğünü, o sana karşı mubah görmez. Onun geliş amacı bu değildir," dedi. Bunun üzerine Muâviye ona hakaretamiz sözler söyleyince Amr şu beyitlerle cevap verdi:

Sana bir emir verdim onu hafife aldın. İbn Ebî Serh³² de bana muhalefet etti.

Sen bu görüşü görmezden geldin. Savaştan başka rahatlatıcı bir çözüm bulamadın.

Irak'ın koçlarını nasıl buldun? Bizi topumuzu toslamadılar mı?

Sanıyorum bugünün yarını vardır. Onlarla randevumuz yarın sabah gibidir.

Aynı şekilde bize toslarlarsa, Talha veya Zübeyr'in akıbetine uğrarız.

Bir süre için bunu erteleseler, bir müddet önce şiddetli darbelerini zaten indirdiler.

Onlar Fırat'ın suyunu içtiler. Eşter de sana mahcubiyeti yükledi.

32 Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh kastedilmiştir.

Elçiler

Ubeydullah b. Ömer

Ravi dedi: Ali iki gün boyunca Muâviye'ye elçi göndermediği gibi Muâviye'den de ona elçi gelmedi. Ondan sonra Ubeydullah b. Ömer geldi ve karargâhında bulunan Ali'nin huzuruna çıktı. Ali ona, "Baban kendisine maaş bağladığı ve Müslümanlığını kabul ettiği hâlde sen Hürmüzân'ı öldürdün," dedi. İbn Ömer ona, "Allah'a hamd olsun ki sen beni Hürmüzân'ı katletmekten, ben de seni Osmân b. Affân'ı öldürmekten sorumlu tutuyorum." Ali ona, "Zararı yok, yarın savaş beni ve seni karşı karşıya getirecektir." Ardından iki gün boyunca Ali, Muâviye'ye, Muâviye de Ali'ye elçi göndermedi.

[187] Ali'nin Muâviye'ye Elçiler Göndermesi

Daha sonra Ali, Beşîr b. Amr b. Muhsin el-Ensârî'yi, Saîd b. Kays el-Hemdânî ve Şebes b. Rib'î et-Temîmî'yi yanına çağırdı. Onlara, "Bu adama gidin ve onu Allah'a davet ederek itaate, cemaate ve Allah'ın emirlerine uymaya çağırın," dedi. Şebes: "Sana biat ettiği takdirde, kendisine vereceğin bir makam, kendi nezdinde itibarlı bir konuma yükseltmen gibi hususlara onu özendirmeyelim mi?" diye sordu. Ali: "Şimdilik ona gidin görüşün. Ona karşı delillerinizi ortaya koyun ve görüşünü öğrenin," dedi. -Bu görüşme rebîülâhir ayında gerçekleşmiştir.- Heyet Muâviye'ye gitti. Ebû Amre b. Muhsin Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey Muâviye! Dünya senin için kalıcı değildir. Ahirete döneceksin. Allah ameline göre sana muamele edecek ve ameline göre seni hesaba çekecektir. Allah adına sana sesleniyorum. Sakın bu ümmetin birliğini bozma. Kendi aralarında kanlarını akıtmalarına sebep olma." Muâviye bu sırada sözünü keserek, "Adamına bu tavsiyeleri yapsaydın ya!" diye söyledi. Ebû Amre: "Fesühbânellah, benim adamım senin dengin değildir. Benim adamım Resulullah'ın (sav.) akrabası olması, İslam'a geçmişteki hizmetleri ve dindeki faziletleri bakımından âlemde bu işe en layık olandır," diye karşılık verdi. Bunun üzerine Muâviye: "Ne demek istiyorsun?" diye sordu. Ebû Amre: "Seni Rabbinden sakınmaya

ve amcan oğlunun seni çağırdığı hakka davet ediyorum. Bu dinin için daha sağlam bir yol ve akıbetin için de daha hayırlıdır,” dedi. Muâviye: “Osman’ın kanı mubah mı kabul edilecek. Hayır, Rahmân’a yemin olsun, bunu asla yapmayacağım,” dedi. Saîd konuşmaya başlamıştı ki, Şebes erken davranarak söze başladı. Allah’a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: “Ey Muâviye! İbn Muhsin’e verdiği cevabı anladım. Senin anlatmak istediğin ve talebin bizce bilinmeyen şeyler değildir. İnsanları kandırmak, onların gönüllerini kazanmak ve sana itaat etmelerini temin etmek için onlara İmamınız zulmen öldürüldü, haydi hep beraber onun kanının davacı-sı olalım, demekten başka söyleyecek bir şey bulamıyorsun. Böylece ahmak, rezil ve seviyesi düşükler sana uydu. Biliyo- [188]ruz ki onun zaferini geciktirdin ve bu talep ettiğin makam uğruna ona öldürme fiilini yakıştırdın. Kaldı ki bir gaye peşinde olan ve bir talep peşinde olanın gaye ve talebine Allah mani olabilir. Allah dileyenin dileğini kabul edebilir de etmeyebilir de. Ancak, peşinde olduğun gaye ve dilekler senin için hayırlı değildir. Vallahi senin emellerin gerçekleşmezse Arapların en kötüsü konumuna düşeceksin. Dilediklerini elde edersen de bunu ancak cehennem ateşini hak ederek elde edersin. O hâlde, ey Muâviye, Allah’tan kork, bu tavrından vazgeç ve hak sahipleriyle çekişme.”

Muâviye’nin Cevabı

Muâviye şöyle karşılık verdi: “Bana senin ahmaklığını ve hilim noksanlığını gösteren ilk şey senin bu sevimli, şerif ve kavminin efendisi olan bu zatın sözünü kesmen oldu. Sonra bilmediğin konularda eleştirilerde bulundun. Ey ahmak ve katı yapılı Arabi, tasvir ettiğin ve zikrettiğin bütün konuları çarpıttın ve yalan söyledin. Burayı terk edin. Benimle aranızda kılıçtan başka bir şey yoktur.” Ravi dedi: Heyet ayrılırken Şebes şöyle diyordu: “Bizi kılıçla mı tehdit ediyorsun? Bilesin ki acilen kılıçla sana geleceğiz. Ardından Ali’ye gelip Muâviye’nin söylediklerini ona aktardılar. –Bu görüşme rebîülâhir ayında gerçekleşti.–”

Kurrâ

Ravi dedi: Irak ve Şam Kurrâları da yola çıktılar ve yaklaşık otuz bin kişilik bir güçle Sıffin bölgesinde konuşlandılar. Ali, ordusunu su kenarında konuşlandırdı. Muâviye ise onun yukarısında konuşlandı. Kurrâ grubu Ali ile Muâviye arasında arabuluculuk yaptılar. Bunların belli başlıları Abîde es-Selmânî,³³ Alkame b. Kays en-Nehaî, Abdullah b. Utbe ve o yörede bulunan Âmir b. Abdilkays idi. Bu zevat, Ali'nin karargâhından çıkıp Muâviye'ye gittiler. Muâviye'ye: "Ey Muâviye! Ne istiyorsun?" diye sordular. Muâviye: "Osman'ın kanını talep ediyorum," dedi. Onlar, "Kimden talep ediyorsun?" diye sordular. O, "Ali'den," dedi. Onlar, "Ali mi öldürdü?" diye sordular. Muâviye: "Evet, o öldürdü ve katilleri himayesine aldı," diye cevap verdi. Bunun üzerine yanından çıkıp Ali'nin yanına gittiler. Ona, "Muâviye senin Osman'ı öldürdüğünü iddia ediyor," dediler. Ali: "Hayır, Allah'a yemin ederim yalan söylüyor. Ben öldürmedim," dedi. Bunun üzerine tekrar Muâviye'ye gittiler. Ona Ali'nin cevabını iletiler. Muâviye, onlara, "Kendi eliyle öldürmediyse de o emretti ve işbirliği yaptı," diye cevap verdi. Tekrar Ali'ye döndüler ve ona, "Muâviye, Ali Osman'ı kendi eliyle öldürmediyse de emir verdi ve işbirliği yaptı, diye iddia ediyor," dediler. Ali: "Vallahi yalan söylüyor," dedi. Heyet tekrar Muâviye'ye gitti. Ona, "Ali, bu eylemi yapmadığını söylüyor," dediler. Muâviye dedi ki: "Doğru söylüyorsa bize Osman'ın katillerine ulaşmamıza yardımcı olsun. Zira onlar onun askerleri arasında olup onun adamları ve destekçileridir." Adamlar yine Ali'ye giderek ona şöyle dediler: "Muâviye senin için, doğru söylüyorsa bize Osman'ın katillerini teslim etsin veya onlara ulaşmamıza yardım etsin, dedi." Ali onlara şöyle cevap verdi: "Ona isyan edenler bu eylemi Kur'an'dan çıkardıkları yorumla gerçekleştirdiler. Ayrılık böyle meydana geldi ve onu görevinin başındayken öldürdüler. Bu durumda onlara kısas düşmez." Böylece Ali, Muâviye'yi ilzam etti. Muâ-

33 Abîde b. Amr, İbn Kays b. Amr es-Selmânî olarak da tanınır. İbnü'l-Kelbî'ye göre, Peygamber'in (sav.) vefatından iki yıl önce Müslüman olmuş ancak onu görememiştir. Şüreyh takıldığı meselelerde ona danışırdı. Bkz. *el-İsâbe*, 6401; *el-Maârif*, 188.

viye: "Durum onların iddia ettiği gibi olsa bile, Ali neden bize ve bizimle beraber olanlara danışmadan hilafeti çekip aldı?" diye sordu. Ali (as.) buna şöyle cevap verdi: "İnsanlar Muhacir ve Ensara tâbidir. Muhacir ve Ensar her yerde Müslümanlar üzerinde sorumlu bulunuyorlar. Onlar vilayetlerde idare ve din işlerinde Müslümanlar üzerinde sorumlu bulunuyorlar. Onlar bana razı oldular ve bana biat ettiler. Ben Muâviye gibi olanların ümmete hükmetmesini, onlara tasallut etmesini ve güçlerini parçalamasını meşru görmüyorum. Bir kez daha Muâviye'ye dönerek Ali'nin söylediklerini ilettiler. Muâviye onlara, "Ali'nin dediği gibi değildir. Bizde bulunan Muhacir ve Ensar bu işe dâhil olup da onunla meşveret içinde olmadılar," dedi. Tekrar Ali'ye gidip Muâviye'nin söylediklerini aktardılar. Ali: "Bu işin ehli bütün sahabiler değil Bedir'e katılanlardır. [190] Bir tek Bedirli yoktur ki, bana biat etmemiş ve tarafımda bulunmamış ya da bana rıza göstermemiş olsun. Muâviye sizi dininiz ve nefisleriniz hakkında kandırmasın," dedi. İki taraf üç ay boyunca birbirlerine elçi ve mektuplar gönderdiler. Rebiülâhîr ve Cemaziyel ayları öyle geçti. Bu süre içinde karşılıklı atışmalar ve saldırı teşebbüsleri oluyordu. Ancak Kurrâ grubu mensupları araya giriyordu. Üç ayda bu türden seksen beş hadise meydana geldi. Her keresinde birbirlerine saldırıyorlar ancak Kurrâ onları ayırıyor ve bir vuruşmaya meydan verilmiyordu.

Ebû Ümâme ve Ebu'd-Derdâ'nın Arabuluculuğu

Ravi dedi: Ebû Ümâme el-Bâhilî ve Ebu'd-Derdâ -her iki si de Muâviye tarafındaydılar- Muâviye'ye giderek ona, "Ey Muâviye! Bu adamla niye savaşıyorsun? Vallahi o senden önce Müslüman oldu. Bu işe senden daha ehildir ve Resulullah'a (sav.) daha yakındır." Muâviye: "Osman'ın kanı için onunla savaşıyorum. Katillerini de barındırdı. Ona söyleyin bu katillere kısası uygulamamıza imkân versin, Şam ehlinden ona ilk biat edecek kişi benim," dedi. Bunun üzerine her iki zat, Ali'ye gidip Muâviye'nin sözünü bildirdiler. Ali onlara, "İşte bunlardır onları görüyorsunuz," dedi. Bunun üzerine demir zırhlara bürünmüş ve sadece gözleri görülebilen yirmi bin civarında mu-

harip çıktı. Hepsi de tek ağızdan 'Osman'ı biz öldürdük,' dediler. Dilerlerse bizden intikam alsınlar," dediler. Bunun üzerine Ebû Ümâme ve Ebu'd-Derdâ' geri döndüler.

Muâviye'nin Hilesi

Savaşmama hâli böyle devam etti. Recep ayına girildiğinde Muâviye Kurrânın savaş için Ali'ye biat etmelerinden endişe edince, hileler düşünmeye ve Kurrânın kendisine karşı cephe almalarını engellemek ve durumu teenniyle düşünmelerini sağlamak için tuzaklar düşünmeye başladı. Bu cümleden olmak üzere Muâviye bir ok üzerine şöyle yazdı: "Sadık bir Allah kulundan uyarıdır: Size haber vereyim ki, Muâviye, Fırat'ı kampınıza akıtıp sizi sulara gömmeyi düşünüyor. Tedbirinizi alın." Sonra ok Ali tarafına atıldı. Ok, Kûfeli bir şahsın eline geçti. Adam yazıyı okudu ve arkadaşına da okuttu. Ardından diğer [191] insanlara da okuttu. Gelen ve giden herkes okuyunca dediler ki: "Bu sadık bir kardeştir. Size yazarak Muâviye'nin yapmak istediğini haber vermişti." Okun üzerindeki yazı elden ele dolaşarak nihayet Müminlerin Emîri Ali'ye arz edildi. Bu arada Muâviye bu planın bir parçası olarak iki yüz adamı nehrin kıvrımlı yerine gönderdi. Elllerinde kürek ve zembiller olduğu hâlde Ali'nin kampının karşısındaki nehrin kenarını kazmaya başladılar. Ali: "Dikkatli olun! Muâviye'nin yapmaya çalıştığı şeyi yapamayacak ve ona gücü de yetmeyecek. O sizi yerinizden etmeyi düşünüyor. Buna aldırmayın ve onu bırakın," dedi.

Ordunun Ali'ye Muhalefet Etmesi

Hız. Ali'nin adamları, onlara kayıtsız kalmayacağız. Şimdi kazmaya başladılar. Ali onlara, "Ey Irak ehli! Zafiyet içinde olmayın. Dikkat edin ve görüşüme karşı gelmeyin," dedi. Onlar, "Vallahi biz bu yerden ayrılacağız, sen dilerse ayrıl, dilerse de burada kal," dediler ve yerlerinden ayrılarak daha uzak bir yere çekildiler. Ali herkesten sonra ayrılırken şöyle diyordu:

Bana itaat edilse kavmimi Yemâme veya Şemâme dağları kadar muhkem bir şekilde korurum.

Ne var ki bir işe karar verirsem düşük insanların muhalefetine maruz kalırım.

Ali'nin Eşter'i Eleştirmesi

Ardından Muâviye ayrıldıkları yere ordusunu konuşlandırdı. Bunun üzerine Ali, Eşter'i çağırdı ve ona dedi ki: "Eş'as'la ikiniz benim görüşüme muhalefet ettiniz değil mi? Şimdi ne yapacaksanız yapın." Eş'as: "Ey Müminlerin Emîri! Ben senin için gerekeni yapacak ve bozduğumu düzeltereğim," dedi. Ardından Benî Kinde'yi topladı ve dedi ki: "Ey Kinde topluluğu! Bugün beni rezil ve zelil etmeyin. Sizinle Şam [192] ehliyle vuruşmak istiyorum." Kindeliler onunla yaya olarak ileriye doğru harekete geçtiler. Eş'as elindeki mızrağı ileriye doğru atarak, "Mızrağım kadar ilerleyin," diyordu. Onlar da kılıçlarını kabzalarından tutarak yürüyorlardı. Nihayet Benî Süleym ortasında su kenarında dururken ve yanında sıradan askerleri olduğu hâlde Muâviye ile karşılaştılar. Bir saat kadar su kenarında şiddetli bir çatışmaya girdiler. Ön taraftaki Iraklılar da yetiştiler. Eşter de Iraklı süvarilerle geldi ve Muâviye'ye karşı saldırıya geçti. Eş'as da diğer tarafta savaşmaya devam ediyordu. Neticede Muâviye, Benî Süleym tarafına çekildi. Develerini üç fersah kadar gerilettiler. Muâviye bu noktada konakladı ve Şam ehli ağırlıklılarıyla buraya yerleştiler. Eş'as da âdeta kükreyerek "Ey Müminlerin Emîri! Seni memnun ettim," diyor ve [Tarafa b. el-Abd'in şu mısralarını dile getiriyordu]:

İnsanların başına gelen hayır ve şerre karşı Benî Sa'd'a canım feda,

İki ayağım üzerinde durdukça. O uzak semtte onlar ne gayretli insanlardır.

Ben size karşı eleştiriler yöneltiyordum. Ancak hiç de kötü sayılmayan işler yaptınız.

İçinizde maske takmış gibiydim. Ancak şimdi yüzümde duran perde ve örtü kalktı.

Kayıp gibiydim, dalaletimi hidayet sanırdım. Ancak bu bitti ve durum karar kıldı.

Ravi dedi: Eş'as: "Ey Müminlerin Emîri! Allah su mücade- [193] lesinde seni galip kıldı," deyince Hz. Ali ona, "Sen şairin dediği gibisin," diye karşılık verdi:

Kays ve adamlarıyla karşılaşsın da savaş ateşini peş peşe yaktığını görürsün.

Savaşın kardeşi, savaş tekrar başlarsa o savaşmakta yükseklerle çıkarak tehlikelere atılmaktan sakınmaz.

Ali'nin Suyun Kontrolünü Ele Geçirmesi

Ali suyun kontrolünü ele geçirip Şam ehlini oradan uzaklaştırdıktan sonra Muâviye'ye, "Biz, davrandığın gibi sana davranmayacağız. Suya gelin. Biz ve siz bunda eşitiz," diye haber gönderdi. Her iki ordu da suyunu kullanarak su ihtiyaçlarını gideriyorlardı. Ali adamlarına, "Kötülük suyu menetmekten de büyüktür," dedi. Muâviye ise, "Amr'ı Allah korusun. Ona ne kadar muhalefet ettiysem hata ettim," dedi.

Ravi dedi: Muâviye günlerce Amr ile konuşmaktan imtina etti. Daha sonra ona haber göndererek gelmesini istedi. Ona, "Ey Amr! Teenniyle düşünüp taşınmadan ortaya attığım bir görüştü. Hatamın kötü sonuçlarıyla karşılaştım ve daha önceki doğru görüşlerimden koptum. Allah'a yemin ederim ki hatalarınla doğrularını mukayese edersen, doğrularının daha az olduğunu göreceksin," dedi. Amr şöyle dedi: "Durum öyleydi. Seni, kendi görüşüne ihtiyaç duyduğunu gördüm. Dün seni uyarmama rağmen bugün hata yaptın. Bugün bana muhalefet etsen de yarın yine sana doğruyu söyleyeceğim." Bunun üzerine Muâviye, Amr'a sevgiyle yaklaştı ve ona razı oldu. Amr, geceyi planlar kurarak geçirdi. Sabah olunca onlara karşı savaşa başladı. Sancağını Hâşim b. Utbe el-Mirkâl taşıyordu. Yanında da yayı vardı. Eşter hakkında şöyle diyordu:

Savaş gürültüsüne azmettiğimiz zaman savaş değirmenini türlü türlü yaylarla döndürürüz.

[194] *Tepelerini kılıçlarla vurur ve mızraklarla yaralar ve öldürürüz.*

Savaşın ortasında Mezhiçli şerefli insanlar vardır. Harbin zorluklarına göğüs germekte ve ölüme meydan okumaktadır.

Vâil ise ateşini yakmakta ve hasımlarına, işimiz tamamdır, diye seslenmektedirler.

Ebû Hasan savaşın sesi ve soluğudur. Kılıçlarıyla bütün kılıçların hükmü yok olur.

Onun yolu bizim için izlenecek yoldur. Nefsin meyilleriyle değil açık bir azimle izlenir.

Nasr dedi: O gün Muâviye'nin adamlarından biri meydana çıkarak şöyle seslendi:

Ben savaş cengâveri Avf'im. Savaş ve sıkıntı zamanında meydana dayım.

Savaşın alevi yükseldiği zaman savaşta durmak ve korkmak nedir bilmem.

Tehlikelerden kurtulamazsın. Mafsalları esnek kollarımdan da kurtuluşun yoktur.

Zira yalancıya yardım etmek üzere geldin. Hem de iffet ve asalet sahibi değilsin.

Bunun üzerine Ali'nin adamlarından Alkame b. Amr karşısına çıktı ve şöyle meydan okudu:

Hayret, hem de hayret verici bir durumdur. Savaş cengâveri olduğunu söylüyorsun.

Hâlbuki savaşlarda bir nasibin yoktur. Bil ki bu apaçık bir ayıptır.

Zira Bedir'de Kuyu taifesindensin ve taatin haç taati gibidir.

Senin korkak kalbine bir darbe inecektir. Zira kalbinde hâlâ küfür bakiyesi var.

Ardından Alkame ona bir darbe indirerek onu öldürdü ve şu beyitleri söyledi:

Ey Avf kararlı bir kişi olsaydın hiçbir zaman Alkame'nin karşısına [195] çıkmazdın.

Sen nefesleri ve gırtlığı kesen bir kahraman aslanla karşılaştın.

Sen satveti olan bir rakiple karşılaştın. Rakiplerini şiddetli muharebede avlayan bir rakip.

O zalim birinin destekçisiydi. O cennete ve rahmete nail olmayacak.

İbn Sahr için Allah indinde umulan bir rahmet yoktur. Aksine bir pişmanlık vardır.

Zulmüyle tanınan bir zalime yardım etmekle Allah'ın hakkını zayi ettin.

Ondan önce Ebû Süfyân Müslüman topluluk gibi inanmıyordu.

O dininde nifak yaptı. Zira öldürülmekten korkuyordu.

Uzaklarda olsun Sahr ve onun yandaşları. Hem de ateşi şiddetli cehennemde.

Grupların Çatışması

İki Tarafın Küçük Gruplar Hâlinde Savaşmaları

İki taraf zilhicce ayına kadar bu hâl üzere kaldılar. Ali, savaşması için adamlarından belli başlı bir kişiye emir vererek yanına küçük bir grupla meydana çıkmasını emrederdi. Buna karşı Muâviye'nin adamlarından yanında destekçisi bulunan bir adam çıkar ve iki grup süvari ve piyadeleriyle çatışır, sonra geri dönerlerdi. Ağır can kaybı endişesiyle Irak ve Şam ehli bütün ordularıyla topyekûn bir muharebeye girişmekten kaçınıyorlardı. Ali (as.), süvari ve piyadeleriyle bazen Eşter'i, kimi zaman Hucr b. Adî'yi veya Şebes b. Rib'î et-Temîmî, bazen Hâlid b. el-Ma'mer es-Sedûsî, Ziyâd b. en-Nadr el-Hârisî, Ziyâd b. Ca'fer el-Kindî, Sa'd b. Kays el-Hemdânî, Ma'kıl b. Kays er-Riyâhî ve Kays b. Sa'd b. Ubâde'yi meydana çıkarırdı. Bunlardan bu tür çatışmalara en fazla giren Eşter'di.

- [196] Muâviye bunlara karşı şu komutanları çıkarırdı: Abdurrahmân b. Hâlid b. Velîd el-Mahzûmî, Ebu'l-A'ver es-Sülemî, Habîb b. Mesleme el-Fihri, İbn Zülkelâ', Ubeydullah b. Ömer b. el-Hattâb, Şürahbîl b. es-Sımt ve Hamza b. Mâlik el-Hemdânî'yi meydana çıkarırdı. İki taraf zilhicce ayı boyunca bu şekilde savaştılar. Bir günde bazen iki kere, sabah ve akşam olmak üzere çatışırlardı.

Eşter'in Bir Cengâverle Mübarezeye Çıkması

Nasr b. Müzâhim; Ömer b. Sa'd'dan naklen Abdullah b. Âsım'ın şöyle dediğini nakletti: Kavmimden bir zat bana anlattı: "Eşter bir gün Kurrâdan ve Arap silahşorlarından bir grupla birlikte meydana çıktı. Şiddetli bir çatışma oldu. Bize karşı bir adam ortaya atıldı. Onun uzunluğu ve iriliğinde çok az kimseye rastladım. Mübareze için bize seslendi. Ona karşı kimse çıkmadı. Eşter ona karşı ortaya atıldı. Karşılıklı vuruştular. Neticede Eşter ona bir darbe indirdi ve onu öldürdü. Allah'a yemin ederim ki Eşter için korkmuş ve ona karşı çıkmamasını söylemiştik. Onu öldürünce adamlarından bir kişi şu mısrai söyledi:

Ey İbn Ebi'l-Ayzâr'ın oku, Zâr'ın bildiğimiz en hayırlı insanıydın.

Ardından Ezd kabilesinden bir savaşçı meydana çıktı ve "Allah'a yemin ederim ki onun katilini öldüreceğim," dedi ve Eşter'e saldırdı. Eşter de ona karşı bir hamle yaptı ve ona bir darbe indirmek suretiyle atının önüne düşürdü. Bunun üzerine adamları düştüğü yere intikal ederek onu yaralı olarak kurtardılar. Ebû Rukayka es-Sehmî şöyle dedi: "Adam ateşti ancak bir fırtınaya rastladı."

Savaştan İmtina Etme Çağrıları

İnsanlar zilhicce ayı boyunca bu şekilde savaştilar. Zilhicce ayı son bulunca insanlar, Allah'ın bir sulh ittifaka izin vermesi ümidiyle muharrem ayı sonuna kadar çatışmalardan kaçınılması için karşılıklı çağrılarda bulundular. Bunun neticesinde çatışmalara son verildi.

Barış İçin Elçilerin Gönderilmesi

[197]

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd, Ebu'l-Mücâhid'den naklen Muhill b. Halîfe'nin şöyle dediğini anlattı: Ali (as.) ile Muâviye arasında mütareke kararı alınınca karşılıklı olarak birbirlerine elçiler gönderdiler. Ali b. Ebî Tâlib, Muâviye'ye Adî b. Hâtim, Şebes b. Rib'î, Yezîd b. Kays ve Ziyâd b. Hasafe'yi gönderdi. Heyet Muâviye'nin huzuruna çıktı. Adî, Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi:

"Biz bizi ve sizi hak sözde bir araya getirecek ve Müslümanların akan kanını durduracak bir çözüm için, sana geldik. Aynı zamanda seni, geçmişi itibarıyla ve İslam'daki eserleri bakımından insanların en üstünü olana davet ediyoruz. İnsanlar onun üzerinde ittifak ettiler. Allah onlara yol gösterdi, onlar da itaat ettiler. Senden ve sana tâbi olanlardan başka bu işin dışında kalan yoktur. Ey Muâviye! Allah senin ve adamlarının başına Cemel Savaşının akıbetini getirmeden, bu ayrılıktan vazgeç."

Muâviye'nin Cevabı

Muâviye ona şöyle cevap verdi: "Sen arabulucu gibi değil tehdit edici olarak gelmiş gibisin. Heyhat ey Adî, ben Harb'in

oğluyum. Kuru kırbanın gürültüsü bana etki etmez. Vallahi sen Osman'ın üzerine sürülenlerdensin. Sen onun katillerindensin. Umarım ki Allah'ın öldürdüklerinden olacaksın. Heyhat ey Adî, ben kendi gücümle buradayım."

[198] Şebes b. Rib'î ve Ziyâd b. Hasafe -ilk söz hakkında kendi aralarında çekişerek- şöyle dediler: "Seninle aramızda barış olması için sana geldik. Ancak bize darbimeseller veriyorsun. Fayda vermeyen söz ve davranışları bırak. Bize ve sana fayda verecek bir cevap ver."

Yezîd b. Kays'ın Sözü

Ardından Yezîd b. Kays el-Erhabî konuştu ve şöyle dedi: Biz sana ancak bize söylenenleri sana bildirmek ve senden alacağımız cevabı götürmek üzere geldik. Ancak, sana nasihat etmekten, karşı delillerimizi ortaya koymak ve ülfet ve birleşmeye vesile olan hususları zikretmekten de imtina etmeyeceğiz. Bizim adamın değer ve faziletini bütün Müslümanlar gibi sen de bilirsin. Sence bilinmeyecek bir husus değildir ki, din ve fazilet ehli seni Ali'ye (as.) denk görmüyor ve sizi birinize alternatif görmüyorlar. Öyleyse ey Muâviye Allah'tan sakın ve Ali'ye muhalefet etme. Vallahi, biz ondan daha muttaki, dünyadan daha uzak olanı ve hayırlı meziyetleri kendinde daha çok toplayanı görmedik.

Muâviye'nin Cevabı

Muâviye Allah'a hamd ve senada bulundu ve şöyle dedi: Sizler itaate ve cemaate çağırdınız. Onun için davette bulduğunuz cemaate gelince, o ne güzel şey. Adamınıza itaat ise, biz onu uygun görmeyiz. Sizin adamınız Halifemizi öldürdü, birliğimizi dağıttı ve katilleri barındırdı. Sizin adamınız öldürmediğini söylüyor. Biz onun iddiasını bir an için reddetmesek bile adamımızın katillerini görmüyor musunuz? Bilmez misiniz ki onlar onun adamlarıdır. Onları bize teslim etsin, onlara kısası uygulayalım sonra sizin itaat ve cemaate davetinize icabet edelim.

Şebes ile Muâviye'nin Diyaloğu

Şebes b. Rib'î ona şöyle dedi: "Ey Muâviye! Eline geçirirsen Ammâr b. Yâsir'i öldürmeyi içine sindirebilir misin?" Muâviye: [199] "Beni bundan meneden bir neden mi var? Vallahi sizin adaminiz bana Sümeyye'nin³⁴ oğlunu teslim etse Osman'a karşı olmak şöyle dursun, onu Osmân b. Affân'ın kölesi Nâil³⁵ karşılığında bile öldürürüm," diye karşılık verdi. Şebes: "Göğün Rabbine yemin ederim ki bu söylediğin adil bir söz değildir. O'ndan başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki erkeklerin kelleleri alınmadıkça ve geniş olan yeryüzü sana dar gelmedikçe Ammâr b. Yâsir'i öldürmeye muktedir olamayacaksın," dedi. Muâviye: "Bu olursa yeryüzü sana daha da dar olacaktır," diye karşılık verdi. Ardından heyet geri döndü. Heyetin dönüşünden sonra Muâviye, Ziyâd b. Hasafe et-Teymî'ye haber göndererek kendisine gelmesini istedi. Ziyâd, Muâviye'nin huzuruna çıktı. Muâviye Allah'a hamd ve senada bulundu ve şöyle dedi: "Ey Rebîa mensubu kardeşim! Ali aramızdaki sıla-ı rahmi kesti, İmamımızı öldürdü ve katillerini barındırdı. Ona karşı ailen ve kabilenle senden destek istiyorum. Allah'ın ahdi ve misakıyla sana taahhütte bulunuyorum ki galip gelsem iki vilayetten hangisini istersen seni oraya vali tayin edeyim."

Ziyâd b. Hasafe'nin Cevabı

Ebu'l-Mücâhid³⁶ dedi: Ziyâd b. Hasafe'nin şöyle dediğini işittim: Muâviye sözünü tamamladıktan sonra Allah'a hamd ve senada bulundum ve şöyle dedim: "Ben Rabbimden açık bir hakikate bağlıyım. Rabbimin bana olan nimetine karşılık zalimlere destekçi olmayacağım." Ardından ayrılmak üzere kalktığımda Muâviye, yanında oturan Amr b. el-Âs'a, "Bizden kim onlardan biriyle konuşursa, hayırlı bir cevap verenleri [200] yoktur. Allah onların kökünü kazısin, hepsinin kalbi aynı şekilde çarpar."

34 Sümeyye bint Habbât. Ammâr b. Yâsir'in annesidir. Ebû Huzeyfe b. Mugîre'nin cariyesiydi. Onu Yâsir ile evlendirdi. İslam'da ilk şehittir. Ebû Cehil tarafından şehit edilmiştir. *el-Maârif*, 111-112; *el-İsâbe*, 582.

35 Taberî'de Nâtil geçer.

36 Sa'd et-Tâî el-Küfî'dir. İbn Hibbân ve Vekî' onu sika olarak zikrederler. İbn Hacer de onu güvenilir olarak kabul etmiştir. Bkz. *Takrib* ve haşiyeleri.

Muâviye'nin Ali'ye Gönderdiği Elçiler

Nasr dedi: Süleymân b. Ebî Râşid, Abdurrahmân b. Ubeyd Ebi'l-Kenûd'dan naklen bize şöyle anlattı: Muâviye, Habîb b. Mesleme el-Fihri, Şürahbîl b. es-Sımt ve Ma'an b. Yezîd el-Ahnes es-Sülemî'yi Ali'ye gönderdi. Bu zevat, Ali'nin (as.) huzuruna çıktılar. Ben de onun yanındaydım. Habîb b. Mesleme Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi:

Osmân b. Affân hidayet üzere olan bir halifeydi. Allah'ın kitabı ile amel eder ve O'nun emirlerini esas alırdı. Onun hayatı size ağır geldi ve onun ölümünü beklediniz. Sonra üzerine gittiniz ve onu öldürdünüz. Bize Osman'ın katillerini teslim et, onları ona karşılık öldürelim. Onu öldürmediğini söylüyorsan hilafeti bırak ki bu makam şûrâya verilsin. İnsanlar üzerinde ittifak ettikleri kimseyi halife seçsinler.

Ali (as.) ona, "Sen kimsin ki hilafet, hilafetten azil gibi konulara giriyorsun. Sen sus, sen ne o konumdasın ne de buna ehilsin," diye azarladı. Habîb b. Mesleme ayağa kalktı ve "Valahi beni arzu etmediğin gibi göreceksin," dedi. Ali ona, "Sen kimsin, sen süvarilerin ve piyadelerinle çıksan ne yapabilirsin? Elinden geleni yapmazsan Allah senin müstahakkını versin," diye karşılık verdi. Ardından Şürahbîl b. es-Sımt: "Konuşursam arkadaşımın söylediklerinden farklı bir şey söylemeyeceğim. Bana vereceğin cevap ondan farklı mıdır?" diye sordu. Ali (as.): "Ona verdiğim cevaptan başka, sana ve ona söyleyeceklerim vardır," dedi.

[201] Ali'nin Muâviye Elçilerine Konuşması

"Allah, Peygamber'i (sav.) göndermekle insanları dalaletten ve yok olmaktan kurtardı ve onları ayrılıktan sonra bir araya getirdi. Görevini ifa ettikten sonra Allah onu yanına aldı. Ardından insanlar Ebû Bekir'i halife yaptılar. Sonra Ebû Bekir, Ömer'i halife tayin etti. İkisi de güzel uygulamalara gittiler ve ümmeti adaletle yönettiler. Ancak Resulullah'ın (sav.) Ehl-i Beyti olduğumuz ve bu görevi daha çok hak ettiğimiz hâlde bizi dışlayarak yönetimi üstlendikleri için kendilerini eleştirdik. Ama yine de onları affettik. Sonra Osman, insanla-

rın idaresini üstlendi. Yaptığı bazı uygulamalar sebebiyle insanlar onu ayıpladı. Bunun neticesinde bazı insanlar üzerine giderek onu öldürdüler. Ardından ben uzletteyken insanlar bana 'Biatimizi kabul et,' dediler. Ben reddettim. Sonra tekrar bana 'Biati al, zira ümmet senden başkasına razı olmaz ve insanların ihtilafa düşmesinden korkarız,' dediler. Bunun üzerine onların biatini kabul ettim. Ancak bana biat eden iki adamın muhalefetiyle Allah'ın, kendisine dinin geçmişinde bir rol vermediği ve İslam'da doğru bir maziye sahip olmayan, *Talîk* oğlu *Talîk*, Ahzâb'dan bir hizip olan ve babasıyla Allah'a, Resulü'ne ve Müslümanlara husumet besleyen ve İslam'a kerhen giren Muâviye'nin muhalefeti benim için bir zaaf noktası oldu. Size hayret ediyoruz, nasıl olur da husumet içinde olmanız, kendilerine muhalefet etmemeniz ve insanlardan hiç kimseyi onlara tercih etmemeniz gereken Peygamberinizin (sav.) Ehl-i Beytini bırakıp onunla hareket ediyor ve ona itaat ediyorsunuz? Ben sizi Allah'ın kitabına, Peygamberinizin (sav.) sünnetine, bâtılı yok etmeye ve dinin hakikatlerini ihya etmeye davet ediyorum. Bu sözlerime son verirken, bizler, sizler, mümin erkek ve kadınlarla Müslüman erkek ve kadınlara Allah'tan mağfiret diliyorum."

Şürahbîl ve Ma'an'ın Sözleri

Şürahbîl ve Ma'an b. Yezîd dediler ki: "Osman'ın zulmen öldürüldüğüne şahitlik ediyor musun?" diye sordular. Ali [202] onlara, "Ben bunu söyleyemem," dedi. Onlar, "Kim Osman'ın mazlum olarak öldürüldüğünü söylemezse biz ondan berîyiz," dediler ve kalkıp gittiler. Bunun üzerine Ali (as.): "*Sen ölümlere işittiremezsin. Arkalarını dönüp giderlerken sağırlara da daveti duyuramazsın. Gözleri görmeyenleri de dalaletten hidayete erdiremezsin. Sen ancak ayetlerimize inanıp Müslüman olanlara duyurabilirsin,*"³⁷ ayetini okuyarak arkadaşlarına yöneldi ve şöyle dedi: "İmamınıza itaat etmekte ve hakkınızı korumadaki ciddiyet ve gayretiniz, bunların dalaletteki gayret ve ciddiyetlerinden daha az olmasın."

İnsanlar muharremin sonuna yaklaşıp kadar beklemede kaldılar.

Nasr dedi: Amr b. Şemir, Câbir ve Ebu't-Tufeyl'den naklen Muâviye ordusunda Tay kabilesinin sancaktarı olan Hâbis b. Sa'd et-Tâî şu beyitleri terennüm etti:

*Muharrem ayına yedi veya sekiz gün kala ölüm zamanı yaklaştı.
Kûfe ehline karşı gözle görülen bir ölümü durdurmamız seni
memnun etmedi mi?*

*Allah'ın kitabı bizi onları öldürmekten menederken yedi uzun
sure³⁸ onları da bundan menetmedi mi?*

Muâviye tarafında olan bu zat da bilahare öldürüldü.

Savaş İlanı

37 yılının muharrem ayı son bulup safer ayı girince Ali bir grup arkadaşını savaş ilanını bildirmek üzere gönderdi. Bunlar, Muâviye ordusunun kampına seslerini duyuracak kadar yaklaştıklarında içlerinden Mersed b. el-Hâris el-Ceşmî, güneşin batışı sırasında şöyle seslendi: "Ey Şam ehli! Müminlerin Emîri Ali b. Ebî Tâlib ve Resulullah'ın (sav.) ashabı size diyorlar ki, hakkınızdaki kararımızda tereddüde düştüğümüz [203] ya da sizin kalıcı olmanızı arzu ettiğimiz için savaştan imtina etmedik. Size karşı savaştan kaçınmamız muharrem ayının son bulması amacına matuftu. Şimdi biz size mütarekenin bittiğini ilan ediyoruz. Allah hainleri sevmez."

Ravi dedi: Bunun üzerine insanlar birbirlerinden ayrı durarak heyecan içinde reislerine gittiler.

Nasr, Amr b. Şemir ve Câbir'den naklen Ebu'z-Zübeyr'in şöyle dediğini anlattı: Sıffin Savaşı safer ayında vuku bulmuştu.

Savaş Hazırlığı

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd'ın rivayetine göre Ali (as.) muharrem ayı son bulduğunda Mersed b. el-Hâris el-Ceşmî'ye emir verdi. Bu emir üzerine güneş battığı sırada şöyle seslendi: "Ey Şam ehli! Müminlerin Emîri size der ki Hakkı araştırmak ve

38 "es-Seb'u'l-Mesâni" olarak geçen yedi uzun sure, Bakara suresinden Tevbe suresine kadar olan sureleri kapsamaktadır. Bu takdirde Enfal ve Tevbe sureleri tek sure olarak kabul edilmektedir.

Hakka dönmeniz için size mühlet verdim ve sizi bekledim. Size Allah'ın kitabından deliller sundum ve sizi ona davet ettim. Ancak, azgınlığınızdan vazgeçmediniz ve Hakka icabet etmediniz. Bu sebeple size savaş ilan ettiğimi bildiriyorum. Allah hainleri sevmez.”

Bunun üzerine insanlar harekete geçerek emîrlere ve reislerine gittiler. Muâviye ve Amr b. el-Âs da çıkarak birlikleri hazırlayıp askerleri seferber etmeye başladılar, ateşleri yakıldılar ve mumlar getirdiler. Ali de geceyi askerleri hazırlamak, birlikleri düzene sokmak ve ordusunu denetleyerek maneviyatını yükseltmekle geçirdi.

Ali'nin Düşmanla Her Karşılaşmasında Yaptığı Konuşma

Nasr; Ömer b. Sa'd'dan naklen şöyle anlattı: Bir adam bana Abdullah b. Cündeb ve babasından şöyle rivayet etti: Ali (as.) kendisiyle birlikte düşmanla her karşılaştığımızda bize şöyle emrederdi: Onlar size saldırmadıkça siz saldırmayın. Zira siz [204] Allah'a şükür, bir hüccet üzeresiniz. İlk saldıran da siz olmadığınız zaman sizin için onlara karşı bir başka hüccettir. Onlarla savaştığınızda onları mağlup ettiğiniz zaman kaçanı öldürmeyin, yaralıya saldırmayın onların kampında bulunanlar hariç mallarından bir şey almayın. İrzınıza sövseler, büyüklerinize ve salihlerinize küfretseler dahi hiçbir kadına eziyet etmeyin. Zira onlar ruhen, aklen ve fiziken zayıftırlar. Hatta bize müşrik olanlarına bile dokunmamamız emrediliyordu. Hatta Cahiliye döneminde kişi copla veya demir çubukla saldırdığında kendinden sonra zürriyeti bile onunla ayıplanırdı.

Ali'nin Savaşmaya Teşvik Eden Konuşması

Nasr; Ömer b. Sa'd, İsmâîl b. Yezîd [İbn Ebî Hâlid³⁹] ve Ebû Sâdık'tan naklen Hadramî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Ali'nin üç yerde insanları savaşa teşvik ettiğine şahit oldum. Cemel, Sıffin ve Nehrevan'da şöyle diyordu: “Ey Allah'ın kulları! Allah'tan sakının, gözlerinizi yumun, sesinizi kısıyın, kelamı azaltın ve kendinizi muharebeye, kovalamaya, mübarezeye,

39 İsmâîl b. Ebî Hâlid, Ebû Abdullah, tâbiündendir. Hicrî 146'da Küfe'de vefat etmiştir. Bkz. *el-Maârif*, 211.

boğaz boğaza gelerek kavgaya alıştırın. Sebat edin. 'Allah'ı çokça anın ki, kurtuluşa eresiniz.'⁴⁰ 'Birbirinizle çekişmeyin. Yoksa başarısız olur ve gücünüz gider. Sabredin Allah sabredenlerle beraberdir.'⁴¹ Allah'ım onlara sabrı aşkla, onları zafere nail eyle ve onların ecrini büyük eyle."

Sancakların Bağlanması ve Komutanların Tayini

- [205] Nasr; Amr b. Şemir, Câbir, Muhammed b. Ali, Zeyd b. Hasan ve Muhammed b. el-Muttalib'den⁴² şöyle nakletti: Ali (as.) ve Muâviye sancakları bağladılar, komutanları tayin ettiler ve birlikleri oluşturdular. Ali, süvarilerin başına Ammâr b. Yâsir'i, piyadelere Abdullah b. Büdeyl b. Verkâ el-Huzâî'yi getirdi. Sancağı Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs ez-Zührî'ye tevdi etti. Sağ kanada Eş'as b. Kays'ı, sol kanada Abdullah b. Abbâs'ı, sağ kanadın piyadelerine Süleymân b. Surad el-Huzâî'yi, sol kanadın piyadelerine Hâris b. Mürre el-Abdî'yi getirdi. Merkeze Kûfe ve Basra'nın Mudar kabilelerini, sağ kanada Yemen kabilelerini, sol kanada da Rebîa kabilelerini konuşlandırdı. Kabile sancaklarını da bağlayarak onları belli başlı kişilere teslim etti ve onları reis ve komutanları olarak görevlendirdi. Kureys, Esed ve Kinâne'nin başına Abdullah b. Abbâs'ı, Kinde'ye Hucr b. Adî'yi, Basra bölgesindeki Benî Bekirli'lere Hudaýn b. el-Münzir'i, Basralı Temîme Ahnef b. Kays'ı, Huzâa'ya Amr b. el-Hamık'ı, Kûfe'nin Bekir'ine Nuaym b. Hübeyre'yi, Basra'nın Sa'd ve Ribâb'ına Cârîye b. Kudâme es-Sa'dî'yi, Becîle'ye Rifâa b. Şeddâd'ı, Kûfe'nin Zühel'ine Yezîd b. Rüveym eş-Şeybânî'yi, Basra'nın Amr ve Hanzala'sına A'yen b. Dubey'a'yi, Kudâa ve Tay kabilelerine Adî b. Hâtim'i, Kûfe'nin Lehâzimi'ne Abdullah b. Hacer el-İclî'yi, Kûfe'nin Temîm'ine Umeyr b. Utârid'i, Ezd ve Yemen'e Cündüb b. Züheyr'i, Basra'nın Zühel'ine Hâlid b. el-Muammer es-Sedûsî'yi, Kûfe'nin Amr ve Hanzala'sına Şebes b. Rib'î'yi, Hemdan'e Saîd b. Kays'ı, Basra'nın Lehâzimi'ne
- [206] Hureys b. Câbir el-Hanefî'yi, Kûfe'nin Sa'd ve Ribâb'ına Tufeyl

40 Enfâl, 8/45.

41 Enfâl, 8/46.

42 *Lisânu'l-Mizân*'da hakkında bilgi verilmiştir. Ebân b. Beşîr ve Vehb b. Ka'b'dan rivayet etmiştir. Hakkında az bilgi mevcuttur.

Ebû Sarîme'yi, Mezhic'e Eşter b. Hâris en-Nehaî'yi, Kûfe'nin Abdülkays'ine Sa'saa b. Sûhân'ı, Kûfe'nin Kays'ına Abdullah b. Tufeyl el-Bekkâî'yi,⁴³ Basra'nın Abdülkays'ına Amr b. Hanzala'yı, Basra'nın Kureyş'ine Hâris b. Nevfel el-Hâşimî'yi, Basra'nın Kays kabilesine Kabîsa b. Şeddâd el-Hilâlî'yi, kabilelerinden uzak düşmüş ve karma muhariplere Kâsım b. Hanzale el-Cühenî'yi görevlendirdi.

Muâviye ise, süvarilere Ubeydullah b. Ömer b. el-Hattâb'ı, piyadelere Müslim b. Ukbe el-Mürri'yi, sağ kanada Abdullah b. Amr b. el-Âs'ı, sol kanada Habîb b. Mesleme el-Fihri'yi getirdi. Sancağı Abdurrahmân b. Hâlid b. Velîd'e verdi. Merkezde yer alan Dımaşk ehline Dahhâk b. Kays el-Fihri'yi, sağ kanadı oluşturan Humus ehline Zülkelâ' el-Himyerî'yi, yine sağ kanatta yer alan Kinnesrîn ehline Züfer b. el-Hâris'i, sol kanatta yer alan Ürdün ehline Süfyân b. Amr el-A'ver es-Sülemî'yi, yine sol kanatta yer alan Filistin ehline Mesleme b. Muhallem'i, Humus ehli piyadelerine Havşeb Zî Züleym'i, Kays'ın piyadelerine Tarîf b. Hâbis el-Elhânî'yi, Ürdün ehli piyadele- [207] rine Abdurrahmân b. Kays el-Kaynî'yi, Filistin piyadelerine Hâris b. Hâlid el-Ezdî'yi, Dımaşk'ın Kays kabilesi piyadelerine Hümmâm b. Kabîsa'yı, Humus bölgesindeki Kays ve İyâd kabilelerine Bilâl b. Ebî Hübeyre el-Ezdî ile Hâtım b. el-Mu'temir el-Bâhilî'yi, sağ kanadın piyadelerine Hâbis b. Sa'd et-Tâî'yi, Dımaşk Kudâa'sına Hassân b. Bahdel el-Kelbî'yi, Ürdün bölgesindeki Kudâa'ya Hubeyş b. Dülce el-Kaynî'yi, Filistin Kinâne'sine Şerîk el-Kinânî'yi, Ürdün bölgesindeki Mezhic'e Muhârik b. Hâris ez-Zübeydî'yi, Filistin Lahm ve Cüzâm'ına Nâtil b. Kays el-Cüzâmî'yi,⁴⁴ Ürdün Hemdan'ına Hamza b. Mâlik el-Hemdânî'yi, Yemen Has'âm kabilesine Hamel b. Abdullah el-Has'âmî'yi,⁴⁵ Ürdün Gassân kabilesine Yezîd b. el-Hâ-

43 Abdullah b. et-Tufeyl b. Savr b. Muâviye b. Ubâde b. el-Bekka el-Âmirî Hz. Ali'nin savaşlarına katılmıştır. Benî el-Bekka, Rebîa kabilelerindendir. Bkz. *el-İştikâk*, 179; *el-İsâbe*, 6328.

44 Nâtil b. Kays b. Zeyd eş-Şâmî el-Filistinî, Muâviye'nin komutanlarından. Hicrî 66 senesinde öldürülmüştür. *Tehzibu't-Tehzib*; *el-İştikâk*, 225.

45 İbn Asâkir, *Târihu Dımaşk'ta* hâl tercümesini vermiştir. Sıffîn Savaşında Muâviye tarafında yer almıştır. Has'âm kabilesinin emiriydi. İbn Asâkir, XI. 551.

ris'i, kabilelerinden uzak kalmış olanlara el-Ka'ka' b. Ebrehe el-Kelâî'yi⁴⁶ atadı. Bu zat iki grubun karşılaştığı ilk günde öldürülmüştür.

- [208] Nasr, İsmâîl b. Ebî Umeyre ve Şa'bî'den rivayet ettiğine göre Ali (as.) sağ kanada Abdullah b. Büdeyl b. Verkâ' el-Huzâî'yi, sol kanada ise Abdullah b. Abbâs'ı tayin etti.

Fudayl b. Hadîc'ten rivayet edildiğine göre Ali (as.), Kûfe ehlinin süvarilerine Eşter'i, Basra ehlinin süvarilerine Sehl b. Huneyf'i, Kûfe ehlinin piyadelerine Ammâr b. Yâsir'i, Basra ehlinin Mısır'dan Sıffîn'e gelmiş olan Kays b. Sa'd'ı tayin etti. Ayrıca yanına Hâşim b. Utbe ile oğlunu da verdi. Basra Kurrâlarına Mes'ûd b. Fedekî et-Temîmî'yi tayin etti. Kûfe Kurrâları ise İbn Büdeyl ve Ammâr b. Yâsir'in komutasında kaldı.⁴⁷

Hamd Allah'a mahsustur. Allah'ın salat ve selamı Efendimiz Peygamber Muhammed'e ve Ehl-i Beytine olsun. (Aka-binde ise dördüncü cüz yer almaktadır.)

(Nasr dedi: Ömer'den nakledildi. Yezîd b. Muâviye'nin kölesi Kâsım'dan naklen Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir dedi.)

Beşinci cüzde Abdülvehhâb'ın nüshasında onun el yazısıyla şu notu gördüm:

- [209] Hepsi, eş-Şeyh Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebâr'dan aşağıdaki zevat tarafından işitilmiştir: Kâdî'l-Kudât Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed ed-Dâmeğânî, iki oğlu Kâdî Ebû Abdullah Muhammed⁴⁸ ve Ebu'l-Hüseyin Ahmed, Ebû Abdullah Muhammed b. el-Kâdî, Ebu'l-Feth b. el-Beydâvî, eş-Şerîf Ebu'l-Fadl Muhammed b. Ali b. Ebî Ya'lâ el-Hasanî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Karamî ve Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî tarafından 494 senesinde okuması suretiyle rivayet nakledilmiştir.

46 İbn Asâkir, hâl tercümesini vermiştir; XXXV. 369.

47 İbnü't-Tuyûrî'nin nüshasındaki III. bölümün sonu.

48 es-Semânî, *el-Varaka*, 219'da hâl tercümesini vermiştir. Yâkût da, *Mu'cemü'l-Büldân*'da onunla ilgili bilgi vermiştir. Bağdat'ta bir süre kadılık yapmıştır. Hicrî 400 yılında Dâmeğân'da doğmuş, 498'de vefat etmiştir.

IV. BÖLÜM

Ravi: Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rebî' b. Hişâm en- Nehdî [211] el-Hazzâz

Ravi: Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ukbe b. el-Velîd

Ravi: Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sâbit

Ravi: Ebû Ya'lâ Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer el-Harîrî.

Ravi: Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sayrafi

Ravi: Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî

Ravi: Muzaffer b. Ali b. Muhanned b. Zeyd b. Sâbit (İbnü'l Münec-cim adıyla bilinir)

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla [213]

Sika Üstad Şeyhu'l-İslâm Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî bize nakletti. Şöyle dedi:

Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sayrafi, kendisine okumam suretiyle, 484 Rebiülâhir ayında bize anlattı. Dedi ki:

Sika Üstad Şeyhu'l-İslâm Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî bize nakletti. Şöyle dedi:

Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sayrafi, kendisine okumam suretiyle, 484 Rebiülâhir ayında bize anlattı. Dedi ki:

Ebû Ya'lâ Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer şöyle dedi:

Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sâbit b. Abdullah b. Muhammed b. Sâbit es-Sayrafi bize nakletti:

Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ukbe şöyle dedi:

Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ukbe şöyle dedi:

Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rebî' b. Hişâm en-Nehdî el-Hazzâz şöyle dedi:

Ebu'l-Fadl Nasr b. Müzâhim şöyle dedi:

Muâviye'nin Komutanları

Ömer dedi: Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir, Yezîd b. Muâviye'nin kölesi Kâsım'dan şöyle rivayet etti: Muâviye, ordusunun sağ kanadına Zülkelâ'ı, sol kanadına da Habîb b. Mesleme el-Fihri'yi komutan yaptı. Dımaşk'tan hareket ettikleri günden itibaren ordunun öncü birliğinin başına Ebu'l-A'ver es-Sülemî'yi getirmişti. Aynı zamanda Dımaşk süvarilerinin başında aynı zat bulunuyordu. Amr b. el-Âs ise bütün süvarilerin komutanıydı. Bütün piyadelerin başında ise Dahhâk b. Kays bulunuyordu. Dımaşk piyadelerinin başında Müslim b. Ukbe el-Mürri vardı. Şam ehlinen bazı kişiler ölmeye söz vermişlerdi. Bu sebeple kendilerini sarıklarıyla bağladılar. Bunlar beş saf hâlindeydi. Savaş vaziyeti aldıklarında ise on bir saf hâlinde meydana çıktılar. Irak ehli de bunlara karşı on bir saf hâlinde meydana çıktılar.

Savaşın Başlaması

- [214] Savaş 37 yılının safer ayının çarşambaya rastlayan ilk gününde başladı. Kûfe ehlinen meydana çıkan askerlerin başında Eşter, Şam ehlinen muhariplerinin başında da Habîb b. Mesleme vardı. Gün boyunca şiddetli bir muharebe yaptılar. İki taraf birbirine zayıat verdirerek çekildiler. İkinci gün Hâşim b. Utbe sayısı ve teçizatı iyi süvarilerin başında savaş meydanına çıktı. Şam ordusundan onlara karşı Ebu'l-A'ver es-Sülemî çıktı. Atlılar, atlılara, piyadeler piyadelere saldırıyordu. İki taraf da birbirlerine karşı sebat ve sabır içinde savaştılar. Günün sonunda iki taraf çekildi. Üçüncü gün Ammâr b. Yâsir çıktı. Karşısına Amr b. el-Âs meydana çıktı. İki taraf kıyasıya bir şekilde savaştılar. Ammâr şöyle diyordu:

“Ey Müslümanlar! Allah'a ve Resulü'ne karşı düşmanca hareket eden, onlarla savaşan, Müslümanlara zulmeden ve müşriklere yardım eden, sonra Allah dinini izhar edip Resulü'nü muzaffer kılmayı irade buyurduğunda da, Peygamber'e (sav.) gelerek Müslüman olduğunu söyleyenı görüyor musunuz? Vallahi o kimse, isteyerek değil kerhen Müslüman olmuştur. Allah'a yemin ederim ki biz onu Müslümana husumet etmek

ve zalime sevgi beslemekle tanırız. Bilesiniz ki bu şahıs Muâviye'dir. Onu lanetleyin. Allah ona lanet etsin. Ona karşı savaşın zira o Allah'ın nurunu söndürmek isteyen ve Allah'ın düşmanlarına destek verenlerdendir.

Ammâr b. Yâsir'in Mücadelesi

Ammâr'ın safında ve atlıların başında Ziyâd b. en-Nadr vardı. Ammâr ona emir vererek atlılarla hamle yapmasını istedi. Ziyâd hamle yaptı, ancak karşı taraf sebat içinde direndiler. Ammâr ise piyadelerle saldırarak Amr'ı bulunduğu yerden söküp attı. Aynı gün Ziyâd ana bir kardeşi olan ve Âmir oğullarından olan Muâviye b. Amr el-Ukaylî ile mübarezeye çıktılar. İkisi de anaları Benî Zübeyd'den Hind adındaki bayandı. Karşılaştıklarında durdular ve kim olduklarını birbirlerine sordular. Bunun üzerine birbirlerine karşı savaşmaktan imtina ettiler. Ardından iki taraf o gün için muharebeye son vererek yerlerine çekildiler. [215]

Amr'ın Sancağının Hikâyesi

Nasr, Abdurrahmân el-Mes'ûdî'den nakletti: Yûnus b. Erkam b. Avf, Bekir b. Vâil kabilesinden yaşlı bir zattan naklen bana şöyle anlattı:

Sıffîn'de Ali ile beraberdik. Amr b. el-Âs bir mızrak ucuna siyah bir kumaş parçası takarak onu taşıdı. Bazı insanlar bu sancağın Resulullah (sav.) tarafından kendisine verildiğini söylediler. Olay Ali'ye anlatılınca şöyle dedi: "Bu sancağın hikâyesini bilir misiniz? Resulullah (sav.) Allah düşmanı Amr'a bu sancağı gösterdi ve şöyle buyurdu: "Bu sancağı muhtevasıyla kim almak ister?" Amr: "Ey Allah'ın Resulü! Sancağın muhtevası nedir?" diye sorunca, Resulullah (sav.): "Onunla bir Müslümana karşı savaşmayacak ve onu bir kâfire yaklaştırmayacaksınız," diye cevap verdi. Amr onu aldı. Allah'a yemin ederim ki onu müşriklere yaklaştırdı ve Müslümanlarla savaştı. Tohumu çatlatan ve havayı yaratana yemin ederim ki onlar Müslüman olmadılar, belki teslim oldular ve küfrü gizlediler. Kendilerine destek veren kimseler olunca bize karşı olan husumetlerine geri döndüler. Ancak, namazı terk etmediler.

Şam Ehlinin İmanı Hakkındaki Tartışmalar

Nasr, Abdülazîz b. Siyâh bana Habîb b. Ebî Sâbit'ten naklen şöyle dediğini anlattı: Sıffîn Savaşında bir adam Ammâr'a dedi ki: "Ey Ebu'l-Yakzân! Resulullah (sav.): "İnsanlarla, onlar Müslüman oluncaya kadar savaşın. Müslüman olurlarsa, bana karşı canlarını ve mallarını korumuş olurlar," diye buyurmadı mı? Ammâr, "evet, ancak Allah'a yemin ederim ki, bunlar Müslüman olmadılar belki teslim oldular ve küfürlerini gizlediler. Destekçi buluncaya kadar küfürlerini gizlediler," dedi.¹

- [216] Nasr, Abdülazîz'den rivayetle Habîb b. Ebî Sâbit'in şöyle dediğini rivayet etti: Münzir es-Sevrî² bana Muhammed b. el-Hanefîyye'nin şöyle dediğini anlattı: Allah[ın Resulü] onlara vadinin yukarisından ve aşağı tarafından gelip de vadileri muharip birliklerle doldurunca teslim oldular ve destekçi buluncaya kadar bu teslimiyet içinde kaldılar.

Nasr, Fitr b. Halîfe³ ve Münzir es-Sevrî'den rivayetle Ammâr b. Yâsir'in şöyle dediğini nakletti: Vallahi bu kavim Müslüman olmadılar, belki teslim oldular ve destekçi buluncaya kadar küfrü sürdürdüler.

Muâviye Hakkında Rivayetler

Nasr; Hakem b. Zahîr, İsmâîl ve Hasan'dan, aynı rivayeti Hakem, Âsım b. Ebi'n-Necûd,⁴ Zir b. Hubeyş⁵ ve Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayetle Hasan ve İbn Mes'ûd şöyle dediler: Re-

- 1 Hz. Ali'nin Cemel ve Sıffîn savaşlarında hasımlarına yaptığı muamele kâfir ve müşriklerle yapılan muameleden farklı olmuştur. Bunlara silah kullanan asilere yapılan muameledir. Ammâr'dan nakledilen rivayet sahih ise bu, onun şahsi görüşüdür. Ammâr'ın bu konuda katı ve uzlaşmaz bir anlayışa sahip olduğu görülmektedir. (çev.)
- 2 Munzir b. Ya'lâ es-Sevrî Ebû Ya'lâ el-Kûfî; *Tehzibu't-Tehzîb*'de hâl tercümesi verilmiştir.
- 3 Fitr b. Halîfe el-Mahzûmî; *Tehzibu't-Tehzîb, el-Maârif, Meşâriku'l-Envâr*, II, 168.
- 4 Bu kişi Âsım b. Behdele el-Esedî el-Kûfî el-Mukrî'dir. Kıraat ilminde hüccet olarak kabul edilirdi. Abdurrahmân es-Selmî ve Zir b. Hubeyş'ten ders almıştır. İbn Ebi'n-Necûd olarak da bilinir. Hicrî 128 yılında vefat etmiştir. Bkz. *Tehzibu't-Tehzîb*.
- 5 Zir b. Hubeyş b. Hubaşe el-Esedî el-Kûfî, Arap dilinde insanların en bilgisiydi ve Abdullah b. Mes'ûd Arap dili hakkında ona müracaat ederdi. Hicrî 81 yılında 120 yaşında vefat etmiştir. *el-İsâbe*, 2965.

sulullah (sav.) şöyle buyurdu: “Muâviye’nin benim minberimde hutbe okuduğunu görürseniz onun boynunu vurun.” Hasan dedi: “Yapmadılar ve felaha ermediler.”

Nasr, Amr b. Sâbit ve İsmâîl’den naklen Hasan’ın şöyle dediğini rivayet etti: Resulullah (sav.) şöyle buyurdu: “Muâ-^[217]viye’yi benim minberimde hutbe okurken görürseniz onu öldürün.” Bazı raviler bana şöyle naklettiler: “Ebû Saîd el-Hudrî, yapmadık ve felaha ermedik,” diye söyledi.

Nasr; Yahyâ b. Ya’lâ ve A’mes’ten naklen Hayseme’nin şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Ömer şöyle dedi: Muâviye bir tabut içinde cehennemden en alt tabakasında olacaktır. Firavun “Ben sizin en yüce Rabbinizim,”⁶ demeseydi Muâviye’den aşağı kimse olmazdı.

Nasr; Yahyâ b. Seleme b. Küheyl, babası, Sâlim b. Ebi’l-Ca’d,⁷ Ebû Harb b. Ebi’l-Esved⁸ ve Şamlı bir zattan naklen şöyle dediğini rivayet etti: Resulullah’ın şöyle buyurduğunu duydum: “Allah’ın yarattıkları içinde en kötüler beş kişidir. İblis, kardeşini öldüren Âdem’in oğlu, kazıklarla azap eden Firavun, İsrail oğullarını dinlerinden çıkartan kişi ve Lüd kapısında kendisine biat edilen bu ümmetten bir şahıs.” Ravi der ki: Muâviye’nin Lüd kapısında biat aldığını görünce Resulullah’ın (sav.) sözünü hatırladım ve Ali’ye katılarak onunla birlikte hareket ettim.

Nasr; Ca’fer el-Ahmer, Leys ve Mücâhid’den naklen Abdullah b. Ömer’in şöyle dediğini rivayet etti: Resulullah (sav.) şöyle buyurdu: “Muâviye, İslam üzere ölmeyecektir.”

Ca’fer el-Ahmer, Leys, Muhârib b. Ziyâd’dan naklen Câbir b. Abdullah’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulullah (sav.) şöyle buyurdu: “Muâviye benim milletim üzere ölmeyecektir.”

6 Nâziât, 79/25.

7 Adı Sâlim b. Ebi’l-Ca’d Râfi’ el-Gatafânî el-Eşcaî’dir. Hicrî 98 yılında vefat etmiştir.

8 Ebû Harb b. Ebi’l-Esved ed-Dîlî el-Basrî, sikadır ve bir rivayete göre asıl adı Mihcen, başka bir rivayete göre de Atâ’dır. Hicrî 108 yılında vefat etmiştir. *Tehzîbu’t-Tehzîb*.

[218] Nasr; Abdülgaffâr b. el-Kâsım ve Adî b. Sâbit'ten naklen Berâ' b. Âzib'in şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Süfyan, yanında Muâviye olduğu hâlde geldi. Bunun üzerine Resulullah (sav.) şöyle buyurdu: "Allah peş peşe gelen şu şahıslara lanet etsin. Allah'ım göğsü çıkık sırtı basık olanın müstahakını sen ver." Berâ'nın oğlu babasına: "Kastedilen kimdir?" diye sordu. O, "Muâviye'dir," diye cevap verdi.⁹

Nasr; Kays b. er-Rebî' ve Süleymân¹⁰ b. Karm'dan naklen A'meş, İbrâhîm et-Teymî, Hâris b. Saîd ve Ali'den şöyle dediğini rivayet etti: Peygamber (sav.) rüyada gördüm. Ümmetinden gördüğüm husumet ve sapmaları ona şikâyet ettim. Bana, bak dedi. Baktım, bir de ne göreyim, Muâviye ve Amr b. el-Âs asılmış vaziyette başları önlerinde ve taşlarla yaralanmaktadır.

Nasr dedi: Ömer bana Yahyâ b. Ya'lâ b. Abdülcebbâr b. Abbâs, Ammâr ed-Dühnî¹¹ ve Ebu'l-Müsennâ'dan naklen Abdullah b. Ömer'in şöyle dediğini anlattı: Muâviye ile Firavun'un tabutları arasında bir derecelik fark vardır. Firavun'un derecesinin daha düşük olması, onun, "*Ben sizin en yüce Rabbini-zim,*" demesinden dolayıdır.

9 Yukarıda zikredilen rivayetlerin sıhhat derecesi elbette muhaddisler tarafından ilmi kriter ve ölçülerle ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu bağlamda söylemek gerekir ki bu rivayetlerdeki üslup ve muhteva oldukça sorunludur. Resulullah bu insanlarla zamanında savaşmaktan imtina etmemiş ve mücadele etmiştir. Ancak, bunlar Müslüman olmuş Resulullah'ın peygamberliği ve rehberliğinde İslam toplumuna katılmışlardır. Resulullah da onları bu çerçeve içerisinde affetmiş ve kabul etmiştir. Aksi bir durum olsaydı Resulullah açıkça bunu ilan eder ve mücadeleyi sürdürürdü. Bunu gizli bir şekilde yapmazdı. Aslında bu üslup Hz. Ali'nin üslup ve anlayışıyla da bağdaşmaz. Nitekim müellifin bu kitapta Hz. Ali'den naklettiği rivayette onun Muâviye ve taraftarlarına lanet okumayı yasakladığı ve bunu çirkin kabul ettiği anlatılmıştır. (Bkz. Ali'nin Hucr b. Adî ve Amr b. el-Hamîk'a nahiyesi ara başlığı altındaki bölüm: s. 103.) Muâviye ve taraftarlarının siyasi görüşleri ve meşru Halife Hz. Ali'ye savaş açmaları elbette mazur görülebilir. Ancak Resulullah'ın üslup ve tarzına hatta Hz. Ali'nin anlayışına aykırı bu bayağı ve kıymeti harbiyesi olmayan üslup ile Resulullah'a haksızca isnatta bulunmaktadır ve ucuz mezhep taassubundan başka bir anlamı yoktur. (çev.)

10 Süleymân b. Karm b. Muâz Ebû Dâvûd el-Basrî en-Nahvî. İbn Hacer, hafızasının zayıf olduğunu söylemiştir. Şiidir. *Takribu't-Tehzib*.

11 Ammâr b. Muâviye ed-Dühnî Ebû Muâviye el-Becelî el-Kûfî. Güvenilir bir kişidir. Şia yanlısıdır. *Takribu't-Tehzib*.

Nasr; Ebû Abdurrahmân'dan naklen şöyle dediğini anlattı: Alâ' b. Yezîd el-Kureşî bana Ca'fer b. Muhammed'in şöyle dediğini rivayet etti: Yezîd b. Erkam, Muâviye'nin huzuruna girdi. Amr b. el-Âs'ın yatak üzerinde yanında oturmakta olduğunu görünce ikisi arasında oturdu. Bunun üzerine Amr ona, "Başka oturacak bir yer bulamadın mı ki Müminlerin Emîri'nin arasında oturup bizi birbirimizden ayırıyorsun?" diye söyledi. Zeyd, Resulullah bir gazadayken siz ikiniz de onunla beraber bulunuyordunuz. İkinizi bir arada görünce size dikkatlice baktı, ardından ikinci ve üçüncü günde de sizi görmüş ve aynı dikkatle size bakmış ve üçüncü günde şöyle buyurmuştu: [219] "Muâviye ile Amr b. el-Âs'ı bir arada görürseniz onları ayırın. Zira ikisi hayır üzere bir araya gelmezler."

Nasr; Muhammed b. Fudayl,¹² Yezîd b. Ebî Ziyâd'dan naklen Süleymân b. Amr b. el-Ahvas el-Ezdî'nin şöyle dediğini anlattı: Ebû Hilâl bana Ebû Berze el-Eslemî'nin şöyle dediğini duyduğunu anlattı: Onlar Resulullah (sav.) ile birlikte bulundukları bir sırada şarkı sesi duydular. Ona kulak kabartıp da içlerinden biri sesin geldiği tarafa gitti, sonra döndü. Olay şarabın haram kılınmasından önceydi. Adam dedi ki: "Onlar Muâviye ve Amr b. el-Âs'tır biri söylüyor öbürü de tekrarlıyor." Şöyle diyorlardı:

Bir yardımcı ki kemikleri görülmektedir. Onu savaştan menetti ki öldürölüp defnedilmesin.

Bunun üzerine Resulullah (sav.) ellerini kaldırarak şöyle buyurdu: Allah'ım onları fitneye düşür. Allah'ım onları ateşe at.

Nasr; Muhammed b. Fudayl, Ebû Hamza es-Sümâlî¹³ ve Sâlim b. Ebî Ca'd'dan naklen Abdullah b. Ömer'in şöyle dediğini rivayet etti: Muâviye'nin tabutu cehennemde Firavun'un tabutu üzerindedir. Bunun nedeni ise Firavun'un, "*Ben sizin en yüce Rabbinizim,*" demesidir.

12 Muhammed b. Fudayl b. Gazvân ed-Dabbî Ebû Abdurrahmân el-Kûfî. Güvenilir kişidir. Şiiliği ile eleştirilmiştir. Hicrî 195'te vefat etmiştir. *Tehzîbü't-Tehzîb*.

13 Sâbit b. Ebî Safiyye es-Sümâlî Ebû Hamza. Babasının adı Dinâr'dır. Bir rivayete göre de Saîd'dir. Kûfelidir. Zayıftır ve Râfızîdir. Halife Ebû Ca'fer döneminde vefat etmiştir. *Takrîbu't-Tehzîb*.

Nasr; Şerîk, Leys ve Tâvûs'tan naklen Abdullah b. Ömer'in [220] şöyle dediğini rivayet etti: Resulullah'a (sav.) gittim. Şöyle dediğini işittim: "Şu yönden bir adam gelecek. O sünnetim üzere ölmeyecektir." Bu durumdan çok müteessir oldum. Gelmek üzere elbisesini giyip gelmekte olan babamı bırakarak çıktığımda Muâviye ile karşılaştım.

Nasr; Belîd b. Süleymân'dan¹⁴ şöyle rivayet etti: A'meş bana Ali b. el-Akmer'in¹⁵ şöyle dediğini anlattı: Muâviye'ye gitmiştik. İşimizi bitirdikten sonra, "Resulullah'ı (sav.) görüp onu yakından tanıyan bir zata gitsek," diye söyledik. Bu maksatla Abdullah b. Ömer'e giderek ona, "Ey Resulullah'ın (sav.) arkadaş! Bize gördüklerin hakkında konuşsan," diye söyledik. O şöyle dedi: «Bu adam –Muâviye'yi kastetmektedir– bana haber gönderdi ve dedi ki: "Benim aleyhimde konuştuğunu duyarsam boynunu vuracağım," dedi. Ben onun huzurunda dizlerim üzerine çöktüm ve "Dilerim ki senin askerlerinin en keskin kılıcı boynumun üzerine insin," diye karşılık verdim. O, "Vallahi seninle vuruşmak veya seni öldürecek değildim," dedi. Ancak, bu uyarı yine de Resulullah'ın (sav.) onun hakkında söylediğini duyduğumu size iletmekten beni alıkoyamayacaktır. Bir gün Resulullah'ın (sav.) kendisine haber göndererek gelmesi için onu davet ettiğini gördüm. Nitekim Resulullah'ın (sav.) kâtipliğini yapıyordu. Daveti götüren şahıs geldi ve yemek yiyordu ve dedi: Resulullah (sav.): "Allah onu doyurmasın. Doyabileceğini düşünüyor musunuz?" Bir gün de babası ve kardeşiyle seyreliyordu. Resulullah (sav.) onlara baktı. Ebû Süfyân bineğin üzerindeydi. Kardeşlerden biri de bineği çekiyor, öbürü de sürüyordu. Resulullah (sav.): "Allah'ım bineği çekene, bineğin sırtında olana ve onu sürene lanet et," diye buyurdu. Biz ona, "Bizzat sen mi duydun?" diye sorduk. İbn Ömer: "Evet, hilafı hakikat bir ifadem olduysa gözlerim gibi iki kulağım da sağır olsun," diye cevap verdi.»

14 Adı Telîd b. Süleymân el-Muhâribî'dir. Ebû Süleymân ya da Ebû İdrîs el-Kûfî el-A'rac olarak da bilinir. Râfızî olup raviliği zayıftır. Belîd olarak bilinir ve Hicrî 190 yılında ölmüştür. *Takribu't-Tehzib*.

15 Adı Ali b. el-Akmer b. Amr el-Hemdânî el-Vâdiî'dir. Kûfeli ve sikadîr. *Takribu't-Tehzib*.

Nasr; Abdülazîz b. el-Hattâb, Sâlih b. Ebi'l-Esved ve İs- [221]
mâil'den naklen Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etti: Resu-
lullah (sav.) şöyle buyurdu: "Muâviye'yi minberimde hutbe
okurken görürseniz onu öldürünüz."

Muhammed b. el-Hanefiyye ve İbn Ömer'in Vuruşması

Nasr, ardından Amr b. Şemir'in rivayetine dönerek şöyle dedi:

Ertesi gün Muhammed b. Ali b. Ebî Tâlib meydana çıktı. Karşısına ise Ubeydullah b. Ömer b. el-Hattâb çıktı. İkiisiyle beraber çok sayıda muharip de meydandaydı. Çok şiddetli bir muharebe oldu. Ubeydullah b. Ömer, Muhammed b. el-Hanefiyye'ye¹⁶ haber göndererek kendisiyle mübarezeye çıkmasını istedi. Muhammed bu talebi kabul ederek hasmı üzerine gitti. Ali onu görünce, "Bu iki kişi kimdir?" diye sordu. Ona, "İbnü'l-Hanefiyye ve İbn Ömer'dir," denildi. Bunun üzerine Ali bineğini sürerek oğlu Muhammed'i çağırdı ve ona, "Bineğimi tut," dedi. Muhammed bineği tuttu. Ali, Ubeydullah'ın üzerine giderek ona, "Seninle ben vuruşacağım, beri gel," dedi. Ubeydullah: "Seninle düello yapmaya ihtiyaç yok," dedi ve geri çekildi. İbnü'l-Hanefiyye babasına, "Beni onunla mübarezeden menettin. Vallahi bıraksaydın onu öldüreceğimi ümit ederim," dedi. Ali: "Ey oğlum! Ben onunla vuruşsaydım onu öldürürdüm. Sen de onunla vuruşsaydın onu öldüreceğini ümit ederim. Seni öldüremeyeceğini sanırım," dedi. Muhammed: "Ey babam! Bu fâsıka, alçak ve Allah düşmanına karşı bizzat sen nasıl çıkarsın? Vallahi babası bile senden kendisiyle mübarezeye çıkmanı istese ona karşı bile çıkmanı münasip görmedim," deyince Ali: "Oğlum, [babası hakkında söz söyleme] ancak hayır söyle, Allah ona rahmet etsin," diye karşılık verdi.

Ardından iki taraf savaş meydanından çekilerek bir müddet için beklediler. Beşinci gün Abdullah b. Abbâs ve Velîd b. Ukbe karşı karşıya geldiler. Şiddetli bir çatışma oldu.

16 Asıl adı Muhammed b. Ali b. Ebî Tâlib'dir. Hz. Ali'nin oğlu, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kardeşidir. Ancak annesi Hz. Fâtîma değil, Havle bint Ca'fer el-Hanefiyye'dir. Onu ayırt etmek için annesinin adıyla anılmaktadır. Kendisi İslam kahramanlarından birisiydi, aynı zamanda muttaki ve ilim sahibi bir zattı. Hicri 81 yılında vefat etmiştir. *Vefeyâtu'l-A'yân*, I. 449; *Tabakâtu İbn Sa'd*, V. 66.

[222] **Abdullah b. Abbâs ile Velîd b. Ukbe'nin Vuruşması**

İbn Abbâs, Velîd'in üzerine gitti. Velîd, Abdülmuttalib oğullarına sövmeye başladı ve "Ey İbn Abbâs! Akrabalık bağına kestiniz ve imamınızı öldürdünüz. Allah'ın sizin hakkınızdaki hükmünü gördünüz mü? Umduğunuzu bulamadınız ve emelinize ulaşamadınız. İnşallah Allah sizi helak edecek ve bizi size galip kılacaktır," dedi. İbn Abbâs ona seslenerek kendisiyle vuruşmak istediğini söyledi. Ancak, Velîd bundan imtina etti. İbn Abbâs o gün şiddetli bir mücadele yaptı. Öğleye doğru iki taraf da bir üstünlük sağlamadan geri çekildiler. Günlerden pazardı.

Şimr'in Ali'ye İltihak Etmesi

Nasr; Ömer b. Sa'd'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Yahyâ, Zührî'nin şöyle dediğini anlattı: Aynı gün Şimr b. Ebrehe b. Sabbâh el-Himyerî, Şamlı bazı Kurrâlarla Ali'ye iltihak etti. Bu olay Muâviye ve Amr b. el-Âs'ın gücünü zayıflattı. Amr, Muâviye'ye, "Şam ehliyle Resulullah'a çok yakın olan, elle dokunulur bir akrabalığı bulunan, İslam'daki kıdemi hiç kimseyle mukayese edilemeyen ve muharebelerde sahip olduğu güç ve cesarete Resulullah'ın hiçbir sahabisinin sahip bulunmadığı bir adamla savaşmak istiyorsun. O aynı zamanda Muhammed'in (sav.) bilinen, ileri gelen, kıdemli, silahşor ve abit sahabileriyle senin üzerine geldi. Bunların insanların gönüllerinde bir mehabetleri vardır. Öyleyse Şam ehlini, zorlukların haşinliğine, azlığın darlığına ve zorluğa sevk et. Onları rahatlatmadan [223] ümitlenmeye alıştı. Savaşın uzaması kendilerinde bir usanç ve bıkkınlığa sebep olmaması ve hayal kırıklığından üzüntü ve bedbinliğe kapılmamaları için bu husus önemlidir. Ne kadar unutsan da bil ki bâtil üzeresin."

Orduya Hitabeler

Muâviye'nin Şam Ordusuna Konuşması

Ey insanlar! Canlarınızı ve kellelerinizi bize ödünç verin. Başarısız olmayın ve tembellik göstermeyin. Bugün tehlikelere katlanma, hakikat ve koruma günüdür. Siz haklısınız. Eli-

nizde hüccet ve gerekçeleriniz vardır. Sizler ancak biati ihlal eden ve akıtılması haram olan kanı akıtanlara karşı savaşıyorsunuz. Onların gökte haklı görülecek bir mazeretleri yoktur.

Ardından Amr b. el-Âs minberde iki basamak çıkarak Allah'a hamd ve senada bulundu ve şöyle dedi: Ey insanlar! Savaş donanımı tam olanları öne alın. Zırhı ve teçhizatı eksik olanları arkaya bırakın. Bir an için kellelerinizi ödünç verin. Artık hak menziline varmıştır. Ortada zalim ve mazlum vardır.

Nasr; Ömer b. Sa'd, Ebû Yahyâ ve Muhammed b. Talha'dan naklen Ebû Sinân el-Eslemî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Ali'ye, Muâviye ve Amr'ın konuştukları ve insanları kendisine karşı kıskırttıkları haberi ulaştırılınca, insanların toplanması için emir verdi. Bunun üzerine insanlar toplandı. Ravi dedi: Ali'yi yayına dayanmış olarak gördüm. Resulullah'ın (sav.) ashabını yanında toplamıştı. İnsanlara Resulullah'ın ashabının büyük çoğunluğunun yanında olduğunu ima etmek istiyordu.

Ali'nin Muâviye ve Amr'ın Tahriklerine Karşı Konuşması

Ey insanlar! Sözlerimi dinleyiniz ve anlayınız. Kibir ve ben- [224]
cillik bir tür gaddarlıktır. Hamaset ve gurur da bir tür kibirlenmedir. Şeytan her zaman hazır olan bir düşmandır. Size bâtılı vadediyor. Bilesiniz ki Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Birbirinizle çekişmeyin. Yardım etmeyerek birbirinizi hor ve zelil bırakmayın. Dinin kuralları birdir ve yolları dosdoğrudur; kim ona uyarsa hedefe ulaşır, onu terk eden dalaletе düşer, ondan ayrılan helak olur. Müslüman emanete ihanet etmez. Vaadine muhalefet etmez ve yalan söylemez. Biz rahmet evinin insanlarıyız. Bizim sözümüz doğrudur. Davranışımız istikamet üzeredir. Peygamberlerin sonuncusu bizdendir. İslam'ın rehberleri bizdendir. Kitabın okuyucuları da biziz. Sizi Allah'a ve Resulü'ne çağırıyor, düşmanına karşı cihat etmek, O'nun emir ve rızasını gerçekleştirmek, namazı ikame etmek, zekâtı vermek, hacca gitmek, ramazan ayında oruç tutmak ve feyi hak sahiplerine dağıtmak için kararlı olmaya davet ediyoruz. Hayret verici bir durumdur ki Muâviye b. Ebî Süfyân ve Amr b. el-Âs insanları kendi iddialarına göre dine davet

ediyorlar. Malumunuzdur ki ben Resulullah'a (sav.) hiç muhalefet etmedim ve ona hiç karşı gelmedim. Kahramanların geriye çekildikleri ve kalplerin korkudan titrediği yerde onun imdadına yetişerek canımla korudum. Bu, Allah'ın bana olan bir lütfudur. Bundan dolayı O'na hamd ediyorum. Resulullah ruhunu teslim ettiğinde başı benim kucağımdaydı. Onun gasil işini tek başıma ifa ettim. Allah'ın mukarrebun melekleri de bana yardım ediyorlardı. Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın dilediği hariç, peygamberlerinden sonra ihtilaf ve tefrikaya düşen hiçbir ümmet yoktur ki bâtil üzere olanları, hak üzere olanlara galip gelmiş olmasın.

Ammâr'ın Kayıplara Karışması

Ravi dedi: Ebû Sinân el-Eslemî şöyle dedi: Ammâr b. Yâsir'in şöyle dediğini işittim: Müminlerin Emîri size [öncesinde ve sonrasında] ümmetin onun hilafeti üzerinde istikameti [225] bulamayacağını size bildirmiş oldu. Bunun üzerine insanlar, düşmana karşı savaşmakta basiretleri bağlanmış hâlde dağıldılar. [Ancak yine de hazır beklediler.]

Ali'nin Hutbesi

Nasr; Amr b. Şemir ve Mâlik b. A'yen'den naklen Yezîd b. Vehb'den şöyle rivayet etti: Ali: "Daha ne zamana kadar topyekûn bir hâlde düşmana karşı savaşmayacağız," dedi. Ardından salı günü ikindiden sonra ayağa kalktı ve bir hutbe irat etti. Şöyle dedi:

"Bozduğu yapılamayan, yaptığı da bozulamayan Allah'a hamd olsun. Dilerse ne bu ümmetten ne de yarattıklarından iki kişi ihtilaf etmez, bu ümmet O'nun emri hakkında çekişmez ve nimetine eren O'nun ihsanını inkâr etmez. Mukadderat bizi ve bu insanları bu mekânda karşı karşıya getirdi. Rab-bimiz bizi görmekte ve iştirmektedir. Dilese intikamı acilen alır ve istediğini değiştirdi. Böylece Allah zalimi yalanlamış ve hakkın akıbetini bildirmiş olurdu. Ancak, Allah dünyayı amel yurdu, ahireti de ceza ve mükâfat yeri kıldı. *'Ki kötülük yapanları yaptıklarından dolayı cezalandırsın ve iyilik yapanı*

*güzel bir mükâfata nail kılsın.*¹⁷ Yarın düşmanla karşılaşın. Onun için bu gece kıyamınız uzun olsun. Çok Kur'an okuyun ve Allah'tan sabır ve zafer dileyin. Onlarla karşılaştığınızda ciddi, kararlı ve sadık olun."

Muharebeye Hazırlık ve Ka'b b. Cuayl'in Şiiri

Ali hitabesini yaptıktan sonra ayrıldı. İnsanlar da kılıçlarını, mızraklarını ve oklarını hazırlayıp bakımını yapmaya koyuldular. Yanlarından geçen Ka'b b. Cuayl et-Tağlibî şu beyitleri dile getirdi:

Ümmet artık acayip bir hâldedir. Hakimiyet ise yarın galip gelenin elindedir.

Benim sözüm doğrudur yalan değil. Yarın Arapların ünlüleri he- [226] lak olacak.

Yarın Rabbimize mülaki olacak ve hesap vereceğiz. Allah'ım hasımları sevindirecek duruma bizi düşürme.

Benzerlerini ve soyundan olanları terk edenler yarın kül gibi savrulup dağılacaklar.

Tabii ki güzellik, hayâ, şeref ve asaletten sonra.

Sancakların Bağlanması ve Komutanların Görevlendirilmesi

Akşam olunca Ali çıktı ve sabaha kadar insanları savaş vaziyetine soktu. Sancakları teslim etti, komutanları görevlendirdi ve birlikleri oluşturdu. Ayrıca bir çağırıcıyı gönderek Şam ehline seslenmesini emretti. Çağırıcı: "Ey Şam ehli! Sabah savaş için yerinizi alın," diye seslendi. Bunun üzerine Şamlılar kamplarında bağrıışmaya başladılar ve Muâviye'nin yanında toplandılar. Muâviye süvarileri hazırladı, sancakları bağladı, komutanları görevlendirdi ve birlikleri oluşturdu. Sonra, "Öncü askerler nerede?" diye seslendi. Bunun üzerine Humus ehli sancakları altında ve Zülkelâ' el-Himyerî'nin komutasında meydana çıktılar. Sonra, "Ürdün ehli nerede?" diye seslenildi. Onlar da sancakları altında ve [Ebu'l-A'ver] Süfyân b. Amr es-Sülemî komutasında meydana indiler. Ardından "Kınnesrînliler nerede?" diye seslenildi. Onlar da sancakla-

rı altında ve Züfer b. el-Hâris'in komutasında ileriye atıldılar. Sonra "Emîrin askerleri nerede?" diye seslenildi. Bunun üzerine Dimaşklılar merkez birliği olarak sancakları altında ve Dahhâk b. Kays el-Fihri komutasında meydana çıktılar ve Muâviye'nin etrafında döndüler. Akabinde Ebu'l-A'ver ve Amr b. el-Âs onların komutasındaki askerlerle yürüyüşe geçerek Irak ordusuna yakın bir yerde durdular. Amr, Iraklılara baktı. Onları azımsadı ve onlarla karşılaşmayı arzu etti. Zira Şamlılar daha fazlaydı ve neredeyse Iraklıların iki misliydi. Akabinde Amr b. el-Âs, Muâviye'nin yanına döndü ve ona, "Seninle olan ahit ve anlaşmamızı biliyorsun. Bu işi bana tevdi et ve Ebu'l-A'ver'e haber göndererek [onu benden uzak tut]," diye söyledi. Bunun üzerine Muâviye, Ebu'l-A'ver'e, "[227] lah'ın bende ve sende olmayan bir görüş ve tecrübesi vardır. Onu süvarilerin başına getirdim. Sen süvarilerle beraber falanca tepeye gidip orada konuşlanın ve Amr'ı, komutasındaki askerlerle baş başa bırakın," diye talimat gönderdi. Ardından Amr b. el-Âs geldi ve oğluna, "Ey Abdullah!" diye seslendi. Abdullah: "Emret," diye cevap verdi. Sonra, "Ey Muhammed b. Amr!" diye seslendi. Muhammed: "Emret," dedi. Amr onlara, "Zırhlıları ileriye, zırhsızları da geriye alın ve bıyık kesimi gibi safı kurun; zira bizim hasımlarımız büyük bir planla geldiler," dedi. Her ikisi sancaklarıyla ilerleyerek safları düzene soktular ve tekrar gözden geçirdiler. Ardından Muâviye, Kays, Kelb ve Kinânelileri süvari birliğine aldı. Diğer askerleri de piyade sınıfında bıraktı. Sonra minberine oturdu ve Yemenliler etrafında bir halka oluşturdular. Onlara, "Bu minbere kimse yaklaşmasın. Aksine davranan olursa kim olursa olsun onu öldürün," diye talimat verdi.

Birliklerin Oluşturulması

Nasr; Ömer, Hâris b. Hasire ve diğer bazı ravilerden naklen şöyle rivayet etti: Şam ve Irak ehli savaş için ayağa kalktıkları ve vuruşmak üzere karşı karşıya gelip saf hâlinde beklemeye başladıkları zaman Muâviye: "Irak ordusunun sağ cenahında kimler var?" diye sordu. "Rebîa," diye cevap verdiler. Muâviye bunlara karşılık Şam ordusunda Rebîa'dan asker bulama-

dı. Bu nedenle Himyerlileri Rebîâlılara karşı konuşlandırdı. Bunu da Himyer ve Ak arasında kura çekerek belirledi. Bunun üzerine Zülkelâ' dedi ki: "Bir irade sonucu değil, kura sonucudur." Bu söz ile Himyer'in Rebîâ'ya karşı konuşlanmasından rahatsızlığını dile getirdi. Bu söz Handef el-Hanefî'ye ulaşınca Allah'a yemin ederek ona rast geldiğinde onu öldüreceğini ya da bu yolda canını vereceğini söyledi. Ardından Himyer Rebîâ'ya karşı yerini aldı. Sekkûn ve Sekâsik'i de başında Eş'as'ın bulunduğu Kinde'ye karşı konuşlandırdı. Iraklı Hemdanlılara karşı Ezd ve Becîlelileri yerleştirdi. Iraklı Mezhiclilere karşı da Akkîleri yerleştirdi. Bunun üzerine Şamlı bir şair şu mısraları dile getirdi:

Şamlı bir Şair ile Amr b. el-Âs'ın Şiir Atışması

Mezhic'in anasının vay hâline Akkîlerden. Nitekim anaları ayakta ağlamaktadır.

Kılıçla onlara şiddetli darbeler indireceğiz. Ak'ın adamları gibi adam yoktur.

Muâviye, Iraklı Teym oğullarına karşı Hevâzin, Gatafân ve [228] Süleym'i yerleştirdi. Akkîler, ayaklarını başlarının örtüsüyle bağlamışlardı. Sonra önlerine bir taş atarak, "Bu taş kaçmadıkça biz de kaçmayacağız," dediler. Merkezdeki askerleri beş saf hâlinde yerleştirdi. Iraklılar da aynı şeyi yaptılar.

Amr b. el-Âs şöyle dedi:

Ey imanı güçlü olan askerler, ayağa kalkın ve Rahmân'dan yardım dileyin.

Bana bir haber geldi de beni çok üzdü. Ali, İbn Affân'ı öldürdü diye. Büyüğümüzü olduğu gibi bize nasıl iade edebilirsiniz, bilmem.

[Irak ehli] ona şöyle cevap verdiler:

Mezhic ve Hemdan'ın kılıçları Na'sel'i¹⁸ olduğu gibi geri vermekten imtina eder.

Rahmân'ın yarattığı gibi yeniden yaratmak ne mümkün? O mazi de kaldı. Şimdi çok farklı bir hâl var.

Şam ehlinden bir adam şöyle seslendi:

18 Uzun sakalıyla bilinen bir Mısırlıydı. Hz. Osman'a hakaret edildiği zaman Na'sel adıyla kendisine hitap ediliyordu; zira onun da sakalı uzundu. Bkz. *el-Lisân*, Na'sel maddesi.

Bize büyüğümüzü geri verin yalnızca isteğimiz bu, aksi hâlde mızrakların darbeleriyle vücudunuz parça parça olur.

Iraklı bir adam şöyle karşılık verdi:

[229] *Ölmüş ve bedeni kurumuş Na'sel'i nasıl iade edebiliriz? Kellesini vurduk ve düşürdük.*

Kadim tağutlar gibi hükmedince, idarede zulmedip ameliyle zulmedince,

Allah onun yerine en hayırlı kişiyi ihsan etti. Hem de savaşın öncüsü ve düşmanı hezimetle uğratmakta en kahraman olan biri.

Şam ehlinde İbrâhîm b. Evs b. Ubeyde es-Selmî şöyle seslendi:

Üzerinize gelen birlikleri Allah korusun. Silahşorları Osman için ağlarlar.

Yetmiş bin kişinin içinde zalim olanı yoktur. Allah'ın kitabının mücmel ve mufassalını okurlar.

Allah'ın hukukunu isterler başka istekleri yoktur. Bir de sizin işbaşına nasıl gediğinizi sorarlar.

Nasıl geldiğinizi ve bunun delillerini söyleyin evvela. Yoksa sadece düşmanlık yapmış olursunuz.

Halifenin öldürülmesinden sorumlu olanlara kisası uygulama imkân verin. O hain ve yalancı biri değildi.

Askerlerin Seferber Edilmesi

Ravi dedi: Ali, gecesini askerleri savaşa hazırlamakla geçirdi. Sabah olunca ordusuyla yürüyüşe geçti. Muâviye de Şam ehliyle karşı yürüyüşe geçti. Ali, Şam ordusundaki kabileleri işaret ederek bu kabile hangisi, diğeri hangisi gibi sormaya başladı. Ona kabileleri isimleriyle söylediler. Onları ve merkezlerini tanıyınca, Ezd kabilesine, “Bana karşı taraftaki Ezd’e karşı bana yardımcı olun.” Has’âm’a da, “Bana Şamlılar tarafındaki Has’âm’a karşı yardımcı olun,” dedi. Böylece ordusunda bulunan her kabileden, Muâviye ordusunda bulunan aynı kabileye karşı kendisine yardımcı olmasını istedi. Ancak, Becîle kabilesi gibi karşı tarafta mensupları bulunmayan ya da çok az mensubu bulunan kabilelerini Lahm¹⁹ kabilesine karşı konuşlandırdı.

19 Kabileleler iki taraf arasında bölündüğü için savaş düzeninde aynı kabilenin Şam ordusundaki muharipleriyle Irak ordusundaki muharipleri karşı karşıya geliyordu. Becîle kabilesi ise tümüyle Irak ordusunda saflarında

Çarşamba Muharebesi

İki taraf çarşamba günü karşılıklı olarak birbirlerine sal- [230] dırdılar. Gün boyunca akşama kadar şiddetli çatışmalar oldu. Akşam olunca kendi karargâhlarına çekildiler. Her iki taraf da bir galibiyet elde edememişti. Ali binmekten hoşlandığı bir katıra binerdi. Ancak, savaş başlayınca, "Bana at getirin," dedi. Ona kuyruğu uzun, koyu siyah bir at getirdiler. İki iple çekilen iki ön ayağıyla yeri eşeleyen ve kişneyen bir at. Ali ona bindi ve "*Bunu hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz. Yoksa buna imkân bulamazdık.*"²⁰ Kuvvet ve kudret ancak Yüce Allah'tandır," dedi.

Ali'nin Bineğe Biniş Tarzı ve Okudukları

Nasr; Amr b. Şemir ve Câbir'den rivayetle Temîm'in şöyle dediğini anlattı: Ali savaşa çıktığında bineğine binerken Allah'ın adını anar ve şöyle derdi: "Bize olan nimet ve büyük ih-sanından dolayı Allah'a hamd olsun. *Bunu hizmetimize vereni teşbih ve takdis ederiz. Yoksa buna imkân bulamazdık. Muhakkak Rabbimize döneceğiz.*"²¹ Ardından kibleye döner ve ellerini Allah'a açarak şöyle dua ederdi:

«Allah'ım, adımlar senin için atıldı, bedenler senin için yoruldu. Kalpler sana yöneldi. Eller sana açıldı. Gözler sana yöneldi. "*Rabbim kavmimizle aramızda hak ile hükmünü ver. Sen hüküm verenlerin en hayırlısısın.*"²² Allah'ın bereketi üzere ilerleyin. Ardından Allahü ekber, Allahü ekber, lâ ilâhe illallahu vallahü ekber. Ya Allah, ya Ahad, ya Samed. Ey Muhammed'in Rabbi! Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla. Kudret ve kuvvet ancak Yüce Allah'tandır. "[*Hamd âlemlerin Rabbine. Ahiret gününün yegâne sahibi.*] Sana ibadet eder ve senin yar-dımını dileriz."²³ Allah'ım zalimlerin gücüne karşı bizi koru.» Onun Sıffîn'deki şiarı buydu.

yer aldığı için Şam ordusundaki dengi ve muhatabı Lahm kabilesi kabul edilmiştir.

20 Zuhrûf, 43/13.

21 Zuhrûf, 43/13-14.

22 A'râf, 7/89.

23 Fâtiha, 1/1-4.

- [231] Nasr dedi: Ebyâd b. el-Eğar,²⁴ Sa'd b. Tarîf'ten²⁵ naklen Asbağ'ın şöyle dediğini rivayet etti: Ali her savaşta muhakkak şöyle seslenirdi: "*Kaf, hâ, yâ, ayın, sâd!*"²⁶

Sıffin Savaşında Ali'nin Duası

Nasr dedi: Kays b. er-Rebî', Abdülvâhid b. Hassân el-İclî'den naklen Sıffin'de Ali'nin şöyle dua ettiğini duyandan rivayetle anlattı: Allah'ım, gözler Sana yöneldi. Eller Sana açıldı. Adımlar Senin için atıldı. Diller Sana niyazda bulundu. Kalpler Sana yöneldi. Ameller hakkında Senin hükmüne başvuruldu. Allah'ım, bizimle onlar arasında hak ile hükmünü ver. Hüküm verenlerin en hayırlısı Sensin. Allah'ım, Peygamberimizin yokluğunu, sayımızın azlığını, düşmanımızın çokluğunu, arzularımızın farklılığını, zamanın zorluklarını ve fitnelerin zuhurunu sana şikâyet ediyoruz. Bize acilen bahşedeceğin acil bir fetih ve hakkın kudretini güçlendirecek ve zuhurunu müyesser kılacak bir zaferle onlara karşı bize yardım eyle.

Ali'nin Savaşa Başladığında Yaptığı Dua

Nasr dedi: Amr b. Şemir, Umrân'dan naklen Selâm b. Süveyd'in şöyle dediğini rivayet etti: Ali savaşa çıkmak istediği zaman bineğine biner ve şöyle dua ederdi: Bize bahşettiği nimetler ve büyük ihsan için âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun. "*Bunu hizmetimize veren Allah'ın şanı yücedir. Buna bizim gücümüz yetmezdi. Şüphesiz biz Rabbimize döneceğiz.*"²⁷ Ardından bineğini kible istikametine çevirir ve ellerini semaya doğru kaldırarak şöyle dua ederdi: "Allah'ım adımlar Senin için atıldı. Kalpler Sana yöneldi ve eller Sana açıldı. Gözler Sana yöneldi. Peygamberimizin yokluğunu, düşmanlarımızın çokluğunu ve arzularımızın dağınıklığını Sana şikâyet ederiz. "*Allah'ım kavmimizle bizim aramızda hak ile hükmünü ver.*

24 Tam adı el-Ebyad b. el-Eğar b. es-Sabbâh el-Küfî'dir. İbn Hibbân'a göre si-kadır. Sâlih b. Hayyân, Mücâlid ve Ubeyde ed-Dabbî'den rivayette bulunmuştur. Ondan da, Mervân b. Muâviye ve Yahyâ b. Hassân et-Temîmî rivayette bulunmuşlardır. *Lisânu'l-Mizân*.

25 Tam adı Sa'd b. Tarîf el-İşkâfî el-Hanzalî el-Küfî olup Râfızîdir. *Tehzîbü't-Tehzîb*'de hâl tercümesi vardır.

26 Meryem, 19/1.

27 Zührûf, 43/13-14.

Sen hüküm verenlerin en hayırlısısın.”²⁸ Allah'ın bereketi üzere ilerleyin. Ardından hamle yapar ve peşinden gidenle ona hasım olanı ölümün kenarına götürürdü.

Sabah Erkenden Namazı Kılması

[232]

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd, Abdurrahmân b. Cündüb'den naklen babası Cündüb'ün şöyle dediğini anlattı: Perşembe sabahı 7 Safer 37 tarihinde Ali, daha önce şahit olmadığım kadar erken bir vakitte sabah namazını kıldı. Sonra maiyetindeki insanlarla Şamlılara hücum etti. Saldırıyı bizzat kendisi başlattı. Onlar da saldırarak onu karşıladı.

Ali'nin Yaptığı Dualardan

Nasr dedi: [Ömer b. Sa'd] bana Mâlik b. A'yen ve Zeyd b. Vehb'den naklen şöyle anlattı: Ali, Şamlılar üzerine gitti. Onlar da onu karşılayınca şöyle dua etti: “Korunmuş olan, gece ve gündüzü içine alan, güneş ve ayın akış mekânı olan, gezen ve yıldızların mekânı ve ibadetten usanmayan meleklerin ikamet ettiği göğün, insanlar, hayvanlar ve haşerelere yurt kıldığın yeryüzünün, görülen ve görülmeyen sayısız büyük mahlukatın, insanların faydası için denizde yüzen gemilerin, yerle gök arasında musahhar kılınan bulutların, dalgalanan ve âlemi kuşatan denizlerin, yeryüzünde insanların istifadesi için yaratılan ve çakılmış kazıklar gibi duran dağların Rabbi olan Allah'ım, eğer bizi düşmanımıza galip kıalarsan bizi azgınlıktan koru ve hakka bağlı kıl. Eğer onları bize galip kıalarsan bize şehadeti nasip eyle ve arkadaşlarımı fitneden koru.”

Ali'nin Ordusuyla Meydana Çıkması

Ravi dedi: Şamlılar Ali'nin üzerlerine geldiğini görünce kalabalık birlikleriyle ona doğru ilerlemeye başladılar. Ali'nin [233] ordusunun sağ kanadı üzerinde Abdullah b. Büdeyl b. Verkâ' el-Huzâî, sol kanadı üzerinde Abdullah b. Abbâs bulunuyordu. Irak Kurrâları ise Ammâr b. Yâsir, Kays b. Sa'd ve Abdullah b. Büdeyl olmak üzere üç komutanın maiyetinde bulunuyorlardı. İnsanlar kendi sancakları etrafında ve birliklerinde yerle-

rini almışlardı. Ali ise merkezde kendisine bağlı olan Medine, Kûfe ve Basra askerleriyle yerini almıştı. Maiyetindeki muhâriplerin ekseriyeti Medineli Ensardan oluşuyordu. Ayrıca bizzat ona bağlı muhâripler içinde iyi vasıflarda Huzâa, Kinâne ve başka Medineli muhâripler de vardı.

Ali'nin Vasıfları

Ali, kısa boylu ve etine dolgundu. Siyah gözlü ve yuvarlak yüzlüydü. Göbekliydi. Göğsündeki kıllar fazlaydı. Avuçları dolgundu. Organları iriydi. Boynu gümüş ibrik gibiydi. Kafasının yalnızca arka kısmında saçı vardı. Omuzları iriydi. Kasılarak yürürdü. Pazusuyla kolu arasında bir uyum vardı. Âdeti bir tek parçaydı. Kolundan sıkı bir şekilde tuttuğu kimsenin nefesi âdeti kesilirdi. Esmer tenliydi. Burnu küçüktü. Savaşta adımlarını hızlı atardı. Allah kendisine izzet ve galibiyet bahşetmişti.

Ali hasımlarına maiyetindekilerle hücum etti. Muâviye ise kendisi için içine yaygılar serdirdiği büyük bir çadır kurdurmuş ve içinde oturmuştu. Sağ kanat komutanı Abdullah b. Büdeyl, [Şamlıların sol kanat komutanı] Habîb b. Mesleme'ye doğru saldırdı. Onu sürekli yerinden sürerek ve atlılarını gerileterek baskı altında tutuyordu. Nihayet öğleye doğru Muâviye'nin çadırına kadar onu gerilettiler.

[234] Abdullah b. Büdeyl'in Konuşması

Nasr; Ömer, Mâlik b. A'yen ve Zeyd b. Vehb'den rivayetle şöyle anlattı: Abdullah b. Büdeyl komutasındaki askerlere seslenerek şöyle dedi: «Muâviye hakkı olmayan bir şeyi talep etmekte ve dengi olmayan hak sahipleriyle çekişmektedir. Hakkı reddetmek için bâtil ile mücadele etmektedir. Arap ve Ahzâb ile sizin üzerinize gelmiştir. Onlara dalaleti güzel göstermiş ve kalplerine fitne sevgisini aşılamıştır. Onlara bu işi yüklemiştir. Onların günahlarını artırmıştır. Sizler ise Rabbinizden bir nur ve apaçık bir delil üzeresiniz. Düşük ve kaba insanlarla savaşın. Onlardan korkmayın. Elinizde ayetleri açık ve bariz olan Allah'ın kitabı varken onlardan nasıl korkarsınız? *"Onlardan korkuyor musunuz? Müminseniz bilin ki Allah, kendisinden korkmanıza da layıktı. Onlarla savaşın ki Allah si-*

zin ellerinizle onları cezalandırsın, onları rezil etsin, sizi onlara galip kılsın ve mümin olanların kalbini rahatlatınsın.”²⁹ Peygamber ile birlikte onlarla savaştım. Vallahi bugün dünden daha temiz, daha muttaki ve daha hayırlı degillerdir. Allah düşmanlarına ve düşmanlarınıza karşı savaşmak üzere kalkınız.»

Ali'nin Savaşa Teşvik İçin Yaptığı Konuşma

[235]

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd, Abdurrahîm b. Abdurrahmân³⁰ ve babasından³¹ naklen şöyle dedi: Müminlerin Emîri Ali insanları teşvik etti ve şöyle dedi: İzzet ve azamet sahibi Allah sizi acı bir azaptan kurtaracak ve sizi hayra yaklaştıracak bir ticaretin yolunu göstermiştir. Allah'a ve Resulü'ne iman. Allah yolunda cihat. Bunun sevabı ise günahların affı, adn cennetinde güzel ikametgâhlar ve Allah'ın büyük rızasıdır. Allah size sevgisini haber vermiştir. *"Allah, kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bir bina gibi ve saf hâlinde yaşayanları sever."*³² Öyleyse muhkem bir bina gibi saflarınızı düzgün tutun. Zırhlıları öne zırhsızları geriye alın. Dişlerinizi sıkın. Bu, kılıçları başlardan uzak tutar, sebat ve kalplere sükûnet verir. Seslerinizi kısın. Zira bu, başarısızlığı uzaklaştırır ve vakara götürür. Mızrakların gölgesinde savaşın. Sancaklarınızı eğmeyin ve indirmeyin. Sancakları yalnızca cesur ve iyi savunan, zorluklarda sabır gösteren, iyi muhafaza eden, sancaklarınızı koruyan, etrafında dört dönen ve önünde ve arkasında savaşanlara teslim edin. Her biriniz yeterince görevini ifa etsin ve hasmına karşı şiddetli bir şekilde vuruşsun. Hasımını arkadaşına yük etmesin. Böylece hem hasmı hem de arkadaşının hasmı arkadaşının üzerine yüklenecekler. Bu da kişi için bir aşağılık [236] ve kınanma vesilesidir. Bu nasıl yapılabilir ki bir kişi iki kişiyle mücadele ederken başka bir kişi ise eli kolu bağlı olarak beklesin, hasımını arkadaşına havale ederek kendisi kaçsın ve onları seyretmekle yetinsin. Kim böyle davranırsa Allah'ın ga-

29 Tevbe, 9/12-13.

30 Adı Abdurrahîm b. Abdurrahmân b. Muhammed el-Muhâribî Ebû Ziyâd el-Kûfî'dir. Hicrî 111 yılında vefat etmiştir. *Tehzîbu't-Tehzîb*.

31 Babası Abdurrahmân b. Muhammed b. Ziyâd el-Muhâribî Ebû Muhammed el-Kûfî'dir. Hicrî 95 yılında vefat etmiştir.

32 Saf, 61/4.

zabına uğrar. Öyleyse Allah'ın gazabına maruz kalmayın. Zira dönüşünüz Allah'adır. Allah şöyle buyurur: *"De ki: Ölümden veya öldürülmekten kaçarsanız kaçış size fayda vermez. Öyle yapmanız bile yaşayacağınız süre pek azdır."*³³ Allah'a yemin ederim ki dünyanın kılıcından kaçarsanız ahiretin kılıcından kurtulamazsınız. Doğruluk ve sabırda güç arayın. Zira zafer sabırdan sonra gelir.

Saîd b. Kays'ın Kunâsırîn'de Yaptığı Konuşma

Nasr; Amr b. Şemir, Câbir ve Şa'bî'den naklen Mâlik b. Kuddâme el-Erhabî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Saîd b. Kays, Kunâsırîn'de adamlarına hitaben bir konuşma yaptı. Şöyle dedi: «Hamd, bizi dine hidayet eden, Kitabına bizi mirasçı kılan ve Peygamberini göndermekle bize ihsanda bulunan Allah'a mahsustur. Peygamber'i âlemlere rahmet, Müslümanlara lider ve müminlere rehber kıldı. O peygamberlerin sonuncusu, mazidekilerle geçmiş olanlar üzerinde Allah'ın büyük hüccetidir. Allah'ın salâtı, rahmeti ve bereketi onun üzerinde olsun. Allah'ın iradesi ve takdiri bizi düşmanlarımızla Kunâsırîn'de karşı karşıya getirdi. Sevdiğimiz ve sevmediğimiz hâller için Allah'a hamd olsun. Bugün için kaçış bize yakışmaz. Gün ne kaçma günü ne de firar etme günüdür. Allah bizi öyle bir nimete mazhar kıldı ki onun şükrünü eda edemez ve kıymetini hakkıyla takdir edemeyiz. Bu nimet Muhammed'in seçkin ashabıyla beraberiz. Onlar bizim tarafımızdadırlar. Kullarına nazır olan Allah'a yemin ederim ki liderimiz organları kesik bir Habeşî de olsa, Bedir mücahitlerinden bizimle beraber yetmiş sahâbi bulunması durumunda gönül rahatlığı ve göz aydınlığıyla ona rıza göstermemiz gerekirken, reisimiz Peygamberimizin amcazadesi, Bedir mücahidi, sadık insan, küçüklüğünde namaz [237] kılan, büyüklüğünde Peygamberimizle birlikte cihat ederken Muâviye esaret bağlarından kurtulmuş bir "talîk" ve "bir talîk" oğluysa ona nasıl itaat etmeyiz!? Hâlbuki Muâviye kaba insanları saptırarak onları cehennem azabına müstahak kılmış ve ayıplanacak duruma düşürmüştür. Allah onları zillete ve küçük

33 Ahzâb, 33/16.

duruma düşürecektir. Bilesiniz ki yarın düşmanlarınızla karşı karşıya geleceksiniz. Allah'ın takvasına sarılın ve ciddiyet ve kararlılık içinde hareket edin. Doğruluk ve sabra sarılın. Zira Allah sabredenlerle beraberdir. Siz onları öldürürseniz kazanacaksınız. Onlar sizi öldürürlerse bununla bedbaht olacaklar. Vallahi sizden kim onlardan birini öldürürse Allah onu adn cennetine mazhar kılacak ve maktulü de cehenneme duçar edecektir. *"Azap onun için hafifletilmeyecek ve içinde ümitsizce kalacaktır."*³⁴ Allah dostlarını koruduğu gibi bizi ve sizi de korusun ve O'na itaat eden ve takvasına sarılanlardan kılsın. Bize, size ve bütün müminlere Allah'tan mağfiret diliyorum.»

Sonra Şa'bî dedi: Yemin ederim ki Saîd b. Kays, davranışlarında sadık olduğu gibi konuşmasında ifade ettiklerinde de sadıktır.

Muâviye ile Amr Arasında

Nasr dedi: Amr b. Şemir, Câbir'den naklen Ebû Ca'fer ve Zeyd b. Hasan'ın şöyle dediklerini rivayet etti: Muâviye, Amr b. el-Âs'tan Şamlıları savaş düzenine sokmasını istedi. Amr ona, "Ebû Tâlib'in oğlu öldürülür ve her taraf senin hâkimiyetine girerse, benim hükmüm de geçerli olacaksa," diye karşılık verdi. Muâviye ona, "Senin hükmün Mısır'la sınırlı değil mi?" diye sordu. Amr: "Mısır cennetin bedeli olabilir mi? Hem Ebû Tâlib'in oğlunun öldürülmesi hiç hafifletilmeyecek ve içindekilerin ümitsizce orada kalacakları cehennem azabının sebebi olacaktır." Muâviye: "Ebû Tâlib'in oğlu öldürülürse senin de hükmün geçerli olacaktır. Ancak, yavaş ol insanlar sesini duymasın," diye cevap verdi. Bunun üzerine Amr onlara, «Ey Şam ehli! Savaş düzenine girin ve kellelerinizi Rabbinize emanet edin. Rabbiniz olan Allah'tan yardım dileyin ve Allah düşmanlarıyla düşmanlarınıza karşı cihat edin. Onları öldürün, Allah onları öldürsün ve yok etsin. *"Sabredin. Yeryüzü Allah'ındır. Onu kullarından dilediğine miras kılacaktır. Akıbet takva sahiplerinindir."*³⁵»

34 Zuhrûf, 43/75.

35 A'râf, 7/128.

[238] **Eşter'in Kunâsırin'de Yaptığı Konuşma**

Nasr dedi: Amr b. Şemir, Câbir'den naklen Fadl b. Edhem'in şöyle dediğini anlattı: Babam bana anlattı: Eşter, Kunâsırin'de karga gibi siyah bir at üzerinde olduğu hâlde bir konuşma yaptı. Şöyle dedi:

Yükseklerdeki gökleri yaratan Allah'a hamd olsun. "*Rah-mân, Arş'a istiva etmiştir. Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunan şeylerle toprağın altında olanlar hep O'nundur.*"³⁶ Güzel imtihanı ve tezahür eden nimetleri için ona hamd ederim. Sabah ve akşam hamd olsun. Allah'ın hidayet ettiği kimse gerçek hidayet üzeredir. Dalaletle duçar ettiği kimse de haktan uzaklaşmıştır. Allah'tan başka ilah olmadığına, bir olduğuna ve ortağı olmadığına şahadet ederim. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna da şahitlik ederim. Allah onu doğruluk ve hidayet elçisi olarak göndermiş ve müşriklere rağmen din davasında onu galip kılmıştır. Allah'ın salatı ve selamı onun üzerine olsun. Allah'ın hükmü ve takdiri sonucu mukadderat bizi yeryüzünün bu bölgesine sevk etti. Bizi burada düşmanımızla karşı karşıya getirdi. Allah'a hamd olsun ki O'nun nimeti, minneti ve ihsanı sebebiyle gözümüz aydın ve gönüllerimiz hoştur. Onlara karşı savaşmaktan dolayı sevabın güzelini umuyor ve cezadan kurtulmayı diliyoruz. Peygamberimizin amcazadesi ve Allah'ın kılıçlarından biri olan Ali b. Ebî Tâlib bizimledir. Resulullah (sav.) ile birlikte namaz kılmıştır. Çocukluğundan ihtiyarlığına kadar hiç kimse namazda onu geçemedi. Hak yoldan hiç sapmadı, haddi aşmadı ve yanlış yapmadı. Allah'ın dininde fakih, O'nun koyduğu hükümlerde ilim sahibidir. Asil görüş, güzel sabır ve iffet sahibidir. Allah'tan sakının ve ciddiyet ve kararlılık içinde olun. Bilin ki siz haklısınız, onlar ise bâtil üzeredir. Zira Muâviye ile birlikte savaşıyorlar. Sizler ise yüze yakın Bedir mücahidiyle ve Muhammed'in (sav.) diğer ashabıyla berabersiniz. Sizin sancaklarınızın çoğu Resulullah'tan (sav.) kalma sancaklardır. Muâviye'nin sancakları ise [239] Resulullah'a karşı taşınan müşriklerin sancaklarıdır. Bunlarla

savaşmakta tereddüt edenler ancak kalbi ölmüş olanlardır. Siz iki güzelden biriyle ödüllendirileceksiniz. Ya fetih ya da şehadet. Allah bizi ve sizi koruduklarını koruduğu sebep ve vesilelerle korusun. Kendime ve size Allah'tan mağfired diliyorum.

Zülkelâ"ın Kunâsırın'deki Konuşması

Nasr dedi: Amr b. Şemir, Câbir ve Şa'bî'den naklen Sa'saa b. Sûhân el-Abdî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Zâmil b. Amr el-Cüzâmî'nin şöyle dediğini işittim: Muâviye, Zülkelâ"dan insanları Ali'ye ve taraftarları olan Iraklılara karşı savaşmaları için onları teşvik edecek bir konuşma yapmasını istedi. Bunun üzerine atını bağladı -Zülkelâ' Muâviye'nin adamları içinde en tehlikelisiydi.- sonra şöyle konuştu: «Allah'a hamd olsun. Çok, sürekli artan, açık ve aydınlatan bir hamd. Sabah ve akşam O'na hamd olsun. O'na hamd eder, O'ndan yardım diler, O'na iman eder ve O'na tevekkül ederim. Vekil olarak Allah yeter. Allah'tan başka ilah olmadığına bir ve ortaksız olduğuna şehadet ederim. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna da şahitlik ederim. İsyanın zuhur ettiği, taatin zaafa uğradığı, yeryüzü zulüm ve dalaletle dolduğu, dünya fitne ateşiyle tutuştuğu ve Allah'ın düşmanı İblis'e yeryüzünün her tarafında itaat edildiği ve bütün insanları hâkimiyeti altına aldığı bir sırada Allah Peygamberini gönderdi. Allah onunla dünyanın fitne ateşini söndürdü, çakılan zulüm kazıklarını söktü, İblis'in gücünü zaafa uğrattı. Muhammed (sav.) İblis'in insanları dalalete sürüklemekte beslediği ümidini kursağında bıraktı. Böylece müşriklere rağmen din davasında tümüyle galibiyeti ona ihsan etti. Allah'ın takdiri sonucu dindaşlarımızla bizi Sıffîn'de karşı karşıya getirdi. Bizce malumdur ki hasımlarımızın içinde Resulullah ile önemli bir hizmeti ve geçmiş olanlar vardır. Ancak, durumu enine boyuna düşündüm de Peygamberimizin damadı Osman'ın kanının akıtılmasını içime sindirecek bir gerekçe bulamadım. Hem "el-Usre" [240] ordusunu³⁷ donatan, satın aldığı bir evi Resulullah'ın Mesci-

37 Tebük Gazvesinde hayatı ihtiyaç maddeleri, zahire ve su ihtiyacının karşılanmasında sıkıntılar yaşandı. Her on kişi nöbetleşe bir deveye biniyordu.

dine ilave ederek büyüten, bir kuyuyu satın alarak ammeye vakfeden ve Resulullah'ın, iki kızı Gülsum ve Rukiyye ile evlendirdiği ve Peygamber'in kendisiyle ahitleştiği bir kişidir. Hata ettiyse ondan daha hayırlı olan da hata etmiştir. Nitekim Allah Peygamberine, "*Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlayacaktır,*"³⁸ diye buyurmuştur. Musa da bir insan öldürmüş ve Allah'tan mağfiret dileyerek Allah onun günahını bağışlamıştır. Hiç kimse günahsız değildir. Yine bizce malumdur ki Ebû Tâlib'in oğlunun Resulullah ile güzel bir mazi si vardır. Ancak, Osman'ı öldürmediyse de onu terk etmiştir. Oysaki din kardeşi, amcazadesi, bacanağı ve halasının oğludur.³⁹ Ayrıca Irak'tan kalkarak diyarınız olan Şam üzerine gelmişlerdir. Onların çoğunluğu Osman'ı ya öldürmüş ya da terk ederek zor durumda bırakmıştır. Öyleyse Allah'tan yardım dileyin ve sebat edin. Ey Ümmet! Vallahi bir imtihanla karşı karşıyasınız. Gece gördüğüm rüyada biz ve Irak ehli kendi aramızda bir Mushafı kılıçlarımızla vuruyor ve hep beraber "Allah'tan sakının," diye sesleniyorduk. Vallahi biz ölünceye kadar savaş meydanını terk etmeyeceğiz. O hâlde Allah'tan sakının ve niyetler Allah için olsun. Zira Ömer b. el-Hattâb'ın Resulullah'tan (sav.) naklen şöyle dediğini işittim: "Birbirle-[241] riyle savaşanlar niyetleriyle haşrolacaklar." Allah bize ve size sabır ihsan etsin ve her konuda yardımcımız olsun. Bana ve size Allah'tan mağfiret diliyorum.»

Yezîd b. Esed el-Becelî'nin Şam Ehline Konuşması

Nasr; Amr b. Şemir, Câbir ve Âmir'den naklen Sa'saa el-Abdî'nin⁴⁰ [Ebrehe b. es-Sabbâh'ın] şöyle dediğini rivayet etti: Sıf-

Bazen bir hurmayı bile paylaşmak zorunda kalıyorlardı. Hatta devesini kesip karnındaki sıvıyı içenler vardı. Osmân b. Affân ordunun ihtiyaçları için bin dinar harcamıştı. Konu hakkında bkz. Tevbe, 9/17. ayet ve siyer kitapları.

38 Fetih, 48/2.

39 Birinci derecede amca çocukları değil uzak amcaların oğullarıdır. Hz. Osman'ın büyük dedesi Abdişems ile Peygamberimizin büyük dedesi Hâşim, Abdimenâf b. Kusay b. Kilâb'ın oğullarıdır.

40 Adı Sa'saa b. Sûhân el-Abdî'dir. Büyük ve muhadram (Cahiliye ve İslam dönemlerini yaşamış) bir tâbiidir. Fesahat sahibi ve sika birisidir. Muâviye'nin hilafeti döneminde ölmüştür. *Tehzîbü't-Tehzîb*.

fîn günü Yezîd b. Esed el-Becelî [Şamlılara] bir konuşma yaptı. Üzerinde yeşil kumaştan bir kaftan ve başında siyah bir serpuş vardı. Kılıcının kabzasından tutmuş, kılıcın ucunu yere koymuş ve ona dayanmış hâlde hitap ediyordu. Sa'saa dedi: Ebrehe'nin⁴¹ bana anlattığına göre Yezîd, Arapların en güzel, en cömert ve en güzel konuşan simalarındandı. Şöyle hitap etti:

"Hamd bir ve kahhar, ihsan ve celal sahibi, aziz ve cebbar, hilim sahibi, bağışlayan, ulu ve yüce, ihsan sahibi, diledikçe yapan, cömert ve nimeti bol, güzelliğin kaynağı, iyilik ve ikram sahibi Allah'a hamd ederim. O, ticaret ve dostluğun geçerli olmadığı günün sahibidir. Güzel imtihanı ve daimi nimetleri için, her hâlde ve sıkıntıda ve bollukta O'na şükrederim. Mükemmel nimetleri ve büyük nimetlerine, gece ve gündüzü [242] aydınlatan bir hamd ile hamd ederim. Sonra şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Tektir ve şeriki yoktur. Bu hayatta ve vefattan sonra kurtuluş kelimesidir ve ceza günü kurtuluş vesilesidir. Yine şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve resulüdür. O, seçilmiş peygamberdir ve hidayet imamıdır. Allah'ın salâtı ve selamı üzerine olsun. Sonra Allah'ın takdiri sonucu bizi ve dindaşlarımızı yeryüzünün bu bölgesinde karşı karşıya getirdi. Allah bilir ben bu işten hiç hoşlanmıyordum. Ancak, karşı taraf yutkunmamıza hiç fırsat vermediler. Kendimize yönelmemize de imkân vermediler. Ahiretimiz için durup düşünmemize de fırsat vermediler. Nihayet gelip aramıza indiler. Haremimize ve toprağımıza ayak bastılar. Bildiğimiz kadarıyla onların içinde akıllılar olduğu gibi düşük insanlar da vardır. Biz kadın ve zürriyetimiz hakkında bu düşük insanlara güvenmiyoruz. Dindaşlarımızla savaşmak istemedik. Ancak, bizi mecbur ettiler ve kerhen de olsa onlarla savaşma noktasına geldik. *İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn*. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Allah'a yemin ederim ki bir sene önce ölmek isterdim. Ne var ki Allah bir şey dilerse kullar o işi reddedemez. Azim Allah'tan yardım dileriz. Kendim ve sizler için Allah'tan mağfiret dilerim."

41 Ebrehe b. es-Sabbâh el-Habeşî ya da el-Himyerî. İbn Hacer, *el-İsâbe*'de ona yer vermiştir.

Amr b. el-Âs ile Iraklı bir Şairin Atışması

Nasr dedi: Ömer'in rivayetinde Mâlik b. A'yen ve Zeyd b. Vehb'den naklen Amr b. el-Âs'ın o gün şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Ondan sonra Ebû Hasan'a güvenme. Biz savaşı âdeti bir ipi gerer gibi gereriz.

Develeri ve binicileri çok olan bu savaş sizi değirmen gibi öğütecektir.

[243] Bunun üzerine Iraklı bir şair ona şöyle cevap verdi:

Bu savaşta Ebû Hasan'dan sakının. O iki aslan babası bir aslandır. O hem zekidir hem de sakınılan biridir.

Sizi ezecektir tıpkı tokmağın taneleri ezdiği gibi. Ey cahil hem de çok zararlı çıkacaksın.

Öyle ki doğru yolu kaçırdığınız için parmağını ısırarak ve pişmanlık duyacaksınız.

Savaştan Enstantaneler

Hayırlı Hucr ile Hayırsız Hucr'un Mübarezesi

Nasr dedi: Amr b. Şemir, Câbir ve Şa'bî'den şöyle rivayet etti: Sıffin Savaşının zor ve çetin geçen günlerinden biri olan Safer ayının yedisinde karşı karşıya gelen ilk iki silahşor Hayırlı Hucr ve Hayırsız Hucr olmuştur. Hayırlı Hucr, Ali b. Ebî Tâlib'in adamlarından Hucr b. Adî'dir. Hayırsız Hucr ise amcazadesidir. Hayırsız Hucr, Hucr b. Adî'yi⁴² mübarezeye davet etti. İkisi de Kindelidir. Hucr çağrıya cevap verdi. İkisi karşılıklı olarak birbirlerini mızrakla yaraladılar. Bunun üzerine Muâviye tarafında olan Benî Esedli bir şahıs araya girerek Adî'ye mızrakla vurdu. Ali'nin adamları da saldırarak Esedli şahsı öldürdüler. Hayırsız [Hucr] olarak bilinen Hucr b. Yezîd⁴³ ise kaçarak kurtuldu. Esedli şahıs Huzeyme b. Sâbit idi.

42 Hucr b. Adi b. Muâviye b. Cebele b. Adî b. Rebîa b. Muâviye el-Ekremîn el-Kindî. Peygamberimizi ziyaret ederek Müslüman olmuştur. Hicrî 51 yılında öldürülmüştür. Bkz. *el-İsâbe*, 1624.

43 Hucr b. Yezîd b. Seleme b. Mürre b. Hucr b. Adî b. Rebîa b. Muâviye el-Ekremîn el-Kindî. Peygamberimizi ziyaret ederek Müslüman olmuştur. Cemel Savaşına Hz. Ali tarafında katılmıştır. Daha sonra Muâviye ile temas kurmuş ve Ermenistan'a vali olarak tayin edilmiştir. Bkz. *el-İsâbe*, 1626.

Hayırsız Hucr'un Dile Getirdiği Mısralar

Nasr, Amr b. Şemir'den rivayetle Atâ b. es-Sâib'in şöyle dediğini nakletti: Mervân b. el-Hakem'in bana anlattığına göre Hucr, Hakem b. Ezher'i öldürdüğü gün şu beyitleri dile getirdi:

Ben Yemenli ve Kindeli delikanlıyım. İpek kumaştan elbiselere bü- [244] ründüm.

Ben şerefli, hayırlı ve hidayet üzere olan biriyim. Ey Hakem b. Ezher b. Fehd!

Benim baskınım, gücüm ve kararlılığım maruz kaldın. Sebat göster bu sabah yalnız başıma vuruşayım senle.

Rufâa el-Himyerî'nin Hayırsız Hucr'a Saldırması

Hayırsız Hucr, Hakem b. Ezher'i öldürünce, Rufâa b. Zâlim el-Himyerî ona saldırdı ve şu beyitleri dile getirdi:

Ben Hakem b. Ezher'in amcazadesiyim. Şerefli, büyük ve ün sahibi biriyim.

İki zirvede de Himyer krallarındanım. Ey Hucr gel de beni gör.

Ben güzel sözlü ve kral bir delikanlıyım. Yüzü aydın, nesebi güzel biriyim.

Beri gel, geriye çekilme, tökezleme.

Sıffin arazisinin Mi'fer Vadisinde geriye dönme.

Ardından Rufâa Hayırsız Hucr'a hamle yaptı ve onu öldürdü. Bunun üzerine Ali şöyle dedi: Hakem b. Ezher'e karşılık Hucr'un öldürülmesini takdir eden Allah'a hamd olsun.

Ali'nin Muâviye Ordusuna Gönderdiği Elçi

Nasr; Amr b. Şemir, Câbir ve Temîm'den naklen şöyle rivayet etti: Ali: "Kim bu Mushaf ile karşı tarafa gidip onları içindikilere davet etmek ister?" diye sordu. Bunun üzerine Saîd isminde bir genç geldi ve "Bu görevi ben yaparım," dedi. Ali sözünü tekrarladi ancak insanlar sustu ve aynı genç ileriye atılarak, "Ben bu görevin sahibiyim," dedi. Ali: "Al," dedi. Genç, Mushafı [eline] alarak Muâviye'ye götürdü. Mushaftan okudu ve onları ona davet etti. Ancak onu öldürdüler. Ravi Temîm⁴⁴ bu gencin Saîd b. Kays olduğunu söyledi.

44 Adı Temîm b. Hizlem ed-Dabbî Ebû Seleme el-Kûfî'dir. Sikadır, hicrî 100 yılında ölmüştür. Babasının adı konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Ancak, doğru olan Hizlem'dir. Bkz. *Takrîbu't-Tehzîb ve Münthe'l-Makâl*.

[245] **Komutan Abdullah b. Büdeyl'in Şamlılara Saldırması**

Nasr; Amr b. Şemir'den naklen Câbir'in⁴⁵ şöyle dediğini rivayet etti: Şa'hî'nin şöyle dediğini işittim: O gün Ali'nin maiyetinde bulunan Abdullah b. Büdeyl el-Huzâî'nin üzerinde iki kılıç ve iki zırh vardı. O hasımları üzerine yürüyerek kılıcıyla karşısına çıkanları vuruyor ve şöyle diyordu:

Sabır ve tevekkülden başka bir şey kalmadı. Kesici kılıç ve kalkani almak da.

Ardından da kıdemlilerle develerin su yolundaki yürüyüşü gibi yürümek.

Ve Allah dilediğini takdir eder ve yapar.

Abdullah b. Büdeyl, Muâviye'nin karargâhına varıncaya kadar saldırısını sürdürdü. [Muâviye kendisine biat edenlerden ölüme kadar sabırlı davranmalarını istedi. Ayrıca ordusunun sol kanadına komuta eden Habîb b. Mesleme'ye bütün askerleriyle karşı hamlede bulunması için haber gönderdi. Abdullah b. Büdeyl ise ilerleyerek düşman tarafına karşı kılıcını etkin bir şekilde kullanmaya devam etti.] Öyle ki Muâviye'yi bulunduğu yerden sürdü ve öldürülen kardeşini kastederek, "Osman için intikam!" diye seslenmeye [246] başladı. Muâviye ve adamları Osmân b. Affân'ı kastettiğini sandılar. [Muâviye bu hamle karşısında fazlasıyla geriye çekilmek zorunda kaldı ve kendisi için endişe etmeye başladı. Habîb b. Mesleme'ye ikinci ve üçüncü defa haber göndererek ondan yardım ve destek istedi. Habîb bu kez sol kanatla Irak ordusunun sağ kanadına şiddetli bir saldırı gerçekleştirdi ve onları püskürttü. Hatta İbn Büdeyl ile sadece Kurrâdan yüz adam kaldı. Bunlar da birbirlerine kenetlenerek kendilerini korumaya çalıştılar. Buna rağmen İbn Büdeyl, Muâviye'yi öldürmeye kararlıydı. Bunun için direniyor ve ona doğru ilerliyordu. Nihayet Abdullah b. Âmir onun yanına kadar gitti ve karşısında durdu.]

45 Adı Câbir b. Yezîd el-Cu'fî olup sikadır; ancak, rivayet ettiği kişiler zayıftır. Amr b. Şemir el-Cu'fî ve Mufaddal b. Sâlih el-Kûfî gibi... ayrıca sahâbi Ebû Tufeyl'den de rivayet etmiştir. Hicrî 127 veya 132 yılında vefat etmiştir. *Tezhîbü't-Tehzîb, Mîzânu'l-İ'tidâl ve Münthe'el-Makâl.*

Abdullah b. Büdeyl'in Öldürülmesi

Bunun üzerine Muâviye kendi askerlerine seslenerek, "Silahı kullanmakta zorluk çekseniz taşlarla saldırın," diye söyledi. Muâviye'nin adamları Abdullah b. Büdeyl'i taş yağmuruna tuttular ve öldürdüler. Muâviye, Abdullah b. Âmir ile birlikte cesedinin yanına gittiler. Abdullah b. Âmir sarı-ğını açıp yüzüne örttü ve ona rahmet diledi. Daha önce arkadaşı ve dostuydu. Muâviye: "Yüzünü aç," dedi. [Abdullah: "Hayır vallahi ben yaşadıkça onun cesedine zarar verilmeyecektir," dedi. Muâviye: "Yüzünü aç, ona zarar vermeyeceğiz,] onu sana bağışladım," dedi. Bunun üzerine [İbn Âmir] yüzünü açtı. Muâviye: "Kâbe'nin Rabbine yemin olsun bu onların koçuydu. Allah'ım Eşter en-Nehaî ve Eş'as el-Kindî'ye karşı da bana zafer nasip et. Vallahi bu adam, şairin⁴⁶ şu şiirinde ifade ettiği gibidir."

Savaş adamı savaş onu ısırsa, o da onu ısıtır. Savaş paçalarını sıvarsa, o da sıvar.

Hem de savunur, ölüm ona bir karış kadar yaklaştığında. Geriye [247] düşmemek için savunur.

Haremini koruyan aslan gibi. Ölüm kapısını çalarsa ondan kaçınmaz.

Huzâa'nın erkeklerine ilaveten kadınları da yapabilselerdi beni öldürürlerdi.

Yezîd b. Kays'ın Sıffîn'de İnsanları Cesaretlendirmek İçin Yaptığı Konuşma

Nasr; Amr ve Ebû Revk el-Hemdânî'den naklen şöyle rivayet etti: Yezîd b. Kays el-Erhabî, Sıffîn'de insanları savaşa teşvik etmek için şöyle konuştu:

"Gerçek Müslüman dini ve düşüncesi sağlam olandır. Vallahi hasımlarımız kaybettiğimizi gördükleri dini ayağa kaldırmak ya da yok ettiğimizi düşündükleri adaleti ihya etmek için savaşıyorlar. Onlar ancak dünyaları için savaşıyorlar. Dünyada güçlü krallar olmak için savaşıyorlar. Allah vermesin size galip

46 Buradaki şair Hâtim et-Tâî'dir. Yukarıdaki beyit onun divanından (*Arapla-rın Beş Divanı*, 121-122) alınmıştır.

[248] gelirlerse Saîd, Velîd⁴⁷ ve sefih olan Abdullah b. Âmir⁴⁸ gibi size tahakküm edecek ve meclislerinde sıradan sözler sarf edecek ve Allah'ın malını haksız yere harcayarak, 'Bu benim hakkımdır ve bundan dolayı bana günah yoktur,' diyecekler. Sanki babalarından kendilerine miras olarak kalmış gibi. Oysa o mal Müslümanların kılıç ve mızraklarıyla savaşarak elde ettikleri Allah'ın malıdır, onu kendilerine ihsan etmiştir. Ey Allah'ın kulları! Zalimlere karşı savaşın. Onlar Allah'ın indirdikleriyle hükmetmiyorlar. Onlarla savaşta hiç kimsenin eleştirisi sizi yolunuzdan alıkoymasın. Onlar size galip gelirlerse din ve dünyanızı bozacaklar. Onları biliyorsunuz ve onları denediniz. [Vallahi bu hareketleriyle sadece kötülüğü murat etmişlerdir. Benim için ve sizin için Allah'tan mağfîret dilerim.]”

Abdullah b. Büdeyl'in Hamlesi

Abdullah b. Büdeyl sağ kanadın başında olduğu hâlde ve Muâviye'nin karargâhına varıncaya kadar onlara karşı hamlesini sürdürdü. Muâviye'nin yanında, ölüm üzere ona biat edenler vardı. Muâviye'nin çevresinde toplandılar. Muâviye onlara sağ kanattaki Abdullah b. Büdeyl karşısında direnmelerini emretti. Muâviye ayrıca sol kanat komutanı Habîb b. Mesleme'ye haber göndererek bütün askerleriyle karşı tarafın sağ kanadına saldırmasını emretti ve onları hezimete uğrattı. Iraklılar bir mil kadar sağ kanattan uzaklaştılar. İbn Büdeyl'in yanında Kurrâdan yaklaşık yüz kişi kaldı. Onlar birbirleriyle kenetlendiler. İnsanlar süratle onlara doğru yöneldiler. Ali, Sehl b. Huneyf'e emrederek maiyetinde bulunan Medinelileri meydana sevk etmesini istedi. Şam ordusunun çok sayıdaki süvarileri onları karşılayıp onlara saldırdılar ve onlara sağ kanada kadar gerilettiler. Sağ kanat ise Ali'nin ve Yemen ehlinin

47 Saîd b. el-Âs ve Velîd b. Ukbe. Saîd, Kûfe ve Medine valiliği yapmıştır. Hicrî 53 yılında ölmüştür. Velîd ise Hz. Osman'ın aynı anneden doğma kardeşi idi. Kûfe valiliği yapmıştır. Şarap içtiği için Hz. Osman tarafından valilikten azledilmiş ve had cezasına çarptırılmıştı.

48 Abdullah b. Âmir b. Küreyz Hz. Osman'ın dayısının oğludur. Basra valiliğine tayin edilmiş olup yine Hz. Osman döneminde Horasan'ı fethetmiştir. Nisâbü'r'da ihrama girerek Medine'ye gitmiştir. Bunun üzerine Hz. Osman onu eleştirmiş ve ona "nıenasik ile gururlandın" demiştir. *el-İsâbe*, 6175.

de bulunduğu merkeze bitişikti. Hezimete uğradıklarında bu, [249] Ali'yi de etkiledi. Bu sebeple Ali sol kanada meyletti. Sol kanattaki Mudar da yerini terk etti. Ancak Rebîa sebat etti.

Hüseyin ve Muhammed'in Babalarını Savunmaları

Nasr, Ömer b. Sa'd ve Mâlik b. A'yen'den naklen Zeyd b. Vehb'in şöyle dediğini rivayet etti: Ali o gün oğullarıyla birlikte sol kanada doğru yer değiştirdi. Maiyetinde yalnızca Rebîa vardı. Oklar iki omzu arasına doğru atılıyordu. Oğulları onu korumak için âdeta kendilerini siper ediyorlardı. Ancak, Ali bundan hoşlanmıyor ve kendisi öne geçerek Şamlılara karşı onlara siper oluyordu. Onu korumaya çalışan oğullarını tutup önüne veya arkasına çekerek himaye etmeye çalışıyordu. Bu arada Ahmer –Ebû Süfyân'ın kölesi veya Osman'ın veya Emevilerin kölesi– Ali'yi takip ediyordu. Ali: "Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki seni öldürecekim ya da sen beni öldüreceksin," dedi. Bunun üzerine Ali'nin kölesi Keysân ona yöneldi. İkisi vuruştular. Ancak Emevilerin kölesi Keysân'ı öldürdü. Ali'ye de yaklaşıp kılıçla vurmaya çalıştı. Ancak Ali daha hızlı davranarak zırhının yakasından tuttu ve onu kaldırarak omzuna aldı. İki ayağıyla çırpındığını gördüm. Sonra onu yere çaldı ve omuz ve pazısını kırdı. Sonra Ali'nin iki oğlu Hüseyin ve Muhammed kılıçlarıyla ona saldırarak öldürdüler. Onun işini bitirdikten sonra tekrar babalarının yanına geldiklerinde Hasan yanında duruyordu. Ali Hasan'a, "Neden kardeşlerin gibi davranmadın?" diye sorunca Hasan: "Ey Müminlerin Emîri! İkisi gerekeni yaptılar bana ihtiyaç olmadı," diye cevap verdi.

Ardından Şamlılar ona yaklaştılar. Ancak, onların yaklaşması vakarlı yürüyüşünü hiç etkilemedi. Bunun üzerine Hasan ona, "Ne olur biraz acele edip de –sol kanatta direnen Rebîa'yı kastederek– düşmana karşı direnen askerlerinin [250] yanına varsak?" deyince Ali: "Ey oğulcuğum! Senin babanın aşmayacağı bir günü vardır. Süratli yürüyüş o günü geciktirmeyeceği gibi yavaş yürümek de o günü öne çekmez. Vallahi babanın umurunda değildir, ister ölüm gelip onu bulsun, ister de kendisi ölümün üzerine gitsin."

Ali, Saîd b. Kays ve Eşter

Nasr; Amr b. Şemir ve Câbir'den naklen Ebû İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti: Ali, Sıffin günü elinde bir baston olduğu hâlde çıktı ve Saîd b. Kays el-Hemdânî'nin yanından geçti. Saîd ona, "Ey Müminlerin Emîri! Birilerinin seni öldürmesinden korkmuyor musun? Zira düşmanların sana yakındır," dedi. Ali ona şöyle dedi: "Herkesin üzerinde Allah'ın koruyucuları vardır. Kişiyi bir kuyuya düşmekten, üzerine bir duvarın yıkılmasından ya da bir afete maruz kalmaktan onu korurlar. Eceli geldiği zaman o koruyucular o tehlikeler karşısında yalnız bırakırlar."

Nasr, Ömer ve Fudayl b. Hadîc'ten naklen Eşter'in kölesinin şöyle dediğini rivayet etti: Iraklıların sağ kanadı hezimete uğradığı zaman Ali hızlı bir şekilde sol kanada gelerek insanların sakin olmalarını ve yardım edilecek tarafa yönelmelerini emretti. Eşter'e de uğradı ve ona, "Ey Mâlik!" diye seslendi. Mâlik: "Emret ey Müminlerin Emîri!" diye söyledi. Ali ona, "Bu insanlara git ve onlara, fâni hayatta kalıcı olmadığınız hâlde kaçamayacağınız ölümden nereye kaçacaksınız?" söyle dedi. Bunun üzerine Eşter gitti ve kaçan insanların karşısında durarak Ali'nin söylemesini emrettiği kelimeleri söyledi ve şöyle dedi: "Ey insanlar! Ben Mâlik b. el-Hâris'im," dedi ve bu sözü tekrarlardı ancak hiç kimse ona dönüp bakmadı. Eşter ismiyle daha çok tanındığını düşünerek, "Ey insanlar! Ben Eşter'im, ey insanlar bana dönün," diye seslendi. Bunun üzerine bir kısmı ona dönerken bir kısmı ona dönüp bakmadı. Eşter on-

[251] lara, "Babanızın uzvunu ısrasınız, bugün ne kötü savaştınız! Ey insanlar! Gözlerinizi yumun ve dişlerinizi sıkın, düşmanı başlarınızla karşılayın. Sonra babaları, kardeşleri ve oğulları zulme uğramışçasına ve düşmanlarına kin ve nefretle bakarak ölüme hazırlanmışçasına şiddetle hamle yapın. Onlar kendilerinden intikam alınmasın diye kendilerini ölüme hazırlamışlardır. Vallahi bunlar size karşı ancak dininiz sebebiyle savaşıyorlar ki Sünneti söndürsünler, bidati ihya etsinler ve güzel basiretle Allah'ın sizi içinden çıkardığı duruma sizi tekrar soksunlar. Öyleyse dininiz uğruna kanlarınızı akıt-

maktan gönül huzuru içinde olun. Kaçış onursuzluktur, feyin kaybedilmesidir, hayatta ve ölümdе zillettir, dünya ve ahirette utançtır ve Allah'ın gazabı ve elim azabıdır," diye seslendi.

Daha sonra "Ey insanlar! Mezhic'i bana getirin," dedi. Mez- hic yanında toplandı. Onlara, "Taş gibi sağır kesildiniz. Valla- hi bugün Rabbinizi razı etmediniz ve düşmanları konusunda O'na ihlasla yönelmediniz. Siz savaş adamları olduğunuz ve sabah baskınlarıyla tanındığınız hâlde ve düşman kovalama silahşorları, hasımların ölümü, savaşçı Mezhic olmanıza rağ- men nasıl böyle davrandınız? Hasımlarınız size galip gelmez, kanlarınız akıtılamaz, hiçbir yerde ezilemezsiniz. Siz memle- ketinizin en keskin insanları ve kavminizin en kalabalık gru- busunuz. Bugün ne yapsanız yarına iyi bir eser olarak kala- caktır. Öyleyse yarın anılacak söz için dikkatli olun. Düşman- larınızla karşılaşmakta samimi olun. Zira Allah sabredenlerle [252] beraberdir. Mâlik'in ruhunun elinde olduğu Allah'a yemin ederim ki -Şam ehlini işaret ederek- bunlardan hiçbir adam Allah'ın dini karşısında benim yanımda bir sivrisineğin kana- dı kadar bir kıymet ifade etmez. Vallahi bugün iyi vuruşmadı- nız. Yüzümün karasını silin ki yüzüme kan gelsin. Bu büyük topluluğun hukukunu koruyun. Allah bu topluluğu dağıtırsa iki tarafındaki topluluklar da dağılacak. Tıpkı selin arkasının önünü takip etmesi gibi."

Hemdanlıların Öldürülmesi

Onlar, Eşter'e, "Bizi dilediğin yere götür," dediler. Eşter on- ların çoğuyla direniş gösterdi ve sağ kanada doğru ilerleyerek onları toparlamaya ve tekrar savaş pozisyonuna getirmeye başladı. Bu arada Hemdanlı genç savaşçılar da ona katılmaya başladılar. Yaklaşık sekiz yüz savaşçıdan oluşan bu grup da en son hezimete uğrayanlardı. Ali'nin (as.) sağ kanadında sa- vaşmış ve iyi direnmişlerdi. Bu direnişte onlardan yüz seksen kişi öldürülmüştü. On bir reisleri de öldürülenler arasındaydı. Sancağı taşıyan öldürülünce bir başka kişi sancağı taşıyordu. İlk sancaktarları Küreyb b. Şüreyh idi. Ardından sırasıyla Şü- rahbîl b. Şüreyh, Mürsed b. Şüreyh, Hübeyre b. Şüreyh, Yerîm

b. Şüreyh ve Şemr b. Şüreyh. Bu altı kardeş hepsi öldürüldü. Ardından sancağı Süfyân b. Zeyd aldı. Ardından sırayla Abd b. Zeyd, Kerib b. Zeyd sancağı devraldı ve bu üç kardeş de öldürüldü. Akabinde sancağı sırasıyla Umeyr b. Bişr ve Hâris b. Bişr aldılar ve ikisi de öldürüldü. Daha sonra sancağı Vehb b.

- [253] Küreyb Ebu'l-Kulûs aldı. Saldırıya geçmek isteyince aşiretinden bir adam ona, "[Allah seni esirgesin] bırak bu kahrolası sancağı. Onun uğruna aşiretinin eşrafı öldüler. Bari sen ölümüne gitme ve yanında kalan muhariplerin öldürülmesine sebep olma," dedi. Bunu üzerine çekildiler ve şöyle dediler: "Keşke çok sayıda Arap destekçimiz olsa da onlarla ittifak kursak ve ölünceye kadar onlarla beraber hiç çekilmeden tekrar savaşsak da zafere ersek veya öldürülsek." Tam bunu söylerken Eşter'in yanından geçiyorlardı. Eşter onlara, "Bana gelin ben sizinle ittifak edip ya galip gelmek ya da ölünceye kadar savaşmak üzere anlaşalım," dedi. Onlar da bu niyet ve azimle Eşter'e katıldılar. Ka'b b. Cuayl bu konuyla ilgili şu mısraı dile getirdi:

Görüş zafiyeti olan Hemdanlılar müttefik arayışında.

İnsanların Eşter'in Etrafında Toplanması

Eşter sağ kanada doğru ilerleyişini sürdürdü. Çekilmiş olup da vefa, hayâ ve basiret ehlinden olanlar Eşter'e döndüler. Bunun neticesinde direniş gösterdiği her birliği hezimeye uğrattı ve her topluluğu elde etti veya geri püskürttü. Bu durumdayken Ziyâd b. en-Nadr'ın kampa taşındığını gördü. "Bu kim?" diye sordu. "Ziyâd b. en-Nadr'dır. Abdullah b. Büdeyl öldürülünce, arkadaşlarıyla sağ kanatta bulunan Ziyâd ortaya atılarak sancağı aldı ve öldürülünceye kadar savaştı," diye cevap verildi. Ardından çok kısa bir süre sonra Yezîd b.

- [254] Kays'ın kampa taşındığı görüldü. Eşter: "Bu da kim?" diye sordu. "Yezîd b. Kays'tır, Ziyâd b. en-Nadr öldürülünce sağ kanadın sancağını taşıdı ve öldürülünceye kadar savaştı," dediler. Eşter: "Vallahi sabricemil, onurlu fiil işte budur. Kişi, ölmeden, öldürmeden veya savaşta sadra şifa olmadan meydandan çekilmekten utanmaz mı?" diye söyledi.

Eşter'in Savaştaki Hâl ve Tarzı

Nasr; Ömer ve Hur b. Sayyâh [en-Nehâî]'den naklen şöyle rivayet etti: Eşter atı üzerinde ve elinde Yemenî bir kalkan olduğu hâlde savaşırdı. Kalkanı aşağıya doğru indirince âdetâ kalkanından su dökülüyormuş gibi bir görüntüsü vardı. Onu yukarı kaldırınca da parıltısı gözleri kamaştırırdı. Kılıcıyla vurarak ilerler ve "Bunlar zahmet ve sıkıntılardır. Bir süre sonra bitecek,"⁴⁹ derdi.

Eşter ve İbn Cümhân

Ravi dedi: Hâris b. Cümhân el-Cu'fî, demir zırhlara bürünmüş vaziyetteki Eşter'i görünce ona yaklaştı ve "Müminlerin Emîri (as.) ve İslam cemaati için bugün gösterdiğin yararlardan dolayı Allah seni mükâfatlandırınsın," dedi. Eşter onu tanıdı ve ona, "Ey İbn Cümhân! Senin gibi biri nasıl olur da içinde bulunduğum bu hâlden geri kalabilir?" diye sordu. İbn Cümhân biraz düşününce onu tanıdı. Eşter çok iri uzun boylu ve nispeten zayıftı. Ona, "Hayır kurban olayım vallahi senin yerini bilmiyordum. Ölüme kadar senden ayrılmaya-çağım," dedi.

Eşter ve Kays'ın İki Oğlu Münkız ve Himyer

Ravi dedi: Yemen'in Nâiz⁵⁰ kabilesinden Kays'ın oğulları Münkız ve Himyer, Eşter'i görünce Münkız, Himyer'e, "Bu adamın muharebe tarzı, eğer niyeti fiili gibiyse Araplarda onun gibi bir adam yoktur," dedi. Himyer ona, "Niyet dediğin gördüğünden başka bir şey midir?" Münkız: "Korkarım ki hükümdarlık peşindedir," diye karşılık verdi.

Eşter'in Muharipleri Teşvik Etmesi

Nasr; Ömer ve Fudayl b. Hadîc'ten naklen Eşter'in kölesi-nin şöyle dediğini rivayet etti: Sağ kanattan geriye çekilenlerin büyük çoğunluğu Eşter'in etrafında toplanınca onları teşvik ederek şöyle dedi: Dışlerinizi sıkın ve başlarınızla hasımlarınıza saldırın. Zira muharebeden kaçış onuru götürür,

49 Emsâl el-Meydânî'ye göre şiir Ağlebel-İclî'ye aittir.

50 Benî Nâiz Yemen'de bir kabiledir. Bkz. *el-İştikâk*, 251.

feyden mahrumiyettir, hayatın ve ölümün zilletidir, dünya ve ahiret rûsvaylığıdır.” Ardından ikindiyle akşam arasında taarruza geçti ve onları geriye püskürterek Muâviye’nin karargâhına kadar gerilere attı.

Nasr; Ömer ve Muhammed b. İshâk’tan naklen rivayet ettiğine göre Muâviye’nin maiyetinde bulunan Amr b. Hamiyye el-Kelbî Sıffin gününde meydana çıkarak karşı tarafı mübarezeye davet etti.

[256] **Ali’nin Konuşması**

Nasr; Ömer, Mâlik b. A’yen ve Zeyd b. Vehb’den şöyle rivayet etti: Ali sağ kanadın tekrar yerine geri döndüğünü, saf düzenine tekrar girdiğini ve karşı cephedekilerin yenilgiye uğradığını ve onlarla konuşlandıkları yerlerde ve merkezlerde vuruş-tuklarını görünce yanlarına kadar geldi ve şöyle dedi: “Sizin kaçışınızı ve saflarınızı terk etmenizi gördüm. Kaba ve düşük Şam bedevilerinin sizi hezimete uğratmalarını da müşahade ettim. Oysa siz Arapların çok önemli ve şerefli insanlarısınız. Kur’an okuyarak geceleri ihya edenlersiniz. Hata edenler dalalete saptığında hak davetinin insanlarısınız. Geriye döndükten sonra dönmeseydiniz, meydanı terk ettikten sonra tekrar saldırmasaydınız muharebeden firar edenler hakkında uygulanan cezaya çarptırılmanız vacip olurdu. Benim görüşüme göre helak olanlardan olurdunuz. Son anda sizi hezimete uğrattıkları gibi onları hezimete uğratmanız, kısmen hüznümü hafifletti ve öfkemi dindirdi. Böylece sizi saflarınızdan söküp attıkları gibi onları saflarından söküp attınız. Susamış deve-lerin suya kaçışı gibi onları kılıçlarla kovaladınız ve baştakiler sondakilere karıştı. Şimdi sabır ve sebat ediniz. Huzur ve sükûnete erdiniz ve Allah iman ile size sebat ihsan etti. Kaçan bilsin ki Rabbini kızdırmış ve helak olmuştur. Kaçan için Allah’ın gazabı, daimi zillet (kalıcı ayıp, fey darlığı) ve geçim bozukluğu vardır. Firar eden kişi, firar etmekle ömrünü uzatamaz ve Rabbinin rızasına nail olamaz. Bu fiillere tevessül etmeden kişinin helak olması bunlara tevessül etmekten ve üzerinde karar kılmaktan daha hayırlıdır.”

Ali Tarafındaki Has'âm ile Muâviye Tarafındaki Has'âm'ın Reisleri

[257]

Nasr, Ömer'den şöyle rivayet etti: Ebû Alkame el-Has'âmî bize şöyle anlattı: Muâviye ile hareket eden Has'âmlıların reisi Abdullah b. Haneş el-Has'âmî, Ali ile hareket eden Has'âmlıların reisi Ebû Ka'b'a haber göndererek, "Dilersen kendi aramızda anlaşalım ve birbirimizle savaşmayalım. Senin adamın galip gelirse sizinle beraber oluruz. Bizim adamımız galip gelirse siz bizimle olursunuz," diye teklifte bulundu. Ancak, Ebû Ka'b bu teklifi reddetti. Savaşta Has'âm, Has'âm'la karşılaşp taraflar da birbirlerine saldırınca Şam tarafındaki Has'âm reisi kavmine dedi ki: "Ey Has'âmlılar! Irak tarafındaki aşiretimiz mensuplarına akrabalık bağını muhafaza etmek ve hukukumuzu gözetmek için savaşmamayı teklif ettik. Ancak, teklifimizi kabul etmediler ve bizimle savaşacaklarını söylediler ve bizimle ilişkilerini kestiler. Yine de onların hukukunu gözetmek için size dokunmadıkları sürece katiyetle onlara dokunmayın. Sizinle savaşılırsa onları öldürebilirsiniz." Bunun üzerine adamlarından biri çıktı ve "Onlar senin teklifini reddettiler ve seninle savaşmaya geldiler," dedi ve meydana çıkarak, "Ey Iraklılar! Teke tek vuruşmaya var mısınız?" diye seslendi. Şam'ın Has'âm reisi buna kızdı ve "Allah'ım karşısına Vehb b. Mes'ûd'u çıkar," diye dua etti. Nitekim bu zat Has'âm kabilesinden olup Kûfeliydi ve Cahiliye döneminde karşısına çıkanları muhakkak öldüren bir kişi olarak bilinirdi. Adamın karşısına Vehb b. Mes'ûd çıktı ve bir hamle yaparak onu öldürdü. Ardından birbirlerine girerek şiddetli bir muharebeye tutuştular. Ebû Ka'b adamlarına, "Ey Has'âmlılar! Bacaklara vurun," derken Şam tarafındaki Has'âm reisi, "Ey Ebû Ka'b! Hepsi senin aşiretindendirler, adil ol," dedi. Ancak, muharebe şiddetlenince Şamlı Şemr b. Abdullah el-Has'âmî Iraklı lider Ebû Ka'b'a saldırarak ona isabet kaydetti ve onu öldürdü. Sonra ağlamaya başladı ve "Ey Ebû Ka'b! Allah sana rahmet etsin. Bana kendilerinden daha yakın bir akraba ve daha sevimli olduğun bir kavme itaat ederek seni öldürdüm. Vallahi ne diyeceğimi bilmiyorum. Görebildiğim odur ki şeytan ara-

- [258] mıza fitne soktu ve Kureyş bizimle oynadı." Ardından Ka'b b. Ebî Ka'b ortaya atılarak babasının sancağını aldı. Ancak gözü çıktı ve yaralandı. Sonra sancağı Şüreyh b. Mâlik aldı. Adamları bu sancağın altında savaştılar ve kendilerinden yaklaşık seksen kişi öldürüldü. Buna karşılık Şamlılar tarafında olan Has'âmlılardan da bu sayıya yakın insan öldürüldü. Daha sonra Şüreyh b. Mâlik sancağı tekrar Ka'b b. Ebî Ka'b'a iade etti.

Becîle Kabilesinin Muharebesi

Nasr, Amr⁵¹ ve Abdüsselâm b. Abdullah b. Câbir'de naklen şöyle rivayet etti: Sıffin'de Becîle'nin sancağı Ahmes oğullarındaydı. Ebû Şeddâd olarak tanınan Kays b. Mekşûh b. Hilâl b. el-Hâris b. Amr b. Âmir⁵² b. Ali b. Eslem b. Ahmes b. el-Gavs b. Enmâr sancağı taşıyordu. Becîle ona, "Sancağımızı sen al," dedi. Kays: "Başkasının alması sizin için benden iyidir," dediyse de onlar, "Senden başkasına razı değiliz," dediler. Kays: "Vallahi, sancağı bana verseniz sizinle rengi altın sarısına kaçan kalkanlı adamın yanına kadar varmadan durmayacağım," dedi. (Ravi dedi: Muâviye'nin yanında ve elindeki altın sarısına kaçan kalkan ile onu güneşten koruyan bir adam vardı.) Adamları Kays'a, "Dilediğini yap," dediler. Bunun üzerine sancağı aldı ve saldırıya başladı. Şöyle diyordu:

Ali vakar sahibi ve kararlı biridir. Azim gerektiren durumlar gelip çatığında celadet sahibidir.

Kötü insanların yaptıkları karşısında zirvedekilerle kerem sahibi insanlar onun için ayakta durur.

İki yaşlı zat Mâlik ve Hâşim de.

- Kays sonra elinde sancak olduğu hâlde saldırıya geçti ve sarı kalkanlı adama kadar ilerledi. Burada büyük bir süvari birliği bulunuyordu. Süvarilerin başında Abdurrahmân b. Hâlid b. Velîd bulunuyordu. İki taraf şiddetli bir muharebe-
[259] ye tutuştular. Ravi dedi: Ebû Şeddâd kılıcıyla kalkanlı adama saldırdı. Ancak Muâviye tarafındaki bir Rum asker karşısına

51 Asıl nüshada Ömer şeklinde geçer.

52 Abdüsselâm b. Abdullah b. Câbir el-Ahmesî. *Lisânu'l-Mizân*, IV. 13. Babasından rivayet etmiştir. Babasının hâl tercümesinde, ondan yalnızca oğlu rivayet etmiştir, diye yazılıdır. *Lisânu'l-Mizân*, III. 265.

çıktı ve bir darbeyle onun ayağını kesti, Ebû Şeddâd karşı bir darbeyle onu öldürdü. Ardından mızrakların hedefi oldu ve öldürüldü. Ardından sancağı Abdullah b. Kal' el-Ahmesî aldı ve şöyle seslendi:

Allah Ebû Şeddâd'ı rahmetinden uzak tutmasın. O çağırıcının çağ-rısına kulak vermişti.

Düşmana karşı kılıcıyla şiddetle saldırmıştı. Ne güzel adamdı mu-harebede düşman kovalarken.

Atlılarla cebelleşirken ve vuruşurken.

O da öldürülünceye kadar savaştı. Ardından kardeşi Abdurrahmân b. Kal' sancağı aldı ve öldürülünceye kadar savaştı. Ondan sonra sancağı Afîf b. İyâs el-Ahmesî sancağı aldı ve iki taraf birbirlerinden ayrılıncaya kadar elinde kaldı.

Becîle'nin Kayıpları

Nasr dedi: [Amr bize şöyle dedi: Abdüsselâm'ın bize anlattığına göre] Kays b. Ebî Hâzım'ın kardeşi Hâzım b. Ebî Hâzım öldürüldü. Naîm b. Suheyb b. el-Aliye [el-Becelî] de öldürüldü. Bunun üzerine amca oğlu ve adaşı Naîm b. el-Hâris b. el-Aliye tarafında olduğu Muâviye'ye gitti ve şöyle dedi: "Bu maktul benim amcam oğludur. Bana izin ver onu defnedeyim." Muâviye: "Hayır, defnetme! Bunlar buna layık değildir. Vallahi onlar bize Osman'ı defnetmeye imkân vermediler. Onu ancak gizlice gömdük," dedi. Adam, "Vallahi ya bana izin verirsin ya da seni bırakıp onlara iltihak edeceğim," dedi. Muâviye: "Yazıklar olsun sana! Arap büyüklerini gömemediğimizi gördüğün hâlde benden amcazadeni gömmek için izin istiyorsun," diye karşılık verdi ve ona "Dilersen onu göm dilersen de terk et," dedi. Bunun üzerine gitti ve onu gömdü.

Iraklı Gatafân'ın Muharebesi

Nasr; Ömer, Ebû Züheyr el-Absî ve Nadr b. Sâlih'ten nakle şöyle anlattı: Irak Gatafânlılarının sancağı, Ayyâş b. Şerîk b. [260] Hârise b. Cündüb b. Zeyd b. Halef b. Revâha'daydı. Zilkelâ'dan bir adam meydana çıktı ve kendisiyle mübareze yapacak bir rakip istedi. Bunun üzerine karşısına Kâid b. Bükeyr el-Ab-sî çıktı. el-Kelâî ona saldırdı ve ayağa kalkamayacak şekilde

onu yıktı. Ardından Ayyâş b. Şerîk Ebû Selîm ona karşı çıktı ve kavmine dedi ki: "Ben adamla savaşıcağım. Öldürülürsem başınıza Esved b. Habîb b. Cümâne b. Kays b. Züheyr geçsin. O da öldürülürse Herem b. Şüteyr b. Amr b. Cündüb başa geçsin. O da öldürülürse başına Benî Hanzale b. Revâha'dan Abdullah b. Dırâr geçsin. Sonra el-Kelâî'ye doğru ilerledi. Peşinden Herem b. Şüteyr giderek ona, "Akrabalık bağı için bu uzun adama karşı çıkma," dedi. Ayyâş: "Annen seni kaybetsin, ölümden ötesi var mı?" dedi. Herem: "Ölümden başka neden kaçılır ki?" diye karşılık verdi. Ayyâş: "Ölümden kurtuluş var mı? Vallahi ya onu öldürecekim ya da beni Kâid b. Bükeyr'e ilhak edecek," diye söyledi. Ardından elinde deve derisinden yapılmış bir kalkan olduğu hâlde hasmına karşı çıktı. Ayyâş ona baktı. Tepeden tırnağa demir zırhlara büründüğünü ve miğferle zırh arasında boyun üzerindeki bağlar dışında hiçbir yerinin açıkta kalmadığını gördü. el-Kelâî ona bir darbe indirerek bir karış kadarı hariç kalkanını kesti. Ayyâş hasmının zırhsız boyun kısmına bir darbe isabet ettirerek omuriliğini kesti. el-Kelâî'nin oğlu da babasının intikamını almak için çıktı. Ancak onu da Bükeyr b. Vâil öldürdü.

- [261] Nasr, Ömer'den şöyle nakletti: Ebu's-Salt et-Teymî bana şöyle anlattı: Ziyâd b. Hasafe onunla mübarezede bulundu ve onu (İbnü'l-Kelâî) öldürdü.

Benî Nehd b. Zeyd'in Savaşı

Nasr, Ömer'den naklen Salt b. Züheyr en-Nehdî'den rivayet ettiğine göre Benî Nehd b. Zeyd'in sancağını Mesrûk b. el-Heysem b. Seleme taşıyordu. Öldürülünce sancağı Sahr b. Sümey aldı. O da ağır yaralanınca sancağı Ali b. Umeyr aldı. O da ağır yaralandı. Bunun üzerine sancağı Abdullah b. Ka'b aldı. O da öldürülünce insanları savaşıma teşvik etme görevini ifa etmekten dönen Seleme b. Huzeym b. Cürsûme, Abdullah b. Ka'b'ın öldürüldüğünü görünce sancağı aldı. Ancak o da ağır yaralandı ve öldü. Ardından sancağı Abdullah b. Amr b. Kebşe aldı. O da ağır yaralanınca Ebû Müsebbih b. Amr el-Cühenî sancağı aldı. O da öldürülünce Abdullah b. en-Nez-

zâl sancağı aldı. Öldürülünce kardeşinin oğlu Abdurrahmân b. Züheyr sancağı aldı. O da öldürülünce kölesi Muhârik sancağı aldı. O da öldürülünce sancak Abdurrahmân b. Mihnef el-Ez-dî'ye geçti.

[Nasr dedi: Ömer bize şöyle dedi: Salt b. Züheyr bize şöyle anlattı: Abdurrahmân b. Mihnef] bana şöyle dedi: Yanımda duran Yezîd b. el-Mugaffel öldürüldü ben de katilini öldürdüm ve başında durdum. Ardından Ebû Zübeyb b. Urve öldürüldü. Onun da katilini öldürdüm. Ardından Süfyân b. Avf bana geldi ve "Ey Ezdîler! Yezîd b. el-Mugaffel'i öldürdünüz mü?" diye sordu. Ben ona, ["Evet, vallahi, başında durduğum kişi o," diye cevap verdim. O bana, "Allah seni esirgesin, sen kimsin?" diye sordu. Ben, "Abdurrahmân b. Mihnef'im," diye cevap verdim. O, "Şerif ve kerim bir insan, Allah seni korusun ey amcam oğlu, ben amcası Süfyân b. Avf b. el-Mugaffel'im," [262] dedi. Ben ona,] "Merhaba şu anda bizim uhdemizdedir. Onu sana teslim etmeyiz. Bunun dışındaki hususlarda ise sen amcası ve vârisisin," dedim.

Ezd Kabilesinin Şam ve Irak'taki İki Kolu

Nasr dedi: Amr, Hâris b. Hasire'den naklen Ezd kabilesinin Nemr⁵³ oğullarından bazı büyüklerinden şöyle rivayet etti: Irak Ezdleri Şam Ezdîleri üzerine gönderildiklerinde Mihnef b. Selîm Allah'a hamd ve senada bulundu ve şöyle konuştu: "Büyük bir musibet ve büyük bir imtihandır ki kavmimiz bize, biz de kavmimize karşı harekete geçirildik. Vallahi ellerimizi ellerimizle kesiyor ve kanatlarımızı kılıçlarımızla koparıyoruz. Bunu yapmazsak liderimize sadakat göstermemiş ve cemaatimize destek vermemiş oluruz. Bunu yapsak da onurumuzu çiğnemiş ve ocağımızı söndürmüş oluruz." Bunun üzerine Cündüb b. Züheyr şöyle dedi: "Vallahi onların öz babaları olsak onlar da öz oğullarımız olsalar sonra cemaatimizden ayrılırsalar, İmamımızı eleştirseler ve milletimize ve zimmetimize karşı zalimlerle haksız idarecilere destek verseler, tavır-

53 Benî Nemr b. Osmân b. Nasr b. Zehrân b. Ka'b b. el-Hâris b. Ka'b b. Abdullâh b. Mâlik b. el-Ezd. Bkz. *Muhteifu'l-Kabâil ve Mütelefiha*, 19.

larından vazgeçmeden ve onları davet ettiğimiz yola gelmeden topluluğumuzdan ayrılmayacağız. Bize icabet etmedikleri takdirde de onlarla aramızda öldürülenler çok olacaktır.”

[263] Mihnef şöyle karşılık verdi: “Allah seni dalaletinde bırak-sın. Vallahi seni ne büyük ne de küçük olarak değil belki uğursuz biri olarak gördüm. Yemin ederim ki gerek Cahiliyede gerek de İslam’da iki durum arasında bir tercihle karşı karşıya kaldığımızda muhakkak en zor ve kötü olanını tercih ettin. Allah’ım afiyette kalmayı musibete maruz kalmaya tercih edersiz. Her birimize dilediğini ver.”

Bunun üzerine Bürde b. Ebî Avf şöyle dedi: “Allah’ım senin rızana uygun olan hükümle aramızda hükmünü ver. Ey insanlar! İnsanların yapacaklarını göreceksiniz. Hak üzereysek cemaatin üzerinde ittifak ettiği huşularda iyi örnek olacağız. Ama onlar doğru yolda iseler biz kötülükte örnek olacağız. Vallahi bu durum hayatta ve mematta zarardan başka bir şey değildir.”

Daha sonra Cündüb b. Züheyr meydana çıktı ve Şam Ezdîlerinin reisiyle vuruştı. Ancak Şamlı şahıs onu öldürdü. Aynı zamanda Abdullah b. Nâcid’in grubundan Abdullah’ın iki oğlu İcl ve Saîd’i de öldürdü. Mihnef’in grubundan da Abdullah b. Nâcid, Hâlid b. Nâcid, Arîf’in iki oğlu Amr ve Âmir, Abdullah b. Haccâc, Cündüb b. Züheyr ve Ebû Zeyneb b. Avf öldürüldüler. Abdullah b. Husayn el-Ezdî, Ammâr b. Yâsir’in grubunda bulunan Kurrâ ile birlikte savaşa katıldı. Mihnef ona, “Ammâr’dan çok bizim sana ihtiyacımız var,” dese de buna icabet etmedi ve Ammâr’ın maiyetindeyken öldürüldü.

Utbe b. Cüveyriye’nin Konuşması:

[264] Nasr; Ömer ve Hâris b. Hasire’den naklen Nemr oğullarının büyüklerinden şöyle rivayet etti: Utbe b. Cüveyriye, Sıffin’de şöyle konuştu: “Şüphesiz dünyanın merası çör çöp oldu. Ekini de biçildi. Yenisi de eskimiş ve çürümüştür. Tatlısı da acı oldu. Size gerçek bir haber vereyim ki ben dünyadan usandım. Ruhum ondan uzaklaştı. Ben şehadeti arzu ederdim. Her an da onunla karşı karşıya gelirdim. Ancak, Allah beni bu

güne kadar yaşattı. Şu anda yine onunla karşı karşıya geleceğim. Ondan mahrum kalmamayı ümit ediyorum. Ey Allah'ın kulları! Allah düşmanlarına karşı cihattan ne bekliyorsunuz? Karşılaşmanız mukadder olan ölüm gerçeği değil mi? O ölüm ki muhakkak ruhlarınızı alacak. O da ya bir tokatla ya da bir kılıç darbesiyle olacaktır. Yoksa ruyetullâhı dünyayla mı değiştireceksiniz? Ya da Son yurt olan ahirette peygamberler, sıddıklar, şüheda ve salihlerin maiyetinde olmaya dünyayı tercih mi edeceksiniz. Öyle ise bu doğru ve isabetli bir görüş değildir." Akabinde dedi ki: "Ey kardeşler! Ben bu dünyayı sonraki dünya karşılığında satmış bulunuyorum ve yüzümü Allah'a döndüm. Allah size acı vermesin ve akrabalık bağınızı kesmesin."

Bunun üzerine kardeşleri Ubeydullah, Avf ve Mâlik peşinden giderek, "Senden sonra dünya rızkını aramayız. Senden sonra yaşamayı Allah kötü etsin. Allah'ım ruhlarımızı senin rızan için veriyoruz." Ardından hepsi de öldürülünceye kadar savaştılar.

Mâlik b. Harriy en-Nehşelî'nin Çağrısı

Nasr, Ömer'den şöyle nakletti: Salt b. Hârice oğullarından bir adam bana şöyle anlattı: Temîm kabilesi hezimete uğrayacağı gün savaş için çıkınca Mâlik b. Harriy en-Nehşelî onlara şöyle seslendi: "Ey Benî Temîm! Bugün o çok vuran ve atan kayboldu. Benim ve kavmin kölesi olduğumuz kimse." [265] Ona, "İnsanların hezimete uğradığını görmüyor musun?" dediler. O, "Kaçmak ve mazeret aramak mı?" diye karşılık verdi. Ardından soylarıyla insanlara seslendi ve bu seslenişini tekrarladı. Bunun üzerine Benî Temîm ona, "Cahiliye çağrısıyla mı sesleniyorsun?! Bu helal değildir," dediler. Mâlik: "Kaçış ondan da kötüdür. Din ve inanç için savaşmazsanız soy sop için savaşın," dedi ve savaşmaya devam ederek şu beyti dile getirdi:

Temîm b. Mür senden geri kaldı. Oysa ben onları sabır ve sebat ehli bilirim.

Ahdinizi bozar ve kaçarsanız biz asla kaçmayız.

Nehşel b. Harriy'in Kardeşi İçin Mersiyesi

Kardeşi Nehşel b. Hair⁵⁴ et-Temîmî onun için şu mersiyei söyledi:

Bu gece hiç bitmeyecekmiş gibi uzadıkça uzadı. Tıpkı ayın on dördüncü gecesi gibi bitmek bilmeyen bir gece.

Mâlik'in hüznüyle geceledim ve yatsıdan sonra uyuyanları uyandırdım.

Benim kızgınlığım Mâlik'i sürekli anmama sebep oldu. Öyleyse kızdıysam beni kınama ey Ümâme.

Bitah Vadisinde bir güvercinin sesi, güvercinleri uyutmadıkça ben de kardeşime ağlayıp duracağım.

[266] *Ona sihirli sesleriyle ağıt döken kadınlar göndereceğim. Gözyaşlarım da onun için akacaktır.*

Mahallenin seçkin kadınlarını ona ağlamaları için davet edeyim de ayakta dövünsünler.

Desinler ki af zulme uğramaktan, kerem sahibi olan, onurlu ve zulme boyun eğmeyen insan öldü.

Düşmanın ateşinin alevi yükseldiğinde atlarıyla yarışılmayan bir athydy.

Fuhşiyattan uzak ve korunaklıydı. Salihlerin korktuklarını haram bilirdi.

Deve kuşunun yavrularına karşı aslandan daha cesurdu. Erkekler vuruşmaya yöneldiğinde en hiddetli oldu.

[267] *Mâlik'ten sonra ikram sahibi olmaz. Ne de ondan sonra ikram için develer kesen bir cömert.*

Onlara söyle ondan sonra da develerle sefere çıkmasınlar ve asil atlara gem vurmasınlar.

Başka bir mersiyesinde de şöyle dedi:

O yüzü aydın ve güzel vasıflara sahip gence ağılıyorum. Çağrıldığımda kayıtsız kalmaz ve korkmazdı.

Kışın geldiklerinde misafirlerin Mâlik'i idi o. Sütü ve ikramı bol ve cömertçe idi.

Onlara, baharda doğuran ve yavrusunu altında yürüten deveden başka ikram edecek bir şey bulamasa da cömertti.

Otlanırken kılıçla ona yöneldi. Kılıç darbesiyle bacağını kesip (yere yıktı ve onu boğazladı)

54 Nehşel b. Harriy b. Damre b. Câbir b. Kutn b. Nehşel b. Dârem b. Mâlik b. Hanzale b. Mâlik b. Zeyd Menât b. Temîm. Muḥadram (İslam ve İslam'dan önceki dönemi idrak etmiş) bir şairdir. Bkz. *el-İsâbe ve el-Hizâne*, I. 151.

İnsanlar uykuya daldıktan sonra bile onlara güzel etini takdim etmiş ve ikramdan imtina edenlere ihtiyaç bırakmamıştır.

Ey korku gününde korkusuz kahraman, onlar bildiler ki sen azim sahibisin, yardım ve ikramda kusursuzsun ve aşağılık bir vasfın yoktur.

Düşmandan öç almak istediğinde bunu gerçekleştirendir. Ondan öç almak istersen alamazsın.

Bana kardeşimin ölüm haberini getirdikleri ayrılık sabahında kalbim hüzünden parçalandı.

Kalp âdeta yerinden söküldükten sonra bir nebze olsun karar kıldı. Ancak ruhun acısı kalıcı oldu.

Sıffîn'de Teymü'r-Ribâb'dan Mahyâ b. Selâme b. Dicâce ve kölesi Dînâr Akîs de öldürülenler arasındaydı.

Edhem b. Mihrez ve Şemir b. Zülcevşen

Nasr; Ömer b. Sa'd'dan naklen Yûnus b. Ebî İshâk'ın şöyle dediğini rivayet etti: Edhem b. Mihrez [el-Bâhilî], Ezruh'ta maiyetinde olduğumuz sırada bize şöyle dedi: "İçinizde Şemir ^[268] b. Zülcevşen'i gören var mı?" Abdullah b. Kibâr en-Nehdî ve Saîd b. Hâzım es-Selûlî: "Evet biz gördük," dediler. "Edhem b. Mihrez'in yüzünde bir darbenin izini gördünüz mü?" diye sordu. Biz, "Evet," dedik. O, "Vallahi Sıffîn'de o darbeyi ben ona vurmuştum," diye söyledi.

Nasr; Ömer ve Salt b. Züheyr en-Nehdî'den naklen Müslim'in şöyle dediğini rivayet etti: Muâviye'nin adamlarından Edhem b. Mihrez, Sıffîn'de Şemir b. Zülcevşen'e karşı savaşmaya çıktı. Karşılıklı olarak iki kılıç darbesiyle vuruştular. Edhem alnına bir darbe indirdi. Kılıç kemiğe dayandı. Şemir'in darbesi ise isabet kaydetmedi. Bunun üzerine Şemir kampa döndü ve su içtikten sonra mızrak alarak meydana çıktı ve şöyle seslendi:

Kardeşim Bâhile'ye karşı iddialıyım. Ölmezsem ona bir darbe indireceğim.

Hem de naralar eşliğinde etkili bir darbe. Öldürücü veye ona benzer bir darbe.

Ardından yüzünü tanıdığı Edhem'e saldırdı. Edhem yerinde durup onu bekliyordu. Şemir ona bir darbe indirmekle

atından düşürdü. Ancak arkadaşları ona engel olunca Şemir ayrıldı ve "Bu, öncekine karşılıktır," dedi.

Süveyd b. Kays ve Ebu'l-Amerrata'nın Karşılaşması

Muâviye ordusundan Süveyd [b. Kays] b. Yezîd el-Erhabî meydana çıkarak kendisiyle karşılaşacak bir muharip istedi. Irak ordusundan ve aynı zamanda Süveyd'in amcazadesi olan Ebu'l-Amerrata Kays [b. Amr b. Umeyr] b. Yezîd onunla karşılaşmak için meydana çıktı. Ancak, ikisi de birbirlerini tanımıyorlardı. Birbirlerine yaklaşıncaya durdular ve birbirlerini tanımak için karşılıklı olarak birbirlerine sorular sordular. Her biri muhatabını kendi yoluna davet etti. Ebu'l-Amerrata, Muâviye'nin kubbesini kastederek dedi ki: "Bana gelince, O'ndan başka ilah bulunmayan Allah'a yemin ederim ki elimden gelse bu beyaz kubbeyi kılıcımla vururum." Akabinde her biri ordugâhlarına döndü. Bunun üzerine Hemmâm şu beyitleri söyledi:

[269] *İbn Lum'ı eleştiriyorum. Seni zırhsız olarak cesaret ve ata sahibi bir kahramanla karşı karşıya geldin.*

Kılıcıyla zırhlı kahramanlar gibi savaşta kılıcıyla başları vurmaktadır. Düşük biri de değildir.

Sıffîn'de dalalettekilerin silahşoruyla karşılaştı. O hayırlı bir büyüğün büyük oğludur.

Bişr b. İsm'e'nin İbn Akadiyye ile Karşılaşması

Ravi dedi: Bişr b. İsm'e el-Müzenî⁵⁵ meydana çıktı ve kendisiyle karşılaşacak birinin er meydanına çıkmasını istedi. Bu şahıs Kûfe ehlinde olmasına rağmen Muâviye'ye katılmıştı. Karşısına Mâlik b. el-Cülâh⁵⁶ çıktı. Ona İbn Akadiyye denirdi. Abit bir zattı. Atları üzerinde birbirlerine yöneldiler. Bişr an-sızın ona bir darbe yöneltti ve onu yere yıktı ve şu beyitleri dile getirdi:

Ben malikim ve yaratıcımdan dilerim. Mevsûm adlı atın sahibinin göğsüne bir dürtüyle karşılık vereyim.

55 Bişr b. İsm'e el-Müzenî. Sahabidir. *el-İsâbe, el-İstiâb* ve *Lisânü'l-Mizân*'da hâl tercümeleri vardır.

56 Mâlik b. el-Cülâh b. Sâmit b. Sedûs b. İnsân b. Atvâre, Ahed b. Ceşm b. Muâviye b. Bekir b. Havâzin. Bkz. Merzûbânî, *Mu'cemü's-Suarâ*, 363.

Toz bulutu altında ona bir darbe indirdim. Bir an için fırsatını bulup gizlice darbemi vurdum.

İbn Akadiyye ona şöyle karşılık verdi:

[270]

Bışr b. İsm'e'ye haber verin; ben meşgul idim ve kendileri için iş yaptıklarım beni meşgul ettiler.

Bir fırsatını bulup bana bir isabet kaydettin. Öyledir kahramanların hâli.

Kimi hareket ederken kimi de hareketsiz hâlde avlanabiliyor.

Bazı Karşılaşmalar

Nasr dedi: Muâviye'ye katılanlardan olan Zûnûvâs b. Hüzeym b. Kays el-Abdî meydana çıkarak karşısına çıkacak bir kişi istedi. Ona karşı amcazadesi Hâris b. Mansûr çıktı. Kılıçlarını çekerek birbirlerine yöneldiler ve mensup oldukları aşiretlerini açıkladılar. Birbirlerini tanıyınca vuruşmaktan vazgeçtiler. Ardından Mâlik b. Yesâr el-Hadramî çıkarak karşısına çıkacak bir kişi istedi. Ona karşı Şamlı Cevn b. Mâlik el-Hadramî çıktı. Şamlı, Kûfeliyi öldürdü. Ziyâd b. Nadr el-Hârisî meydana çıktı ve karşısına çıkacak biriyle vuruşmak istediğini söyledi. Şam ehlinde Benî Ukayl'a mensup bir adam ona karşı çıktı. Ancak, onu tanıyınca onunla vuruşmaktan imtina etti. Ardından Şenûe Ezdî'den mübareze için meydana çıktı. Ona karşı Irak ehlinde bir adam çıktı ancak Şamlı onu öldürdü. Bunun üzerine Eşter ona karşı çıktı ve hemen onu öldürdü. Bir adam, "Bu şahıs ateşti ancak bir kasırgaya rast geldi," dedi. Çarşamba günü insanlar çok çetin bir şekilde savaştılar.

Ali'nin Adamlarından Birinin Muâviye'yi Kovalaması

Ali'nin adamlarından biri, "Vallahi Muâviye'yi öldürene kadar onu kovalayacağım," dedi ve bir ata bindi ve onu kamçıladi. At ayakları üzerinde durdu. Adam onu sürdü ve hiçbir yerde takılmadan Muâviye'nin yanı başında durdu. Muâviye çadıra girdi. Adam attan inerek onu takip etti. Ancak, Muâviye diğer çadıra girdi. Adam izinden gitti. Muâviye oradan çıktı ve şu beyti söyledi:

*Kahramanların korkusundan âdeta paramparça olan nefse de- [271]
sem ki*

Ecelinden bir gün fazla yaşa, bu dileğime olumlu cevap veremez.

İnsanlar etrafında toplandılar. Onlara, "Bu adama kılıçlar ulaşamaz. Böyle olmasa buraya kadar gelemezdi. Onu taşlamaya bakın." Bunun üzerine ölünceye kadar taşladılar. Akabinde Muâviye karargâhına döndü ve bu adam şairin⁵⁷ dediği gibiydi:

Savaşçı adam öyledir. Savaş onu ısıtırırsa o da onu ısıtır. Paçalarını sıvarsa o da paçalarını sıvar.

Ebû Eyyûb'un Şamlılara Saldırması

Nasr; Ömer, Ebû Revk ve babasından naklen Ebû Eyyûb adındaki amcasından şöyle rivayet etti: Ebû Eyyûb, Şamlıların safına karşı bir hamle yaptıktan sonra geri döndü ki bir Şamlının saftan çıkarak Iraklıların safına saldırdığını gördü. Hemen yönünü ona çevirdi, ikisi birbirlerine kılıçlarını salladılar. Ebû Eyyûb'un darbesi adamın boynuna isabet etti. Ancak, baş gövdenin üzerinde sabit kalarak yere düşmedi. Hatta insanlar adamın vurulduğundan bile şüphe ettiler. Ancak Şamlılar arasına girince ölü olarak yere yıkıldı ve başı koştı. Bunun üzerine Ali: "Adamın başının bir müddet gövdesi üzerinde sabit kalması, öldürülmesinden daha ilginçti. Vuranın ifadesinin neticesi olayı anlatsa bile." Ebû Eyyûb tekrar savaşmaya devam edince Ali ona, "Vallahi sen şairin şu mısraında ifade ettiği gibisin," dedi:

Babalarımız vuruşmayı bize öğrettiyse biz de evlatlarımıza öğreteceğiz.

Bir Adamın Kardeşiyle Karşılması

- [272] Nasr, Ömer'den naklen şöyle dediğini rivayet etti: Şamlı bir adam mübareze için meydana çıktı. Adam, iki saf arasında, "Kim benimle karşılaşmak ister," diye seslendi. Iraklı bir adam onunla karşılaşmak üzere meydana çıktı. İkisi iki saf arasında vuruşmaya başladılar. Sonra Iraklı adam hasmını yakaladı ve ikili atlarından düşerek atlarının ayakları arasında yerde yuvarlandılar. Iraklı hasmının göğsüne oturdu ve miğferini çekerek boynunu kesmek istedi. Bir de ne görsün, hasmı olan kişi ana baba bir öz kardeşiydi. Ali'nin adamları ona, "Üzerine çök!" diye seslendiler. Adam, "Benim kardeşimdir," dedi. Onlar, "Öyleyse onu bırak," dediler. Adam, "Hayır, Müminlerin

57 Bu şair Hâtim et-Tâî'dir.

Emîri bana izin vermedikçe onu bırakmayacağım," dedi. Bunun üzerine Ali'ye haber verdiler. Ali ona haber göndererek onu serbest bırakmasını istedi. [Adam serbest kalınca yine Muâviye'nin safına geçti.]

Nasr, Muhammed b. Ubeydullah'tan naklen Cürcânî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Muâviye'nin kahraman ve mübarizlere karşı hazırladığı silahşoru, kölesi Hureys idi. Hureys, Muâviye'nin silahını kuşanır ve kendini ona benzeterek meydana çıkardı. Onu görenler kendisini Muâviye sanırlardı. Muâviye onu çağırdı ve "Ey Hureys! Ali'den sakın ve mızrağını dilediğin yerde sakla," dedi. Amr b. el-Âs ise ona, "Ey Hureys! Vallahi Kureyşli olsaydın Ali'yi öldürmeni isterdi. Ancak Kureyşli olmadığın için bu payeye sahip olmanı istemez. Fırsatın olursa hemen saldır," dedi. Aynı gün Ali atlıların önünde olduğu hâlde savaş meydanına çıktı.

Ali'nin Hureys'e İndirdiği Darbe

Nasr dedi: Amr b. Şemir, Câbir'den naklen bize Temîm'in şöyle dediğini anlattı: Bir cengâver olan Hureys, Ali'ye saldırdı ve şöyle seslendi: "[Bugün] karşılaşmaya var mısın, ey Ali? Dilersen bana karşı çık ey Ebû Hasan!" Ali ona yöneldi ve şu beyitleri söyledi:

Ben Abdülmuttalib'in oğlu Ali'yim. Allah'a yemin olsun kitaplar daha çok bizimdir.

Seçilmiş Peygamber bizdendir, yalan değil. Bayrak, makam ve Allah'a ulaştıran hicaplar bizimdir.

Peygamber'e Araplar karşısında yardım edenler biziz. Ey kandırılmış ve ileri sürülmüş köle beri gel. [273]

Ey kudurmuş köpek benim önümde sebat et bakayım.

Akabinde Ali onunla yüz yüze geldi ve kısa bir hamleden sonra kılıcıyla onu ikiye böldü.

Nasr dedi: Muhammed b. Ubeydullah, Cürcânî'den naklen şöyle dedi: Muâviye onun için çok üzüldü ve Amr'ı eleştirdi. Muâviye şöyle dedi:

Ey Hureys bilmez misin, bilmediğin için zararlı çıktın. Zira Ali silahşorları kahreden bir kimsedir.

Hiçbir silahşor Ali'yle vuruşmadı ki tırnaklar onu parçalamamış olsun.

Sana kesin bir emir verdim, ancak bana uymadın. Nasihati dinlemediğin için senin gayretin boşa çıktı.

Amr sana yol gösterdi ancak olaylar çok hızlı cereyan etti. Sen kandırıldın ve mukadderata maruz kaldın.

Hureys, Amr'ın iyi bir nasihatçi olduğunu sandı. Oysa tedbirli olmayan insanı helake götürebilir.

Amr kılıç korkusuyla başını alıp gider mi? Hureys'i ise ahmakça hedefe koymuştur.

Amr b. Husayn es-Seksekî'nin Öldürülmesi

Nasr, Amr b. Şemir ve Câbir'den naklen Temîm'den şöyle dediğini rivayet etti: Ali, Hureys'i öldürdüğü zaman Amr b. Husayn es-Seksekî meydana çıktı ve şöyle seslendi: Ey Ebû Hasan! Mübareze için karşıma çık." Bunun üzerine Ali şu beyitleri dile getirdi:

Benim ne kusurum var ki cesaret sahibi ve kararlıyım. Sağımda cömert Mezhic var.

Solumda ise Vâil el-Hadramîler, merkezde etrafımda şerefli Mudarlılar var.

Hemdan da Hadramîlere olgun develerin yürüyüşü gibi sallanarak geldi.

[274] *Âlim ve yüce olan Allah'a yemin ederim zayıfa rağmen zaafa uğramayacağım.*

Amr b. Husayn ona vurmak için saldırdı. Ancak Saîd b. Kays erken davranarak onun sırtını yardı.

Nasr, Amr b. Şemir'den şöyle dediğini rivayet etti: Süddî, Ebû Erâke'den rivayetle bana anlattığına göre Ali o gün şu şiiri söyledi:

Ali'nin Şiiri

Hemdanlı silahşorlara seslendim. O mert insanlar benim çağrıma olumlu cevap verdiler.

Savaş gününde Hemdan'ın Şâkir ve Şibâm⁵⁸ kollarından olan bu silahşorlar silahlı ve hazırlıklydılar.

Keskin mızrak ve kılıçlar kuşanmışlar. Savaş ateşinin yakılmasında insanlar ihtilaf edince.

58 Benî Şâkir ve Şibâm Hemdan kabilesinin iki koludur. Bkz. *el-İştikâk*, 257.

Hemdan'ın güzel dinleri ve ahlakları vardır. Savaşta da hiddet ve şiddetleri vardır.

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd'ın rivayetinde ise şiirin tamamı şöyledir:

Onlar savaşta ciddiyet, doğruluk ve yardım ehlidir. Sözlerinde de yalan nedir bilmezler.

Onlara evlerinde misafir olursan, hizmet ve ikramlarıyla nimet içinde gecelersin.

Allah Hemdan'ı cennetle mükâfatlandırınsın. Onlar sıkıntılı günlerde düşman için zehirdir.

Cennet kapısının sorumlusu olsaydım Hemdan'a selam ile gir diyecektim.

Ali'nin Muâviye'ye Mübareze Çağrısında Bulunması

Nasr dedi: Amr b. Şemir rivayetinde şöyle anlattı: Ali iki saf arasında durdu ve "Ey Muâviye!" diye seslendi ve bu sözü tekrarladi. Muâviye adamlarına, "Ona sorun ne istiyor?" diye söyledi. Ali: "Bana görünsün, tek bir sözüm var, ona söylemek istiyorum," dedi. Bunun üzerine Muâviye maiyetinde Amr [275] b. el-Âs olduğu hâlde göründü. Ona yaklaştıklarında, Amr'a dönüp bakmadan Muâviye'ye, "İnsanlar senin ve benim için neden birbirlerini öldürüyor ve savaşıyorlar? Karşıma çık bizden kim hasmını öldürürse imaret onun olsun," dedi. Muâviye, Amr'a döndü ve "Ey Ebû Abdullah! Ne dersin, ona karşı çıkayım mı?" diye sordu. Amr: "Adam sana insafı davrandı. Bilesin ki bu teklifin altında kalırsan bu, yeryüzünde bir Arap kaldıkça senin ve zürriyetin için bir leke olarak kalacaktır," dedi. Muâviye ona, "Ey Amr! Benim gibi olan kandırılmaz. Vallahi Ebû Tâlib'in oğlu kimle karşılaştıysa muhakkak kanını yere akıtmıştır," diye karşılık verdi. Akabinde de geriye döndü ve Amr ile birlikte arka safa kadar gittiler. [Ali (as.) bu durum karşısında gülümsedi ve yerine döndü.]

Muâviye'nin Mübarezeden Kaçınması ve Amr'ı Eleştirmesi

Ömer'in rivayetinde söylediğine göre, Muâviye şöyle dedi: "Ey Amr! Ne kadar ahmaksın, yanımda Akkîler, Eş'arîler ve Cüzâmlılar olduğu hâlde Ali ile karşılaşacağımı mı düşün-

yorsun?" Ravi dedi: Muâviye içinden Amr'a kızmasına rağmen görünüşte bunu ifade etmedi ve şöyle dedi: "Sanırım söylediğini şaka olarak söyledin." Muâviye adamlarıyla birlikte makamında oturduktan sonra Amr da geldi ve oturdu. Muâviye ise şu beyitleri söyledi:

Ey Amr, toz duman içinde mübarezeye çıkmamı istemekle benim için asanın kabuğunu soydun.

Ey Amr, sen bir töhmette bulunarak bana tavsiyede bulundun. Mübariz, dişisiyle çiftleşmek isteyen oğlak gibidir.

Kralların mübarezeyle ne işi vardır? Mübarizin helaki tıpkı şahinin avını ansızın yakalaması gibidir.

Yine tekrarladsın ve bu bir mizahtır, dedin. Mizahı alaycının sözü taşıyabilir.

Nefsinin gizlice dileği benim ölümümdür. Allah niyetine göre sana versin.

Sen asıl kötü niyetini ortaya koydun ve bununla zillet ve aşağılık elbisesi giydin.

[276] Amr, ona "Ey adam hasmından korkuyor ve sana nasihat edeni itham ediyorsun," dedi ve şu beyitlerle cevap verdi:

Ey Muâviye mübarezeden kaçındıysan bunun ayıbı ve zilleti sana aittir, karşılığını görürsün.

Ey Muâviye sana haksızlık etmedim. Yaptığından dolayı da zillete nail olan ben değilim.

Ali seni mübarezeye davet ettiyse ve insanların koçu karşılaşmaya davet edildiyse benim bunda günahım nedir?

Onunla karşılaşsaydın, onun şahinleri avlayan demir dişli bir aslan olduğunu görecektin.

Benim içimde hile olduğunu iddia ediyorsun. Böyle ise Allah beni cezalandırsın.

Ey Hind'in oğlu, toz duman içinde avlanan sırtlanla Hicaz'ın koçu eşit olur mu?

Bazı Karşılaşmalar

Nasr, Ömer'den naklen şöyle dediğini rivayet etti: Fudayl b. Hadîc bana şöyle anlattı: Şamlılardan bir adam meydana çıkarak karşı taraftakileri mübarezeye çağırdı. Bunun üzerine Abdurrahmân b. Mihrez el-Kindî sonra et-Tumahî karşısına çıktı. Bir saate yakın birbirleriyle savaştıktan sonra Abdurrahmân hasmının boynuna bir darbe kaydetti ve öldürdü. Peşinden

atından indi ve onun zırhını ve silahını aldı. Bir de ne görsün adam siyah bir köleydi. Abdurrahmân: "Aman Allah'ım bir siyah köle içi kendimi tehlikeye attım," diye söyledi.

Ravi dedi Ak'tan bir adam mübareze için meydana çıktı. Karşısına Kays b. Fehdân el-Kinânî ve el-Bedenî meydana çık- [277] tı. Çok geçmeden Akkî'yi bir darbeyle öldürdü. Bunun üzerine Kays şu mısraları dile getirdi:

Akkiler Sıffîn'de anladılar ki, atlılarla karşılaştığımızda onlara kızgın bakar ve vururuz.

Savaş sancaklarının hakkını vererek taşıyoruz. Onları beyaz götürür ve kırmızı olarak çıkarırız.

Abdullah b. et-Tufeyl el-Bekkâî, Şamlıların saflarına karşı saldırıda bulundu. Ayrılınca Iraklı olduğu hâlde Muâviye'ye iltihak eden ve Benî Temîm'den olan Kays b. Nehd el-Hanzalî el-Yerbûî ona saldırdı ve mızrağı omuzları arasına dayadı. Ancak, Abdullah b. et-Tufeyl'in amcazadesi Yezîd b. Muâviye el-Bekkâî ona yetiştirdi ve mızrağı Temîmlinin omuzları arasına dayadı ve "Vallahi ona vurursan ben de sana vuracağım," dedi. Temîmli, "Allah adına sana söz veriyorum. Adamın sırtına dayadığım mızrağı kaldırırsan sen de sırtıma dayadığın mızrağı kaldıracaksın," diye söyledi. Yezîd: "Sana söz veriyorum mızrağı kaldırırsan ben de kaldıracacağım," dedi. Bunun üzerine mızrağı Abdullah'ın üzerinden kaldırıncı Yezîd de Temîmlinin üzerindeki mızrağını kaldırdı. Ardından Temîmli durdu ve Yezîd'e, "Kimsin?" dedi. Yezîd: "Benî Âmirliyim," diye cevap verdi. Temîmli, "Size kurban olayım, nerede karşılaştık sizi mert insanlar olarak buluruz. Vallahi bugün beni de öldürseydin, öldürdüğünüz Benî Temîmlinin sayısı on biri bulacaktı," diye karşılık verdi. İnsanlar Sıffîn'den dönünce Abdullah b. et-Tufeyl bir mevzuda Yezîd'e serzenişte bulununca Yezîd şu mısralarla amca oğluna şöyle cevap verdi:

Bütün dostlar Sıffîn'de seni yalnız bırakınca seni samimiyetle korumadım mı?

Hanzalîyi, hızlı, hareketli ve kişneyen bir at sırtında gelirken onu senden uzaklaştırdım.

Mukayyide el-Himâr el-Esedî'nin Mukatta' el-Âmirî ile Karşılaşması

- [278] Daha sonra cesur ve silahşor bir kişi olan Şamlı Mukayyide el-Himâr el-Esedî meydana çıktı ve kedisiyle cenk edecek bir kimse istedi. Adam, cengâverlikte ordusunda ikinci sırada kabul edilen Bişr b. İsmâ'î'nin dengiydi. Mukayyide: "Karşıma çıkacak kimse yok mu?" diye seslendi. Cevap veren olmayınca yaşlı bir zat olan Mukatta' el-Âmirî ayağa kakıp cevap vermek istedi ancak Ali: "Sen otur, yaşlı bir insansın. Adam da yalnızdır ve yanında sana denk gelen kimse yoktur, seni ona karşı çıkaracak değilim," dedi. Adam oturunca, İbn Mukayyide, "Karşıma çıkacak yok mu?" diye tekrar seslendi. Mukatta' tekrar ayağa kalktı ancak yine Ali onu oturttu. Adam üçüncü kez seslenince Mukatta' ayağa kalktı ve "Ey Müminlerin Emîri! Allah için beni reddetme. Ya beni öldürecek de bir an önce cennete gideceğim ve dünya hayatından ve ihtiyarlık sıkıntısından kurtulacağım. Ya da ben onu öldürecek ve seni ondan kurtaracağım," dedi. Ali ona, "İsmin nedir?" diye sordu. Adam, "Bana Hüseyim derlerdi. Ancak vücudumda yara çıktıktan sonra bana Mukatta' lakabı verildi." Bunun üzerine Ali ona "Karşısına çık," dedi ve "Allah'ım ona yardım et," diye dua etti. Akabinde Mukatta' ona saldırdı. İbn Mukayyide el-Himâr heyecanlandı ve ağlama krizi tuttu. Zeki ve tecrübeli bir insan olan Mukayyide kaçıştan daha iyi bir çıkış yolu bulamadı ve kaçmaya başladı. Mukatta' da onu kovaladı. Muâviye'nin büyük çadırının yanına kadar devam eden kovalamacayı görünce Muâviye, Mukayyide'ye "İraklı seni kovaladı," dedi. Adam, "Öyle oldu," dedi. Ardından Mukatta' yerine döndü. Cemaat yılı gerçekleşip de Muâviye'ye biat edilince Muâviye, Mukatta' el-Âmirî'yi sordu. Mukatta' ona gitti. Çok yaşlanmıştı. Muâviye onu görünce, "Oh bu hâlde olmasaydın benden kurtulamazdın," dedi. Mukatta': "Allah için beni öldür de bu hayatın sıkıntısından kurtar ve bir an önce Allah'a kavuşmama vesile ol," dedi. Muâviye: "Seni öldürmeyeceğim, sana ihtiyacım var," dedi. Adam, "İhtiyacın nedir?" diye sordu. Muâviye: "Seninle kardeş olmaya geldim," diye cevap
- [279] verdi. "Biz Allah için sizinle ayrılığa düştük. Ben, Allah ahirette

bizi bir araya getirinceye kadar bulunduğum görüş üzerinde kalacağım,” dedi. Muâviye ona, “O zaman kızınla evlenmek istiyorum,” dedi. Adam, “Bundan daha kolay olanı sana vermemişken bunu asla sana vermem,” dedi. Muâviye: “O zaman aramızda bir bağ olsun,” dedi. Adam, “Benim sana ihtiyacım yok,” dedi ve onun tekliflerini kabul etmedi.

Ravi dedi: İnsanlar çok çetin bir muharebeye tutuşmuşlardı. Şamlı topluluklar Taylılar üzerine gittiler. Hamza b. Mâlik el-Hemdânî onlara geldi ve şöyle dedi: “Allah için söyleyin siz kimlersiniz?” diye sordu. Abdullah b. Halîfe et-Tâî şöyle cevap verdi: “Biz ovaların ve dağların Taylılarıyız. Aşılmaz, aralı dağların Taylılarıyız. Biz Üzeyb ile Ayn arasındaki iki dağın koruyucularıyız. Çölün ve mızrakların Taylılarıyız. Sabahın silahşorlarıyız.” Hamza ona: “Kavmini güzel güzel övüyorsun,” diye karşılık verdi. Abdullah şu mısra ile karşılık verdi:

Bir grubun yardımını görmeyecek durumdaysan, bize gel ki başkasının kötü hâlini göresin.

Ardından muharebeye tutuştular. Abdullah b. Halîfe şöyle diyordu: “Ey Tay! Etrafım ve evladı size feda olsun. Din ve soy için savaşın.” Sonra şu mısraları dile getirdi:

Ey dağların ve ovaların Tay'ı, sırtüstü yatan biri bile çağrıda bulunsa,

Korku uyandıran bir şekilde harekete geçer ve maskeli kötü insanlara gereken cezayı veririz.

Karşı gelen cesur kimseleri de öldürmekten kaçınmayız.

Bişr b. el-Aşûş et-Tâî'nin Şiiri

Bişr b. Aşûş et-Tâî [el-Milkatî]⁵⁹ şu mısraları dile getirdi:

Ey ovaların ve dağların Tay'ı, miğfer ve zırhlarla ayağa kalkın.

Külahlı kahramanlarınızla çıkın ve dalalet öncülerine karşı savaşın. [280]

Cahillerin yolunu izleyenlere karşı

Ravi dedi: Gözü çıkınca şöyle dedi:

Keşke gören gözüm de görmeyen gözüm gibi olsa ve insanlar arasında rehbersiz gezemesem.

59 Parantez içindeki ekleme Taberî'dendir.

*Keşke ayağımın yarısı da kesilse ve avucum bilekten düşse,
Keşke Mutarriş, Sa'd ve Müstenîr b. Hâlid'den sonra kalmasam.
Onlar öyle silahşorlardır ki savaş insanların cevherini ortaya ko-
yunca anaların onlar gibisini yetiştiremediği anlaşılır.⁶⁰*

Beşinci Cüz şöyle başlamaktadır: "Nasr b. Müzâhim, Ömer ve Fudayl b. Hadîc'ten rivayet ettiğine göre, Kays b. Fehdân adamlarını teşvik ederek şöyle diyordu: "Saldırdığınız zaman hep birlikte saldırın."

Altıncı cüzde Abdülvehhâb'ın nüshasında onun el yazısıyla şu notu gördüm:

Hepsi eş-Şeyh Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülceb-
bâr'dan aşağıdaki zevat tarafından işitilmiştir: Kâdî'l-Kudât
[281] Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed ed-Dâmeğânî, iki oğlu Kâdî
Ebû Abdillâh Muhammed ve Ebu'l-Hüseyin Ahmed, Ebû Ab-
dillâh Muhammed b. el-Kâdî, Ebu'l-Feth b. el-Beydâvî, eş-
Şerîf Ebu'l-Fadl Muhammed b. Ali b. Ebî Ya'lâ el-Hüseynî, Ebû
Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Kırâmî ve Abdülvehhâb
b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî tarafından 494
senesinde okuması suretiyle rivayet nakledilmiştir.

60) İbn't-Tuyûr'a ait nüshanın dördüncü cüzünün sonu.

V. BÖLÜM

Ravi: Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rebî' b. Hişâm en-Nehdî [283] el-Hazzâz

Ravi: Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ukbe b. el-Velîd

Ravi: Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sâbit

Ravi: Ebû Ya'lâ Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer el-Harîrî.

Ravi: Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sayrafi

Ravi: Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî

Ravi: Muzaffer b. Ali b. Muhanned b. Zeyd b. Sâbit (İbnü'l-Mü-neccim adıyla bilinir.)

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

[285]

Üstad Şeyhu'l-İslâm Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî bize nakletti. Şöyle dedi:

Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sayrafi, kendisine okumam suretiyle, 484 Rebiülâhir ayında bize anlattı. Dedi ki:

Sika Üstad Şeyhu'l-İslâm Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî bize nakletti. Şöyle dedi:

Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sayrafi, kendisine okumam suretiyle, 484 Rebiülâhir ayında bize anlattı. Dedi ki:

Ebû Ya'lâ Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer şöyle dedi:

Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sâbit b. Abdullah b. Muhammed b. Sâbit es-Sayrafi bize nakletti:

Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ukbe şöyle dedi:

Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ukbe şöyle dedi:

Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rebî' b. Hişâm en-Nehdî el-Hazzâz şöyle dedi:

Nasr b. Müzâhim, Ömer ve Fudayl b. Hadîc'ten naklen rivayet ettiğine göre Kays b. Fehdân adamlarını teşvik ediyor ve şöyle diyordu:

"Azmettiğiniz zaman birlikte azmedin ve gözlerinizi yunun. Az konuşun ve anlamsız ve boş sözden sakının. Akranı karşılaştırın. Kendi iradenizle Arapların üzerine gitmeyin."

Savaş Alanı

Öldürülen Bazı Şahsiyetler

Benî Hâris b. Adî'den Nüheyk b. Azîz, Benî Zühl'den Amr b. Yezîd, Benî Bedâ'dan Sa'd b. Ömer öldürülen şahsiyetlerdendir. Ali tarafındayken Muâviye tarafına geçen Kays b. Yezîd el-Kindî meydana çıktı. Karşısına Ali tarafından [Kays b. Amr b. Umeyr b.] Yezîd ve Ebu'l-Amerrata meydana çıktı. Ona yaklaşınca onu tanıdı ve ikili birbirleriyle vuruşmadan ayrıldılar.

Antere b. Ubeyd'in Meydana Çıkması

Nasr, Ömer'den naklen şöyle dediğini rivayet etti: Ebu's-Salt et-Teymî'den rivayetle bir ravi bana şöyle anlattı: Muharriplerden bazı yaşlı zevat şöyle dediler: Onlardan Antere b. Ubeyd b. Hâlid isminde bir şahıs vardı. Sıffîn'de en cesur insanlardan biriydi. Arkadaşlarının yenildiklerini görünce, "Ey Kays topluluğu! Sizde şeytana itaat Allah'a itaatten daha üstün mü? Kaçışta Allah'a isyan ve O'nun gazabı vardır. Sabır ve sebatta ise Allah' itaat ve O'nun rızası vardır. Siz Allah'ın gazabını rızasına, isyanı O'nun taatına tercih mi ediyorsunuz? Allah'ın rızasını gözeten için asıl rahat ölümden sonradır," dedi ve şu beyti dile getirdi:

Fırar eden hiçbir kişi kurtulmuş değildir. Ben caymam ve kaçmam. Ben hiçbir zaman silahsız ve vefasızlarla olmam.

Antere ağır yaralanıncaya kadar savaştı. Daha sonra da Ferve b. Nevfel el-Eşcaî beş yüz kişiyle çıktı; Deskere ve Bendenîcîn'de¹ konakladılar. Nehaîler de çok çetin şekilde savaştılar. Onlardan ölen ve yaralananlar şunlardır: Bekir b. Hevze, Hanân b. Hevze, Benî Bekir en-Nehaî'den Şuayb b. Naîm, Rebîa b. Mâlik b. Vehbîl, Alkame b. Kays el-Fakih'in kardeşi Übey b. Kays. Alkame b. Kays'ın ayağı kesildi. Alkame: "Ayağımın sağlıklı olmasını istemem. Zira onun karşılığında Rabbimin

1 Bendenîcîn, Nehrevan bölgesinde bulunan ve Bağdad'a bağlı bir belde.

güzel mükâfatını umuyorum. Rüyada kardeşimi ve bazı arkadaşlarımı görmeyi arzu ediyordum. Kardeşimi rüyada gördüm. Ona, 'Orada ne yaptınız?' diye sordum. O, 'Bu insanlarla Allah'ın huzurunda yargılandık. Onlara karşı haklılığımızı kanıtladık,' diye söyledi. Aklım erdiği günden beri bu rüyadan dolayı sevindiğim kadar başka hiçbir şeyden sevinmiş değilim."

Hâlid b. el-Muammer'in Beraat Etmesi

Nasr; Ömer, Süveyd b. Habbe en-Nadrî'den naklen Hudayn b. Münzir² [er-Rakkaşî]'nin şöyle dediğini rivayet etti: Bazı insanlar Sıffîn vakasından önce Ali'ye gelerek, "Bizim kanatımız odur ki, Hâlid b. el-Muammer es-Sedûsî, Muâviye ile yazışmış ve ona iltihak etmesinden endişe ederiz," dediler. Bunun üzerine Ali ona ve onlardan bazı ileri gelenlere haber göndererek gelmelerini söyledi. Huzuruna çıktıklarında Allah'a hamd ve senada bulundu ve şöyle dedi: "Ey Rebîa topluluğu! Siz benim yardımcılarımla ve davetime icabet edenlersiniz. Araplar içinde en çok güvendiğim insanlarsınız. Bana bildirildiğine göre Muâviye adamınız Hâlid b. el-Muammer ile yazışmıştır. Onu getirttim, sizi de şahit tutmak ve benimle onun sözlerini dinlemek için çağırdım." Sonra Ali ona yöneldi ve şöyle dedi: "Ey Hâlid b. el-Muammer! Senin hakkında bana bildirilen doğru ise Allah ve hazır olan Müslümanlar şahit olsun ki sen Irak veya Hicaz'a ya da Muâviye'nin hâkimiyetinde olmayan bir bölgeye varana kadar emniyette olacaksın. Senin hakkında söylenenler yalan ise tatmin olacağımız şekilde gönüllerimizi rahatlat."

Bunun üzerine Hâlid Allah'a yemin ederek böyle bir şey yapmadığına dair yemin etti ve bizden birçok kimse, "Vallahi böyle bir şey yaptığını bilsek onu öldürecektik," dediler.

Şakîk b. Sevr [es-Sedûsî] dedi ki: "Ali ve Rebîa'ya karşı Muâviye'ye ve Şam ehline yardım ederse Allah Hâlid'i muvaffak

2 Hudayn b. Münzir b. el-Hâris b. Va'le er-Rakkâşî. Tâbiînin büyüklerinden, şair ve silahşor. Hicrî ikinci yüzyılın başında öldü. Bkz. *el-Mü'telif*, 87; *Tehzîbü't-Tehzîb* ve *el-Hizâne*, II. 89-90.

etmesin," dedi. Ziyâd b. Hasafe de ona, "Ey Müminlerin Emîri! Hâlid'in yeminlerine güven, zira o ihanet etmez," dedi. Bunun üzerine Ali tatmin olduğunu söyledi. Perşembe günü olup da sağ kanatta insanlar yenilgiye uğrayınca yanında oğulları olduğu hâlde Ali yanımıza kadar geldi ve insanların hezimetinden etkilenmemiş bir edayla ve yüksek sesle, "Bu sancaklar kimindir?" diye sordu. Biz, "Rebîa'nın sancaklarıdır," diye cevap verdik. Ali: "Bunlar Allah'ın sancaklarıdır. Allah bu sancakların askerlerini korusun ve onlara sabır ve sebat versin," dedi. Sonra bana (o gün Rebîa'nın sancağını ben taşıyordum) "Ey genç! Sancağını bir arşın kadar daha ilerde tutmaz mısın?" dedi. Ben, "Evet hatta on arşın bile," diye cevap verdim ve sancakla bir miktar ilerledim. Ali bana, "Yeter yerinde dur," dedi.

Nasr, Ebû Abdurrahmân'dan naklen şöyle dediğini rivayet etti: Benî Kays b. Sa'lebe'den Müsennâ b. Sâlih bana Sıffin'de Ali'yle birlikte bulunmuş Yahyâ b. Mutarrif Ebi'l-Eş'as el-İclî'den naklen şöyle anlattı: Sancaklar kaldırıldığı zaman Ali sancakları denetledi ve Rebîa'nın sancaklarına kadar geldi. O, "Bu sancaklar kimin?" diye sordu. Ben, "Rebîa'nın sancaklarıdır," dedim. O, "Allah'ın sancaklarıdır," diye karşılık verdi.

[289] **Hudayn b. Münzir'in Sancağı**

Nasr, Amr b. Şemir'den şöyle dediğini rivayet etti: O gün henüz bir delikanlı olan Hudayn b. Münzir elindeki sancakla ilerliyordu. Süddî dedi: Hudayn'ın sancağı kırmızıydı. Ali onun ilerleyişine hayran oldu ve şu şiiri dile getirdi:

Gölgesi dalgalanan bu sanacak kimin? Ey Hudayn onunla ilerle, denildiğinde ilerleyiverir.

Safta onunla ilerler ve sonra ondan ölüm ve kan aktığı hâlde kader onu başkasına devreder.

Büyük günlerde onu öyle bir tavır içinde görürsün ki izzet ve keremden başkasına razı olmaz.

Savaş ve sıkıntıda sabır ve sebat gösteren ve güzel işler yapan iffet ve kerem sahiplerini Allah mükâfatlandırınsın.

Savaşa davet edildiğinde başkaları karışık ve anlaşılmasız sesler çıkarırken o kararlılık içinde sebat eder.

Rebîa kabilesini kastediyorum. Onlar devasa ordular karşısında imdada gelen savaşçılardır.

Akkîler, Lahmîler ve Himyerîler Mezhic için sebat ettiler ve kanları bir arada aktı.

Cüzâm, Mezhic ne kahraman insanlardır, yazık size, diye seslendi. Bizden kim zalim ise Allah cezasını versin.

Allah'tan sakınmaz mısınız size haram kılınmış işlerde ve Rahmân'ın yakın kıldığı ve yücelttiği işlerde.

İbn Harb'e kılıçlarımızla vuruşlarımızı ve darbelerimizi gösterdik. Nihayet yüz çevirdi ve karşı koymaktan imtina etti.

Kaçarak Zeberkân'ı ve zalimleri çağırdı. Kelâ'ı ve Küreyb'i de çağırarak onlara atıyyeler verdi.

Amr'ı, Süfyân'ı, Cehm'i, Mâlik'i, Havşeb'i, Sapık Şüreyh'i ve diğer zalimler de çağırdı.

Kürz b. Nebhân'ı, Amr b. Cehder'i, Sabbâh el-Kaynî'yi ve Eslem ka- [290] bilelerini de çağırdı.

Rebîa'nın Sancağı

Nasr, Ömer'den naklen şöyle dediğini rivayet etti: Salt b. Yezîd b. Ebî's-Salt et-Teymî bana şöyle anlattı: Benî Teymillah b. Sa'lebe'de³ yaşlı bazı zevatı şöyle derken işittim: Rebîa'nın Basra ve Kûfe kollarına ait sancaklar Basralı Hâlid b. el-Muammer'in uhdesindeydi. Hâlid b. el-Muammer ile Saîd b. Sevr es-Sedûsî kendi aralarında anlaşarak Basralı Bekir b. Vâil'in sancağını Hudayn b. Münzir'e verdiler. "Sancak konusunda rekabete giren bu genç, soyu sopu olan biridir. Kararımızı verinceye kadar sancak onda olsun," dediler. Ancak akabinde Ali bütün Rebîa kabilesinin sancağını Hâlid b. el-Muammer'e verdi.

Muâviye'nin Himyer İçin Kura Çekmesi

Ravi dedi: Muâviye Himyer için Irak kabilelerinin en büyükleri olan Rebîa, Hemdan ve Mezhic üzerine kura çekti. Himyer'in payına Rebîa düştü. Bunun üzerine Zülkelâ': "Allah kahretsin, vuruşmaktan hoşlanmadın," dedi ve Himyer ile ona [291] tâbi olanlarla muharebeye çıktı. Ubeydullah b. Ömer b. el-Hat-

3 Benî Teymillah b. Sa'lebe b. Ukâbe b. Sa'b b. Ali b. Bekir b. Vâil b. Kâsıt b. Heneb b. Aksâ b. Da'mî b. Cüdeyle b. Esed b. Rebîa. Bkz. *el-Maârif*, 44 ve öncesi.

tâb da ölüm için biat etmiş Şam Kurrâlarından dört bin kişiyle birlikte onlarla beraberdi. Şamlıların sağ kanatlarını oluşturuyorlardı. Onların başında Zülkelâ' vardı. Iraklıların sol kanadı olan Rebîa'ya karşı çok şiddetli bir saldırıda bulundular. Iraklıların sol kanadının başında Abdullah b. Abbâs vardı. Zülkelâ' ve Ubeydullah b. Ömer süvari ve piyadeleriyle Rebîa'ya şiddetli bir saldırıda bulundular. Neticesinde Rebîa'nın sancakları zafiyet gösterdilerse de onlara tâbi olanların bir kısmı hariç sebat gösterdiler. Bunun üzerine Şamlılar geri çekildiler. Ancak, çok geçmeden tekrar saldırdılar. Başlarında bulunan Ubeydullah b. Ömer şöyle diyordu: "Ey Şam ehli! Iraklıların bu kabilesi Osman'ın katilleri ve Ali b. Ebî Tâlib'in destekçileridir. Bu kabileyi hezimete uğratırsanız Osman'ın öcünü almış olacaksınız ve Ali'yle Irak ehli helak olacaklardır."

Hezimetten Sonra Rebîa'nın Sebat Etmesi

Rebîa'ya karşı çok şiddetli bir saldırıya geçtiler. Zayıf bazı kişiler hariç Rebîa güzel bir sabır gösterdi. Sancaktarlar basiret ve müdafaa ehli sebat ettiler ve çetin bir muharebe yaptılar. Ancak, Hâlid askerlerinden bazılarının kaçtığını görünce bir an için çekildi. Ancak, sancaktarların sebat ettiğini ve kavminin sabır gösterdiğini görünce geri döndü ve kaçanlara seslenerek dönmelerini istedi. Kabilesinden bazı kimseler kaçmak istemişti ancak sebat ettiğimizi görünce geri döndü, diye suçladılar. Hâlid ise: "Bizden bazılarının kaçtığını görünce onları tekrar döndürmek için onların önünü almak istedim ve onlardan bana itaat edenlerle size döndüm," diye kendini savundu. Böylece şüphe uyandıran bir harekette bulundu.

Sıffin'de Anze kabilesinden deve derisinden yapılmış koruyucu zırhlar giymiş dört bin muharip vardı.

[292] Hâlid b. el-Muammer'in Konuşması

Nasr, Ömer'den naklen şöyle dediğini rivayet etti: Bekir b. Vâil'den bir zat, Mihrez b. Abdurrahmân [el-İclî]'den⁴ şöyle anlattı: Hâlid b. el-Muammer şöyle konuştu: «Ey Rebîa toplu-

4 Parantez içindeki kısım Taberî'den alınmıştır.

luğu! Şanı Yüce Allah her birinizi doğup büyüdüğünüz yerden getirip bu mekânda bir araya getirdi. Sizi yeryüzüne yaydığı günden beri bu şekilde bir araya getirmedir. Gevşek davranırsanız düşmanınıza karşı gevşer ve saflarınızdan geriye düşersiniz. Allah da yaptıklarınızdan razı olmaz. O takdirde sizi ayıplayarak, “Rebîa, ırz ve şerefini rezil etti, savaşta başarısız oldu ve Araplara mağlup oldu,” diye eleştirenler eksik olmayacaktır. Sakın bugün Müslümanlar sizin hakkınızda kötümser olmasınlar. İleriye atılmaya devam eder ve Allah'ın rızasını umarak sabır ve sebat ederseniz, bu sizin âdet ve şanınızıdır. Sabır sizin seciyeinizdir. Öyleyse sabırlı olun ve niyetiniz sadık olsun ki mükâfata eresiniz. Zira niyeti Allah için olanın mükâfatı dünyanın şerefi ve ahiretin izzetidir. Allah iyi işler yapanın sevabını zayı etmez.»

Bunun üzerine Rebîa'dan bir şahıs kalktı ve ona şöyle dedi: “Vallahi Rebîa perişan. Bize nefsimizi feda edip kanlarımızı akıtıncaya kadar çizgimizden ayrılmamamızı emrediyorsun. Ancak, insanların çoğunun kaçtığını görüyorsun!” Kabilesin- [293]
den bazı insanlar ona saldırarak yaylarıyla ve yumruklarla onu hırpaladılar. Hâlid b. el-Muammer onlara, “Bu kişiyi içinizden atın; zira kalırsa size zarar verir, ayrılrsa da sizden bir eksilme olmaz. Bir kişidir sayı onunla azalmaz, Allah cezanı versin nasıl konuşuyorsun? Allah nasıl da seni hayırdan uzaklaştırmıştır!”

Rebîa ve Himyer'in Muharebesi

Rebîa ile Himyer ve Ubeydullah b. Ömer arasında muharebe şiddetlendi. Ubeydullah b. Ömer saldırıyor ve “Ben Güzelin oğlu Güzel'im,” diyordu. Hasımları da ona “Sen Güzelin oğlu Kötüsün,” diyordu. Muharebede Şemir b. er-Reyyân b. el-Hâris öldürüldü. İnsanların içinde çok çetin bir muharipti. Ardından Ali'nin adamlarından beş yüz kadar atlı muharip çıktı. Başlarında miğferleri ve tepeden tırnağa kadar âdeta demir zırhlara gömülmüşler ve sadece gözleri görülüyordu. Onlara karşı da Muâviye'nin adamlarından aşağı yukarı aynı sayıda muharipler çıktı. İki saf arasında ve sancakları altında bekle-

yen insanların huzurunda muharebeye tutuştular. İki taraf da telef oldu. Onlardan ne Iraklı ne de Şamlı âdeta haber getirecek bir kimse dönmedi.

Ubeydullah b. Ömer ve Muhammed b. Ebû Bekir ile Övünmek

Nasr, Amr b. Şemir ve Câbir'den naklen Temîm'in şöyle dediğini rivayet etti: Şamlıların bir adamı şöyle seslendi: "Bilesiniz ki Güzelin oğlu Güzel Ubeydullah b. Ömer bizimledir." Ammâr b. Yâsir: "Bilakis o [Güzelin oğlu] Habis'tir," diye karşılık verdi. Iraklı bir adam da, "Bilesiniz ki Güzelin oğlu Güzel Muhammed b. Ebû Bekir bizimledir," diye seslendi. Şam ehlinde bir adam da, "Bilakis o Güzelin oğlu Habis'tir," diye seslendi. Başka bir rivayette ise, Şam ehlinde Benî Rakkâş'tan Ukbe b. Seleme şöyle dedi: "Sıffin'de insanların kellelerinin üzerine atıldığı ve kelleler tepesi olarak adlandırılan bir tepe vardı." Ukbe şu şiiri dile getirdi:

[294] *Kelleler Tepesi gününün silahşorları gibisi hakiki ve çetin muhâripler görmedim.*

O sabah Iraklılar âdeta daracık dağ yollarında karşılaşan deve kuşlarının akıbetine uğradılar.

Sırtlarını dönüp gittiler diye düşünürken derli toplu ve miğferli bir birlik karışık ayak sesleriyle geri döndü.

Bize işte Ali, ona biat edin, dediler. Onlara hayır, sizinle aramızda keskin kılıçlar vardır, dedik.

Onlara karşı kılıç ve mızraklarla harekete geçtik. Atlılarımız onlarla kıyasıya bir mücadeleye tutuştu.

Muâviye Rebîa'nın kadınlarının esir edilmesini ve muhâriplerinin öldürülmesini taahhüt etmişti. Bunun üzerine Hâlid b. el-Muammer şu mısraları dillendirdi:

İbn Harb kadınlarımızı esir almayı temenni etti. Bu temennisinin karşısında keskin kılıçlarımız vardır.

İlga etmeyi düşündüğün bir iktidarı peşkeş çekmeyi taahhüt ediyorsun. Hâşim oğullarının sözü ise yalan olmayan bir er sözüdür.

Başka bir şiirinde de şöyle der:

Gece yarısının karanlığı gibi bir fitnedir bu. Onun ne önü ne de arkası görülmektedir.

Allah'ın kitabıyla onu keşfettim. Arapların büyükleri ise karşısında hayret içinde kalmışlardır.

Şebes b. Rib'î ise şu beyitleri dile getirmiştir:

Sıffîn'de onların karşısında kılıç ve mızraklarla sabahtan akşama kadar savaştık.

İbn Harb gerisin geriye çekilirken kılıçlar sağından ve solundan ona çarpıyor ve kılıçlar öfkeliilerin gönlünü serinletti.

Bazen onlarla burun buruna mücadele ederken bazen de güçlü atlar sırtında onları püskürtürüz.

Bir kandilin şulesi gibi akıcı hızlı hareketleriyle zırhlar arasında koruyucu levhaları parıldamaktadır.

Gassân ile mücadele ederiz. Cüzâm da bize karşı savaşmakla bed- [295] bahttır. Kölenin yayına ulaşmaksa zor değil.

Güneyden gelen rüzgârlar ufukları kapladığında o silahşorlardan daha hamiyetlisini görmüş değilim.

Saldırdı ve mert insanlar vasıtasıyla mızrak ve keskin silahlarla koruyup kolladı.

İbnü'l-Kevvâ'da şöyle dedi:

Kelb ve Lahm kabilelerine kardeşten daha samimi bir kişinin nasihatini tebliğ edecek kimse yok mu?

Siz ve bütün kardeşleriniz yoldan apaçık şekilde sapan kartallar gibisiniz.

Dininizi kulların rızasına değiştirdiniz. Kölelerle musafaha onu kaybettirdi.

Bize karşı beyaz atlarınızı koşturdunuz. Hem de koşmakta temkinli olan erkek atlarla.

Birliklerle toz duman içinde kalmış meydanı aydınlatan dolunayın etrafında dolanıp durdular.

Dolunaydan Ali'yi kastetmiştir. Safer ayının dokuzunda perşembe günü Muâviye insanlara konuştu ve onları savaşa teşvik etti. Şöyle dedi:

“Gelişmeleri görüyorsunuz. Karşı karşıya kaldığınız durum ortadadır. Onlara saldırdığınızda zırhlıları öne alın ve zırhsız muharipleri geride bırakın. Kalkanlı süvarileri saf hâlinde düzene sokun. Düzgün kesilmiş bıyık gibi düzgün şekilde vaziyet alın. Bir saatliğine kellelerinizi bize emanet edin. Ortada bir zalim ve mazlum vardır. Hak son sınırına gelip dayanmıştır. Hasımlarımız tekrar bir seferberlik içindedir.”

Muâviye'nin Başka Bir Konuşması

Nasr, Ömer'in şöyle dediğini rivayet etti: Bir zat bana Câbir'den naklen Şa'bî'nin şöyle dediğini anlattı: Muâviye Sıffin'deki büyük muharebeden önce bir konuşma yaptı ve şöyle dedi:

- [296] “Yakınlığında yücelen ve yüceliğinde yakın olan, zahir olan ve batın olan, ezelden ebede kadar her türlü görüntünün ötesinde olan, hak ile hükmeden, kudretiyle tasarruf eden ve mağfiretini esirgemeyen, dilediğini yaratan, dilediği şeyi gerçekleştirmeye kadir olan, bir şeye azmettiği zaman onu takdir eden ve yaratan, mülkünde ortak kabul etmeyen, yaptığından dolayı sorgulanamayan ve kullarını sorumlu kılan Allah'a hamd olsun. Sevgi ve nefret hislerimiz için de O'na hamd olsun. Allah'ın takdiri sonucu kader bizi bu topraklara sevk etmiş ve Iraklılarla bizi karşı karşıya getirmiştir. Allah bize nazırdır. Şanı Yüce Allah, “*Allah dileyseydi kendi aralarında savaşmazlardı. Ancak Allah dilediğini yapar.*”⁵ Ey Şamlılar! Bakın yarın Iraklılarla karşı karşıya geleceksiniz. Üç hâl üzere olma-ya dikkat edin. Ya size tasallut ederek zulmeden ve bunun için beldelerinden kalkıp sizin üzerinize gelen ve topraklarınıza musallat olan bir kavme karşı Allah tarafından savaşmakla mükellef tutulan bir kavimsiniz ya da Halifenizin ve Peygamberinizin damadının kanını dava edinen bir kavimsiniz ya da kadınlarınızı ve çocuklarınızı savunan bir konumdasınız. O hâlde Allah'tan sakının güzel bir şekilde sabır ve sebat gösterin. Bize ve size Allah'tan zafer diliyor ve kavmimizle aramızda hak ile hükmetmesini niyaz ediyorum. O hüküm verenlerin en hayırlısıdır.”

Bunun üzerine Zülkelâ' kalktı ve şöyle dedi:

Biz sabır ve kerem ehliyiz. Husumet hâlinde geri adım atmayız. Büyük hükümdarların oğullarıyız. Akıl ve idrak ehliyiz. Günahlara asla bulaşmayız.

Bitirince Muâviye ona, “Doğru söyledin,” dedi.

Ziyâd b. Hasafe'nin Abdülkays'ı Teşviki

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd bana şöyle anlattı: Bir adam bana Ceyfer b. Ebî Kâsım [el-Abdî], Yezîd b. Alkame ve Ziyâd b. [297] Bedr'den şöyle nakletti: Ziyâd b. Hasafe, Sıffîn'de Bekir b. Vâil'e karşı Himyer kabilelerinin Zülkelâ' komutasında seferber edildiği ve içlerinde Ubeydullah b. Ömer'in de bulunduğu Abdülkays'a geldi. İki taraf helak olmaktan endişe ettikleri çok çetin bir muharebeye tutuştu. Ziyâd, Abdülkays'a dedi ki: "Bugünden sora Benî Bekir diye bir şey olayacak. Zülkelâ' ve Ubeydullah Rebîa'yı yok ettiler. Onlar için ayağa kalkın. Yoksa helak olacaklardır." Bunun üzerine Abdülkays atlarına binecek geldiler. Bir kara bulut gibi gelmişlerdi. Sol kanada karşı hücumla geçtiler. Muharebe şiddetli oldu ve Zülkelâ' öldürüldü. Onu Bekir b. Vâil'den Hindef adında bir muharip öldürdü. Himyer yer yer çöktü. Ancak yine de Zülkelâ'dan sonra Ubeydullah komutasında savaşmaya ve direnmeye devam etti.

Ubeydullah b. Ömer ve Hasan b. Ali

Ubeydullah b. Ömer, Hasan b. Ali'ye haber göndererek "Seninle bir işim var, benimle görüşür müsün?" dedi. Bunun üzerine Hasan onunla bir araya geldi. Ubeydullah, ona: "Baban Kureş'i helak etti. Bu yüzden ondan nefret ediyorlar. Sen onun yerine geçebilir misin? Biz de sana biat edelim," dedi. Hasan: "Hayır, vallahi bu asla olamaz. Ben sanki seni bugün veya yarın öldürülmüş olarak görmekteyim. Bilesin ki şeytan sana davranışlarını süslü göstermiş ve seni kandırarak meydana çıkarmıştır. Sen de Şamlı kadınlara bu rolünü gösterme hevesine kapıldın. Şüphesiz Allah seni yıkacak ve yüzüstü yıkarak öldürecektir," diye karşılık verdi. Ravi dedi: Vallahi aynı gün veya ertesi gün muharebe başladı. Ubeydullah bu muharebeye dört bin kişilik bir birlikle katıldı. Kıyafetleri yeşil olduğu için bu birlik Yeşil Birlik olarak biliniyordu. Bir ara Hasan bir adama rast geldi. Adam bir maktulün ayağına yaslanmış ve mızrağını gözüne batırmış, atını da maktulün diğer ayağına bağlamıştı. Hasan yanındakilere, "Bakın bu adam kimdir," diye söyledi. Bir de ne görsün, adam Hemdanlıydı. [298] Maktul ise Ubeydullah b. Ömer b. el-Hattâb'dı. Adam onu öl-

dürmüş ve geceyi başında bekleyerek sabah olunca silah ve eşyasını almıştır. Hasan adama, "Kimsin?" diye sordu. Adam, "Hemdanlıyım ve onu ben öldürdüm," dedi. Bundan dolayı Allah'a hamd etti. Ardından birliği hezimete uğrattık ve karar-gâhlarına kadar onları geri püskürttük.

Ubeydullah'ın katili hakkında ihtilaf etmişlerdir. Hemdan'a göre onu Hânî' b. el-Hattâb öldürmüş, Hadramut'a göre onu Mâlik b. Amr es-Sebîi öldürmüştür. Bekir b. Vâil ise, "Onu Muhriz b. es-Sahsah adında bizden Basralı [Âiş b. Mâlik b.] Teym el-Lât b. Sa'lebe'den bir şahıs öldürmüştür. Kılıcını ise Zülvişâh almıştır," diye söylemiştir. Muâviye, Kûfe'de kendisine biat edildiği zaman ondan Bekir b. Vâil kabilesini sorumlu tutmuştur. Onlar, "Onu öldüren Muhriz b. es-Sahsah adında Basralı ve bizim kabilelerden olan bir şahıstır," dediler. Muâviye, Basra'da olan bu kişiye haber göndererek kılıcı ondan almıştır.

Ka'b b. Cuayl'in Ubeydullah'a Mersiyesi

Nasr, Amr b. Şemir ve Câbir'den naklen Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Ka'b b. Cuayl et-Tağlibî, Ubeydullah hakkından şu beyitleri dile getirmiştir:

Gözler Sıffîn'de bir silahşor için ağlamaktadır. Onun süvarileri çekilirken o yerinde sebat etti.

Eşi Esma'yı bırakıp Vâil kabilesi muhariplerinin kılıçlarına hedef oldu. Öyle bir delikanlıydı, keşke ölüm ona isabet etmeseydi.

Ubeydullah'ı kanı akarken ve damarları kanarken kanları içinde yerde bıraktılar.

Yere düşmüş ve fişkıran kan dalgaları âdeta vücudunu kaplamıştı. Elbisenin cebinde de mendili görünüyordu

Onlara seslendi. Onlar⁶ da sesini duyarak ona doğru gözyaşlarını dökerek yöneldiler.

[299] *Muhammed'in amca oğlunun etrafında ise ölümle karşı karşıya gelen birlik sebat etti.*

Onlar öyle kaldılar ve Allah onların sebatını gördü. Mushaflar eller üzerinde taşınıncaya kadar öyle kaldılar.

6 İbn Ebi'l-Hadîd, (*Nehcu'l-Belâğa Şerhi*, I. 499) der ki: "Onlara seslendi," sözündeki zamir Ubeydullah'ın kadınlarına racidir. Ubeydullah öldürüldüğü gün eşleri Esma bint Utârid ile Bahriye bint Hânî' eş-Şeybânî'yi savaş meydanına götürmüş ve savaştaki edasını izlemelerini istemişti.

Meydanda sancakların altında vurmaya yöneltilen mızraklar âdeta avına yönelen kuşlar gibi hedeflerine yönelmektedir.

Allah Sıffîn'de öldürülen insanlarımızı ihanete uğradıklarından dolayı mükâfatlandırılanlar gibi mükâfatlandırısın.

Ömer'in rivayetinde ise Ka'b b. Cuayl, Ubeydullah'ın öldürülmesine şu mersiyeyle dile getirdi:

Ubeydullah ölüm ve kan yağdıran bir ölüm bulutuyla karşılaşınca dedi ki:

Ey kavmim sabır ve sebat edin. Zira sabrımız daha temiz ve daha akıllıca bir onur ve namus işidir.

İki taraf karşılaşınca ölü olarak yere düştü ve ağzıyla avuçları toprakla buluştu.

Ardında zillet içinde yetim çocuklar ve gözyaşları döken bireş bıraktı. el-Hattâb ona helal olan eşi olmakla başkalarından çekinmezse de onunla konuşulmasını hazmetmez ve kıskanırdı.

Ubeydullah şu mısraları dile getirerek saldırmıştı:

Ben Ömer'in oğlu Ubeydullah'ım. Ömer Kureyş'in gelmiş geçmiş en hayırlı insanıydı.

Tabii ki Allah'ın Peygamberi ve aydın yüzlü ihtiyar hariç. Mudar kabilesi Osman'a yardım etmekte gecikti.

Rebi'ler de onlar gibidir Allah onları yağmur rahmetinden mahrum bıraksın. Oysa yüz akı Yemenliler süratle yardıma koşular.

Hayır onlarda kadim bir adettir, ona yarış hâlinde koşulur.

Hureys b. Câbir el-Hanefî de şu mısraları ifade ederek ona saldırdı:

Rebîa kabilesi bu davaya omuz vermekte hızlı davrandı. Hak için koşular. Onlar için Hak şeriattır.

Artık dur ve elini çek, sen bu vakada dinleyen ve itaat eden topluluktan değilsin.

Bu vakanın korkunç ölüm şerbetini ölene kadar tat.

Ardından ona bir darbe vurdu ve öldürdü. İbn Cevn es- [300] Sekûnî onun sancağını devraldı.

Saltân'ın Ubeydullah'ın Ölümü Hakkındaki Manzumesi

Muhammed b. Ubeydullah'ın Cürcânî'den naklettiği rivayette Saletân el-Abdî şöyle dedi: [Ubeydullah b. Ömer'in öldürülmesini ve Hureys b. Câbir el-Hanefî tarafından öldürüldüğünü dile getirmektedir.]:

Ey Ubeydullah sen hâlâ Bekir ile ilgili bir tutku içindesin. Boş sözler ve tehditler savuruyorsun.

Bekir b. Vâil'in mahalleyi koruyan savaşçıları aslanlar gibi Şam diyarında her yere yayılmışlardır.

Sen sefahat adamısın, buna alıştın. Her insan da alışkanlıklarına bağlıdır.

Sonunda kötü bir hâlde, silah ve eşyan alınmış olarak ve yalnız başına toz duman ve kanlar içinde yerde kaldın.

Hânî'nin kızı yas içinde senin için elbiselerini yırtmış ve hüznü içinde sağa sola savrularak ne yapacağını bilmemektedir.

O bu durumu, henüz görmeden de âdeta görmüştü. Allah'ın takdiri seni bu kötü akıbeta maruz kıldı.

Sana, ey Ubeydullah, Vâil üzerine gitme, dediyse de sen ona, telaşlanma yarın göreceksin, dedin.

İşte onun hissettiği akıbetle karşılaştın. O senin için yas tutmakta ve elbiselerini yırtmaktadır.

Savaş adamı Hureys b. Câbir sana saldırarak kanını fişkirtan ve sesi ortalığı inleyen bir darbe indirdi.

Hudayn b. Münzir'in Sancağı

Nasr, Ömer'den naklen Zübeyr b. Müslim'in şöyle dediğini anlattı: Hudayn b. Münzir'in şöyle dediğini işittim: Ali sancağı bana verdi ve şöyle dedi: "Ey Hudayn! Allah'ın adıyla yürü. Bilesin ki başın üzerinde hiçbir zaman bunun gibi bir sancak dalgalanmayacak. Bu, Resulullah'ın (sav.) sancağıdır."

[301] Hureys b. Câbir'in Savaşta Cömertliği

Nasr dedi: Hureys b. Câbir iki ordu arasında kendisine ait kırmızı bir kubbe çadırda kalırdı. İki taraf muharebeye tutuştuklarında insanlara çorba, ayran ve su verirdi. Dileyen yer ve içerd. Şair bu konuda şu mısraı dile getirmiştir:

O geniş çölde Hureys⁷ b. Câbir vardı. Âdeta o geniş arazide bir deniz gibi oluvermişti.

7 İbn Ebî'l-Hadîd dedi: Muâviye cemaat yılında Hemedan amili hakkında Vali Ziyâd'a, "Hureys b. Câbir'i görevden al. Zira Sıffin'deki tutumu hâlâ içimde bir ukdedir," diyeyazdı. Ziyâd cevaben "Ey Müminlerin Emîri! Canını sıkma. Hureys öyle şerefli bir konuma geldi ki, onu azletmek onu eksiltmez. Yerinde bırakmak da ona bir şey katmaz," diye yazdı.

Mezhic'in Muharebesi

Nasr; Amr b. Şemir'den naklen Câbir'den şöyle dediğini rivayet etti: Şa'bî'yi Sa'saa'dan şöyle dediğini anlatırken işittim: Zülkelâ' ve Ubeydullah b. Ömer, Mezhic ve Bekir b. Vâil'e karşı muhariplerini seferber ettiler. Muharebede Zülkelâ' ve Ubeydullah'ı öldürdüler. Şiddetli bir muharebe oldu. Şamlı Akkîler, Lahmîler, Cüzâmîler ve Eş'arîler Mezhic ve Bekir b. Vâil'e karşı şiddetli bir saldırıda bulundular. Akkî bu konuda şu mısraları dile getirdi:

Akkîlerden Mezhicîlerin anasının vay hâline. Onların anasını ağ-latacaklar.

Onları darbelerle ve vuruşlarla öldüreceğiz. Akkîler üzerine adam yoktur.

Onlar kahramanlık örneği dev aslanlardır.

Eş'arîlerle Akkîlerin Çağrısı

Nasr dedi: Mezhic'in çağrıcısı, "Ey Mezhicîler! Bacakları kesin," diye seslendi. Bunun üzerine Mezhicîler kılıçlarını hasımlarının bacaklarına yönelttiler. Âdeta onları helak ettiler. Akkî'nin sözleri Mezhicîleri öfkelenlendirmişti. Mezhicîlerin savaş değirmeni hasımlarını ezdiği, atlılar ve savaşçılar kan deryasına daldığı zaman Akkî şöyle dedi: "Ey Mezhic! Akkî-^[302] ler ve Cüzâmîler hakkında Allah'tan sakının. Akrabalık bağını hatırlamaz mısınız? Şerefli Lahmîleri, Eş'arîleri ve Zî Humâm oğullarını âdeta yok ettiniz. Akıl ve izan nerede? Bu kadınlar âdeta dağları ağlatmaktadırlar."

Yine Akkî şöyle der: "Ey Akkîler kaçış nereye? Haber bugün öğrenilecek. Sizler sabır ve sebat ehli değil misiniz? Göçebe olmayan mukim insanlar gibi davranın. Mudar sizin hâlinize sevinmesin. Taş eriyinceye kadar dayanın ki düşmanınız gayret nedir görsün."

Eş'arî de şöyle dedi: "Ey Mezhicîler! Yarın kötü akıbet sizi helak ederse bu kadınların hâli ne olacak? Dokunulmazlar hakkında Allah'tan sakının. Kadın ve kızlarınızı düşünmez misiniz? Rum, Fars ve Türkleri unuttunuz mu? Galiba Allah sizin için helak olmayı takdir buyurdu." Buna rağmen insanlar bir-

birini boğazlamaya ve birbirlerini yemeye devam ediyorlardı. Basiret ehli ve Ali tarafında savaşa katılan Ebû Şucâ' el-Himy-
yerî şöyle seslendi: "Ey Himyer topluluğu! [Ellerinizi kurusun],
Muâviye'yi Ali'den daha üstün mü görüyorsunuz? Allah gay-
retinizi boşa çıkarsın. Sonra ey Zülkelâ', seni dinden yana iyi
niyetli görüyorduk." Bunun üzerine Zülkelâ': "Ey Ebû Şucâ'! Bi-
lesin ki Muâviye Ali'den hayırlı değildir. Ancak, ben Osman'ın
kanı için savaşıyorum," dedi. Ardından da Zülkelâ' öldürüldü.
Onu muharebede Handef [b. Bekir] el-Bekrî öldürdü.

Zülkelâ"ın Oğlunun Babasının Cesedini İstemesi

Nasr, Ömer'den naklen Hâris b. Hasire'den şöyle rivayet
etti: Zülkelâ"ın oğlu Eş'as b. Kays'a bir elçi göndererek ona
[303] şöyle dedi: "Amcazaden Zülkelâ"ın oğlu sana selam söylemek-
tedir. Zülkelâ"ın sol kanatta vurularak öldürüldüğünü ve ce-
sedinin teslim edilmesine müsaadelerinizi talep etmektedir."
Eş'as ona, "Kendisine selam söyle ve Ali'nin ithamına maruz
kalmaktan endişe ettiğimi, bu sebeple de sağ kanatta bulu-
nana Saîd b. Kays'a bu talebi iletmesini ifade et," diye söyledi.
Bunun üzerine Zülkelâ"ın oğlu Muâviye'ye giderek durumu
haber verdi. Muâviye, askerlerinin fikirlerini bozmalarından
endişe ettiği için bu tür girişimleri onlara yasaklamıştı. Zira
iki taraf kendi aralarında yazışıyor ve haberleşiyorlardı. Muâ-
viye ona, "Ne yapmamı istersin? Zülkelâ"ın ölümü Mısır'ın
fethinden daha sevimli geldi," dedi. Zira Zülkelâ', Muâviye'nin
bazı emirlerine itaat etmekten imtina ederdi. Zülkelâ"ın oğlu
Saîd b. Kays'a giderek babasının cesedini teslim edilmesini ta-
lep etti. Saîd ona izin verdi. Sa'd el-İşkâf ve Hâris b. Husayre
derler ki: Saîd b. Kays, Zülkelâ"ın oğluna, "Yalan söylüyorsun,
hiç kimse sana mani olmuş değildir. Müminlerin Emîri, bu işe
tevessül edilmesine aldırmamaktadır. Girebilirsin," dedi. Bu-
nun üzerine sağ kanat cephesinden girdi ve cesedi aramaya
koyuldu, ancak onu bulamadı. Ardından sol kanat cephesine
girdi ve onu bir çadırın ipine bağlanmış hâlde gördü. Çadırın
kapısında durdu ve "Allah'ın selamı üzerinize olsun ey çadır
sakinleri," dedi. Ona, "Aleyküm selam," diye karşılık verdiler.
Yanında siyah bir kölesinden başkası yoktu. Onlara, "Çadırını-

zın ipine bağlanmış ceset için bize izin verir misiniz," diye sordu. Onlar, "Evet izin verdik. Rabbimiz bizi affetsin, sizden de özür dileriz, bize karşı isyan ve azgınlığı olmasaydı ona böyle davranmazdık," diye cevap verdiler. Bunun üzerine oğlu onu almaya yeltendi. Ancak çok iri olduğu için ikisi taşıyamadılar. [304] Biraz da şişmişti. Oğlu, "Yardım edecek bir genç yok mu?" diye sordu. Hindef el-Bekrî ortaya çıktı ve "Çekilin," dedi. Oğlu, "Çekilsek kim taşıyacak?" diye sordu. Hindef: "Onu öldüren onu taşıyacak," dedi ve onu taşıyarak katırın sırtına yükledi ve iplerle bağladı. Onlar da onu alıp götürdüler.

Muharebenin Şiddetlenmesi

Ardından insanlar savaşmaya devam ettiler. Kılıçları eğilip bükülünceye ve orak şeklini alıncaya kadar vuruştular. Mızrakları kırılıp uçları dökülünceye kadar onları kullandılar. Sonra dizleri üzerine çökerek toprağı avuçlayıp birbirlerinin yüzüne savurdular. Boğaz boğaza girip [dişleriyle birbirlerini ısırdılar.] Taş ve kaya parçalarını birbirlerine attılar. Daha sonra birbirlerinden ayrılıp bir müddet için durdular. Bu süre zarfında Iraklı Şamlıların yanından geçerek, "Falanca aşiretin yanına nasıl gideceğim?" diye yol sorardı. Şamlılar ona, "İşte buradan," der ve "Allah seni hidayete erdirmesin," diye yol gösterirlerdi. Aynı şekilde Şamlı Iraklıların yanından geçer ve "Falanca aşiretin bulunduğu yere nasıl gidebilirim?" diye sorar, onlar da ona, "İşte buradan, Allah seni korumasın ve sana afiyet vermesin," diye yardımcı olurlardı.

Nemr b. Kâsıt'ın emîrlerinden biri de Benî Temîm'den Abdullah b. Amr idi. O günkü muharebede İbn Mürre b. Şürahbîl ve Hâris b. Amr b. Şürahbîl öldürüldü.

Ebû Arfâ'nın Hudayn'ın Sancağını Geçici Olarak Taşımaları

Nasr, Ömer b. Sa'd'dan naklen Berâ' b. Hayyân ez-Zühelî'den rivayet ettiğine göre Ebû Arfâ' Cebele b. Atiyye ez-Zühelî, Sıffîn'de Hudayn'a şöyle dedi: "Ecri bana, aidiyeti ve hatırası sana ait olmak üzere senin sancağını taşımama izin verir misin?" Hudayn: "[Ey amcam!] Ecri olmadan hatırası

ve onuru ne yapacağım?” diye karşılık verdi. Ebû Arfâ' ona, “Bundan vazgeçemezsen de onu bir saat bana tevdi et, kısa bir süre geçtikten sonra yine sana geri dönecektir,” dedi. Hu-
 [305] dayn, adamın bundan maksadının kendini daha çok savaşa vermek olduğunu anlayınca ona, “Dilediğin olsun,” dedi. Bunun üzerine Ebû Arfâ' sancağı aldı ve şöyle konuştu: “Ey bu sancağın altında savaşanlar! Cennete götüren amellerin hepsi nefse ağır gelen amellerdir. Cehenneme götüren ameller de nefse kolay ve sevimli gelen amellerdir. Cennete de ancak sabredenler ve nefislerini Allah'ın emir ve yasaklarına karşı sabırlı olmaya alıştıranlar girebilir. Allah'ın emrettiği işlerin en ağırı da cihattır. Bu sebeple o, sevabı en büyük ameldir. Benim saldırdığımı görürseniz, siz de saldırın. Cennete özlem duymuyor musunuz? Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz?” Ardından Ebû Arfâ' şiddetle saldırdı ve maiyetindekiler de saldırdılar. Şiddetli bir muharebe oldu. Hudayn'ın ağzından şu mısra döküldü:

Sancakla saldırdığında siz de saldırın. Bu güzel ve süslü zat Ebû Arfâ'dır.

Ebû Arfâ'nın Öldürülmesi

Ebû Arfâ' öldürülünceye kadar savaştı. [Ardından Rebîa Şamlıların saflarına karşı çok şiddetli bir saldırı gerçekleştirdi ve onları dağıttı.] Meczee⁸ b. Sevr bu konuda şu mısraları dile getirdi:

Onlara vuruyorum, ancak iri gözlü ve büyük işkembeli Muâviye'yi göremiyorum.

Ümmü Haviye (cehennem) onu içine aldı. Onun orada komşuları havlayan köpeklerdir.

Düşük ve cahil insanları kandırdı. Hidayetten nasibini bulamaz olsun.

Ravi dedi: Muâviye, Amr'a dedi ki: “Ey Ebû Abdullah! Nereye sürüklendiğimizi görmez misin? Iraklıların yarın ne yapacaklarını tahmin edebiliyor musun? Biz büyük bir tehlikeyle karşı karşıyayız.” Amr şöyle karşılık verdi: “Rebîa, Ali'nin et-

8 Meczee b. Sevr b. Ufeyr b. Züheyr b. Amr b. Ka'b b. Sedûs es-Sedûsî. Sahabidir. Kavminin reisi idi. Bkz. *el-İsâbe*, 7724.

rafında, tıpkı develerin erkek develere meylettiği gibi meyletirse büyük bir celadet ve çetin bir mücadeleyle karşılaşmış ^[306] olacaksın. [Böyle bir durumun tesellisi olmayacak.] Muâviye ona, "Ey Ebû Abdullah! Beni dayılarınınla mı korkutuyorsun?" diye söyleyince Amr: "Bana sordun ben de sana cevap verdim," diye karşılık verdi. Savaşın onuncu gününde sabahladıklarında Rebîa gözün beyazlığının siyahlığını kuşattığı gibi Ali'nin etrafında yerlerini almıştı. Hâlid b. el-Muammer ayağa kalktı ve şöyle seslendi: "Kim ölmek üzere kendine biat etmek ister? Kim kendini Allah için feda etmek ister?" Bunun üzerine yedi bin kişi ona biat ederek Muâviye'nin karargâhına varıncaya kadar arkalarına bakmadan savaşacaklarına söz verdiler. Çok şiddetli bir muharebeye tutuştular ve kılıçlarının uçları parçalandı.

Attâb b. Lakît'in Rebîa'yı Savaşa Teşviki

Nasr, Ömer'in şöyle dediğini anlattı: Kardeşimin oğlu ve Benî Kays b. Sa'lebe'den Attâb b. Lakît el-Bekrî bana şöyle anlattı: Ali, Rebîa'nın sancaklarının olduğu yere varınca, İbn Lakît: "Ali aranızdayken öldürülürse sizin sancaklarınızın bulunduğu mekâna sığındığı için rezil olursunuz," diye söyledi. Şakik b. Sevr de onlara, "Ey Rebîa topluluğu! Ali aranızdayken ve sizden tek bir kişi dahi hayatta olduğu hâlde öldürülecek olursa Araplar nezdinde hiçbir mazeretiniz kabul görmez. Onu korursanız hayat boyu sizin için bir iftihar vesilesi olacaktır," diye tembih etti. Bunun üzerine Ali onlara gittiğinde benzeri olmayan şiddetli bir muharebe yaptılar ve Muâviye'nin karargâhına varmadan onlardan hiç kimse arkasına bakmayarak savaşacağına dair birbirlerine söz verdiler. Muâviye onların ilerleyişini görünce şu mısraı söyledi:

Rebîa gitti diye düşünürken bakarsın ki birliklerini dağlar gibi sarsılmaz bir şekilde ve celadette geldiklerini görürsün.

Muâviye ve Amr- Muâviye ve Hâlid b. el-Muammer

Ardından Muâviye Amr'a, "Ne görüyorsun?" dedi. Amr: "Bugün dayılarımın yeminlerini bozmayacaklarını düşünüyorum," diye cevap verdi. Bunun üzerine Muâviye karargâhını

terk ederek kaçtı ve ordusunun başka muhitine sığındı ve Hâlid b. el-Muammer'e haber göndererek dedi ki: "Sen bir zafer elde ettin. Saldırıyı son hedefine kadar devam ettirmezsen, sana Horasan emîrliğini vereceğim. Hâlid buna tamah ederek zaferini tamamlamadı. Bu nedenledir ki Muâviye biat aldığı zaman, Hâlid'e Horasan emîrliğini verdi. Ancak görev yerine varmadan öldü.

[307] Bu konuda Necâşî şu beyitleri dile getirdi:

Yemin olsun Hind Sıffîn'deki duruşumuzu görseydi Ka'b b. Âmir'i bize feda ederdi.

Keşke toprak açılса da haberciler bizim haberlerimizi onlara haber verebilse.

Sıffîn'de bir bulut gibi durduk. Yağmurunu esirgemeyen bir dost bulut gibi.

Yemin ederim Sıffîn'de Amr b. Vâil ile karşılaştım bir hain tavrıyla beni karşıladı.

Hızlı bir şekilde meydandan kaçtılar. Hem de arkadan kovulan deve kuşları gibi kaçtılar.

İbn Harb da kaçtı. Allah onun yüzünü toprağa sürsün ve onu yerde süründürsün Rabbim her şeye kadirdir.

Ey Muâviye, seni bulabilseydik o topluluklarla birlikte sen de yere yıkılmış vaziyette dünyaya veda ederdin.

O topluluklar ki Allah onların çabasını boşa çıkardı ve büyücüler gibi onları rezil ve rüsvay etti.

Mürre b. Cünâde'nin Şiiri

Nasr dedi: Kelb aşiretine mensup Benî Uleyym'den Mürre b. Cünâde el-Uleyymî şu mısraları dile getirdi:

Iraklı Bekir kabilesinin keskin kılıçlarla parçalandığı günde bizim hakkımızda sormadın mı?

Bize mızraklarıyla saldırdılar ve tıpkı cilalayan ve bileyenler gibi hendekler arasında sallayıp durdular.

Atlar da zırhlar ve silahlarla yağmurlu rüzgâra maruz kalan aslanlar gibi sıçrayarak koşuyordu.

Ali ve Abdülazîz b. el-Hâris

Ömer b. Sa'd, naklettiği rivayette şöyle dedi: Ali sabah namazını kıldı ve Şamlılara saldırdı. Ali'nin meydana çıktığını gördüklerinde kalabalık ordularıyla ona karşı çıktılar. Arala-

rında şiddetli bir muharebe oldu. Şam'ın süvarileri Irak süvarilerine bir hamle yaparak Ali'nin adamlarından yaklaşık bin kişiyi merkezden ayırarak kuşattılar ve ana birlikle aralarını tamamen kestiler. Bunun üzerine Ali şöyle seslendi: "Kendini Allah için feda edecek ve dünyasını ahireti karşılığında sata- [308] cak bir adam yok mu?" Bu çağrı üzerine Cu'f'tan Abdülazîz b. el-Hâris adında bir muharip karga gibi siyah atı üzerinde ve sadece gözleri görünecek kadar zırhlara bürünmüş hâlde geldi ve: "Ey Müminlerin Emîri! Bana emret. Vallahi neyi emrederersen onu yerine getireceğim," diye söyledi. Ali şu mısralarla ona (memnuniyetini) ifade etti:

Hamîyet ve doğrulukta büyük bir işe azmettin. Oysa sadakatle ah-dini koruyanlar azdır.

İnsanların ilahı seni güzel mükâfatlandırınsın. Zira azmettiğin iş çok önemli ve hayırlı bir iştir.

«Ey İbnü'l-Hâris! Allah senin gücüne güç katsın. Şamlılara karşı bir hamle yap ve kuşatılmış arkadaşlarına kadar git. Kendilerine, Müminlerin Emîri size selam söylüyor ve diyor ki: "Siz bu taraftan tekbir getirin biz de bizim tarafımızdan tekbir getireceğiz. Sonra siz bu taraftan biz de bizim tarafımızdan Şamlılara karşı saldırıya geçelim."»

Bunun üzerine el-Cu'fî atını sürdü. Atı şaha kalktığında Ali'nin adamlarını kuşatma altına alan Şamlılara saldırdı. Bir saat kadar onlarla vuruştuktan sonra kuşatmayı yardı ve arkadaşlarına ulaştı. Onu gördüklerinde sevindiler ve ümitlenerek "Müminlerin Emîri ne yaptı?" diye sordular. Adam, O afiyettedir ve size selam ederek der ki: "Tekbir getirin ve hep birlikte bu taraftan saldırın." Bunun üzerine Şamlılara saldırdılar. Ali de kendi tarafından askerleriyle saldırdı. Neticede Şamlıların kuşatması kırıldı ve kuşatılan birlik tek bir kayıp vermeden kurtuldu. Şamlıların süvarilerinden yaklaşık yedi yüz kişi öldürüldü. Ravi dedi: Ali: "Bugün en büyük fedakârlığı kim yaptı?" diye sordu. Adamları, "Ey Müminlerin Emîri! Sensin," diye cevap verdiler. O, "Hayır, el-Cu'fî'dir," diye karşılık verdi.

Kabilesele Rekabetler

Rebîa ve Mudar'ın Rekabeti

- [309] Anlattıklarına göre Ali, Rebîa kabilesine hiçbir kabileyi tercih etmezdi. Bu durum Mudar kabilesine zor geldi ve Rebîa'ya karşı husumet beslemeye başladılar. İçlerindeki husumeti de dışa vurdular. Bu sebeple Hudayn b. el-Münzir [er-Rakkâşî] bu konuda onları kızdıran bir şiir söyledi:

Mudar kabilesi, Rebîa kabilesinin Müminlerin Emîri'nin gözdesi ve onun nezdinde üstün olduğunu gördü.

Bu sebeple içlerinde bize karşı besledikleri buğzu açığa vurdular. Bunu da köklü bir sebebi vardır.

Onların adamlarının bir ağır eda içinde olduklarını görünce onlara dedim ki:

Size söylüyorum, korkun zira sizin kendinize mahsus bir tarzınız, bizim de bir tarzımız vardır.

Öyle insanlarız ki Allah bizi ehil gördüğü vasıflara sahip kıldı, sizi de ehil gördüğü vasıflara sahip kıldı.

O hâlde ya gösterdiğimiz başarıları siz de gösterin ya da üstünlüğümüzü kabul edin. Ancak hiçbir zaman bize ulaşamazsınız.

Mudarlılar Hudayn'ın bu şiirine öfkelenildiler. Bu yüzden Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile⁹ el-Kinânî, Umeyr b. Utârid b. Hâcib b. Zürâre et-Temîmî, Temîm oğullarının ileri gelenleri, Kabîsa b. Câbir el-Esedî liderliğinde Benî Esed'in ileri gelenleri ve Abdullah b. et-Tufeyl el-Âmirî'nin¹⁰ riyasetinde Hevâzin'in ileri gelenleri Ali'nin huzuruna çıktılar. Ebu't-Tufeyl şöyle konuştu: "Ey Müminlerin Emîri! Vallahi biz sana hizmette Allah'ın ihsanına mazhar olmuş ve bundan dolayı şükretmiş bir kavmi kıskanacak değiliz. Ancak, şu Rebîa kabilesi kendilerini bizden daha çok sana yakın olduklarını ve yalnızca onların imamı olduğunu sandılar. Bu sebeple onları birkaç gün savaştan muaf tut. Hatta bize ayrı ve onlara ayrı muharebe günleri tayin et. Zira birlikte savaştığımızda hangimizin daha başarılı olduğunu bilemezsin." Ali, onlara, "Size çarşamba günü-

9 Âmir b. Vâsile b. Abdullah b. Amr b. Caş el-Leysî. Hicrî 1 yılında doğdu. Peygamber'i gördü ve Ebû Bekir'den ve ondan sonrakilerden ve Ömer'den rivayet etti. Hicrî 110'da vefat etti. Vefat eden son sahabidir. Bkz. *el-İsâbe*, 670.

10 Abdullah b. et-Tufeyl b. Sevr b. Muâviye el-Âmirî el-Bekkâî. *el-İsâbe*, 6328.

nü tahsis ettim,” dedi ve o gün Rebîa'nın savaşmaktan imtina etmesini emretti. Onlar Yemen yönünde Şamlıların saflarına ^[310] karşı konuşlanmışlardı.

Kinâne'nin Muharebesi

[Ebu't-Tufeyl] Âmir b. Vâsile, Kinâne'nin bir kolu olan kabilesinin başına geçti. Oldukça kalabalık bir topluluktur. Atlıların başında ileriye atıldı ve “Birlikte vurun birlikte dövüşün,” diyordu. Ardından bir hamle yaptı ve şu mısraları dillendirdi:

Kinâne, savaşında sabır ve sebat gösterdi. Allah onlara cennetini ihsan eylesin.

Kim sabra mazhar olursa onun sayesinde güzelliğe kavuşur. Kim de korkaklık gösterirse zillete maruz kalır.

Kim de Allah'ın nimetine nankörlük ederse küçük duruma düşer. Kim asi olursa yarın pişmanlıktan parmağını ısırır.

Çok şiddetli bir muharebede bulundular. Ardından Ebu't-Tufeyl, Ali'ye giderek şöyle dedi: “Ey Müminlerin Emîri! Sen bize savaşmanın en şerefli neticesinin şahadet olduğunu ve sabrın da en semereli iş olduğunu bildirdin. Vallahi sabır gösterdik ve vurulduk. Ölülerimiz şehit, kalanlarımız da öç peşindedir. Emret kalanlarla gidenlerin intikamını alalım. Her ne kadar seçkinlerimiz gitti ve daha düşük olanlarımız kaldıysa da heva ve hevese feda edilmeyecek bir dinimiz ve şüpheye meyletmeyen bir imanımız vardır.” Bunun üzerine Ali ona takdirlerini bildirdi.

Umeyr b. Utârid Liderliğinde Benî Temîm'in Muharebesi

Ardından cuma günü Benî Temîm'den bir birliğin başında Umeyr b. Utârid savaş meydanına çıktı. O Kûfe'deki Mudar kabilesinin reisiydi. Birliğine, “Ben Ebu't-Tufeyl'in izinden gideceğim, sizler de Kinâne'nin izinden gideceksiniz,” dedi ve sancağıyla ileriye atılırken şu mısraları terennüm ediyordu:

Temîm savaşında hasımlarına karşı vuruşmaktadır. Zira Temîm'in davası büyüktür.

Temîm'in hem güzel hikâyesi hem de mazisi vardır. Kerem sahibinin kökeni de kerimdir.

Benim sancağım orada dalgalanmazsa beni kınayın. Bu din hem özü güzel hem de yapısı temizdir.

- [311] Umeyr elindeki sancak dahi kanla boyanıncaya kadar vuruştı. Askerleri de akşama kadar çetin bir mücadele verdiler. Akabinde elinde silahı olduğu hâlde Ali'ye gitti ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Kavmim hakkındaki kanaatim iyiydi. Ancak umduğumdan da üstün çıktılar. Her yönde savaştılar. Onlar kolayca düşmanlarının hakkından geldiler ve haklarından gelmeye devam edeceklerdir."

Kabîsa b. Câbir b. Esedî'nin Savaşması

Akabinde cumartesi günü Benî Esed'in başında Kabîsa b. Câbir el-Esedî meydana çıktı. Benî Esed de Kûfe'de Hemdan'dan sonraki en önemli kabiledir. Kabîsa askerlerine şöyle seslendi: "Ey Benî Esed! Ben arkadaşşımdan geride kalmayacağım. Size gelince, işte meydan." Ardından da sancağı ileriye atıldı ve şu beyitleri söyledi:

Benî Esed savaşında onurunu korudu. Harbin toz dumanı altında onların benzeri yoktur.

Onlar ki, hayra yakın ve şerden uzaklar. Âdeta Sebîr ve Uhud dağlarının temelleriyiz.

Memleketin düşük ve kıymetsiz insanları değiliz. Biz Maad'ın soyunun asil insanlarıyız.

Muharebenin toz dumanı altında tıpkı aslanlar gibiydik. Keşke ruhum cesedimden ayrılısaydı.

Benî Esed savaştılsa da başta liderlerinin umduğu gibi olamadılar. Ancak, onlara gerekli uyarı ve tenkidi yaptıktan sonra muzaffer oldular. Akabinde Ali'ye gitti ve "Ey Müminlerin Emîri! Savaşta nefsi ezmek onurunu korumak için gereklidir. Onu öldürmek ahiret için daha hayırlıdır," diye söyledi.

Hevâzin Kabilesinin Abdullah b. et-Tufeyl'in

Liderliğinde Savaşması

Pazar günü Benî Âmir'in reisi Abdullah b. et-Tufeyl, Hevâzin kabilesinin başında savaş meydanına çıktı ve şu mısraları dile getirdi:

- [312] *Hevâzin muharebesinde vuruştukça vuruştı. Onlar güzellikleri olan insanlardır.*

Onlara olan sevgim kesindir. Kalbim onlardan dolayı rahattır. Hisleri altüst eden darbeler ve zaafa uğratan vuruşlar.

Her gün olanlar bunlardır. Bizden haberdar olmamışlardı ancak bizi gözleriyle görerek tanıdılar.

Muharebe bütün şiddetiyle akşama kadar sürdü. Akabinde Abdullah b. et-Tufeyl, Ali'ye gitti ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Müjdeler olsun! Bizim savaşçılarımız düşmana haddini bildirdiler. Vallahi askerlerimle kendilerinden kat kat fazla düşmanla karşılaştık. Ancak, arkalarını dönmediler ve düşmanlarını vurdular. Sonra bana gelerek tekrar onların üzerine gitmek için beni zorladılar. Ben de onları sana dönmeye zorladım. Ancak imtina ederek tekrar düşmanla savaştılar." Bunun üzerine Ali onları takdir etti. Böylece Mudar kabilesi de elde ettiği başarıyla Rebîa'ya karşı öğündü ve hak ettikleri itibarı kazandılar.

Âmir b. Vâsile'nin Şiiri

Kinâne savaş meydanında estikçe esti. Temîm de Esed de esti ve gürledi.

Hevâzin de karşılaşma gününde esti ve gürledi. Ne bizden ne de onlardan korkup geri çekilen oldu.

Muharebede soyları Hadramut ve Cened'e giden kabilelerle karşılaştık.

Düşman süvarileriyle perşembe, bayram, cumartesi ve pazar günlerinde karşılaştık.

Onlar takviye askerlerle desteklenirken, biz takviye almaksızın savaştık.

Onlar babalarını anarken biz de Maad'ın adını zikrettik. O ne güzel Maad'dır.

Onların kellelerini yardım durduk. Bu muharebede biz memleketin düşkünleri değildik.

Karşılaşmada ne güzel cengâverlerdik. Onların başarısını ne kadar anlatsan azdır.

Onların, kovadan boşanırcasına düşmana hızlı akışlarını ve yakıcı ateş gibi düşmanı yakan vuruşlarını anlattıkça anlat.

Onlara karşı kasırğa gibi estik. Savaşta hayır da vardır, şer de. [313]

Atlılarını toz duman içinde öğüttük. O zayıf askerlerini de koyun sürüsü gibi sürdük.

Ali bizim babamızdır, biz de ona itaat eden evlatlarız, dedik.

Ebu't-Tufeyl'in Mervân ve Amr b. el-Âs Hakkındaki Şiiri

Amr ve Mervân bir saplantı olarak ve Hind'in oğlunun emriyle bana sövüyorlar mı? Onlara göre kötüler iyidir.

Hind'in oğlunun etrafında yerlerini almışlardır. Konuşmaya daldıklarında da maymunlar gibidirler.

Bana olan öfkeleri sebebiyle avuçlarını ısırırlar. Bu onlarda kesilmeyen şiddetli bir sıkıntıdır.

Bana söven Hind'in oğludur. Onu kızdıran ve hüznülendiren şeyde sebat ve sabır sahibiyim.

Sıffîn günleri onun nefsinin tatmin edecek haberlerle sonuçlanmadı. Onun hâline sevinenler bunun şahididir.

Amr âdeti bir parçası sağa sola savrulmuş gibidir. Mervân ise mızrakların yankısından uzak durmaktadır.

Ukbe'nin Süleymân b. Surad'a Mektubu

Nasr, Amr ve Eş'as b. Süveyd'den naklen Kürdûs'un şöyle dediğini rivayet etti: Ukbe -Ali'nin Kûfe valisi İbn Mes'ûd-Sıffîn'de Ali'nin maiyetinde bulunan Süleymân b. Surad el-Huzâî'ye şöyle yazdı: "Onlar size galip gelirlerse sizi recmederler ya da kendi milletlerine tekrar tâbi kılarlar. O takdirde de hiç felah bulamazsınız."¹¹ Öyleyse cihada sarıl ve Müminlerin Emîri'nin yanında sabır ve sebat göster. Selam ile.

Ali'nin Sıffîn'de İrat Ettiği Bir Hutbesi

Nasr, Ömer [b. Sa'd], Amr b. Şemir ve Câbir'den şöyle rivayet etti: Ebû Ca'fer şöyle dedi: Ali, Sıffîn'de ayağa kalktı ve şu konuşmayı yaptı:

«İyi ve kötü bütün yarattıklarına büyük nimetlerinden ve itaat eden ve etmeyen kullarına karşı büyük hüccetlerinden dolayı Allah'a hamd ediyorum. Rahmet ederse ikram ve minnetiyle rahmet etmekte, azap ederse de kullarının amelleri [314] yüzünden azap etmektedir. Allah kullarına zulmedici değildir. İyilikle imtihanı ve nimetlerin tezahüründen dolayı O'na hamd ediyor, dünya ve ahiret işlerimizde başımıza gelenlere karşı O'nun yardımını diliyorum. O'na inanıyor ve O'na tevekkül ediyorum. Vekil olarak Allah yeter. Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şaha-

det ederim. Resulü'nü hidayetle ve Hak dinle gönderdi. Onu bu görev için seçti, o da bu görevi hakkıyla ifa etti. Risaletini tebliğ etmesi için bütün kulları arasından onu tercih etti. Onu yaratılmışlara rahmet olarak gönderdi. Allah'ın kendisi hakkındaki ilmine uygun olarak hareket etti ve merhamet ve rahmet örneği oldu. Şeref ve asalet olarak insanların en üstünü, görünüm olarak en güzeli, tabiat olarak en cömerdiydi. Baba olarak en hayırlı insan, sılayırahmi en çok gözeten, ilmi en üstün olan, hilmi en fazla olan, ahbine en sadık olan, akdine en çok güvenilen insandır. Müslüman veya kâfir hiç kimseye zulmetmemiştir. Aksine kendisine haksızlık edilince affeder ve gücü yettiği hâlde bağışlardı. O, Allah'a itaat yolunda yoluna devam etmiş ve başına gelenler karşısında sabırlı olmuştur. Allah'a mülaki oluncaya kadar Allah yolunda hakkıyla cihat etmiştir. Allah'ın salat ve selamı ona ve Ehl-i Beytine olsun. Onun vefatı iyi ve kötü bütün yeryüzündekilere ağır bir musibet olarak kabul edilmiştir. Sonunda size Allah'ın kitabını bırakmış ve O'na itaat etmeyi emretmiş ve isyan etmekten sakındırmıştır. Allah'ın Resulü bana bir ahit vermiştir. Ben bu ahitten hiçbir zaman meyletmeyeceğim. Sizler düşmanınızla karşı karşıya gelmiş bulunuyorsunuz. Onların liderlerinin kim olduğunu bilirsiniz. O bir münafık ve bir münafığın oğlu olarak onları cehennem yoluna davet ederken, Peygamberinizin amcazadesi sizinle ve sizin aranızda olup sizi (cennete ve) Rabbinize itaat etmeye davet etmekte ve Peygamberinizin (sav.) sünnetiyle amel etmektedir. Bütün erkeklerden önce namaz kılan, hiçbir zaman diğerleriyle eşit değildir. Hiç kimse benden önce Resulullah ile namaz kılmış değildir. Ben Bedir ehlinenim. Muâviye ise "talik"tir. Nitekim babası da "talik"tir. Vallahi siz hak, onlar ise bâtil üzereler. Onlar bâtil üzere oldukları hâlde ittifak hâlindeyken, sizler hak üzere olduğunuz hâlde sakın dağılmayasınız. Aksi takdirde onların bâtili sizin hakkınıza galip gelir. *"Onlarla savaşın ki, Allah sizin ellerinizle onlara azap etsin."*¹² Bunu yapmazsanız, Allah başkalarıyla onlara azap edecektir.»

[315] Onun taraftarları ona icabet ederek dediler ki: "Ey Müminlerin Emîri! Dilersen bizi düşmanımıza ve düşmanına karşı seferber et. Vallahi senden başkasına razı değiliz. Seninle ölür ve seninle yaşarız." Ali onlara cevaben şöyle dedi: "Vallahi Resulullah'ın (sav.) önünde kılıcımla vuruyordum. Bana baktı ve: 'Zülfikâr¹³ gibi kılıç, Ali gibi genç yoktur. Ey Ali! Harun Musa için ne ise sen de benim için olsun. Ancak benden sonra peygamber yoktur. Ey Ali! Ölümün de yaşamın da benimledir,' diye buyurdu. Allah'a yemin ederim ki yalan söylemedim ve yalan söylemekle itham edilmedim. Sapmadım ve saptırmadım. Resulullah'ın bana olan ahdini unutmadım. Ben Rab-bimden açık bir delile dayanıyorum ve açık bir yol üzereyim. Onu net söylüyorum."

Ardından düşmana karşı meydana çıktı ve güneşin doğuşundan güneşin batışından sonra karanlık basıncaya kadar savaştılar. Namazlar tekbir getirmek suretiyle eda edildi.

Mübarezeler

Küreyb b. Sabbâh'ın Mübarezeleri

Nasr, Amr b. Şemir, Câbir, Şa'bî ve Sa'saa b. Sûhân'dan şöyle rivayet etti: Ali b. Ebî Tâlib Şamlılara karşı saf düzeni şeklinde savaştı. Muharebe esnasında Himyer'in Zî Yezen aşiretinden Şamlılar arasında ondan daha savaşçı bulunmayan ve adı Küreyb b. es-Sabbâh olan bir şahıs meydana çıkarak "Kim karşıma çıkacak?" diye meydan okudu. Karşısına Mürtefi' b. el-Vaddâh ez-Zübeydî çıktı. Ancak Mürtefi' öldürüldü. Sonra tekrar kim karşıma çıkacak diye meydan okudu. Bu sefer de karşısına Hâris b. Cülâh çıktı. Ancak o da öldürüldü. Adam tekrar, "Karşıma kim çıkacak?" diye meydan okuyunca bu kez karşısına Âiz b. Mesrûk el-Hemdânî çıktı. Ancak Âiz'i de öldürdü ve üçünün cesedini üst üste koyarak azgınca ve düşmanca bir şekilde cesetleri üstüne çıkarak, "Karşıma çıkabilecek kimse kaldı mı?" diye seslendi. Bunun üzerine Ali meydana çıktı ve ona şöyle seslendi: "Ben seni Allah'ın azabı

13 Zülfikâr Peygamber'in (sav.) kılıcıdır. Üzerinde oymalı güzel nakışlar vardı. Âs b. Münebbih'ten Resulullah'a, ondan da Ali'ye geçti. Bkz. *el-Lisân*.

ve intikamıyla uyarıyor ve Allah'ın ve Resulü'nün yoluna davet ediyorum. Sakın ciğer yiyen kadının oğlu seni cehenneme sürüklemesin." Adamın cevabı şu oldu: "Senden bu sözü çok [316] işittik. Bu söze ihtiyacımız yoktur. İstersen beri gel. Kim kılıcımı satın alabilir? İşte eseri ortada!" Ali: "Güç ve takat ancak Allah'tandır," dedi ve üzerine yürüdü. Çok geçmeden bir kılıç darbesiyle Ali onu öldürdü. Adam cansız bir şekilde ve kanında çırpınarak can verdi.

Ali'nin Mübarezeleri

Ardından Ali: "Kim mübarezede bulunmak ister?" diye seslendi. Karşısına Hâris b. Vedâ'a el-Himyerî çıktı. Hâris öldürüldü. Akabinde Ali tekrar, "Karşıma kim çıkmak ister?" diye seslenince, karşısına Mutâ' b. el-Muttalib el-Kînâ çıktı. Onu da öldürdü. Ardından yine, "Karşıma kim çıkmak ister?" diye seslense de kimse çıkmadı.

Ali'nin Muâviye'yi Mübarezeye Davet Etmesi

Daha sonra Ali şöyle seslendi: «Ey Müslümanlar! *"Haram ay haram aya karşıdır. Hürmetler (dokunulmazlıklar) karşılıklıdır. Kim size saldırırsa siz de ona misliyle saldırın. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah muttakilerle beraberdir."*¹⁴ Ey Muâviye! Karşıma çık, insanlar ikimiz için öldürülmesin.» Bunun üzerine Amr, Muâviye'ye, "Bu fırsatı değerlendir. Üç Arap kahramanını öldürdü. Umarım Allah seni ona karşı muzaffer eder," dedi. Muâviye Amr'a, "Ey Amr! Vallahi öldürülmemi istiyorsun ki benden sonra hilafet sana kalsın. İşine bak, benim gibi si kandırılmaz."

Muhârik ve Muâviye

Bu muharebede üç kardeşi ve Arapların mümtaz şahsiyetlerinden olan babası öldürülen Muhârik b. Sabbâh el-Himyerî bu konuda şu beyitleri dile getirdi:

Nurla ve yedi göğün ötesinde hicaplarla gizlenen Allah'a sığınırım.

Bizden din ve asalet sahibi insanların ardından Ali'nin gözleri yarsarmamaktadır.

Allah kadar kimseden korkulmaz. Ey Rabbim Arapların büyüklüğünü helak etme.

[317] *Güzel konuşan, zorluk içinde gayret gösteren ve açlık gününde yediren salih insanlar.*

Onları çetin perşembe günü helak etti.

Ravi dedi: Bunun üzerine Muâviye ona bin dirhem gönderdi.

Amr b. el-Âs'ın Konuşması

Nasr, Ömer'in şöyle dediğini rivayet etti: Hâlid b. Abdülvâhid el-Cezerî bana şöyle anlattı: Sıffin'de büyük muharebeden önce askerlerini savaşıma teşvik ederken Amr b. el-Âs'ın irat ettiği konuşmayı dinleyen bir zat bana nakletti. Amr ayağa kalkarak bir yaya eğilmiş vaziyette şöyle konuştu:

"Şanında yüce, hükmünde güçlü, makamında ulu ve delilleri açık ve seçik olan Allah'a hamd ederim. Her türlü darlıkta ve genişlikte imtihanın başarılı olmasına, nimetlerinin tecellisine şükürler olsun. Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet ederim. O, birdir ve ortağı yoktur. Muhammed O'nun kulu ve elçisidir. Muhammed'in (sav.) ümmeti içinde tutuşan fitne ateşini, etrafını saran karanlığı, ümmetin bağlarının çözülmeye yüz tutmasını ve kendi aralarında savaşmalarını âlemlerin Rabbi ne arz ediyoruz. *İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn*. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Bilmez misiniz ki bizim ve onların namazı, bizim ve onların orucu, bizim ve onların hacı, bizim ve onların kıblesi, bizim ve onların dini aynıdır. Ancak heva ve heveslerimiz farklıdır. Allah'ım bu ümmeti geçmişinde olduğu gibi ıslah eyle. Allah'ım ümmetin evlatlarını muhafaza eyle. Bu insanlar yurdunuza girmiş ve size tasallut etmişlerdir. Öyleyse düşmanınıza karşı ciddiyetle savaşın, Rabbinizden yardım dileyin ve dokunulmazlarınızı muhafaza edin."

Daha sonra Muâviye oturdu ve ardından Abdullah b. Abbâs hitap etmek üzere ayağa kalktı.

Abdullah b. Abbâs'ın Konuşması

[318] "Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Üzerinde bulunduğumuz yedi kat arzı yerleşime elverişli hâle getirdi ve üstümüze de yedi kat gökleri muhkem şekilde bina etti. Sonra

da aralarında mahlukatı yarattı ve onlarda rızkımızı halk etti. Her şeyi yok olan ve fena bulan olarak yaratmıştır. Onun zatı ise bundan azadedir. O hayydır ve kayyumdur. Hayatı daimi ve ebedîdir. Allah kulları üzerinde hüccet olmak üzere peygamberler gönderdi. Onların bildirdikleri arıtan ve uyaran ayetlerdir. İtaat ancak ilmi ve izniyledir. Kullarından dilediğine itaat ihsanında bulunur ve ondan dolayı da onları mükâfatlandırır. Bilgisi dâhilinde O'na isyan edilince de hilmiyle affeder ve bağışlar. Hakkıyla bilinmez ve hiçbir şey makamına erişemez. Her şeyi ilmiyle saymış ve kuşatmıştır. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Birdir ve O'nun şeriki yoktur. Muhammed O'nun kulu ve resulüdür. O hidayetin imamı ve seçilmiş Peygamber'dir. Allah'ın takdiri bizi gördüğünüz neticeye sevk etmiştir. Hatta bu ümmetin bağlarının sarsılması ve işlerinin dağılması öyle bir noktaya ulaştı ki ciğer yiyen ananın oğlu, Şam'ın düşkünlerinden Ali b. Ebî Tâlib'e karşı yardımcıları buldu. Ali ise Resulullah'ın amcazadesi, damadı ve onunla namaz kılan ilk erkektir. Bedirlidir. Resulullah ile birlikte bütün önemli olaylara şahit olmuş ve başarılı olmuşken Muâviye ve Ebû Süfyân putlara tapan müşriklerdi. Bilesiniz ki yalnız başına mülkü elinde bulunduran ve haklı olarak bu sıfatıyla tecelli eden Allah'a yemin olsun ki Ali b. Ebî Tâlib, Allah'ın Resulü ile birlikte savaşmış ve savaşırken, Allah ve Resulü doğru söyler, derken Muâviye ve Ebû Süfyân, Allah ve Resulü yalan söyler, derlerdi. Muâviye size karşı bu savaşta daha iyi, daha takva sahibi, daha çok rüşd sahibi ve daha doğru bir tavır içinde değildir. Öyleyse Allah'tan sakının ve ciddiyet, kararlılık ve sabır meziyetlerine sarılın. Siz hak üzeresiniz, hasımlarınız ise bâtil üzereler. Onlar bâtil üzereyken hak üzere olan sizlerden daha çok ciddiyet sahibi olmasınlar. Allah'a yemin ederim ki Allah onlara sizin veya başkalarının eliyle azap edecektir. Allah'ım bize yardım et, bizi yalnız bırakma, bize düşmanlarımıza karşı zafer ihsan eyle, bizi terk etme ve kavmimizle aramızda hak ile hükmünü ver. Sen [319] hüküm verenlerin en hayırlısı. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun. Sözlerime son verirken kendim için ve sizler için Allah'tan mağfiret dilerim."

Ammâr

Ammâr b. Yâsir'in Konuşması

Nasr, Ömer'den şöyle dediğini anlattı: Abdurrahmân b. Cündüb bana Cündüb b. Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet etti: Ammâr b. Yâsir, Sıffin'de ayağa kalktı ve şöyle konuştu: "Ey Allah'ın kulları! Kendine zulmeden ve Allah'ın kullarına Allah'ın kitabındaki hükümlerle hükmetmeyen kişinin kanının davacısı olduklarını iddia eden bir topluluk üzerine benimle yürüyün. O kişiyi salih ve haksızlıklara karşı duran ve iyiliği emreden insanlar öldürdü. Bunun üzerine dünyalarından emin olunca ve bu din zelil dahi kılınsa başka hiçbir şeye aldırmayanlar, 'Onu neden öldürdünüz?' dediler. Biz, 'Aykırı hareket ettiğinden,' dedik. Onlar, 'Aykırı bir hareketi olmadı,' diye karşılık verdiler. Zira onları dünyadan yararlandırdı. Onlar da dünyayı yiyorlar ve ondan otlanıyorlar. Bunların üzerine dağlar yıkılsa dahi aldırılmazlar. Vallahi sanmıyorum ki onun kanı peşindedirler. Onlar bilirler ki o zalimdi. Ancak onlar dünyanın tadını aldılar da onu sevdiler ve özüksediler. Hak sahibi onların peşine düşerse dünyadan yediklerine ve otlandıklarına engel olacağını bilirler. Bunların İslam'ın geçmişinde itaati ve velayeti hak edecek bir hizmeti yoktur. Bunun için taraftarlarını, 'İmamımız mazlum olarak öldürüldü,' sözüyle kandırdılar. Bununla da kral ve ceberut hükümdarlar olmak istediler. Bu bir tuzaktır ve bununla gördüğünüz hâle geldiler. Bu tuzak olmazsa iki insan onlara biat etmezdi. Allah'ım bize zafer ihsan et. Nitekim çok zafer ihsan ettin. Onlara imkân ve iktidar olma imkânı verirsen, kullarını duçar ettikleri durum için acı azap hazırla."

[320] Ammâr'ın Hamlesi

Ardından Ammâr ve adamları ileriye atıldılar. Amr b. el-Âs'a yaklaşıncı ona, "Ey Amr! Dinini Mısır karşılığında sattın. Yazıklar olsun sana! İslam'ı ne de çok eğri ve yanlış bir maksatla kullandın," dedi. Sonra da şu beyitleri dile getirerek hamle yaptı:

*Allah doğru söyledi. O doğruluğun ehlidir. Rabbim yücedir ve aza-
met sahibidir.*

Rabbim, bana şehadeti acilen nasip et. Güzel cihat edenlerle birlikte cihat ederken.

İleriye atılan gerisin geriye kaçan değil. Şehit olmak her çeşit ölümden daha üstündür.

Şehitler Rableri indinde cennette rahik ve selsebil şarabını içerler. Karışımı misk olan hayırlıların şarabından, karışımı zencefil olan bir kadehten.

Ammâr ve Ubeydullah b. Ömer

Ammâr öldürülmeden önce Ubeydullah b. Ömer'e şöyle seslendi: "Ey Ömer'in oğlu! Allah seni öldürsün. Allah ve İslam düşmanı bir kişiden dünya karşılığında dinini sattın." Ubeydullah: "Hayır, asla. Ben şehit ve mazlum Osman'ın kanı peşindeyim," dedi. Ammâr: "Hayır ben bilerek senin hakkımda şahitlik ederim ki sen bu eyleminle Allah'ın rızasını talep etmiyorsun. Sen bugün öldürülmezsen yarın öldürülürsün. Allah insanların amelini niyetlerine göre değerlendirdiğinde senin niyetinin ne olacağını düşün."

Ammâr'ın Duası

Ammâr şöyle dua etti: Allah'ım sen bilirsin ki Senin rızan kendimi bu denize atmaksa kendimi atarım. Allah'ım Sen bilirsin ki Senin rızan kılıcımın ucunu karnıma batırıp sonra üzerine eğilip sırtımdan çıkarmaksa bunu yaparım. Allah'ım bana bildirdin ki, bugün bu fâsıklara karşı harp etmekten daha hayırlı bir iş yapamam. Bugün Senin rızana daha çok vesile olacak başka bir amel olsa onu yapardım.

Nasr Yahyâ b. Ya'lâ, Sabbâh el-Müzeni,¹⁵ Hâris b. Hasire, Zeyd b. Ebî Recâ' ve Esmâ' b. el-Hakem el-Fezârî'nin şöyle de- [321] diğini rivayet etti: Sıffîn'de Ali b. Ebî Tâlib'in maiyetinde ve Ammâr b. Yâsir'in sancağı altında savaşıyorduk. Kuşluk vaktiydi. Kırmızı bir perdenin gölgesine çekildik. Safımızı arayan bir adam geldi. Yanımıza varınca, "Hanginiz Ammâr b. Yâsir'siniz?" diye sordu. Ammâr b. Yâsir: "Ammâr benim," dedi. Adam, "Ebû Yakzân öyle mi?" dedi. Ammâr: "Evet," diye cevap

15 Sabbâh b. Yahyâ Ebû Muhammed el-Müzeni. Hârise b. Hasire'den rivayet etmiştir. Şiidir. Bkz. *Lisânu'l-Mîzân* ve *Müntehü'l-Makâl*, 164.

verdi. Adam, "Sana bir diyeceğim var, onu açık mı yoksa gizli mi söyleyeyim?" diye sordu. Ammâr: "Dilediğin şıkkı sen seç," diye karşılık verdi. Adam, "Açık söyleyeceğim," dedi. Ammâr: "Söyle," dedi. Adam, "Ben ailemi bırakıp çıktığımda hak üzere olduğumuza ve hasımlarımızın dalalette olduklarına inanıyordum. Ben bu kanaat üzere olmaya devam ettim. Ancak, bu sabah olduğunda bizim müezziniimiz namaz için çağrıda bulundu şehadet kelimesiyle Allah'tan başka ilah olmadığını ve Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu bildirdi. Onların müezzini de aynısını söyledi. Sonra namaz kılındı. Biz de onlar da aynı namazı kıldık, aynı davette bulunduk ve aynı kitabı okuduk. Aynı Peygamber'e de inanıyoruz. Bu gece bu konuda tereddüde düştüm. Sabahlayıncaya kadar Allah bilir ki hep bunu düşündüm. Sabah olunca Müminlerin Emîri'ne gittim ve ona bu hususu anlattım. Bana, 'Ammâr b. Yâsir'le karşılaştın mı?' diye sordu. Ben, 'Hayır,' dedim. Bana, 'Ona git bak sana ne diyecekse ona uy,' dedi. Bu nedenle sana geldim." Ammâr ona, "Karşımdaki siyah sancağın sahibini bilir misin? O, Amr b. el-Âs'ın sancağıdır. Resulullah zamanında üç kere ona karşı savaştım. Bu kez dördüncüsüdür ve bu öncekilerden daha hayırlı bir karşılaşma değil belki daha kötü bir karşılaşmadır. Sen Bedir, Uhud ve Huneyn'e şahit oldun mu ya da baban bunlara şahit oldu mu ki sana bunları anlatsın?" dedi. Adam, "Hayır," dedi. Ammâr: "Bizim sancaklarımız Bedir, Uhud ve Huneyn'deki gibi Resulullah'ın (sav.) sancaklarıyla aynı merkezlerdedir. Bunların sancakları da Ahzâb'daki gibi müşriklerin sancaklarıyla aynı merkezlerdedir. Bu karşılık orduyu ve içindekileri görüyor musun? Vallahi dilerim ki Muâviye ile birlikte gelerek bize karşı savaşmak isteyen ve

[322] üzerinde bulunduğumuz yoldan ayrı düşen tek bir kişi olsa da onu boğazlasam ve parçalasam. Vallahi hepsinin kanı bir serçenin kanından daha kıymetsizdir. Bir serçenin kanı sence haram mıdır?" diye sordu. Adam, "Hayır, helaldir," dedi. Ammâr: "İşte onların kanı öylece helaldir. Sana yeterince açıkladım mı?" diye sordu. Adam, "Evet açıkladın," dedi. Ammâr: "Öyleyse dilediğini seç," dedi. Ravi dedi: Adam ayrılmıştı ki

Ammâr onu çağırdı ve “Onlar bize kılıçlarıyla vuracaklar. Ta ki sizden şüphe içinde olanlar, ‘Hak üzere olmasalardı, bize galip gelmezlerdi,’ diyecekler. Vallahi onlar bir sineğin gözünü incitecek bir zerre kadar bile haklı değiller. Vallahi kılıçlarıyla bize vurarak Hecer hurmalıklarına kadar bizi uzaklaştırsalar dahi, bilirim ki biz Hak üzereyiz onlar ise bâtil üzereler. Vallahi hiçbir zaman barış olmaz, ta ki taraflardan biri kâfir olduklarını, hasımlarının ise Hak üzere olduklarını ve ölümlerinin cennette olduğunu itiraf etsinler. Dünya hayatı son bulmadan ölümlerinin cennette, hasımlarının ölümlerinin ise cehennemde olduğunu, yaşayanların ise bâtil üzere olduğunu ikrar etmeyinceye kadar sağlıklı bir barış olmayacaktır.”

Şam Ehli Hakkında Soru Soran Şahsa Ali'nin Cevabı

Nasr; Yahyâ ve Ali b. Hazevver'den naklen Asbağ b. Nübâte'nin şöyle dediğini rivayet etti: Bir adam Ali'ye geldi ve şöyle dedi: “Ey Müminlerin Emîri! Kendileriyle savaştığımız bu insanlarla davamız bir, Peygamberimiz bir, namazımız bir ve haccımız birdir. Bunlara ne isim vereceğiz?” diye sordu. Ali: “Allah onlara kitabında ne isim verdiyse sen de onlara o ismi vereceksin,” diye söyledi. Adam, “Kitapta olan her şeyi bilmiyorum,” deyince Ali: “Allah'ın ‘O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah dileseydi o peygamberlerden sonra gelen milletler kendilerine açık deliller geldikten sonra birbirleriyle savaşmazlardı. Fakat onlar ihtilafa düştüler de iç- [323] lerinden kimi iman etti kimi de inkâr etti,’¹⁶ buyurduğunu işitmedin mi? İhtilaf vaki olunca biz Allah'a, Kitaba, Peygamber'e ve hakka daha layık olduk. İman edenler biziz, inkâr edenler de onlar. Allah onlara karşı savaşmamızı takdir etti O'nun iradesi doğrultusunda ve hidayet uğruna onlarla savaştık.”

Ammâr Hakkında Varit Olan Hadisler

Nasr, Süfyân es-Sevrî ve Kays b. er-Rebî''den¹⁷ naklen Ebû İshâk, Hânî' b. Hânî' ve Ali'den şöyle dediğini rivayet etti: “Am-

16 Bakara, 2/253.

17 Kays b. er-Rebî' el-Esedî Ebû Muhammed el-Küfî. İbn Hacer dedi: Tabiinden olduğu neredeyse bilinmeyecek kadar meçhuldür (bkz. *Lisân ve Mün-tehe'l-Makâl*, 247).

mâr b. Yâsir geldi ve Resulullah'ın (sav.) huzuruna çıkmak için izin istedi. Resulullah: 'Ona izin verin. Hoş geldi Güzelin oğlu Güzel insan,' diye buyurdu."

Nasr; Şüfyân b. Saîd,¹⁸ Seleme b. Küheyl ve Mücâhid'den naklen Resulullah'tan (sav.) şöyle rivayet etti: Resulullah onları mescidin taşlarını taşıırken gördü ve şöyle buyurdu: "Onlara ve Ammâr'a neler oluyor? Ammâr onları cennete davet ederken onlar onu cehenneme davet ediyorlar. Onlar şaki olan asilerdir."

Nasr; Süfyân, el-A'meş, Ebû Ammâr, Amr b. Şürahbîl ve Resulullah'ın ashabından bir zattan naklen şöyle anlattı: Resulullah şöyle buyurdu: "Ammâr tepesine kadar imanla doludur."

Nasr; Hasan b. Sâlih, Ebû Rebîa el-İyâdî ve Hasan'dan naklen Resulullah'ın (sav.) şöyle buyurduğunu anlattı: "Cennet üç kişiye özlem duyar: Ali, Ammâr ve Selmân."¹⁹

- [324] Nasr; Abdülazîz b. Siyâh ve Habîb b. Ebî Sâbit'ten şöyle dediğini rivayet etti: Mescit inşa edildiği zaman Ammâr iki taş taşırdı. Resulullah (sav.) ona, "Ey Ebû Yakzân! Kendine eziyet etme," diye buyurdu. Ammâr: "Ya Resulallah! Bu mescitte çalışmak istiyorum," diye karşılık verdi. Ravi dedi: Bunun üzerine Resulullah sırtını sıvazladı ve "Sen cennet ehliindensin. Seni asi fırka öldürecek," diye buyurdu.

Nasr, Hafs b. Umrân el-Ezrak el-Bercümî'den²⁰ şöyle dediğini anlattı: Nâfi' b. el-Cümhî, İbn Ebi'l-Müleyke'den²¹ naklen bana şöyle anlattı: Abdullah b. Amr b. el-Âs şöyle dedi: "Resulullah (sav.) sana itaat etmeyi emretmeseydi seninle bu se-

18 Süfyân b. Saîd b. Mesrûk Ebû Abdullah es-Sevrî el-Küfî. Sika, hafız vefakıhtır. Altmış dört yaşında Hicrî 161 de vefat etmiştir. Sübutu olmayan rivayetleri rivayet etmiş olması muhtemeldir. Rey ehliindendir (bkz. *Tehzîbû't-Tehzîb* ve *el-Maârif*, 217).

19 Sahabi olan Selmân el-Fârisî'dir. Katıldığı ilk savaş Hendek Savaşıydı. Arından bütün savaşlara ve Irak fetihlerine katılmış ve Medâin'e vali olmuştur. Uzun yaşamıştır. Bkz. *el-İsâbe*, 335.

20 Hafs b. Ömer ya da İbn İmrân el-Ezrâk el-Bercümî el-Küfî. *Takribû't-Tehzîb*.

21 Adı Abdullah b. Ubeydullah b. Abdullah b. Ebî Müleyke b. Abdullah b. Cüd'ân et-Teymî el-Medenî. Otuz sahabiye idrak etti ve 117 yılında vefat etti.

ferde yürümezdim. Resulullah'ın Ammâr'a söylediği, 'Seni asi fırka öldürecek,' sözünü işitmedin mi?"

Nasr, Hafs b. Umrân el-Bercümî ve Atâ' b. es-Sâib'den naklen Ebu'l-Buhterî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Üveys el-Karanî,²² Sıffîn'de Ali ile birlikteyken öldürüldü.

Kendini Feda Edenler Hakkındaki Rivayetler

Nasr; Muhammed b. Mervân, el-Kelbî, Ebû Sâlih ve İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: *"İnsanlardan öyleleri vardır ki, Allah'ın rızasını elde etmek için kendini feda eder. Allah kullarına merhametlidir,"*²³ ayeti Abdullah b. Cüd'ân'ın²⁴ kölesi Suheyb b. Sinân hakkında nazil oldu. Müşrikler onu, aralarında ^[325] Kureyş'ten Benî el-Hadramî'nin kölesi Hayr,²⁵ Sâbit b. Ümmü Enmâr'ın kölesi Habbâb b. el-Eret, Ebû Bekir'in kölesi Bilâl, Huveytîb b. Abdiluzzâ'nın kölesi Âbis²⁶ ve Ammâr'ın babası ile annesi Sümeyye'nin de bulunduğu bir grup Müslümanla alıkoydular. Bunlardan Ammâr'ın babası ve annesi öldürüldü. Bunlar İslam'da ilk iki şehittir. Geri kalanlar ise Peygamber'in (sav.) Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra işkenceye tâbi tutuldular. Onları küfre döndürmek istediler. Bunlardan Suheyb yaşlı bir kişiydi ve eşyası vardı. Müşriklere, "Sizin için faydalı bir teklife var mısınız?" diye sordu. "Bu teklif nedir?" diye sordular. Suheyb: "Ben yaşlı ve güçsüz bir kişiyim. Sizde veya düşmanınızda olmam size zarar vermez. Bir söz söyledim ve o sözden dönmek istemiyorum. Benim malımı alın ve karşılığında beni ve dinimi serbest bırakın," diye söyledi. Müşrikler teklifi kabul ettiler. Bunun üzerine söz konusu ayet

22 Üveys b. Âmir el-Karanî tâbi'nin büyüğüdür. Karanî, Karn kabilesine mensup olan demektir. Cu'fî b. Sa'd kabilesinin bir koludur. Bkz. *Takribu't-Tehzib* ve *el-İstikâk*, 245.

23 Bakara, 2/207.

24 Abdullah b. Cüd'ân Cahiliye döneminde Kureyş'in büyüklerindendi. Bkz. *el-İstikâk*, 88; *el-İsâbe*, 4578.

25 Hayr, bir rivayete göre de Cebr. Meşhur sahâbi el-A'lâ' b. el-Hadramî'nin kardeşi Âmir b. el-Hadramî'nin kölesidir. Hakkında *"Kalbi imanla mutmain olduğu hâlde küfre zorlananlar hariç,"* (Nahl, 16/106) ayeti inmiştir. Sahibi Âmir onu küfre zorlamıştı. Âmir sonra Müslüman olmuş ve sahâbiler arasına katılmıştı. Bkz. *el-İsâbe*.

26 Âbis ve Suheyb hakkında *"İnsanlardan öyleleri vardır ki canlarını Allah rızası mukabilinde feda etmektedir. Allah kullarına merhametlidir"* (Bakara, 2/207).

nazil oldu. Suheyb Medine'ye girince Ebû Bekir'le karşılaştı. Ebû Bekir ona, "Ey Suheyb! Alışverişin kârlı oldu. Senin satışın zarar etmez," dedi ve mezkûr ayeti ona okudu. Suheyb buna sevindi. Bilâl, Habbâb, Âbis, Ammâr ve arkadaşları ise müşriklerin dikte ettiği sözleri söyleyinceye kadar işkenceye tâbi tutuldular. Ardından da gönderildiler. *"Zulme uğradıktan sora hicret edenlere gelince, onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz. Eğer bilirlerse, ahiretin mükâfatı elbette daha büyüktür,"*²⁷ ayeti onlar hakkında nazil oldu.

- [326] Nasr; Eyyûb b. Havt²⁸ ve Hasan'dan şöyle rivayet etti: Resulullah (sav.) mescidin inşasına başladığı zaman, "Bana Musa'nın gölgesi gibi bir gölgelik yapın," diye buyurdu ve kerpiçleri kendi eliyle taşıyor ve şöyle diyordu: "Allah'ım hayır ancak ahiret için yapılan hayırdır. Allah'ım Ensar ve Muhacirleri bağışla." Kerpiçleri Ammâr'ın elinden alıyor ve ona, "Ey Sümeyye'nin oğlu! Asi fırka seni öldürecek," diyordu.

Ammâr b. Yâsir'in Çağrısı

Nasr, Ömer'in şöyle dediğini anlattı: Mâlik b. A'yen, Zeyd b. Vehb el-Cühenî'den rivayetle bana şöyle anlattı: O gün Ammâr b. Yâsir şöyle seslendi:²⁹ "Kim Rabbinin rızasını diler ve mal ve çocuklara iltifat etmez?" Bunun üzerine ona bir grup muharip geldi. Ammâr onlara, "Ey insanlar! Bizi Osman'ın kanı peşinde olan ve onun mazlum olarak öldürüldüğünü iddia eden bu kavme karşı bizimle harekete geçin. Vallahi Osman kendi nefsine zulmetmiş ve Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyen bir kimseydi," diye söyledi.

Ali ve Hâşim b. Utbe

Ali sancağı Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs'a teslim etti. O gün Hâşim'in üzerinde iki zırh vardı. Ali ona şaka yaparak, "Ey Hâşim! Tek gözlü ve korkak bir kişi olmaktan korkmaz mısın?" diye takıldı. Hâşim: "Ey Müminlerin Emîri! Göreceksin, vallahi

27 Nahl, 16/41.

28 Eyyûb b. Havt'ın *Takribu't-Tehzib* ve *Lisânu'l-Mîzân*'da hâl tercümesi vardır.

29 Ammâr bu çağrısını Sıffin'de öldürülmeden bir veya iki gün önce yaptı. Bkz. *Lisân*, II. 269.

düşmanların kellelerini almakta ahireti düşünen bir insan gibi davranacağım,” şeklinde karşılık verdi. Ardından bir mızrak aldı ve salladı. Mızrak kırılınca başka bir mızrak istedi. Onu da sert buldu ve attı. Sonra esnek bir mızrak istedi ve sancağı ona bağladı. Ali, Hâşim'e sancağı teslim edince Hâşim'in adamlarından Bekir b. Vâil'den bir şahıs, “Hâşim öne geçirildi,” dedi ve bunu tekrarladı. Sonra, “Ey Hâşim! Sana ne oluyor? Görüyorum ki çekingen davranıyorsun, bir korku mu bu?” diye takılınca Hâşim: “Bu adam kim oluyor?” dedi. Falancadır, dediler. Hâşim: “Adam sözünün eridir ve ondan daha da üstündür. Benim öldürüldüğümü gördüğün zaman sancağı sen al,” dedi. Sonra askerlerine, “Ayakkabılarınızın kayışını bağlayın ve gücünüzü toplayın. Sancağı üç kez salladığımı gördüğünüzde, [327] hamlede hiç kimsenin bana yetişemeyeceğini bilin,” dedi. Sonra Hâşim, Muâviye'nin askerlerine baktı ve büyük bir topluluk gördü. Adamlarına, “Onlar kimdir?” diye sordu. [“Zülkelâ”ın grubudur,” diye söylendi. Sonra başka bir tarafa baktı orada da askerler gördü. “Onlar kimdir,” diye sordu.] “Onlar da Kureyşli ve Medineli bir gruptur,” dediler. Hâşim: “Onlar benim kavmim onlarla savaşmam,” dedi. Sonra, “O beyaz çadırın yanındakiler kim?” diye sordu. Onlar, “Muâviye ve adamlarıdır,” diye cevap verdiler. “Onların berisinde şahıslar görüyorum,” dedi. Onlar, “Amr b. el-Âs, iki oğlu ve köleleridir,” dediler. Bunun üzerine sancağı aldı ve sallamaya başladı. Adamlarından biri, “Acele etme biraz bekle,” deyince Hâşim şu mısraları dillendirdi.

Beni az değil çok eleştirdiler. Ben kendimi feda ettim illet ileri sürme durumunda değilim.

Tek gözlü kendini bir hedefe doğru götürmektedir. Ya hezimeye uğratacak ya da hezimeye uğrayacaktır.

Usanincaya kadar hayat mücadelesinde bulundu. Onları kılıçla bağlar ve kovalarım.

Nasr dedi: Amr b. Şemir'in rivayeti:

Kılıçla onları felç ederim, felç.

Yüce Ahmed'in amcasının oğluyla birlikte. Resul hidayete onunla başladı.

Peygamber'i ilk tasdik eden ve namaz kılan o. Küffara karşı cihat etti ve başardı.

[328] Ravi dedi: Ali ona, "Ey Hâşim el-Mirkâl, Korkak bir tek gözlü olmak ister misin?" demişti. O, "Ey Müminlerin Emîri! İnşallah beni tanıyacaksın. Onların kellelerini almakta çok hızlı olacağım," diye karşılık verdi. Ardından çok hızlı bir hamlede bulundu.

Ammâr b. Yâsir ve Hâşim b. Utbe

Nasr, Abdülazîz b. Siyâh'tan naklen Habîb b. Sâbit'in şöyle dediğini rivayet etti: Sıffin muharebesi cereyan ettiği zaman sancağı taşıyan Hâşim b. Utbe'yi Ammâr b. Yâsir kılıçla dürtüyor ve ona, "Ey tek gözlü! İlerle," diyordu.

Korkunun üzerine gitmedikçe tek gözlüde hayır yoktur.

Ravi dedi: Harp sanatını iyi bilen Hâşim yine de Ammâr'ın hareketinden mahcup oluyordu. Hâşim ileri atılarak sancağı dikiyordu. Saflar düzenli bir şekilde kurulunca Ammâr ona, "Ey tek gözlü! İlerle," dedi ve şu mısraı dile getirdi:

Korkunun üzerine gitmedikçe tek gözlüde hayır yoktur.

Bunun üzerine Amr b. el-Âs: "Siyah sancağın sahibinin vahim işler yaptığını görüyorum. Böyle savaşmaya devam ederse, bugün Araplar yok olacaktır," dedi. Çok şiddetli bir muharebe oldu. Ammâr şöyle diyordu: "Ey Allah'ın kulları! Sabırlı olun. Cennet kılıçların gölgesindedir." Şam'ın sancağı Ebu'l-A'ver es-Sülemî'deydi.

Muharebenin Şiddetlenmesi

Ammâr, Hâşim'i heyecanlandırıp kızıştırmaya devam ediyordu. Savaş çok şiddetlenince Hâşim elinde sancak olduğu hâlde hızlı bir dalış yaptı. O hızlı koşan anlamında "Mirkâl" lakabıyla tanınıyordu. Bütün muhاریpler birbirlerine saldırmaya başladı ve iki taraf, benzeri görülmemiş çok şiddetli bir muharebeye tutuştular. İki tarafta da çok sayıda can kaybı vardı.

[329] Nasr dedi: Amr b. Şemir, Ebû İshâk'tan naklen Ebu's-Sefer'in³⁰ şöyle dediğini rivayet etti: O gün karşı tarafla karşılaştığımızda onların beş saf hâlinde ve birbirlerine sarıklarla

30 Adı Saîd b. Yuhmed el-Hemdânî es-Sevrî el-Kûfî'dir. Sikadır. 112 yılında vefat etmiştir. *Takrîbu't-Tehzîb*.

bağlandıklarını gördük. Sırasıyla safları etkisiz hâle getirmeye koyulduk. Onlardan üç saf öldürdük ve dördüncü safla karşılaştığımızda hiçbir Şamlı ve hiçbir Iraklı sırtını dönüp geri kaçmadı. Ebu'l-A'ver şu mısraları dile getiriyordu:³¹

Muharebeden en kötü kaçışımız bazen hasımdan yüz çevirmek ve sırtımızı dönmektir.

Yüzler dönükse de muhاریpler boğuşma hâlinde ve vuruşmalar esnasında ayaklar durmak bilmezdi.

Ezd ve Becîle kabileleri Hemdan kabilesini hezimete uğratarak bir ok atışı mesafesi kadar geri püskürttüler ve karşıdaki tepeye sığınmak zorunda bıraktılar. Ancak Ezd ve Becîle taarruzlarını sürdürerek onları sığındıkları tepenin ötesine attılar. Ardından Hemdan karşı taarruza geçti ve hasımlarını saflarını terk etmek zorunda bıraktı. Hemdan o gün Ezd ve Becîle'den bir hamlede üç bin kişi öldürdü. Daha sonra Hemdan, Akkîlere karşı harekete geçirildi. Bu konuda şu mısra dilendirildi:

Hemdan, ey Hemdan, Ak, ey Ak, bugün kimin güçsüz olduğu görülecek.

Akkîler zırhlıydı, ancak bacaklarını örten zırhları yoktu. Bunun için Hemdanlılar, "Karşı taraftakilerin bacaklarına vurun," dediler. Birbirlerine, "Develer gibi çökün," dediler. Sonra deve çöker gibi çöktüler ve bir taş bırakarak, "Taş kaçır biz kaçmayız," dediler.

Aklı, Karalı Birlik ve Ubeydullah b. Ömer

[330]

Başka bir rivayette bize bildirildiğine göre Muâviye, Ubeydullah b. Ömer'i dört bin üç yüz muharipten oluşan ve Yeşil Birlik diye adlandırılan bir birliğin başında görevlendirdi. Sancakları yeşildi. Ali'ye arka tarafından saldırılacaklardı. Ebû Sâdık dedi: Ali, Ubeydullah'ın arka taraftan saldıracağı haberi ald. Bunun üzerine hepsi de Temîm'den aynı sayıda savaşçıyı onlara karşı meydana çıkardı. İki taraf ögle vaktinden akşam namazı vaktine kadar savaştılar. Namaz vakitlerinde namazları sadece tekbir getirmek suretiyle kıldılar. Neticede

31 Şiir A'ver'in değil Kays b. Hâtim'indir.

Iraklıların sol kanadı Şamlıların sağ kanadını hezimete uğrattılar. Şamlılar karanlıkta kaçtılar. Ubeydullah tekrar vuruşmaya başladı ve Ukle'den Kerib adında bir muhariple vuruştular ve onu ve yanındakileri öldürdü. Bunun üzerine muharipler hezimete uğradı ve Şam ehli Irak ehlini geri püskürttü.

Gece Karanlığında İki Tarafın Karışması

İki taraf gece karanlığında birbirlerine karıştı ve sancakların yerleri değişti. Sabah olunca Şam ehli sancaklarının yerini buldular ancak etrafında yalnızca bin kadar muharip vardı. Şamlılar sancaklarını bulunduğu yerden alıp eski yerinin arka tarafına yerleştirdiler ve etrafında konuşlandılar. Iraklılar da sancaklarının bulunduğu yeri buldular. Sancağın etrafında yalnızca Rebîalılar vardı. Ali içlerinde bulunuyordu. Ancak Rebîalılar arasında değil başkaları arasında olduğunu sanıyordu. Ali'nin müezzini Sabah namazı için ezanı okuyunca Ali şöyle dedi:

Hakkı söyleyenler hoş geldi. Namaz hoş geldi sefalar getirdi.

Ali sabah namazını kılınca dünkü insanlardan farklı simalar gördü. Bulunduğu yer de dünkü pozisyona göre merkez ile sol kanat arasında bir yerdeydi. Ali: "Hangi kabiledensiniz," diye sordu. Onlar, "Rebîa'dan, bu geceyi Rebîa'da geçirdin," diye cevap verdiler. Ali: "Ey Rebîa! İftihar edilecek bir durumdasın," diye karşılık verdi. Ardından Hâşim'e, "Sancağı al, vallahi bu gece gibi henüz görmedim," dedi ve merkeze doğru ilerleyerek sancağı orada yerleştirdi.

- [331] [Nasr dedi: Amr b. Şemir, bize Şa'bî'den naklen şöyle dediğini anlattı: Muâviye o gece süvari ve piyadeden oluşan dört bin üç yüz muharibi hazırladı ve yeşil sancak altında harekete geçmelerini ve Ali'ye (as.) arka taraftan saldırılarını emretti. Ancak, Hemdan onların planını fark etti. Onlara karşı durdular ve saldırılarına direndiler. Gece birbirlerine karşı nöbet tutarak korunmaya çalıştılar. Ali'nin bir yerden bir yere intikali onu Rebîa'nın sancaklarının bulunduğu yerde karar kılmasına yol açtı. Ancak durduğu yerin Rebîa'nın değil Eş'as'ın birliği olduğunu sandı. Sabahladığında ne Eş'as'ı ne

de adamlarını gördü.] Saîd b. Kays [el-Hemdânî]'nin birliğinin karargâhında olduğunu gördü. Bu sırada Nefran adında Rebîa'ya mensup bir adam yanına vardı ve "Sen demedin mi ki Rebîa yok olmazsa, Rebîa Rebîalığını, Hemdan da Hemdanlığını ispat edecek. Ama dün gece Hemdan'ın sana bir yararı olmadı," dedi. Ali ona yadırgayıcı bir tavır içinde baktı. [Ali'nin (as.) çağırıcısı, "Savaşa hazırlanın ve sabah harekete geçerek düşmanınıza karşı saldırıya geçin," diye çağrıda bulundu.] Sabah olunca harekete geçtiler. Ancak Rebîa harekete geçmedi. Bunun üzerine Ali onlara haber göndererek harekete geçmelerini emretti. Ancak imtina ettiler. Ali onlara Ebû Servân'ı gönderdi. Onlara, "Müminlerin Emîri size selam eder ve 'Ey Rebîa! Herkes harekete geçmişken sizi hareket etmekten alıkoyan nedir?' diye sorar," dedi. Onlar, "Arkamızda duran düşman atlıları dururken nasıl harekete geçebiliriz? Müminlerin Emîri'ne söyle, Hemdan veya başkasına emir versin de bunlara karşı vuruşsunlar ki biz de harekete geçelim," diye cevap verdiler. Ebû Servân döndü ve Ali'ye durumu bildirdi. Bunun üzerine Ali onlara Eşter'i gönderdi. Eşter onlara, "Ey Rebîa topluluğu! (Eşter gür sesliydi) Sizler şu, şu meziyetlere sahipken ve insanlar harekete geçmesine rağmen neden harekete geçmekten imtina ettiniz" dedi ve onların geçmişteki yararlıklarını sayarak hatırlatmada bulundu. Onlar, "Biz herhangi bir harekette bulunmayacağız. Arkamızda hazır bekleyen şu dört bin kadar atlının ne yapacağından emin olmadan hareket etmeyeceğiz. Müminlerin Emîri'ne söyle, onu bunlardan koruyacak muhاریpler göndersin ki biz yerimizden ayrılabilelim." Rebîa'nın sancağı Hudayn b. el-Münzir'in uhdesindeydi. Eşter onlara, "Müminlerin Emîri size der ki: 'Siz onların hakkından gelin. Siz onların üzerine bir grup muharip gönderseniz arkalarını dönecek ve bu çölde ceylanlar gibi sizden kaçacaklar,' diye söyler," dedi.

Iraklıların Zaferi

[332]

Rebîa onların üzerine Teymullah, Nemr b. Kâsıt ve Aneze'yi gönderdi. Onlar, "Zırhlı olarak ve yüzümüzü ve burnumuzu kapatarak onların üzerine yürüdük," dediler. Sıffîn'de

muharebeler genellikle piyadeler arasında yapılıyordu. Onlara saldıığımızda çekirgeler gibi dağıldılar. Ravi, bu manzara karşısında Eşter'in "Ceylanlar gibi kaçacaklar" sözünü hatırladım. Ardından adamlarımızın bulunduğu yere döndüğümüzde Şamlılarla muharebeye tutuştuklarını gördük. Şamlılar, bir kısmı Rebîa'dan olan bir grup muharibi ana birlikten ayırarak kuşatmışlardı. Onlara ulaşamayınca Şamlılara karşı bir hamle yaptık ve kılıçlarımızla onlara musallat olduk. Nihayet kuşatmayı yarıdık ve adamlarımıza ulaşarak onları kurtardık. Onları alametleriyle tanıdık.

Iraklılarla Şamlıların Alametleri

Sıffin'de Iraklıların alameti beyaz kumaştı. Başlarına ve omuzlarına takarlardı. Onların şiarı da "Ya Allah, ya Ahad, ya Samed, ya Rabbe Muhammed, ya Rahmân, ya Rahîm" idi. Şamlıların alameti ise sarı bezdi. Onlar da alametlerini başlarına ve omuzlarına takarlardı. Şiarları ise "Allah'ın gerçek kullarıyız, gerçek. Osman için intikam," idi. Iraklıların sancakları siyah, kırmızı, kahverengi, beyaz, sarı ve pembe idi. Bayrakları ise siyah ve kahve renkliydi. İki taraf kılıçlarla ve demir çubuklarla vuruştular. Karanlık basıncaya kadar iki taraf ayrıldı. Ravi dedi: Ne bizden ne de onlardan hiçbir adam geri çekilmedi.

Muharebe Durduğunda İki Tarafın Birbirine Hoşgörüsü

Nasr, Ömer'den şöyle rivayet etti: Babamın dostu bana İfrîkî b. En'um'dan naklen şöyle dediğini anlattı: Araplar Cahiliye döneminde birbirlerini tanıyan hamiyet sahibi insanlardı. Henüz yeni Müslüman olmuşlardı. Müslüman olduktan sonra [333] karşı karşıya geldiklerinde hâlâ bu hamiyetin izlerini taşıyorlardı. Bazılarında da dinî ve İslami basiret vardı. Savaşta sabır ve sebat gösterdiler. Savaştan çekilmekten utandıklarından neredeyse savaş onların sonunu getiriyordu.³² Muharebeler

32 Sıffin Savaşında iki tarafın psikolojisini izah etmekte bu ara başlık altında anlatılanlar üzerinde durmakta yarar vardır. Muharebelere ara verildiği zaman iki tarafın kaynaşması olayı başka savaşlarda çok nadir rastlanan hadiselerdir. Hamiyet olgusunun ağır bastığı bu mücadelede İslami hassasiyetlerin de kimi savaş sahnelerinde kendini gösterdiğine şahit oluyoruz.

durduğunda birbirlerinin ordugâhlarına giriyorlar ve ölülerini alarak götürüp defnediyorlardı. Bir salı sabahıydı. İnsanlar kendi karargâhlarına çekilmişlerdi. Ben de Sıffîn'de Ali'nin (as.) süvari askerleri içindeydim. Ali de Hemdan, Himyer ve Kahtân'dan bazı adamlarla birlikte ayakta duruyordu. Bir de ne göreyim Şamlılardan bir adam geldi ve "Bana Himyerli Ebû Nûh'u kim gösterecek?" diye sordu. "Himyerîler burada, hangisini istiyorsun?" diye söyledik. Adam, "Kelâ'lı Ebû Nûh'u istiyorum," dedi. Ona, "Karşında bulunuyor. Sen kimsin?" dedim. Adam, "Ben Zülkelâ"ım benimle gel," dedi. Ben de, "Allah korusun ancak bir birlikle gelebilirim," dedim. Zülkelâ: "Evet geleceksin. Senin için Allah'ın, Resulullah'ın ve Zülkelâ"ın zimmeti vardır. Sonra dönersin. Sana sizin hakkınızda tartıştığımız bir konuyu sormak istiyorum. Atını bırak ve benimle gel," dedi. Ebû Nûh ve Zülkelâ görüşmek üzere birlikte yürüdüler.

Amr b. el-Âs'ın Rivayeti

Zülkelâ dedi ki: Ömer b. el-Hattâb döneminde Amr b. el-Âs'ın bize naklettiği bir hadisi sana anlatmak istedim. Ebû Nûh: "Bu rivayet nedir?" dedi. Zülkelâ: «Amr b. el-Âs bize anlattı: Resulullah şöyle buyurdu: "Şam ehliyle Irak ehli karşı karşıya gelecekler. İki taraftan biri hak üzeredir. Onun içinde hidayet İmamı vardır ve Ammâr b. Yâsir de onun tarafında olacaktır," dedi.» Bunun üzerine Ebû Nûh: "Allah'a yemin ederim ki o İmam bizdedir," dedi. Zülkelâ: "Bizimle savaşmak hususunda kararlı mıdır?" diye sordu. Ebû Nûh: "Evet, Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki, o bu hususta benden daha kararlıdır. Dilerim ki hepiniz tek bir kişi olsanız da sizi boğzasam. Amcam oğlu olarak hemen senden başlasam," diye cevap verdi. Zülkelâ: "Yazıklar olsun, bize karşı nasıl böyle düşünüyorsun? Vallahi, ben seninle akrabalık bağını kesmeyi hiç düşünmediğim gibi seni öldürmeyi hiç arzu etmem," diye [334] karşılık verdi. Ebû Nûh şöyle karşılık verdi: "Allah İslam ile nice akraba bağını kesti ve nice akraba olmayan kişiler arasında bağlar kurdu. Ben seni ve adamlarını öldürmek isterim.

Ancak ailevi asabiyet ve şahsi rekabetlerin etkili olmadığını söylemek oldukça iddialı bir tezdur. (çev.)

Biz hak üzereyiz. Siz ise bâtil üzeresiniz ve küfür ehlinin önderleriyle Ahzâb'ın başlarıyla berabersiniz." Zülkelâ' ona, "Benimle Şamlıların karargâhına gelebilir misin? Ben sana eman veriyorum. Öldürülmeyecek, soyulmayacak, biate zorlanmayacak ve birliğinden alıkonulmayacaksın. Sadece bu sözünü Amr b. el-Âs'a tebliğ edeceksin. Umulur ki Allah bu girişimi iki tarafın uzlaşmasına, savaş ve silahın ortadan kalkmasına vesile kılar,"³³ dedi. Ebû Nûh: "Senin ve adamlarının mağdur olmasından endişe ediyorum," dedi. Zülkelâ': "Sana bu konuda kefilim," dedi. Ebû Nûh dedi ki: "Allah'ım Zülkelâ'ın bana söyledikleriyle benim niyetimi sen iyi bilirsin. Sen beni koru, bana yardım et ve bana yönelecek tehlikeleri defet."

Zülkelâ' ve Ebû Nûh, Amr ve Muâviye'nin Makamında

Ebû Nûh, Zülkelâ' ile beraber giderek Amr b. el-Âs'ın yanına vardılar. Amr, Muâviye'nin makamında bulunuyordu. Amr'ın etrafında Abdullah b. Amr ile bazı insanlar oturuyordu. O insanları savaşa teşvik ediyordu. İkili insanların huzurunda ayakta durdular. Zülkelâ', Amr'a, "Ey Ebû Abdullah! Samimi, zeki ve şefkatli bir adamla tanışmak ister misin? Ammâr b. Yâsir hakkında seni tasdik edecektir," dedi. Amr: "Bu adam kimdir?" diye sordu. Zülkelâ': "Amcam oğludur ve Kûfelidir," diye cevap verdi. Amr, Ebû Nûh'a, "Senin üzerinde Ebû Turâb'ın izini görüyorum," dedi. Ebû Nûh: "Benim üzerimde Muhammed (sav.) ve ashabının izi var. Senin üzerinde ise Ebû Cehil ile Firavun'un izi var," diye karşılık verdi. Bunun üzerine Ebu'l-A'ver, ayağa kalktı ve kılıcını çekerek dedi ki: "Bu yalancı ve düşük adam Ebû Turâb izi taşımasına rağmen yüzümü-

33 İbn Ebi'l-Hadîd dedi: "Hayret verici bir durumdur ki, bazı insanlar Ammâr'ın konumu sebebiyle kendi duruşlarından şüpheye düşüyorlar. Oysa Ali'nin (as.) duruşu onları tereddüde düşürmüyor. Onlar, Ammâr'ın onlarla birlikte olmasından hareketle Iraklıların haklı olduğunu düşünebiliyorlar. Ama Ali'nin duruşuyla hiç ilgilenmiyorlar. Hatta Resulullah'ın (sav.) Ammâr'a "Asi fırka seni öldürecek," sözüne önem atfediyorlar da onun Ali hakkında "Allah'ım onu dost edinenleri dost edin, onu düşman edinenleri de düşman edin," sözüne önem vermiyorlar. Aynı şekilde Resulullah'ın (sav.) "Seni ancak bir mümin olan sever ve ancak münafık olan sana buğzeder," sözüyle ilgilenmiyorlar. Bu da gösteriyor ki bütün Kureyşliler baştan itibaren onun hatırasını gizlemeye ve faziletlerini unutturmaya gayret etmişlerdir.

ze baka baka bize sövmektedir." Zülkelâ' ona, "Allah'a yemin ederim ki ona dokunsan senin burnunu kılıcımla keserim. O ^[335] amcam oğludur ve komşumdur. Ona eman verdim ve onu size getirdim ki hakkında konuştuğunuz konu hakkında size bilgi versin," diye uyarıda bulundu. Amr ona, "Ey Ebû Nûh! Allah hakkı için doğru söyle; Ammâr b. Yâsir sizinle midir?" diye sordu. Ebû Nûh ona, "Onun hakkında neden bu soruyu bana sorduğunu söylemeden sana cevap vermeyeceğim. Ancak şu kadarını söyleyeyim ki başka birçok Resulullah'ın (sav.) sahabisi vardır. Hepsisi de size karşı kararlı bir şekilde savaşmaya hazırdır," diye cevap verdi. Bunun üzerine Amr dedi ki: "Resulullah'ın (sav.) şöyle buyurduğunu duydum: 'Ammâr'ı asi fırka öldürecektir. Ammâr'ın haktan ayrılması mümkün değildir ve ateş onu yakmayacaktır.'" Ebû Nûh: "*Lâ ilâhe illallâhu vellahü Allahü ekber*. Allah'a yemin ederim ki o bizimledir ve sizinle savaşmaya karardır," dedi. Amr: "Gerçekten bize karşı savaşmakta kararlı mıdır?" diye sordu. Ebû Nûh: "O'ndan başka ilah bulunmayan Allah'a yemin ederim ki size karşı savaşmaya karardır ve Cemel Savaşında bana size galip geleceğimizi haber vermişti. Dün de bana anlattı ki savaşta bizi Hecer hurmalıklarına kadar kovalasanız dahi, biz Hak üzereyiz sizler ise bâtil üzeresiniz ve ölülerimiz cennette sizin ölüleriniz cehennemdedir," diye karşılık verdi. Amr: "Beni onunla bir araya getirebilir misin?" diye sordu. Ebû Nûh: "Evet," diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebû Nûh dönünce, Amr b. el-Âs, iki oğlu, Utbe b. Ebî Süfyân, Zülkelâ', Ebu'l-A'ver es-Sülemî, Havşeb ve Velîd b. [Ukbe b.] Ebî Muît atlarına binerek kendi birliklerine gittiler.

Ebû Nûh ve Şürahbîl b. Zülkelâ', Ammâr b. Yâsir'in Yanında

Ebû Nûh yanında Şürahbîl b. Zülkelâ' olduğu hâlde adamlarının yanına döndü. Buradan da Ammâr b. Yâsir'in yanına vardı. Ammâr bazı arkadaşlarıyla oturuyordu. Bunların içinde Büdeyl'in iki oğlu, Hâşim, Eşter, Cârîye b. el-Müsennâ, Hâlid b. el-Muammer, Abdullah b. Hacer ve Abdullah b. Abbâs da vardı. Ebû Nûh onlara, "Akrabam olan Zülkelâ' beni davet etti

ve bana, 'Ammâr b. Yâsir sizinle midir? Bana söyler misin?' diye sordu. Ben ona, "Niçin soruyorsun?" diye sordum. Zülkelâ: "Ömer b. el-Hattâb döneminde Amr b. el-Âs bana Resu-
 [336] lullah'ın şöyle dediğini buyurduğunu işittim: Iraklılarla Şamlılar karşı karşıya gelecekler. Ammâr da Hak üzere olan grupta olacak ve onu asi bir grup öldürecek," diye cevap verdi. Ona, "Ammâr bizimledir," dedim. O, "Bize karşı savaşmakta kararlı mıdır?" diye sordu. Ben de, "Vallahi kararlıdır. İsterdim ki bir tek kişi olsanız da sizi boğazlasam ve ey Zülkelâ' bu işe de senden başlasam," diye karşılık verdim. Bunun üzerine Ammâr güldü ve "Bu seni sevindirir mi?" diye sordu. Ben, "Evet," diye cevap verdim ve dedim ki: Biraz önce Amr b. el-Âs bana Resu-
 lullah'ın (sav.) şöyle buyurduğunu haber verdi: "Ammâr'ı asi fırka öldürecek." Ammâr: "Ona bunu ikrar ettirdin mi?" diye sordu. Ben, "Evet ikrar ettirdim," dedim. Ammâr: "Doğru söyledi. Ancak duyduğu söz ona fayda değil zarar verecek," dedi.

Ammâr b. Yâsir'in Amr b. el-Âs'a Gitmesi

On iki kişiydik. Ebû Nûh, Ammâr'a: "Amr seninle bir araya gelmek istiyor," dedi. Bunun üzerine Ammâr, arkadaşlarına, "Binin gidelim," dedi. Bindiler ve gittiler. Karşı tarafa Abdülkays'tan Avf b. Bişr adında bir atlıyı gönderdik. Avf gitti ve onlara yakın bir mesafeden "Amr b. el-Âs nerede?" diye seslendi. Onlar, "Burada," diye karşılık verdiler. Avf, Amr'a Ammâr'ın yerini bildirdi. Amr: "Ammâr'a söyle bize gelsin" dedi. Avf: "O senin ihanetlerinden çekinmektedir," diye söyledi. Amr: "Sen burada iken bana karşı bu ne cüret!" dedi. Avf ona, "Sana karşı cüretim, senin ve adamlarınla ilgili basiretimdir. Dilersen şimdi seninle husumet hâlinde olduğumu sana ilan edeyim. İstersen de ihanet içinde de olsan hasımlarınla karşı karşıya gelirsiniz," dedi. Amr: "Seninle tartışmak üzere bir atlı göndereyim mi?" dedi. Avf: "Ben bundan kaçınacak değilim. İstersen en muannit adamını gönder," dedi. Amr, kendi adamlarına, "Ona kim gitmek ister?" diye sordu. Bunun üzeri-
 [337] ne Ebu'l-A'ver ona gitti. Yanyana geldiklerinde tanıştılar. Avf, Ebu'l-A'ver'e, "Ben bedeni tanırım ama kalbi bilmem. Ancak yine de seni mümin olarak görmüyorum, sen cehennemlik-

sin,” dedi. Ebu'l-A'ver ona, “Sana öyle bir dil verilmiş ki Allah bunun yüzünden seni cehenneme atacak,” diye karşılık verdi. Avf: “Hayır, vallahi hakkı söylüyorum, sen ise bâtil ile konuşuyorsun. Ben seni hidayete davet ediyorum, dalalet ehline karşı savaşıyorum ve ateşten kaçıyorum. Sen ise Allah'ın nimetine nankörlük ediyorsun, mağfiret yerine azabı, hidayet yerine dalaleti satın alıyorsun. Yüzlerimize bakın, bir de yüzlerinize bakın, simalarımıza ve simalarınıza bakın. Davetimizi dinleyin ve davetinizi dinleyin. Bizden herkes Muhammed'e (sav.) sizden daha yakındır ve daha yakın akrabasıdır,” dedi. Ebu'l-A'ver: “Sözü uzattın. Vakit geçiyor. Sen adamlarını çağır, ben de adamlarımı çağırayım. Şimdi bulunduğun yerde senin yanında duracağım. Sen adamlarınla gelip burada duruncaya kadar sana bir hainlik tavrı içinde olmayacağım. Kaç kişi iseniz, aynı sayıda arkadaşımı getireceğim. Adamların isterlerse sayıyı azaltsınlar, isterlerse de çoğaltsınlar.”

Ebu'l-A'ver yüz süvari ile daha önce bulunduğumuz yere geldi. Ardından da Amr dâhil on adamla geldi. Ammâr da on iki süvariyle geldi ve atlar, –Ammâr'ın atlarıyla Amr'ın atları– karşı karşıya dizildi. Avf, içlerinde Eş'as b. Kays'ın da bulunduğu, süvarileriyle döndü. Ammâr ve adamları kılıçlarının askıları ile sırtlarını ve baldırlarını sarıp oturdular. Ardından Amr şehadet kelimesiyle söze başladı. Ammâr b. Yâsir ona, “Sus,³⁴ (Bu kelimedenden itibaren bir sonraki nota kadar İbn Ukbe rivayetinde mevcut değildir.) bu sözü Muhammed'in (sav.) hayatında da ondan sonra da unuttun. Bu söze biz daha layıgız. Husumet istersen bizim hakkımız sizin bâtilinizi bertaraf eder. Tartışmak istersen biz hak sözü senden iyi biliriz. Hatta dilersen sana bir söz söyleyeceğim ki, bu söz bizimle [338] sizin aranızda hükmü verecek ve sen yerinden kalkmadan seni tekfir edecektir. Bu hususta da beni yalanlayamazsın,” dedi. Amr: “Ey Ebû Yakzân! Ben bunun için gelmedim. Seni bu orduda en mülayim kişi olarak gördüğüm için sana geldim.

34 Bu cümleden itibaren bir sonraki nota kadar olan kısım bu kitabın ravilerinden İbn Ukbe rivayetinde yer almamıştır. (Yeri geldiğinde buna dikkat çekecek bir not düşülecektir.)

Allah adına senden rica ediyorum. Bunların silahlarını sustur ve kanlarının akmasını durdur, bunun olması için teşvikte bulun. Neden bize karşı savaşıyorsun? Aynı İlah'a ibadet etmiyor muyuz? Sizin yöneldiğiniz kibleye dönerek namaz kılmıyor muyuz? Sizin davetinize davet etmiyor muyuz? Kitabınızı okumuyor muyuz? Peygamberinize inanmıyor muyuz?" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Ammâr şöyle cevap verdi: "Seni konuşturan Allah'a hamd ediyorum. Kible, din, Allah'a ibadet ve Peygamber gibi inanç umdeleri senin ve senin adamlarının değil, benim ve benim adamlarımın inançlarıdır. Allah seni dalalet ehli ve başkalarını dalalete sevk eden, hidayette mi yoksa dalalette mi olduğunu bilemeyen kör bir kişi kılmıştır. Sana ve senin adamlarına karşı neden savaştığımı anlatacağım. Resulullah (sav.), bana ahdini bozanlarla savaşmayı emretti. Ben de savaştım. Haktan sapan ve zulmedenlerle de savaşmamı emretti. Onlar sizsiniz. Dinden çıkanlara gelince onlara yetişip yetişmeyeceğimi bilmiyorum. Ey nesli kesik adam! Resulullah'ın (sav.) Ali'ye, 'Kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır. Allah'ım, kim ona dostluk yapsa, sen de onun dostu ol,' diye buyurduğunu bilmez misin? Ben Allah'ın, Resulü'nün ve ondan sonra Ali'nin dostuyum. Senin ise dostun yoktur." Bunun üzerine Amr ona, "Ey Ebû Yakzân! Sana sövmediğim hâlde, bana neden sövüyorsun?" dedi. Ammâr: "Bana ne diye söveceksin? Bir gün Allah'a ve Resulü'ne isyan ettiğimi söyleyebilir misin?" dedi. Amr ona, "Bunun dışında bazı kusurların var," dedi. Ammâr: "Onurlu kimse Allah'ın onurlandırdığı kimsedir. Düşük bir kimseydim Allah beni yüceltti, köleydim beni hürriyetime kavuşturdu, zayıf idim bana kuvvet verdi, fakir idim beni zengin kıldı."

- [339] Amr ona, "Osman'ın öldürülmesine ne dersin?" diye sordu. Ammâr: "Sizin için her kötülüğün kapısını açtı," dedi. Amr: "Onu Ali mi öldürdü?" dedi. Ammâr: "Ali'nin Rabbi Allah onu öldürdü," karşılığını verdi. Amr: "Onu öldürenler arasında mıydın?" diye sordu. (Buradan itibaren İbn Ukbe'nin rivayetiyle) Ammâr: "Onu öldürenlerle birlikteydim. Bu gün de onlarla beraber savaşıyorum," dedi. Amr: "Onu neden öldürdü-

nüz?" diye sordu. Ammâr şöyle dedi: "Dinimizi değiştirmek istedi. Onun için öldürdük." Bunun üzerine Amr: "Duymaz mısınız? Osman'ı öldürdüğünü itiraf ediyor," dedi. Ammâr, "Senden önce Firavun da kavmine, 'Duymuyor musunuz?'³⁵ diye aynı sözü söylemişti," diye karşılık verince Şamlılar gürültü ve şamata içinde atlarına bindiler ve geri döndüler. Muâviye olup bitenleri duyunca, Ammâr b. Yâsir'i kastederek, "Siyah kölenin hafifliği onları harekete geçirdiğine göre Araplar helak olacaktır," diye söyledi.

[Nasr dedi: Amr b. Şemir bize şöyle anlattı:] Ammâr savaşmak için meydana çıktı. Atlar yan yana konuşlandırıldı. İnsanlar taarruza geçti. Ammâr'ın üzerinde beyaz bir zırh vardı. Şöyle diyordu: "Ey insanlar! Cennete gitmeye ne dersiniz?" İnsanlar bir benzerini duymadıkları şekilde çok şiddetli bir muharebeye tutuştular. Can kaybı çok fazlaydı. Öyle ki insanlar çadırlarının iplerini ölenlerin el veya ayaklarına bağlıyorlardı. Hatta Eş'as der ki, Filistin çadır ve haymelerini gördüm, istisnasız hepsi cenazelerin el veya ayaklarına bağlanmıştı. Ebû Simâk el-Esedî eline su dolu küçük bir kırbayla bir bıçak almıştı. Gördüğü yaralılara, "Müminlerin Emîri kimdir?" diye sorardı. Yaralı Ali'dir derse üzerindeki kanları siler ve ona su içirirdi. Sesini çıkarmayana ise su vermez ve onları bıçaklayarak öldürürdü. Ravi dedi: Bu yüzden ona "Çalkalayan" adı takılmıştı.

Ammar ve Hâşim b. Ukbe

Nasr, Amr b. Şemir'den naklen Câbir'in şöyle dediğini ri- ^[340] vayet etti: Şa'bî'nin şöyle dediğini işittim: Ahnef b. Kays şöyle dedi: "Ammâr b. Yâsir ile yan yanaydık. Aramızda Benî Şuayra'dan³⁶ bir adam vardı. Birlikte ilerledik. Hâşim b. Utbe'ye yaklaşınca Ammâr ona, "Sana feda olayım, hamle yap," dedi. Sonra sağ kanattaki seyrekliğe dikkatlice baktı. Bunun üzerine Hâşim ona, "Ey Ammâr! Allah sana rahmetini esirgemesin. Sen savaşta hızlı hareket eden birisin. Ben ise sancakla hare-

³⁵ Şu'arâ, 26/25.

³⁶ Benî Şuayra' Benî Bekir b. Ed b. Tâbiha'dır. Bkz. *el-Lisân* ve *el-Kâmûs*.

ket ediyor ve hamle yapıyorum. Gözettiğim hedefe ulaşmayı umuyorum. Hızlı hareket edersem tehlikeden emin olamam,” dedi. Muâviye Amr’a, “Dikkat et. Bugün sancak Hâşim’dedir. Daha önce sancakla savaş meydanında âdeta cirit atıyordu. Bu gün de aynı şekilde saldırarak olursa, şüphesiz Şamlılar için uzun bir gün olacak. Askerlerinden bir grupla saldırırsa umarım ki bertaraf edilirler,” dedi. Ammâr hamle yapması için Hâşim’e sürekli ısrar etti. Hamle yapınca Muâviye’nin dikkatinden kaçmadı ve yakın adamlarının muhafızlarıyla savaş maharetine sahip olduğunu düşündüğü muharıpleri onların üzerine yönlendirdi. Bu grubun içinde Abdullah b. Amr b. el-Âs da vardı. Abdullah iki kılıç taşıyordu. Kılıçlardan birini kuşanmışken diğeriyle vuruşuyordu. Ali’nin atlıları etrafını sarmıştı. Amr: “Ya Allah, ya Rahmân! Oğlum, oğlum,” diye söyleniyordu. Muâviye: “Sabır, sabır. Ona beis yoktur,” diyordu. Amr ona, “Oğlun Yezîd olsa sabır gösterebilecek miydin?” diye tepkisini gösterdi. Ancak, Şamlı muhafızlar onu savunmaya devam ettiler. Nihayet atıyla ve adamlarıyla birlikte kaçarak kurtulabildi. Muharebede Hâşim öldürüldü.

Ammâr b. Yâsir’in Öldürülmesi

Nasr dedi: Ömer b. Sa’d bize şöyle anlattı: Aynı gün Ammâr b. Yâsir (ra.) de muharebede isabet alarak öldürüldü. Ammâr, Amr b. el-Âs’ın sancağına bakarak, “Vallahi ben bu sancağa karşı üç kere savaştım. Bu seferki muharebe öncekilerden daha masum bir hareket değildir.” Ammâr sonra şu mısraları dile getirdi:

[341] *Biz bu kitap vahyedilişi üzerine sizinle savaştık. Şimdi de te’vili üzerine sizinle savaşıyoruz.*

Bu savaş başları gövdelerden ayırmakta ve dosta dostunu unutturmaktadır.

Hak ancak bu şekilde yoluna girebilir.

Çok susamıştı. Su istedi. Bunun üzerine elleri uzun bir kâdın onun yanına gitti. Tam bilmiyorum içinde süt bulunan büyük bir bardak ya da bir kırba vardı. Ammâr içtiğinde “Cennet mızrakların altındadır,” dedi ve şu ifadeyi dillendirdi:

Bugün sevgililerle karşılaşacağım. Muhammed ve hizbiyle.

Vallahi bizimle vuruşarak bizi Hecer hurmalıklarına kadar geriletseler de yine biz Hak üzere, onlar ise bâtil üzere olduklarını bileceğiz. Ardından saldırdı. İbn Cevn es-Sekûnî ve Ebu'l-Âdiye de ona saldırdılar. Ebu'l-Âdiye kılıçla vurdu. İbn Cevn ise başını kesti

Zülkelâ'ın Öldürülmesi

Zülkelâ, Amr b. el-Âs'ın, Resulullah (sav.) Ammâr b. Yâsir'e: "Seni asi fırka öldürecek ve son içeceğin ince kıvamlı bir süt olacaktır," dediğini duyuyordu ve Amr'a, "Bu ne demek oluyor?" dedi. Amr: "O bize katılacak ve Ebû Turâb'dan ayrılacak," diye cevap verdi. Bu diyalog Ammâr öldürülmeden önce gerçekleşmişti. Neticede Ammâr, Ali safındayken, Zülkelâ da Muâviye safındayken öldürüldü. Bu yüzden Amr, "Ey Muâviye! Bilmem ki hangisinin ölümüne daha çok sevineyim. Vallahi Zülkelâ, Ammâr'ın ölümünden sonra yaşasaydı kavmini tamamen Ali tarafına meylettirecek ve askerlerimizin fikrini bozacaktı," diye söyledi. Ravi dedi: Bir adam sürekli gelip [342] Muâviye ve Amr'a, "Ammâr'ı ben öldürdüm," diyordu. Amr da ona, "Onun son sözü ne oldu?" diye sorardı. Adam da karıştıyordu. Nihayet İbn Cevn geldi ve "Ammâr'ı ben öldürdüm," dedi. Amr ona, "Son sözü ne oldu?" diye sordu. Adam şunu işittiğini söyledi:

Bugün sevgililerle karşılaşacağım. Muhammed ve hizbiyle.

Bunun üzerine Amr şöyle dedi: "Doğru söyledin. Bu eylemin sahibi sensin. Ancak bilesin ki bununla bir zafer kazanmış olmadın belki Rabbini kızdırdın."

Ammâr b. Yâsir'in Öldürülmesi Hakkında Varit Olan Rivayetler

Nasr, Amr b. Şemir'in şöyle dediğini rivayet etti: İsmâîl es-Süddî, bana Abdi Hayr el-Hemdânî şöyle dediğini anlattı: Sıffın günlerinden birinde okla vuruldu ve bayıldı. Bu sebeple öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını kılamadı. Sonra uyandı ve hepsini kaza etti. Kılmadığı ilk namazdan başlayarak sırasıyla kıldı.

Nasr; Amr b. Şemir ve Süddî'den naklen İbn Hureys'in şöyle dediğini rivayet etti: Ammâr b. Yâsir'in Râşid adındaki hizmetçisi bir içimlik süt getirdi. Ammâr: "Dostum Resulullah'ın (sav.): 'Dünyadaki son azığın bir içim süttür,' diye buyurduğunu işitti."

Nasr; Amr b. Şemir ve Süddî'den naklen Ya'kûb b. el-Ev-sat'ın şöyle dediğini rivayet etti: Sıffin'de iki adam Ammâr b. Yâsir'in öldürülmesiyle şahsi eşyasını almak üzere ihtilaf ettiler. Bu sebeple Abdullah b. Amr b. el-Âs'a geldiler. Abdullah onlara şöyle dedi: "Bana görünmeyin. Zira Resulullah (sav) [343] şöyle buyurdu: 'Kureyş Ammâr'a eziyet etmeye cüret etti. Onlara ne oluyor ki, o onları cennete davet ederken, onlar onu cehenneme davet ediyorlar. Onu öldüren de eşyasını alan da cehennemdedir.'"

Süddî dedi: Muâviye'nin şöyle dediği bana anlatıldı: "Onu öldüren, onu savaşa getirendir." Bununla Şam ehlinin düşük insanlarını kandırmak istemiştir.

Nasr; Amr b. Şemir ve Câbir'den naklen Ebu'z-Zübeyr'in şöyle dediğini rivayet etti: Cüheyne'den bir grup Huzeyfe b. el-Yemân'e geldiler. Ona, "Ey Ebû Abdullah! Resulullah (sav.) ümmetinin yok edilmesinden Allah'a sığınmıştır. Bundan korunmuştur. Ancak, birbirlerine düşüp hınçlarını tattırmaktan Allah'a sığındıysa da bu kabul edilmedi," dediler. Huzeyfe şöyle dedi: Resulullah'ın (sav.) şöyle dediğini işittim: "Sümeyye'nin oğlu iki durumdan birini tercih etmeye muhayyer bıraktığında muhakkak en doğrusunu tercih etmiştir. Bu sebeple onun tarafını tercih edin [Ammâr'ı kastetmiştir]."

Amr b. Şemir rivayetinde şöyle dedi: O gün Ammâr saldırdı ve şu mısraları dillendirdi:

Beytin Rabbine yemin ederim ki ölmeden ya da muradıma ermeden geri dönmem.

Ben Haktan yana Ali'yi savunurum. Peygamber'in damadıdır ve emanetlere sadıktır.

Onun düşmanlarını öldürmekte Yüce Allah bize yardımcıdır. Kılıçla hasımlarının kellesini alırız.

Allah, bize zulmetmek isteyen ve bu yolda gayretini esirgemeyenlere karşı yardımcımızdır.

Ravi dedi: Ardından Iraklılar Şamlılara vurarak onları kaçmaya mecbur ettiler.

Amr ve Ammâr'ın Görüştürülmesi Hakkında Söylenenler

Ravi dedi: Cüreş'in lideri Abdullah b. Süveyd el-Himyerî Zülkelâ'a giderek, "İki adamı neden bir araya getirdin?" diye sordu. Zülkelâ: "Amr'dan duyduğum bir hadisten dolayı," diye cevap verdi ve şöyle dedi: "Amr, Resulullah'ın (sav.) Ammâr b. Yâsir'e şöyle buyurduğunu söyledi: 'Seni asi bir fırka öldürecek.' Bunun üzerine zamanının abitlerinden olan Abdullah b. Ömer el-Ansî bir gece vakti Ali'nin ordusuna gitti ve insanlara, Amr'ın Ammâr hakkında rivayet ettiği hadisi anlattı. Cüreşli bu konuda şu mısraları dillendirdi:

Ey Amr bugünden önce husumeti açıkça ve saklamadan hep başlatan sen oldun.

Nihayet dik duran Ebû Yakzân ile karşı karşıya geldin. Allah Ammâr'ı korusun ne güzel insandır o.

Ammâr ki senin kemiklerine vurdukça vurdu ve sözü uzatmadan kemiklerin iliğini çekip aldı.

Öyle ki seni çıkıntısı olan bir denize attı. Dalgalar seni derinlere sürüklemiştir. Artık gideceğin yer cehennemdir.

Ansî ise şu beyitleri dile getirdi:

Âdeta raks ederek binenleri kutsal mekâna götüren develerin yoluna yemin olsun. Amr'ın rivayet ettiği hadis haktır.

Bu hadisi ben duyardım ancak yaygın olmasına rağmen, yalan veya bâtil diye sanırdım.

Ne zaman ki o ayıbı taşıyanlardan duydum yanlış yoldan döndüm. Kandırılanlar düşünsün.

Bugün Amr'dan ve grubundan berî oldum. Kafilenin yürütücüsü Muâviye'den de berîyim.

Hayır, hayır tamah üzere Ammâr'a karşı savaşamam. Özellikle bu hadisi duyduktan sonra.

Amr'ı ve düşük taraftarlarını terk ettim. Ey dostum bunları terk etmekte haklıyım.

Ey Zülkelâ, inkâr eden bir topluluğu bırak. Aksi takdirde dinin ri-yadan ibaret olur.

Resulullah'ın bu adam hakkındaki hadisinde şüphe yoktur. Peygamberlerin sözlerine ilave edecek bir güzellik yoktur.

Muâviye'nin Ammâr'ın Hadisini Yayıdığı İçin Amr'ı Tenkit Etmesi

Muâviye bu hadisi duyunca, Amr'a haber gönderdi ve "Şam ehlini bana karşı yanlış bir noktaya götürdün. Sen Resulul-^[345] lah'tan (sav.) her duyduğunu anlatıyor musun?" diye söyledi. Amr: "Bu hadisi anlattım. Ancak gaybı bilmem. Sıffin'in vuku bulacağını da bilmiyordum. Bu sözü söylediğim zaman Ammâr benim ve seninle beraber idi. Sen de onun hakkında benim rivayet ettiğime benzer şeyler rivayet ettin. İstersen Şam ehline de sor," diye karşılık verdi. Bunun üzerine Muâviye kızdı ve Amr'a karşı celallendi. Amr da çabuk kızan bir karakterdeydi. Bu konuda şu beyitleri söyledi:

Duyduğum hadisi söylediğim için beni eleştiriyorsun. Hakkımda adil olursan benden önce sende benzer şeyler söyledin.

Söylediğin sözler hakkında senin ayakkabın sağlamdır da benim söylediğim söz hakkında ayakkabım sağlam değil mi?

Sıffin'in vuku bulacağını ve Ammâr'ın benim öldürülmemi talep ve teşvik edeceğini bilemezdim.

Gaybı bilseydim o hadisi gizler ve kazanları kaynayan insanlara karşı zorluklara katlanırdım.

Allah senin göğsünü bana karşı öfke ve kinle doldurdu. Oysa benim ne günahım ne de kinim vardır.

Ancak ben ve akşam vakti rakkaseleri sana yardım etmekle heva ve hevesle aklımızı kaçırmış gibiyiz.

Benim yanımda hiçbir iffetli kadın örtüsünü çıkarmadığı gibi hiçbir iri yanaklı ve hafif meşrepli yükümü taşımış değildir.

Lüey b. Gâlib nezdinde hâlâ namım vardır. Ancak mal varlığım azdır. Acı ve tatlı kılacak kadar değildir.

Allah seni zorluklardan kurtarırsa ve ben de aile muhitime çekilmezsem umduğuna kavuşabilirsin.

^[346] *Sana dar gelen Şam'ı sana terk edebilirim. Zira benden dolayı onda yaşam sana huzur vermez oldu.*

Muâviye'nin Cevabı

Şimdi savaş bütün şiddetiyle etkisini hissettirince ve bu büyük vakayla karşı karşıya kalınca,

Hem de yaşımla altmışı geçmişken sanki tatlı ve acı tecrübelerim olmamış gibi beni denemeye kalkıyorsun.

Kalkıştığın bu iş Şam için bir fitnedir. Ortaya koyduğun durumda ayak kayması vardır.

Sana söylediğim söz sana zarar vermez. Ancak zarar verse bile, senin yükümü taşıman sana zarar vermez.

Gece ve gündüz beni eleştirmeye kalktın. Sanki sana yaptığım uyarı doğru değilmiş gibi.

Allah tenkidi ve sahiplerini kötü etsin. Bu durumun beni ne kadar meşgul ettiğini görmez misin?

Bunları geç, bugün kazanları kaynayan hasımlarımızı defedecek bir çare var mı sende?

Ali onları öyle bir davaya çağırdı ki onlar bu daveti mal ve ıyaldan daha çok sevdiler.

Onlara ölüm vuruşmasından korkun dediğim zaman, kötü kadının erkeğe koştuğu gibi ölüme koşarlar.

Muâviye'nin şiiiri Amr'a ulaşınca, Amr ona geldi ve serzenişte bulundu. Ancak yine ittifakları devam etti.

Ali'nin Hâşim b. Utbe'yi Savaşa Teşvik Etmesi

Aynı gün Ali, Hâşim b. Utbe'yi çağırdı. Sancağı o taşıyordu. Tek gözlüydü. Ali ona, "Ey Hâşim! Daha ne zamana kadar ekmek yiyecek ve su içeceksin?" diye sordu. Hâşim: "Sana bir daha dönmek için gayret göstereceğim," dedi. Ali: "Senin ^[347] karşında Zülkelâ', yanında da kızıl ölüm vardır," dedi. Ardından Hâşim ileriye atıldı. İleriye atılınca, Muâviye: "Bu kimdir?" diye sordu. "Hızlı Hâşim," diye cevap verildi. Muâviye: "Benî Zühre'nin tek gözlüsü, Allah onu öldürsün!" dedi ve şöyle devam etti: "Sancağın koruyucuları Rebîa'dır. Kura çekin kurada kimin adı çıkarsa onları seferber edeceğim." Kurada Zülkelâ', Bekir b. Vâil'in³⁷ payına düştü. Bunun üzerine Zülkelâ': "Allah kahretsin ne kötü pay, vuruşmaktan hoşlanmadın," dedi. Ali'nin sancağını koruyan adamlarının çoğunluğu Rebîa'dandı. Zira Ali sancağı koruma işini onlara emretmişti. Hâşim meydana atıldı ve şu beyitleri dillendirdi:

Kör adam âdeta deve gibi, yumuşak zırh giymiş ve kendini kurtarmak istemektedir.

37 Bekir b. Vâil b. Kâsıt b. Efsâ b. Da'mâ b. Esed b. Rebîa. Rebîa'ya mensup bir kabiledir.

Savaş tecrübesi vardır ve kaçış nedir bilmez. Ne diyet ne de kısas korkusu vardır.

Her insan yüzüstü yere kapansa veya kaçsa dahi ölümden kurtulamaz.

Uzreli olan Zülkelâ"ın sancaktarı zırhsız olan Hâşim'e saldırdı. Adam şu mısraları dile getiriyordu.

Ey kör adam, ben kör değilim. Dayan zira ben Mudar'ın iki kolundan değilim.

Biz Yemenliyiz. Bizde zafiyet yoktur. Uzreli adamın vuruşunu nasıl buldun?

Affân'ın oğlunun ölümünü yâd ediyorum. Ona ihanet eden ayıp etmiştir. Onu öldürenle emri veren bana göre eşittir.

[348] Ardından ikisi vuruştular ve Hâşim onu öldürdü. Can kaybı arttı. Zülkelâ"ın hamle yapması üzerine insanlar vuruşmaya başladılar. İkisi de öldürüldü. Bunun üzerine Hâşim'in oğlu sancağı aldı ve şu mısraları dillendirdi:

Ey Hâşim b. Utbe b. Mâlik, ey Kureysli insan, ne aziz insandın, helak oldun.

Koyu bir toz duman içinde atların ayakları altında çiğnendin.

Müjdeler olsun senin için ahirette huriler, rahatlık ve rızık vardır.

Abdullah b. Hâşim, Muâviye'nin Meclisinde

Nasr, Amr b. Şemir bize şöyle anlattı: Sıffin Savaşı bittikten sonra ve Hasan (as.) Hilafeti Muâviye'ye bırakınca heyetler ziyaretine geldi. Abdullah b. Hâşim ise esir olarak huzuruna çıkarıldı. Amr b. el-Âs da Muâviye'nin makamındaydı. Şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Bu, hızlı adamın oğludur. Yapışkan kelerdir. Gururlu ve kibirlidir. Onu cezasız bırakma. Zira büyük işleri küçük işler tetikler. Yılan ancak yılan doğurur. Kötülüğün karşılığı kötülüktür." Hâşim'in oğlu ona şöyle dedi: "Kavmi tarafından terk edilen ve kötü günle karşılaşan yalnız ben değilim." Muâviye: "Bunlar Sıffin'den kalma garazlardır ve babanın sebep olduğu şeylerdir," dedi. Bunun üzerine Amr, Muâviye'ye, "Bana fırsat ver şah damarını keseyim de kanlar sırtına aksın," dedi. Hâşim'in oğlu ona, "Ey İbnü'l-Âs! Sıffin'de, insanların ayakları kırmızı renge boyandığı ve seni vuruşma meydanına çağırdığımız zaman sende neden bu cesaret

yoktu? O gün kaçacak yol bulamıyordun ve helakine ramak kalmıştı. Allah'a yemin ederim ki Muâviye nezdindeki yerin olmasaydı seni öyle bir vartaya düşürecektim ki, seni ayak-kabıcı delgeçinden daha keskin bir şekilde vuracaktım. Sen [349] hâlâ çılgınca hareket ediyor, şaşkınlık içinde çırpınıyor, şiddet ve acullukla hareket ediyor ve karanlık gecede gelişi güzel bir şekilde davranıyorsun,” dedi. Ravi dedi: Muâviye, Hâşim'in oğlunun sözlerini beğendi ve onu öldürmekten imtina ederek hapse attı.

Amr'ın İbn Hâşim İçin Muâviye'yi Eleştirmesi

Bunun üzerine Amr, şu beyitleri ona gönderdi:

Sana kesin bir emir vermiştim, ancak bana karşı geldin. Hâşim'in oğlunu öldürmek uygun bir şeydi.

Ey Muâviye bu zatın babası ciddi bir şekilde kelleni almak istemişti.

Sıffîn'de yakamızdan düşmediler ve deniz gibi kanlarımızın akmasına yol açtılar.

Bu da o babanın oğludur ve kişi aslına benzer. Onu sağ bırakırsan ömür boyu pişman olacaksın.

Bu beyitler hapiste yatan Hâşim'in oğluna ulaşınca aşağıdaki beyitleri Muâviye'ye yazdı:

Ey Muâviye, Amr denen bu adam öyle kindar ki onunla samimiyet sağlıklı değildir.

Ey Harb'in oğlu, o sana beni öldürmeni tavsiye etmektedir. Bu ise ancak gayrimüslim kralların işidir.

Ancak onlar güçleri yetse de barış isteyen esirleri öldürmezler.

Sıffîn'de Hâşim ve Hâşim'in oğlunun sana karşı bir nefret ve husumeti vardı.

Allah dilediği takdiri o gün icra etti ve o mesele bitti. Mazide kalan şey de bir rüyadan farksızdır.

O büyük vakaydı. Bunu iyi bilirsiniz. Ancak vuku bulanlar için hiç kimse pişman değildir.

Beni affedersen bir akrabayı affetmiş olursun. Beni öldürmeyi düşünsen bil ki haram işlemiş olursun.

Beşinci cüzün sonu. Altıncı cüz, “Nasr, Amr b. Şemir, Süddî [350] ve Abdi Hayr el-Hemdânî'den rivayet etmiştir,” diye başlayan rivayetle başlamaktadır.

Salat ve selam Efendimiz Muhammed'e (sav.) ve Ehl-i Beytine olsun. Hamd âlemlerin Rabbine mahsustur. Rivayetlerde fazlalık ve noksanlık yapmaktan Allah'a sığınırız.

Sekizinci cüzde Abdülvehhâb'ın el yazısıyla yazdığı nüshasında şu not kayıtlıdır:

Eserin bütünü Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebâr'dan: Kıymetli ve müstesna İmam Kâdî'l-Kudât Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed ed-Dâmeğânî ve iki oğlu Kâdî Ebû Abdillâh Muhammed ve Kâdî Ebu'l-Hüseyin Ahmed, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Kâdî Ebu'l-Feth b. el-Beydâvî, Şerîf Ebu'l-Fadl Muhammed b. Ali b. Ebî Ya'lâ el-Hüseynî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Karamî, Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî'nin okuması suretiyle Şaban 494 senesinde dinlemişlerdir.

RAVİLER

Ravi: Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rebî' b. Hişâm en-Nehdî el-Hazzâz

Ravi: Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ukbe b. el-Velîd

Ravi: Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sâbit b. Abdillâh b. Muhammed b. Sâbit

Ravi: Ebû Ya'lâ Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer el-Harîrî

Ravi: Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sayrafi

Ravi: Hafız Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî

Ravi: Muzaffer b. Ali b. Muhammed b. Zeyd b. Sâbit (İbnü'l-Müneccim adıyla bilinir).

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

[353]

Şeyhul-İslâm ve sika ravi Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî bize şöyle anlattı:

Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sayrafi'ye okumam suretiyle bize şöyle haber verdi:

Ebû Ya'lâ Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer şöyle dedi:

Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sâbit b. Abdillâh b. Muhammed b. Sâbit es-Sayrafi şöyle dedi:

Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ukbe şöyle dedi:

Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rebî' b. Hişâm en-Nehdî el-Hazzâz şöyle dedi:

Ebu'l-Fadl Nasr b. Müzâhim şöyle dedi:

Hâşim b. Utbe**Hâşim b. Utbe'nin Öldürülmesi ve Ali'ye Mesajı**

Amr b. Şemir, Süddî'den naklen Abdi Hayr el-Hemdânî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Hâşim b. Utbe şöyle dedi: "Ey in-

sanlar! Ben iri bir adamım. Yıkıldığım zaman yıkılışım sizi endişelendirmesin. İşimin bitirilmesi, bir devenin kesiminden daha az vakit almaz.” Ardından saldırdı ve öldürüldü. Ölüler arasında henüz ruhunu teslim etmeden yanından bir adama, «Müminlerin Emîri Ali'ye (as.) selamımı söyle ve ona de ki: Allah adına sana söylüyorum: “Sabahladığın zaman muhakkak atların yularlarını ölülerin ayaklarına bağlayacaksın. Zira akıbet yarın çok savaşçı öldürene ait olacaktır.”» Adam Ali'ye bu haberi ilettili. Ali gecenin bir vaktinde harekete devam etti. Ölülerini arkada bırakarak ilerlemeye devam etti ve akıbet onun lehine oldu.

Hâşim b. Utbe'nin Teşviki

[354] Nasr; Amr b. Şemir, bir adam ve Ebû Seleme'den şöyle rivayet etti: Hâşim b. Utbe akşam vakti insanlara şöyle seslendi: “Allah'ın rızasıyla ahireti isteyen gelsin.” Bu çağrı üzerine bazı insanlar ona gitti. Ardından adamlarından bir grupla defalarca Şamlılara saldırdı. Ancak her defasında direndiler ve ona karşı çetin bir şekilde savaştılar. Bunun üzerine adamlarına dedi ki: “Onlarda gördüğünüz sabır sizi endişelendirmesin. Vallahi onlarda gördüğünüz Arapların hamiyeti ve sancakları altında ve karargâhlarındaki sabrından başkası değildir. Onlar dalalettedir, sizler ise Hak üzeresiniz. Ey kavmim! Sabır ve sebat gösterin ve toplanın. Birlikte, temkin ve teenniyle düşmanımızın üzerine gidelim. Birbirinize teselli verin. Sabırlı olun ve Allah'ı anın. Hiç kimse kardeşini yalnız bırakmasın. Sağa sola bakarak oyalanmayın. Onların direndiği gibi siz de direnin. Allah, onlarla aramızda hükmünü verinceye kadar hasbi bir şekilde ve celadetle onlarla savaşın.” Ebû Seleme dedi: Ardından Kurrâdan bir grupla ilerleyerek şiddetli bir şekilde savaştılar ve karşı tarafın askerlerine gizlice yaptığı telkinlerden haberdar oldular. Nitekim genç bir adam onlara karşı çıkarken şu mısraları dile getiriyordu:

Hâşim ve Gassânlı Genç

Ben Gassân krallarının oğluyum ve Gassânlıların dini üzereyim.

Kavmimiz olup bitenler hakkında bizi bilgilendirdiler: Affân'ın oğlunu Ali öldürdü, diye.

Ardından hiç tereddüt etmeden saldırdı ve kılıcıyla vuruyordu. Sonra Ali'ye lanet okumaya, sövmeye ve ağır hakaretlerde bulunmaya başladı. Hâşim b. Utbe ona, "Bu söz husumet getirir ve bu sözden sonra hesap var. Allah'tan sakın. O'na döneceksin ve sana niyetinin hesabını soracak," diye söyledi. Genç, "Ben sizinle savaşacağım. Zira bana anlatıldığına göre sizin lideriniz namaz kılmaz, sizler de namaz kılmamışsınız ve lideriniz halifemizi öldürdü. Siz de ona yardım ettiniz," dedi. Hâşim ona, "Sen Osman'ın nesi oluyorsun? Onu Muhammed'in sahabileri ve insanların Kurrâları öldürdü. Zira dinde olmayan uygulamalar yaptı ve Kur'an'a muhalefet etti. Dinin sahipleri Muhammed'in sahabileridir ve Müslümanların meselelerinde öncelikli olarak söz sahibidirler. Hiç sanmıyorum bu ümmetin ve bu dinin durumu bir an için seni ilgilendirmiştir." Genç adam, "Evet, evet vallahi yalan söylemiyorum. Yalan fayda değil zarar verir, söyleyeni güzel değil çirkin yapar," dedi. Hâşim ona, "Bu konuyu bilmiyorsun, onu bilenlere bırak," dedi. Genç adam, "Vallahi bana nasihat ettiğini sanıyorum," dedi. Hâşim ona şöyle dedi: "Bizim liderimizin namaz kılmadığına dair sözüne gelince, o Resulullah (sav.) ile beraber namaz kılan ilk insandır. Allah'ın dininde en fakih olan ve Allah Resulü'ne en yakın olandır. Onunla beraber olanların hepsi, Kitabı okuyan ve gece teheccüd namazı kıldıkları için neredeyse uyku uyumayan insanlardır. Kandırılmış bedbahtlar seni dininden saptırmasın." Genç adam, "Ey Allah'ın kulu! Sanırım salih bir insansın. Hatalı ve günahkâr olduğumu sanıyorum. Bana haber ver, tövbe edebilir miyim?" dedi. Hâşim: "Evet, tövbe et. Allah tövbeni kabul eder. Zira Allah kullarının tövbesini kabul eder, günahlarını bağışlar ve tövbe edenlerle temizlenenleri sever." Ravi dedi: Genç Adam insanların içinden geçerek döndü. Şamlılardan biri ona, "Iraklı seni kandırdı," dedi. Genç adam, "Hayır, Iraklı bana nasihat etti," diye karşılık verdi. Hâşim ve adamları çetin bir muharebe çıkardılar. Ardından Tenûh'tan bir birlik geldi ve bir saldırı başlattı. Hâşim onlara karşı koydu ve şu beyti dile getirdi:

Tek gözlü adam yakınlarının yerini savunur. Ya yenecek ya da yenilecektir.

Hayatı usanacak kadar yaşamıştır.

Hâşim hasımlarından dokuz veya on adam öldürdü. Arından Hâris b. Münzir et-Tenûhî ona saldırdı ve bir kılıç darbesiyle onu düşürdü. Ali ona haber göndererek sancağı devretmesini istedi. Gelen adama, "Karnıma bak," dedi. Karnı yarılmıştı. Sancağı Bekir b. Vâil'den bir adam aldı. Hâşim başını kaldırıp baktığında yanı başında Ubeydullah b. Ömer'in cesedini gördü. Emekleyerek ona yanaştı ve göğsünü ısırarak dişlerinin izini vücuduna bıraktıktan sonra ruhunu teslim etti. Bekrî de vuruldu. Başını kaldırıp baktığında Ubeydullah b. Ömer'in cesedinin yakınında olduğunu gördü. O da emekleyerek yanına geldi ve göğsünün diğer tarafını ısırdı ve dişlerinin izini göğsüne bıraktıktan sonra öldü. Her iki adam Ubeydullah'ın göğsüne çökmüş vaziyette bulundular.

Hâşim'in Öldürülmesinin Etkisi

Hâşim öldürülünce insanlar onun için çok endişelenerek üzüldüler. Onunla beraber Eslemli bir grup Kurrâ da öldürüldü. Ali, onunla öldürülenlerin cesetlerinin bulunduğu yere uğradı ve şu beyitleri terennüm etti:

Allah Eslemli gruba mükâfatını esirgemesin. Aydın yüzlü insanlar olup Hâşim'in etrafında öldürüldüler.

Yezîd, Abdullah Bîşr, Ma'bed, Süfyân ve Hâşim'in iki oğlu. Hepsi de kıymetli insanlardı.

Urve de anılmaya değerdir. Kılıçların kınlarından çekildiği zaman akla gelen insanlardandı.

Babasının Sancağını Devraldığında Abdullah b.

Hâşim'in Yaptığı Konuşma

Abdullah b. Hâşim sancağı devraldı ve bir konuşma yaptı. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Hâşim, Allah'ın rızkını takdir buyurduğu, eserlerini kaydettiği, amelini kıymetlendirdiği ve ecelini ifa ettiği kullarındandı. İsyan edilmesi caiz olmayan Rabbi onu davet etti, o da davetine icabet etti. İşini Allah'a teslim etti ve Resulullah'a

(sav.) ilk iman eden, dinde en fakih olan, Allah'ın haram kıldığını helal kılan, yeryüzünde zulüm ve fesat çıkaran ve şeytanın gönüllerine hükmederek kendilerine kötülüğü ve haksızlığı süslü gösterdiği kimselere muhalefet ederek karşı gelen, Peygamber'in amcasının oğluna itaatte gayret etti. Resulullah'ın [357] sünnetine muhalefet eden, Allah'ın hükümlerini askıya alan ve Allah'ın dostlarına muhalefet edenlere karşı cihat etmek size vacip oldu. Bu dünyada samimiyetle kendinizi Allah'a itaatte verin ki ahirette yüce makama ve tükenmeyen mülke nail olasınız. Hatta sevap, azap, cennet ve cehennem muhasebesi olmasaydı ve umduklarınız nazarı itibara alınmazsa bile Ali'nin safında savaşmak, ciğer yiyen ananın oğlunun safında savaşmaktan daha hayırlı olurdu."

Sıffin Şiirinden

Şam ehlinden bir kadın şu mısraları dile getirmiştir:

Yâsir'in oğluna ölümü tattıran ve sizi zillete mahkûm etmeyen bir kavmi yok saymayın

Aynı zamanda hatibiniz Yesribli İbn Mihsan ile İbn Büdeyl ve Hâşim'i öldürdük.

Benî Uzre'den bir adam da şu beyitleri dillendirmiştir:

Çok hayret verici olaylar gördüm. Ancak Sıffin olayları gibisini hiç görmedim.

Onlar da biz de çok öfkeliydik. Âdeta iri ve siyah develer gibi.

Kimi atlar hareket hâlinde kimileri de normal seyrindedir. Kimileri de öfke içinde bizi hedef almaktadır.

Sonra kılıçlarımızı kellelerine indirmeye çabaladık. Onlara ne içirirsek onlar aynısından bize tattırırlar.

Kılıçlar âdeta bir şimşek gibi ellerinde parlamaktadır ve hasımların burunlarını kesmektedir.

Sonra parçalanmış cesetler hâline geldik ve hepimiz ölülerinin yanında namaz ve niyazdayız.

Ebû Amre b. Amr b. Mihsan'a Mersiye

Abdullah b. Ma'kıl b. Nehîk b. Yesâf el-Ensârî dedi: Nasr dedi: Amr b. Şemir'in rivayetine göre Necâşî, Sıffin'de öldürülen Ebû Amre b. Amr b. Mihsan'a¹ ağıt yakarak şöyle dedi:

1 Adı Beşîr b. Amr b. Mihsan el-Ensârî'dir.

Amr b. Mihsan iki kabilenin ne güzel delikanlısıydı sabah vakti mahallenin çağırıcısı çağırınca.²

[358] *Kırılan mızrak parçalarıyla atlar koşuşurken ortalığı toz duman içinde bırakırlar.*

Bütün Ensar, denenmiş, salih ve güvenilir bir büyük insanın ölümlüyle acıya boğuldular.

Nice hayırlı işler yaptın, nice sahanlar doldurdun ve nice akranı ümitsiz bıraktın.

Nice hasımları öfkesiyle geri döndürdün de öfkesiyle zillet içinde geri döndü.

Nice şeref sancağını taşıdın ve nice gazalara şahit oldun da korkak ve düşük kimseler korkuya kapıldı.

Bütün aşiret için onurlu bir koruyucuydu. Ensarın içinde kusurlu ve kaba bir kişi değildi.

Onur direği uzundu. Bahçesi genişti. Kavmin önde geleni yokluğa mahkûm olunca o verimli bir insandı

Ocağının külü çoktu. Haddi aşan biri değildi. Muharebede başarısız ve mağlup da değildi.

Cömertliği insanlara yararlı olan bir bahar ve haddi bildiren keskin bir kılıç idi.

Kim İbn Mihsan'ın ölümüne sevinirse bedbaht olarak yaşayacak ve acı çekecektir.

O kişi yüzüstü bir şekilde terk edilecek ve mızrakla muamele edilecek bir tuzakçıdır.

Asil ve alicenap İbn Mihsan'ı öldürdüyseniz, biz de Zülkelâ' ve Havşeb'i öldürdük.

Büdeyl'in iki oğlu ve Hâşim'i öldürdüyseniz, efendilerinizi öfkeye mahkûm ettik.

Saflarınızda Himyerlileri parçalanmış ve dağılmış hurma dalları gibi ölüme terk ettik.

Mersid de mızrakların darbeleri altında kaçarak kurtuldu bizden. Nitekim kaçışta tecrübeli biridir.

Kardeşiniz Ubeydullah'ı da o kanlı mücadelede parçalanmış bir et yığınının çevirdik.

Sıffin'de saflarınız dağıldığında İbn Attâb'ın yüzünü solgun ve bitkin bıraktık.

[359] *Zübeyr'den sonra Talha'nın da işini bitirdik. Savaşta öldürmedik reis ve ileri gelen bırakmadık.*

Deveyi ve sahiplerini kuşatıp teslim aldık ve size zehirli şerbet içirdik.

2 Bu beyit mersiyeinin konusu olan kişinin adının Amr olduğunu göstermektedir. el-İsâbe'de, "İbnü'l-Kelbî, adının Amr b. Mihsan olduğunu söylemiştir," diye yazılıdır.

Nasr dedi: İbn Mihsan, Ali'nin (as.) önde gelen adamlarından dı. Muharebede öldürüldü ve Ali (as.) onun için çok üzüldü ve kaygılandı.

Ravi dedi: Hâşim b. Utbe'nin öldürölmesi hakkında sahabeden olan ve son sahabi olduğu söylenen, Ali (as.) ile birlikte Sıffîn'e katılan ve sadık bir Ali taraftarı olan Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile şu mısraları dillendirmiştir:

Ey Hâşim, ey hayırlı insan, cennetle mükâfatlandırıldın. Allah için sünnetin düşmanına karşı savaştın.

Hakkı terk eden ve zanlarına uyanlara karşı nail olduğu lütuf ne büyüktür?

Zamanda âdeti cansız bir tulum oldum. Keşke ana, hala ve gelin dâhil akrabalarım bana âğıt yaksalardı.

Nasr dedi: Şiirde geçen "havbe" akraba anlamına gelmektedir.

Adî b. Hâtim ile Tartışma

Nasr; Amr b. Şemir'in şöyle dediğini rivayet etti: O gün bir adam, Ali'nin (as.) önemli adamlarından olan Adî b. Hâtim'e şöyle dedi: "Ey Ebû Tarîf! Osman'ın evinin kuşatıldığı gün, [360] senin 'Vallahi onun için bir keçi yavrusu yellenmez, dediğini işitmedim mi? Ancak onun için olup bitenleri gördün." Nitekim bu mücadelede Adî'nin bir gözü çıktı ve oğulları öldürüldü.³ Bunun üzerine Adî: "Evet, vallahi bu uğurda keçi yavrusu da büyük koç da yellendi," diye karşılık verdi.⁴

Dahhâk ve Utbe b. Ebî Süfyân'ın Hezimet

Ali, Muâviye'ye yapılan maddi ikmalî kesmek üzere süvariler gönderdi. Bunun üzerine başında Dahhâk b. Kays el-Fihrî'nin bulunduğu bir süvari birliğini onların üzerine gönderdi ve onları uzaklaştırdılar. Ali'nin gözetleyicileri gelip durumu ona bildirdiler. Ali adamlarına, "Bu konuda ne düşünüyorsunuz?" diye sordu. Bir kısmı şöyle yapalım, derken diğeri bir

3 Meydânî'ye göre, Cemel Savaşında Adî'nin gözü çıktı ve Sıffîn'de oğlu öldürüldü.

4 Adî bu ifadeyle yaşadığı hayal kırıklığını ve savaşın nasıl bir hüsrana yol açtığını ifade etmiştir. (çev.)

kısmı hayır böyle yapalım dediler. Ali bu ihtilafı görünce onların üzerine gitmeleri için adamlarına emir verdi ve onlarla vuruşmak üzere erken davrandı. Şamlılar yenilgiye uğradı. Iraklılar, Humus ehlinin çok sayıda kişiyi öldürürken Şamlılar da el-Âliye'den çok sayıda kişiyi öldürdüler. Utbe b. Ebî Süfyân da hezimete uğradı ve muharebe yerinden yirmi fersah kadar kaçarak Şam'a gitti. Bunun üzerine Necâşî, başlangıç kısmı aşağıda olan bir kaside söyledi:

Ey Utbe, firar etmeye göz koydun ve savaş seni zillet ve utanca mahkûm etti.

Senin övülecek bir meziyetin yoktur. Ancak asil atın var ki onu koşturunca su gibi akmaktadır.

Ka'b b. Cuayl'in Sıffin Hakkındaki Şiiri

Şam ehlinin şairi Ka'b b. Cuayl [Kur'an sayfalarının kaldırılmasından sonra Sıffin Savaşını anlattığı ve Muâviye'yi teşvik ettiği şiirinde] der ki:

Ey Muâviye, bir vesika olmadan sakın ayağa kalkma. Zira bugünden sonra zilletin ne olduğunu bilersin.

[361] *Ubeydullah'ı yıkıldığı yerde öylece bıraktınız. Kan kusuyor ve damarlarından kan akıyordu.*

Gözler bir atlının ardından ağlamaktadır. Atlı adamları meydanı terk etti ancak kendisi yerinde kaldı.

Yerinden hareket edememekte ve kan revan içindedir. Aynı zamanda gömleğinin cebinde sargılar göründü.

Onun koruyucu zırhının düğmelerini çözüyorlar. Ve böylece onu ayıran vasıfları ortaya çıkacak.

Esmâ' yerine Vâil'in kılıçlarını tercih etti. Öyle bir delikanlıydı ki keşke tehlikelerden kurtulabilseydi.

Bilesiniz ki insanların içinde en kötüsü Esed oğullarıdır. Bunu bilerek söylüyorum.

Temîm, Sa'd ve müttefikleri kaçtılar. el-Ca'râ⁵ da muhalefet edenler arasındaydı.⁶

Ebû Cehme el-Esedî ona şöyle karşılık verdi:

5 el-Ca'râ', Benî Anber b. Amr b. Temîm'in lakabıdır.

6 İbn Ebî'l-Hadîd dedi: Ka'b b. Cuayl bu şiiri, Mushaf'ların kaldırılması ve tahkim olayından sonra Arap şairlerinin âdeti olduğu üzere savaşta olup bitenleri hatırlatmak için söylemiştir.

Kehanette bulundun. Kâhinin anasının çenesi düşüktür. Kâhin isen izcilik yapan değilsin.

Bize baskın yaparak kızlarımızı çaldınız. Sıffîn bölgesinde de izcimiz yoktur.

Muhammed'in amcasının oğlu için omuzları beyaz ve onurlu olanlar mücadele etmektedir.

Allah sabır ve sebatlarını görünceye kadar savaşmaktan geri durmadılar. Nihayetinde karşı taraf ellerine Kur'an sayfalarını aldılar.

Başka bir şiirinde Ebû Cehme der ki:

[362]

Ben aslan kalıbında Ebû Cehme'yim. Üzerimde kat kat aslan postu vardır.

Benî Tağlib'i hicvederim. Onlar 'Nakad' davarlarından da beterdirlir. Onlar inatçıdır ve yönetilmeleri zordur.

Utbe, Ka'b b. Cuayl'e cevap verirken şöyle hicveder:

Sana kemiğin kötüsü olan Ka'b adı verildi. Baban ise Cuayl adıyla bilinirdi.

Sen Vâil'in yanında devenin makatındaki kene gibisin.

Ka'b ona cevaben:

Adın eleştirmen anlamına gelse de eleştiriden sonra gönül alan değilsin.

Daha sonra Ali çağırıcısına emir vererek insanların saf düzenlerine geçmelerini emretti. Bunun üzerine insanlar savaş vaziyetine girdiler ve savaştilar. Ebu'l-A'ver es-Sülemî şu mısraı dillendirdi:

Vuruyorum, ancak Ali'yi göremiyorum. Ey Ali hüzn olarak bu yeter.

Abdurrahmân b. Hâlid de ileriye atıldı ve şöyle dedi:

Ben Abdurrahmân'ım. Hâlid'in oğluyum. Ayaklara ve kollara vuruyorum.

Perşembe Muharebesi

Nasr dedi: Daha sonra iki taraf arasında "Perşembe Vaka- [363] sı" diye bilinen muharebe vuku buldu. Ömer b. Sa'd, Süleymân el-A'meş'ten naklen bize İbrâhîm el-Heceri'den⁷ şöyle dediğini anlattı: Ka'kâ' b. el-Ebred et-Tuhevî şöyle dedi: Perşembe Vaka-

7 Adı İbrâhîm b. Müslim el-Abdî Ebû İshâk el-Heceri'dir. İbn Hacer dedi: Kısmen zayıf bir ravidir. Zira mevkuf olan bazı rivayetleri refetmiştir. *Takrîbu't-Tehzîb*.

sı günü Ali'ye yakın bir noktada duruyordum. Mezhic -Ali'nin ordusunda sağ kanadı oluşturuyorlardı- Akkiler, Cüzâm, Lahm ve Eş'arilerle karşı karşıya geldiler. Ali ile savaşta görüş ve iddia sahibiydiler. Vallahi, o gün öyle bir muharebe gördüm ki, kılıçlar başlara iniyor, atların ayakları yerdeki cesetleri öyle eziyordu ki bunların sesiyle âdeta dağlar yıkılıyordu. Yıldırımın sesi bile savaş naraları kadar insanın kalbini titretmiyordu. Ali'ye baktım, ayakta duruyordu. Ona yanaştım. Şöyle dediğini işittim: "*Lâ havle velâ kuvvete illa billah*. Yardımı dilenecek olan yalnız Allah'tır." Ardından öğle vakti kalktı ve şöyle diyordu: "*Allah'ım, bizimle kavmimiz arasında hükmünü ver. Sen hüküm verenlerin en hayırlısıdır.*"⁸ Ali elinde kınından çektiği kılıcı olduğu hâlde saldırıyordu. İki tarafın birbirlerinden ayrılmasını yaklaşık gecenin üçte biri geçtikten sonra ve Allah'ın inayetiyle gerçekleşti. O gün Arapların büyükleri öldürüldü. Ali'nin başında üç vuruş, yüzünde ise iki vuruş izi vardı.

Nasr dedi: Bazı rivayetlere göre de Ali hiç yara almadı.

[364] Aynı günde "iki şehadet sahibi" Huzeyme b. Sâbit⁹ de öldürüldü. Şamlılardan da Abdullah b. Zülkelâ' el-Himyerî de öldürülenler arasındaydı. Bu konuda Ma'kıl b. Nühayk b. Yesâf el-Ensârî şu mısraları dile getirdi:

Ey ruhumun hüznü, fâsık ve dalalet ehli olan kurtulunca kim elemini dindirecek?

Amr benzi atmış atlıları karanlıkta kurtararak onları süratle kaçmaya teşvik ediyordu.

Abdullah'ın ölümü, ince belliler onu yakalayınca gelip çattı. O ne âciz bir duruma düştü.

Mervân da karanlıkta saklanarak sıyrıldı ve ölüm korkusundan uykusu kaçtı.

8 A'râf, 7/ 89.

9 Adı Huzeyme b. Sâbit b. el-Ensâridir. Bedir Savaşına ve sonraki savaşlara katılmıştır. İki şehadet sahibi, diye adlandırılması, Resulullah'ın bir Yahudiye olan borcunu ödediğine dair şahitlik yapmasından dolayıdır. Resulullah (sav.) ona, "Bulunmadığın ve bilmediğin bir konuda nasıl şahitlik yaparsın?" diye sorunca, "Vahiy aldığını tasdik ederiz de borcunu ödediğine dair nasıl şahitlik yapmayız?" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Resulullah (sav.) şahitliğini kabul etti ve ona "iki şehadet sahibi" dedi. Zira şahitliği iki şahidin şehadet hükmünde kabul buyurdu. *el-İsâbe*, 2247.

Ravi dedi: Mâlik el-Eşter ise şu beyitleri dile getirdi:

Savaşta başı çekince ve öncü bir tavır takınınca Havşeb'i biz öldürdük.

Ondan önce ileriye atılan Zülkelâ' ve Ma'bed'i de biz öldürdük.

Bizden yaşlı ve Müslüman olan Ebû Yakzân'ı öldürdüyseniz, biz de sizden yetmiş ileri gelen zalimi öldürdük.

Böylelikle Sıffîn'de elim bir azaba duçar oldular.

Sıffîn Şiirlerinden

Âmir b. Emîn es-Sülemî şu beyitleri söylemiştir:

Hayat nasıl geçiyor? Seni hüznü görmüyorum. Oysaki yıllarca fitneler içinde yaşadın.

Hayatın lezzetlerini unuttun ve o işlerde türlü türlü hâllerde bulundun.

Ben dönüp kendi kendime işlerimi kavradım ve dinimi yakın üzere tanıdım.

Akılsız Muâviye'ye haber ver ki benim onlarla birlikte olduğum insanlar sana tâbi değiller.

Peygamberlerinin evladı gibi olandan başkası için öfkelenmezler. Seninle karşılaşp muratlarına ermekten sevap umarlar.

Bazı Mersiyeler

Abdullah b. Yezîd b. Âsım el-Ensârî'nin, öldürülen adamlarına söylediği mersiyeden:

Ey göz, Sıffîn'de öldürülen ve çürümüş kemikler hâline gelen o aslanlar için gözyaşlarını esirgeme.

Onların başına gelen zamanın musibetleri bize epey zarar verdi. [365]

Onları öldürenlerin elleri kurusun.

Onlar tanıdığım kavmimin aziz insanlarıydı. Zayıfların sığınağı, muhtaçlara yardım elini uzatan insanlardı.

Onları öldürenlerin eli kurusun. Onların katli ne kadar acıdır. Peygamber'e selam olsun ve ne mutlu öldürülenlere.

Nadr b. Aclân el-Ensârî de şu beyitleri dillendirmiştir:

Geçmişte Sıffîn ve Sıffîn askerleri hakkında gaflet içindeydim.

Gerçekten fitne hakkında sakındırmazdım. Gerçekten cahilce davranıyordum.

O olayların çoğunda çiğnenmiş hükümler ve uzun süren meşgaleler gördüm.

Vasî bizim imamımızken bu tefrika ne oluyor? Hayır, bu bir şaşkınlık ve zilletten başkası değil.

Akıllarınızı eleştirip durmayın. Vehim ve tereddüt esnasında akıllıca hareket etmeyende hayır yoktur.

Kendini beğenmiş ve şaşırmiş Muâviye'yi bırakın da Vasî'nin yoluna uyun ki hakka acilen ulaşasınız.

Emîne el-Ensâriyye, Mâlik hakkındaki mersiyesinde şu beyitleri dile getirdi:

Bugün Mâlik uykumu kaçırdı. O gitti, evin dayanağı ve direği idi.

Ey Ebû Heysem b. Teyhan, ben hüznün madeni ve yastığı oldum

Fâsık ve kâfir olanlar âdetleri olduğu üzere erkenden onlara saldırdılar

Uhud günü şehit olanlar gibi şehit oldular. Allah o ölümlere rahmet etsin.

Huzeyme b. Sâbit'in kızı Dabîa, "çifte şehadet sahibi" babası için söylediği mersiyeden:

Ey göz Fırat günü "Ahzâb" tarafından öldürülen Huzeyme için gözyaşlarını bol bol dök

"İki şehadet" sahibini zulmen öldürdüler, Allah onların mirasını vârislere bırakmak suretiyle onlardan intikam alsın.

Onu silahsız olmayan ve davetler için süratle atlarına binmeye yeltenen gençler arasında öldürdüler.

[366] *Adalet sahibi ve muvaffak lidere yardım ettiler ve ölüme kadar bu hâl üzere devam ettiler.*

Onu öldüren topluluğa Allah lanet etsin ve onlara afet ve rezaletle duçar etsin.

Muâviye'nin Ebû Eyyûb ve Ziyâd b. Sümeyye'ye Gönderdiği Mektuplar

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd bize A'meş'ten naklen şöyle dediğini anlattı: Muâviye Resulullah'ın evinin sahibi, Ensarın saygın liderlerinden ve Ali'nin (as.) taraftarlarından olan Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye¹⁰ bir mektup yazdı. Ayrıca Ali'nin (as.) Fars diyarının bir kısmının valisi olan Ziyâd b. Sümeyye'ye de bir mektup yazdı. Ebû Eyyûb'e yazdığı mektup bir satırdan ibaretti:

10 Adı Hâlid b. Zeyd b. Küleyb el-Ensârî'dir. Medine'ye gittiğinde Resulullah (sav.) mescidini ve evini kuruncaya kadar onun misafiri olmuştur. Hicrî 52 yılında İstanbul Gazasında şehit olmuştur. *el-İsâbe*, 2159.

“Bakire, bekaretini bozan kişiyi ve ilk doğan evladını (öldüreni) hiç unutmaz.” Ebû Eyyûb cümlelerin ne anlama geldiğini bilmediği için Ali'ye giderek: “Ey Müminlerin Emîri! ‘Ciğer yiyen kadının oğlu ve münafıkların sığınağı bana bir mektup gönderdi. Anlamını bilmiyorum,’ dedi.” Ali ona, “Mektup nerede?” diye sordu. Ebû Eyyûb mektubu ona verdi. Ali mektubu okuduktan sonra, “Evet, bu darbimeselle sana demek istedi ki bakire bekaretini teslim ettiği kişiyi unutmadığı gibi bende (Osman'ın ölümünü) unutmayacağım. (Metinde geçen) *şeybâ'* kelimesi, bakire demek olup ilk gece bekaretini bozan kocasını unutmadığı gibi, ilk doğan evladını öldüreni de unutmaz, ben de Osman'ın öldürülmesini unutmayacağım,” diye açıkladı.

Ziyâd'ın Cevabı

Ziyâd'a yazdığı mektup ise tehdit ve uyarılardan ibaretti. Ziyâd şöyle cevap verdi: “Ciğer yiyen kadının oğlu, münafıkların ve Ahzâb'ın sığınağı Muâviye'ye yazıklar olsun. Beni tehdit ediyor. Oysa onunla aramızda Muhammed'in amcazadesi vardır. Onun da maiyetinde yetmiş bin gönüllü vardır. Kılıçları boyunlarında asılıdır. Onlardan hiçbir adam ölmeden geri ^[367] dönmez. Vallahi iş gelip bana dayanırsa beni kızıl bir kılıç erbabı olarak görecektir.” (Metinde geçen) *ahmer* kelimesi *Mevla* olduğunu ifade eder. Muâviye onu evlatlık edinince Abdimenâflı bir Arap oluverdi.

Muâviye'nin Ebû Eyyûb'e Yazdığı Mektubun Ekinde Yazdığı Şiir

Nasr dedi: Amr b. Şemir'in rivayet ettiğine göre Muâviye, Ebû Eyyûb'e yazdığı mektubun devamında şu beyitleri yazdı:

Sizin zulümle elde ettiğinizin ateşi ciğerimde bir yara bıraktı.

Yalanı olmayan bir yemin ettim. Eğrisi olmayan bir İmam öldürdünüz.

Bu diyarda Ensardan olanlar kaldığı sürece Osman'ın musibetini unutacağımı sanmayın.

Elde edemeyeceğin bir şeyle beni onurlandır ve bizi bu işe mecbur et. Zira bu diyarın efendisi değiliz.

Allah sizin yerinize Zülkelâ"ı, Yahsubluları¹¹ ve Cenedli¹² hak ehlini bize ihsan etti.

Bizim için Irak güzel bir arazideki kötü mantar gibidir. Ya da ızgaracının pişiremediği bir iç yağıdır.

Şam ise hayırlı insanların yönelip konakladığı bir yerdir. Beldeleri emniyetli ve savaş meydanları aslanların yatağıdır.

Ali ve Ebû Eyyûb

[368] Ali mektubu okuyunca, "Ey Ensar topluluğu! Muâviye sizi ne kadar tahrik etmiştir. Adama cevap verin," dedi. Ebû Eyyûb: "Ey Müminlerin Emîri! Adamı kızdıracak ne varsa şiirimde ona söyleyeceğim," diye karşılık verdi. Ali: "Öyleyse söyleyeceğini söyle," dedi.

Ebû Eyyûb'un Cevabı

Ebû Eyyûb, Muâviye'ye şöyle yazdı: "Bana yazdığın mektupta "Kadın kaybettiği çocuğuyla, bekaretini bozan kocasını unutmaz," darbimeselini Osman'ın ölümüyle karşılaştırdın. Osman'ın öldürülmesiyle bizim ne alakamız vardır. Osman'ın katlini bekleyerek izleyen ve Yezîd b. Esed¹³ ile Şam ehlinin ona yardım etmelerini köstekleyen sensin. Osman'ı öldürenler Ensar'dan başkasıdır. Ebû Eyyûb mektubunun sonuna şu beyitleri ekledi:

Ey Harb'in oğlu! Bize tehditler savurma. Biz insanız ve hasımlardan hiçbir zaman sevgi beklemeyiz.

Ey "Ahzâb"ın oğulları, siz hepiniz elinizden geleni ardınıza koymayın. Sizden hiçbir zaman bağlılık beklemeyiz.

İnsanlar sapıklık içinde debelenirken onları döverek yola getirdik. Şimdi de bize karşı yaptığın tek şey ruhu bedenden ayıran ölüm yolunu açmandır.

Ali'ye gelince uçsuz bucaksız çöllerde akrabanın göz yaşları dinmedikçe onu yalnız bırakmayız.

Resulün dinine yardım etmemiz sebebiyle Cened bölgesinde oturan insanları bize tercih ettin.

11 Benî Yahsib, Himyer'in bir koludur.

12 Cened Yemen'de bir şehir olup San'â'dan elli üç fersah mesafededir.

13 Hâlid b. Abdullah el-Kasrî'nin dedesidir. Yemenliler tarafından itaat edilen ve takdir edilen bir zattı. Muâviye, Osman'a yardım etmek üzere dört bin askerle Medine'ye gönderdi. Medine'ye gittiğinde Osman'ın öldürüldüğünü gördü. Bunun üzerine herhangi bir harekete yeltenmedi. *el-İsâbe*, 9229.

Ey "davarları güden", o insanlar size itaatten başka bir şey bilmezler. Allah onların gayretlerini boşa çıkarsın.

Zülkelâ"ın kötülüğü Hakkı sindirmeyi amaçlamasıdır. Memleketin efendileri olarak geçinen Yahsubîler de aynı amacı gütmektedir.

Husumet ve ihtilafa düşmek pahasına da olsa sahibine bakmadan [369] bir eli tutmayız. Bir ana veya evladını haksız yere savunmayız.

Savaşın Acımasızlığı

Nasr dedi: Ömer, Muhammed b. İshâk, Abdullah b. Abdurrahmân, babası ve Ali ile Sıffîn'de bulunan Ebû Süleymân el-Hadramî'den naklen şöyle anlattı: İki ordu Sıffîn'de karşı karşıya geldiler ve ellerinde bulunan biricik silah olan kılıçlarla gece yarısına kadar vuruştular.

Nasr, Ömer'in şöyle dediğini anlattı: Mücâlid bana Şa'bî'den naklen Ali'nin ordusunun öncü kuvvetinin komutanı olan Ziyâd b. en-Nadr el-Hârisî'nin şöyle dediğini anlattı: Sıffîn'de Ali ile birlikteydim. Sıffîn'in muharebelerinden birinde üç gün ve üç gece vuruştuk. Öyle ki mızraklar kırıldı ve oklar tükendi. Muharebe kılıçlarla devam etti. Gece yarısına kadar kılıçlarla vuruştuktan sonra üçüncü günün sonunda Şamlılarla boğuşmaya başladık. O gece elimdeki bütün silahları kullandım. Hatta toprağı hasımlarımızın yüzüne savurduk. Dışlerimizle rakiplerimizi ısırдық. Ta ki hareket edemez hâle geldik ve hareketsiz bir vaziyette birbirimizin yüzüne bakmaya başladık. Hiçbirimizde savaşıacak ve hasmı üzerine gidecek takat kalmamıştı. Üçüncü gecenin sonunda Muâviye ve süvarileri savaş hattından uzaklaştılar. Aynı gecede Ali ölümlere yönelerek, özellikle Muhammed'in (sav.) ashabını defnetti. Onlardan çok sayıda ölü vardı. Muâviye'nin ölümleri daha fazlaydı. Aynı gece onlardan Şemir b. Ebrehe de ölümler arasındaydı. Ali'nin birçok adamı o gün hayatını kaybetmişti.¹⁴

14 Sıffîn Savaşının çok çetin geçmesinin bir nedeni de, iki tarafın galibiyet dışında bir çözüme yanaşmamasıdır. Aylarca süren elçilerin âdeta mekik dokuması ve mektuplaşmalardan hiçbir sonuç alınamamış ve tek seçenecek savaş olmuştur. Bir uzlaşma imkânı olmamıştır. Muâviye'nin razı olabileceği çözüm, asgari olarak Şam vilayeti ve ona bağlı bölgelerin (Bilâd-ı Şam) ona bırakılması ve mevcut emrivakinin Hz. Ali tarafından kabul edilmesiydi. Bu da Ümmetin bölünmesi anlamına geliyordu. Hz. Ali biat aldıktan sonra Muâviye'yi itaat etmesi şartıyla yerinde bırakmak istediye de

Sıffin Şiirlerinden

Bu konudan Ammâre şu beyitleri söyledi:

Emâme dedi ki: Senin rengin neden solmuştur? Savaş demir teçhizatlı kahramanları soldurur.

[370] *Babanın yüzü sam yeli karşısında ve akan atların sırtında açık ve parlak olabilir mi?*

Birlikler etrafında konuşlanır da onları aslanlar gibi suhuletle sevk ve idare eder.

Savaşta gözleri miğferlerin altında dört dönmekte ve kıvılcımlar gibi parlamaktadır.

Harb'in oğlu Muâviye biat edin dedi. Oysa savaş bütün şiddetiyle devam ediyordu.

Ben de savaşın ağırlıklarını aşarak düşman öldüren savaşçının makamına ulaştım.

Amr b. el-Âs'ın Dile Getirdiği Mısralar

Göz ucuyla bakmadığım hâlde sen göz ucuyla baksan sonrada gözünde sakatlık olmamasına rağmen görmeme numarası yapsan

Beni hem çetin bir husumet içinde görürsün hem de büyük karşılaştırmalarda hücum eden biri olarak.

Kayanın dibindeki sağır yılan gibiyim. Hayır veya şer bana ne yüklenirse onu taşıyım.

Muhammed b. Amr b. el-Âs da şu beyitleri dillendirmişti:

Cüml, Sıffin'de benim konumum ve duruşumu görseydi kakülü ağardı.

Irak ehli o sabah vakti denizin peş peşe gelen dalgaları gibi geldiler.

Biz de güney rüzgârlarının sıklaştırdığı sonbahar bulutları gibi saflar hâlinde onların üzerine gittik.

Onların zırhlıları mızraklarla bize âdeta uçarak saldırdılar. Biz de kılıçlarla uçarcasına onlara saldırdık.

Bizim harp değirmenimiz dönmeye başlayınca onların da değirmeni arkalarının dönmemesine gün ortasında dönüverdi.

[371] *Bir gün savaştan usanıp durdular diye düşününce onların kızıl birlikleri ağırlıklarıyla meydanda görülür.*

Onlar bize Ali'ye biat edin deyince biz onlara savaşa gelin dedik.

Döndüğümüzde adamlarımızın büyüklerine kastetmişlerdi. Onların başına geleni de ancak Allah bilir.

Muâviye, merkeze bağlı bir vilayet ve vali teklifini reddetmiştir. Hz. Ali de birlik içinde devletin bekasını asgari şart olarak görmüştür. (çev.)

Hiçbir zaman o gün kadar gözyaşlarını döktükleri ve o miktardaki muhariplerle saldırdıklarını görmedim.

Bizim ve onların miğferlerinin parıldayışı Tihâme Çölünde ufku çatlatan şimşeğin çakması gibiydi.

Muhammed b. Ali b. Ebî Tâlib şöyle karşılık verdi:

Cüml senin konumunu görseydi o birlikler içinde alçak bir kişinin konumuna şahit olurdu.

Senin için övünülmeyecek o günü hatırlıyor musun? O gün "köleler" sana üstün geldiler.

Zillet içinde ve Allah'tan sakınmadan bizden intikam aldınız. Din ise itaati vacip olan bir yoldur.

Bir rivayette de din, "akıbetten endişe etmektir".

Nasr, Amr b. Şemir ve Câbir'den rivayetle Temîm'in şöyle dediğini nakletti: "Vallahi Ali ile birlikteydim. Alkame b. Züheyr el-Ensârî ona geldi ve şöyle dedi: Ey Müminlerin Emîri! Amr b. el-Âs şöyle sesleniyor:

Ben güvenilir Kureysliyim. Güler yüzlüyüm ve onurluyum. Aslan gibiyim.

Şam'dan Aden'e kadar olan bölgeler ona razıdır. Ey fitne ehli Küfe'nin önderleri.

Ey şerefli Yemen ehli, size vuruyorum ancak Ebû Hasan'ı göremiyorum.

Evet, emin insanın amcazadesi Ali'yi kastediyorum. Hüzün olarak [372] bu yeter.

Bunun üzerine Ali güldü ve şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki Allah'tan uzak olan bu adam benden de uzak durmuştur. O benim yerimi iyi bilir. Onun bu hâli Arapçadaki "Göz göre göre çatlağı yamamaya çalışıyorsun" darbimeselinde ifade edildiği gibidir. Siz yeter ki bana onun yerini gösterin."

Necâşî'nin Ali'ye Medhiyesi

Ben inanıyorum ki Ali Allah'ın kitabının hakkı verilmeden ve taahhütlerin gereği yerine getirilmeden yolundan caymayacaktır.

Allah'ın kitabının gereği yapılana kadar Ali'nin caydırılmayacağına inanıyorum.

Çatışmanın tozu âdeta saçını örtmüş gibidir. Cömertlikte emsali yoktur.

Kızgındır, vuruşmaya iştahlı ve kükremiş deve gibidir. Dişlerini kırarcasına gıcırdatmaktadır.

İbn Harb'i emîrliğinden caydırıncaya kadar. Tıpkı tekenin dikenli ağacın yaprağını yemekten caydığı gibi.

Ya da onu, etrafındaki kartallar ve akbabalar alçalırken gökyüzünde yükselen bir şahin gibi görürsün.

Necâşî'nin Ali'yi Metheden ve Muâviye'yi Hicveden Şiiri

Ey düşmanlığını ortaya koyan adam, kendin için hangi durumu tercih ettiğine karar ver.

[373] *Beni sahip olduğun itaatkâr insanlar gibi kusurlu sanma.*

Binici ve uyarıcılar bana haberini getirmeyinceye kadar içinde sakladığın kin ve öfkeyi bilmezdim.

Kerem sahibi insanların keremini kıskanırsan elini aç, zira hayırda yarışmak esastır.

Bilesin ki hayırlı insan Ali semadaki hilal gibidir. Hiçbir insan onun yüceliğine ulaşamaz.

Sert zemindeki sert kaya gibi olan ve vermekten imtina eden öfkeli ve kıskanç kimseler onların kerem derecesine nail olamaz.

Ne kötü adamsın. İkiniz arasındaki fark güneşin ışığıyla ay ışığı arasındaki fark gibidir.

Onun pençesine düşmeden bu durumdan vazgeçeceğini sanmıyorum.

Bir insanı denemeden methetme ve tecrübe etmeden de yerme.

Ben yaptıklarını ve yapmadıklarını görmeden bir insanı övmem çok nadirdir.

Bir topluluğun husumeti içlerinde saklı ya da hainlikleri bakışlarında gizliyse

Sabırla ve şiirimle harekete geçerim ve zaman onlardan bir eser bırakmaz.

Bu şiir Muâviye'ye ulaşınca, "Bu adamın zamanının geldiğini düşünüyorum," diye söyledi.

Zülcenahayn'ın Beklentisi

Nasr, Ömer b. Sa'd, Muhammed b. İshâk, Abdülmelik b. Abdillâh ve İbn Ebî Şakîk'ten rivayetle şöyle nakletti: Abdullah b. Ca'fer Zülcenahayn, Sıffin'de muhariplere binek dağıtırdı. Huzeymeli bir adam ona gelerek "Binecek at var mı?" diye sordu. Abdullah: "Evet, dilediğin atı al," dedi. Adam ayrılınca Abdullah: "Atın iyisini seçerse öldürülecek," dedi. Adam atın iyisini

seçip bindi ve onu mübarezeye davet eden Şamlı adamla karışlaştı. Ancak Şamlı onu öldürdü.

Sıffin'den Bir Manzara

İki kardeş bir hamle yaparak Muâviye'nin karargâhına ka- [374]
dar ilerlediler. Ancak ikisi de öldürüldü. Ardından birlikler kı-
yasıya bir muharebeye giriştiler. Kılıçların miğfer ve kalkanla-
ra vuruş seslerinden başka bir ses duyulmuyordu.

Amr b. el-Âs'tan Beyitler

*Bize, kanımızı dökmek üzere geldiniz. Gayenize ulaşmanız zor,
hatta zordan da zor.*

*Yemin ederim ki bu işte karşılıklı hesaplaşmamız vardır. Akıllıysa-
nız, Allah'a vereceğiniz hesap daha çetin ve daha büyüktür.*

*Herkeskin silahla vuruştunuz. Verdân bir yandan, Kamber¹⁵ de bir
yandan saldırıyor.*

*Bazen sizin birlikleriniz bazen de bizim birliklerimiz mızraklar ve
her türlü silahla hücum ediyor.*

*Karşılaştıklarında onların imdadına kılıç darbeleri ve kızıl ölüm
yetiştiriyor.*

Mürre b. Cünâde el-Uleymî'nin Şiiri

*Ne güzel bir birliktir o. Toz bulutu altındaki atların meydanına
şahit oldu.*

*Savaşta benzerleri olmayan ve barınaklarını aslanlar gibi savu-
nan insanlar gördüler.*

*Onlarla savaşmak istediğin zaman derin bakışlarla ve atlarının
sırtında meydana atılırlar ve canlarını feda ederler.*

*Safları dağıldığında kardeşlerinin bertaraf edilmeleri karşısında
endişeye kapılarak geri çekilmezler.*

*Geniş arazide atları üzerinde ve mızraklarıyla geniş ve açık yolları
süratle aşarlar.*

Uleymî şu beyitleri de dile getirmiştir:

[375]

*Ey Kelbîler, haremınızı koruyun. Tıpkı erkek devenin gebe dişi de-
veleri koruduğu gibi*

Sıkıntı duymayın zira şiddetlendiği zaman savaşın tadı acıdır.

Ali üzerinize dişleri ve bıçakları keskin gençlerle geldi.

Savaşa sevk edildiklerinde aslanlar gibi süratle intikal ederler.

Kavimlerini seferber etmekte korkmadan ve hızlıca davranırlar. Ancak keskin kılıçlarıyla tedbirli olmayı ihmal etmezler.

Ali'nin süvarilerinden Simâk¹⁶ b. Hareşe el-Cu'fî şu beyitle-ri dillendirmiştir:

Gassân savaşa azmettiğinde bizim yakıcı ateş gibi olduğumuzu anladı.

Açık sözlü ve temiz dilliyiz. Yumuşak başlı ve büyük orduyuz. Bay-tarların saçından kırmızı boya aktığı zaman lideriz.

Ateş küreği gibiyiz. Kötü günümüz olmadı. Vuruşma esnasında vu-rucu kahramanlarız.

Savaş şiddetlenip durdurulamayacak hâle gelince bizi aslanlar olarak görürsün.

Müknif ve İbn Âmir'i öldürdüğümüz gün bizim gibi savaşını göre-mezdin.

Kılıçlar hasımlar üzerine indiği ve atların nalları koşmaktan aşın-dığında saldırır ve koruruz.

Keskin kılıçlarla karşılaştığımızda kendi yurtlarında bizimle ka-pıştılar.

Muâviye Ordusunda Bulunan ve Irak Ehlini Hicveden Kelbli Bir Adamın Beyitleri

Ebû Turâb gibi bir adamın arkasından gitmekle Nezâr'dan bir topluluk yolunu şaşırdı.

Onların Ali'ye biat etmeleri, derisinin kırışıklıklarını dövme ve bo-yayla gidermeye çalışan kadın gibidir.

[376] *Ahmaklığından ellerini süslemekte ve elleriyle örtüsünü açmak-tadır.*

Ukâb sancağı altında üzerinize yürüyen dâhilerden sakının.

Coştukları zaman sağ ve sol taraflarından buluttaki yıldırımın gürlemesi gibi bir ses işitirsin.

Onları silahşorları harbelerle vurmaya davet eden çağrıya hemen icabet ederler.

Onların üzerinde mükemmel zırhlar ve kayan yıldız gibi parlayan beyaz kılıçlar vardır.

Ali'nin safında öldürülen el-Ahmer ise şu mısraları teren-nüm etmiştir:

16 Simâk ve Hareşe iki sahabi olup her ikisi Simâk b. Hareşe olarak bilinir. Ancak künyeleri farklıdır. Bunlardan künyesi Ebû Dücâne olan Sıffîn'e ka-tılmamıştır. *el-lsâbe*, 3458.

Gassân ve Cüzâm benim sebat eden kerem sahibi bir insan olduğumu bilirler.

Ayak kaydığı zaman ve şarap yaşlılarla karşılaştığı zaman ben korurum.

Beyt'in ve Haremin Rabbine yemin olsun ben büyüklerin avretlerini himaye etmekle meşgul değilim.

Şeyh b. Bişr el-Cüzâmî şu mısraları dile getirdi:

Vah, kalbimin Cüzâm için duyduğu üzüntüye! Mızrakların ve kılıçların uçları sallandırılmıştır.

Yurtlarında savaşta kan aktığında aslan kesilirlerdi.

Bugün ise saldırıya maruz kalırlarsa düşmanı defetmeye yeltenmez ve kölenin siyah devesini durdurmazlar.

Bugün zırhlıların savaşı vuku bulduğunda kardeşlerine adil davranmazlar.

Eşter de şu mısraları dile getirdi:

Harb'in oğlu bir saplantı eseri olarak Ali'ye karşı savaşmak istemekte bu yüzden ordular seferber olmaktadır.

Yurtlarında onların üzerine ayan beyan yürüdük ve kılıç ve oklarla onlara saldırdık. [377]

Rabbim onları helak etti ve dağıttı. Rabbim bize yardımcı oldu ve onlar akılsızlıkları yüzünden kötü bir akibete maruz kaldılar.

Amr b. el-Âs ile Hamza b. Utbe'nin Karşılaşması

Daha sonra Muâviye büyük ve kalabalık bir süvari kuvveti başında Amr b. el-Âs'ı harekete geçirdi. Onun karşısına Hamza b. Utbe b. Ebî Vakkâs çıktı. Hamza mızrakla hasımlarına saldırırken ağızından şu mısralar dökülüyordu:

Bir reis ki âciz kalmışsa ondan ne beklenir? Ben firar eden biri değilim. Zayıf ve korkak da değilim.

Kavminde başkasına halef olarak getirilen veya aklını kaçıran, hayattan usanan ve sıkılan da değilim.

Bütün gayesi uzun uzun hayattan faydalanmak da değilim.

Bu mısraları akşam üzeri söyleyen Hamza şu beyitleri de dile getirdi:

Amr beni karşılaşmaya davet etti de onu kırmadım. Kırılmayan mert insanlara ne mutlu.

Muharebede kılıcıyla saldırdıktan sonra ince belli ve zafiyeti olmayan asil atıyla kaçtı.

*Sancağı altında beyaz kılıçlar ona isabet etse mızrakların darbe-
leri altında yıkılmış vaziyette terk edilecekti.*

*Ona bulaşmış kanlar içinde çölde avlanan yaşlı yırtıcıların saldırı-
larına maruz kalacaktı.*

Amr, Muâviye'nin yanına döndü ve ona bilgi vererek dedi ki: "Bir adamla karşılaştım. Atların ayakları altında çiğnen-
[378] meyi ya da üzümün ezilişi gibi ezilmeyi hak etmektedir. O yü-
reksizdir. Yakalaması şiddetlidir. Yüreği yanan koca karı gibi
dilini çıkarmaktadır. Öfkeye kapıldı ve dedi ki: Vallahi kasap
gibi vurmaktadır. Kemikleri esnektir. Huysuz atlar ona ters
hareketler yapmaktadır. En son ona karşı bir hamle yaptı.
Atının altına girerek ona vurdu ve atından düşürdü. Arka-
daşları yaralı hâlde onu alıp götürdüler. Ancak üç gün sonra
öldü."¹⁷

Muâviye onun tahsisatını oğluna bağladı.

Hamza b. Utbe'nin Öldürülmesi

Hamza, Tüleyl Gününde öldürüldü. Hamza şu beyitleri dile
getirdi:

*Sekûnilere benden haber verin. Onlara benden haber götürecek
bir ulak var mı ki?*

*Atlarını yarıştıran muhariplerden kılıcı atıl bırakmadım ve keskin
kılıçtan da sakınmadım.*

*Savaş için atlıların vuruşlarından kanlar saçıldığı ve zırhlılar mız-
rakların sesiyle surat astığı zaman*

*Ve muharipler kılıçlarıyla hasımlarının üzerine, develerin tavşan-
lar arasında yürüdükleri gibi yürüyünce.*

Amr b. el-Âs da şu beyitleri söyledi:

*Zor ve çetin günlerde kavmimizin silahşorlarını ve bu zorlukları
nasıl aştıklarını görsen*

*Aslanların mekânını ve mızraklarını hasımlarına karşı doğrult-
muş demir zırhlardan derisi kararmış muharipler görürdün.*

[379] *Muntazam kıyafetlere bürünmüşler ve keskin kılıçlarıyla kralla-
rın işini bitiriverdiler.*

*Yolun zor tarafında yürürler. Sanki hayvan yavrularının bulundu-
ğu sazlıkta hareket eden aslanlardır.*

17 Bu anlatımda bir çarpıklık vardır. Tahkik etmeye çalıştıysam da bunun için bir merci bulamadım.

Saldırıya maruz kaldıklarında savaşın toz ve dumanı içinde âdetleri olduğu üzere ve kabiliyetleriyle kendilerini korurlar.

Her zorlu durumda ve hesaplaşma durumunda sonuçlarından endişe edilen hâllerde ortaya atılırlar.

Atların gözleri ise içe doğru çekiktir. Sanki gözyaşları kanallarına mızrakların ucuyla sürme çekilmiştir.

Münadi onları çağırınca ona doğru ve topluluğun içinde kibirle intikal ederler.

Zırhlılar zırhlılara yönelerek hepsini bir meşale gibi kuşatan mızraklarını kullanmaya başlarlar.

el-Ahmer ise der ki:

Bir gün muhakkak her kişi ölecektir. Ölüm haktır. Bu vasiyeti unutma.

Adî b. Hâtim ve Ali

Adî b. Hâtim, Ali'yi aramaya koyuldu. Nereye ayak bastıysa ayağı bir cesede, bir ölünün ayağına veya koluna değmişti. Ali'yi Bekir b. Vâil'in sancakları altında buldu. Ona, "Ey Müminlerin Emîri! Ölümüne kadar mücadele etmeyecek miyiz?" diye sordu. Ali ona, "Yaklaş," dedi. Adî yaklaştı ve kulağını Ali'nin ağzına kadar yaklaştırdı. Ali kulağına, "Benimle olanların çoğu bana itaat etmezken Muâviye'nin adamları ona itaat ediyor," diye fısıldadı.

Sıffin Şiirinden

Adı Amr olan ve Cemel'de devenin ayağını kesen Ebû Habbe¹⁸ b. Gaziyye el-Ensârî, Sıffin'de şu beyitleri söyledi:

Ma'bed'in eşiyle Lahmî ve İbn Kelâ"ın eşine bizim yaptıklarımız hakkında sor.

Ubeydullah'a, yere yıkılarak feci bir şekilde öldürülmesi hakkında [380] bizim mızrakların gördüğü işlevi sor.

Muâviye'ye de nasıl kaçtığını ve atların da nasıl süratli bir şekilde koştuğunu sor.

Her muharebede bizim ve onların haberlerini haberci sana ne şekilde haber verecektir?

Sana doğruyu söylerlerse bizim öncü ve hayırlı insanlar olarak davetçinin davetine icabet edenler olduğumuzu bildirecekler.

18 Adı Amr b. Gaziyye b. Amr b. Sa'lebe el-Ensârî'dir. İbn Hacer onun hâl tercümesini vermiştir. *el-İsâbe*, 5922.

Takvaya davet eder ve takva ehlini koruruz. Emin kişinin korumasıyla kaybettirenin yoluyla değil

Sana doğruyu söylerlerse bizim her katilin karşısında hakikati koruduğumuzu haber verecekler.

Düşmanlara karşı her mızrağı ve kesici olan her kılıcı bilir ve hazırlarız.

Adî b. Hâtim, Sıffîn'de şöyle demiştir:

Savaş naralarını duyduğum ve ıssız mekânda iki ordu karşılaştığımda dedim ki:

İşte Ali, hidayet gerçekten onunladır. Ey Rabbim onu koru ve helak etme.

Ey Rabbim o Senden korkmaktadır, onun makamını yücelt ve onu zaafa uğratma.

Yine Sıffîn'de Nu'mân b. Aclân el-Ensârî¹⁹ şöyle demiştir:

Sıffîn vakamızda ve mücadele gününde nasıl savaştığımız hakkından soracak olursan,

Bütün Ezd ile karşı karşıya geldiğimiz ve basiret günü Mudar'ın nasıl seferber olduğunu da sor.

[381] *Allah'ın inayeti ve tanıdığım iffet ehli o kavim olmasa ve kader de hükmünü icra etmeseydi,*

Şehirde köpekler, koyunlar ve eşekler dışında onlardan eser kalmazdı.

Nice vurulmuş kişiyi ıssız yerlerde ve yırtıcı hayvanların insafına maruz bıraktık.

Onları artık göremezsin ve sura üfürülünceye kadar başlarında ağlayanları olmayacak.

Amr b. el-Hamık el-Huzâî de şu mısraları dillendirmiştir:

Zevcem uykumun kaçtığını görünce Sıffîn ehli neden seni heyecanlandırıyor diye sordu.

Sen Allah'ın hidayet ehli kıldığı, zulmetmeyen ve azgınlık istemeyen grubun bir ferdi değil misin?

Dedim ki, geriye dönüşü olmayan bu durumdan başımıza geleceklerden korkuyorum.

19 Adî Nu'mân b. Aclân b. en-Nu'mân b. Âmir b. Züreyk el-Ensârî'dir. Ensârın dili ve şairiydi. Müberred'in anlattığına göre, Ali onu Bahreyn amirli yapmıştır. Benî Züreyk'ten ona gelen herkese vermeye kalkınca, şair Ebu'l-Esved ed-Düelî onu şöyle eleştirdi: *Bir fitne vardır ki insanları sizden sarfınazar etmeye sevk etti, ey Züreyk malı tilkiler gibi iç ediyorsunuz. Evet, bildiğiniz İbn Aclân Allah'ın malını talan edenler gibi heder ediyor.* Bkz. el-İsâbe, 8747.

Kavmin bizim için istenen bir şey konusunda galip gelmesi endişe vericidir. Artık razı ol ve söylediklerinden vazgeç.

Hucr b. Adî el-Kindî ise şu beyitleri dile getirdi:

Allah'ım, Ali'yi bizim için koru. Temiz ve ahlak sahibi o insanı esirge.

O mümindir rüşt ve rıza insanıdır. Onu ümmetin hidayet önderi ve hidayet timsali kıl.

O bâtil görüşlü ve noksan akıllı biri değildir. Allah'ım Peygamber'i koruduğun gibi onu da koru.

Zira Peygamber'in sadık dostuydu ve kendinden sonrası için onu vasisi olarak seçti.

Ma'kıl b. Kays et-Temîmî de şu mısraları dile getirdi:

Ey arkadaşlarım hakkında soru soran, doğru haber almak istersen, [382]

Yalan söylemeden haber vereyim ki, onlar Kitabı ihata eden insanlardır.

Harpte ve vuruşma esnasında sabır ve sebat eden insanlardır. Ezd ve ahit ehli olanlara sorabilirsin.

Hatta "Ahzâb" ehline dahi sorabilirsin.

Ebü Şüreyh el-Huzâî de şöyle demiştir:

Ey Rabbim bize kastedenleri kahret. Bize tuzak kuranların tuzaklarını boz.

Ta ki direğimizin sağlam ve düzgün durduğu görülsün. Bizi sevk ve idare eden Ali'dir.

Fıkhiyla bize yönelen fitnelerden bize koruyan odur.

Abdurrahmân b. Züeyb el-Eslemî şu beyitleri ifade etmiştir:

Muâviye b. Harb'e de ki: Sana ne oluyor da hakka dönmüyorsun.

Zaman başkası için âdeta kirletilmiş ve yıpratılmıştır. Hem de Kitabın yanında duranlara karşı savaşıyorsun.

Kurtulur ve ömrün vefa ederse bir gün dağ gibi orduyla üzerine geleceğiz.

Peygamber'in vasisi onları sevk ve idare edecek ve seni ulumaktan ve tereddüitten kurtaracaktır.

Aksi takdirde bizi deneyerek anladın ki size yapacağımız keskin kılıçlarla kurtları vurmaktır.

Ebü Vâkıd el-Hâris b. Avf el-Huşenî ise şu mısraları dillendirdi:

Ezd ile karşılaştığımız ve kırmızıyla sarıya çalan kırmızı atların savaş meydanında koştuğu günkü vaziyetimizi soruyorsun.

Onların el ve kollarını kestik, onlar da haksızlıkla yollarını değiştirip rüşdü sattılar.

[383] *Yapmak istedikleriyle azim ve istikameti kaybettiler. Görüşlerinden dolayı uzak olsunlar.*

Hemmâm b. el-Ağfel es-Sekafî ise şu beyitleri söyledi:

Fâsıklarla küfrün ve nifakın liderlerinden kurtulmaktan dolayı gözler aydın olsun.

Irak'ın birlikleri meydanda görüldü. Asilerin başını biz öldürdük.

Asilerin ve ayrılığın lideri Osman'ın evinin muhasarası ve kapısının yakılması gününde biz öldürdük.

Yaralayıp, darbeler indirerek ve boğuşarak onların ayaklarını birbirine dolastırdık.

Sıffîn'de karşılaşma anını sor ki sana doğru haber verilsin.

Onlar boynun kökünü kanatacak kılıçlarla karşılaştılar.

Muhammed b. Ebî Sebre b. Ebî Züheyr el-Kureşî şu mısraları dillendirdi:

Na'sel'i siretle biz öldürdük. Zira aydınlatıcı simalarımızdan yüz çevirdi.

Zulümle aşireti yönetiyordu. Ondan önce de Mugîre'yi de biz öldürdük.

Onu sert mızraklarımız yakaladı. Biz basireti kuvvetli olanlarız.

Ali sireti iyi bilendir.

Huveyrise b. Sümeyye el-Abdî de şu mısraları dile getirdi:

Fücur ehliyle karşılaştığımız günü soruyorsun. O gün atlar toz ve dumanın karanlığında koşuyordu.

[384] *Sana haber verelim ki biz Hak ehliyiz ve hakkın mimarlarıyız. Nice kişiyi katlettiğimizi haber verelim.*

Nice esiri de Sıffîn'de esaretten kurtardı.

Amr ise şöyle demiştir:

Yemin ederim ki, atlılarımız Sıffîn'de Sümeyr ile karşılaşınca ondan korkmadılar ve yüz çevirmediler.

Vâil muhitinde ona yöneldim ve ona rengini kızıla çeviren öldürücü bir zehir içirdim.

İbn Muammer'den dolayı Bekir kabilesi korkmadı. Ancak sulh ümidiyle sükûnete meylettiler.

Ondan önce Hecîmî'nin başına gelen ve grubunun dağılmasıyla yakayı ele vermesinden endişe etti.

Hâşim'i ve Yâsir'in oğlunu biz öldürdük. Büdeyl'in iki oğlunu da acımadan öldürdük.

Şiirde geçen Sümejr, İbn Hâris el-İclî'dir.

Arfece b. Ebred el-Haşnî de şöyle demiştir:

Atların güçsüz düştüğü ve savaşın toz bulutu altında süvarilerin peş peşe ortaya çıktığı muharebede ne yaptığımızı sormadın mı?

Bizim darbelerimiz ölüme gelen ve harbe katılan Kelb ve Lahm'in süvarilerine zayıat verdirmiştir.

Cesetleri safran gibi kanlar içinde kaldığı muharebenin şiddetli anında kim daha çok sebat etti?

Başka bir şiirinde de şöyle der:

Bizi Akkîler, Kelbîler, Himyerîler ve Şa'bîlerden²⁰ sor.

Savaşmaya azmettiklerinde bizi nasıl buldular? Karşılaşmada [385] baskın gelmedik mi?

Onların mabedi yere yıkıldığı zaman.

Mugîre b. Hâris b. Abdilmuttalib şu beyitleri dile getirmiştir:

Ey ölüm muhafızları sabırlı olun. Harb'in oğlunun dini sizi korkutmasın. Zira Hak ortaya çıkmıştır.

Sizin kötülüğünüzü isteyenlerle savaşın. Zira zafer savaşta sabır ve sebat edenlerindir.

Kılıçla organlara vurun ve bununla Allah'tan hayır ve zafer dileyin. Yakinen bilin ki size muhalefet eden bedbaht olmuş ve hüsrana uğramıştır.

Resulullah'ın vasisi sizin önderinizdir. Onun Ehl-i Beyti ve Allah'ın kitabı, rehber olarak emanet edilmiştir.

Sakin dalalet karşısında yese kapılmayın. Sabır gösterenler için din ve takva korunacaktır.

Ali'nin Muâviye'ye Mektubu

Ali, Muâviye'ye şöyle yazdı: Sen harbin tadını tattın ve tattırdın. Ben size Muhârik'ın Benî Fâlic'e teklif ettiğini teklif ediyorum:

20 Şa'b Yemen'de bir dağın adıdır. Hassân b. Amr el-Himyerî'nin yerleştiği bölgedir. Kûfe'de ikamet edip de onlardan olanlara Şa'bîler denir. Ünlü Fakih Şa'bî de onlardandır. Şam'da ikamet edenlerine Şa'bânîler denir. Yemen'de ikamet edenlere de Âl-i Zî Şa'beyn denir. Mısır'da olanlara da el-Eş'ûb denir.

Ey yolcu, karşılaştın karar kıldığı mekânda Benî Fâlic'e benim teklifimi bildir.

Bize gelin ve tozu dağılan ıssız bir diyarın garibanları olmayın.

Selîm b. Mansûr taşları siyah bir diyardadır. Onların bölgesinde ada tavşanları boldur.

[386] **Muâviye'nin Ali'ye Cevabı**

Muâviye şöyle cevap verdi: Muâviye'den Ali'ye. Allah bize ve sana afiyet versin. Ben ancak Osman'ın kanı için savaşıyorum. Bu konunu hafife alınması ve hakkının teslim edilmemesinden rahatsız oluyorum. Bu hakkı elde edebilirsem ne âlâ. Aksi takdirde hak için ölmek zillet içinde yaşamaktan daha güzeldir. Osman ile benim durumum Muhârik'in şiirindeki gibidir:

Sid'e,²¹ bana yardım etmelerini unutturursan, Sid de senin için bana karşı Sid'in evini emniyetli kılamazlar.

Benim evim komşumun yanında emniyette olursa gece karanlığında olabilecek gailelerden emin olur.

Ona dedim ki: Hangi yöne gidersen git. Senin evinin yıkılmasına ben karşı koyacağım.

Ali'nin Muâviye'ye Başka Bir Mektubu

Ali b. Ebî Tâlib şöyle yazdı: Senin durumun ve görüşün Evs b. Hacer'in dediği gibidir:

Âciz ve zayıf bir kimse harbe sebebiyet verdi de sebep olduğu şey ona fayda vermedi.

Muhatap bilmez mi ki benim uyarım akranımın hoşlanmayacağı şekilde süratle gerçekleşir.

İsteyenler için benim yerim bellidir. Bana karşı gelen çıkışı zor bir yokuş olduğumu görecekler.

Muâviye'nin Cevabı

Muâviye ona şöyle yazdı: Allah bize ve sana afiyet versin. Bizler savaşın kumandanları ve çocuklarıyız. Bizim ve senin durumunu isabetle zikretmiş değilsin. Ancak biz Evs'in anlattığı gibiyiz:

[387] *Savaş insanların sahasına uğrarsa, beğendiğin birçok insanın kusurunu ortaya çıkarır.*

21 Sid, Beni Dabbe kabilesinin bir koludur.

Savaşı çıkaranların içinde öyle adamlar vardır ki tekrarları faydasız bir şekilde oynarlar.

Sıffîn'de Ahnef'in Sözleri:

Sıffîn'de Ali'nin safında bulunan Ahnef b. Kays et-Temîmî, "Araplar helak oldu," dedi. Arkadaşları, "Ebû Bahr'ı mağlup etsek de mi?" diye sordular. O, "Evet," dedi. Onlar, "Biz mağlup olsak?" diye sorunca Ahnef: "Evet," diye cevap verdi. Onlar, "Vallahi bize bir çıkış yolu bırakmadın," deyince Ahnef şöyle cevap verdi: "Galip gelirsek kellesini vurmayağımız bir reisleri kalmaz. Mağlup olursak hiçbir reis Allah'a isyandan sakınmayacaktır."

Muâviye'nin Huzurunda Sıffîn Sohbeti

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd bize Şa'bî'den rivayetle şöyle dediğini anlattı: Muâviye, Cemaat Yılı ve Hasan (as.) hilafeti ona terk etmesinden sonra bir gün Sıffîn'den bahsederken, Velîd b. Ukbe'ye, "Ey Velîd! Sıffîn'de savaşın ateşi kızıştığı, alevinin şiddetlendiği ve muhariplerin soyları için vuruştığı demlerde amcaoğullarından hangisi daha üstündü?" diye sordu. Velîd: "Yaygınlaştığında hepsi onun hududunda bulundular. Öyle ki sallanan mızraklar ve keskin kılıçlarla erkeklerin sırtları kanla ıslandı," diye cevap verdi. Sonra Abdurrahmân b. Hâlid b. Velîd dedi ki: "Vallahi bir gün dağ heybetinde bir ejderha bize musallat oldu. Yayıdığı toz dumanla âdeta ufukla aramızı ayırdı. Siyah atı üzerinde devenin kükreyişi edasıyla ve âdeta gece vakti barınağında kızgın bir şekilde dişlerini gösteren bir yırtıcı tavrı içinde kılıcıyla onlara vuruyordu." Muâviye de "Vallahi savaş lehinde ve aleyhinde seyrederken sıkı bir mücadele ve muharebede bulunuyordu," diye karşılık verdi. [Ravi dedi:] Onun Ali'yi kastettiğini düşünüyorum.

Ali'nin Muâviye'yi Mübarezeye Davet Etmesi

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd bize Şa'bî'den naklen şöyle dediğini anlattı: Ali, Muâviye'ye haber göndererek, "Benimle mübarezeye çık ve iki tarafı savaşmaktan muaf tut. İkimizden kim hasmını öldürürse hilafet onun olsun," diye teklif etti. Amr^[388] ona, "Adam sana adil davrandı" deyince Muâviye: "Cesur ve

çılgın adamla mübarezeden hoşlanmıyorum. Ey Amr! Sanırım makamıma tamah ettin,” diye cevap verdi. Muâviye teklife cevap vermeyince Ali: “Vah benim hâlime. Muâviye’ye itaat ediliyor ama bana isyan ediliyor. Bu ümmet dışında, Peygamber’ini tasdik ettiği hâlde onun Ehl-i Beytiyle savaşıyor başka bir ümmet yoktur,” dedi.

Amr’ın, İki Oğlu İçin Endişe Etmesi

Daha sonra Ali, ordusuna Şam ordusuna karşı taarruza geçmesini emretti. Bunun üzerine ordunun süvari kuvveti Şam ordusunun hatlarına saldırdı ve saflarını dağıttı. Bunun üzerine Amr bu hercümerç neyin nesidir?” diye sordu. “Senin iki oğlun Abdullah ve Muhammed için,” diye cevap verildi. Amr: “Ey Verdân! Sancağınla ileriye geç,” dedi. Verdân daha ileri bir noktaya geçti. Ancak, Muâviye ona haber göndererek, “Senin iki oğlun için endişe edilecek bir durum yoktur, safin düzenini bozma ve yerinden ayrılma,” dedi. Amr: Heyhat! Heyhat!

Aslan iki yavrusunu himaye etmeli. İki yavrusundan sonra onun ne hayrı vardır?

Sancakla ilerlemeye başladı. Hamlesine devam ederken tekrar Muâviye’nin ulaşı onaya yetiştii ve “Senin iki oğlun için korkulacak bir durum yoktur. Hamle yapmaktan kaçın,” dedi. Amr ona, “Muâviye’ye de ki: ‘Onları sen doğurmadın, onlar benim evlatlarım.’” Amr en ileri safa geçti ve ona, “Yerinde kal, iki oğlun endişe edilecek durumda değildir. Emniyetli bir mekândalar,” dediler. Amr: “Seslerini duyayım ki hayattalar mı yoksa öldürüldüler mi bileyim,” dedi. Sonra Verdân’a, “Benim yayım kadar daha ileri bir noktaya sancağı dik, sana falanca cariyeyi hediye ediyorum,” diye emretti. Bunun üzerine Verdân daha ileri bir noktaya geçti.

Sıffin Günlerinden Biri

Ardından Ali, Kûfe birlikleriyle Basra birliklerine taarruz emri verdi. Bunun üzerine insanlar cephenin her noktasından saldırıya geçtiler. Şiddetli çatışmalar oldu. Bu arada Şamlı bir muharip meydana çıkarak, “Kim mübarezeye çıkmak ister?”

[389] dedi. Ali’nin adamlarından biri ona karşı çıktı. Bir saat çatış-

tıktan sonra Iraklı Şamlının ayağına bir kılıç darbesi indirerek ayağını kesti. Ancak adam düşmemek için direndi ve vuruşmaya devam etti. Peşinden elini kesti. Bunun üzerine sol eliyle kılıcını Şamlılara atarak, "Ey Şam ehli! Kılıcımı alın ve düşmanlarınıza karşı kullanın," dedi. Onlar kılıcı aldılar. Muâviye kılıcı vârislerinden on bine satın aldı.

Ebû Zübeyd et-Tâî'den Ali'ye Medhiye

Ali keremi ve son derece hilim sahibi olmakla yücelmiştir.

Rabbim onu en doğru yola yöneltmiştir. O helalı alıp haramdan sakınmaktadır.

Henüz sütten kesilmemiş yavrularını emziren ağzı geniş dişi aslanları himaye eden erkek aslan gibidir.

O gayretiyle korur ve kendini de korur. Kolları uzun, kerem sahibi ve ağzı geniştir.

Karnı büyük asalet sahibi ve karardır. Düşmana karşı çıkan, sebat sahibi olan, esrarlı kadim yapı gibidir.

Vahyi garip bir sesle ifade eder ve kuvvetli vurgu ve uyarılardan sonra anlaşılır.

Onun üzerine gidilirse mırıldanır ve saldırır. İleriye atılmakta cesaret sahibidir.

Çatışmada aslanların aslanıdır. Gecenin aslanıdır, korunaktır. Düşmanı fededendir.

Barınağından çıkmış aslandır. Hasminin hayatına son veren aslan. Kulağının arkası çıkık. Saçı yüzünü örtmekte ve bedeni iridir.

Alnı açık burnu yatıktır. Savaş mahareti sebebiyle "Ebû Muhat- [390] tim" (kıran, parçalayan) künyesiyle tanınır.

Koruyan aslandır. İhlalıdır. Cesaret ve kuvvet timsalidir. Çetindir ve metanet sahibidir.

Kemal sahibidir ve künhü gizlidir. Havsısalı geniştir. Aslanlar onu gördüğünde tedirgin bir şekilde susarlar.

Ölüm korkusundan öldürmeye yeltenmezler. Isıran hasmıyla karşılaşmaktan korkarlar.

Onun hasmı korunmak için birbiri üzerine toplanır ve düşmanını mahcup ederken hüsrana uğratır.

Aydın yüzlüdür. Muharebede üst dudağı çatlak erkek deve gibidir.

Kahramanları çatalı silahıyla ve körelmemiş köpek dişleriyle yarar.

Kuvvetli çene kemiğinde öğütücü dişlere sahiptir. Namus ve şeref koruyucusudur ve ısırılabilmiş değildir.

Avlamaktan göğsü ve avurdu kana bulaşmış ve kırmızıya boyandığını görürsün.²²

Rakiplerinin burnunu sürtmüştür. Aslanlar geri çekilse de o geri çekilmez.

Ruh dile gelse, kararlı ol diyecektir. Ancak bunu da içinden mırıldayarak yapar.

Kırıcı aslan gibidir. Cüsseli ve iridir. Burnu geniş böğrü ince ve zariftir.

Ebü Zübeyd bu manzumeyi Ali'ye ithaf ettiğinde Ali şöyle dedi:

Anam bana Haydar ismini verdi. Kalelerin aslanıyım. Surların kahramanıyım ve heybetli bir görüntüye sahibim.

[391] *Kolları uzun ve galebe çalanım. Sâ'a karşılık büyük ölçekle onlara karşılık veririm.*

Ali'nin Arkadaşlarını Teşvik Etmek İçin İrat Ettiği Konuşma

Nasr dedi: Bir zat Mâlik el-Cühenî'den naklen bana Zeyd b. Vehb'in şöyle dediğini anlattı:

Ali, Sıffîn'de aralarında Velîd b. Ukbe'nin bulunduğu bir grubun yanından geçerken kendisine kötü sözler söyledikleri ve ona sövdükleri haber verildi. Bunun üzerine bazı adamlarına hitaben şöyle dedi: «Ayağa kalkın. Sekinet, salihlerin siması ve İslam'ın vakarı meziyetiniz olsun. Vallahi Allah hakkında en cahil olan kavim Muâviye'nin, İbnü'n-Nâbîga'nın,²³ Ebu'l-A'ver es-Sülemî'nin ve haram içki içen ve had cezasına

22 Şiir bir toplumun psiko-sosyal yapısını ifade eden önemli kaynaklardanır. İslam'ın ilk neslinde bile gücün ve hatta savaş ve satvet aşkının kimi şair ve siyasetçide bu kadar yaygın olması kültürel olguların kolaylıkla yok edilemeyeceğini, hiçbir inkılabın insanı ve toplumu benliğinden ve onu yoğuran sosyal değer ve unsurlardan tamamen soyutlayamayacağını göstermektedir. Hz. Ali bile tasvir edilirken nübüvvet ve ilahî risaletin getirdiği değer ve ilkelerle değil, âdeta Cahiliye döneminin değerlerine atıf yapılması karşısında idealist yaklaşımların çok gerçekçi olmadığını bize hatırlatmaktadır. Peygamber'in (sav.) irtihalinden sonra bu olgu bazen siyasi eğilimlerde bazen edebî eserlerde bazen de insan ilişkilerine hâkim olan şiddet hareketlerinde kendini göstermektedir. Aslında Hz. Ali'nin konuşmaları incelendiğinde mücadelesinin bu anlayış ve dünya görüşüne karşı olduğu anlaşılmaktadır. (çev.)

23 Amr b. el-Âs kastedilmiştir. Annesinin adı en-Nâbîga'dır. Benî Aneze'dendir. *el-İsâbe*, 5877.

çarptırılan İbn Ebî Muayt'ın terbiye ettikleri insanlardır. Daha önce bana sövmeyen ve benimle savaşmayan bu insanlar şimdi bana sövüyor ve kötü söz söylüyorlar. Oysa ben onları İslam'a davet ederken onlar beni putlara tapmaya davet ediyorlardı. *el-Hamdü lillâh ve lâ ilâhe illallâh*. Daha önce fâsıklar bile bana husumet beslemiyorlardı. Bu mühim bir hadisedir. Bizim nazarımızda makbul olmayan, İslam'dan ve Müslümanlardan korkan bazı fâsıklar bu ümmetin bir kısmını kandırdılar ve kalplerine fitne soktular. Böylece iftira ve bühtanla onları saptırdılar. Bize savaş açtılar. Allah'ın nurunu söndürmeye gayret ettiler. Oysa *"İnkarcılar istemese de Allah nurunu tamamlayacaktır."*²⁴ Allah'ım onlar hakkı reddettiler. Onların topluluğunu dağıt ve sözlerini hükümsüz bırak. Günahları sebebiyle onları helak et. Senin dost olduğun kimse zillete düşmez. Düşman olduğun kimse de aziz olmaz.»

Ali'nin Adamlarını Teşvik Etmek İçin Yaptığı Başka Bir Konuşma

Nasr; Nümejr b. Va'le ve Âmir eş-Şa'bî'den şöyle rivayet etti: Ali b. Ebî Tâlib sancakları altında savaş vaziyetindeki bir grubun yanından geçti. Onları vaziyetlerinde ısrarlı görünce taraftarlarını onlara karşı savaşmaya teşvik etti ve Gassânlı ol-^[392] duklarını hatırlatarak dedi ki: "Bu insanlar, ruhları bedenden ayıran, başları yaran, kemikleri kıran, el ve bilekleri vücuttan ayıran bir vuruşma olmadan ve alınları yarılmadan, kaşları, göğüs ve çeneleri üzerine dökülmeden bulundukları vaziyetten vazgeçmeyecekler. Sabır ehli ve hayrı dileyenler nerede? Yüzünü Allah için feda edenler nerede?" Bunun üzerine bir grup muharip yanına yanaştılar. O da oğlu Muhammed'i çağırdı ve ona "Karşı taraftaki sancağa doğru temkinli bir şekilde ve vakarınla yürüyüşe geç. Mızrakları onların göğüslerine doğrulttuğun zaman dur ve emrimi ve görüşümü bekle." Muhammed talimatı yerine getirdi. Ali (as.) onlar kadar bir gücü de Eşter'in komutasına verdi. O da onlara yaklaşıp mızrakları göğüslerine doğru doğrulttuğunda Ali, savaş vaziyeti-

ne sokulan kuvvete hücum emrini verdi. Onlara saldırdılar ve Muhammed onlarla yüz yüze bir mücadeleye girdi. Neticede bulundukları yerden sökülüp uzaklaştırıldılar ve onlara zayıyat verildi. Akşamdan sonra şiddetli bir çatışma oldu ve muhاریplerin çoğu imayla namaz kıldılar.

Udeyl'in Şiiri

Udeyl b. Nâil el-İclî²⁵ şöyle demiştir:

Gassân'ın tepedeki konumunu yaşadığım sürece ve yüksekliklerin gölgesi kaldıkça unutmayacağım.

İnsanlar savaş için seferber olduğu ve birbirlerini ısırdıklarında onlar efendi ve liderlerdir.

Onların meclisleri vardır. Kerem sahibi insanların meclisi. Dağların zirvesinde şerefli insanlardır.

Onların üzerine gittiğimiz gün yükseklerden ve kanlı kılıçlarla bizi sıkıştırıp gücümüzü sınadılar

Ancak geri çekildiler ve öfke gününde kılıçlarıyla hiçbir dosta zarar vermediler.

[393] *Büyük topluluk içinde aslı olan her kerem sahibi ve olgun kimseye razı olduk.*

Hânî'nin Ya'mer b. Üseyd ile Mübarezesi

Nasr bir adamdan naklen Muhammed b. Utbe el-Kindî'nin şöyle dediğini anlattı: Ali ile Sıffin'e katılan yaşlı bir zat Hadramut'ta bana şöyle dedi: İçimizde Hânî' b. Nemr adında bir kişi vardı. Sürekli meydana çıkan aslan gibi bir muharipti. Şamlılardan bir kişi meydana çıkarak onu mübarezeye davet etti. Ancak, hiç kimse ona karşı çıkmadı. Bunun üzerine Hânî: "Sübhânellah, bu adama karşı çıkmaktan sizi meneden nedir? Rahatsız olmasam ve bir zaaf hâli içinde olmasaydım ben ona karşı çıkacaktım," dedi. Ancak, hiç kimse ona cevap vermedi. Bunun üzerinde yerinden fırladı. Arkadaşları ona "Sübhânellah, hasta olduğun hâlde adama karşı nasıl çıkacaksınız?" dediler. Hânî: "Vallahi beni öldürse de çıkacağım," dedi. Hânî' onu yakından görünce onu tanıdı. Kavminden Ya'mer b. Üseyd el-Hadramî adında aralarında hısımlık bağı olan bir zattı. Adam, "Ey Hânî! Dön. Başkası çıkarsa sevinirim, seni

öldürmek istemiyorum,” dedi. Hânî’ ona, “Kendimi ölüme hazırlayarak çıktım. Vallahi bugün ölünceye kadar savaşacağım. Sen veya bir başkası beni kim öldürürse umurumda değildir,” dedi ve ona doğru ilerleyerek şöyle dua etti: “Allah’ım bu Senin ve Resulü’nün yolunda ve onun amcasının oğluna yardım içindir.” Ardından karşılıklı iki hamle yaptılar. Hânî’ hasmını öldürdü. Adamın arkadaşları Hânî’ye saldırdılar. Hânî’nin adamları da saldırıya geçtiler. İki taraf kıyasıya çatıştılar ve otuz iki kişinin öldürülmesinden sonra iki taraf çatışmaya son verdiler. Akabinde Ali yine askerlerine saldırı emrini verdi. Bunun üzerine muharipler sancakları altında her grup karşısındaki düşman tarafına karşı saldırıya geçti. Taraflar kılıçlar ve demir harbelerle vuruşmaya koyuldular. Kellelere inen darbelerin sesinden başka bir ses duyulmuyordu. Kılıçlar başlara âdeta çekiçlerin örse çarptığı gibi çarpıyordu. Bütün [394] namaz vakitleri geçti ancak namazları kılamadılar ve namaz vakitleri girdiğinde tekbir getirmekle yetindiler. Âdeta birbirlerini yok ettiler ve takattan düştüler. İki saf arasında garip bir adam çıktı ve “İçinizden tıraşlılar meydana çıktı mı?” diye sordu. Biz, “Hayır,” diye cevap verdik. Adam, “Çıkacaklar, onların dili baldan tatlı ancak kalpleri sabırdan acıdır. Yılanlar gibi zehirleri vardır,” dedi ve kayboldu. Hiç kimse onu tanımadı.

Abdurrahmân b. Kelede’nin Ali’ye Mektubu

Nasr; Muhammed b. İshâk ve Abdullah b. Ebî Yahyâ’dan naklen Abdurrahmân b. Hâtıb’dan²⁶ şöyle dediğini rivayet etti: “Sıffîn’de öldürülenler arasında kardeşimi aramaya çıktım. Aniden ölümler arasında yerde yatan bir şahıs elbisemi çekti. Baktım, Abdurrahmân b. Kelede olduğunu gördüm. Ona, “*İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn*, su içmek ister misin?” dedim. O, “Hayır suya ihtiyacım yoktur. Silahla delik deşik edildim. Su içmeye gücüm yetmez. Ancak seninle Müminlerin Emîri’ne bir mesaj göndersem ona ulaştırabilir misin?” diye

26 Adı Abdurrahmân b. Hâtıb b. Ebî Beltea el-Lahmî’dir. Resulullah döneminde doğmuştur. Sikadır ve az hadis rivayet etmiştir. Hicrî 68 yılında vefat etmiştir. Bir rivayete göre de Yezid b. Muâviye döneminde hicrî 68’de gerçekleşen Harre Vakasında öldürülmüştür. Bkz. *el-İsâbe*, 6196.

söyledi. Ben, "Evet," dedim. Adam, "Onu görürsen benim selamımı söyle ve ona de ki: 'Ey Müminlerin Emîri! Yaralılarını zı konakladığınız yerlere taşıyın ki, onları ölümlerin arkasında yerleştiresiniz. Bunu yapan galip olur,' dedi." Daha yanından ayrılmamıştım ki adam öldü. Ardından çıktım ve Ali'ye giderek huzuruna çıktım. Ona, "Abdurrahmân b. Kelede'nin sana selamı var," dedim. Ali: "Ona da selam olsun. Nerededir?" diye sordu. "Silah onu delik deşik etmiş. Yanından ayrılmamıştım ki ruhunu teslim etti," dedim. Bunun üzerine Ali: "*Innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn*," dedi. Ona, "Sana bir mesaj gönderdi," dedim. Ali: "Nedir?" diye sordu. Adam dedi ki: "Ey Müminlerin Emîri! Yaralılarını konakladığınız yere taşıyın ki onları ölümlerinizin arkasına yerleştiresiniz. Galibiyet bunu yapanındır," diye söyledim. Ali: "Allah'a yemin ederim ki doğru söyledi," diye karşılık verdi. Ardından bir çağırıcı, "Yaralılarınızı konakladığınız yerlere nakledin," diye seslendi. Bunun üzerine yaralıları nakledildi. Sabah olunca Ali, Şamlıların savaştan usandıklarını gördü. Ali insanları harekete geçirerek Şamlıları kendi karargâhlarında basmaya karar verdi. Muâviye der ki: "Bu sırada atımı yelesinden tuttum ve ayağımı üzengiye geçirmiştım ki Amr b. el-İtnâbe'nin beyitlerini hatırladım:

Muâviye ve Amr b. İtnabe

İffetim ve tecrübemle iyi anılmanın kazançlı bir durum olduğunu tercih etmem bana engel oldu.

Kendimi zorluğa mecbur ettim ve ciddiyet sahibi adamın kafasına vurdum.

Her heyecanlandığım ve coştuğumda kendime, sakın ol ki iyi anılasın ve rahat edesin, dedim.

Bunun üzerine yerime döndüm ve dünyanın hayrına nail oldum.

Ali savaşmak istediğinde tekbir ve tehlilde bulunur ve şöyle derdi:

Hangi günlerimde ölümden kaçabilirim. Takdir edildiği gün mü, yoksa ecelin geldiği gün mü?

Abdurrahmân b. Hâlid ve Cârîye b. Kudâme

Abdurrahmân b. Hâlid elinde Muâviye'nin en büyük sancağı olduğu hâlde yürüyüşe geçti ve şöyle diyordu:

Ben Allah'ın kılıcı Hâlid'in oğluyum. Kollara ve ayaklara vururum. Parlayan yıldız gibi bir kılıçla. Amcama yardım ederim. Zira amca baba gibidir.

Cehdimle, hatta cehdin üstünde bir gayretle yardım ederim. Bana yüklenen vazifeler karşısında kayıtsız duracak değilim.

Onu Cârîye b. Kudâme es-Sa'dî karşıladı ve şu mısraları dilendirdi:

Ey Hâlid'in oğlu, mızrağa karşı sebat et. Kızgın aslanın karşısında sebat etmeye çalış.

*Haffân aslanlarından bileği güçlü bir aslan, rükû ve secde edenle- [396]
rin en hayırlısına yardım eden bir aslan.*

Onun üzerimdeki hakkı babanın hakkı gibidir. O harikalar ortaya koyan Ali'dir.

İki adam uzun süre vuruştular. Abdurrahmân uzaklaştı. Cârîye de ayrıldı. Abdurrahmân önüne her çıkanı hareketsiz bırakırdı. Şöyle diyordu:

Savaş büyük yaşta denenirse, derin ve gözlerimi dikkatlice hasmıma diktığımı sanırsın.

Saldırım, hasmım da toz duman içinde öfkeyle dişlerini, deliğin başındaki sağır yılan gibi gösterir.

Bana yüklenen hayır ve şerri taşıyım.

Eşter'in Hamlesi ve Necâşî'nin Şiiri

Ali üzülmüştü. Amr b. el-Âs da Abdurrahmân'dan sonra büyük bir süvari birliğiyle saldırıya geçti ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın kılıcının oğlu! İlerle. Zafer yakındır." İnsanlar Eşter'e, "Bu ilk günlerinden biridir. Muâviye'nin sancağının nereye kadar taşındığını görüyorsun?" dediler. Bunun üzerine Eşter sancağını aldı ve saldırıya geçti. Şöyle diyordu:

Ben göz kirpikleri dönen Eşter'im. Ben Iraklı erkek yılanım.

Ben Rebîa veya Mudarlı değilim. Ben yüzleri ak olan Mezhiçliyim.

Eşter karşı tarafla vuruşarak onları geri çekilmeye mecbur etti ve Amr'ın süvarileri geri döndü.

Necâşî bu konuda şu beyitleri dile getirdi:

İkâb sancağını gördüm. Onu hınçlı ve hain bakışlarla bakan adam taşıyordu.

Toz duman içinde aslan gibi saldırıyordu. Uğursuz adam da süvarileriyle saldırdı.

Biz de onlara karşı Irak'ın koçunu davet ettik. Asker askere karıştı. O sancağı geriye püskürttü ve muharebeyi kazanan Eşter oldu.

[397] *Daha önce de başa gelen bir sıkıntı ve karışık bir durum karşısında da aynı şekilde kazanmıştı.*

Allah onu müdafaa ederse, Irak'ın şansı büyük olacak.

Hayırlı insan Eşter Irak'ı yalnız bırakırsa iyilik de kötülük de gider. Irak tanıdığın gibidir. Tıpkı güzel toprağın bitirdiği beyaz ve güzel mantar gibidir.

Hemmâm b. Kabîsa'nın Şiiri

Anlatıldığına göre Eşter, Muâviye'nin sancağını geriye püskürtünce ve Amr'ın süvarileri de geri çekilince Hemmâm b. Kabîsa, Ali'ye karşı üslubunu sertleştirdi. Ali'ye en çok söven kişiydi. Hevâzin'in sancağını taşıyordu. Mezhiç'in üzerine yürüdü ve şöyle dedi:

Suret gibi ve beyaz tenli olan kadın bilir ki savaşa davet edildiğim zaman

Kıymetli aslan gibi saldırırım. Ey Irak ehli hep aklımdasınız. Size karşı yükseslere ulaşmak için malımı ve varlığımı feda ederim.

Ya da ölümü tadarım. Osman'a yardım etmekte tutumum bu. Zorluklara da aldırmam.

Adî b. Hâtîm'in Hamlesi

Adî b. Hâtîm sancaktarına: Bana yaklaş, dedi ve sancağı alıp saldırıya geçti ve şöyle dedi:

[398] *Ey yüksek ses sahibi, savaşta karşılıklı mücadeleyi arzu edersen, Yaklaş da hâlimi gör. Ruhum ve malım Ali'ye feda olsun.*

Ailem ve ıyalım da feda olsun.

Adî onu vurdu ve sancağına el koydu. İbn Hittân bu duruma sevindi ve şöyle dedi:

Ey Hemmâm yıllar boyu bir silahşoru unutmayacaksın. Senin getirdiklerini baş parmaklarıyla yakaladı.

Bir gün bir silahşor toz duman arasından karşına çıktı. O hüzünlü ve sıkıntılıydı.

Onun sesini duyduğun zaman üstünlüğü ona verdin. Ona, ey Adî b. Hâtîm alacağını al, diyordun.

Bu sebeple sancağın senden alındı ve tereddüt içinde kaldın. Sövenin sövmesinden ne kadar vahim bir hâldir bu durum.

Sıffîn'in Şiirlerinden

Ardından Huzeyme b. Sâbit saldırdı ve şöyle dedi:

İki gün geçti ve üçüncüsü geldi. Bugünde yorgunluktan soluyan soluyana.

Araştıran bugünde araştırır, ikamet eden de ne kadar burada yaşamak ister.

İnsanlar ya mirasçıya da miras bırakandır. Ali'ye kim isyan ederse ahdi bozmuştur.

Adam öldürülünce Hâlid b. Hâlid el-Ensârî meydana çıktı ve şöyle dedi:

İşte Ali. Önünde emanet vardır. Peygamberimizin sancağı önündedir.

Onu ileriye taşımaktadır. Korkumuz yoktur. Çünkü onun korkusu ve isyanı yoktur.

Onun yemeği ve katığı ondandır.

Hâlid bir saat vuruştuktan sonra döndü. Ardından Cündüb b. Züheyr ileriye atıldı ve şöyle diyordu:

İşte Ali, Hak onunladır. Ey Rabbim onu koru, onu helak etme

O Senden korkuyor, onu yücelt. Biz ona muhalefet edenlere karşı ona yardım ettik.

Seçilmiş Peygamber'in damadıdır ve ona itaat etmiştir. Ona ilk biat eden ve uyan kimsedir.

Eşter de ileriye atılarak kılıcıyla vuruyor ve şöyle diyordu: [399]

Onlara vuruyorum ancak hain bakışlı ve sandığı büyük Muâviye'yi göremiyorum.

Kızgın ateş onu içine aldı. Orada komşuları havlayan köpeklerdir. Sıradan insanları saptırdı. Hidayete nail olmasın.

Nasr dedi: Anlattıklarına göre Amr b. el-Âs şerri görünce karşıladı. Muâviye ona, "Babanın oğullarını getir de onlarla savaş. Zira hayır varsa onlarda vardır," dedi. Bunun üzerine Yemenlilere gitti ve onlara, "Bugün ortada siz varsınız. Gelecekte de siz söz sahibi olacaksınız. Yarın için bugün önemli bir gündür. Bu topluluğa karşı benimle hamle yapın," dedi. Onlar, "Evet," dediler. Bunun üzerine Amr saldırdı ve şöyle dedi:

Ne güzel bir Yemenli topluluk. Ciddiyetle savaşın ki Osman'ın dostları olasınız.

Ali, Osman'ı öldürdü diye bana bir haber geldi, beni çok üzdü.

O açık seçik olarak Allah'ın halifesiydi. İhtiyarımızı olduğu gibi bize geri verin.

Amr'a şöyle karşılık verildi:

Mezhic ve Hemdan'ın büyükleri Na'sel'i olduğu gibi geri döndürmekten imtina eder.

Tekrar ve yeniden Allah'ın yarattığı gibi geri vermek de ne?

Amr b. el-Hamık'ın Hamlesi

Amr b. el-Hamık: "Beni adamlar baş başa bırakın. Zira topluluk benim kavmimdir," dedi. İbn Büdeyl: "Bırak iki taraf karşı karşıya gelsin," dediyse de Amr b. el-Hamık razı olmadı ve saldırarak şöyle dedi:

[400] *Kaybolan Yemenli askerlere yazıklar olsun. Koyunlar gibi toplandılar.*

Uykuya yenik düşen çobanına meylediyor. Amr onları zillate düşürdü.

Keşke avucum baş parmağımı kaybetseydi de siz de Umman'da nehrin mecrasında olsaydınız.

Ve sizi helak eden beni ağılattı.

Havşeb Zî Züleym'in Öldürülmesi

Ardından Amr b. el-Hamık hasmının göğsüne indirdiği bir darbeyle onu öldürdü. Peşinden süvariler geri çekildi ve Şamlılar yerlerini terk ettiler. Yemenlilerin büyüğü olan Havşeb Zî Züleym kendi grubuyla savaş meydanına geldi. Sancaktarı şöyle diyordu:

Biz Yemenliyiz ve Havşeb bizdendir. Ey Zî Züleym bizden nasıl kaçılacak.

Demir kalkanlar, kabzası sağlam mızraklar, mızrak gibi ince yapılı atlar bizimdir.

Irak'ın ipi gevşektir. Ali onlar için sevilen biridir. Ama hepsinin de Osman'ın öldürülmesinde günahı vardır.

Süleymân b. Surad el-Huzâî ona saldırdı ve şöyle dedi:

Senin için öyle asık suratlı ve zor bir gün vardır ki hiçbir yıldızı örtmeyen bir gün.

Ey tereddüt içinde olan semt biz Zî Züleym ve Havşeb'den korkmayız.

Zira bizde tecrübeli bir kahraman vardır. O da öfkeli aslan gibi [401] olan İbn Büdeyl'dir.

Ali bizde sevilen bir şahsiyettir. Ana ve babamızı bile ona feda ederiz.

Süleymân ona bir darbe indirdi ve öldürdü. İnsanlar meydana dönüp durdular. Havşeb ve İbn Büdeyl öldürüldüler. İki taraf birbirlerine karşı sebat ettiler. Şamlılar Hâşim'in öldürülmesine sevindiler.

Ali'nin taraftarlarından Cerîş e-Sekûnî şu beyitleri dile getirdi:

Ey Muâviye, ölümden ancak bir yudumluk korkuyla kurtuldun. Korkudan güneşi yıldız sanırdın.

Kurtulmak için kırbaçla gemi ısırarak uzun gövdeli ve ince yapılı atın karnını kanattın.

Onun hakkını inkâr etme. Bil ki onun gibisi yanındakiyle koşuda yarışır, geride kalmaz.

Büdeyl'in iki oğlu ile Hâşim'i öldürmekle övünürseniz, Zülkelâ' ile Havşeb'i biz öldürdük.

Öldürdüklerinizin ikisi de hidayet üzereydiler. Öyleyse sözü kesin ki acıyı unutalım.

Durumun ciddiyetini anladığımız zaman çocuğu ihtiyarlatan bir durum olduğunu gördük.

Bu durum karşısında kılıçlarımızla onlara karşı sebat ettik. Sabırın zıddı ise sıkıntı ve acı olurdu.

O çatışmada zillet içinde boyun eğmedik. İpimizde de zafiyet yoktu.

Mızrakları kırdık. Mızraklar gidince de sabır ve sebat ettik ve sağ- [402] lam kılıçları bileedik.

İki tarafta da yüzünü döneni görmedik ve ölüm korkusundan sırtını dönene rastlamadık.

Gördüklerimiz ancak kelleydi, baş, kesilen bacak ve kana boyanmış kollardı.

Ali'nin Rebîa Saflarına Girmesi

Iraklıların durumu karıştı. Hatta sancaktarlar yerlerini terk ettiler. Günün sonunda Şamlılar ilerledi. İnsanlar Ali'nin etrafından dağıldılar. Adı b. Hâtim, Ali'den ayrıldığı yere geleerek onu aramaya koyuldu. Onu bulamayınca aramaya devam etti. Nihayetinde onu Rebîa karargâhında buldu. Ona, "Ey

Müminlerin Emîri! Önemli olan sağ olmandır. Seni ararken hep cesetler üzerinden geçtim. Bu savaş bize ve onlara bir dayanak bırakmadı. Allah sana zaferi nasip edinceye kadar savaş. Henüz insanlarda güç vardır." Eş'as da korku ve endişeyle soluyarak geldi. Ali'yi görünce tehlil ve tekbir getirdi ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Onların süvarilerine karşı süvarilerimiz, piyadelerine karşı piyadelerimiz vardır. Şu saatte kadar da bizim onlara nispi bir üstünlüğümüz vardır. Daha önceki karargâhına dön. Zira insanlar seni senden ayrıldıkları yerde zannediyorlar." Saîd b. Kays el-Hemdânî de Ali'ye (as.), "Biz savaşmaya devam ediyoruz. Hatta üstünlüğümüz vardır. Yardım etmemizi istediğin kimseler varsa yardım edebiliriz," diye haber gönderdi.

Ali'nin Rebîa'yı Övmesi

Ali, Rebîa'ya dönerek şöyle dedi: "Siz benim zırhım ve mızrağımınız." Ravi der ki: Rebîa bugüne kadar bu sözle iftihar etmektedir. Adî b. Hâtim de dedi ki: "Ey Müminlerin Emîri! Bu [403] hengamede ünsiyet bulduğun ve aralarında bulunduğun insanların üzerimizde büyük hakları vardır. Vallahi onlar ölüm karşısında sabır ve sebat ehli, savaşta da kuvvet sahibidirler."

Ali'nin Şehbâ' Adlı Atına Binmesi ve Hutbesi

Ali (as.) Resulullah'tan (sav.) kalma ve Mürteciz diye adlandırılan atına binerek savaş saflarının önünden geçti. Sonra, "Bana katırı getirin, katırı," diye söyledi. Resulullah'a (sav.) ait Şehbâ' adlı katırdır. Ona bindi ve Resulullah'ın siyah kefiyesini giydi ve şöyle seslendi: "Ey insanlar! Kim nefsinin Allah için feda ederse kazanır. Bugün geleceği olan önemli bir gündür. Siz acıya uğradığınız gibi düşmanınız da acıya uğradı."²⁷

Bunun üzerine on bin ile on iki bin muharip kılıçlarını omuzlarına alarak meydana çıktı. Ali Resulullah'ın (sav.) katırına binmiş olarak önlerine geçti ve ilerlemeye başladı. Şöyle diyordu:

27 Bu sözü ilham eden ayet şöyledir: "Eğer bir acıya uğradıysanız o kavimde benzer bir acıya uğramıştır. O günleri biz insanlar arasında döndürüp dururuz" (Âl-i İmrân, 3/140).

Karıncalar misali ve düzenli bir şekilde yürüyün; yemeyin, savaşın ve akşama kadar devam edin.

Ya öcünüzü alacaksınız ya da öleceksiniz. Bunu yapmazsanız bana isyan edersiniz.

Bana gel dediniz ben de geldim. Sizin ve benim istediğim değil, Öldüren ve diriltten Allah'ın dediği olur.

Arkasından Adî b. Hâtim sancağıyla ilerledi ve şöyle diyor-du:

Ammâr'dan, Hâşim ve destanların silahşoru İbn Büdeyl'den sonra, Hayatta kalmayı hayal edelim mi? Dün de parmaklarımızı ısır-mışken,

Bugün pişman olan hiç kimsenin dişini çekmeyiz. Hiçbir insan öle-ceği günden kurtulamaz.

Ardından Eşter ileriye atıldı ve şöyle dedi:

[404]

Bir savaş ki adi sebepler yüzünden ateşi yakılıyor. Bu savaşta si-lahlarla mücehhez kahramanlar bile helak oluyor.

Hemdan ve Mezhic bu savaşta sana yeter. Savaşın ateşini yaktıkla-rı zaman muhkem şekilde savaşırılar.

Allah yolunda ilerleyin, ondan sapmayın. Müstakim bir din ve açık bir yol.

Muharipler hep birlikte saldırıya geçtiler. Şamlıların bütün safları dağıldı. Saldırıda Iraklılar önlerine çıkanı hareketsiz hâle getirdiler. Muâviye'nin karargâhına kadar ilerlediler. Ali kılıcıyla vuruyor ve şöyle diyordu:

Onlara vuruyorum ancak göz ucuyla bakan ve garip işler çeviren Muâviye'yi göremiyorum.

Haviye onu ateşe yuvarlamıştır.

Ali Zafere Yakın

Muâviye, Kaçmak İçin Atının Getirilmesini İstedi

Muâviye kaçmak için atının getirilmesini istedi. Ancak aya-ğın üzüngiye geçirince Amr b. el-İtnâbe'nin şiirini hatırladı. Şair şöyle diyor:

İffetim ve tecrübemle iyi anılmanın kazançlı bir durum olduğunu tercih etmem bana engel oldu.

Kendimi zorluğa mecbur ettim ve ciddiyet sahibi adamın kafasına vurdum.

Her heyecanlandığım ve coştuğumda kendime, sakin ol ki iyi anılasın ve rahat edesin, dedim.

Yararlı bazı değerleri müdafaa etmek ve ırzı korumak için

Tuzun rengi gibi parlak kılıçla çirkinden hoşlanmayan nefsi müdafaa etmek için.

Muâviye ve Amr

Muâviye, Amr b. el-Âs'a, "Ey İbnü'l-Âs! Bugün sabır ve sebat göstermek, yarın için bir iftihar vesilesidir," dedi. Amr, [405] şöyle karşılık verdi: "Doğru söyledin. Bizim durumumuz İbn Ebî Eflah'ın²⁸ dediği gibidir:

Benim kusurum nedir ki, ok atan biriyim. Yayda da sağlam ve metin oklar vardır.

Ok yayın demirinden sapmakta. Ölüm hak, hayat ise fânidir elbet.

Muâviye'nin Akkîlerle Eş'arîlere İmdat Çağrısı

Muâviye ayağını atın üzengisinden çekti ve atın sırtından inerek Akkîlerle Eş'arîlere imdat çağrısı yaptı. Bunun üzerine onu aralarına aldılar ve korumak için savaştılar. İki taraf da birbirlerine saldırmaktan gına getirdiler ve birbirlerinden uzak durdular.

Şair Şenî bu konuda şu beyitleri dile getirdi:

Müminlerin Emîri bize geldi. Onun gelişi bizim için diğer insanlara karşı bir üstünlük vesilesi oldu.

Hem de ayağımızın kaydığı ve inatçı bir savaşın neredeyse bütün kahramanlarımızı yok ettiği sırada

Savaş bizden ve onlardan, ateşin kuru odunu yediği gibi, nice silahşorları yedi.

O gün Ali için bir kalkan olduk. Ve âdeta onun için ayakkabı olduk.

O kavmimizi öyle methetti ki, insanlar böylesini göremedi. Biz de ona layık idik.

Adî b. Hâtîm de bizim hakkımızda onu teşvik eden söz ve fiili tasdik eden güzel şeyler söyledi.

Şam ehli, Hâşim'i, Ammâr'ı öldürmekle bizi dostlarımızdan ayırdılarsa,

[406] *Orduların iki kahramanı ve Huzâa'nın kılığını onunla savdığımız yağmuru gibi olan Büdeyl'in iki oğlunu bizden ayırdılarsa da.*

Ubeydullah b. Ömer, Havşeb ve Zülkelâ' gibi önde gelenleri de meydanda öldürdüler.

Muâviye, Asbağ ve Ahnef'in Sözleri

Iraklılar Şamlılara şiddetli bir saldırıda bulunduklarında Muâviye: "Bugün bir imtihan günüdür. Siz şiddetli bir saldırıya maruz kaldığınız gibi onlar da şiddetli bir saldırıya maruz kaldılar. Bugün sabır ve sebat edin ki sorumluluktan kurtulasınız," dedi. Ali de taraftarlarını teşvik etti. Bunun üzerine Asbağ b. Nübâte et-Temîmî ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Perşembe günü muhafızların başına beni getirdin ve insanlar içinde güvenine beni mazhar kıldın. Bugün de beni sabır ve sebat içinde göreceksin ve sana yardımdan asla kaçınmayacağım. Şam ehline gelince, onlara verdiğimiz zayıat âdeta onları yıktı. Bizim ise hâlâ gücümüz var. Bize emrini ver ve ileriye atılmama izin ver." Ali ona, "Allah'ın adıyla ilerle," dedi. Ardından Ahnef b. Kays es-Sa'dî geldi ve şöyle dedi: "Ey Irak ehli! Vallahi bugünden daha uygun bir gün bulamazsınız. Karşı taraf sizdeki hayâ perdesini kaldırdı. Onlar din için savaşmıyorlar. Onların sabretmesi utançtandır. O hâlde ilerleyin." Onlar, "Ey Müminlerin Emîri! Bugün ilerlersek dün de ilerledik. Ey Müminlerin Emîri! Ne dersin?" dediler. Ali: "İlerleme durumunda ilerleyecek ve çekilme durumunda ise çekileceksiniz," dedi.

Amr'ın Hamlesi

Iraklılar saldırınca Şamlılar onları karşıladılar. İki taraf kıyasıya çatıştı. Amr b. el-Âs bayrak elinde olduğu hâlde saldırıya ve şöyle dedi:

Silahımı bana bağlayın ki belirmesin. Talha ve Zübeyr'den sonra birleşin.

Bir gün Hemdan'ın bir gün de Sadif'in.²⁹ Temîm'de sapmayan bir hamaset vardır.

Gitmesi için kılıçla ona vururum. İhtiyar ve öfkeli deve gibi yürü- [407] düğüm zaman.

29 Sadif; Amr b. Mâlik b. Eşres b. Ufeyr b. Adî b. el-Hâris b. Mürre b. Eded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Zeyd Ureyb b. Zeyd b. Kehlân'ın lakabıdır. *Nihâyetü'l-Erba*, II. 303-304.

*Himyer için de benzeri vardır. Ya da çizgiden ayrılacak. Rebîalılâ-
rın da fırtınalı bir günleri vardır.*

Ali önüne çıktı ve şöyle diyordu:

Eğri boynuzlu ve ince bel ve parmaklı olan bilmektedir.

*Kılıçla vurmakta mahirim. Hem askerimi korurum hem de karşı
tarafın öncü grubunu vururum.*

Kör değil keskin kılıçla.

Ardından Ali ona bir kılıç darbesi indirdi ve yere düşür-
dü. Amr ayağıyla korunmaya çalışırken avreti görüldü. Bu-
nun üzerine Ali yüzünü çevirdi. Amr bulunduğu yerden alın-
dı. İnsanlar, "Ey Müminlerin Emîri! Adam kurtuldu," dediler.
Ali: "Kim olduğunu bilir misiniz?" diye sordu. Onlar, "Hayır,"
dediler. Ali: "Amr b. el-Âs'tır, avretiyle benden korundu," diye
karşılık verdi.

Muâviye'nin Konu Hakkında Amr ile Konuşması

Amr, Muâviye'nin yanına dönünce Muâviye ona, "Ey Amr!
Ne yaptın?" diye sordu. Amr ona, "Ali ile karşılaştık ve beni
düşürdü," diye cevap verdi. Muâviye: "Allah'a hamd et ve avre-
tinin vesile olduğunu unutma. Vallahi onu tanısaydın karşısı-
na çıkmazdın," dedi ve şu mısraları söyledi:

*Allah'ım Amr'ın hatalarından sana sığınırım. Ali'ye karşı mübare-
zeden kaçındığım için beni eleştiriyor.*

Ebû Hasan Ali ile karşılaştı. Ancak rezil olup döndü.

*Avret yerini göstermeseydi, öyle bir aslanla karşılaşacaktı ki her
rakibi zillete mahkûm ederdi.*

*İki avucu vardır ki sanki bunların içinde ölümün fermanı vardır ve
kartal gibi yakalayır.*

[408] *Ölüm Amr'ı es geçtiyse Hicaz ehli bunun şarkısını söyleyeceklerdir.*

Amr bu sözlere öfkeleni ve şöyle dedi: "Bu mesele hak-
kında Ali'yi ne kadar yüceltiyorsun. O amcasının oğluyla kar-
şılaşan ve onu yere düşüren adamdır. Bunun için gök kan mı
yağdıracak?!" Muâviye: "Ancak sonuç itibarıyla senin için bir
zillettir," dedi.

Ravi dedi: Cündüb b. Züheyr kendisinin ve kavminin sanca-
ğıyla ileriye atıldı ve şöyle dedi: "Vallahi onu kana boyamadan

vazgeçmeyeceğim," dedi. Defalarca onu kana boyadıktan sonra Şam ehlinin bir adam karşısına çıktı. Onu yaraladı. Cündüb adamın üzerine yürüdü ve onu bir kılıç darbesiyle öldürdü.

Muâviye'nin Barış Çabası

Muâviye'nin, Kardeşi Utbe'yi Eş'as b. Kays'a Göndermesi

Daha sonra Muâviye, kardeşi Utbe b. Ebî Süfyân'ı Eş'as b. Kays'a gönderdi. Ona, "Eş'as b. Kays ile görüş. Çünkü o razı olursa herkes razı olur," dedi. Utbe ağzı laf yapan bir kişiydi. Utbe çıktı ve Eş'as'ı çağırdı. İnsanlar, "Ey Ebû Muhammed! Bir adam seni çağırıyor," dediler. Eş'as: "Ona kim olduğunu sorun," dedi. Adam, "Ben Utbe b. Ebî Süfyân'ım," dedi. Eş'as: "Varlıklı bir genç. Onunla görüşmek lazım," dedi. Eş'as yanına çıktı ve "Ne talebin var?" diye sordu. Utbe: "Ey adam! Muâviye, Ali'den başkasıyla görüşecek olsa seninle görüşür. Sen Irak ehlinin başı ve Yemen ehlinin büyüğüsün. Osman'ın seninle hısımlık ve amillik görevi gibi ilişkileri oldu. Sen arkadaşların gibi değilsin. Zira Eşter, Osman'ı öldürdü. Adî ise insanları ona karşı kışkırttı. Saîd ise diyetinde Ali'yi taklit etmiştir. Şüreyh ve Zahr b. Kays hevalarından başka bir şey bilmezler. Sen Irak ehlini bir alicenaplık olarak savundun. Şam ehliyle savaşman ise bir hamiyet meselesidir. Biz de sen de birbirimize karşı gayemize ulaştık. Biz sana Ali'yi bırak ve Muâviye'ye yardım [409] et demiyoruz. Biz senin geride kalan insanların hayatının korunması için yardımcı olmanı istiyoruz. Zira bunda senin ve bizim yararımız vardır."

Eş'as'ın Cevabı

Ardından Eş'as konuştu ve şöyle dedi: "Ey Utbe! Senin 'Muâviye ancak Ali'yle görüşür,' sözüne gelince, vallahi benimle görüşürse o benim gözümde büyümaz, ben de onun gözünde küçülmem. Ali ile arasında bir görüşme tertip etmemi isterse onu yaparım. Benim Irak ehlinin başı ve Yemen ehlinin lideri olduğuma dair sözlerine gelince, peşinden gidilen ve kendisine itaat edilen kişi Ali b. Ebî Tâlib'dir. Osman ile hısımlık bağımıza gelince, damatlığı benim onurumu artırmadığı

gibi onun ilmi de benim izzetimi artırmamıştır. Adamlarımın kusurlarını ifade etmene gelince bu sözlerin seni bana yaklaştırmadığı gibi onları da benden uzaklaştırmaz. Irak ehlini savunmama gelince bir evde konaklayan onu himaye eder. Geride kalan insanlara gelince, siz onlara bizden daha çok muhtaç değilsiniz. İnşallah bu konuda bir düşüncemiz olacaktır.”

Muâviye, Eş'as'ın sözlerinden haberdar olunca Utbe'ye, “Bir daha onunla görüşme, zira adam barışa meylettiyse de, kendi gözünde büyüktür,” dedi. Utbe'nin sözleriyle Eş'as'ın cevabının haberi Irak ehli arasında yayıldı.

Bunun üzerine Necâşî, Eş'as'ı şu beyitlerle övdü:

Ey Kays, Hâris ve Yezîd'in oğlu, vallahi Irak ehlinin başı sensin.

Vallahi sen doktorun iyileştiremeyeceği zehir akıtan bir yılan gibisin.

Sen güneşsin, diğer erkeklerse yıldız. Güneş doğunca yıldızların ışığı görülmez.

Irak'ı esmer ve parlayan beyaz silah ve zırhlarla korudun.

Şam üzerine gitmeye davet ettiğin zaman uzun hurma ağaçlarını andıran ince belli atlarla icabet ettik.

[410] *Şam diyarında savaş ateşini keskin beyaz kılıçlar ve ince mızraklarla tutuşturdu.*

Meydanda kollar, eller ve gövdeden ayrılmış başlardan başka bir şey görmüyoruz.

Her savaş bitti dediğim zaman, onlara ölüm şerbeti dolu bir kâse içirdin.

Sen görevini hakkıyla yaptın. Genç ve yapılı develer o yolda seyretnmektedir.

İnsanlar üzerinde büyük hakkın kaldı. Mülk sahibinin hakkı çıkılması zor olan bir merdiven gibidir.

Sevgiyle yaklaşanlar için tatlı bir insansın. Ancak husumetle yaklaşanlar için tadın acıdır.

Ölüm giysisini giydirmeye yeltenen olursa babasının ve dedesinin tacını giyendir.

Hind'in oğlu ne kötü düşündü. Zor zamanlarda senin gibisi var mı?

Muâviye ve Amr

Ravi dedi: Muâviye, Eş'as'tan ümidini kesince Amr b. el-Âs'a dedi ki: Ali'den sonra insanların başı Abdullah b. Ab-

bâs'tır. Sana bir mektup versem de ona hitap edecek incelikte düzenleyip göndersen. Zira o bir söz söylese Ali onun dışına çıkmaz. Savaş bizi yiyip bitirdi. Şam ehli helak olmadan Irak'a ulaşmamızı mümkün görmüyorum. Amr ona, "İbn Abbâs kandırılmaz. Ona tamah edersen Ali'ye tamah etmiş olursun," dedi. Muâviye: "O bana ait, sen ona yaz," dedi.

Amr'ın İbn Abbâs'a Mektubu

Amr şöyle yazdı: "Biz ve sizin içinde bulunduğumuz hâl, belanın yol açtığı ve selametin sevk ettiği ilk olay değildir. [411] Ali'den sonra bu topluluğun başı sensin. Geçmiş bir yana bırak kalana bak. Vallahi bu savaş bize ve size hayat bırakmadığı gibi dayanma gücü de bırakmadı. Bilesiniz ki Irak helak olmadan Şam ele geçirilemez. Sizin kadar olan bizlerin helak olması size ne yarar sağlayacak. Bizim kadar sizlerin de helak olması bize ne yarar sağlayacaktır. Keşke savaş batsa değil keşke savaş olmasaydı dememiz daha uygundur. Sizde olduğ gibi bizde de savaştan nefret edenler vardır. Bu olay itaat edilen bir emir ya da itaat eden bir memur ya da güvenilir bir müşavirin sorumluluğundadır. Bunların içinde sen varsın. Eşter gibi kaba tabiatlı ve katı kalpli bir kimse ise şuraya davet edilecek ve meşveret ehli arasına katılacak biri değildir."

Mektuba aşağıdaki şiiri de ekledi:

Bela uzadı ve Allah'tan sonra İbn Abbâs'tan başkasında teselli ümidi yoktur.

Onun konumuna razı olanın deyişi gibi ona deyin ki, sen şansını unutma zira unutan zarar eder.

Ey hacılara su vërme hizmetini üstlenenlerin oğlu insanlar içinde bu ne büyük meziyettir.

Tıpkı ormandaki aslanlar gibi herkesin mücadele edeceği bir denge vardır.

Asalette aralarında bir mukayese yapılırsa baş başa basit olan da [412] basit olana denktir.

Ne olur, kurban olayım, beli bükecek ve onu iyileştirecek veya teselli verecek kimse bulunmayan musibet gelip çatmadan bir çare düşün.

Irak ve Şam ehli katı kalpli ve kapıyı kapatan kimseler yüzünden hayatın tadına varamayacaklar.

*Büsr ve Büsr'ün adamları ve Irak'ın illeti olan insanlar vesvese ehli-
lidirler.*

*Hepsi de hayırdan uzak kimseler olup böyle olan insanların ne
kıymeti vardır?*

*Ben Şam'ın sizinle barış yapmasının sizin için hayırlı olduğunu
düşünüyorum. Allah da bilir ki barışta bir kötülük yoktur.*

*Barışta takva vardır ve cahilin dışında herkesin bildiği güzellikler
vardır. Ahmaklarla akıllılar bir olur mu?*

İbn Abbâs'ın Amr'ın Mektubunu Ali'ye Arz Etmesi

Amr şiirini tamamladıktan sonra onu Muâviye'ye gösterdi. Muâviye ona, "Şiirin mektubun kadar incelikli olmamış," dedi. İbn Abbâs mektubu okuduktan sonra onu Ali'ye arz etti ve şiirini ona okuttu. Ali, güldü ve "Allah, İbnü'l-Âs'ın canını alsın. Sana ne kadar meftundur? Ona cevap ver, ancak şiir kısmını Fadl b. Abbâs yazsın. Zira o şairdir," dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs, Amr'a şöyle yazdı:

İbn Abbâs'ın Cevabı

"Arapların içinde senin kadar hayâsı az kimse bilmiyorum. [413] Muâviye seni heva ve hevese sevk etmiştir. Dinini ona az bir değer karşılığında sattın. Mülke olan tamahın yüzünden insanları bir karanlığa sürükledin. Bir şey görmeyince de günah sahipleri gibi dünyayı gözünde büyüttün, ancak takva sahiplerinin nezahetiyle görüntü verdin. Allah'ın rızasını murat ediyorsan Mısır'ı bırak ve evine dön. Bu savaşta Ali, Muâviye'nin konumunda değildir. Ali haklı olarak bu savaşa başladı ve mazerete binaen onu sürdürdü. Muâviye ise isyanla bu savaşa başladı ve haddi aşarak devam ettirdi. Irak ehli de bu savaşta Şam ehli gibi değildir. Irak ehli kendilerinden daha hayırlı olan Ali'ye biat ettiler. Şam ehli ise kendisinden daha hayırlı oldukları Muâviye'ye biat ettiler. Benle sen de bu savaşta aynı konumda değiliz. Ben Allah'ın rızasını diledim, sen ise Mısır'ı istedin. Seni benden uzaklaştıran şeyi bilirim, ancak seni Muâviye'ye yaklaştıran şeyi bilmiyorum. Muradın şer ise o konuda seninle yarışamayız. Muradın hayır ise o konuda bizimle yarışamazsın. [Selam ile.]"

Fadl b. Abbâs'ın Cevabı

İbn Abbâs daha sonra kardeşi Fadl b. Abbâs'ı davet etti ve ona: "Ey annemin oğlu, Amr'a cevap ver," dedi. Bunun üzerine Fadl şöyle dedi:

Ey Amr, vesvese ve hile olarak bu kadar yeter. Çek git, cehalet illetinin bir tesellisi yoktur.

Ancak sadra şifa olarak göğüslerinize peş peşe indirilecek darbeler insanın mürüvvetini tatmin edecektir.

Sizin topluluğunuzu şifaya kavuşturacak ve Ali ile İbn Abbâs'a itaate sevk edecek ilaç budur.

Ali'ye gelince Allah onu bir şeref ve üstünlük payesiyle insanlar içinde üstün kılmıştır.

Savaşı durdurmak isterseniz, onu durdururuz. Diriltirseniz de ondan caymayız.

Sizden ve bizden savaşın fırtınasında geri getiremeyeceğimiz insanlar gitti. Hepimiz de bu akıbete maruzuz.

Irak'ın ölüleri Şam'ın ölüleri mukabilinde öldüler. Bunlar karşılıklıdır ve hakka beis yoktur.

Allah Mısır'ın cezasını versin. Şer getirdi. Senin ondan payın ise [414] kâseden alacağı bir yudumluk bir şeydir.

Ey Amr onun külfetlerinden azadesin. Rakkaseler için ceza günü günah giysileri üzerinde olacaktır.

Muâviye'nin İbn Abbâs'a Mektubu

İbn Abbâs mektup ve şiiri Ali'ye arz etti. Ali dedi ki: "Akıllı ise bu mektuptan sonra sana cevap vermeyecek. Muhtemelen sana cevap verirse sen de cevap verirsin." Mektup Amr'ın eline ulaşınca onu Muâviye'ye götürdü ve şöyle dedi: "Sen beni bu işe memur ettin. Beni ve seni Abdülmuttalib oğullarından müstağni kılan şey neydi?" Muâviye dedi ki: "İbn Abbâs'ın kalbiyle Ali'nin kalbi aynıdır. İkisi de Abdülmuttalib'in oğullarıdır. Haşin idiyse de yumuşamış, büyüklendiyse veya büyütülüyse de bir yaklaşım göstermiş ve barışa meyletmiştir." Muâviye, İbn Abbâs ile mektuplaşıyor, İbn Abbâs da ona yumuşak sözlerle cevap veriyordu. Ancak bu, savaş şiddetlenmeden önceydi. Şam ehli öldürülünce Muâviye: "İbn Abbâs Kureyşli bir adamdır. Ben ona, Benî Hâşim'in bize olan düşmanlığı hakkında yazıp onu bu savaşın sonuçlarından korkutayım."

Belki bizimle savaşmaktan vazgeçer," dedi ve şöyle yazdı: "Ey Hâşim oğulları topluluğu! Osmân b. Affân'ın taraftarlarına kötülük yapmakta üstünüze yoktur. Hatta Talha ve Zübeyr onun kanını talep ettikleri ve başına gelenleri önemsedikleri için onları öldürdünüz. Ümeyye oğullarının saltanatı sebebiyle bu husumeti yapıyorsanız, daha önce Adî ve Teym oğulları bu makamda bulundular. Ancak, onlarla rekabete girmediniz ve onlara itaat ettiniz. Şimdi de gördüğümüz manzara ortaya çıktı. Bu savaş iki taraftan da yediğini yedi. İki taraf da eşittir. Bize karşı sizi hırslandıran şey, size karşı bizi de hırslandırdı. Bize karşı sizi yese düşüren şey, size karşı bizi de yese düşürmüştür. Biz vuku bulandan başka bir şey ümit ediyorduk. Vaki olandan daha azından bile korkuyorduk. Bugün bize karşı dünden daha güçlü olmadığınız gibi yarın da bundan daha güçlü olmayacaksınız. Biz Şam'ın mülküyle kanaat getirdik. Siz de Irak'ın mülküyle kanaat getirin. Kureys'ten geri kalan insanlarını koruyun. Size önde gelen insanlardan altı kişi kaldı. İki Şam'da, ikisi Irak'ta ve ikisi Hicaz'dadır. Şam'da ben ve [415] Amr, Irak'ta sen ve Ali, Hicaz'da da Sa'd ve İbn Ömer kaldılar. Bu altı kişiden ikisi sana hasımdır. İki kişi senden yanadır. Bugün de bulunduğun topluluğun başısın. Osman'dan sonra insanlar sana biat etseydi, bizim için sana biat etmek Ali'ye biat etmekten daha kolaydı." Mektupta daha birçok şey yazılıydı.

İbn Abbâs'ın Cevabı

Mektup İbn Abbâs'a ulaşınca onu kızdırdı ve şöyle dedi: "Hind'in oğlu daha ne zamana kadar aklımı çelmek isteyecek, ben de daha ne kadar meramımı içimde tutacağım." Sonra ona şöyle yazdı: «Mektubun bana ulaştı. Onu okudum. Mektupta İbn Affân'a yardım edenlere kötülük etmekte hızlı olduğumuz ve Ümeyye oğullarının hâkimiyetine husumet duyduğumuz şeklinde ifade ettiğin hususlara gelince, yemin ederim ki Osman'ın başına gelenle muradına erdin. O senden yardım istedi ama sen ona yardım etmedin ve ulaşmak istediğin noktaya ulaştın. Bu konuda seninle aramda amcan oğlu

ve Osman'ın kardeşi Velid b. Ukbe³⁰ vardır. Talha ve Zübeyr ise Ali'ye karşı komplo kurdular onu alabildiğine sıkıştırdılar ve biati bozarak karşı geldiler ve iktidara talip oldular. Onlara karşı, biatlerini bozdukları için sana karşı da isyan ettiğin için savaştık. Senin Kureyş'ten sadece altı kişi kaldı şeklindeki ifadene gelince, Kureyş'in ne kadar çok ve güzel insanları vardır. Kureyş'in seçkin insanların önemli bir kısmı sana karşı savaştı. Bizi terk edenler seni de terk etmişlerdir.

Adî ve Teym hakkında mugalata yaparak bizi yanıltmaya yönelik sözlerine gelince, Ebû Bekir ve Ömer, Osman'dan hayırlıydı. Osman da senden hayırlıdır. Sana geçmişi unutturacağımız ve akıbetinden korkulacak bir gün kaldı. "İnsanlar bana biat etseydi işler yoluna girerdi," şeklindeki sözüne gelince, insanlar benden hayırlı olan Ali'ye biat etti, ancak onun için işler yoluna girmedi. Hilafet ancak istişareyle olur. Ey Muâviye! Senin hilafetle ne alakan var? Sen "talîk" oğlu "talîk" [416] bir kimsesin. [Hilafet ilk Muhacirlerin hakkı olup "tulaka"nın onda hakları yoktur. Selam ile.]»

Muâviye'nin İbn Abbâs ile İlişkisini Dondurması

Mektup Muâviye'ye ulaşınca, "Bunları kendime ben yaptım. Vallahi bir seneye kadar ona yazmayacağım," dedi ve şu beyitleri dile getirdi:

İbn Abbâs'a bir teklifte bulundum. Nitekim ona eskiden beri mektup yazardım.

Ancak beni hayal kırıklığına uğrattı. Oysa olaylar vahimdir. Benim hakkımda söyledikleri doğru değildir.

Yazdıkları arasında kendine atfettiği şeyleri hak etmiyor ve abarttıklarından dolayı öfkelenmeyeceğim.

İbn Abbâs'a, tefrika yaptığıının farkında mısın?" diye söyle. Benim etrafımda kim var diye söylemesi ve gıybetimi yapmasıyla.

İbn Abbâs'a, benim hilmimi bilmemekle korkutmaya kalktığını söyle. Ben bunu bilmiyorum değilim.

İstediğin kadar parla ve istediğin kadar gürle. Seni hüzünlendirecek kadar elim uzundur.

İbn Abbâs şiiri okuyunca, artık sana kötü söz söylemeyeceğim, dedi.

30 Osman'ın ana bir kardeşidir.

Fadl b. Abbâs da şu manzumeyi dile getirdi:

Ey Hind'in oğlu, ben gaflet uykusunda değilim. Sen de çabaladığın şeye nail olacak değilsin.

Savaş için gösterdiğin çaba senin aleyhine döndü ve ağırlığını göğsüne bıraktı.

Şam ehli iki çeşit oldu. Hayırlı olan ile kötü bir arazi mantarı ya da yağdan ibaret bir et parçacığı

Bizim Hak ehli olduğumuza inanıyorsun. Ancak aşağının aşağısı bir bâtılın davetçisi oldun.

İbn Abbâs'ı bir hileyle barışa davet ettin. Buna kanmamız asla kabul değildir.

Mızraklarla atlar hareketlenmedikçe ve kıymetli insanların kelleri vurulmadıkça barış sağlanamaz.

Bir de bir sene geçmeden ona mektup yazmayacaksın, diye yemin etmişsin.

Bununla cevap vermesini kesmek istemişsin. Ancak sana isabetli atışlar kaydetti.

Ona, "Sana biat ederlerse ben de uyarım," demişsin. İşte insanların hayırlısı Ali ortadadır.

O Ehl-i Beytinde Resulullah'ın vasisidir. Savaş meydanında "Savaşacak kimse var mı?" diye seslenildiğinde onun silahşorudur.

[417] *Bir Muhacir arıyorsan işte Ali. Kılıç gibi, başı yüksekte ve kavmin büyüğü ve cesur lideridir.*

Fadl şiirini Ali'ye arz etti. Ali ona, "Sen Kureyş'in en iyi şairisin," dedi. İnsanlar bunu Muâviye'ye ulaştırdılar.

Bazı İleri Gelen Şahsiyetlerin Muâviye ile Bir Araya Gelmesi

Ravilerin anlattığına göre o gece Velîd b. Ukbe, Mervân b. el-Hakem, Abdullah b. Âmir ve Talha'nın oğlu Muâviye'nin yanında toplandılar. Utbe dedi ki: "Bizim Ali ile durumumuz hayreti mucip bir durumdur. Her birimiz husumete maruz kalmış ve bir yakını öldürülmüş, ancak öcü alınmamış insanlarız. Ali, Bedir Savaşında benim dedemi öldürdü ve amcalarımın öldürülmesine ortak oldu. Ey Velîd! Senin babanı da Cemel Savaşında öldürdü ve kardeşlerini yetim bıraktı. Ey Mervân! Senin durumun ise şairin³¹ dediği gibidir:

31 Bu şair İmruülkays'tır.

İlbâ³² onlardan, tükürüğü boğazında tıkanmış hâlde kaçıp kurtuldu. Ona yetişselerdi ölümü boylayacaktı.

Muâviye: "Bu bir itiraftır. Ancak hamiyet sahipleri nerede?" diye söyledi. Mervân: "Hangi hamiyet sahiplerini kastediyorsun?" diye sordu. Muâviye: "Mızraklarla işinin bitirilmesini istiyorum," dedi. Mervân: "Vallahi şaka yapıyorsun. Sana zor gelen şeyler söyledik," diye karşılık verdi. Velîd b. Ukbe de bu konuda şu beyitleri söyledi:

Muâviye b. Harb bize diyor ki: İçinizde öcünü olmaya talip olan yok mu?

Ebü Hasan Ali'ye şan ve şerefîn ayıplamayacağı bir mızrakla saldırtıyor.

Boynunu vururken insanların vuruşmaları ortalığı bulandıran toz tabakasında devam ediyor.

Ona, "Ey Hind'in oğlu, sanki yabancı bir kimse gibi bizimle oynuyor musun?" dedim.

Bir vadideki yılanı öldürmeyi emrediyorsun. Ancak o soksa sokmasını iyileştirebilecek hekim yoktur.

Hiçbir sırtlan, mehabetli aslanın bulunduğu bir vadiye ayak bas- [418] maz.

Onunla karşılaşsak kendisi bizden daha çaresizdir. Bu hayret verici olsa gerektir.

Savaşta onu mübarezeye davet ettiyse de eceli onu es geçti.

Ancak onunla mübarezeye çıkan Amr'ı da iki husyesi korudu ve kalbi çok şiddetli atıyordu.

Ölüm esnasında onu gördüklerinde âdeta insanların yürekleri yoktu.

Yemin ederim ki amacım Muâviye b. Harb'i ayıplamak değildir.

Ancak Ali muharebe esnasında onu mübarezeye davet ettiyse de o icabet etmedi.

Amr'ın Öfkesi

Amr öfkeleni ve dedi ki: "Velîd samimi ise Ali ile karşılaşsın ya da sesini duyacağı bir mesafede dursun." Ve şu beyitleri dile getirdi:

Velîd bana Ali'nin mübarezeye davetlerini hatırlatıyor. Kişinin karnı iddialarla doludur.

32 İlbâ; İmruülkays'ın babasının katili olup adı Albâ' b. Hâris el-Kâhilî'dir.

Onun savaş sahnelerini Kureyş hatırlattığında korkudan sağlam kalpler uçar.

Muâviye b. Harb ile Velîd, Ali ile karşılaşmanın acaba neresinde bulunuyorlar.

Kükrediği zaman aslanların ürktüğü bir aslanla karşılaştığım için Velîd beni ayıplamaktadır.

*Onunla Ali olduğunu bilerek karşılaştım ve ciğerler kanla sıırılsık-
lam oldu.*

*Ben ona, o da bana sakınarak darbeler indirmiştir. Onun darbe-
sinden sonra ne isteyebilirim.*

*Ey İbn Ebî Muayt sen onunla karşılaşmayı iste. Hem sen kahra-
man ve aslan bir silahşorsun.*

*Yemin ederim ki Ali'nin sesini duyarsan korkudan kalbin uçacak
ve atar damarın şişecektir.*

*Onunla karşılaşacak olsan senin için elbiseler yırtılacak ve yanak-
lar tokatlanacaktır.*

- [419] Altıncı Cüzün sonu. Yedinci cüz, "Sonra iki taraf Sıffin'de karşılaştılar ve kıyasıya savaştılar. Neredeyse birbirlerinin so-
nunu getiriyorlardı," cümlesiyle başlamaktadır.

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Salat ve se-
lam Peygamber Muhammed'e ve Ehl-i Beytine olsun.

Onuncu cüzde Abdülvehhâb'ın el yazısıyla yazdığı nüsha-
sında şu not kayıtlıdır:

Eserin bütünü Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülceb-
bâr'dan: Kıymetli ve müstesna İmam Kâdî'l-Kudât Ebu'l-Ha-
san Ali b. Muhammed ed-Dâmeğânî ve iki oğlu Kâdî Ebû
Abdillah Muhammed ve Kâdî Ebu'l-Hüseyin Ahmed, Ebû Ab-
dillah Muhammed b. el-Kâdî Ebu'l-Feth b. el-Beydâvî, Şerîf
Ebu'l-Fadl Muhammed b. Ali b. Ebî Ya'lâ el-Hüseynî, Ebû
Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Karamî, Abdülvehhâb
b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî'nin okuması
suretiyle Şaban 494 senesinde dinlemişlerdir.

Ravi: Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rebî' b. Hişâm en-Nehdî el-Hazzâz

Ravi: Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ukbe b. el-Velîd

Ravi: Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sâbit b. Abdillâh b. Muhammed b. Sâbit

Ravi: Ebû Ya'lâ Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer el-Harîrî

Ravi: Ebu'l-Hüseyn el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sayrafi

Ravi: Hafız Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî

Ravi: Muzaffer b. Ali b. Muhammed b. Zeyd b. Sâbit (İbnü'l-Mü-neccim adıyla bilinir.)

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

[423]

Şeyhul-İslâm ve sika ravi Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî bize şöyle anlattı:

Ebu'l-Hüseyn el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sayrafi'ye okumam suretiyle bize şöyle haber verdi:

Ebû Ya'lâ Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer şöyle dedi:

Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sâbit b. Abdillâh b. Muhammed b. Sâbit es-Sayrafi şöyle dedi:

Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ukbe şöyle dedi:

Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rebî' b. Hişâm en-Nehdî el-Hazzâz şöyle dedi:

Ebu'l-Fadl Nasr b. Müzâhim dedi:

İki taraf Sıffin'de karşılaştılar. Çok şiddetli muharebeler yaptılar. Birbirlerini yok etmelerine ramak kalmıştı. Bir keresinde Amr b. el-Âs, kendisine husumet besleyen Hâris b. Nasr el-Cüşemî'ye uğradı. Amr bir mecliste otururken savaştan bahsetmemesi nadirdi. Hâris bu konuda şu beyitleri dile getirdi:

Hâris b. Nasr el-Cüşemî'nin Amr'ı Hicvetmesi

Amr, Ali ile karşılaşmadan hiçbir zaman savaştan bahsetmekten vazgeçmeyecek.

Kılıcı sağ omzuna almakta ve silahşorları hiç hesaba katmamaktadır.

Keşke Amr savaş hengamesinde ve kılıçların asuya dönüştüğü zaman Ali ile karşılaşsa.

Mübareze, uzun zaman mübareze eyleminde bulunduyorsa kavmin hamisinin meydana çıkmasını gerektirir.

[424] *Kayan yıldızlar gibi atların sırtında mübarezeye çıkacakları, "Bana gelin," diye çağırılmaktadır.*

Ey Amr ondan sonra Hâşimî bir gençle karşı karşıya gelerek övünüp durmaktan kurtulacaksınız.

Artık Ali ile karşılaş. Bu ömrünün ödülü olur. Ölsen de senin için bir onurdur.

Amr, Hâris'in şiirini duyunca dedi ki: "Vallahi bilsem ki bin kere öleceğim, ilk karşılaşmada Ali ile mübarezeye çıkacağım." Amr, Ali ile mübarezede bulununca Ali ona bir darbeye yere yıktı. Amr, düşünce avreti göründü ve böylece Ali'den korrundu. Ali yüzünü çevirerek yanından ayrıldı.

Ali, Amr'ın avreti görününce yüzünü çevirdi ve şu mısraları dile getirdi:

Savaş yollarında kahraman kümelerini vuruşum, kahraman delikanlının bir oyuncu edasıyla vuruşu gibidir.

Sert esen fırtınada ve âdeta hedefi delen kızarmış gözlerle bakışlarla vuruş nerede?

Birliklerin "teh, teh" sesleri arasında kılıçla vurmak ve sabırlı olmanın akıbeti Allah'a hamd etmektir.

Muâviye'nin Sancakları Tevdi Etmesi

Muâviye, Mudar'dan aralarında Büsr b. Ertât, Ubeydullah b. Ömer, Abdurrahmân b. Hâlid b. Velîd, Muhammed b. Ebî Süfyân ve Utbe b. Ebî Süfyân'ın bulunduğu bazı şahsiyetlere sancak tevdiinde bulundu. Bununla onları onurlandırmak ve mertebelerini yükseltmeyi düşündü. Bu ilk Sıffin muharebeleri esnasında gerçekleşti. Bu olay bazı Yemenlileri rencide etti. Bunlar, yalnız kendilerinden olan insanların onlara amir tayin edilmesini istiyorlardı. Bunun üzerine Abdullah b. el-Hâris

es-Sekûnî adında Kindeli bir adam kalktı ve Muâviye'ye, "Ey Muâviye! Ben bir şey söyledim, onu duy ve benden bir nasihat olarak kabul et," dedi. Muâviye: "Söyle," dedi. Adam şu beyitleri dile getirdi:

Ey Muâviye içimize kin ve husumeti ihya ettin. Şam'da olmayan [425] şeyleri ihdas ettin.

Büsr ve adamlarına sancak verdin. Ancak senin etrafında Yemenliler vardır.

Bizim aramıza, halis süte su katar gibi başkalarını karıştırma.

Ya da bizi bize bırak. Biz biziz küçümsenmediğimiz müddetçe.

Irak Denizi coştugu ve fitnelerde dişlerini gösterdiği zaman bileceksin.

Ali ve adamları savaş için seslerini yükselttikleri ve senin ruhun çenene yaklaştığı zaman.

Şiarın ihmalkârlar değil, biziz. Mızraklar ve kalkanlar da biziz.

Kılıçlar biziz, ölüm üzerine gidecek olanlar biziz. Zırhlar biz, kalkanlar da biziz.

Bunun üzerine Muâviye adama doğru eğildi ve Yemenlilerin yüzüne bakarak, "Bu adam sizin rızanızla mı bu sözleri söyledi?" diye sordu. Onlar, "Söylediklerini hoş karşılamıyoruz. Emir senindir. İstedğini yapabilirsin," dediler. Muâviye: "Aranıza dâhil ettiğim şahsiyetler benim ve sizin itimat ettiğiniz insanlardır. Bana ait olan aynı zamanda size aittir. Size ait olan da bana aittir." İnsanlar Muâviye'nin bu sözlerine razı oldular ve itiraz etmediler.

el-A'ver eş-Şenî'nin Ali'ye Söyledikleri

Kûfe ehli, Abdullah b. Hâris'in Şamlı komutanlara sancak vermesi konusunda Muâviye'ye söylediği sözleri duyunca, el-A'ver eş-Şenî kalktı ve Ali'ye şöyle söyledi: «Biz sana Şam ehlinin Muâviye'ye söylediği sözler gibi söylemeyeceğiz. Biz sana, "Allah hidayetini ve sevincini artırsın. Sen Allah'ın nuruyla baktın ve kimi adamları öne aldın kimi adamları da geride tuttun. Sen söyleyeceksin biz de itaat edeceğiz. İmam sensin. Helak olursan senden sonra bu iki kişi [yani Hasan ve Hüseyin] vardır. Bir şey söyledim onu duy.» Ali: "Söyle," dedi. Adam aşağıdaki beyitleri dile getirdi:

[426] *Ey Ebû Hasan gündüzün güneşisin, Hasan ve Hüseyin de olaylar muvacehesinde aydırlar.*

Sen ve bu ikili ölüme kadar bizim için göz ve kulak mesabesinde-siniz.

Siz beşer elinin tasvirde âciz kaldığı bir suretsiniz.

İnsanlar bize faziletinizi haber vermektedir. Haberleriniz her tür-lü haberin üstünde bir haberdir.

Öyle insanlara sancak verdin ki onlar kahramanlık ve hayâ timsa-lidir ve tehlikelerin adamıdır.

Savaşta ölümü hoşgörüyü karşılayan bizden ve Mudar'dan olan kardeşlerimizdir.

Onlar Yemenli kıymetli insanlar olup hadiseler karşısında yüz çe-virmezler.

Hepsi de kavmi içinde seni sevindiren insanlardır. İtiraz edenlerin ağzı taşla tıkanıp.

Zübeyr ve Talha isyanında da ihanet edildi denildiğinde biz silah-sorlardık.

Gün ortası öncesinden gece vaktine kadar ve muradımıza erinceye kadar onlara vurduk.

Vuruşlar hep kelle aldı, darbeler de ağızları dağıttı.

Dün biz böyleydik. Gelecekte de böyle olacağız.

İnsanların içinde gücü yeten herkes Şenî'ye hediyeler sun-du ve ithaflarda bulundu.

Bölükler Savaşı

Muâviye ve Arkadaşlarının Ali'nin Bazı Adamlarına Komplo Kurması

Nasr dedi: [Ömer b. Sa'd bize şöyle anlattı:] Muâviye, bü-yük hadiselerle karşı karşıya kalınca [Ubeydullah b. Ömer'in öldürülmesinden önce] Amr b. el-Âs, Büsr b. Ertât, Ubeydul-lah b. Ömer b. el-Hattâb ve Abdurrahmân b. Hâlid b. Velîd'i çağırdı ve onlar şöyle dedi: "Ali'nin bazı adamları beni üzü-yorlar. Bunlar Hemdanlı Saîd b. Kays, kavminin lideri Eşter, Mirkâl, Adî b. Hâtim ve Kays b. Sa'd el-Ensârî'dir. Size ait olan Yemenliler [birçok günde] kendi canlarıyla sizi korudular. Siz Kureyşli olarak Yemenlilerle ittifak hâlinde olduğunuz için

[427] sizden utanıyorum. Ayrıca isterim ki insanlar sizin kimseye muhtaç olmadığınızı bilsinler. Saydığım isimlerden her bi-

rine karşı sizden bir adam düşündüm. Yarın Saîd b. Kays ve kavmine karşı ben savaşıcağım. Sen ey Amr! Benî Zühre'nin tek gözlüsü Mirkâl'e karşı savaşıacaksın. Ey Büsr! Sen de Kays b. Sa'd'a karşı harp edeceksin. Ey Ubeydullah! Sen de Eşter en-Nehaî'ye karşı savaşıacaksın. Ey Abdurrahmân b. Hâlid! Sen de Tay'ın tek gözlüsü Adî b. Hâtim'e karşı savaşıacaksınız. Her biriniz ayrıca süvarileri koruyanlara yönelik saldırıları savacaksınız." Muharebe planını beş güne yaydı. Sırayla her gün bir kişi savaşıyordu. Ertesi gün Muâviye bütün süvarileri seferber etti. Bizzat [kendisi] süvarilerin önüne geçerek Hemdanlılar üzerine yürüdü. Şöyle diyordu:

Erhab, Şâkir ve Şibâm kabilelerinin muhariplerinin kafalarını yarmadan yaşamak haram olsun.

Bu yıldan sonra dokunulmazlık ölü ve yaralıları için menedilme-yecek.

Şam ile Irak'a malik olacağım ve günler boyu anacağım Osman'ı.

Saîd'in Muâviye'yi Yenmesi

Muâviye süvari birliklerine uzun süre vurdu. Hemdan da sırasıyla harekete geçti. Saîd b. Kays de atıyla Muâviye'nin üzerine yürüdü. Şiddetli bir muharebe oldu. Vuruşmaya gece engel oldu. Hemdanlılar, Muâviye'nin kaçarak kendilerinden kurtulduğunu söylediler.

Saîd b. Kays bu konuda şu mısraları söylemiştir:

Üzgünüm, Muâviye'yi kaçırdım. Âdeta karakuş gibi uçan bir at üstünde.

Âdeta dans ederek seyreden develere yemin olsun bir daha dönme-yecek. Dönse de ancak kuyruğu bağlanmış bir at üstünde döner.

Bugün dönse benim elim üstündür.

Mirkâl'in Amr'ı Yenmesi

[428]

Amr b. el-Âs ikinci günde süvari muhafızlarıyla Mirkâl'in üzerine gitti. Mirkâl, Ali'nin büyük sancağını taşıyordu. Amr da Kureys'in silahşorlarındandı. İleriye atıldı ve şu mısraları söyledi:

Bugün Hâşim ile karşılaşmasam bana yaşam haram olsun. Bana külfetler yükleyen Hâşim.

*Benim için matemler düzenleyen ve zulmen ırzıma söven kişidir.
O benden sağ kurtulursa benim için ölüme kadar keder verecektir.*

Ağzından köpükler saçarak süvarileri vurmaya koyuldu. Hâşim de saldırdı ve şu mısraları dillendiriyordu:

Bugün Amr'ı yakalamazsam yaşam bana haramdır. O bize ihanet edendir.

Ya da Allah bir çıkış yolu halk eder. Ey nefsim sabırlı ol sabırlı.

Peş peşe darbeler indir ve mızrakla hasmın sağına ve soluna vuruşlar kaydet. Keşke elde ettiğin hasmı gebertmek olsa.

Amr ile pes ettirinceye kadar vuruştular. [Muharebe oldukça şiddetli oldu.] Ancak iki taraf kesin bir sonuç elde edemedi. Bu durum Muâviye'yi sevindirmede.

Kays'ın Büsr'ü Yenmesi

Büsr de süvari muhafızlarıyla üçüncü günde saldırdı. Kahraman Ensarın başında olan Kays b. Sa'd ile karşılaştı. İki taraf kıyasıya savaştılar. Kays âdeta öfkeli bir erkek deve gibi saldırıyor ve şöyle diyordu:

Ben Ubâde'nin methettiği Sa'd'ın oğluyum. Hazrecliler kavmin liderleridir.

Savaşta kaçmak âdetim değildir. Kaçmak insan için âdeta bir tasamadır.

Allah'ım bana şehadeti nasip et. Savaşmak güzelleri kucaklamaktan güzeldir.

Daha ne zamana kadar başımı yastığın üzerine koyacağım.

[429] Kays, Büsr'ün süvarileriyle vuruştı. Bir müddet sonra da Büsr ona karşı çıktı ve şu beyitleri dillendirdi:

Ben kadri büyük Ertât'ın oğluyum ve nesebim Gâlib b. Fihre'de dayanır.

Savaşta kaçmak Büsr'ün âdeti değildir. Bugün düşmanı eksiltmeden dönmeyeceğim.

Keşke ömrümde düşmanım hakkında gayemi gerçekleştirebilsem.

Büsr, Kays'a bir darbe indirir; ancak Kays karşı bir hamleyle onu geriletir. İki taraf çekilince Kays'ın kefesi ağır basıyordu.

Eşter'in Ubeydullah'ı Hezimete Uğratması

Ubeydullah dördüncü günde ileriye atıldı. Hiçbir silahşoru dışarıda bırakmadı ve toplayabildiği muharipleri topladı. Muâviye ona, "İrak'ın yılanlarıyla karşılaşacaksın. Biraz rahat ol ve teenniyle hareket et," dedi. Eşter ağzından köpükler saçılarak süvarilerin önünde onunla karşılaştı. Eşter savaşmak istediğinden ağzından köpükler saçılıyordu. Şu mısraları dillendirdi:

Her gün başım ziftlenmiştir. Vuruşlarla sonradan iyilikle anılmak isterim.

Zırh hibera kumaşından yapılan elbiseden hayırlıdır. Rabbim beni keferenin yolundan koru.

Ölümüm fecerenin elinden olsun. Bütün dünya tek bir kıl etmez.

Hayırlı insanların sevabı karşısında dünya bir sivrisinek bile etmez.

Eşter, Şam'ın süvarilerine saldırdı ve onları geriletti. Ubeydullah mahcup oldu ve süvarilerin önüne atıldı. Cesur bir silahşordu. Şöyle diyordu:

İbn Affân'ı anıyorum ve Rabbimden günahlarımı affetmesini dili- [430]
yorum.

Sıkıntımı giderecek olan O'dur. İbn Affân'ın musibeti geçekten büyüktür.

Bütün kalbimle onu seviyor ve onun için vurmak ve savaşmaktan kendimi alamıyorum.

Niyet ettiğim şey bana yeter, bana yeterlidir.

Eşter ona saldırdı ve bir darbe indirdi. Savaş zora girdi. İki taraf ayrılırken üstünlük Eşter'deydi. Muâviye bu duruma da üzüldü.

Adî b. Hâtim'in Abdurrahmân b. Hâlid'i Hezimete Uğratması

Abdurrahmân b. Hâlid beşinci günde görevini yapmaya hazırды. Muâviye amacına ulaşmak için en çok ona ümit bağlamıştı. Bu sebeple Muâviye onu atlar ve silahlarla takviye etmişti. Muâviye bir evlat nazarıyla ona bakıyordu. Adî b. Hâtim, Mezhic ve Kudâa muhafızlarının başında onunla karşılaştı. Abdurrahmân atlıların önünde meydana çıktı ve şu mısraları dillendiriyordu:

Adî'ye söyle, tehdit bitti. İşte ben Allah'ın kılıcının oğluyum. Başka söze hacet yoktur.

Hâlid'i babası güzelleştiriyor. O içinizde bir tanedir.

Savaşın tadını aldınız. Artırdıkça artırın. Bizim ve sizin kurtuluşumuz yoktur

Bizim ve sizin gününüzden. Artık dönün.

Ardından hamle yaptı ve insanlara vuruşlar yöneltti. Adî b. Hâtim ona yönelerek [bir mızrak darbesi indirdi] ve şöyle dedi:

İlahımdan dilerim ve günahımdan korkarım. Hiçbir şey Rabbimin affı gibi değildir.

Ey Velîd'in oğlu, buğzunuz kalbimdedir. Dağ gibi hatta dağın zirvesinin de üstündedir.

- [431] Adî mızrakla ona vurmaya kalkınca Abdurrahmân savaşın toz dumanı arasında kayboldu ve adamlarının kılıçları altında korundu. İki taraf karıştı ve Abdurrahmân kahrolmuş olarak Muâviye'nin yanına döndü. Böylece Muâviye bu hamleyi kaybetti.

Eymen b. Hureym el-Esedî'nin Muâviye'yi Teselli Etmesi

Eymen b. Hureym el-Esedî, Muâviye ve adamlarının başına gelenleri haber aldığı anda sevindi. Şam ehli içinde ibadete en düşkün olandı ve en mahir şairlerdi. Bir tarafta uzlete çekilmişti. Bu muharebeyle ilgili şu şiiri dile getirdi:

Ey Muâviye, emir ancak Allah'ındır. Zarar ve menfaat vermek senin elinde değildir.

Kureyş'ten çok sayıda insanı Yemenli bir gruba karşı seferber ettin. Ancak onları defedemedin.

Olayın ciddiyeti ortaya çıkınca vaziyeti nasıl gördün? Senin uygulamaya koyduğun görüş seni daha da sıkıntıya soktu.

Tecrübesiz ve güçsüz adamlarını Kays, Adî b. Hâtim ve Eşter'e karşı seferber ediyorsun.

Mirkâl'e karşı Amr'ı çıkarıyorsun. Ancak o bir aslan olup ormanın ötesinde bir sırtlanla karşılaşmış oldu.

Senin ona karşı çıktığın Saîd ise Hemdan'ın silahşorudur ki çatlağı kapatan kişidir.

Atlar ayaklarıyla ortalığı toz dumanla kapladığında kılıcıyla zırhlılara darbeler indirendir.

İstediğin hiçbir şeyi gerçekleştiremeden geri döndün. Hem de âciz bırakan ve yürüyüşünde aksayan bir atla döndün.

Onları bırak. Vallahi mertçe onları yenemezsin. Onları dize getirmek için ancak hile yaparsın.

Muâviye'nin Amr'ı Azarlaması

[432]

Nasr dedi: Muâviye, Amr'ın başarısızlığına sevindi [onu azarlayıp duruyordu]. Şöyle diyordu: Hemdan'dan Saîd b. Kays'a karşı çıkmamla size adil davrandım. Siz ise hasımlarınıza karşı meydanı terk ettiniz. Ey Amr! Sen korkaksın." Amr bu sözlerden dolayı kızdı ve dedi ki: "Ey Muâviye! Ali olsaydı vallahi ona karşı çıkmazdın. İddia ettiğin gibi cesur olsaydın, seni mübarezeeye davet ettiğinde Ali'ye karşı çıkacaktın." Arından şu şiiri söyledi:

İbn Zî Yezzen Saîd'in üzerine gidiyorsun ancak savaşın toz dumanında seni mübarezeeye davet edeni bırakıyorsun.

Ali'ye var mısın? Belki Allah senin ensene vurmalarına imkân verir.

Seni mübarezeeye davet etti ancak icabet etmedin. Onula savaşsaydın ellerin kururdu.

Seni davet ettiği zaman sağır kesildin. Senin sessizliğine ses çıkarmaması senin dileğindi.

Ancak koç dönüverdi ve değirmeni öğütmeye devam ederken senin değirmenin atıldı.

Ey Hind'in oğlu, adamlarına adil davranmadın. Onu ayrı tutarken sana yardım edenleri kızdırıyorsun.

Hayır, vallahi içinde gizlediğin hayır değildi. Bana gösterdiğinse hevesten başkası değildir.

Muâviye'nin Kureyşlileri Teselli Etmesi

Nasr dedi: Kureyşliler yaptıklarından mahcubiyet duyular. [Şam ehlinde olan] Yemenliler ise sevindiler. Bunun üzerine Muâviye dedi ki: "Ey Kureyşliler! Hasımlarınızla karşılaşmanız sizi zafere yaklaştırdı. Şu kadar var ki Allah'ın takdirini reddetmek mümkün değildir. [Hem de neden mahcup oluyorsunuz?!] Siz Irak koçlarıyla karşılaştınız. Öldürdünüz ve sizden öldürüldü. Benim aleyhime söyleyecek bir sözünüz de yoktur. Ben de onların büyüğü Saîd b. Kays'a karşı savaş meydanına çıktım.

Yine de birkaç gün Muâviye'den uzak durdular. Bunun üzerine Muâviye şu şiiri dillendirdi:

- [433] *Yemin ederim ki adil davrandım. Adil davranmak âdettir. Gözetleyici, toz duman arasında vuruşları gözlemledi.*
Bir fırsatla dönmeniz ve gelinlerin bile kavradığı bir ayıbı temizlemeniz hakkındaki ümidim olmasaydı,
Savaş için sizden başka bazı adamları çağıracaktım. Ancak kraları has adamları korur.
Askerlerinizle kiminle karşılaştığınızı bilir misiniz? Aslan barınaklarının meydana çıkardığı birliklerle
Irak'ın cengâverleriyle karşılaştınız. Onların içinde, savaş kızıştığında zevceleri himaye edenler vardır.
İçinizde bir silahşordan daha zayıf kimse yoktu. Ancak Allah'ın takdir ettiği gerçekleşir.

Nasr dedi: Komutanlar Muâviye'nin söylediklerini duyunca ona gelerek özür dilediler ve arzu ettiği istikamet üzere hareket ettiler.

Muâviye ve Amr'ın Haberleşmesi

Nasr dedi: [Amr b. Şemir bize şöyle anlattı:] Savaş şiddetlenince [ve durum zora girince] Muâviye, Amr'a haber göndererek Akkîlerle Eş'arîleri denkleleriyle savaşmak üzere meydana sevk etmesini istedi. Bunun üzerine Amr, Muâviye'ye, "Akkîlerin dengi Hemdan'dır," diye haber gönderdi. Muâviye: "Öyleyse Hemdan'a karşı Akkîleri seferber et," diye haber gönderdi. Amr, Akkîlere giderek, "Ey Akkîler topluluğu! Ali sizin Şam'ın önemli kabilesi olduğunuzu biliyor. Size karşı Irak'ın önemli kabilesi Hemdan'ı seferber etti. Sabır ve sebat edin ve günün bir saati için kellelerinizi bana hibe edin. Zira hak menziline ulaşmıştır." Bunun üzerine İbn Mesrûk el-Akkî: "Muâviye ile görüşünceye kadar bana mühlet verin," dedi. Adam Muâviye'ye gitti ve ona, "Bize iki bin kişi için kişi başına iki bin tahsisat ver ve ölen her kişinin yerine amcazadesi geçecektir. Biz de bugün seni sevin direlim," dedi. Muâviye ona, "İsteddiğini sana veriyorum," dedi.

Hemdan ve Akkîlerin Muharebesi

İbn Mesrûk adamlarının yanına döndü ve durumu haber verdi. Bunun üzerine Akkîler, "Hemdan'a karşı varız," dediler.

Nasr dedi: Akkîler ileriye doğru harekete geçtiler. Saîd b. [434] Kays: "Ey Hemdanlılar! Ayakları kesin," diye seslendi. Bunun üzerine kılıçlar Akkîlerin ayaklarını kesmeye koyuldu. Buna karşın Ebû Mesrûk el-Akkî: "Ey Akkîler! Develer gibi çökün," dedi. Onlar deri kalkanlar altında çömelerek oturdular ve karşı tarafı ok yağmuruna tuttular. Bu sırada Hemdanlı bir ihtiyar ileri atıldı ve şu mısraları dillendirdi:

Ey Bekil ve Hâşid canım size feda. Vurun ve savaşın

Kelleler yere düşünceye kadar, peşinden el ve ayaklar yerde dağılıncaya kadar.

Ceddiniz ve babanız böyle vasiyet etti. Kabilemin kâdısı ve öncüsüüm.

Akkîlerden de bir adam ileriye atıldı ve şu mısraları söyledi:

Onlar Hemdan'a biz de Akkîlere sesleniyoruz. Ruhum size feda ey Akkîler kesin ve parçalayın.

Onlar ayak kesmeye yeltenirlerse çökün, çökün. İçime size karşı bir şüphe sokmayın.

Onlar mücadeleyi şiddetlendirdiler, siz de şiddetlendirin.

Nasr dedi: İki taraf mızrakları bırakarak kılıçlara sarıldılar ve akşama kadar vuruştular. Akşam olunca da Hemdan, "Ey Akkîler! Vallahi, siz meydandan ayrılmadıkça biz ayrılmayacağız," dediler. Akkîler de aynı şeyi söylediler. Bunun üzerine Muâviye Akkîlere haber gönderdi ve "Onların yeminini yerine getirin ve dönün," dedi. Akkîler meydandan ayrılınca Hemdan da ayrıldı. Amr, Muâviye'ye "Ey Muâviye! Aslanlar aslanlarla karşılaştı. Hiçbir zaman bugün gibisini görmedim. Ali'nin yanındakiler hep Hemdan gibi, senin yanındakiler de hep Akkîler gibi olsa iki taraf da yok olacaktı," dedi

Hemdan ve Akkîlerin Savaşı Hakkında Amr'ın Şiiri [435]

Akkîler, Hâşidiler ve Bekil oğulları savaş aslanları olarak aslanlarla karşı karşıya geldiler

İki taraf mızraklarıyla birbirlerine saldırdılar. Kılıç ve mızraklarla birbirlerine acımasız ölüm şerbetini içirdiler.

Kaçmak nedir bilmezler. Firar etselerdi belki isabetli olurdu.

Onlar başları dik ve onurlu insanlardır. Döneklik nedir bilmezler. Nişanları üzerlerinde olup yüzlere vururlar.

Allah şahittir iki tarafta da geri çekilme veya dönme diye bir şey görmedim.

Gördüğüm şey boyunlara, başlara inen darbeler ve demire isabet eden vuruşlar.

İtaatkâr asiye tercih edildi. Ancak onunla da çabaladıkları hedefe ulaşamadılar.

Biri ayaklara vurun dediyse de Akkiler oturarak ayaklarını korudular.

Tıpkı yükü ağır develer gibi çökünce ancak sabır ve teenniyle ayağa kalkarlar.

Ekonomik Vaat

Muâviye'nin Para Dağıtımında Cömert Davranması

Akkîlerle Eş'arîler Muâviye'ye tahsisat ve atıyye vermesini şart koşup da Muâviye bu şartı kabul edince, Irak ehlinde mala zaafî olan herkesin kalbinde Muâviye'ye karşı bir meyil peyda oldu ve gözler ona yöneldi. Bu durum insanlar arasında yayıldı. Ali bu durumdan haberdar olunca rahatsız oldu.

Vâdiî'nin Akkîleri ve Eş'arîleri Hicvetmesi

Hemdan'ın silahşoru ve şairi Münzir b. Ebî Hamîsa el-Vâ-
[436] diî' geldi ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Akkîler ve Eş'arîler Muâviye'den tahsisat ve atıyyeler talep ettiler. O da onlara verdi. Böylece dini, dünya menfaatine sattılar. Biz ise dünyaya değil ahirete, Şam'a değil Irak'a, Muâviye'ye değil sana rıza gösterdik. Vallahi bizim ahiretimiz onların dünya-sından, Irak'ımız onları Şam'ından daha hayırlı, İmamımız onların imamından daha çok hidayet sahibidir. Bu sebeple harbe yöneldik. Zafer için bize güven ve bizi ölüm üzerine sevk et." Ardından şu şiiri söyledi:

Akkiler tahsisat isterken Eş'arîler de Besenî² atıyyeler istediler.

Dini bırakıp atıyye ve tahsisat peşine düştüler. Bununla insanların en kötüsü oldular.

Biz ise Allah'tan sevabın güzelini ve cihada sabır ve iyi niyeti söyledik.

1 Hemdan'ın bir kolu olan Vâdia'ya mensuptur. *el-İştikâk*, 253.

2 Beseniyye, Şam civarında bulunan Besine beldesine mensup ödüller anlamına gelmektedir.

Herkes için dilediği ve niyeti vardır. Hepimiz ihtilafı ve karşı gelmeyi günah sayarız.

Savaşta mızraklar birbirlerine yaklaşıncı Iraklıların edası daha iyidir.

İnsanlar umumi bir belaya maruz kalınca Iraklılar yükleri daha iyi taşırlar.

Ey Ali, ey velayet ve vesayet sahibi, kim ki Allah için sana dost olmazsa bizden değildir.

Ali: "Yeter. Allah sana rahmet etsin," dedi ve kendisini ve kavmini övdü. Şiiri Muâviye haber alınca şöyle dedi: "Vallahi mal ve parayla Ali'nin has adamlarının temayüllerini değiştireceğim ve dünyam onun ahiretine galip gelinceye kadar onlara mal ve para dağıtacağım," dedi.

Sabah olunca insanlar cephelere intikal ettiler. Muâviye Yemenli kabilelere çağrıda bulunarak, "İçinizde ne kadar iyi anılan bir silahşor varsa onları benim için seferber edin ki, Hemdan kabilesine karşı onların gücünden yararlanayım," [437] dedi. Bunun üzerine çok kalabalık bir süvari birliği yürüyüşe geçti. Ali onları görünce onların seçkin kişilerden olduklarını anladı ve "Ey Hemdan!" diye seslendi. Saîd b. Kays ona icabet etti. Ali ona, "Taarruza geç," dedi. Saîd saldırıya geçti ve süvarilerin merkezine daldı. Muharebe çok şiddetlendi. Ancak, Hemdan hasımlarını dağıtarak onları Muâviye'nin karargâhına kadar sürdüler. Muâviye: "Hemdan'dan neler çekiyorum," dedi ve çok hayıflandı. Şam süvarilerinde can kaybı çok oldu. Ali, Hemdan'ı topladı ve onlara, "Ey Hemdan! Siz benim zırhım ve mızrağımsınız. Ey Hemdan! Siz ancak Allah'a yardım ettiniz. O'ndan başkasına iltifat etmediniz," diye takdirlerini bildirdi. Saîd b. Kays: "Allah'a ve sana icabet ettik ve kabrinde yatan Allah'ın peygamberine yardım ettik. Senin dengin olmayana karşı seninle savaştık. Bizi dilediğin yere sür," diye karşılık verdi.

Ali'nin Hemdan'ı Takdir Etmesi

Nasr dedi: Aynı günde Ali (as.) şu mısraı dile getirdi:

Cennetin kapıcısı olsaydım Hemdan'a buyurun selamla girin diyecektim.

Ali (as.) Hemdan'nın sancaktarına, "Humus ehlinin şerrinden beni koru. Zira onlardan çektiğimi hiç kimseden çekmedim," dedi.

Bunun üzerine sancaktar ileriye atıldı ve arkasından Humus birliklerine karşı şiddetli ve aralıksız bir saldırı gerçekleştirerek hasımlarını kılıçlar ve demir çubuklarla vurdular. Onları Muâviye'nin çadırına kadar gerilettiler. Hemdan'a nisbet edilen bir adam şu mısraları dile getirdi:

Allah Humus'un dünya malına çok hırslı olan insanlarını ölüme sürdü.

Onlar yalan ve iftiralara kandılar ve arkalarına döndüler hem de nasıl bir dönüşle.

Allah'a itaattan ve nassın özünden de uzaklaştılar.

[438] Humus ehli önlerinde Kindeli bir komutan olduğu hâlde bir saldırı başlattılar. Kindeli şöyle diyordu:

Allah Âliye ehlini bugün ölüme gönderdi. İkinci kez de sabah erken ölüme gönderecektir.

Onlar Âd ve Semûd döneminden kalma taş yığınları gibi olacaklar.

Hicr'deki Âd ve Semûd'un akıbetine maruz kalacaklar ya da Muâviye'nin mülkiyetine geçecekler.

Nasr dedi: Muâviye, Hemdan'a karşı süvari muhafızlarını seferber edip de süvarileri geri püskürtülünce üzüldü ve kılıcıyla meydana çıktı. Ancak, Hemdan'ın süvarileri ona saldırdılar. Muâviye kaçarak kurtuldu ve Şam muhafızları yenik düştüler. Hemdan da yerine döndü. Bunun üzerine Hucr b. Kahtân el-Vâdiî [Saîd b. Kays'a hitaben] şu beyitleri dillendirdi:

Ey Kays'ın göz Hemdân b. Zeyd b. Mâlik'in süvarilerini görünce göz aydınlanır.

Uzun yeleli, çıkık çiğnili ve uzun boyunlu atlar üzerinde asık suratlılara karşı savaşmak için meydana çıkan süvariler

Boyun çukuruna gelen darbelere karşı alışkanlık sahibi olup meydana seyretmekte ve ayaklarıyla çakıl taşlarını ufaltmaktadır.

Ali onları Hind'in oğluna ve süvarilerine karşı seferber etmiştir. Muâviye kaçmasaydı ilk helak olacak olan oydu.

[439] Zannınca o gün ve güneşin tutulduğu her gün kendi lehine sonuçlanacak günlerdir.

Ancak Allah'a hamd olsun ki her sıkıntıda yoksullar için bir korunak ve onur oldu.

Müminlerin Emîri'ne de ki: Dilediğin zaman ve tehlikelere karşı bizi savaşıma davet et.

Biz Himyer bölgesinde esmerleri devirdik. Kinde'de çılgınlar yöresinde ve Sekâsik'te de onları yıktık.

Akkîler, Lahmîler alicenaplar karşısında duydukları korkuyla hayızlı cariyeler gibi davranarak kırbaçlarını taşırlar.

Muâviye, Mervân b. el-Hakem ve Amr b. el-Âs

[Nasr dedi: Ömer b. Sa'd bize üstatlarından naklen bize şöyle anlattı:] Muâviye, Mervân b. el-Hakem'i çağırdı ve ona dedi ki: "Eşter canımı sıkıyor [ve beni tedirgin ediyor]. Şu atlarla Kelâ' ve Yahsub'un başında meydana çık ve Eşter ile karşılaşarak bu süvarilerle ona karşı savaş." Mervân: "Bunun için Amr'ı çağır. Zira o senin için dış elbisenin altındaki iç elbisen mesabesindedir," dedi. Muâviye: "Sen de damarlarımın altındaki ruhumsun," dedi. Mervân: "Öyle olsaydım ona verdiğin gibi bana da verirdin ya da beni mahrum ettiğin gibi onu da mahrum ederdin. Ancak elindekini ona verdin. Başkalarının elindekiyle de ona ümit verdin. Galip gelersen onun makamı güzelleşir. Mağlup olursan kaçması kolay olur," diye karşılık verdi. Muâviye: "Allah sana muhtaç etmesin," dedi. Mervân: "Bugün bu işte yokum," dedi. Bunun üzerine Muâviye, Amr'ı çağırdı ve ona, Eşter'e karşı savaşmasını emretti. Amr ona, "Ben sana Mervân'ın söylediğini söylemeyeceğim," dedi. Muâviye: "Ne söyleyeceksin? Hem seni öne geçirdim ve onu geriye aldım. Seni içeri aldım. Onu dışarıda bıraktım," dedi. Amr: "Bunları yaptıysan da, yeterli bir kimse olarak öne geçirdin ve sadık biri olarak içeri aldın. Mısır konusunda insanlar sana fazlaca eleştiri yönelttiler. Ancak alınmasına razı olacaklarsa Mısır'ı benden al," diye karşılık verdi.

Amr'ın Eşter ile Karşılaşması

[440]

Amr, bahsi geçen süvarilerin başında meydana çıktı. Eşter süvarilerin önünde Amr ile karşılaştı. [Onunla karşılaşacağını önceden biliyordu.] Eşter aşağıdaki mısraları dillendiriyordu:

Amr'a ne yapacağımı keşke bilsem. Onun hakkından gelmek bana vacip oldu.

O, ondan öcümü almak istediğim kişidir. Ondan öcümü almam benim gönlümü rahatlatacaktır.

Ömrümde onunla karşılaşsam karşılaşmada onu kazanımda kaynatacağım.

Onunla karşılaşamazsam Rabbim mazerete binaen beni affetsin.

Amr, karşısındakinin Eşter olduğunu anladı. Ancak, kendinde yeterli gücü görmedi ve endişeye kapıldı. Fakat dönmekten utandı ve sese doğru giderek ağzından şu mısralar döküldü:

Keşke Mâlik'e ne yapacağımı bilsem. Nice olgun yaştaki kişiyi ve hareket edeni kestim.

Nice süvariye ve katili öldürdüm. Nice cesaret ve maharet sahibi okçuyu kestim.

Üzerime gelen niceleri kararmış yüzle gerisin geriye döndü. Buna cüret edenler tehlikeyi boylar.

Nasr dedi: Eşter mızrak ile ona musallat olunca Amr bir hareketle ondan kurtuldu. Eşter, Amr'ın yüzüne bir darbe yönelttiyse de mızrak yüzüne zarar vermedi. Ancak, Amr sarsıldı ve duraklayarak elini yüzüne götürdü. Koşarak askerlerinin yanına intikal etti. Yahsubî bir genç, "Ey Amr! Saba rüzgârı estikçe afiyette olasın. Ey Himyerliler! Sizinle olan size aittir. Bana sancağı yetiştirin," diye seslendi. Ardından sancağı aldı ve genç bir delikanlı olan bu şahıs şu mısraları söyleyerek yürüdü:

[441] *Eşter, Amr'a ucu parlak bir mızrakla vurduysa.*

Bu övünülecek bir durumdur. Ey Amr artık senin için yeşil arazi heyhat!³

Ey Amr senin yerine Himyer savaşabilir. Yahsublu vuruşmakta senden daha mahirdir.

Bugün sancak uğruna kızıl ölüm vardır.

Eşter, oğlu İbrâhîm'e seslenerek "Sancağı sen al. Gence karşı genç," dedi. Oğlu ileriye atıldı ve şöyle dedi:

Ey benim hakkımda soran acele etme, beri gel, ben Nehailerin aslan yatağından geliyorum.

3 Yeşil arazi tabiriyle Mısır'ı kastetmiştir.

Genç Iraklının vuruşlarının nasıl olduğunu göreceksin. Savaş gününde uçar ve yere düşmem.

Sizi üzen bizi sevindirir. Size zarar veren de bize yararlıdır. Bugünü ruhun zorlu çıkışına hazırladım.

Ardından Himyerli gence saldırdı. Himyerli onu mızrak ve sancağıyla karşıladı. İkili birbirleriyle vuruşup durdular. Sonunda Himyerli genç ölü olarak yere yıkıldı. Mervân, Amr'ın hâline sevindi. Kahtânîler Muâviye'ye kızdılar ve "Bizimle savaşmayanı bize komutan yapıyorsun. Bize bizden birini başımıza getir. Yoksa bizim sana ihtiyacımız yoktur," diye tepki gösterdiler.

Bir şair olan Muz'if el-Yahsubî: "Ey Emîr dinle" diyerek şu beyitleri dillendirdi:

Ey Muâviye, bizi zorluğundan dolayı semerin kemeri iple takviye edildiği büyük bir işe davet edersen,

Başımıza ırzımızı koruyacak ve Arapların kralları olan Himyerlilerden birilerini getir.

Bize istemediğimiz şeyleri emretme. Heva ve heves içinde bizi kuy- [442]ruk yerine koyma.

Hadiseler çetinken bizi sana karşı öfkelenendirme ki bugün Yahsubular arasında öfke yayılsın.

Bizim birbirimize karşı itaatimiz ve hukukumuz büyük olup kemiklere ve sinirlere sinen sevgimiz vardır.

Bunun üzerine Muâviye onlara, "Vallahi bu olaydan sonra size sizden başkasını tayin etmem," dedi.

Muâviye'nin Taraftarlarını Teşvik Etmesi

[Nasr dedi: Ömer b. Sa'd bize şöyle anlattı:] Iraklılar Şamlılar üzerine hızlı ve şiddetli bir tazyikte bulununca Muâviye: "Bu, bir imtihan günüdür. [Bugünün sonrası vardır.] Hasımlarımız, sizin daha önce hızlı bir harekâta bulunduğunuz gibi, hızlı bir harekâta başladılar. Sabırlı ve onurlu olun," dedi.

Ali ve Asbağ b. Nübâte

Nasr dedi: Ali b. Ebî Tâlib adamlarını teşvik etti. Bunun üzerine Asbağ b. Nübâte kalktı ve ona şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Beni eldeki muhariplerin başına getir. Bugün benim yardım ve sabrımın tükendiğini görmeyeceksin. Şamlıla-

ra gelince onlara zayıat verdirdik. Biz ise nispeten gücümüz kaldı. Bana izin ve ilerleyeyim." Ali: "Allah'ın adıyla ileriye atıl. Mübarek olsun," dedi. Adam sancağını aldı ve ilerlemeye başladı. Şu mısralar da dilinden dökülüyordu:

Ey Asbağ, daha ne zamana kadar yaşama ümidinde olacaksın. Böylesi bir ümit bâtıldır.

Zamanın olaylarının peş peşe geldiğini görmez misin? Heva ve hevesini dabaktan geçir. Deri de dabak ameliyesinden geçirilir.

[443] *İstediklerini gerçekleştirmekte yumuşak davranman daha yararlıdır. Bugün iş var. Yarın da boş vaktin olmayacak.*

Asbağ dönünce kılıcı ve mızrağı kana boyanmıştı. Yaşı nispeten ilerlemiş ve ibadetine düşkün bir insandı. İnsanlar karşı karşıya geldiklerinde kılıcını kınına sokardı. Ali'nin hazır gücüydü. Ona ölmek üzere biat etti. Irak'ın silahşorlarından- dı. Ali savaşlarda ona kıyamazdı.

Eşter'in Çağrısı ve Üsâl b. Hacer'in Babasıyla Savaşı

Nasr dedi: Savaş her iki tarafa ağır zayıat verdirince mübarezeeye çıkmakta ağır davranıyorlardı. Bunun üzerine Eşter: "Ey Irak ehli! Nefsini Allah'a satmak isteyen yok mu?" diye sordu. Üsâl b. Hacer ortaya çıktı ve iki taraf arasında durarak, "Mübarezeeye çıkacak kimse yok mu?" diye sordu. Muâviye, Hacer'i çağırdı ve "Adam sana ait," dedi. İkisi de görüşlerinde bilinç sahibiydiler. Karşı karşıya geldiler. Önce adam bir darbeyle genç adama saldırdı. Genç adam da hasmına bir darbeyle cevap verdi ve nesebini söyledi. Genç hasım oğlu çıktı. Bunun üzerine ikisi de atlarından inerek kucaklaştılar ve ağlamaya başladılar. Baba oğluna, "Ey Üsâl! Dünyaya gel," dedi. Oğul da, "Ey baba! Ahirete gel. Ey babam vallahi Şam ehline gitme kanaatinde olsaydım, beni sakındırmak sana vacip olurdu. Ne kötü bir durum! Şimdi ben Ali'ye ve salih müminlere ne cevap vereceğim? Sen kendi yoluna ben kendi yoluma," diye karşılık verdi. Ardından Hacer Şamlıların yanına Üsâl de Iraklıların yanına gitti. İkisi de arkadaşlarına hikâyelerini anlattılar. Hacer bu konuda şu beyitleri dile getirdi:

Hacel b. Âmir ile Üsâl insanlar arasında darbimesel oldular.

Silahlarını kuşanarak muharebenin toz dumanı arasında gelen Üsâl beni mübareze'ye davet etti.

Iraklılar arasından uzun ve iri bir at üzerinde böbürlenerek geldi.

Hind'in oğlu beni ona karşı çıkmaya davet etti. Onun adamları [444] arasında benim gibisi azdır.

Ona bir mızrak darbesiyle saldırdım. Ben de sallanıp duran karşıt bir mızrak darbesiyle devrildim.

Vuruştuk. Bu devrin büyük olayıdır. Bir genç, nispeten yaşlı bir adamın oğludur.

Mızrak ile babasının göğsünü yarmıştır. Bana da Üsâl'e vurmak ağır gelir.

Üsâl'e saldırırken aldırmamıştım. Üsâl de bana saldırırken aldırmamıştı.

Selamtle ayrıldık. Ancak ruhu koruyan ecelin geç gelmesidir.

Beni hidayet üzere görmemekte ben de hidayet üzere olduğumu bilerek onu dalalet yolcusu olarak görmekteyim.

Hacel'in şiiri Iraklıların kulağına gidince Üsâl şu beyitleri dillendirdi:

Üsâl b. Hacel'in Bu Konu Hakkında Şiiri

Savaşın toz dumanı arasında Hacel'e vurmam, ana babaya isyan niyetiyle değildi.

Onunla Allah'tan sevap diliyor ve Peygamber'e refik olmayı umuyordum.

Irak'ı daima Şam'a karşı desteklemekteyim. Bunu yapmakla haki-kate uymaktayım.

Savaşın zorluğu artınca ve mübarizler de zahmet ve zorluğu ifade eden sesler çıkarınca,

Hangi genç Allah'a giden yolu izleyecek, diye seslenilince, yol alan ben oldum.

Başım açık ve ölümün üzerine gittim ve onların gördüğü her şeyi dakik olarak görüyordum.

Bir de ne göreyim, toz duman arasında iri ve hurma ağacı gibi uzun bir muharip ortaya atıldı.

Hacel vuruşa benden önce başladı. Daha önce ilk başlayan hep bendim.

Ben de onu mızrağın ucuyla karşıladım. İkimiz de âdeta Ayyuk yıl- [445] dızıyla boy ölçüşüyorduk.

Muvaffakiyetimi artıran bir hamd ile Allah'a hamd ederim.

Hamd olsun ki vuruşlarımla onu öldürmedim ve hurma kabuğu kadar ona zarar vermedim.

Olgun adama, beni uzun yıllar beslediğin ve nimetlerle bana yaptığın iyiliği unutmam, dedim.

Ancak cehenneme girmenden endişe ediyorum. Bu nedenle bana muhalefet etme ve benim refikim ol, dedim.

O da bana aynı şeyleri söyledi ve batıya doğru gitti. Ben de doğuya doğru hareket ederek döndüm.

Ensar

Muâviye'nin Nu'mân ve Mesleme'yi Davet Etmesi

Muâviye, Nu'mân b. Beşîr b. Sa'd el-Ensârî ve Mesleme b. Muhalled el-Ensârî davet etti. Onun tarafında Ensardan sadece bu iki kişi vardı. Onlara, "Evs ve Hazrec'in tutumu beni üzdü. Kılıçlarını omuzlarına alarak vuruşmaya ve mübarezeye davet ediyorlar. Vallahi benim adamlarımın korkusu hâline geldiler. Cesur olan ve korkak olanların korkusu. Şam ehlinde hangi silahşoru sorsam, bana Ensar tarafından öldürüldüğünü söylerler. Bilesiniz ki onları gücüm ve demirimle karşılayacağım. Vallahi onlardan her muharibe karşı boğazını sıkacak bir muharip çıkaracağım. Sonra onları hurma ve *tafeysel*⁴ yemekleriyle beslenmeyen, sayılarınca Kureyşliyle çatıştıracağım. Onlar Ensarız, derler. Evet, vallahi barındırdılar ve desteklediler. Ancak haklarına bâtıllarıyla hâlel getirdiler."

[446] Nu'mân'ın Muâviye'ye Cevabı

Nu'mân öfkeleni ve şöyle dedi: Ensarı savaştaki etkinlikleri sebebiyle kötüleme. Onlar Cahiliye döneminde de öylediler. Allah'a dua etmelerine gelince, onları Resulullah (sav.) ile birlikte de [aynı şeyi çok yaparken] görmüşsündür. Senin onların sayılarınca Kureyşliyle onlarla karşılaşmana gelince, Kureyşlilerin onlardan neler çektiğini biliyor olmalısın. Bir daha aynı şeyle karşılaşmak istersen yap. Hurma ve *tafeysel* yemeklerine gelince, hurma bize aitti. Onun tadını aldıktan

4 *Tafeysel* Farsçadan Arapçaya geçen bir kelimedir. Bir çeşit etli yemektir. Yumurta, havuç ve balla karıştırılarak pişirilir. Bağdâdî'ye göre tandırda pişirilen yemeklerdendir. *Kâmûs*'ta ise haşlama türlerinden olduğu ifade edilmiştir.

sora siz de onda bize ortak oldunuz. *Tafeyşel* yemeği de Yahudilere aitti. Onu yedikten sonra onlardan daha çok onu sahiplendik. Kureyş'in *sahîne*⁵ yemeğini çok sahiplendiği gibi."

Mesleme'nin Muâviye'ye Cevabı

Sonra Mesleme b. Muhalled konuştu ve şöyle dedi: "Ey Muâviye! Ensar ne nesepleriyle ne de savaştaki kahramanlıkları sebebiyle ayıplanır. Seni üzmelerine gelince, vallahi bizi de üzdüler. Biz rıza gösterseydik bizden ayrı düşmezler, biz de onların topluluğundan ayrı kalmazdık. Bunda aşiretle ters düşmek, Hicaz'dan uzak durmak ve Irak savaşı gibi meselelerde yadırganacak durumlar vardır. Biz bunları senin için üstlendik ve senden telafisini umduk. Hurma ve *tafeşşel* yemeği ise, *sahîne* ve *harnûb* yemekleriyle olan alakayı hatırlatır.

Kays b. Sa'd'ın Bu Konuda Söyledikleri:

Bu konuşmaları Ensar haber aldı. Bunun üzerine Kays b. Sa'd el-Ensârî, Ensarı topladı ve bir konuşma yaptı. Şöyle dedi: "Muâviye haberini aldığınız konuşmayı yapmıştır. Sizin adınıza iki arkadaşınız cevap verdiler. Yemin ederim ki bugün Muâviye'yi kızdırdıysanız, daha önce de kızdırdınız. İslam döneminde ona zararınız dokunduysa şirk döneminde de ona zararınız dokundu. Ona yaptığınız en büyük haksızlık intisap ettiğiniz bu dine yardımınızdır. Bugün öyle bir ciddiyetle çalışın ki dün olanları ona unutturabilirsiniz. Yarın da ciddiyetle çalışın ki bugün [447] olanları ona unutturabilirsiniz. Sizin yanında savaştığımız bu sancağın sağında Cebrail, solunda da Mikail savaşıyordu. Onlar ise Ebû Cehil ve Ahzâb'ın sancağının altında bulunuyorlar. Hurma ise biz onu dikmedik, ancak onu dikenden daha fazla onu sahiplendik. *Tafeyşel* ise yemeğine gelince, yemeğimiz olsaydı Kureyş'in *sahîne* yemeği gibi ona kendi adımızı verirdik." Ardından Kays b. Sa'd şu manzumeyi dile getirdi:

Ey Hind'in oğlu, biz diyarda uzaklara kadar seyredebiliyorsak harpte sıçramayı bırak.

5 *Sahîne* un ve yağdan yapılan bir yemek. Çorbadan daha kıvamlı ve bula-maçtan daha cıvık bir kıvamdadır. Kureyş bu yemeği çok tercih ettiği için ayıplandılar.

Sen bizi görüyorsun. Dilersen toz dumanda dilediklerinle beri gel. Toplu hâlde meydana çıksak, toplu olarak seninle karşılaşırız. Dilersen de özel olarak gece yürüyüşüne çıkarız.

Sen karma bir orduyla bize gel, biz Hazrec ile üzerine geleceğiz. Savaşta da ikimizin babasını çağıralım.

İkisinden dilediğini al. Ne sen ne de biz teenniyle yürümek isteyeniz.

İstediğin yarın sabah bizi bulsa da şehadet nimetini Allah bize ih-san etse.

Biz Fetih olayına şahit olduk. Hayber ve Huneyn'i de yaşadık.

Bedir sonrasındaydı onlar. Bedir ise bellerini büken gündür. Uhud ve Nadir ile de dengeledik.

Ahzâb Gününde insanlar bilir ki hem afiyet kazandık hem de se-vindik.

Muâviye'nin Ensar Hakkında Amr ile İstişare Etmesi

Kays b. Sa'd'ın şiiri Muâviye'ye ulaştırılınca Amr b. el-Âs'ı davet etti ve ona, "Ensara sövmeye ne dersin?" diye sordu. Amr: "Görüşüme göre onları tehdit et; ancak, onlara sövme. Onlara ne diyebilirsin? Onları yereceksen, bedenlerine zarar ver; ancak, soylarına söz söyleme," dedi. Muâviye şöyle dedi: "Ensarın hatibi Kays b. Sa'd her gün aleyhimizde konuşma yapıyor. Allah'ın iradesi olmasa yarın bizi ortadan kaldıracakmış. O hâlde görüş nedir?" Amr: "Görüş, sabır ve tevekküldür," diye cevap verdi. Bunun üzerine Muâviye, Ensardan bazı [448] zevata mektup göndererek onlara serzenişte bulundu. Ukbe b. Amr, Ebû Mes'ûd, Berâ' b. Âzib, Abdurrahmân b. Ebî Leylâ, Huzeyme b. Sâbit, Zeyd b. Erkam, Amr b. Umeyr⁶ ve Haccâc b. Gaziiye bunlardandır. Bunlar savaşta karşılaşılan kimselerdi. Muâviye onlara, "Kays b. Sa'd'a gideceksiniz," diye haber gönderdi. Bu zevat toplu hâlde Kays'a gittiler ve ona, "Muâviye sövme kabul etmiyor. Ona sövmekten kaçın," dediler. Kays: "Benim gibi bir kimse sövmez. Ancak, Allah'a mülaki oluncaya kadar onunla savaşağım," dedi. Süvariler sabah hareketlendiler. Kays, Muâviye'nin de içlerinde olduğunu zannetti. Ona benzeyen bir adama saldırdı ve başına kılıçla vurdu. Ancak

6 Amr b. Umeyr el-Ensârî sahabidir. İsmi farklı şekilde rivayet edilmiştir. *el-İsâbe*, 4404.

Muâviye olmadığı anlaşıldı. Ardından ona benzeyen bir kişiye daha saldırdı. Ona da bir darbe indirdi. Oradan ayrılırken şu mısraları dile getirdi:

*Bana söven Muâviye'ye söyleyin. Senin bütün tehditlerin havadır.
Bir kavmin havlayan köpekleriyle korkuttun. Beri gel ey eski gü-
nahkârların oğlu,
Kış gecelerinin bulutları arkasından havlayan dişi köpeğin koşuşu
gibi koşuyorsun.*

Nu'mân'ın Muâviye'nin Ricasını Kabul Etmesi

Muâviye: "Ey Şam ehli! O adamla karşılaşırsanız kötü-lüklerini ona haber verin," dedi. Bunun üzerine Nu'mân ve Mesleme, Muâviye'ye kızdılar. Kavimlerine dönmek istediler. Ancak, Muâviye onları ikna etti. Muâviye tarafında bunlardan başka Ensardan olan yoktu. Daha sonra Muâviye, Nu'mân'a rica ederek Kays'a gitmesini, ona serzenişte bulunmasını ve barış için inisiyatif almasını istedi. Nu'mân çıktı ve iki saf arasında durarak dedi ki: "Ey Kays! Ben Nu'mân b. Beşîr'im." Kays: "Ey İbn Beşîr! Söyle talebin nedir?" diye sordu. Nu'mân [449] şöyle karşılık verdi: "Ey Kays! Kendisi için razı olduğu şeye sizi davet eden adil davranmıştır. Siz Ensar topluluğu, evinin kuşatılması gününde Osman'ı kendi kaderine terk ettiğinizi bilmez misiniz? Cemel Savaşında da ona yardım edenleri öldürdünüz. Süvarilerinizi Sıffın'de Şamlıların üzerine gönderdiniz. Osman'ı kendi kaderiyle baş başa bıraktığınız gibi, Ali'yi de kendi kaderiyle baş başa bıraksaydınız, bire bir bir durum hasıl olurdu. Ancak, siz bir hakkı terk ederken bir bâtıla destek oldunuz. Sonra diğer insanlar gibi bir duruş sergilemeye razı olmayarak savaşta kendinizi ilan etmeye ve hasımları mübarezeye davet ettiniz. Ali'nin başına bir iş geldiği zaman musibetini hafiflettiniz ve ona zafer vadettiniz. Savaş gördüğünüz gibi hem bizden hem de sizden çok şey almıştır. Geri kalan insanlar hakkında Allah'tan sakının."

Kays'ın Nu'mân'a Cevabı

Kays güldü ve şöyle dedi: "Ey Nu'mân! Bu sözleri söyleyecek cürette olduğumu düşünmüyordum. Zira kendini kandi-

ran kardeşine nasihat edemez. Vallahi sen kandıran, dalalet içinde olan ve dalalete düşüren birisin. Osman'dan bahsetme- ne gelince, bununla ilgili bilgi ve haberler senin için yeterli olaksa onları benden al. Osman'ı kendisinden daha hayırlı olmadığını kimse öldürdü. Onu kaderiyle baş başa bırakan da senden hayırlıdır. Cemel Savaşında da biati ve ahitlerini ihlal edenleri öldürdük. Muâviye'ye gelince, vallahi bütün Araplar onunla olsa yine Ensar onunla savaşıacaktır. Biz Ensarın bu savaştta diğer insanlar gibi davranmadığımız şeklindeki sözüne gelince, vallahi Resulullah ile birlikte nasıl davranıyor idiysek bu savaşta da öyle davranıyoruz. Kılıçlara karşı yüzlerimizi, mızraklara karşı da göğüslerimizi kalkan yapıyoruz. Hak tecelli edinceye ve onlara rağmen Allah'ın takdiri gerçekleşinceye kadar bu öyle olacak. Ey Nu'mân! İyi bak, Muâviye tarafında "tulâka", Arap veya hileyle kandırılmış bir Yemenliden başkasını görebiliyor musun? İyi bak, Allah'ın kendilerinden razı olduğu Muhacir, Ensar ve onlara ihsan ile tâbi olanlar nerede? Sonra yine bak, Muâviye'nin yanında sen ve arkadaşığından başka kim var? Allah'a yemin ederim ki ikiniz ne Bedirlisiniz, [ne Akabelisiniz,] ne Uhudlusunuz ne İslam'a ilk intisap edenlerdensiniz, ne de Kur'an'da size ait bir ayet vardır. Yemin ederim ki sen bize karşı ortalığı karıştırıp fitne çıkardıysan baban da zamanında bize karşı fitne çıkarmıştı."

Kays bu konuda şu mısraları dile getirdi:

Her kirli ve tozlu yerde âdeta rakederek seyreden çökük gözlü ve binicilerin hızlandırdığı develere yemin ederim ki,

[450] *İbnü'l-Muhalled⁷ ve Nu'mân, savaştıklarımıza kılıçlarımızın tesirini unutmuş değildir.*

İkili beyanı bıraktı. Esasında sahibine yararı olsa müşahedede de kifayet vardır.

Akber'in Ali'nin Huzurunda Duruşu

[Nasr dedi: Ömer b. Sa'd bize Mâlik b. A'yen'den naklen Zeyd b. Vehb'in şöyle dediğini anlattı:] Kûfe ehlinin silahşoru Akber b. Cedîr el-Esedî adında bir zattı. Şam ehlinin tartışılmaz silahşoru ise Ebû Ahmer künyesiyle tanınan Avf b. Meczee el-Kûfî

7 İbnü'l-Muhalled, Mesleme b. Muhalled el-Ensârî'dir.

[el-Murâdî] idi. Bu adam aynı zamanda Mekke'de Mescid-i Haram'da saraya yakalanan Haccâc'ı kurtaran kişinin babasıdır. Akber bir ibadet ve karşı konulamaz bir hitabet adamıydı. Ali'nin huzurunda ayağa kalktı ve şöyle konuştu: "Ey Müminlerin Emîri! Elimizde insanlara ihtiyaç duymayacağımız Allah'tan bir ahit vardır. Biz bir ümitle Şam ehli hakkında sabırlı olduk. Onlar da bir ümitle bize karşı sabırlı davrandılar. Biz sabrettik, onlar da sabrettiler. Ancak, ben dünya ehlinin ahiret ehline karşı sabırlı olmalarına hayret ettim. Aynı şekilde bâtil ehline karşı hak ehlinin sabretmesine de şaşırdım. Dünya ehlinin hırslına da. Sonra gördüm ki en çok beni hayrete düşüren Allah'ın kitabındaki şu ayeti bilmememdir: *"Elif, lâm, mim. İnsanlar imtihan edilmeden sadece iman ettik demeleriyle bırakılacaklarını mı sandılar."*⁸ Bunun üzerine Ali onu hayırlı ifadelerle methetti ve hakkında hayırlı sözler söyledi.

Avf b. Meczee'nin Akber ile Mübarezeye Çıkması

Taraflar cephedeki saflarına geçtiler. [Avf b. Meczee] el-Murâdî de insanlardan ayrı bir şekilde meydana çıktı. Tarzı hep böyleydi. Daha önce mübarezede bir grup Iraklıyı öldürmüştü. Adam, "Ey Irak ehli! Benimle mübarezede bulunmak üzere asası kılıcı olan bir adam yok mu?" diye meydan okudu ve "Sizi şahsım hakkında yanıltmak istemiyorum. Ben Zevf'in silahşoruyum," dedi. Bunun üzerine insanlar Akber'i çağırdılar. Akber arkadaşlarından ayrı bir şekilde hasmına karşı [451] çıktı. İnsanlar da ayaktaydı. Murâdî de durdu ve şu mısraları dillendirdi:

Şam'da emniyet vardır. Orada korku yoktur. Şam'da adalet vardır. Orada zulüm yoktur.

Şam'da cömertlik ve ikram vardır. Orada dileklerle yaşamak yoktur. Ben Murâdî'yim ve aşiretim Zevf'tir.

Ben Meczee'nin oğluyum ve adım Avf'tir. Asası kılıcı olan bir Iraklı yok mu?

Karşıma çıkacak ve ben neler yapacağım neler.

Bunun üzerine Akber karşısına çıktı ve şu mısraları söyledi:

Şam kurak Irak'ta ise yağmur yağar. Irak'ta İmam vardır ve İmam adildir.

Şam'da İmama karşı kin besleyen vardır. Ben Iraklıyım adım Akber'dir.

Cedîr'in oğluyum onun da babası Münzir'dir. Ben Kemmi'nin hâlini ortaya koyacağım.

Akber ve Muâviye

İki silahşor vuruştular. Akber onu yere yıktı ve öldürdü. Bu sırada Muâviye Kureyşli bazı kişilerle ve az sayıda bazı adamlarla bir tepe üzerinde bulunuyorlardı. Akber, atını kırbaçlayarak koşturdu ve tepeye doğru hızla intikal etti. Muâviye onu görünce, "Bu adam ya akli noksandır ya da eman almıştır. Ona sorun. Bir adam ona doğru hareket etti." Bu sırada Akber'in atı çok hızlı seyrediyordu. Adam Akber'e seslendi. Ancak o cevap vermedi ve Muâviye'ye doğru seyrederken önüne çıkan süvarileri öldürüyordu. Akber, insanların Muâviye'yi yalnız bırakacaklarını umuyordu. Ancak, insanlar kılıç ve mızraklarıyla Muâviye'ye siper oldular. Akber, Muâviye'ye ulaşamayınca, "Ey Muâviye! Sana öylesi yakışır. Ben Esedli bir delikanl[452] lıyım," diye seslendi ve Ali'nin yanına döndü. Ali ona, "Bunu sana yaptıran şey nedir ya Akber? [Kendini tehlikeye atma]," dedi. Akber: "Hind'in oğlunun alnını vurmayı hedefledim," diye cevap verdi. Bir şair olan Akber şu beyitleri dillendirdi:

Asi bir tavırla gelen Murâdî'yi öldürdüm. Toz duman içinde, karşıma kim çıkacak diye sesleniyordu.

Ben Meczee'nin oğluyum, diyordu. Benim dileğim de İbn Meczee ile bir muharebe gününde karşılaşmaktır.

Onun sesi yükselince, kolları uzun ve uzatılmış bir insana maruz kaldın.

Toz duman içinde ona bir mızrak vurdum. Onunla nice erkeğin kalbine korku saldım.

Yanından ayrılırken yüzüstü yere yıkılmış vaziyette meydanda inleyip duruyordu.

Atımı ileriye doğru hızlı bir şekilde solumdaki bir muharebe noktasına sürdüm.

Hedefim her planın arkasında olan ve karşı tepenin üzerinde bulunan Muâviye'dir.

Atım binicisiyle koşuya dalmış ve âdeta her türlü dalalet belli ol-

muştur, dercesine seyretmektedir.

Benim onlara isabetle vuruşlar kaydettiğimi görünce, eylemlerim onların bilinmeyen hâllerini ortaya çıkardı.

Bazı adamlar kılıçlarıyla Muâviye'ye siper oldular bazıları da bulunduğ u yüksek yerde etrafını sardılar.

Ona ulaşabilseydim hedefe ulaşmış olacaktım ki sonrasında kalu kilden başka bir şey kalmazdı.

Muradıma ermek yolunda bin kere ölsem ölmek umurumda değildir, diyecektim.

Akber'in Kanının Akıtılması Emri

[Avf] el-Murâdî'nin öldürölmesi Şam ehlinin maneviyatını bozdu. Muâviye de Akber'in kanının akıtılmasını emretti. Akber: "Allah'ın iradesi Muâviye'nin iradesi üstündedir. Allah'ın müminleri desteklemesi ne zaman tahakkuk edecek?" diye söyledi.

Nasr dedi: İnsanlar Ali'ye karşı görüş ileri sürünce Necâşî bundan rahatsız oldu ve şu mısraları ifade etti: [453]

Taraftarları Muâviye'ye itaat ederken, İmamımız Ali'ye muhalefet etmemiz yeter artık,

Şam ehli bu tavırları ve sözleri dolayısıyla bizden daha sağlam durduklarını gösterdiler.

Sebîr Dağın u yerine yerleştiren ve yedi kat göğ ü muhkem bir şekilde sabit kılan Allah ne yücedir.

Allah'ın itaat edilmesini bize vacip kıldığı İmama muhalefet edilirken Şam ehli bir azgına itaat etmektedir.

Kays b. Sa'd'ın Ensarın Başına Getirilmesi

Daha sonra Ali (as.) Kays b. Sa'd'ı yanına çağırdı ve hakkında hayırlı sözler söyledi. Onu Ensarın başına getirdi. Bu arada Irak ve Şam'ın öncü birlikleri buluşuyor, karşılıklı şiir söylüyor, birbirlerine karşı övünüyor ve emniyet içinde birbirleriyle konuşuyorlardı. Bir gün yine aralarında Necâşî olduğu hâlde bir araya geldiler ve kendi aralarında Ali'nin "Recrâce" diye anılan seçkin birliğiyle Muâviye'nin "Hudriye" diye bilinen birliğinden söz ettiler. Her taraf kendi seçkin birliğiyle övündü. Şamlılar dediler ki: "Hudriye, Recrâce gibidir." Ali'nin ordusunda dört bin tam zırhlı bir süvari birliği vardı.

Bunlar Hemdanlı olup Saîd b. Kays'ın komutasında bulunuyorlardı. Miğferli, tam teçhizatlı ve zırhlı bir kuvvetti. Hudriye ise Ubeydullah b. Ömer'in komutasında yeşil kıyafetli dört bin muharipten oluşuyordu. Şam ehlinden Cüzâmlı ve Muâviye'nin öncü birliğinden bir genç şu mısraları dillendirdi:

Irak'ın fâcir insanlarına söyle, onlara yumuşak söz söylemek hatadır.

[454] *Ne zaman Recrâce birliğinizle gelerseniz, pas rengiyle Hudriye birliği karşınıza çıkar.*

Atlıları vuruşma aslanları olup mızrakları uzun ve Yemenlidir.

Kılıçları kısa olsa bile adımlar ve azimler onları uzun hâle getirir.

Meydana çıktığı zaman, Hind'in oğlu, Cüzâmlıların Allah hayrını versin, der.

Bunun üzerine Iraklılar Necâşî'ye, "Irak ehlinin şairi ve silahşorusun. Adama cevap ver," dediler. Necâşî bir saate yakın kenara çekildikten sonra döndü ve ağzından köpükler saçarak güremeye başladı. Şöyle diyordu:

Ey Muâviye, ağzından köpükler saçarak Hudriye birliğiyle üzerimize gelsen Recrâcemizle karşılaşsın.

Atlar savaş meydanında seyrederken birliğin mızrakları insanların kanlarından sıırılsıklamdır.

Birliğin silahşorları savaş aslanları olarak hasımları bertaraf etmekte Allah'a muhtaçtır.

Ölüm karşısında çekimser kalmazlar ve korku karşısında endişeye kapılarak bağıırıp çağırmazlar.

Karşılaşma ciddiyeti içinde hareket ederler. Hatta kılıçların uzun olmasına bile ihtiyaç duymazlar.

Adımları kılıçlarının önündedir. Kolları da noksan değildir.

Onların vuruşlarının yankısının etkisi sende vardır. Dün de meydana çıkmıştı.

Beyaz kılıçlarla hasımlarına beyaz kılıçlarla saldırmıştır. Onlarda sarıya kaçan bir renk bitmek bilmeyen bir hırs ve inat vardır.

Şamlılar, "Ey Benî Hârisli kardeş! Bunu bir daha tekrarlar iyi bir manzumedir," dediler. Onu tekrarlardı. Onlar da onu rivayet ettiler. Öncü kuvvetler bir araya gelmeye devam ettiler. Birbirlerine eman vererek kendi aralarında sohbet ediyorlardı.

Muâviye b. Hadîc'in Sözleri

[Nasr dedi: Ömer b. Sa'd, Hâris b. Hasire'den naklen İbn Ebi'l-Kenûd'un] şöyle dediğini rivayet etti: Şam ehli ölülerine [455] çok üzüldüler. Bunun üzerine Muâviye b. Hadîc şöyle dedi:

"Ey Şam ehli! Havşeb ve Zülkelâ"dan sonra insanın sahip olacağı mülkü Allah kahretsin. Onlar öldürüldükten sonra zahmetsiz bir şekilde Iraklılara güç yetirseydik zafer sayılmazdı." Yezîd b. Enes, Muâviye'ye şöyle dedi: "Bir iş ki sonu başlangıcına benzemiyorsa onda hayır yoktur. Bu fitne bitmeden bir yaralı iyileşmez ve bir maktule ağlanmaz. Netice senin lehine olsa durumu ıslah edersin ve ağlayacak bir durum varsa ağlarsın. Netice başkalarının lehine olsa elde ettiğin şey daha büyüktür." Bunun üzerine Muâviye şöyle dedi: "Ey Şam ehli! Sizi Irak ehlinden daha çok ölülerinize üzmeye sevk eden şey nedir? Sizin için Zülkelâ' ne kadar önemliyse onlar için Ammâr b. Yâsir daha önemliydi. Havşeb sizin için ne kadar önemliyse Hâşim onlar için daha önemliydi. Ubeydullah b. Ömer sizin için ne kadar büyükse onlar için İbn Büdeyl daha büyüktü. Kaldı ki erkekler denktir. İmtihan ise Allah'tandır. Müjde olarak kabul edin ki Allah onlardan üç şahsiyet öldürdü. Ammâr âdeta onların delikanlısıydı, onu öldürdü.⁹ Hâşim onların cemresiydi ve onu öldürdü. Eylemlerin faili olan İbn Büdeyl'i de öldürdü. Eş'as, Eşter ve Adî b. Hâtim kaldı. Eş'as'ın korunağı şehridir. Eşter ve Adî ise fitne için öfkelenildiler. Yakında Allah onları öldürecektir." İbn Hadîc: "Senin yanında erkekler denk ise bizde öyle değildir," dedi. Muâviye, İbn Hadîc'e kızdı ve Hadramî bu konuda şu şiiri söyledi:

Ey Muâviye, bazı başarılarla nail olduk. Ancak hasımlarımız tarafından bizim askerlerimize zayıfat verildi. Kelâ' ve Yahsubluların karargâhları altüst edildi. [456]

Zülkelâ"ın -Allah evini uzak etmesin- ve Havşeb'in öldürülmesiyle her Yemenli musibete maruz kalmıştır.

Onların ikisine ne olduysa oldu. Onlar Muâviye için koruyucuydular. Bu açık sözüm yalan değildir.

9 Delikanlı tabiri burada mecazi anlamda kullanılmıştır. Rivayete göre Ammâr Sıffin'de öldürüldüğünde yaşı doksan civarındaydı. *el-İlmâme ve's-Siyâse*, I. 146. (çev.)

Helak olan bir kimseyi fidyeyle kurtarmak mümkün olsaydı, onlara canımızı ve ana babamızı feda ederdik.

Mızraklarımız bazı silahşorların işini bitirmiştir ki kavimlerinin bizim hakkımızda temennisi uzuvlarımızın kesilmesidir.

İbn Kays, Adî b. Hâtim ve Eşter ölürlerse günahlarından kurtulamazlar.

Sonra Ömer b. Sa'd'ın rivayetine döndü.

Esved'in, Son Nefesini Verirken Abdullah b. Ka'b'a Uğraması

Nasr, Ömer'den naklen Abdurrahmân b. Abdullah'tan şöyle rivayet etti: Abdullah b. Ka'b,¹⁰ Sıffin'de katledildi. Son nefesini verirken Esved b. Kays ona uğradı. Ona, "Vallahi senin bu hâlin bana zor geldi. Vallahi şahit olsaydım sana yardımcı olacak ve seni müdafaa edecektim. İsterdim ki sana vuranı görseydim ve yanımdan ayrılmadan onu öldüreydim ya da beni de sana ilhak etseydi. Sonra başında oturdu ve 'Allah sana rahmet etsin. Vallahi senin komşun senin şerrinden emindi. Vallahi, Allah'ı [457] çok zikreden bir kişiydin vasiyetini bana bildirebilirsin,' dedi." Abdullah b. Ka'b: "Sana Allah'tan sakınmanı, Müminlerin Emîri'ne sadık olmanı ve Hak galip gelinceye ya da Allah'a mülâki oluncaya kadar onunla haramı helal kılanlara karşı savaşmanı tavsiye ediyorum. Ona benim selamımı tebliğ et ve ona de ki: Savaşı geride bırakıncaya kadar savaş. Zira savaşı geride bırakan galip olmuş demektir," dedi ve kısa bir müddet sonra ruhunu teslim etti. Esved, Ali'ye giderek durumu haber verdi. Ali: "Allah ona rahmet etsin. Hayattayken bizimle düşmanlarımıza karşı savaştı ve ölürken de bize sadakatini gösterdi ve nasihat etti." Ardından Ali sabah erkenden insanlara namazı kıldırdı ve onları sancak ve bayraklarıyla düşman üzerine sevk etti. Şamlılar da onlara karşı harekete geçti.

Ebrehe b. es-Sabbâh'ın Duruşu

Nasr dedi: Amr b. Şemir, Câbir, Âmir, Sa'saa b. Sûhân, Hâris b. Edhem'den rivayetle bana şöyle anlattı: Ebrehe b. es-Sabbâh b. Ebrehe el-Himyerî kalktı ve şöyle konuştu: "Ey Yemenliler!

10 Abdullah b. Ka'b el-Murâdî, Sıffin'de öldürüldü. Ali'nin önde gelen adamlarındandı. *el-İsâbe*, 4909.

Vallahi zannediyorum ki sizin yok edilmeniz emredilmiştir. Size ne oluyor? Bırakın bu iki adam birbirleriyle vuruşsunlar. Hangisi öbürünü öldürürse, hangisi galip gelirse hepimiz onun tarafına geçeceğiz. Ebrehe, Muâviye'nin adamları içinde reis olanlardandı. Bu haber Ali'ye ulaştırılınca şöyle dedi ki: "Ebrehe b. es-Sabbâh doğru söyledi. Vallahi Şam'a geldiğimden beri bu konuşmadan daha sevimlisini duymadım." Haber Muâviye'ye ulaşınca arka saflara geçti ve yanındakilere dedi ki: "Ebrehe'nin aklına bir şeyler olduğunu sanıyorum." Bunun üzerine Şamlılar, "Vallahi Ebrehe, din, görüş olarak ve savaş kabiliyeti itibarıyla bizden üstündür," dediler. Ancak, Muâviye Ali ile karşılaşmayı hoş görmedi. Ebrehe bunun üzerine şu beyitleri dile getirdi:

İbn Ebrehe bir söz söyledi ancak Muâviye b. Harb buna muhalefet etti.

Zira hak gururdan daha açık seçiktir. Hakkın gayeleri kuvvetli bir iple desteklidir.

İki orduyu bu savaşa göz göre göre sürükledi. Siz Kahtân oğullarını buna attı.

Siz kavganın iki aslanını baş başa bırakın. Zira hak her türlü yalanı bertaraf eder.

Bu söze, akraba olanlar itibar ederlerse benim samimi refiklerim [458] olurlar.

Uzaktan seslenen ile savaşı bütün hiddetiyle yaşayan ve içinde olan arasında büyük fark vardır.

Hayatta kalmayı dileyenle bol bol vuruşmalara maruz kalan ve vuruşları karşılayan arasında da büyük fark vardır.

Muâviye b. Harb beni terk mi edecek? Onun beni terk etmesi Rab-bimi kızdıran bir şey değildir.

Amr da sözlerime muhalefet edebilir. Çünkü hile konusunda onun kolları uzundur.

Ben dinimle onlardan ayrılırsam doğuda ve batıda çok geniş ufuklar vardır.

Ali'nin Urve ed-Dımaşkî ile Mübarezede Bulunması ve Dımaşkî'nin Öldürülmesi

Aynı gün Urve b. Dâvûd ed-Dımaşkî meydana çıktı ve Ali'ye, "Ey Ebu'l-Hasan! Muâviye sana karşı meydana çıkmak istememişse benim karşıma çık," dedi. Bunun üzerine Ali üze-

rine yürüdü. Ancak arkadaşları ona, "Bu körpeyi bırak, o senin dengin değil," dediler. Ali: "Vallahi bugün Muâviye'ye karşı olan öfkem buna olan öfkemden daha fazla değildir. Beni onunla baş başa bırakın," dedi. Ardından ona karşı bir hamle yaptı ve çok şiddetli bir darbeye gövdesini ikiye ayırarak vücudunun yarısı sağa yarısı da sola düştü. Her iki ordu darbenin etkisiyle âdeta sarsıldı. Ali sonra şöyle dedi: "Ey Urve! Git de kavmine haber ver. Muhammed'i hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki ateşi gözünle gördün ve pişman olanlardan oldun." Urve'nin bir amcazadesi de şöyle dedi: "Ne kötü bir sabaha uyandık. Ebû Dâvûd'dan sonraki hayatı Allah kahretsin." Sonra şu mısraları söyledi:

Dımeşkî'ye Mersiye

Urve'yi dullar ve yetimler o sevimsiz ve iğrenç günde yitirdi.

Meclisinde oturana kötü söz söylemez, büyük felaket gününde korkmaz ve ricat etmezdi.

Allah Adî'den, İbn Ebî Tâlib'den ve Aliyâ'nın şerrinden korusun.

Ah gözlerim, toz ve toprak gününde kavimlerin Urve'sine ağlamadı mı?

[459] *Yesrib Kubâ' ehlinde Benî Âmir'den kadınlar ona ağlasın.*

Allah, hayırlı insan, savaş adamı ve zirvelerdeki asil insanların evladı Urve'ye rahmet etsin.

Ölüm onu Sıffîn topraklarında hayattan ayırdı ve çölde kayıplara karıştı.

Bedir ehlinde, onlara uyanlar ve ileri gelenlerden büyükler onu terk ettiler.

Abdullah b. Abdurrahmân el-Ensârî şu mısraları dillendirdi:

Urve, ey Urve karşına ölüm çıktı. Zira kendini eğlence ortamına attın.

Ali sana kolay mı gelmişti ki, savaş meydanlarının köşelerinde bir aslanı davet ettin.

O, iki aslanın babası ve Allah'ın askeridir ve telef edici şeylerden korkmaz.

Kadere inanan ve hayrı dileyen, geçmişteki hizmetlerine sevap uman insandır.

Karşılaşmalardaki zorluklar onu korkutamaz. Felaketlerin vuku bulmasından da endişe duymaz.

Cehennemde azabı tattın ve kızgın kamçıların vuruşlarını.

Ey İbn Dâvûd, Hind'in oğlunu ölümden korudun o ıssız çölde.

Ebû Dâvûd'un Amcazadesinin Öldürülmesi

Nasr dedi: Ebû Dâvûd'un amcazadesi Ali'ye saldırdı. Ona bir darbe indirdi. Sonra mızrağı düzeltti ve adama bir darbe indirerek onu Ebû Dâvûd'a ilhak etti. Muâviye tepe üzerinde bulunuyor ve izliyordu. Şöyle diyordu: "Bu erkekler kahrolsun ve elleri kurusun. Bu adamı mübareze, hile ya da askerin birbirine karışması, toz ve dumanın ortalığı kaplaması hâllerinde öldürecek kimse yok mu?" Velîd b. Ukbe ona, "Sen çık. Ona karşı çıkmak herkesten çok senin görevin," dedi. Muâviye: "Vallahi beni mübarezeyle davet etti ve Kureys'e karşı mahcup oldum. Vallahi ona karşı çıkmayacağım. Reis, askerleri ancak kendini korumak için istihdam eder," dedi. Utbe b. Ebî Süfyân dedi ki: "Bu adamı duymamış gibi davranın. Malumunuz Hureys'i öldürdü ve Amr'ı rezil etti. Kim ona sataşırsa onu öldürdüğünü görüyorum." Bunun üzerine Muâviye, Büsr b. Ertât'a: "Onunla mübarezeyle var mısınız?" diye sordu. Büsr: "Bu işe senden daha [460] evlasy yoktur. Ancak, onun davetini reddederseniz ben ona varım," diye söyledi. Muâviye: "Öyleyse yarın süvarilerin başında savaşın tozu dumanı içinde onunla karşılaşacaksın," dedi. Büsr b. Ertât'ın yanında Hicaz'dan Büsr'ün kızını istemeye gelen bir amcazadesi bulunuyordu. Büsr'e gelerek ona, "Duydum ki Ali ile mübarezeyle çıkmak için söz vermişsin. Bilmez misin ki Muâviye'den sonra velayet işinde Utbe geliyor. Üçüncü sırada da kardeşi Muhammed geliyor. Bunlardan her biri de Ali'nin dengidir. Seni bu işe yönelten nedir?" Büsr: "Hayâdır. Bir söz ağzımdan çıktı, bu sözden caymaktan utanıyorum," dedi. Genç adam güldü ve bu konuda şu mısraları dillendirdi:

Ey Büsr onun dengiysen onunla savaşırsın. Yoksa aslan sırtları yiyecektir.

Ey Büsr b. Ertât sanki sen Ali'nin savaştaki eserlerini bilmiyor veya bilmezlikten geliyorsun.

Muâviye emîrdir. Onun dengi olan iki kardeşi ondan sonra gelir. Bu işte asıl olanla müstear olan veya helak olan eşit değildir.

Onlar bu iş için senden önce gelirler. Bu Ali'dir, ona yaklaşma yoksa anan seni kaybeder.

Onunla karşılaşsan ölüm mızrağının ucundadır. Kılıcında da ruhunu meşgul edecek bir meşgale vardır.

Bundan sonrası savaşın sonunda yenilenleri himaye edecek kimse yoktur. Ondan önce süvarilerin başında taşıyan da yoktur.

Büsr dedi ki: "Neticede ölüm değil mi? Vallahi mutlaka Allah'a kavuşacağız."

Ali (as.) süvarilerinden ayrı bir şekilde ve Eşter onun yanında olduğu hâlde tepeye yöneldi ve şöyle dedi:

Ben Ali'yim beni sorun size haber verilir. Sonra muharebeye çıkın ya da geriye dönün.

Kılıcım keskindir. Mızrağım ise parlaktır. Güzel ve mutahhar olan Peygamber bizdendir.

[461] *Hayırlı insan Hamza ve Ca'fer de bizdendir. Ca'fer'in¹¹ cennette yeşil kanadı vardır.*

Allah'ın aslanıyım. Bununla iftihar edilir. Şu, bu ve Hind'in oğlu ininde saklanmıştı.

Tereddüt içindedir, kovulmuştur ve arkalarındadır.

Ali'nin Büsr ile Mübarezesi ve Büsr'ün Kaçması

Tepeye yakın bir noktada Büsr, Ali'yi karşıladı. Zırhlara bürünmüş ve tanınmayacak durumdaydı. Ali'ye, "Ey Ebû Hasan! Karşıma çık," diye seslendi. Bunun üzerine Ali soğukkanlılıkla ve tereddüt etmeden ona yöneldi. Ona yaklaşınca zırhlar içindeki hasmına bir darbe indirdi ve yere yuvarladı. Mızrak zırhlara rast geldi. Büsr avretiyle ondan sakınmak istedi. Ali (as.) yüzünü çevirdi ve ayrıldı. Eşter, düştüğünde onu tanıdı ve "Ey Müminlerin Emîri! Bu adam senin ve Allah'ın düşmanı Büsr b. Ertât'tır," dedi. Ali: "Onu bırak, Allah ona lanet etsin, böyle davrandıktan sonra ne yapılabilir?" dedi.

Eşter'in Büsr'ün Amcazadesine Saldırması

Büsr'ün genç bir amcazadesi Ali'ye karşı bir hamle yaptı ve şöyle mırıldanıyordu:

Büsr'ü yere yıktın, genç adam kızgın ve isyanda. Yanında yardım eden olmadığı hâlde yaşlı başlı bir adamı yere düşürdün.

11 Ca'fer b. Ebî Tâlib, Ali'nin kardeşidir. Ali'den on yaş büyüktü. Hicretin sekizinci yılında Mute Savaşında öldürüldü. Müslümanların bayrağını Zeyd b. Hârise taşıyordu. Öldürülünce Ca'fer bayrağı taşıdı. Sağ eli kesilince bayrağı sol eliyle taşıdı. O da kesilince iki kolu arasında tutmaya çalışırken şehit oldu. Bu sebeple "Zülcenahayn" ve "Zülhicreteyn" adlarıyla anıldı. *el-İsâbe* ve *Meğazi* kitapları.

Hepimiz Büsr'ün hamisi ve intikamcısıyız.

Bunun üzerine Eşter ona saldırdı ve şu mısraları dillendirdi:

Her gün yaşlı başlı bir adamın ayakları havada ve toz duman arasında avret mahalli ortada mı olacak?

İntikam alan bir elin darbesi ona sebep olmakta. Amr ve Büsr'ün beli bükülmekte.

Eşter ona bir darbe indirdi ve belini kırdı. Büsr ise kendine gelerek ayağa kalktı ve süvarileriyle meydandan ayrıldı. Ali ona seslenerek, "Ey Büsr! Senden çok Muâviye bunu hak etmiştir," dedi. Büsr, Muâviye'nin yanına döndü. Muâviye ona [462] "Gözlerini aç, Allah sana karşı Amr'a yardım etti," dedi. Nadr b. Hâris bu konuda şu şiiri dile getirmiştir:

Her gün mü adınıza gönderdiğiniz muhariplerin avreti meydanda ortaya çıkmaktadır.

Ali bu yüzden kılıcını kullanmaktan imtina etmekte, Muâviye ise gizliden gülmektedir.

Daha evvel Amr buna tevessül etti ve başını gizledi. Şimdi de Büsr aynı yolu izledi.

Amr'a ve İbn Ertât'a söyleyin, yolunuzu iyi belleyin ve bir daha aslana karşı çıkmayın.

Hayâya şükredin ve husyelerinize teşekkür edin. Vallahi bu ikisi canlarınızı kurtardı.

Husyeleriniz olmasaydı, kılıcından kurtulamazdınız. Bu olay bir daha aynı şeye dönmenize bir uyarıdır.

Azimle sabah vakti meydana çıkan ve Ali'nin içinde olduğu süvarilerle karşılaştığınızda siz bir kenara çekilin.

Mızraklardan ve öldürücü savaştan uzak durun. Tecrübeler yeterli olsun.

Hâlâ içinde böyle bir arzu varsa dilediğiniz gibi o tecrübeyi tekrarlayın.

Büsr ve Şam Süvarilerinin Ali ile Karşılaşmaktan Kaçınması

Bu olaydan sonra Büsr içinde Ali'nin olduğu süvarilerle karşılaştığında bir kenara meyleder ve Şam süvarileri de Ali ile karşı karşıya gelmekten imtina ederlerdi.

Muâviye'nin Şam Kureyşlilerini Teşvik Etmesi

[Nasr dedi: Ömer b. Sa'd, bize Eclah b. Abdullah el-Kindî'den naklen Ebû Cuhayfe'nin şöyle dediğini anlattı:] Muâviye, Şam'daki bütün Kureyşlileri topladı ve dedi ki: "Ey Kureyşliler! Hayret verici bir şeydir ki Amr dışında, bu savaşta yarın övünebileceğiniz bir rolünüz olmadı. Nerede Kureyş'in hamiyeti?" Velîd b. Ukbe buna kızdı ve "Hangi rolden bahsediyorsunuz? Vallahi Iraklı denklerimiz içinde dili ve eliyle bizim yaptıklarımızdan daha iyisini yapanı bilmiyoruz," dedi. Muâviye: "Onlar Ali'yi canlarıyla korudular," deyince Velîd: "Aksine Ali onları canıyla korudu," diye karşılık verdi. Muâviye: "İçinizde onlardaki denklerine karşı övünçle ve mübarezeyle çıkacak kimse yok mu?" diye sordu. Mervân: "Mübareze gelince, Ali, oğulları Hasan, Hüseyin ve Muhammed'e mübareze için izin vermemektedir. İbn Abbâs ve kardeşlerine de izin vermemektedir. Onlar olmaksızın kendi başına savaşmaktadır. O hâlde kiminle mübareze edelim? Övünmeye gelince neyle onlara karşı övünelim, İslam'la mı yoksa Cahiliye ile mi? İslam'la olursa nübüvvetle övünmek onların hakkıdır. Cahiliye ile olursa Cahiliye döneminde mülk Yemenlilerindir. Kureyş desek Araplar Abdülmuttalib'in oğullarının hakkını teslim edin, diyecekler," dedi.

Kureyşlilerin Muâviye'ye Cevabı

Utbe b. Ebî Süfyân kızdı ve "Bunları bırakın, ben yarın Ca'de b. Hübeyre ile karşılaşacağım," dedi. Muâviye: "Ne güzel, Benî Mahzûm aşiretindendir ve annesi Ümmü Hânî', Ebû Tâlib'in kızıdır. Babası Ebû Hübeyre b. Ebî Vehb olup kerem sahibi ve denk bir şahsiyettir," dedi. Utbe ile topluluk arasındaki eleştiri kaba bir safhaya büründü. Utbe onlara, onlar da Utbe'ye ağır konuştular. Mervân dedi ki: "Osman ile evinin kuşatmasında yaşadığım ve Basra'daki savaşa katılışım olmasaydı, Ali'ye karşı, soylu ve dindar bir insana yakışır bir tavır takınabilirdim. Amma ve lakin..." Muâviye ile Velîd b. Utbe de topluluk içinde tartıştılar. Velîd ona ağır konuştu. Muâviye: "Ey Velîd! Sen bana karşı Osman'dan dolayı cüretkâr davranıyorsun.

Zira sana had uyguladı ve seni Kûfe valiliğinden azletti," dedi. Ancak akşam olmadan anlaştılar ve Muâviye onları ikna etti ve onlara bol miktarda para ikramında bulundu. Ardından Muâviye, Utbe'ye haber göndererek, "Ca'de hakkında ne yapacaksın?" diye sordu. Utbe: "Bugün onunla görüşecek ve yarın onunla savaşıcağım," dedi. Kureys'te Ca'de'nin büyük şerefi vardı. Hatip bir kişiydi. Ali nezdinde en sevimli insanlardandı. Utbe ona geldi ve "Ey Ca'de! Ey Ca'de!" diye seslendi. Ca'de onun yanına gitmek için Ali'den izin aldı. Ali ona izin verdi. İnsanlar ikilinin konuşmasını dinlemek üzere toplandılar. Utbe dedi ki: "Ey Ca'de! Vallahi seni bize karşı tavır almaya sevk eden, dayın ve amcan olan Bahreyn valisi Ebû Seleme'nin sevgisinden başkası değildir. Vallahi Osman'ın öldürülmesi hakkındaki tutumu olmasaydı, Muâviye'nin hilafet için Ali'den daha layık olduğunu iddia etmezdik. Ancak Muâviye, Şam'ın velayeti konusunda daha çok hak sahibidir. Hem de ahalisi ona razıdır. Bize Şam'ı bırakın. Vallahi Şam'da güç sahibi ne kadar kişi varsa bu savaş hakkında Muâviye'den daha kararlıdır. Buna karşılık Irak'ta, Ali kadar savaşta kararlı olan hiç kimse yoktur. Biz sizden daha çok liderimize itaatkârız. Ali için ne kadar çirkin bir şeydir ki insanların kalbinde insanların en üstünü iken, velayet sahibi olunca Arapları yok olmaya sevk etmiştir." Ca'de şöyle karşılık verdi: "Dayıma olan sevgime gelince, vallahi senin onun gibi bir dayın olsaydı, babanı unuturdun. İbn Ebî Seleme'ye gelince kendi değerinden daha büyük bir şeye nail olmuş değildir. Cihat bana amelden daha sevimlidir. Ali'nin Muâviye'ye olan üstünlüğü konusunda ise iki insan ihtilaf etmemektedir. Bugün Şam ile yetinmekte rıza göstermenize gelince, daha önce de buna razı olmuştunuz ancak biz kabul etmedik. Şam'da ne kadar insan varsa savaş konusunda Muâviye'den daha ciddidir, Irak'ta da Ali kadar ciddi kimse yoktur sözüne gelince, bu öyle olması gerekir. Ali'yi harekete geçiren onun kesin kanaatiken Muâviye'yi taksiratta bulunmaya sevk eden ise onun şüphesidir. Hak ehlinin azmi bâtil ehlinin gayretinden daha hayırlıdır. Sizin Muâviye'ye olan itaatinizin bizim Ali'ye (as.) olan itaatimizden daha güç-

lû olduğuna dair sözüne gelince, vallahi sustuğunda ona sormayız, söylediğinde de aykırı bir şey söylemeyiz. Arapların öldürülmesine gelince, Allah savaşmayı emretmiştir. Hakkın öldürdüğü kimse Allah'a dönecektir." Bunun üzerine Utbe kızdı ve Ca'de'ye karşı kabalaştı. Ancak, Ca'de ona cevap vermedi ve yüz çevirdi. İki taraf da öfkeli bir şekilde ayrıldılar. Utbe dönünce süvarilerini topladı ve geride hiç kimseyi bırakmadı. Süvarilerinin ekseriyeti Sekûnîler, Ezdîler ve Sadîflerdi. Ca'de de hazırlanabildiği kadar hazırlandı. Ardından iki taraf karşılaştı ve sabır ve sebat gösterdiler. Ca'de bizzat kendisi muharebeyi başlattı. Nihayetinde Utbe âciz kaldı ve süvarilerini bırakıp Muâviye'nin yanına kaçtı. Muâviye ona, "Ca'de seni rezil etti. Hezimetinden dolayı hiçbir zaman kendini temize çıkaramayacaksın," dedi. Utbe: "Vallahi böyle bir şeye bir daha tevessül etmeyeceğim. Arkadaşlarımın hiçbir kabahati yoktu. Allah zafer ihsan etmedi. Ben ne yapabilirdim," dedi. Ca'de'nin ise Ali nezdinde itibarı arttı. Necâşî, Utbe'nin Ca'de'ye kötü söz söylemesi hakkında şu beyitleri söyledi:

Utbe'nin Ca'de'ye Kötü Söz Söylemesi Hakkında Necâşî'nin Şiiri

Ey Utbe, kerem sahibine kötü söz söylemek bir meseledir, hem de büyük bir meseledir, iyi bil.

Annesi Ümmü Hânî'dir. Babası Ma'id ve Lüey soyundan asil bir insandır.

Mahzûm kabilesi bu soydan gelen Hübeyre b. Ebî Vehb'in onun üstünlüğünü kabul etmiştir.

Savaşınızda büyükler karşı karşıya geldiğinde o bin kişiye bedel kabul edilirdi.

Halefî ve oğlu Ca'de de onun gibidir. Nitekim asil olan halefler soylu ve şerefli geçmişlerini şerefle temsil ederler.

Aradığın güzelliklerin hepsi onda vardır. Köklü bir soy ve sağlam bir din.

Yüzlerin rengi attığı zaman iyi bir hatip olup inatçı hasım onun karşısında kahrolur.

Kuşakları cehalet çözünce ve erkeklerde akıl hafıfleyince o hilim sahibidir.

Savaşların yüreklişidir. Savaşta cesurlar yenilse bile insanlar yine onu yürekli bilir.

Deri çürümeye yüz tuttuğu zaman onun derisi çürüme illetinden uzaktır.

Düşük insanlar küçükleri büyütürken, o hamd ile büyükleri taşıyandır.

Kırmızı altında ayıp arayabilir misin? Yıldızlar senden ne kadar uzaktır?

Rabbine hamd olsun bütün bu güzellikler ve başka güzellikler henüz süttten kesilmişken onda vardı.

Şair Şenî ise şu beyitleri dillendirmiştir:

İki yanına kibir ve gururla bakıp duruyorsun. Yolunu şaşırmış olman ve kibrin seni kör etmiş.

Kavmi, düz ve yumuşak bir topraktaki adi mantar gibi görüyor- [466] sun. Ya da pişirenin aldığı bozuk bir parça iç yağı.

Nihayet mükemmel bir genç olan geçmişlerinin eserlerini ihya eden İbn Mahzûm ile karşılaştın.

Ebû Vehb'in aşireti geçmiş kuşaklarında kerem sahibi liderler idiyse bu onların halefidir.

Ca'de, süvarilerine, dini ve dünyayı koruyun, diye seslenince ve onlar da durmadan gayret edince, seni üzüntüye boğdu.

Geriye dönmeyen süvarilerle sana atışlarda bulundular. Yüksek kalkan mızraklar da üstünüze düştü.

Allah'a söz verdiler ki vuruşmada onları geri çekmeyecekler. Onların sözlerinde yalan yoktur.

Sabah vakti onları görünce onları yavrularını sık ağaçların koruduğu yataklarındaki aslanlar sandın.

Harp çıkmaza girince süvarilerine, süvarilerim bana gelin, diye seslendin. Ancak sana dönen ve meyleden olmadı.

Savaş meydanında yatan kimi Sekûnî, kimi Ezdî, kimi de Sadîfî olan ölümlere hiç merhamet etmedin mi?

Ey Utbe bunları gören gözün, duyan kulağın vardır. Ancak sefahat ve haddi aşman buna engel oldu.

Bugün pişmanlıktan dişlerini sıkıp duracaksın. Mübariz için acziyet ve adil olmaktan başkası yoktur.

Eşter'in Asbağ'ı Esir Alması

Nasr, Ömer'in isnadıyla şöyle dediğini anlattı: Sıffîn'de Şam ehlinde Asbağ b. Dırâr el-Ezdî adında bir adam vardı. Bazen Muâviye için öncülük ve gözetleyicilik görevi yapardı. Ali, Eşter'e bununla ilgili olarak görev verdi. Adam mukavemet etmeden Eşter tarafından esir alındı. Ali, savaşmaktan elini

çeken esirin öldürülmesini yasaklamıştı. Eşter gece vakti adamı getirdi ve onu bağlayarak sabaha kadar yanlarında kalmak üzere arkadaşlarına teslim etti. Asbağ bir şairdi ve ağzı laf yapardı. Yanındakiler uyuyunca Eşter'in duyabileceği bir sesle şu beyitleri dile getirdi:

[467] **Asbağ'ın Eşter Hakkındaki Şiiri**

Keşke bu gece vakti, bir daha gündüz olmamak üzere devam etse de insanlar üzerinde çöküp kalsa.

Kıyamete kadar böyle sürse, zira sabah olursa ateşin tutuşturulmasından korkarım.

Ey gece, perde gibi her tarafı ört. Zira gecede rahatlık vardır. Sabah ya öldürülecek ya da serbest kalacağım.

Yerin yetmiş vadi kadar altında olsam, üzerimdeki bu korkuyu atamaz.

Ey nefis, sakın ol, ölümün bir vakti vardır. Ey Dırâr'ın oğlu başa gelene sabır göster.

Bu toplulukta benim yakınlarım bulunmasına rağmen korkar mıyım? Eşter komşum olduğu hâlde korkmamı Allah kabul etmez.

Bana itaat edilen bir belde de esir olsaydı, elbisemin eteğini toplar ve kurtarılmasına sarılırdım.

Hayırlı adam Eş'as'ın komşusu olsaydım bağımı çözer ve korkulu hâlden kaçışım zayıf bir ihtimal olurdu.

Saîd'in veya Adî b. Hâtim'in veya hayırlı insan Şüreyh'in komşusu olsaydım benim huzurum yerinde olurdu.

Büyük adam Murâdî'nin, Hânî'nin veya Zahr b. Kays'ın komşusu olsaydım gündüzden nefret etmezdim.

Bu zevatın bazısının yanında esir olsaydım, tökezlediğimde kavmin reisini davet ederdim.

Bunlar benim kavmindendir. Hayatlarının, beni affetmeleriyle ayıplarımı örtmelerinin bitişi görmeyeyim.

Asbağ'ın Affedilmesi

Sabah olunca Eşter onu Ali'nin yanına götürdü ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Bu adam gözetleyicilerdendir. Dün onu ele geçirdim. Vallahi, onu öldürmenin haklı bir davranış olduğunu bilseydim onu öldürürdüm. Bu geceyi bizim yanımızda geçirdi ve şiiriyle bizi etkiledi. Katli gerekiyorsa biz kızsak da onu öldür. Ama onu affetmeyi uygun görürsen onu bize bağışla." Ali: "Ey Mâlik! Onu sana bağışlıyorum. On-

lardan ele geçirdiğin esirleri öldürme. Zira kible ehli esirleri öldürülmez ve onlardan fidye alınmaz,” diye söyledi. Bunun üzerine Eşter onu ikamet yerine geri götürdü ve “Senden aldığımızı sana iade ediyoruz. Senin bizde başka bir şeyin yoktur,” dedi.

Muâviye ve Adamlarının Ali'nin Sabah Baskınından Korkuları [468]

Ravilerin anlattığına göre Ali, sabah erkenden Muâviye'ye bir baskın yapacağı ve onunla savaşacağı intibasını verdi. Konu Muâviye'ye intikal etti. Şam ehli haberdan dolayı korkuya kapıldılar ve bu söylentiler sebebiyle morallerinde bir kırılma yaşandı. Muâviye b. Dahhâk b. Süfyân –ki bu zat Muâviye ordusunda Benî Süleym'in sancağını taşıyordu– Muâviye'yi ve Şamlıları sevmez ve Irak ehliyle Ali b. Ebî Tâlib'e (as.) sempatisi vardı. Abdullah b. et-Tufeyl el-Âmirî'ye Şamlıların haberlerini yazıyor ve Ali'ye (as.) ulaşmasını sağlıyordu. Abdullah b. et-Tufeyl'e, “Bir şiir yazacağım ve onunla Şam ehlini korku ve endişeye sevk edeceğim ve Muâviye'yi zelil kılacağım,” diye yazdı. Muâviye ondan şüphe etmiyordu. Aynı zaman kıymeti savaş mahareti ve fesahati vardı. Gece arkadaşlarına duyuracak şekilde şu beyitleri terennüm etti:

Muâviye b. Dahhak'ın Şamlıları Kızdıran Şiiri

Keşke bu gece ebedî olarak bizi örtse de yarını görmesek.

Sabah olsa bile yıldızların yollarına tırmanmaya çıkış yolu bulabilsek.

Ali'ye karşı bir tedbir olarak, zira o hiçbir zaman, vaatlerine icabet edenler olduğu sürece sözüne muhalefet etmez.

Benim kararım odur ki bu topraklarda bana ikamet etmeyeceğim. Câbelka'ya tırmanarak gitsem bile.

Onu insanlar arasında başı açık, sevki kolay ve hızlı bir at sırtında geldiğini görür gibiyim.

Ölüme karşı ağırlığını koyarak mücadele vermektedir. Savaşın tozu ve dumanı içinde Muhammed'e seslenmektedir.

Bedir, Nadîr, Hayber ve Uhud'un süvarileri keskin kılıçları kanla sulamaktalar.

Huneyn'de Peygamberleri uğruna ve bir Ahzâb grubuna karşı savaştilar ve düşmanı dağıttılar.

Orada bir yaşlı kadın oğluna eğilmez. Ona, ruhum sana feda olsun, dese bile.

İbn Harb'e, "Sen ne yapacaksın?" diye söyle. Sebat edecek misin yoksa sana savaş korkağı mı diyeceğiz?

Zannımca insanlar sabırlı bir duruş sergileyemezler. Bu çok uzamayan bir mücadele de olsa.

[469] *Şam'ı terk etmekten başka bir çare yoktur. Çok konuşan ve övünen ne kadar gürlese ve parlasa da.*

Muâviye'nin İbnü'd-Dahhâk'ı Sürmesi

Şam ehli şiirini duyunca onu Muâviye'ye getirdiler. Öldürülmesini düşündü. Sonra kavmini düşünerek onu Şam'dan sürdürdü ve Mısır'a gitti. Ancak, Muâviye onu sürdürdüğüne pişman oldu ve şöyle dedi: "Vallahi Sülemî'nin sözü Şam ehline Ali ile karşılaşmaktan daha zordur. Ona ne oluyor ki Allah onu kahretsin, Câbelka'nın¹² arkasında bir çıkış yolu bulsa orayı aşacaktır."

Câbelka: Doğuda bir şehirdir, Câbelsa ise batıda bir şehirdir ve onlardan sonra bir ikamet yeri yoktur.

Eşter'in Bir Kasidesi

Ali, sabahladığımda bu kavimle savaşaçağım dediği zaman Eşter şu kasideyi söylemiştir:

Son sözü söylemenin vakti olan sabah yaklaştı. Barışın adamları vardır savaşın da adamlar var.

Savaşın adamları büyük, sert ve girişkendir. Onları zorluklar yıkamaz.

Savaşta artçıların bile hezimete uğraması hâlinde savaş adamı silahlarla donanmış silahşoru vurandır.

Ey Hind'in oğlu, ölüm için kuşakları bağla. Emeller seni kapıp götürmesin.

Sabahta öyle bir durum vardır ki kalırsan onun zorluğundan kahramanlar kaçınır.

Onda ya Irak'ın izzeti olacak ya da Irak ehline karşı Şam'ın zaferi ve zelzele.

Esmer renkli silahlarla vuruşmaya sabırlı olun. Öyle bir vuruşmadır ki darbimesel olacaktır.

Aydın yüzlü insanlarımızı öldürdüyseniz ve eceller onları alıp götürdüyse,

12 Yâkût'a göre Câbelka uzak batıda bir şehirdir.

Bizde onlar gibileri vardır. Mesele büyük ise de ve onlar gibileri az da olsa. [470]

Mızrakları vuruşarak kana boyarlar. Ölümden kurtarmak için etekler çekiştirilirse.

*Canların ve malların bir değerinin olmadığı karşılaşma gününde yüz akıyla çıkmak için çabalarlar.*¹³

Muâviye'nin Şam Talebi

Eşter'in şiiri Muâviye'ye ulaştırılınca dedi ki: "Kötü bir şiir, Kötü bir şair. Irak ehlinin başı, liderleri ve savaşlarının ateşini yakan ve fitnenin başı ve sonu Ali'ye bir mektup yazmayı düşündüm. Şam'ı kendisinden isteyeceğim. Bu, reddettiği ilk talebimdi ve aynı zamanda onun içine şüphe ve tereddüdü düşürdü." Amr b. el-Âs güldü ve şöyle dedi: "Ey Muâviye! Sen nerede, Ali'yi kandırmak nerede?" Muâviye: "Biz Abdimenâf oğulları değil miyiz?" dedi. Amr: "Evet, ancak nübüvvet senin değil onlarındır. Ama yazmak istiyorsan yaz," dedi. Muâviye Sekâsik'ten Abdullah b. Ukbe adında bir adamla Ali'ye mektup gönderdi. Aynı zamanda Irak ehlinin göçerlerindendi. Mektupta şunları yazdı:

"Zannederim ki savaşın bu raddeye geleceğini bilseydin ve biz de bilseydik, birbirimize karşı bu harp cinayetini işlemezdik. Her ne kadar akıllarımıza mağlup olduysak da geçmiş günlerde yaptıklarımızdan pişmanlık duyacak ve elde kalanı ıslah edecek fırsatımız vardır. Sana itaat ve biat etmeksizin Şam'ı senden istemiştım ancak, bundan imtina ettin. Fakat senin bana vermediğini Allah verdi. Bugün bu talebimi tekrar yapıyorum. Dünyada kalmak hususunda senin umduğundan fazlasını ummuyorum. Ölümden de senin korktuğundan daha fazla korkmuyorum. Vallahi askerler azaldı ve adamlar gitti. İkimiz de Abdimenâf soyundanız. Birbirimizden üstünlüğümüz yoktur. Ancak, aziz bir insanı zelil kılmayacak ve hür bir kişiyi köle yapmayacak bir üstünlük olabilir. Selam ile"¹⁴

13 Abdülvehhâb'ın nüshasının on birinci cüzünün sonu.

14 Hz. Ali henüz Medine'deyken ve halife olarak kendisine biat edildikten kısa bir süre sonra Muâviye'ye mektup yazarak kendisine biat etmesini ve Şam valiliği görevini sürdürmesini istedi. Ancak Muâviye bu talebi reddetti ve savaş dışında aramızda konuşacak bir şey kalmadı, diye cevap verdi. Bkz. İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, I. 50. (çev.)

Ali'nin Cevabı

Muâviye'nin mektubu Ali'ye ulaşınca onu okudu ve "Muâviye ve mektubuna hayret ediyorum," dedi. Ardından kâti-bi Abdullah b. Râfi'i çağırdı ve Muâviye'ye şunları yaz dedi: "Mektubunu aldım. Diyorsun ki sen ve biz savaşın bu raddeye geleceğini bilseydik, birbirimize karşı bu savaş cinayetini işlemezdik. Bu savaşın gayesini idrak etmiş değilsin. Ben Allah için öldürülüp dirilsem sonra yetmiş kere daha öldürülüp dirilsem Allah için ve Allah düşmanlarına karşı güçlü bir şekilde cihattan geri dönmem. Senin, aklımızdan arta kalanla yaptıklarımızdan pişmanlık duyabiliriz, şeklindeki ifadene gelince, ben aklımı eksiltmiş ve yaptıklarımı pişmanlık duymuş değilim. Şam'ı talep etmene gelince, dün sana vermediğim şeyi bugün vermem söz konusu değildir.¹⁵ Korku ve ümitte aynı durumda olmamıza gelince, sen ne kadar tereddüt ve şüp-he içindeysen ben ondan daha çok yakın bir bilgi ve kanaate sahibim. Şam ehli ne kadar dünya için hırslı iseler Irak ehli ondan daha çok ahiret için hırslıdır. Senin, Abdimenâf oğullarıyız, birbirimizden üstün tarafımız yoktur, şeklindeki sö-züne gelince, yemin ederim ki aynı ceddin oğullarıyız. Ancak, Ümeyye, Hâşim gibi; Harb, Abdülmuttalib gibi ve Ebû Süfyân da Ebû Tâlib gibi değildir. Muhacir de "talîk" gibi, Hak üzere olan bâtil üzere olan gibi değildir. Bizim elimizde onunla azizi zelil, zelili de aziz kıldığımız nübüvvetin fazilet ve üstünlüğü vardır. Selam ile."

Muâviye'nin Ali'nin Mektubunu Saklaması ve Sonra Açıklaması

Nasr, Ömer b. Sa'd'dan naklen Nümeyr b. Va'le'nin şöyle dediğini rivayet etti: Ali'nin mektubu Muâviye'ye ulaşınca, birkaç gün onu Amr b. el-Âs'tan gizledi. Sonra onu çağırdı ve mektubu ona okuttu. Amr, Muâviye'nin durumuna sevin-

15 Muâviye'nin talebi Şam valiliği değil, tamamen müstakil ve merkeze bağlı olmayan egemen bir devlettir. Yoksa Hz. Ali daha Medine'deyken Muâviye'ye Şam veliliğini sürdürmesini istemişti. Ancak Muâviye şairin, "Benim ile Kays arasında serzenişler kalmadı. Aramızda kılıçla böbreklere ve kellelere vurmak kaldı" mısraıyla cevap vermekle yetindi. *el-İmâme ve's-Siyâse*, I. 68. (çev.)

di. Savaş meydanında onunla karşılaştığı ve onun tarafından affedildiği günden beri Kureyş içinde Amr kadar Ali'yi takdir eden yoktu. Bunun üzerine Amr, kendisiyle istişare ettiğinde ona tavsiye ettiği hususlarla ilgili şu manzumeyi dile getirdi:

Ey Hind'in oğlu, Allah seni ve sana delil ve hüccetlerle tavsiyelerde bulunanları korusun.

Silahlar konuştuktan sonra Ali'den nasıl bazı beklentilerde bulunabiliyorsun?

Bazı şüphelerle onu şaşırtabileceğini ve tehditle senden çekinebileceğini nasıl ümit edersin?

Hem de perdeyi kaldırmış ve şiddeti çocuğun saçını ağartacak bir savaşı başlatmışken.

Onun öyle bir öğütücü kara birliği vardır ki, süvarileri aslanlar gibi ateş saçar.

Ona ağır ağır yaklaştığında ve hasımlara vuruşlardan usandığında, ona "tekrar dön" diye emreder.

Geldiği zaman heybetli bir gelişi vardır. Meydana çıktığı zaman da geri döndürülemez.

Ebû Hasan'a bu garip değil. Senin akşamına da uzak değil.

Ona zayıf bir kişinin sözüyle söyledin. Hem de gücü kırılmış ve damarı kesilmiş bir kişi.

Ey Hind'in oğlu, Şam ile yetinme gibi düşük ve basit bir görüşten vazgeç.

Sana Şam'ı verse bile bununla onurun artmaz. Hatta fazlasını bile verse neyin artacak?

Bu görüşünle ince de olsa bir ağaç parçasını hatta ondan daha incisini kıramazsın.

Amr'ın bu şiiri Muâviye'ye ulaştığında onu davet etti ve "Ey Amr! Bununla ne demek istedin?" diye sordu. Amr: "Acaba ne demek istemişim?" deyince Muâviye: "Benim görüşümü zayıflatmayı ve Ali'yi yüceltmeyi murat etmişsin. Hem de seni rezil ettiği hâlde," dedi. Amr: "Senin görüşünü zayıflatmam doğrudur. Ali'yi yüceltme konusunda ise sen Ali'nin büyüklüğünü benden iyi bilirsin. Ancak, sen onu kapatıyorsun ben de onu yayıyorum. Benim rezil olmama gelince, Ebû Hasan ile meydana çıkan hiç kimse rezil olmaz."

Nitekim Muâviye, Amr'ın Ali karşısında yaşadığı mağlubiye- [473] te sevinmişti. Amr bu duruma şu manzumeyle karşılık verdi:

Ey Muâviye, başına gelenden dolayı kahraman bir silahşora sevinme. O bir silahşorla karşılaştı ki onunla silahşorlar karşılaşmaktan kaçınır.

Ey Muâviye Ebû Hasan'ın süvariler arasında geldiğini gördüğünde sana vesveseler musallat olur.

O zaman ölümün hak olduğuna ve kafile içinde kaçmadığın takdirde ona yakalanacağına kesin inanırsın.

Onunla karşılaşırırsan, havada bir kartal tarafından sıkıştırılan bir baykuş oluverirsin.

Şiddetli darbelere ve fitnelere maruz kaldıktan sonra kavmin bekası ne anlam ifade eder? Ali'yle karşılaşan bir insan yese düşer.

Seni meydana davet etti ancak kulağını tıkayarak kaçtın ve üzerindeki yumuşak elbiseler dar gelmeye başladı.

Ölümün en yakınında olduğuna ve sana yaptığı çağrıda devasa bir mesele olduğuna inandın.

Bana keskin mızrağı isabet etti ve savaşın keskin bir dişi beni ısırtıp etimi çekiştirdi diye seviniyorsun.

Allah buna razı olmaz. Ancak o bir orman aslanıdır ve avların kendisine takdim edildiği bir baba aslandır.

Hayatayım ve vücudum bir çatışma sahasında parçalanıp dağılmış ve esen rüzgârlar tarafından toprağa gömülmüş değildir.

Şüphe içindeysen bir toz kopar. Aksi takdirde seninki boş ve haktan uzak laflardır.

Ali'nin Taarruzu

Nasr dedi: Amr b. Şemir bize şöyle dedi: Ebû Dırâr bize anlattı ve dedi ki: Ammâr b. Rebîa bana şöyle anlattı: Ali, 10 Rebiülevvel 37 tarihinde, bir rivayete göre de 10 Safer Salı günü henüz gün aydınlanmadan sabah namazını kıldırdı. Ardından Irak ordusu ve sancakları altındaki kuvvetlerle Şam ordusuna karşı taarruza geçti. Şamlılar da karşı saldırıda bulundular. Savaş âdeta her iki tarafı yiyip bitirmişti; ancak, Şamlıların verdiği zayıat daha büyüktü. Bu sebeple harpten usanmış ve muharebelerden nefret etmeye başlamışlardı. Kuvvetleri za-

[474] fa uğramıştı. Iraklı bir süvari karayla kırmızı arasında donuk renkli ve kuyruğu uzun bir at üzerinde meydana atıldı. Silah teçhizatı mükemmel ve yalnız gözleri görünecek şekilde zırhlara bürünmüş olarak meydana çıktı. Elinde mızrağı vardı. Mızrakla Ali'nin askerlerinin kafasına dokunarak, "Saflarınızı

düzeltilin, Allah'ın rahmeti üzerinize olsun," diyordu. Safları ve sancaktarları düzene soktuktan sonra yüzünü askere, sırtını düşman cephesine dönerek konuşmaya başladı. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra dedi ki:

Allah'a hamd olsun ki Peygamber'in amcasının oğlunu bizden kıldı. İlk hicret edenlerden ve İslam'ı ilk kabul edendir. Allah'ın düşmanlarına musallat ettiği kılıçlarından biridir. Dikkatle bakacaksınız, muharebe kızıştığı, kara bulut gibi ortalığı toz ve duman kapladığı, sert mızraklar kırıldığı ve atlar sırtlarındaki kahramanlarla dört döndüğü zaman sizden sadece bir böğürme ve mırıldanma sesi duyacağım. Arkamdan gelin ve izimi takip edin. Ravi dedi: Ardından Şam ordusuna karşı saldırıya geçti. Mızrağı kırılınca geri döndü ve Eşter olduğu anlaşıldı.¹⁶

Bir Şamlının Savaşı Durdurma Girişimi

Nasr dedi: Şam ehlinde bir adam çıktı ve iki cephe arasında şöyle seslendi: "Ey Ebû Hasan! Ey Ali! Ortaya çık göreyim seni." Bunun üzerine Ali adama doğru ilerledi. İkisinin atlarının boyunları iki saf arasında karşı karşıya gelince adam, "Ey Ali! Senin İslam'da bir mazin ve hicretin vardır. Sana, bu kanı durduracak ve bu harbi erteleyecek bir teklifte bulunsam ve bu konudaki görüşünü anlayabilsek," diye söyledi. Ali ona, "Bu teklif nedir?" diye sordu. Adam, "Sen Irak'ına döneceksin, biz de Irak işlerine karışmayacağız. Biz de Şam'ımıza döneceğiz ve sen de bizim ve Şam'ın işlerine karışmayacaksın," dedi. Ali ona, "Bu teklifi bir nasihat ve bir şefkat hissiyle yaptığını biliyorum. Bu durum benim de ilgimi çekti ve beni uykusuz bıraktı. Burnuna ve iki gözüne dokundum. Ancak savaş veya Allah'ın Muhammed'e (sav.) indirdiğine inanmak gibi iki se-

16 Eşter Hz. Osman'ın öldürülmesiyle başlayan süreçte birinci derecede rol oynamış ve Hz. Ali'ye biat edilmesinde kararlı bir tavır takınmıştır Hz. Ali biat almayı bir müddet reddettiği ve bu yöndeki talepleri tereddütlerle karşıladığında Eşter âdeta ona emrivaki yaparak biat almasını sağlamıştır. Cemal ve Sıffin savaşlarında da önde gelen komutanlardandı. Tabir caizse uzlaşma yanlısı olmayan ve sert tutum takınan bir şahsiyet olarak aktif bir rol oynamıştır. Alınan kararlarda Hz. Ali'nin onun görüşlerini dikkate aldığını söylemek gerekir. (çev.)

çenekten başka bir yol bulamadım. Allah yeryüzünde kendisine isyan edildiği hâlde, dostlarının suskun ve boyun eğmiş olarak kalmasına ve marufu emretmeyerek ve kötülükten sakındırmamalarına razı olmaz. O sebeple savaşı cehennemde zincirlerle uğraşmaktan daha kolay buldum.”

[475] Bunun üzerine Şamlı “*innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn,*” sözünü tekrarlayarak döndü.

Herîr Gecesi

Nasr dedi: İki taraf birbirlerine karşı saldırıya geçtiler. Önce ok ve taşlarla birbirlerine saldırdılar. Bunlar tükenince mızraklarla vuruşmaya başladılar. Mızraklar kırılınca kılıçlar ve demir çubuklarla birbirlerinin üzerine yürüdüler. Sadece demirin demire çarpması sesinden başka bir ses duyulmuyordu. Bu da muhariplerde yıldırımdan ve âdeta Tihâme dağlarının birbirine çarpmasından daha korkunç bir etki bırakıyordu. Ravi dedi: Güneş çıktığında toz bulutu ortalığı kaplamıştı. Sancaklar kaybolmuştu. Eşter sağ ve sol kanatlar arasında âdeta mekik dokuyor ve Kurrâdan her kabile veya birliğe kendinden sonraki birliğe doğru harekâtını sürdürmesi talimatını veriyordu. Sabah namazından sonra gece yarısına kadar kılıçlar ve demir çubuklarla savaşımaya devam ettiler. Tek bir namaz kılamadılar. Eşter’in harekâtı bu şekilde koordine etmesi devam etti. Nihayetinde muharebe meydanı gerisinde kalıncaya kadar ilerledi. Herîr Gecesi diye bilinen ve bir gün bir gece süren şiddetli muharebeden sonra iki taraf meydana ayrıldığında ölü sayısı yetmiş bini bulmuştu. Eşter sağ kanada, İbn Abbâs sol kanada komuta ediyordu. Merkezde ise Ali bulunuyordu. Muharipler ise sürekli çatışıyorlardı.

Eşter’in Harp Ateşini Tekrar Tutuşturması

Kısa bir aradan sonra muharebe ikinci gecenin yarısından ertesi gün kuşluk vaktine kadar devam etti. Eşter, Şam ordu-suna karşı ilerlerken komutasındaki birliklere, “Bir mızrak boyu ilerleyin,” emrini veriyordu. Emri yerine getirildikten

sonra bu kez, "Bir yay boyu kadar ilerleyin," diyordu.¹⁷ Bunu da yaptıktan sonra aynı emirleri tekrar ve tekrar veriyordu. Öyle ki muharıpler ilerlemekten usanıp âdeta onlara bıkkınlık geldi. Bu durumu görünce onlara, "Gün boyunca koyunların sütünü emmenizden sizin namınıza Allah'a sığınırım," dedi. Sonra atının getirilmesini istedi ve sancağını yerleştirdi. Sancağı Hayyân b. Hevze en-Nehâî taşıyordu. Eşter tekrar birlikleriyle harekâtı sürdürüyor ve şöyle diyordu: "Kim canını Allah için feda etmek suretiyle zafere veya Allah'a mülâki [476] oluncaya kadar Eşter ile birlikte olmak ister?" Muharıpler de bu çağrıya uyarak maiyetinde savaşmaya devam ettiler.

Nasr, Ömer b. Sa'd'ın şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Dırâr bana Ammâr b. Rebîa'nın şöyle dediğini anlattı: Eşter yanımdan geçti. Ona katıldım ve daha önce askerleriyle bulunduğu mekânageri döndü. Sonra ayağa kalktı ve şöyle konuştu: "Amcam ve dayım size feda olsun, öyle saldırın ki saldırınızla Allah sizden razı olsun ve dini aziz kılın. Ben saldırdığım zaman siz de saldırın." Ravi dedi: Sonra bineğinden indi ve bineğinin yüzüne dokundu. Ardından sancaktarına, "İleriye doğru gel," dedi. Sancaktar ilerledi. Eşter saldırıya geçti. Askerleri de onunla birlikte Şamlılarla vuruşmaya başladılar. Onları karargâhlarına kadar sürdüler. Karargâh çevresinde şiddetli bir muharebe oldu ve Eşter'in sancaktarı öldürüldü. Bunun üzerine Ali onun başarısını görünce ona asker takviyesi yapmaya başladı.

Nihâî Saldırı

Ali'nin Konuşması

Ravi dedi: Ali ayağa kalktı ve bir konuşma yaptı. Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Düşmanla savaşınızın seyri gördüğünüz safhaya ulaşmıştır. Onlar son takatlarıyla savaşıyorlar. Olayların akışında sonuçlar başlangıca göredir. Dinî bir hassasiyet duymaksızın hasımlarınız

17 Bu tasvirden anlaşılıyor ki bu aşamada bile savaşta bir tıkanma yaşanmaktadır. Âdeta bir arpa boyu mesafe kaydetmek için büyük fedakârlıklarda bulunmaktadır. Ancak iki tarafın zayıtı ve can kaybı oldukça fazladır. (çev)

size direndiler. Bize karşı yapabileceklerini yaptılar. Ben sabah vakti onları Allah'a havale ederek harekete geçeceğim."

Muâviye haberi alınca Amr b. el-Âs'ı çağırdı ve dedi ki: "Ey Amr! Ali'nin nihai saldırısı için bu gece kaldı. Görüşün nedir?" diye sordu. Amr şöyle dedi: "Senin askerlerin askerlerine karşı yeterli olmayabilirler. Sen de onun gibi değilsin. O bir gaye için seninle savaşıyor, sen ise başka bir gayeyle savaşıyorsun. Sen yaşamayı, o ise ölmeyi istiyor. Iraklılar, muzaffer olursan senden endişe ediyorlar. Şamlılar ise Ali'nin muzaffer olmasından kaygı duymuyorlar. Bu nedenle onlara öyle bir teklif yap ki onu kabul etseler de reddetseler de ihtilaf edeceklerdir. Onları Allah'ın kitabının hakemliğine davet et. Onlara karşı bu şekilde muradına erebilirsin. Ben bu durumu sürüncemede bırakacağım ki sen hedefine ulaşasın."

Muâviye teklifi uygun gördü ve "Doğru söyledin," diye karşılık verdi.

Nasr, Amr b. Şemir'den naklen Câbir b. Umeyr el-Ensârî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Herîr Gününde, güneş ufukta yükselmeye başladığı andan öğle vaktine kadar Mezhic'in savaş değirmeni; Akkîleri, Lahmîleri, Cüzâmîleri ve Eş'arîleri öğütmede saçı ağartacak büyük bir iş çıkardıktan sonra Şam ehli yürüyüşe geçtiklerinde Ali'nin sesi hâlâ kulaklarımda çınlamaktaydı. Şöyle diyordu: "Bu iki gruba ne zamana kadar se-yirci kalacağız? Onlar yok olurken siz onları seyrediyorsunuz. Allah'ın gazabından korkmuyor musunuz?" Sonra kibleye döndü ve ellerini semaya doğru kaldırarak şöyle dua etti:

Ali'nin Herîr¹⁸ Gününde Yaptığı Dua

"Ya Allah, ya Rahmân, [ya Rahîm,] ya Vâhid, [ya Ahad,] ya Samed, ya Allah, ya ilâhe Muhammed! Allah'ım adımlar senin için atıldı. Kalpler sana yöneldi, eller sana açıldı. Boyunla

18 Herîr sözlükte değirmenin sesi anlamına gelmektedir. Sıffin Savaşının en çetin ve en kapsamlı muharebelerinden biridir. Bu muharebenin çok çetin geçmesi üzerine Muâviye ve Amr b. el-Âs, Mushafların sayfalarını mızraklara astırarak mütareke talebinde bulunmuşlar ve tahkim tekliflerini yapmışlardır. Muharebeye Herîr adının verilmesi âdeta savaşın bir değirmen gibi muharipleri öğütmesindendir. (çev.)

sana doğru uzatıldı. Gözler sana açıldı. Talepler sana arz edildi. Allah'ım Peygamberimizin (sav.) yokluğunu, düşmanlarımızın çokluğunu ve arzularımızın farklı farklı oluşunu sana arz ediyoruz. *'Allah'ım, kavmimizle aramızda hak ile hüküm-nü ver. Sen hüküm verenlerin en hayırlısıdır.'*¹⁹ Allah'ın bereketiyle yürüyüşe geçin," dedi ve ardından, *"Lâ ilâhe illâ'llâhu vellâhu ekber"* takva kelimesiyle haykırdı. Ravi dedi: Muhammed'i Hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki hilkatten beri duymadık ki bir reis bir günde yalnız başına ve kendi eliyle bu kadar kişiyi bertaraf etmiş olsun. Sayanların anlattığına göre Ali, Arap ünlülerinden beş yüzden fazla ^[478] kişiyi öldürmüştür. Bükülmüş vaziyetteki kılıcını göstererek, "Bundan dolayı Allah'a ve size mazeretimi arz ediyorum. Onu bilemeyi düşündüm ancak beni bundan alıkoyan Resulullah'ın (sav.) birçok kere söylediğine şahit olduğum 'Zülfikâr gibi kılıç ve Ali gibi delikanlı yoktur," sözüdür. Onsuz savaşmam söz konusu olamaz," dedi. Ravi dedi: Zülfikârı elinden alıp düzeltirdik. Ali onu hemen elimizden alır almaz düşman safının ortasına daldı. Allah'a yemin ederim ki hiçbir aslan düşmanına o derece zarar veremezdi. Allah geniş rahmetini ondan esirgemesin.

Mushaflar Mızraklarda

Nasr, Amr b. Şemir'den naklen Câbir'in şöyle dediğini rivayet etti: Temîm b. Huzeym'in şöyle dediğini işittim: Herîr Gecesinde sabahında Şamlıların safının önünde ordunun merkezinde Muâviye'nin karargâhı hizasında sancaklara benzer şeyler gördük. Hava iyice aydınlanınca, Mushafların mızraklara asıldığını gördük. Bunlar, askerlerin büyük Mushaflarıydı. Üç tane mızrağı birbirine bağlamışlar ve üzerine mescidin büyük Mushafını asmışlardı. Onu on kişi taşıyordu. Ebû Ca'fer ve Ebu't-Tufeyl'in dediklerine göre Ali'yi yüz Mushaf karşıladılar. Ordunun her bir kanadına iki yüz Mushaf koymuşlardı. Toplamda beş yüz Mushaf asılmıştı. Ardından Tufeyl b. Edhem Ali'nin karşısına dikildi. Ebû Şüreyh el-Cüzâmî sağ

19 A'râf, 7/89.

kanadın karşısına, Verkâ' b. el-Muammer sol kanat karşısına dikildiler. Sonra şöyle seslendiler: "Ey Araplar! Kızlarınız ve kadınlarınız için Allah'tan sakının. Yok olursanız yarın Rum, Türk ve Farslara karşı kim duracak? Dininiz hakkında Al-
[479] lah'tan korkun. Sizinle aramızda Allah'ın kitabı vardır." Ali: "Allah'ım sen bilirsün ki bunların istediği Allah'ın kitabı değildir. Bizimle onlar arasında hükmünü Sen ver. Hak hakem sensin," dedi. Ancak Ali'nin adamları görüş ayrılığına düştüler. Bir grup savaşa devam derken diğer grup Kitabın hükmüne davet edildiğimiz için savaş bize helal değildir diyerek Kitabın hakemliği dediler. Tam bu sırada savaş durdu ve ağırlıklarını bırakmaya başladılar. Muhammed b. Ali dedi: "Tam bu sırada iki hakem tahkim göreviyle görevlendirildi."

Herîr Günü

Nasr dedi: Kendi isnadıyla naklettiği rivayette Amr b. Şemir şöyle dedi: O çok büyük gün geldiğinde Muâviye'nin adamları dediler ki: "Vallahi bugün Allah bize fethi nasip edinceye veya ölünceye kadar meydanı terk etmeyeceğiz." Uzun ve çok sıcak "şî'râ" günlerinden birinde savaşa başladılar. Önce oklarla atıştılar. Okları bitince, uçları kırılıncaya kadar mızraklarla vuruştular. Sonra atlarından inerek kılıçlar ve demir çubuklarla savaştılar. Yalnızca muhariplerden böğürme gibi sesler, demirin kellelere çarpma sesi ve ağızların ısırması duyuluyordu. Güneş tutuldu. Toz bulutu ortalığı kapladı. Sancaklar kayboldu ve dört vakitte tekbirler dışında Allah'a secde edilemedi. Yaşı itibarıyla büyük olanlar bu hengamede "Ey Araplar! Mahremler hakkında, kızlar ve kadınlar için Allah'tan sakının," diye seslendiler.

Câbir dedi: Ebû Ca'fer bu rivayeti bize naklederken ağlıyordu.

Ravi dedi: Eşter siyaha kaçan renkte ve kuyruğu bağlanmış bir at üzerinde geldi. Miğferini atın eyerinin çıkıntısına koymuştu. Şöyle diyordu: "Ey müminler! Sabır ve sebat edin. Savaşın ateşi kızışmıştır. Güneş tutulduktan sonra tekrar çıkmıştır. Savaş şiddetlenmiştir. Yırtıcılar birbirlerine saldırmıştır. Onlar şairin dediği gibidirler:

*Onlar gittiler, yenik düşenlerse geride kaldılar ve zayıflar dışında- [480]
kiler birbirlerinden sarfınazar ettiler.*

Nasr dedi: Tam bu sırada bir kişi [arkadaşına], "İyi niyetli ise bu adam ne büyük adamdır," dedi. Arkadaşı ona, "Anan seni kaybetsin, bundan daha büyük niyet olur mu? Görüyorsun, adam kan deryasında yüzmesine, sıcaktan büyüklerin kelleleri kaynamış ve kalpler ağza gelmiş olmasına rağmen savaş onu kızdırmamış ve usandırmamıştır. Görüyorsun ki adam genç hâliyle bu sözleri söylemektedir. Allah'ım bizi ondan sonra bırakma."²⁰

Eş'as b. Kays

Nasr, Amr b. Şemir, Câbir ve Şa'bî'den naklen Sa'saa'nın şöyle dediğini rivayet etti: Herîr Gecesi Eş'as b. Kays el-Kindî Kindeli adamlarına hitaben bir konuşma yaptı. Şöyle dedi: "Allah'a hamd olsun. O'na hamd eder ve O'ndan yardım dilerim. O'na inanır ve O'na tevekkül ederim. Nusret ve mağfiretini, ihsan ve hidayetini dilerim. [Hayırlı görüşe ulaşmayı O'ndan dilerim. O şahidim olsun.] Allah'ın hidayetine mazhar olanı hiç kimse saptıramaz. Dalalete düşürdüğünü de hiçbir kimse hidayete erdiremez. Allah'tan başka ilah olmadığına bir olduğuna ve şeriki olmadığına şehadet ederim. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna da şehadet ederim. Allah'ın salatı üzerinde olsun." Eş'as şöyle devam etti: "Ey Müslüman- [481]
lar! Geçen gün içinde olanları gördünüz. Bu günde ne kadar Arap yok olduğunu müşahede ettiniz. Vallahi bu yaşa geldim daha böylesine bir güne şahit olmadım. Ne olur, hazır olan hazır olmayana tebliğ etsin. Yarın tekrar karşı karşıya gelirsek Araplar yok olacak ve dokunulmazlar kaybolacak. Vallahi bu sözleri ölüm korkusuyla söylemiyorum. Yaşı ilerlemiş bir kişi

20 İbn Ebi'l-Hadîd bu sözden sonra (I. 185) şöyle yazdı: «Eşter'i doğuran anaya helal olsun. Bir insan, Araplar ve Acemler arasında Üstadı Ali'den başka ondan daha cesur bir kişi yaratmadı, diye yemin etse günah işlemiş olmaz. Eşter hakkında kendisine soru sorulanın, "Hayatı Şamlıları, ölümü de Iraklıları hezimeye uğratan bir adam hakkında ne diye bilirim," diye cevap veren zat ne güzel söylemiştir. Müminlerin Emîri Ali'nin (as.) "Ben Resulullah hakkında nasıl idiysem Eşter de benim hakkımda öyleydi," sözü hakkın güzel bir ifadesidir.»

olarak yarın yok olursak kadın ve çocukların başına geleceklerden endişe ediyorum. Allah'ım, sen bilirsin ki kavmim ve dindaşlarım için nazırlık ettim ve elimden geleni yaptım. Muvaffakiyetim ancak Allah'tandır. O'na tevekkül ettim ve O'na döneceğim. Görüş hatalı da olabilir isabetli de olabilir. Allah bir şeyi takdir ederse onu insanların iradesi istikametinde halk eder. Sözüm bundan ibarettir. Allah bana ve size mağfi-retini esirgemesin."

Muâviye'nin Mushafların Kaldırılmasını İstemesi

Sa'saa dedi: Eş'as'ın konuşması üzerine Muâviye'nin gözle-ri ona dikildi ve şöyle dedi: "Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki isabetli konuştu. Yarın savaş meydanında karşılaşsak Rum-lar bizim çocuklarımıza ve kadınlarımıza saldıracak. İranlılar da Irak'ın kadınlarına ve çocuklarına saldıracaklar. Bu gerçeği ancak akıl ve izan sahibi olanlar görebilir. Kur'an sayfalarını mızraklara bağlayın."

Sa'saa dedi: Bunun üzerine Şamlılar ayağa kalktılar ve ge-cenin karanlığında, "Ey Irak ehli! Bizi öldürürseniz çocukla-rımızı kim himaye edecek? Sizi öldürsek çocuklarınızı kim koruyacak? Geri kalanlar için Allah'tan sakıyalım." Şamlılar sabahladıklarında Mushafları mızraklara bağlamış ve süvari-lere tevdi etmiş bulunuyorlardı. İnsanlar sancakların başında, kendilerine verilen bu görevi severek benimsemişlerdi. Dı-maşk'ın büyük Mushafı mızraklar üzerine bağlanarak on kişi tarafından taşınmıştı. Şöyle seslendiler: "Ey Irak ehli! Allah'ın kitabı sizinle aramızda hakemdir." Ebu'l-A'ver es-Sülemî be-yaz bir beygir üzerinde ve Mushafı başının üzerinde taşımış vaziyette geldi ve şöyle seslendi: "Ey Irak ehli! Allah'ın kitabı sizinle aramızda hakemdir."

[482] Adî b. Hâtim'in Konuşması

Adî b. Hâtim geldi şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Bâtıl ehli Hak ehline karşı duramazsa, bizden birine dokunan za-rarın aynısı onlara da dokunur. Herkes acı görmüştür. Ancak bizim arta kalan gücümüz onlardan üstündür. Onlar sıkıntıya ve darlığa düşmüşler, onların sıkıntısından sonra arzu ettiğiin-

den başkası söz konusu değildir. Onlarla mücadeleyi sürdür.” Ondan sonra Eşter en-Nehaî kalktı ve dedi ki: “Ey Müminlerin Emîri! Muâviye'nin adamları arasında ona halef olacak kimse yoktur. Allah'a hamd olsun ki senin halefin vardır. Senin gibi adamları olsaydı senin gibi sabırlı ve basiretli olmazdı. Öyleyse demire demirle vur ve hamîd olan Allah'tan yardım dile.”

Savaşın Sürmesini Savunanlar

Ardından Amr b. el-Hamık kalktı ve şöyle dedi: “Ey Müminlerin Emîri! Vallahi, biz bâtil bir asabiyet saikiyle seni sevmedik ve sana yardım etmedik. Sırf Allah için seni sevdik. Biz bununla sadece hakkı talep ettik. Senden başkası aynı davaya bizi çağırıyorsa bu konuda çok farklı sesler çıkar, kulaktan kulağa çok söz intikal ederdi. Hak yerini bulmuştur. Senin huzurunda bizim özel görüşümüz yoktur.”

Savaşın Durdurulması Yönünde Eş'as'ın Tavsiyesi

Eş'as b. Kays öfkeli bir tavır içinde kalktı ve şöyle dedi: “Ey Müminlerin Emîri! Dün ne üzere ahitleştikse senin için bugün aynı ahit vardır. Son durumumuz başlangıçtaki gibi değildir. Hiç kimse benden daha çok Irak ehline meyilli ve Şam ehlin-den öç alma duygusuna sahip değildir. Onların Allah'ın kitabının hakemliğini teklif etmelerini kabul et. Zira Allah'ın kitabının hakemliğine sen daha layıksın. İnsanlar yaşamayı sevmiş ve savaşmayı hoş görmemiştir.”²¹

Ali (as.): “Bu, üzerinde durulacak bir husustur,” dedi.

Ravilerin anlattıklarına göre, Şam ehli telaşlanıp dediler ki: “Ey Muâviye! Irak ehli henüz bizim davetimize icabet etmiş değildir. Tekrar başa dönelim. Zira onlara yönelttiğin çağrılar abarttın ve kendine karşı onları şımarttın.” Bunun üzerine Muâviye, Abdullah b. Amr b. el-Âs'ı yanına çağırdı [483] ve Irak ehliyle görüşmeye memur etti. Abdullah çıktı ve iki

21 Eş'as, Kinde aşiretinin önde gelen lideridir. Sahabidir. Azerbaycan ve Ermeniye valiliğinde bulunmuştur. Sıffin Savaşında Hz. Ali tarafında savaşa katılmış ve savaşın önde gelen komutanları arasında yer almıştır. Tahkim teklifinin Hz. Ali tarafından kabul edilmesinde birinci derecede rol oynamıştır. (çev.)

saf arasına ulaşınca "Ey Irak ehli! Ben Abdullah b. Amr b. el-Âs'ım. Sizinle aramızda din ve dünyayla ilgili meseleler vardır. Din hakkındaki mesele hususunda daha önce biz de siz de görüşümüzü beyan ettik. Vallahi dünya için biz de siz de haddi aştık. Sizi bir mesele için davet ettik. Vallahi bizi siz davet etseydiniz size icabet ederdik. Biz ve siz bu konuda mutabık kalırsak Allah'ın bir lütfu olur. Bu çıkış yolunu fırsat bilin umulur ki onunla maharet sahibi olan hayat bulur, öldürülmüş olan da unutulur. Zira öldürenin öldürülenden sonra yaşaması az rastlanan bir şeydir." Ardından Saîd b. Kays çıktı ve şöyle dedi: "Ey Şam ehli! Sizinle aramızda bazı meseleler vardı. O konularda biz din ve dünyayı savunduk. Siz bunları ihanet ve haddi aşmak olarak gördünüz. Dün onun için savaştığımız şeye bugün siz davet ediyorsunuz. Irak ehli Iraklarına, Şam ehli de Şamlarına Allah'ın kitabıyla hükmedilmesinden daha güzel bir şartla dönemezdi. Çözüm sizin elinizde değil bizim elimizdedir. Aksi takdirde siz yolunuza biz de yolumuza."

İnsanlar kalkıp Ali'ye, "Karşı tarafa olumlu cevap ver. Zira biz helak olduk," dediler. Şam ehlinden bir adam gece karanlığında bir şiirle seslendi ve insanlar onu duydu. Şiir şöyledir:

Ey Irak'ın reisleri davete icabet edin. Zira şiddet son sınırına ulaştı.

Savaş, âlemi yok etti. Hıfz ehlini ve savaş mahareti olanları da.

Biz ve siz müşriklerden değiliz. Riddet üzere ittifak edenler de değiliz.

Birbirine benzeyen iki tarafız biz. Bizim sayılı savaşçımız, onların da sayılı savaşçısı vardır.

Herkes kendi yönünde savaştı. Onu ciddiyet ve hiddet yönlendirir.

Davetimizi kabul ederseniz onda hayat vardır. İki tarafın ve belde-nin emniyeti de ondadır.

Davetimizi reddederseniz yok oluş bundadır. Bir müddete kadar her türlü bela da.

[484] *Bu su dağıtıcısının yayık sallaması ne zamana kadar sürecek? Yağı mutlaka çıkaracak.*

Üç kişi bu savaşın öncüsüdür. Susarlarsa bu ateş söner.

Saîd b. Kays, Irak'ın Koçu ve Kindeli Kara Adam.

Ali'nin Adamlarının Savaşın Sürdürülmesi Üzerinde İhtilafı

Nasr dedi: Sulh konusunda ismi geçen bu zatlardı. "Kindeli Kara Adam" –ki bu adam Eş'as b. Kays'tır– hiç sessiz kalmadı. Savaş ateşinin söndürülmesinde ve mütarekeye gidilmesinde en çok konuşan kişiydi. "Irak'ın Koçu" olarak anılan Eşter ise savaştan başka bir yol görmezdi. Ancak acı duyarak sustu.²² Saîd b. Kays ise bazen öyle bazen de böyleydi.

Nasr dedi: Ravilerin anlattığına göre insanlar hareketlendiler ve dediler ki: "Savaş bizi yiyip bitirdi. Erkekler öldü." Bir kısmı da, "Dün ne için savaştıysak bugün de onun için savaşılm," dediler. Ancak bu görüşü savunanlar azınlıktaydı. Sonra bunlar da caydılar ve çoğunluğa katılarak mütareke için hep birlikte harekete geçtiler.

Ali'nin Konuşması

Müminlerin Emîri Ali kalktı ve şöyle konuştu: "Savaş sizden bir şeyler alıncaya kadar sizinle ilişkilerim arzu ettiğim gibi seyrediyordu. Vallahi savaş sizden bir şeyler aldıysa da bir şeyler de bıraktı. Düşmanınızdan ise aldı ve bir şey bırakmadı. Onlara daha çok acı verdi ve onları daha çok yıprattı. Dün Müminlerin Emîri iken bugün 'memur' oldum. Dün yasak koyarken bugün bana yasak konuluyor. Siz yaşamayı sevdiniz. Sizi hoşlanmadığınız şeye mecbur etme hakkım yoktur."²³

Konuşmasını bitirdikten sonra oturdu ve ardından kabile liderleri konuşmaya başladılar. Cephenin büyük tarafı Rebîa'dan Kürdûs b. Hânî' el-Bekrî konuştu. Şöyle dedi: "Ey

22 Uzlaşmaz ve tavizsiz tavrıyla bilinen Eşter'in bile bu aşamadan sonra savaş sürdürme ısrarından vazgeçmesi, aslında savaşın tıkanıldığını ve iki tarafın kesin ve nihai bir zaferden ümidi kestiklerini göstermektedir. Gerçekten savaş çıkmaz bir yola girmesine rağmen kan akmaya devam ediyordu. Hatta iki taraftan da savaşın durdurulması sesleri yükselmeye başlamıştı. Bu yönde atılan tahkim formülü aslında iki taraf için de savaşa son vermek için son bir fırsat oldu. (çev.)

23 Hz. Ali'nin bu sözleri zor ve dramatik bir aşamaya geçildiğini göstermektedir. Ama her şeye rağmen komutan ve askerlerini kerhen ve gönülsüz olarak savaşı sürdürmeye hakkının olmadığını ifade etmekle müstebit bir lider olmadığını, insanların görüş ve meyillerine saygı duyduğunu ve buna itibar ettiğini göstermiştir. (çev.)

insanlar! Vallahi Muâviye'den teberri ettiğimizden beri onu dost kabul etmedik. Ali'yi dost edindiğimizden beri ondan teberri etmedik. Maktullerimiz şehittirler. Gazilerimiz de hayırlı insanlardır. Ali, Rabbinden açık bir delil üzeredir. Adaletten başka bir şey yapmadı. Her haklı aynı zamanda adildir. Ona teslim olan kurtulur. Ona muhalefet eden de helak olur."

[485] **Kabile Liderlerinin Konuşmaları**

Ardından Şakîk b. Sevr el-Bekrî kalktı ve şöyle dedi: "Ey insanlar! Biz Şam ehlini Allah'ın kitabına davet ettik ancak bizim davetimizi reddettiler. Bu sebeple onlarla savaştık. Şimdi onlar bizi Allah'ın kitabına davet ediyorlar. Davetlerini reddetsek onlara karşı bizim için harekete geçmek nasıl meşru idiye onlar için bize karşı harekete geçmeleri meşru olur. Allah'ın ve Resulü'nün bize haksızlık yapacağından korkmuyoruz. Ali ahdinden caymış değildir. Şüpheye kapılarak çekimser de kalmış değildir. Dün ahdi neyse bugün de ahdi odur. Ancak, bu savaş bizi yedi bitirdi. Bekamız mütarekeden başka bir yolla olmaz."

Sonra Hureys b. Câbir el-Bekrî şöyle konuştu: "Ey insanlar! Ali bu işte arka planda bile olsaydı ona başvurulacaktı. Bu işin önderi ve yürütücüsü olduğu hâlde nasıl başka bir merci aranabilir? Bugün bu insanlardan ancak dün kendilerini ona çağırdığı şeyi kabul etmiştir. Bu daveti reddetseydi ona karşı daha inatla karşı duracaktınız. Bu işi eleştirip karşı gelen ancak ricat eden veya gurura kapılındır. Bizimle bize karşı azgınca davrananlar arasında sadece kılıç vardır."

Daha sonra Hâlid el-Muammer şöyle konuştu: "Ey Müminlerin Emîri! Başkaları bizden daha ileride olsun diye bu davayı tercih etmiş değiliz. Ancak biz onu Allah'ın rızasına ve ahiretteki mükâfatına adadık ve dedik ki bize en sevimli olan işler külfetinden azade olduğumuz işlerdir. Ancak, önümüze geçilirse beka ancak bu insanların sana yaptıkları çağrıdadır. Sen de bunu uygun görüyorsan. Aksi takdirde senin görüşün üstündür."

Ardından yaş itibarıyla en gençleri olan Hudayn er-Rebaî de şöyle konuştu: "Bu din teslimiyet üzere kuruldu. Kıyas ile

onu basitleştirmeyin. Şefkat ile de yıkmayın. Vallahi kavradıklarımızdan başkasını kabul etmeyecek olsak haktan çok azına nail olur, arzu ettiklerimizi de terk etsek birçok haksızlığımız olur. Bizim bir davetçimiz vardır. Onun getirdikleri ve götür- [486] düklerini güzel görürüz. Söylediği şeylerde tasdik edilendir o. Yaptıklarına da güven duyulan. O hayır, dese, biz de hayır, deriz. Evet, dese biz de evet deriz.”

Muâviye ve Maskala

Bu bilgi Muâviye'ye ulaşınca Maskala b. Hübeyre'yi yanı-na çağırdı ve “Ey Maskala! Rebîa'dan gördüğüm kötülüğü hiç kimseden görmedim,” dedi. Maskala: “Onlar sana başkasından daha uzak değildir. Ben yaptıkları için haber göndereceğim,” dedi. Maskala Rebîalılara şu beyitleri gönderdi:

Nasihatleri ortaya çıktı diye kavimlerini helak edecek ancak Kürdüs'ün kardeşi Şakîk ve Kürdüs'tur.

İbnü'l-Muammer'in konuşması açık ve sarihtir. Ancak kavminin durumu karışıktır.

Hureys'e gelince Allah onu şaşırtmıştır. Zira Kürdüs sorumluyken o itiraz etmiştir.

Başını kaldıran bir fitne karşısında Hudayn başını önüne eğdi. İbn Va'le bu fitnede varlığı hissedilen biriydi.

Bize minnet ettiler, o da onlara ümit verdi. Öyle sözler sarf etti ki tecrübeli ve ahlaklı insanları heyecanlandırır.

Bütün kabileler nasihatlerini ortaya koydular ancak Rebîa hariç onların sözü gizli kaldı.

Necâşî'nin Şiiri

Allah Kürdüs'un canlarını muhafaza ettiği sürece Erâkim²⁴ kabilelerine hiçbir şiddet ve savaş etkili olamaz.

Onlar muzaffer Tağlib'den neşvünema buldu. Onların silahşorları o reislerle reislerin oğullarıdır.

Ne oluyor da her emirden şüphe edilir? Oysa dinleri sahih, görüşleri kapalı ve muğlak değil.

Ali'ye ihanet içinde bağlı göründü. Düşük ve hakir insanların cevabını ihanet ortaya koydu.

Hak ehlinin yardımcıları ne güzeldir? İblis'in yardımcılarına olan üstünlükleri bilinmektedir.

24 Erâkim: Ceşm, Mâlik, Amr, Sa'lebe, Laht, Muâviye, Benî Bekir b. Habîb b. Amr b. Ganem b. Tağlib b. Vâil b. Kâsıt kabileleridir.

- [487] *Ona muhalefette yükselenlere söyle, tecrübe toyluk gibi değildir. Hiçbir zaman Kürdûs ve ailesinin seviyesine ulaşamazsınız. Onlar güzel deve sahibi Sa'lebe'nin evlatlarıdır.*

Hâlid b. el-Muammer'in Şiiri

Rebîa'dan bir grup mızrakları ve güzel kılıçlarıyla vefa gösterdiler.

Şakîk ve Tağlib'in liderinin oğlu Kürdûs ve bu vefanın hakkını veren Hâlid b. el-Muammer.

Hureys b. Câbir şûrâda mücadele etti ve Hudayn b. Münzir olmasaydı kazanan o olacaktı.

Zira Hudayn öyle bir konuşma yaptı ki onda mütecebbirin ölümü vardı.

Bize acı da olsa hak emredildi. Öyle ki zayıf kuşun düz bir arazide kartaldan çekindiği gibi bâtıldan çekiniyoruz.

Babası da meşhur ve önemli bir günde endişe edildiğinde, Bekir b. Vâil'in en hayırlısıydı.

Ukâbe oğullarına mensuptur ve parlak tabiatlı olup alçaklığı reddeden bir kimsedir.

es-Saletân'ın Şiiri

Şakîk b. Sevr bize bir hitabede bulundu. Biniciler onu konuşur dururlar.

İçimizde hiçbir hatip bir benzerini söylemiş değildir. Allah hayrını versin ne güzel hatip ve ne güzel yardımcıdır.

İçimizde Hâlid b. el-Muammer ve aşiretlerin namusunu koruyan Kürdûs da benzer konuşmalar yaptılar.

Hureys b. Câbir de âdeta şûrâyı aydınlattı.

- [488] *Saba rüzgârı estikçe zaman seni uzak tutmasın ve daima bol yağmurlu rahmete nail olasın.*

Daima geçmiş günler anılırken Rebîa'da en evvel senin ismin zikredilmiş olsun.

Hureys b. Câbir de şu mısraı dile getirdi:

Haberlerden bir haber geldi. Öyle ki haberi alanın sadrına şifa veren haber.

Nasr dedi: Hudayn'ın konuşması dilden dile dolaşınca Bekir b. Vâil ona husumet duymaya başladı. Ancak Ali onların arasını buldu.

Rufâa b. Şeddâd el-Becelî'nin Sözleri

Rufâa b. Şeddâd el-Becelî şöyle dedi: "Biz hakkımızdan bir şey kaybetmeyiz. Zira işin başlangıcında onları davet ettiğimiz şeye bizi davet ettiler. Böylece belki bilmeyerek bizim talebimizi kabul etmiş oldular. Bunca musibet ve ölümden sonra bizim isteklerimiz kabul edilirse ne âlâ. Aksi takdirde başa döneriz. Ceddimiz de böyle dönmüştür." Ayrıca şu beyitleri dillendirdi:

Gecem hatırıma gelen üzüntülerden dolayı ve toplulukların başı olanların katledilmesi sebebiyle gecem uzadıkça uzadı.

Sıffîn'de akşam oldu ancak hadiseler pek çoktur. Sert rüzgârlar onları toprağa gömmektedir.

Sabah süvarilerin karşılaşmalarında olacak. Kahramanlar ateşi tutuşturanlar olmaksızın dört dönecek:

Şamlılar bizim şerefli insanlarınızı aldılarsa da, onlardan misliyle ve bir kasabın keşişiyle intikam alınmıştır.

Bizim ve onların gözyaşı yarışı kabirsiz maktulleri ağlatmaya koymuştur.

Bizimle onlar arasında geçmiş gecelerde olup bitenler sebebiyle bu insanlar vazgeçemezler.

Bize ne olacak bir sene boyunca canımız miğfer ve silahlarımız- [489] dan azade olsalar.

Toz duman içinde alınlarımızı keskin ve kesici kılıçların vuruşlarına karşı durmaktan kurtulursak.

Çağırıcı savaş ateşini tutuşturanların göğsüne çökün diye seslendiğinde birbirine dolanmış mızraklarla vuruşlardan uzak kalsak.

Sıffîn'de olan savaşı erkenden başlattık ve ateşini tutuşturmada tökezlemiş değiliz.

İki hakem hak ile hükmederse selamet olur ve intikamcının uğursuzluğundan bizi kurtaran bir görüş olur.

Tahkim

Ali'nin Tahkim Olayı Hakkındaki Konuşması

Ömer b. Sa'd naklettiği hadisinde der ki: Şamlılar Mushaf-ları mızraklara asarak hasımlarını Kur'an'ın hükmüne davet ettiklerinde Ali (as.) şöyle dedi: "Ey Allah'ın kulları! Ben Allah'ın kitabına icabette en haklı kişiyim. Ancak Muâviye, Amr b. el-Âs, İbn Ebî Muayt, Habîb b. Mesleme ve İbn Ebî Serh'in

davası Kur'an ve din değildir. Ben onları sizden daha iyi tanıyorum. Çocuklukta da olgunlukta da onlarla beraber oldum. Onlar en kötü çocuk ve en kötü erkeklerdi. Onların teklifi haklı bir sözdür. Ancak, bununla bâtil murat edilmiştir. Vallahi Kur'an'ı tanıdıkları ve onunla amel ettikleri için onu kaldırmadılar. Bu bir hiledir, bir zafiyet belirtisi ve bir tuzaktır. Kollarınızı ve başlarınızı tek bir saatliğine emanet edin. Zira hak nihai sınırına dayanmıştır. Sadece zalimlerin arkasının kesilmesi işi kaldı."

Bunun üzerine demir zırhlara bürünmüş, silahlarını kuşanmış ve kılıçları omuzlarında, alınları secdeden kararmış yaklaşık yirmi bin kişi üzerine geldiler. Sonradan Hâricî diye anılacak bu insanların başında Mis'ar b. Fedekî, Zeyd b. Husayn ve Kurrâdan bir grup insan vardı. Ali'ye, Müminlerin Emîri sıfatıyla değil, Ali ismiyle şöyle seslendiler: "Ey Ali! Allah'ın kitabına davet edilsen buna icabet et. Aksi takdirde İbn Affân'ı öldürdüğümüz gibi seni de öldüreceğiz. Vallahi [490] onlara olumlu cevap vermezsen bunu yapacağız." Ali: "Yazık size, Allah'ın kitabına ilk icabet eden ve ona davet eden benim. Allah'ın kitabına davet edilip de ona icabet etmemek bana helal olmadığı gibi benim için mümkün değildir. Onlar Kur'an'ın hükmüne uysunlar diye onlarla savaşıyorum. Onlar Allah'ın emirlerine isyan ettiler. Onun ahdine muhalefet ettiler ve Kitabını bir kenara koydular. Size tuzak kurduklarını, muratlarının Kur'an'la amel olmadığını size anlattım," dedi. Onlar: "Eşter'e haber gönder, sana gelsin," dediler. Oysa Herîr Gecesinde sabahında Eşter'in Muâviye'nin karargâhına girmesine ramak kalmıştı.

Mus'ab'ın Anlattıklarıyla Mushafların Kaldırılması Meselesi

Nasr dedi: Fudayl b. Hadîc, Nehaîlerden bir adamdan naklen bana şöyle dediğini anlattı: «İbrâhîm b. Eşter'in Mus'ab b. ez-Zübeyr'in yanına girdiğini ve Mus'ab'ın ona olayın nasıl cereyan ettiğini sorduğunu gördüm. İbrâhîm şöyle dedi: Eşter'e haber göndererek kendisine gelmesini istediği zaman ben de

Ali'nin yanındaydım. Eşter o sırada Muâviye'nin karargâhına girmek üzereydi. Ali ona Yezîd b. Hânî'yi gönderdi ve gelmesini istedi. Yezîd, Eşter'e gitti ve ona emri tebliğ etti. Eşter, Yezîd'e, "Ona git söyle, bu saatte beni bu pozisyonumdan ayırması uygun değil. Allah'tan ümit ederim ki bana fethi müyesser kılsın. Acele etme," dedi. Yezîd, Ali'ye döndü ve durumu bildirdi. Yezîd bize ulaşır ulaşmaz, Eşter tarafında tozun ve seslerin yükseldiğini duyduk. Iraklıların zafer alametleriyle Şamlıların hezimet ve ricat işaretleri görüldü. Bunun üzerine asi grup ona, "Vallahi ona Şamlılara saldırması için emir verdiğini sanıyoruz," dediler. Ali onlara, "Gördünüz ki elçimi ona gönderdim. Hem de ona söylediklerimi sizin huzurunuzda söyledim," dedi. Onlar, "Ona haber gönder sana gelsin, yoksa seni azledeceğiz," dediler. Ali: "Ey Yezîd! Ona söyle gelsin. Zira fitne çıktı," dedi. Yezîd, Eşter'e gitti ve durumu bildirdi. Eşter: "Mushafların kaldırılmasından dolayı mı?" diye sordu. Yezîd: "Evet," dedi. Eşter: Vallahi kaldırıldığı zaman ihtilaf ve fitne- [491] ye sebep olacağını tahmin etmiştim. Bu, İbnü'n-Nâbiga'nın -Amr b. el-Âs- tavsiyesidir," diye söyledi. Sonra Yezîd'e, "Hasımlarımızın karşı karşıya geldikleri durumu ve Allah'ın bize ihsan ettiklerini görmez misin? Bu başarıyı bırakıp gelmemiz hiç uygun olur mu?" dedi. Yezîd: "Sen burada zafer kazanırken bulunduğu mekânda Müminlerin Emîri'nin derdest edilip düşmanına teslim edilmesini ister misin?" deyince Eşter: "Sübhânellah, hayır, vallahi böyle bir şeyi asla istemem," dedi. Yezîd: "Onlar dediler ki: 'Ya Eşter'e gelmesi için haber gönderirsin, ya Osman nasıl öldürüldüyse seni öyle öldüreceğiz ya da seni düşmanına teslim edeceğiz,' dediler," diye söyledi. İbrâhîm dedi: Bunun üzerine Eşter geldi ve onların yanına varınca onlara, "Ey zillet ve zafiyet ehli! Onlara üstün gelmeye başladıktan sonra, onlar da kendilerine galip geleceğinizi düşünerek Mushafları kaldırmalarından sonra mı bu duruma düştünüz? Oysa Allah'a yemin ederim ki Kur'an'ın emirlerini ve Peygamber'in sünnetini bir kenara ittiler. Onlara icabet etmeyin bana kısa bir mühlet verin. Zira fethin geldiğini hissediyorum," dedi. Onlar, "Hayır," dediler. Eşter: "Bana atın koşma

süresi kadar izin verin, zira zaferden ümidim var,” dedi. Onlar “Hayır, senin günahına ortak olmuş oluruz,” dediler. Eşter: “Bana kendinizi anlatın. Sizin iyileriniz öldürüldü, düşükleriniz kaldı. Siz ne zaman haklı idiniz? Şam ehlini öldürdüğünüz zaman haklı idiyse şimdi savaşmaktan imtina ettiğiniz için bâtil üzeresiniz. Yoksa şimdi haklısınız da sizden öldürülen ve sizden daha hayırlı olduklarını kabul ettiğiniz adamlarınız ateşte midir?” Onlar, “Ey Eşter! Bizden vazgeç. Onlara karşı Allah için savaştık ve Allah için savaşı durdurduk. Sana itaat etmeyiz, bizden uzak dur,” dediler. Eşter onlara, “Kandırıldınız ve kandınız. Savaşı durdurmaya davet edildiniz ve icabet ettiniz. Ey kararmış alınlılar! Namazlarınızın bir zühd eseri olduğunu ve Allah'a mülaki olma arzusundan kaynaklandığını sanıyorduk. Ancak, görüyorum durumunuz ölümden dünya [492] yaya kaçıştır. Ne çirkinsiniz ey insan müsveddeleri ve necaset yiyen hayvanlar, bundan sonra hiç izzet görmeyeceksiniz. Uzak olun bilgelik taslayan kavimlerin uzaklaştıkları gibi.” Onlar ona o da onlara sövdü. Kırbaçlarıyla bineğinin yüzüne vurdular o da onların bineklerinin yüzüne kırbaçıyla vurdu. Bunun üzerine Ali onlara seslenince birbirlerinden vazgeçtiler. Eşter Ali'ye, “Ey Müminlerin Emîri! Safı safa karşı harekete geçir hezimete uğrayacaklar,” dedi. Bu sırada, “Ali hakemliği kabul etti ve Kur'an'ın hükmüne razı oldu, başka bir çıkış yolu bulamadı,” sesleri duyulmaya başladı. Eşter de, “Müminlerin Emîri 'Kur'an'ın hükmüne' rıza gösterdiyse ben de onun kabul ettiğini kabul ederim,” dedi. İnsanlar da, “Müminlerin Emîri kabul etti. Müminlerin Emîri razı oldu,” diye söylemeye başladılar. Ali suskundu ve tek bir kelime söylemeden başını öne eğmiş vaziyetteydi.

Ebû Muhammed el-Üseydî'nin Sıffin Hakkındaki Şiiri

Ebû Muhammed Nâfi' b. el-Esved et-Temîmî²⁵ şu mısraları dillendirmiştir:

25 Adı Ebû Muhammed Nâfi' b. el-Esved b. Kutbe b. Mâlik et-Temîmî el-Üseydî'dir. Benî Üseyyid b. Amr b. Temîm'dendir. Merzûbânî dedi: Künyesi Ebû Muhammed olup “muhadram” bir şairdir. Dârekutnî, *el-Mü'telifte*, Ebû Muhammed Nâfi' b. el-Esved, Irak fütuhâtına katılmıştır. Bkz. *el-İsâbe*, 8849.

Ali'ye selamımı tebliğ edin. O kendisine dayatılınca suskunluğu kabul etti.

Yıkıldıktan sonra İslam'ın kubbesini inşa etti ve insanlar dışında ona dayandı.

Yıkılınca sanki Peygamber yeniden geldi ve mağlubiyetten sonra yeniden esaslarını kurdu.

Nasr dedi: Ali, Sıffîn'den ayrılınca şu beyitleri söyledi:

Dimaşk'ta yakını öldürülmüş ve öcünü alamamış saçı ağarmış nice erkeği ve evladını kaybetmiş nice kadını bıraktık.

Ve nice zelil kadın bıraktık ki mızraklar kocasını avladı. Bugün dullar arasındaki yerini aldı.

*Ağlayıp durmaktadır savaşta giden ve hesap gününe kadar dön- [493]
meyecek olan kocasına.*

*Biz öyle insanlarız ki hasımlara vurduğumuz zaman mızrakları-
mız yalnızca savaşçılara isabet etmektedir.*

Muâviye'nin Ali'ye Mektubu

Nasr dedi: İnsanlar, "Kur'an'ın aramızda hakem olmasını kabul ediyoruz," dediler. Muâviye de Ebu'l-A'ver es-Sülemî'yi beyaz bir beygir üzerinde gönderdi. Şam ile Irak'ın safları arasında Mushaf başı üzerinde olduğu hâlde seyrediyor ve şöyle diyordu: "Sizinle bizim aramızda Allah'ın kitabı vardır." Muâviye Ali'ye şöyle yazdı: "Sizinle aramızda olan bu mesele uzadı. Her birimiz muhatabından talep ettikleri hususlarda haklı olduğunu kabul etmektedir. Hiçbirimiz diğerine itaat etmek istememektedir. Aramızda çok sayıda insan öldürüldü. Korkarım ki geleceğimiz geçmişimizden daha korkunç olacaktır. Biz bu durumdan sorumlu tutulacağız. Bunun hesabı benden ve senden başkasından sorulmayacaktır. Senin ve bizim için hayat, mazeret, beraat, ümmetin yararı, akan kanın durması, dini kaynaşmanın sağlanacağı ve garazla fitneleri bitirecek bir çözüme ne dersin? Seninle aramızda hüküm verecek ve biri benim adamlarımdan diğeri de senin adamlarından olmak üzere makbul iki zat Allah'ın kitabındaki hükümlerle hüküm versinler. Bu benim için de senin için de daha hayırlıdır. Bu fitneyi en iyi kesecek yol budur. Davet edildiğin şey hususunda Allah'tan sakın ve ehlinden isen Kur'an'ın hükmüne razı ol. Selam ile."

Ali'nin Cevabı

Ali b. Ebî Tâlib ona şöyle yazdı: "Allah'ın kulu ve Müminlerin Emîri Ali'den Muâviye b. Ebî Süfyân'a. Kişinin kendini meşgul edeceği en iyi şey, amelini güzelleştiren, faziletini gerektiren ve kusurdan uzak tutan şeydir. Zulüm ve bâtil, din ve dünya işlerinde kişiyi küçük düşürür ve kıymetini azaltır. Bu durumda insanın yardımına kendi tedbirinden daha çok Allah'ın inayeti ve yardımı yetişir. Dünyadan sakın. Zira ulaştığın dünyevi şey-
[494] lerde sevinç yoktur. Herhâlde bilirsin ki geçmişi telafi edecek durumda değilsin. Bazı kimselerin haksız talepleri oldu ve Allah adına te'viller uydurdular da Allah onları yalancı çıkardı ve az bir süre için dünyadan faydalandırdı. Ancak, sonrasında acı bir azaba duçar etti. Bir günden sakın ki o günde amelinin sonucu iyi olana imrenilir. Şeytanın kendisini sevk ve idare etmesine fırsat veren, ona karşı mücadele etmeyen ve böylelikle dünyaya kanak ve huzuru onda arayan pişman olacaktır. Bir de beni Kur'an'ın hükmüne davet etmişsin. Ben biliyorum ki sen Kur'an ehli değilsin. Onun hükmünü de istiyor değilsin. Yardımı dilenen ancak Allah'tır. Biz Kur'an'ın hükmüne icabet ettik. İcabetimiz sana değildir. Kim Kur'an'ın hükmüne razı olmazsa uzak bir dalaletе düşmüştür."

Cüzün Sonu. Bir sonraki cüzde iki hakemin hikâyesi vardır. Hamd Allah'a mahsustur. Onun salatı Peygamberimiz Muhammed'e ve Ehl-i Beytine olsun.

On ikinci cüzde Abdülvehhâb'ın el yazısıyla yazdığı nüshasında şu not kayıtlıdır:

Eserin bütünü Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebâr'dan: Kıymetli ve müstesna İmam Kâdî'l-Kudât Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed ed-Dâmeğânî ve iki oğlu Kâdî Ebû Abdillâh Muhammed ve Kâdî Ebu'l-Hüseyin Ahmed, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Kâdî Ebu'l-Feth b. el-Beydâvî, Şerîf Ebu'l-Fadl Muhammed b. Ali b. Ebî Ya'lâ el-Hüseynî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Karamî, Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmâtî'nin okuması suretiyle Şaban 494 senesinde dinlemiştir.

Ravi: Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rebî' b. Hişâm en-Nehdî el-Hazzâz

Ravi: Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ukbe b. el-Velîd

Ravi: Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sâbit b. Abdillâh b. Muhammed b. Sâbit

Ravi: Ebû Ya'lâ Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer el-Harîrî

Ravi: Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sayrafi

Ravi: Hafız Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmatî

Ravi: Muzaffer b. Ali b. Muhammed b. Zeyd b. Sâbit (İbnü'l-Mü-neccim adıyla bilinir.)

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

[497]

Şeyhul-İslâm ve sika ravi Ebu'l-Berekât Abdülvehhâb b. el-Mübârek b. Ahmed b. el-Hasan el-Enmatî bize şöyle anlattı:

Ebu'l-Hüseyin el-Mübârek b. Abdülcebbâr b. Ahmed es-Sayrafi'ye okumam suretiyle bize şöyle haber verdi:

Ebû Ya'lâ Ahmed b. Abdülvâhid b. Muhammed b. Ca'fer şöyle dedi:

Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sâbit b. Abdillâh b. Muhammed b. Sâbit es-Sayrafi şöyle dedi:

Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ukbe şöyle dedi:

Ebû Muhammed Süleymân b. er-Rebî' b. Hişâm en-Nehdî el-Hazzâz şöyle dedi:

Ebu'l-Fadl Nasr b. Müzâhim dedi:

Hakemler

Nasr, Ömer b. Sa'd ve bir adamdan naklen Şakîk b. Sele-me'nin şöyle dediğini rivayet etti: Kurrâdan bir grup kılıçlarını bilemiş ve omuzlarına almış olarak geldiler ve "Ey Müminlerin Emîri! Bu insanlar hakkında ne düşünürsün? Allah aramızda hükmünü hak ile verinceye kadar kılıçlarımızla onların üzerine yürüsek," diye söylediler. Ali onlara şöyle dedi: "Kur'an'ı onlarla

aramızda hakem yaptık. Kur'an'ın bu konudaki hükmünü öğreneinceye kadar onlarla savaşmak helal değildir."

Nasr dedi: Muâviye Ali'ye şöyle yazdı: "Allah sana ve bize afiyet versin. Senin yararımız ve kaynaşmamızı sağlayacak bir cevap vermenin vakti geldi. Ben yaptım ve hakkımı biliyorum. Ancak af ile ümmetin yararını satın aldım. Gelen veya giden hiçbir şey için çok sevinç duymam. Beni bu işe dâhil eden zalim ile mazlum arasındaki hukuku ikame etmek, marufu emretmek ve münkeri yasaklamaktır. Bu bağlamda seni aramızdaki meselelerin çözümü için Allah'ın kitabının hükmüne davet ettim. Zira bizi seninle bir araya getirecek tek şey odur, Kur'an'ın ihya ettiğini ihya edecek ve onun öldürdüğünü öldüreceğiz. Selam ile."¹

[498] **Ali'nin Amr'a Mektubu**

Ali, Amr b. el-Âs'a mektup yazarak [ona vaaz ve nasihat-te bulunuyor]: "Dünya insanı başka şeylerden meşgul ediyor. Dünya ehli olan ondan bir kazanç elde edince muhakkak ona olan rağbetini artıracak bir hırs verir ve elde ettiğiyle elde etmediği şeylerden sarfınazar etmez. Bunun sonunda da topladığı şeyleri bırakıp ayrılır. Başkasından ibret alan mutludur. Ey Ebû Abdullah! Ecrini boşa çıkarma ve bâtil yolunda Muâviye'ye uyma."

Ali ve Amr b. el-Âs Arasında Mektup Teatisi

Amr b. el-Âs, Ali'ye şöyle cevap verdi: "Bizim yararımızı ve kaynaşmamızı sağlayacak şey Hakka dönmektir. Kur'an'ı aramızda hakem yaptık. Buna sen de icabet et. Adam bize karşı

1 Muâviye'nin mektupları genelde iyi bir üslup ile hazırlanmış öfkeden uzak bir hâletiruhiyeyi yansıtmaktadır. Genellikle üslubuna siyasi nezaket ve tabir caizse diplomatik zarafet anlayışı hâkimdir. Belki bu inceliğin bir nedeni de Hz. Ali ile arasındaki konum ve itibar farkından kaynaklanan eksikliğini telafi etme gayesidir. Ancak, Muâviye'nin, Hz. Ali'nin bütün avantajlarına rağmen, mücadeleyi kazanmasının bir nedeni de, Hz. Ali'nin hak bildiği yolda hiçbir tavize yanaşmamasına karşılık Muâviye'nin daha soğukkanlı ve yumuşak bir yöntemi esas almasıdır. Esasında Muâviye de taleplerinde orta yolu bulmak veya taviz vermek gibi bir tavrı olmamıştır. Hatta Hz. Ali'ye gönderdiği ilk cevabi mektubunda bile tek alternatif olarak savaşı işaret etmiştir. *el-İmâme ve's-Siyâse*, I. 68. (çev.)

tavrını Kur'an'ın hükmüne bağladı ve mütarekeden sonra insanlar onu anlayışla karşıladı. Selam ile."

Ali ona şöyle yazdı: "Nefsinin sana dayattığı ve senin güvendiğin şey, senin için kalıcı değildir ve onu kaybedeceksin. Dünyaya kanma. Zira dünya aldatıcıdır. Geçmişten ders alırsan kalanı korursun ve sana verilen nasihatten yararlanmış olursun. Selam ile."

Amr şöyle cevap verdi: "Kur'an'ı rehber edinen ve insanları hükümlerine davet eden adil davranmıştır. Ey Ebû Hasan! Sabırlı ol. Kur'an'ın sana verdiğinden başka bir şey veremem."

Eş'as b. Kays, Ali'ye geldi ve dedi ki: "Ey Müminlerin Emîri! Görüyorum ki insanlar hasımlarımızın Kur'an'ın hükmüne dair davetlerine icabet etmeye rıza göstermiş ve buna sevinmişlerdir. Dilersen Muâviye'ye gideyim ve ona ne istediğini sorayım ve onun ne soracağını göreyim." Ali: "Dilersen git," dedi. Bunun üzerine Eş'as, Muâviye'ye gitti. Ona, "Ey Muâviye! Bu Mushafları niçin mızraklara asarak kaldırdınız?" diye sordu. Muâviye: "Biz ve siz Allah'ın kitabındaki hükümlere dönelim diye. Siz tercih edeceğiniz bir şahsiyet göndereceksiniz. Biz de bir şahsiyet göndereceğiz ve onlardan Allah'ın kitabına göre hüküm vermelerini ve onun dışına çıkmamalarını isteyeceğiz. Sonra da üzerinde ittifak ettiğimiz hususlara riayet edeceğiz," diye cevap verdi. Eş'as: "Doğru olan budur," dedi ve Ali'ye dönerek ona bilgi verdi.

Şam ve Irak Kurrâlarının Kur'an Hükmüne Göre Çözümü Rıza Göstermeleri

İnsanlar, "Razı olduk ve kabul ettik," dediler. Bunun üzerine Ali, Irak ehlinden bazı Kurrâları² gönderdi. Muâviye de Şam ehlinden bazı Kurrâları gönderdi. Bunlar yanlarına Kur'an alarak iki saf arasında bir süre için Kur'an üzerinde

2 Kurrâ, sözlük anlamı okuyucu anlamına gelmektedir. Terim olarak kendilerini Kur'an okumaya ve ibadete verenler anlamına gelmektedir. Sıffin Savaşına katılan Kurrâ, hakem olayında farklı bir tutum sergilemiştir. Hz. Ali'ye önce tahkimi telkin etmişlerse de sonradan tahkimi şirk bularak görmüşler ve Muhakkime adıyla Hâricilik hareketini başlatmışlardır. Daha geniş bilgi için bkz. Mustafa Öz, "Muhakkime-i Ula", *DİA*, XXX. 398-399. (çev.)

müzakerede bulundular. Hepsi Kur'an'ın ihya ettiğini ihya etmek ve öldürdüğünü öldürmek üzere ittifak ettiler. Ardından iki taraf yerlerine döndüler. İnsanlar da "Kur'an'ın hükmüne razıyız," dediler. Şam ehli, "Biz Amr b. el-Âs'ı seçtik," dediler. Eş'as ve sonradan Hâricî olan Kurrâ, "Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi seçtik," dediler. Ali onlara, "Ben Ebû Mûsâ'ya razı değilim ve onu görevlendirmeyi uygun görmüyorum," dedi. Ancak Eş'as, Zeyd b. Husayn³ ve Mis'ar b. Fedekî Kurrâdan bir grupla "Ebû Mûsâ'dan başkasına razı olmayız. Zira düştüğümüz durum konusunda daha önce bizi uyarmıştı," dediler. Ali: "O benim için makbul biri değildir. Benden ayrılmış ve beni terk etmişti. Sonra kaçtı. Ancak birkaç ay sonra ona eman verdim. İşte İbn Abbâs vardır. Onu görevlendireyim," dedi. Onlar, "Vallahi ister sen ister İbn Abbâs umurumuzda değil. Biz, senden ve Muâviye'den aynı mesafede olan sizden birinize yakın olmanması gereken bir şahıstan başkasını kabul etmeyiz," dediler. Ali: "Öyleyse Eşter'i görevlendireyim," dedi.

[500] Nasr dedi: Amr şöyle dedi: Ebû Cenâb bana Eş'as'ın şöyle dediğini anlattı: "Yeri üzerimize ateşe veren Eşter'den başkası değildir. Biz Eşter'in hâkimiyeti altında değil miyiz?" Ali ona, "Eşter'in hükmü nedir?" diye sordu. Eş'as: "Onun hükmü, senin ve onun isteği gerçekleşsin diye, kılıçlarla birbirimize vuracağız," dedi.⁴

Nasr, Amr b. Şemir ve Câbir'den naklen Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etti: Hakem tayin etmesi için insanlar Ali'den talepte bulunduklarında onlara, "Muâviye, kendisi için, bu işe Amr b. el-Âs'tan daha güvenilir bir kişi bulamazdı. Kureyşli bir kimse karşısında ancak bir Kureyşli uygun olur. Bu sebeple Abdullah b. Abbâs'tan şaşmayın. Amr'ı

3 Zeyd b. Husayn et-Tâî. İbn Hacer *el-İsâbe*'de (2887) hakkında bilgi vermiştir.

4 Büyük savaşlardan sonra hiçbir şey eskisi gibi olmaz. Büyük değişimler, inkılaplar ve çalkantılar büyük savaşlardan sonra meydana gelir. Sıffin özellikle Hz. Ali tarafında böyle bir sonuca ulaştı demek yanlış olmaz. Zihinlerin çok karıştığı ve birçok insanın isyan edecek bir hâle düştüğü görülmektedir. Kurrânın Hâricî bir hareketi başlatmaları ve Hz. Ali cenahında yol açtıkları tahribat bu savaşın en tayin edici sonuçlarından biri olmuştur. (çev.)

onunla vurun. Zira Amr'ın bağlayacağı her düğümü Abdullah çözecek, onun çözeceğini de Abdullah bağlayacak. Karara bağlayacağı işi o reddedecek, reddedeceği işi de Abdullah karara bağlayacak." Eş'as: "Hayır, vallahi iki Mudarlı hükmedecekse bu kıyamete kadar kabul edilemez. Onlar Mudarlı bir hakem tayin etmişken sen de bir Yemenliyi tayin et," dedi. Ali: "Kor-karım ki Yemenliniz kandırılacak. Zira Amr'ın heva ve hevesi bir işe karışırsa Allah için bir şey yapamaz," dedi. Eş'as: "Vallahi biri Yemenli olduktan sonra verecekleri karar hoşumuza gitmese de, iki Mudarlının verecekleri ve hoşumuza gidecek kararından bizim için daha sevimlidir," diye karşılık verdi. Şa'bî de benzer bir rivayette bulundu.

Ömer'in rivayetinde ise Ali şöyle dedi: "Ebû Mûsâ'dan başkasını kabul etmediniz." Onlar, "Evet," dediler. Ali: "O zaman istediğinizi yapın," dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ'ya haber gönderdiler. Ebû Mûsâ Şam bölgesinde Urd adında bir belde-
de uzlete çekilmişti. Savaştan çekilmişti. Bir kölesi ona gitti ve ona, "İnsanlar barıştı," dedi. Ebû Mûsâ: "Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun," dedi. Kölesi, "Seni hakem yaptılar," dedi. Ebû Mûsâ: "*İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn*," dedi. Ebû Mûsâ geldi ve Ali'nin askerî mıntıkasına girdi. Eşter de Ali'nin huzuruna çıktı ve "Beni Amr b. el-Âs'la görevlendir. O'ndan başka ilah bulunmayan Allah'a yemin ederim ki gözüme kestirirsem [501] onu öldüreceğim," dedi. Nasr dedi: Ahnef b. Kays et-Temîmî de geldi ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Sen bir dâhiyle karşı karşıya getirildin. İlk döneminde İslam'la savaşımtı. Ben bu adamı da (Ebû Mûsâ) tecrübe ettim. Onu etraflica inceledim. Onun bıçağı kesmez ve sathi bir yapıdadır. Bu kavme karşı etkili olacak bir kişiye ihtiyaç vardır. Onlara öyle bir yaklaşım içinde olacak ki âdeta onların avuçlarının içine girecek, ama aynı zamanda yıldızlar kadar onlardan uzak olacak. Beni hakem yapacaksan yap. Hakem yapmayacaksan beni ikinci veya üçüncü kişi yap. Amr bir düğüm bağlarsa ben onu çözeceğim, bir düğümü çözerse ben onu bağlayacağım ve daha sağlamını senin için bağlayacağım." Ali onun adını insanlara sundu. Ancak reddetti-
ler ve "Ebû Mûsâ'dan başkası olmaz," dediler.

Nasr dedi: Ömer'in rivayetinde ise Ahnef b. Kays, Ali'nin huzurunda kalktı ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Cemel Savaşında, bana itaat edenleri sana getirmeyi ve Benî Sa'd'ı sana zarar vermekten alıkoyayım diye muhayyer bırakmıştım. Sen de bana, kavmini alıkoysan bu yardımın yeterli olur, demiştin. Ben de senin emrine göre hareket ettim. Abdullah b. Kays'ı⁵ etrafıca inceledim onu sathi bir kişi olarak gördüm. Bıçağı kör bir kimsedir. Yemenlidir ve kavmi Muâviye ile hareket etmektedir. Sen dâhi bir adamla karşı karşıya bırakıldın. Bu adam Allah ve Resulü'ne karşı savaşmıştır. Bu kavme karşı görev yapacak adam, yıldızlar kadar onlardan uzak olacak. Ancak gerektiğinde onların avuçlarının içine girecek kadar yakın duracak. Beni ona karşı gönder ki o bir düğümü çözerse ben senin için daha sağlam bir düğüm bağlayacağım. Resulullah'ın ashabından olmadığımı söylersen, o zaman Abdullah b. Kays dışında Resulullah'ın ashabından bir kişi gönder ve beni de onunla görevlendir." Ali: "İnsanlar bana Abdullah b. Kays'ı bornozlu olarak getirdiler ve bu adamı gönder, biz onu uygun gördük dediler. Allah emrini yerine getirendir," dedi.

Ravilerin anlattığına göre İbnü'l-Kevvâ Ali'nin huzurunda şöyle dedi: Abdullah b. Kays Yemen ehlinin Resulullah (sav.) nezdindeki temsilcileri, Ebû Bekir döneminin taksimatçısı ve Ömer'in amilidir. İnsanlar ona razı oldu. Abdullah b. Abbâs'ı teklif ettik, onlar senin akrabası ve senin hakkında adil olamayacağı şüphesiyle onu reddettiler.

Haber Şam ehline ulaşınca Muâviye'den uzak duran Eymen b. Hureym el-Esedî şu beyitleri gönderdi. O Irak ehline meyilliydi:

Iraklıların yanlıştan uzak ve isabetli görüşleri olsaydı İbn Abbâs ile sizi vururlardı.

Ne değerli babası vardı. İnsanlar arasında baş gösteren ihtilafları çözmede benzeri yoktu.

Ancak sizi yaşlı bir Yemenliyle vurmaya kalktılar ki beş çarpı altıyı bilmez.

5 Abdullah b. Kays, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'dir. Hicrî 42 yılında vefat etmiştir. Vefat ettiğinde altmış küsur yaşındaydı.

Amr onunla baş başa kalırsa yıldızlar onu tekeler arasına bir teke gibi katar.

Ali'ye, suçlamaksızın hak sözü söylemekte beis görmeyen bir kişinin sözlerini tebliğ et.

Ey Ebû Hasan! Eş'arî güvenilir biri değildir. Bunu bil. Baş da hiçbir zaman kuyruk gibi değildir.

Onları yakınının ile onların adamını vur. Amcan Abbâs'ın oğlu teselli verecek olandır.

Nasr dedi: Şair Eymen'in sözleri Iraklıların kulağına ula- [503]
şınca, Ali'nin (as.) dostları ve taraftarları coştular ve İbn Abbâs için hareketlendiler. Ancak Kurrâ, Ebû Mûsâ'dan başkasına razı olmadı.

Ömer b. Sa'd ise kendi rivayetinde Büsr b. Ertât'ın şöyle dediğini nakletti: Muâviye mütareke müddetine rıza gösterdi sözümü dinlerse bu müddeti kısaltсын.

Eymen b. Hureym'in Şiiri

Sebîr Dağını yerine kuran ve Kur'an'ı Kadir Gecesinde indiren Allah'a yemin ederim ki,

Irak süvarileri üzerinize gelirse akıbet insanların değil, Allah'ın elinde olacaktır.

Adî b. Hâtim başı çekerken, Eşter fecir vaktinde süvarilere rehberlik eder.

Şüreyh b. Hânî' sizinle vuruşurken, Zahr b. Kays esmer mızraklarla saldırır.

Bu muharebede Eş'as b. Kays ise paçaları sıvar ve Hâris b. Ebî Şemr'i andırır.

Ey Büsr, soğuk bir günde temiz kadınları ahlaksızlık karşısında korurken onu tanıyacaksın.

O gün, aşiretin çocuğunu bile ihtiyarlatır. Sana vereceklerinin içinde Bekir'in çılgılığı da vardır.

Ey Büsr b. Ertât senin sonun Şamlıların kanlarıyla sulanan ve bunlara susayanlarla karşılaşmaktır.

Amr b. Süfyân ise kordan daha sıcak bir muharebe meydanında kötü bir hâlde.

Eymen'in Şiirinin Etkisi

Nasr dedi: Mütareke müddetini hoş karşılamayanlar, Eymen b. Hureym'in şiirini duyunca mütarekeye bağlı kaldılar.

Eymen abit ve gayret sahibi bir insandı. Muâviye, kendisine bağlı kalmak ve Ali ile savaşta tarafını tutması için ona Filistin'i vermişti. Ancak Eymen ona şu mısraları gönderdi:

[504] *Kureyşli başka bir kişinin saltanatı için namaz kılan bir insana karşı savaşmam.*

Onun saltanatı onun günahı da benim olacak. Bu ahmaklıktan ve çilgılıktan Allah'a sığınırım.

Günahsız bir Müslümanı nasıl öldürebilirim? Hayat boyunca bunun vebalini çekerim.

Büsr'ün Şam Ehline Mektubu

Nasr dedi: Büsr, Şam ehline şöyle yazdı: "Vallahi bu mütarekeyi reddederseniz Iraklılara katılır ve size karşı onların kuvvetlerinden biri olurum. Ben iki tarafa karşı savaşmaktan imtina ettiysem bu barışın gerçekleşmesi içindir." Muâviye: "Ey Büsr! Yaptığın iyilikle bize minnet mi ediyorsun?" dedi. Nasr dedi: Bunun üzerine Şam ehli hakemlerin gönderilmesine razı oldular. Şam ehli Amr b. el-Âs'ı, Irak ehli de Ebû Mûsâ'yı uygun görünce mütareke vesikasını kabul ettiler ve Kur'an'ın hükmüne rıza gösterdiler.

Tahkim Vesikası

Nasr, Amr b. Şemir, Câbir ve Zeyd b. Hasan'da naklen Amr'ın şöyle dediğini rivayet etti: Câbir şöyle dedi: Zeyd b. Hasan, Tahkim Vesikasını anlattı. Ancak Muhammed b. Ali, Şa'bi'nin rivayetine göre şahitlerin sayısında bir fazlalık, bazı kelimelerde de fazlalık veya noksanlıkla, yanındaki bir yazılı metinden bana yazdırarak şöyle rivayet etti: Bu vesika, Ali b. Ebî Tâlib ile Muâviye b. Ebî Süfyân'ın ve ikisinin taraftarlarının üzerinde anlaştığı ve Allah'ın kitabı ile Peygamber'inin (sav.) sünnetini tahkime esas kabul etmek üzere tanzim edilmiştir. Ali'nin sözü, Irak ehlini ve hazır olan ve olmayan taraftarlarını kapsar. Muâviye'nin sözü de Şam ehlini ve hazır olan ve olmayan taraftarlarını kapsar. Bizler, Kur'an'ın bildirdiği hükümlere bağlı kalacak ve emirlerini esas alacağız. Bizi bir araya getirecek tek şey budur. Bizler aramızdaki ihtilaflarda Fâtîha'sından hatimesine kadar Kur'an'ı hakem kabul ettik. Onun ihya ettiğini ihya eder, iptal ettiğini de iptal ederiz. İki taraf

bunun üzerinde anlaştı ve buna rıza gösterdi. Ali ve taraftarları Abdullah b. Kays'ı nazır ve hakem olarak göndermeyi kararlaştırdılar. Muâviye ve taraftarları da Amr b. el-Âs'ı nazır ve hakem olarak göndermeyi kararlaştırdılar. Her ikisi de üstlendikleri görevde Kitabı rehber edinecek ve onda buldukları hükmün dışına çıkmayacakları ve Kitapta yazılı olarak bulamadıkları hususları Resulullah'ın (sav.) birleştirici sünnetine irca edecekleri ve bilerek bunların dışına çıkmayacakları ve bu hususta bir heva ve hevese kapılmayacakları ve şüpheli bir yola tevessül etmeyeceklerine dair Allah'ın ahdi ve misakıyla kendilerini bağlamış ve Allah'ın bir kulu için öngördüğü en büyük mesuliyeti üzerlerine almışlardır. Abdullah b. Kays ve Amr b. el-Âs, Allah'ın kitabı ve Peygamberinin sünnetine istinaden verecekleri hükme razı olacaklarına dair Ali ve Muâviye'den Allah adına söz almışlardır. Bu hükmü bozmak ve buna aykırı başka yola meyletmek her ikisi için meşru değildir.⁶ Her iki hakem verecekleri hükümden dolayı, Haktan sapmamak kaydıyla kanları, malları ve yakınlarıyla emniyet içinde olacaklar. Buna kimileri rıza gösterse veya reddetse de. Verecekleri adil karar için ümmet onlara destek verecektir. Tahkim müddeti bitmeden hakemlerden biri vefat ederse tarafının emîri ve adamları onun yerine bir hakem seçeceklerdir. Ancak, bu hususta hak ve adalete uymakta titiz davranacak ve önceki hakemin taahhütlerine ve Allah'ın kitabı ile Resulullah'ın sünnetine uygun hüküm verme şartına bağlı olacaktır. Kendisi için de aynı şartlar geçerlidir. Emîrlerden biri sürenin bitiminden önce vefat ederse taraftarları adaletine güvendikleri bir kişiyi seçme hakkına sahiptirler. Mutabakat imzalanmış ve emniyet içinde müzakereler ve silahların bırakılması, barış ve mütareke süreci başlamıştır. Her iki hakem, azami gayreti gösterecekleri, bilerek zulme meyletmeyecekleri, şüpheli durumlara düşmeyecekleri ve Kitap ile Resulullah'ın sünnetinden sapmayacaklarına dair Allah'ın ahdi ve misakıyla

6 Bu kayıt altına alınmış taahhüde rağmen Amr b. el-Âs, Ebû Mûsâ ile üzerinde anlaştığı formülü dikkate almamış hem Tahkim Vesikasının hükmünü hem de iki hakem olarak kendi aralarında verdikleri kararı tereddüt etmeden çiğnemiştir. (çev.)

la bağılıdır. Böyle bir duruma düşerlerse ümmet onların ve-recekleri hükümden berîdir. Onlar için ahit ve zimmet yoktur. Mutabakat metninde belirtildiği gibi şartlara uymak her iki emîre, iki hakeme ve her iki tarafa vaciptir. En büyük şahit ve [506] en yakın koruyucu Allah'tır. Bu süreç son buluncaya kadar in-sanlar için canları, malları ve yakınları emniyet içinde olacaklardır. Silahlar bırakılacak yollar açık olacak ve emniyet konu-sunda hazır olan ve olmayanlar eşit olacaklardır. İki hakem Irak ve Şam arasında adil bir mekânda konaklama hakkına sahiptirler. Konaklayacakları mekânda istediklerinin dışın-da ve kendi aralarında danışarak ve karşılıklı rızayla uygun gördükleri kimseler haricinde hiç kimse bulunmayacak. Müs-lümanlar iki hakemin görevlerine başlama tarihini ramazan ayının sonrasına ertelemişlerdir. Ancak iki hakem bir an önce görevlerine başlamak isterlerse başlayabilirler. Ramazan ayı-nın sonrasına ertelemek isterlerse erteleyebilirler. İki hakem Allah'ın kitabı ve Resulullah'ın (sav.) sünneti çerçevesinde ve öngörülen süre içinde bir karara varamazlarsa Müslümanlar önceki harp hâline dönerler. İki taraf arasında bağlayıcı bir durum söz konusu değildir. Bu mutabakat yazısında yer alan hususlara vefa göstermek ve sonuca bağlamak hususunda Al-lah'ın ahdine ve misakına bağılıdır. Onlar bu hususta sapan ve zulme tevessül eden veya bozmaya yeltenene karşı tek vü-cut gibi hareket edeceklerdir.

Bu mutabakat metnine şahitlik eden Ali taraftarları: Ab-dullah b. Abbâs, Eş'as b. Kays, Eşter Mâlik b. el-Hâris, Saîd b. Kays el-Hemdânî, Hâris b. el-Muttalib'in oğulları Husayn ve Tufeyl, Ebû Useyd' Mâlik b. Rebîa el-Ensârî, Habbâb b. el-Eret, Sehl b. Huneyf, Ebu'l-Yeser b. Amr el-Ensârî,⁸ Rifâa b. Râfî' b. [507] Mâlik el-Ensârî, Afv b. el-Hâris b. el-Muttalib el-Kureşî, Bürey-

7 Mâlik b. Rebîa b. el-Beden b. Âmir b. Avf b. Hârise b. Amr b. el-Hazrec b. Sâide b. Ka'b el-Ensârî. Fetih gününde Beni Sâide'nin sancağını taşımıştır. Vefat tarihi ihtilaflıdır. Bkz. *el-İsâbe*, 7622.

8 Adı Ka'b b. Amr b. Abbâd. Bedir'e ve diğer savaşlara katılmıştır. Abbâs'ı esir alan (Bedir'de) odur. Hicrî 55 yılında Medine'de vefat etmiştir. Bkz. *el-İsâbe*, 2187.

de el-Eslemî,⁹ Ukbe b. Âmir el-Cühenî, Râfi' b. Hadîc el-Ensârî, Amr b. el-Hamîk el-Huzâî, Ali'nin oğulları Hasan ve Hüseyin, Abdullah b. Ca'fer el-Hâşimî, Nu'mân b. Aclân el-Ensârî, Hucr b. Adî el-Kindî, Verkâ' b. Mâlik b. Ka'b el-Hemdânî, Rebîa b. Şürahbîl, Ebû Saфра b. Yezîd, Hâris b. Mâlik el-Hemdânî, Hucr b. Yezîd ve Ukbe b. Huceyye.

Metne şahitlik eden Muâviye taraftarları: Büsr b. Ertât el-Kureşî, Muâviye b. Hadîc el-Kindî, Muhârik b. el-Hâris el-Himyerî, Ra'bel b. Amr es-Seksekî, Abdurrahmân b. Hâlid el-Mahzûmî, Hamza b. Mâlik el-Hemdânî, Sübey' b. Yezîd el-Hemdânî, Yezîd b. el-el-Hür es-Sekafî, Mesrûk b. Har mele el-Akkî,¹⁰ Nümeyr b. Yezîd el-Himyerî, Abdullah b. Amr b. el-Âs, Alkame b. Yezîd el-Kelbî, Hâlid b. el-Muarrîd es-Seksekî, Alkame b. Yezîd el-Cermî, Abdullah b. Âmir el-Kureşî, Mer-vân b. el-Hakem, Velîd b. Ukbe el-Kureşî, Utbe b. Ebî Süfyân, Muhammed b. Ebî Süfyân, Muhammed b. Amr b. el-Âs, Yezîd b. Amr el-Cüzâmî, Ammâr b. el-Ahvas el-Kelbî, Mes'ade b. Amr et-Tucîbî, Hâris b. Ziyâd el-Kaynî, Âsım b. el-Müntaşir el-Cuzâmî, Abdurrahmân b. Zülkelâ' el-Himyerî, Kabbâh b. Celheme el-Himyerî, Semâme b. Havşeb, Alkame b. Hakîm ve Hamza b. Mâlik.

Bu yazılı vesikada yer alan hususlara bağlı kalmak husu- [508]
sunda aramızda Allah'ın ahdi ve misakı vardır.

Ömer yazdı. 17 Safer 37 Çarşamba günü.

Vesikanın Yazılışında Yaşanan İhtilaflar

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd'ın rivayet ettiği yazılı metin şöyledir: "Bu mutabakat Müminlerin Emîri Ali ile" başlıyordu. Muâviye: "Müminlerin Emîri olduğunu kabul ettiğim hâlde onunla savaşısam kötü insan olurum. Onun ismiyle babasının ismini yaz. O sizin emîrinizdir, bizim emîrimiz değil." Yazı ona iade edilince silinmesini emretti. Ahnef: "Müminle-

9 Büreyde b. el-Hasîb b. Abdullah b. el-Hâris b. el-A'rec el-Eslemî. Kendisi Eslem b. Aksâ kabilesine mensuptur. Hicrî 63 yılında vefat etmiştir. *el-İsâbe*, 629.

10 İbn Hacer, *el-İsâbe*'de (7938) hakkında bilgi vermiştir. Ancak babasının ismini zikretmemiştir.

rin emîrliği unvanını silme. Korkarım ki silsen bir daha sana dönmez. İnsanlar birbirlerini öldürseler dahi silme,” dedi. Gündüz uzun bir süre için unvanı silmedi. Ardından Eş'as b. Kays geldi ve bu ismi sil,” dedi. Ali: “*Lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber*. Sünnete uygun bir sünnet. Allah'a yemin ederim ki Hudeybiye'de aynı durumla karşılaştım. Resulullah (sav.) adına antlaşmayı yazdığımda “Bu antlaşma Allah'ın Resulü Muhammed ile Süheyl b. Amr” ifadesini yazdığımda Süheyl: “Resulullah diye anılacağı bir antlaşma metnine muvafakat etmem. Resulullah olduğunu bilsem seninle savaşmam. Bu takdirde de seni tavaftan menetsem sana zulmetmiş olurum. Ancak Muhammed b. Abdillâh yaz ki sana icabet edeyim,” dedi. Bunun üzerine Muhammed (sav.) dedi ki: “Ey Ali, ben Allah'ın Resulüyüm ve Muhammed b. Abdillâh'ım. Muhammed b. Abdillâh olarak yazılmam peygamberlik vasfımı ortadan kaldırmaz. O hâlde Muhammed b. Abdillâh olarak yaz,” dedi. Sonra müşrikler bir süre bana ısrar ettiler. Resulullah (sav.) nasıl babalarına yazdıysa ben de onların çocuklarına aynı tarzda ve sünnete dayanarak yazacağım.” Bunun üzerine Amr b. el-Âs dedi ki: “Sübhânellâh, mümin olduğumuz hâlde bizi kâfirlere benzettin,” dedi. Ali ona, “Ne zaman kâfirlere yardımcı ve Müslümanlara düşman olmadın? Seni doğuran annenden başkasına benzemiyorsun.” Bunun üzerine [509] Amr kalktı ve “Vallahi bugünden sonra beni seninle hiçbir meclis bir araya getirmeyecek,” dedi. Ali: “Ben de diliyorum ki Allah seni ve senin adamlarını mağlup etsin,” diye karşılık verdi. Nasr dedi: Sonra bir grup geldi. Kılıçlarını omuzlarına almışlardı. Ali'ye, “Ey Müminlerin Emîri! Bize emret,” dediler. Bunun üzerine İbn Huneyf onlara, “Ey insanlar! Reyinize tereddütle bakın. Vallahi Hudeybiye'de Resulullah (sav.) ile birlikte bulunduk. Savaşmayı uygun görseydik savaşırdık. Orada Resulullah (sav.) barış yaptı,” dedi.

Nasr, Ömer b. Sa'd, Muhammed b. İshâk, Büreyde el-Eslemî¹¹ –Süfyân'ın oğlu–, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den

11 Daha önce adı geçen Büreyde el-Eslemî ile aynı kişi değildir. *Tehzîbu't-Tehzîb*'de hakkında bilgi verilmiştir.

naklen Alkame b. Kays en-Nehaî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Ali, Muâviye ile barış yaptığı gün yazması için Eşter'i çağırdı. Bir kişi: "Muâviye ile aranızda vardığınız mutabakatı yaz," dedi. Bunun üzerine Ali şöyle dedi: «Hudeybiye Günü sulhnameyi kendi elimle yazdım. *Bismillahirrahmânirrahîm*, diye yazdım. Süheyl: "Kabul etmiyorum, *bismikellahümme* diye yazacaksın," dedi. Sonra "Bu sulhname Resulullah Muhammed ile Süheyl b. Amr arasında varılan antlaşma metnidir," diye yazılınca Süheyl: "Allah'ın Resulü olduğuna şahitlik etsem seninle niçin savaşıyım?" diye itiraz etti. Ali: "Bunun üzerine kızdım ve evet sana rağmen o Allah'ın Resulüdür, dedim," diye söyledi. Resulullah (sav.): "Söylediğini yaz. Aynısını sen de yaşayacaksın. Hem de haksızlığa uğramış olarak," diye buyurdu.»

Nasr, Ömer b. Sa'd'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ebû İshâk eş-Şeybânî bana şöyle anlattı: Saîd b. Ebî Bürde'de bulunan sulhnameyi okudum. Üzerinde iki mühür bulunan sarı bir sayfada yazılıydı. Bir mühür üstte, bir mühür de alttaydı. Ali'nin mühründe "Muhammed Resulullah", Muâviye'nin mühründe de "Muhammed Resulullah" yazılıydı. Muâviye ve Şam ehliyle yaptığı antlaşmayı yazıya geçirmek istediğinde Ali'ye, "Onların Müslüman olduklarını kabul ediyor musun?" diye soruldu. Ali: "Muâviye ve adamlarının mümin ve Müslüman olduklarını söyleyecek değilim. Ancak, Muâviye dilediğini yazar ve kendisini ve adamlarını istediği gibi tanımlayabilir ve adlandırır," diye cevap verdi. Ardından şöyle yazdılar:

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla. Bu, Ali b. Ebî Tâlib ile ^[510] Muâviye b. Ebî Süfyân arasında varılan mutabakat metnidir. Ali, Irak ehli ile taraftarlarından onunla birlikte hareket eden mümin ve Müslümanlar adına, Muâviye de Şam ehli ve taraftarlarından onunla birlikte hareket eden mümin ve Müslümanlar adına mutabakata varmışlardır. Bizler Allah'ın hükmü ve Kitabını hakem kabul ederiz. Bundan başka bizi bir araya getirecek başka bir merci yoktur. Fâtiha'sından hatimesine kadar Allah'ın Kitabı bizleri bağlar. Kur'an'ın ihya ettiğini ihya edecek ve öldürdüğünü öldüreceğiz. İki hakem aramızdaki ih-

tilafa ilişkin olarak buldukları hükümlere uyacaklar, Kur'an'da bulamadıklarını ise adil ve ayırıcı değil birleştirici sünneti esas alacaklardır. İki hakem Abdullah b. Kays ve Amr b. el-Âs'tır. Allah'ın kitabıyla hükmedeceklerine, Allah'ın kitabında bulamazlarsa ayıran değil birleştiren sünneti esas alacaklarına dair her iki hakemi Allah'ın ahdi ve misakıyla sorumlu tuttuk. Her iki hakem de Ali, Muâviye ve iki ordunun taahhütlerini alarak insanların meselelerini çözüme kavuşturmaya gayret ederken kendilerini hoşnut edecek muameleye tâbi tutulacaklar ve onların malları ve yakınları emniyet içinde olacaktır. Ümmet de verecekleri hükümlerde onlara yardımcı olacaktır. Allah'ın ahdi gereğince, her iki taraf mümin ve Müslüman olarak bu mutabakatnamede yer alan hükümlere bağlı kalacak onu uygulayacak ve buna yardımcı olacak. Mutabakat, nerede olurlarsa olsunlar, canları, malları, yakınları, arazileri ve hazır olan ve olmayanları için müminler arasında emniyet ve istikamet tesisi ve silahların bırakılmasını gerekli kılar. Abdullah b. Kays ve Amr b. el-Âs ümmet arasında hak ile hükmedeceklerine dair Allah'ın ahdi ve misakına bağlıdırlar. Hükümlerini verinceye kadar ümmeti bir ayrılığa ve savaşa sürüklemeye sebebiyet vermeyeceklerdir. Müzakere süreci ramazan ayı sonunda başlar. Ancak iki hakem dilerlerse erkene alabilirler. İki hakemden biri vefat ederse onun emîri, yerine adil olmakta azami gayret gösterecek bir hakem seçer. Müzakereleri icra [511] edecekleri mekân ise Şam ehli ile Kûfe ehli arasında münasip bir yer olacaktır. Başka bir mekânda konaklama hakkına da sahiptirler. Maiyetlerinde istediklerinden başkası bulunamayacak. İki hakem yazacakları mutabakatnameye istediklerini şahit tutabilirler. Bizler Allah'ın indirdikleriyle bağdaşmayan hükümlerden berîyiz. Allah'ım bu mutabakatnamede yer alan hüküm ve şartları ihlal eden, onu saptırmak isteyen ve bu hususta zulme tevessül edenlere karşı bize yardım et.

Mutabakatnameye Şahitlik Edenler

Abdullah b. Abbâs, Eş'as b. Kays, Saîd b. Kays, Verkâ' b. Semî, Abdullah b. et-Tufeyl, Hucr b. Yezîd, Abdullah b. Cemel, Ukbe b. Cârîye, Yezîd b. Huceyye, Ebu'l-A'ver es-Sülemî, Habîb

b. Mesleme, Muhârik b. el-Hâris, Ziml b. Amr,¹² Hamza b. Mâlik, Abdurrahmân b. Hâlid, Sübey' b. Yezîd, Alkame b. Mersed, Utbe b. Ebî Süfyân ve Yezîd b. el-Harr. Umeyre yazdı. 17 Safer 37 Çarşamba günü.

İki hakem Ezruh'ta¹³ buluşmak üzere sözleştiler. Tahkim müzakerelerini izlemek üzere Ali dört yüz, Muâviye de dört yüz adamını getireceklerdir.

Eşter ve Eş'as'ın Mutabakatnameyle İlgili Tutumları

Nasr, Ömer b. Sa'd'dan rivayetle Ebû Cenâb'ın¹⁴ şöyle dediğini nakletti: Umâre b. Rebîa el-Cermî şöyle dedi: Mutabakatname yazıldığında Eşter de çağrıldı. Şöyle dedi: "Sağ elim bana refakat etmesin, sol elim de bana fayda vermesin eğer sulh veya mütareke için benim ismim yazıldıysa. Ben Rabbimden açık bir delil üzere olduğum gibi düşmanımın dalalet üzere olduğuna dair Rabbimden açık bir delil üzere değil miyim? İtham etmeyecekseniz, zaferi gözünüzle görmediniz mi?" Bunun üzerine bir adam ona, "Vallahi sen zafer de görmedin töhmet de. Buyurun şahitliğini yap ve bu metinde yazılanı tasdik et. Senin bu insanlardan yüz çeviremezsin," dedi. Eşter: "Vallahi benim dünyada ve dünya için, ahirette de ahiret için senden yüz çevirebilirim. Allah benim bu kılıcımla kendilerinden daha hayırlı olmadığını ve benim nazarımda senin kanının onların kanlarından daha dokunulmaz olmadığı nice erkeklerin kanını akıtmıştır," dedi. Ammâr b. Rebîa der ki: "O adama baktım sanki burnuna ateş parçaları sürülmüş gibi mosmor kesilmişti." O adam Eş'as b. Kays idi. Eşter devamla şöyle dedi: "Ancak, Müminlerin Emîri Ali'nin yaptıklarına razı oldum ve girdiği yola girdim ve ayrıldığı yerden ayrıldım. Zira o ancak hidayet ve doğruluk yoluna girer."

12 Ziml b. Amr b. Aneze el-Uzrî. Peygamberimiz (sav.) tarafından kendisine sancak verilmiştir. Sıffîn'e Muâviye tarafına bu sancakla katılmıştır. Hicrî 64 yılında Mervân'ın maiyetinde Merc-i Râhit'ta öldürülmüştür. Bkz. *el-İsâbe*, 2810.

13 Şam bölgesinde Hicaz topraklarına mücavir bir belde.

14 Ebû Cenâb el-Kelbî. Bkz. Taberî, VI. 30.

Tahkim Konusunda İhtilaflar

Nasr; Ömer, Ebû Cenâb, İsmâîl b. Sümeý', Şakîk b. Seleme ve diğerlerinden naklen şöyle rivayet etti: Eş'as o yazılı metinle insanların huzuruna çıktı ve onlara okuyarak onlara arz etti. Şam ehlinin saflarına ve sancaklarının merkezlerine uğrayarak bu işi yaptı. Onlar bunu hoş karşıladılar. Sonra Irak ehlinin saflarına ve sancaklarının merkezlerine uğradı ve onlara arz etti. Bu arada Aneze sancaklarının bulunduğu noktalara uğradı. Sıffin'de Ali tarafında atları zırhlı dört bin muharrip vardı. Eş'as yazılı metni onlara okuyunca iki genç, "Hüküm yalnız Allah'ındır," diyerek Şamlılara kılıçlarıyla saldırdılar. Kardeş olan ve biri Ca'd, öbürü de Ma'dân olan bu iki kişi çarpışarak Muâviye'nin Revaklar Kapısında öldürüldüler. Bunlar ilk huruç edenlerdir. Ardından Eş'as, Murâd muhitine uğradı. Onların reislerinden olan Sâlih b. Şakîk şu mısraı dile getirdi:

[513] *Ali'ye ne oluyor ki kanlar hakkında hüküm veriyor. Oysa Ahzâb ile savaştı ve hiç zulmetmedi.*

Hüküm yalnız Allah'ındır, müşrikler istemezse de. Akabinde Benî Râsib kesimine uğradı. Metni onlara okudu. Onlar, "Hüküm yalnız Allah'ındır. İnsanların Allah'ın dini hakkında hüküm vermelerini kabul etmeyiz ve buna rıza göstermeyiz," dediler. Sonra Benî Temîm'e uğradı ve onlara okudu. Onlardan bir adam, "Hüküm ancak Allah'ındır. O hak ile hükmeder ve hüküm verenlerin en hayırlısıdır. Onlardan bir adam diğerine: "Adam, tesirli bir eleştiri yaptı," dedi. Mirdâs b. Üdeyye et-Temîni'nin kardeşi Urve b. Üdeyye et-Temîmî çıktı ve "Allah'ın işine insanları karıştırıyorsunuz. Hüküm yalnız Allah'ındır. Ey Eş'as! Bizim ölülerimiz nerede?" dedi ve Eş'as'a vurmak için kılıcıyla saldırdı ancak onu ıskaladı ve kılıç, bineğinin kuyruğuna hafif bir şekilde isabet etti. Binek sıçradı. İnsanlar da adama, "Eline hâkim ol," diye seslendiler. Adam vazgeçti. Eş'as da kendi ikamet yerine döndü. Yemen ehlinin çok sayıda şahsiyet ona gittiler. Ahnef b. Kays, Ma'kıl b. Kays, Mis'ar b. Fedekî ve Benî Temîm'den bazı şahıslar onu ziyaret ederek yapılan hatayı onaylamadıklarını ifade ederek özür dilediler. Eş'as

özürlerini kabul etti ve Ali'ye gitti. Ona, "Ey Müminlerin Emîri! Hakemlik mutabakatını Şamlılara ve Irak ehline arz ettim. Hepsi razı olduklarını söylediler. Ancak Benî Râsib'e ve diğer bazı küçük gruplara uğradım. Onlar, 'Razı değiliz, hüküm yalnız Allah'ındır,' dediler. Irak ve Şam ehli olarak bunlara karşı harekete geçelim ve onları bertaraf edelim," dedi. Ali: "Bunlar bir iki kesim ve küçük bir grup değil mi?" diye sordu. Eş'as: "Evet," dedi. Ali: "Onları bırak," dedi. Ravi dedi: Ali onları önemsiz küçük bir grup olarak sanmıştı. Her taraftan insanların "Hüküm ancak Allah'ındır. Hüküm senin değil Allah'ındır, ey Ali! İnsanların Allah'ın dinine müdahale etmesine razı olmayız. Allah, Muâviye ve adamları hakkında hükmünü vermiştir. Buna göre ya öldürülecekler ya da bizim hâkimiyetimize gire- [514]cekler. Hakemlere razı olmamız bir hataydı. Bundan döndük ve tövbe ettik. Ey Ali sen de bizim gibi dön ve tövbe ettiğimiz gibi sen de Allah'a tövbe et. Yoksa senden teberri ederiz," şeklinde sesleri yükselince endişe etmeye başladı ve "Size yazık, rıza gösterdikten ve söz ve taahhütte bulunduktan sonra nasıl dönebiliriz? Allah, "Ahitlere vefa gösterin,"¹⁵ buyurur. Başka bir ayette de "Anlaşma yaptığınız zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin ve Allah'ı üzerinize şahit tutarak pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Allah yaptıklarınızı bilir,"¹⁶ buyurmaktadır. Ali verdiği sözden dönmedi. Hâriciler de tahkimi tezyif etmek ve eleştirmekten vazgeçmeyerek Ali'den teberri ettiler. Ali de onlardan teberri etti. Şam ehlinin hatibi Haml b. Mâlik iki saf arasında durdu ve "Ey Irak ehli! Allah aşkına bize söyleyin, neden bizden ayrıldınız?" diye sordu. Şöyle dediler: "Sizden ayrıldık, zira Allah, indirdiği hükümlerle hükmetmeyenlerden teberri etmeyi caiz kılmıştır. Siz Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmeyenleri dost edindiniz. Oysa Allah, tövbe etmedikleri ve dine dönmedikleri takdirde böylelerine düşmanlık etmeyi ve kanlarını akıtmayı meşru kılmıştır. Siz Allah'ın hükmüne muhalefet ettiniz. Allah'ın hükümleriyle hükmetmeyenleri veli edindiniz. Oysa Allah onlara düşmanlık etmeyi emretmiştir.

15 Mâide, 5/1.

16 Nahl, 16/91.

Kanını dokunulmaz kıldınız. Oysa Allah onun kanının akıtılmasını emretmiştir. Size düşman olduk zira Allah'ın helal kıldığını haram kıldınız, haram kıldığını da helal kıldınız. Allah'ın hükümlerini askıya aldınız. Allah'ın hidayeti dışında heva ve hevesinize uydunuz." Şamlı Haml b. Mâlik onlara, "Kardeşimiz ve Halifemizi, bizim gıyabımızda öldürdünüz. Oysa tövbe etmesini istemiştiniz ve tövbe etmişti. Ancak, aceleye getirerek öldürdünüz. Allah aşkına size hatırlatmış olalım. Sizi suçlayan gaibe insafılı davranın. Halifenin öldürülmesi halife seçildiği gibi bir şûrâ kararıyla ve ammenin muvafakatiyle olsaydı, kanını dava konusu yapma hakkımız olmazdı. Tövbenin en güzeli ve akıbetin hayırlısı delili olmayanın aleyhindeki delili bilmesidir. Bu, zulmü ortadan kaldırmakta daha kati bir husustur

[515] ve karşılıklı samimiyete daha yaklaştıracı bir unsurdur. Ayrıca onun hatalarını baştan sona kadar Allah'ın kitabına arz etmenize de razı olduk. Kitap onun kanını akıtmayı caiz kılarsa ondan ve onu veli edinen ve kanını dava edinenden teberri edeceğiz ve ilk günden son güne kadar korunmuş olacaksınız. Allah'ın kitabı kanının akıtılmasını haram kılıyorsa, Rabbinize tövbe edeceksiniz ve helal olmayan bir kanı akıttığınız için diyet veya kısas yoluyla kendi nefisleriniz hakkında hakkı teslim edeceksiniz. Ya da bu eylemi gerçekleştiren zalimlerden teberri edeceksiniz. Biz Kur'an'ı okuyan kimseleriz ve hakikatleri bize gizli değildir. Bize kanımızı akıtmanıza cevaz veren hükümleri anlatın," dedi. Iraklılar şöyle cevap verdiler: «Bizden bir hakem sizden de bir hakem gönderdik. Kur'an'ın tümü üzerinde çalışacaklar ve ilgili hükümleri müzakere edecekler. Bizim ve sizin hakkınızda Kur'an'ın hükmünü uygulayacaklar. Biz, bizim gibi olan bir şahsiyeti gönderdik. Bir hükme varmak için ikisine imkânlar verdik. Çalışmalarını da teenniyle yapacaklardır. İki hakemin üzerinde mutabık kalacakları hususlarla ayrılacakları hususları soracağız. Zira Kur'an'ın tefsirinde sizden ayrılıyorsak da tenzilinde sizinle birleşiyoruz. Biz ve siz Kur'an'ın Allah tarafından vahyedildiğine şahitlik ediyoruz. Sormak istediğimiz husus odur ki, bizim tefsirinde cahil kaldığımız hususları neye dayanarak tefsir ediyorsunuz? Bu soruyu

bizden ve sizden olan ilim erbabına soracağız. Bu duruma göre iki hakem hakkındaki sorularınıza cevap verdik. İki hakem Allah'ın kitabıyla hükmetmek üzere gönderildiler. Kitabın ihya ettiğini ihya edecek ve öldürdüğünü öldüreceklerdir. Kitapta bulamadıkları hususları ayırıcı değil birleştirici olan adil sünnette arayacaklardır. Kitabın dışında başka kaynaklarla hükmetmeleri için gönderilmediler. Muhammed'in ümmetini tereddüde sevk etmek isterlerse zimmet onlardan beridir ve Muhammed ümmeti üzerinde hükmetme yetkileri yoktur." Müslümanlar onların sözlerini duyunca anladılar ki her hasım hasmına karşı adil olmalıdır ve haklı tarafları varsa onları teslim etmelidir. Hasım, hakkı teslim etmediği için hasmıyla savaşmış olsa bile. Zira ilk günden beri hakka davet edildiler ve şüphe duymadan onunla amel ettiler. Bâtıldan dolayı eleştirildiler. Öldürdüklerini basiretsiz bir şekilde öldürdüler. İnsanlar durumlarını göz önünde bulundurdular ve komutanlarına danıştılar. Şöyle dediler: "Osmân b. Affân Allah'a dönmeye ve zul- [516] münden ve isyanından tövbe etmeye davet edildiğinde onun bu dönüşünü kabul ettik. Tövbe ettiğini söyleyince elimizi ondan çektik. Ancak, hatalarını itiraf ettikten sonra ve tövbesini devam ettirmeyince ve eylemleriyle tövbesine aykırı davranınca ona, 'Halifelikten ayrıl ki müminlerin idaresini bizim için ve senin için yararlı ve yetkin bir kişiye tevdi edelim. Zira, canlarımız ve mallarımız hakkında suçladığımız bir kimseye müminlerin idaresini tevdi etmemiz caiz değildir,' dedik. Ancak, bu talebi reddetti ve tutumunda ısrar etti. Bu durumda olduğunu görünce onu öldürdük ve onu öldürdükten sonra onu dost ve veli edinenleri de öldürdük. Onlar bizimle onlar arasındaki meselelerin çözümü için Kur'an'ı işaret ediyorlar ve onlara karşı duruşumuzun delillerini soruyorlar. Onların niyetleri iyi veya kötü olabilir. Ancak onlar tövbe etmedikçe, samimiyet içinde dönmedikçe ve hatalarını itiraf etmedikçe, zulüm ve isyanlarını kendilerine kabul ettirmedikçe bizim onlara müsamahayla muamele etmemizin, mütareke yapmamızın ve onlardan sarfınazar etmemizin haklı bir gerekçesi yoktur. Yollarında ısrar ederler o takdirde de liderlerini bertaraf et-

memizi gerektiren durum onları da bertaraf etmemizi gerektirecek ve onları öldüreceğiz. Özürden sonra ancak delillere bakılabilir. Delil olmadan özür olmaz. Delil de ancak Kur'an ve sünnetle olur. Onlar dinde ortaktırlar. Kitaba ve Peygamber'e inanıyorlar. Müslümanlarla savaşan düşmanlar konumunda değiller. Onlar asidir. Onlar isyanlarından vazgeçip Allah'ın emirlerine dönünceye kadar onlarla savaşılmasını Allah emretmiştir. Asilikleriyle imandan uzaklaşmışlardır. Allah Davut Peygambere şöyle buyurmuştur: *"Doğrusu ortakların çoğu birbirlerinin haklarına tecavüz ederler. Ancak iman edip salih ameller işleyenler müstesna."*¹⁷ Bu durumdakiler münafıktır. Zira münkeri emrediyor ve marufu nehyediyorlar ve bunun için savaşıyorlar. Allah'ı kızdıracak şeylere uyuyorlar ve rızasından hoşlanmıyorlar. Bu yüzden Allah onların amellerini boşa çıkardı. Böylelikle onların hasenatı heba oluyor. Hasım olduklarından onların var olan hasenatları onlara fayda vermedi. Müminlerin Emîri, dine göre hüküm verecek iki hakem nezdinde onlarla olan ihtilafı çözmeyi kabul etmiştir. Allah'ın kitabı ile hükmedilecek ve haklı da haksız da hak ettiği konuma ve uygun görülen hâle irca edilecektir. Karşı karşıya oldukları meselede Kur'an'da vâkif olamadıkları hükümlerde ise ayırıcı değil, adil ve birleştirici sünneti esas alacaklardır. İki taraftan hiçbirinin Allah'ın kitabından ve Sünnetten sarfınazar etme imkânı yoktur. Nitekim Allah, düşmanını vasıflandırırken ve O'nu tasdik ettiği ve ahdine bağlı olduğu hâlde Kitabından sarfınazar edenler hakkında şöyle buyurmuştur: *"Kendilerine Kitaptan bir pay verilenleri görmez misin ki, aralarında hükmetmesi için Allah'ın kitabına çağırılıyorlar da içlerinden bir grup cayararak geri dönüyor."*¹⁸ Allah başka bir ayette onları ayırarak şöyle buyurur: *"Kalplerinde bir hastalık mı var, yoksa şüphe içinde midirler ya da Allah ve Resulü'nün kendilerine zulüm ve haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, asıl zalimler onlardır."*¹⁹ Böyleleri mümin değildir. Mümin olsalardı, benim Kitabıma ve Peygamberime rıza göstereceklerdi. Başka

17 Sâd, 61/24.

18 Âl-i İmrân, 3/23.

19 Nûr, 24/50.

bir ayet de şöyledir: “Aralarında hüküm vermesi için Allah’a ve Resulü’ne davet edildiklerinde, müminlerin sözü ancak ‘işittik ve itaat ettik,’ demeleridir. İşte bunlar kurtuluşa erenlerdir.”²⁰ Yani bunlar iman ve sulhun hakikatini idrak etmişlerdir. Bu sebeple Müminlerin Emîri Ali, onlar taahhütlerini teyit ettikten ve müddeti tayin ettikten sonra ve Allah’ın kulları arasındaki ihtilaflarda Allah’ın kitabı ve Resulü’nün sünnetiyle hükmedecek iki hakemin aralarında hükmetmesine razı olduktan sonra, savaşmaktan imtina etti. Böylece hazır olan hazır olmayana haklının ve haksızın yolunu tebliğ etsin ki hazır olmayan bir mümin sapık bir insanın veya hidayetden uzak bir basiretsizinin kandırmasına maruz kalmasın. Kitabın hükmü herkesi konumuna oturtuncaya kadar Müminlerin Emîri taraflarca kendi ismiyle anılacaktır.»

Muhakkime

Nasr dedi: Hâricîler her tarafta şöyle bağıryorlardı: Allah’tan başka hakem yoktur. İnsanların Allah’ın dinine hükmetmesine razı olmayız. Allah, Muâviye ve adamları hakkında, ya öldürülecekler ya da bizim hâkimiyetimize girecekler, diye hükmünü vermiştir. Biz hakemlere rıza gösterdiğimiz için hata yaptık ve yanıldık. Bundan dolayı Rabbimize tövbe ettik ve hatamızdan döndük. Sen de bizim gibi hatadan dön. Aksi takdirde senden berîyiz. Ali, onlara, “Yazıklar olsun size, rıza gösterdikten ve ahd ve misaktan sonra mı döneceğim? Allah, “Anlaşma yaptığınız zaman Allah’ın ahdini yerine getirin ve Allah’ı üzerinize şahit tutarak pekiştirdikten sonra yeminleri [518] bozmayın. Allah yaptıklarınızı bilir,”²¹ buyurmuyor mu?” diye söyledi. Ancak Ali’den teberri ettiler ve onun müşrik olduğunu söylediler. O da onlardan berî oldu.

Amr b. Evs ve Muâviye

Nasr; Ömer b. Sa’d’dan şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Abdullah Yezîd el-Evdî bana şöyle anlattı: Onların yakını olan ve adı Amr b. Evs olan bir zat Sıffîn’de Ali tarafında savaşmış ve

20 Nûr, 24/51.

21 Nahl, 16/91.

Muâviye tarafından birçok esirle birlikte esir alınmıştır. Amr b. el-Âs Muâviye'ye, "Onları öldür," dedi. Amr b. Evs, Muâviye'ye, "Benim dayımsın beni öldürme," dedi. Benî Evd harekete geçerek Muâviye'ye, "Kardeşimizi bize bağışla," dediler. Muâviye: "Onu bırakın, sadık bir insan ise sizin şefaatinize ihtiyaç duymayacaktır, yalancı ise şefaatiniz ona destek olur," dedi. Ona, "Nereden dayın oluyorum? Evdlerle bir hısımlığımız yoktur," dedi. Adam, "Sana bilgisini versem benim için bir eman ve kurtuluş olur mu?" diye sordu. Muâviye: "Evet," dedi. Adam, "Bilmez misin ki Resulullah'ın (sav.) zevcesi ve Ebû Süfyan'ın kızı Ümmü Habîbe²² müminlerin annesidir?" Muâviye: "Evet," diye cevap verdi. Adam, "Ben onun oğlu sen de onun kardeşisin. Dolayısıyla benim dayım oluyorsun," dedi. Bunun üzerine Muâviye: "Yaman bir babanın oğlu olsa gerek. Bu esirler arasında ondan başka bunu idrak eden kimse olmadı. Onu serbest bırakın," dedi.

Esirlere Yapılan Muamele

Nasr, Ömer b. Sa'd ve Nümeyr b. Va'le'den naklen Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Ali, Sıffîn'de esirler aldı. Ancak onları serbest bıraktı. Muâviye'ye geldiler. Oysa Amr b. el-Âs, Muâviye'ye aldıkları esirleri öldürmesini söylüyordu. Esirlerin Ali tarafından serbest bırakıldıklarını görünce Muâviye Amr'a, "Ey Amr! Bu esirler hakkında sana uysaydık, çirkin bir iş yapmış olurduk. Görüyorsun ki esirlerimizi serbest bıraktı," dedi ve elinde bulunan Ali'nin esirlerini serbest bıraktı. Ali Şamlılardan esir aldığı zaman onu serbest bırakırdı. Ancak, adamlarından birini öldürmüş ise ona kısas uygulardı. İade edilen bir esir bir kez daha esir düşerse onu serbest bırakmaz öldürürdü. Ali ayrıca yaralılara saldırılarak öldürülmelerini yasaklamıştı. Muâviye tarafına kaçanların takip edilmesini de menetmişti

22 Adı Remle bint Ebî Süfyan Sahr b. Harb b. Ümeyye b. Abdişems'tir. Annesi Safiye bint Ebî'l-Âs b. Ümeyye'dir. Ümmü Habîbe Habeşistan'dayken Resulullah onunla evlenmiştir. Onu Resulullah ile Saîd b. el-Âs evlendirmiştir. Necâşî, ona Resulullah adına 400 dinar mehir ve düğün ziyafeti vermiştir. Resulullah (sav.), Ümmü Habîbe'nin babası Müslüman olmadan önce onunla zifafa girmiştir. Hicrî 44 yılında Medine'de vefat etmiştir. Bkz. *el-İsâbe*.

Süleymân b. Surad'ın Tahkim Mutabakatnamesi Hakkındaki Görüşü

Nasr; Ömer b. Sa'd ve Sak'ab b. Züheyr'den naklen Avn b. Ebî Cuhayfe'nin²³ şöyle dediğini rivayet etti: Süleymân b. Surad Tahkim Mutabakatnamesi kabul edildikten sonra Müminlerin Emîri Ali'ye geldi. Yüzünde kılıç darbesinin izi vardı. Ali ona bakınca şu ayeti okudu: *"Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler vardır. Onlardan kimi, sözünü yerine getirerek o yolda canını vermiştir. Kimi de şehit olmayı beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde sözlerini değiştirmemişlerdir."*²⁴ Sen bekleyen ve sözünü değiştirmeyenlerdensin. Süleymân: "Ey Müminlerin Emîri! Yardım eden kimseler bulsaydım bu mutabakat hiçbir zaman yazılmayacaktı. Vallahi eski hâllerine dönmeleri için birçok insana gittim çok azı hariç kimsede bir hayır bulamadım," dedi.

Mihrez b. Cüreş'in Görüşü

Mihrez b. Cüreş b. Duley', Ali'nin huzurunda şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emîri! Bu mutabakatnameden dönüş imkânı yok mu? Vallahi bir zillet getireceğinden endişe ediyorum." Ali: "Onu yazdıktan sonra nasıl bozarız? Bu helal olmaz," dedi. Mihrez ona su veriyordu. "Muhadhid" lakabıyla bilinirdi. Bunun sebebi, Sıffîn'de küçük bir mızrak ve bir su kırbası taşımasıydı. Muâviye taraftarı bir yaralı görünce onu küçük mızrağıyla dörter ve öldürürdü.

Saîd b. Kays'ın Savaş İçin Kavmini Toplaması

[520]

Nasr; Ömer b. Sa'd ve Nümeyr b. Va'le'den naklen Ebu'l-Vedâk şöyle dediğini rivayet etti: Mushafların kaldırılmasından sonra insanlar karşılıklı olarak birbirlerini sulha davet edince Ali şöyle dedi: "Sizdeki zafiyet ve başarısızlık hâli ortaya çıktıktan sonra yaptıklarımı yaptım." Ardından Saîd b. Kays kavmini topladı ve âdeta yeri sarsan ve Hasîr²⁵ Dağı gibi sağ-

23 Sika bir ravidir ve Kûfelidir. Hicrî 116 yılında vefat etmiştir. *Takribu't-Tehzîb*.

24 Ahzâb, 33/23.

25 Yemen'de bir dağ olup eski Yemen hükümdarlarının ikametgâhları burada bulunurdu.

lam duran Hemdanlılardan oluşan büyük bir birlikle geldi. İçlerinde oğlu Abdurrahmân da vardı. Saîd Ali'ye, "İşte ben ve kavmim. Seni reddetmeyiz ve sana itiraz etmeyiz. İsteddiğin emri bize ver," dedi. Ali: "Bu, Mushafların kaldırılmasından önce olsaydı, onları ya yerlerinden söküp atardım ya da boynumu verirdim. Şimdi istikamet üzere dönün. Yalnız başına bir kabileyi düşmanla karşı karşıya getirmek istemem."

Sulhtan Sonra Hz. Ali'nin Yaptığı Bir Konuşma

Nasr; Ömer b. Sa'd, İshâk b. Yezîd ve Şa'bî'den şöyle rivayet etti: Ali, Sıffîn'de iki taraf sulhta mutabık kaldıklarında şöyle konuştu: "Bu kavim, öncü birlikler ve ardından gelen ordular tarafından vurulmadan, birlikler tarafından ok ve taş yağmuna tutulmadan ve ardından peş peşe gelen devasa ordular tarafından memleketleri basılmadan, peşinden celbedilen muhariplerin tehditlerine maruz bırakılmadan, topraklarındaki muhtelif bölgelere, yol ve menfezlere süvarileri yerleştirmeden, her yönden baskınlara maruz kalmadan, sadık ve sebat sahibi ve Allah yolunda öldürülen ve hayatını kaybeden arkadaşlarını kaybetmesi, kendilerine daha büyük ciddiyet ve Allah'a kavuşmaya daha çok hırs ve arzu kazandırdığı insanlarla karşılaşmadan hakka ve hak söze dönecek değildir. Biz [521] Resulullah'la (sav.) birlikte cihat ederken babalarımızı oğullarımızı, kardeşlerimizi ve amcalarımızı öldürüyorduk. Ancak bu, en şiddetli eleme katlanmamıza ve düşmana karşı cihatta azmimizin artmasına vesile oluyor, hasımlarla mücadelemizde bize güven veriyor ve bu uğurda iman ve teslimiyetimizi artırıyordu. Öyle ki birimiz hasmıyla iki erkek deve gibi kapışır ve birbirimize karşı fırsatları kollayarak hangimiz öbürüne daha önce ölüm şerbetini içirecek diye amansız bir mücadeleye girerdik. Bazen biz hasmımıza galip gelirdik, bazen de hasmımız bize galip gelirdi. Ancak, Allah bizim sabır ve sebatımızı ve sadakatimizi görünce düşmanımızı mağlup etti ve bizi zafere kavuşturdu. Yemin ederim ki sizin gibi davranır ve sizin yaptığınızı yapsaydık din ayakta kalmaz ve İslam aziz olmazdı. Yine yemin ederim ki yaptıklarınızın neticesinde kan sağacaksınız. Benim sözlerimi aklınızda tutun (Hâricîleri kastetmiştir).

Ali'nin Eşter Hakkındaki Sözleri

Nasr; Ömer'den naklen Fudayl b. Hadîc'in şöyle dediğini rivayet etti: Tahkim Mutabakatnamesi yazıldığı zaman Ali'ye, "Eşter bu mutabakatnamede yazılanlardan hoşnut olmadı ve bu insanlara karşı savaştan başka bir şeye inanmıyor," denildi. Ali: "Eşter ancak ben razı olduğum zaman razı olur. Ben razı oldum siz de razı oldunuz. Rıza ve kabulden sonra dönüş ve ikrardan sonra kararı değiştirmek olmaz. Allah'a isyan vaki olursa ve Kitabındaki sınırlar aşılsa, hariç. Sizin bahsettiğiniz gibi benim davamı ve yolumu terk etmesine gelince, Eşter böyle biri değildir. Böyle bir şeye tevessül edeceğinden endişe etmiyorum. Keşke içinizde onun gibi iki kişi olsa. Hatta aranızda düşman hakkında onun gibi düşünen bir kişi olsa. Böyle olsa sizin bende olan yükünüz hafifler ve sizin eğri duran istikametinizi düzeltme umudum artardı. Mutabakatnameye gelince sizin için gerekli olan teminatı kayıt altına aldık. Umarım ki yanlışla sapmazsınız, inşallah."

Hâbis b. Sa'd et-Tâî'nin Öldürülmesi

İnsanlar, ölülerini gömmeye başlamışlardı. Nasr dedi: Ömer b. el-Hattâb, Hâbis b. Sa'd et-Tâî'yi çağırarak ona, "Seni Humus kazasına tayin etmek istiyorum. Nasıl yöneteceksin?" diye sordu. Hâbis: "Kendi görüşümle içtihatla bulunacak ve etrafımdakilerle istişare edeceğim," dedi. Bir süre sonra yola çıktı. Ancak çok geçmeden döndü ve "Ey Müminlerin Emîri! Bir rüya gördüm onu sana anlatmak istiyorum," dedi. Ömer: [522] "Anlat," dedi. Hâbis: "Güneşin doğudan doğduğunu ve onunla beraber büyük bir topluluk bulunduğunu, ayın da batıdan görüldüğünü ve etrafında büyük bir kalabalık olduğunu gördüm," dedi. Ömer: "Hangi taraftaydın?" diye sordu. Hâbis: "Ay tarafında," diye cevap verdi. Ömer: "Silik ayet tarafındaydın git vallahi benim amilim olamazsın," dedi ve onu geri çevirdi.

Zeyd b. Adî'nin Hâbis'in İntikamını Alması

Hâbis, Sıffîn Savaşında Muâviye tarafında bulunuyordu. Tay aşiretinin sancağı ondaydı. Hâbis öldürülmüştü. Adî b. Hâtim cesedinin yanından geçti ve yanında oğlu Zeyd de vardı. Zeyd

cesedi görünce, "Babacığım benim dayım bu," dedi. Adî: "Allah dayına lanet etsin. Ne kötü bir ölüm," dedi. Ancak Zeyd orada durdu ve "Bu adamı kim öldürdü?" diye sordu. Bunun üzerine Bekir b. Vâil'den uzun boylu ve saçını boyayan bir adam çıktı ve "Vallahi ben öldürdüm," dedi. Zeyd: "Nasıl öldürdün?" diye sordu. Adam da anlatmaya başladı. Ancak, Zeyd mızrakla adama vurdu ve onu öldürdü. Olay mütareke sırasında vuku buldu. Babası Adî ona kızdı ve kötü sözler söylemeye başladı. Anasına da söverek zayıf yürekli ananın oğlu, seni maktulün yakınlarına teslim etmezsem Muhammed'in dininde olmayayım," dedi. Bunun üzerine Zeyd atını sürerek Muâviye'ye katıldı. Muâviye ona ikramda bulundu ve yere kondurmayarak yakınında tuttu. Adî ellerini semaya kaldırarak ona "Allah'ım, Zeyd Müslümanlardan ayrıldı ve haramı helal edinenlere iltihak etti ona öldürücü –ya da hedefi şaşırmayan, dedi– bir darbe indir. Senin vuruşun eser bırakmaz. Vallahi onunla hiçbir zaman muhatap olmayacağım ve aynı çatı altında bulunmayacağım." Zeyd, Bekrî'yi öldürmesi hakkında şu beyitleri dile getirdi:

Kim Tay oğullarına haber verecek? Dayımın öcünü aldı ve günah-kâr da olmadım.

[523] *Bekir'in adamını Sıffîn'de göğsünün yarasıyla elbiselerinin yakaları kana boyanmış hâlde yere yıktım.*

Onu görür görmez, intikam almamı bana hatırlattı. Mızrağımı ağzına sapladım da yüzüstü yere yıkıldı.

Bekir b. Vâil'in mızrakları zorluklara karşı göğüs germekten kaçınmayan bir maktulu terk etti.

Bir maktul ki çevresi, ardından ona methiyeler düzecek ve cömertliğini anıp duracaklar.

Tay, âdeta bir rüya, bir kazanan, baskınlar yapan ve talan ettikleri taksim edilen bir kişiyle çarpıldı.

Benim dayım gibi bir dayı yoktu. Zulmü defeden ve ihtiyaç olduğunda mali yardım yapan bir kimseydi.

Adî'nin oğlu Zeyd'in Kaçışı Sebebiyle, Ali'den Özür Dilemesi

Nasr dedi: Zeyd b. Adî, Muâviye'ye katılınca bazı Iraklılar Adî b. Hâtim'in aleyhinde konuşular ve onu eleştirdiler. Adî, Ali'nin maiyetinde önde gelen ve nasihat, kifayet ve sadakat insanı olan bir kimseydi. Ali'nin huzurunda şöyle konuştu: "Ey

Müminlerin Emîri! Allah, Peygamber'ini nefsin vesveselerine ve şeytanın dürtülerine karşı vahiy ile korumamış mıdır? Resulullah'tan (sav.) sonra bu, hiç kimseye verilmemiştir. Nitekim Âişe ve İfk ehli hakkında vahiy indirmiştir. Resulullah (sav.) senden hayırlıdır. Âişe de benden hayırlıdır. Zeyd beni zanna yaklaştırmış ve töhmete maruz bırakmıştır. Ancak, senin Allah indindeki yerini ve senin indindeki yerimi düşündüğüm zaman sevgim artar ve rahatça nefes alırım. Vallahi, Zeyd'i bulursam onu öldüreceğim. Ölürse de ona üzülmem." Ali ona güzel sözler söyledi. Bunun üzerine Adî şu beyitleri söyledi:

Ey Zeyd başımı kirli bir mendille sardın. Oysaki ben kirli elbise giyen biri değildim.

Keşke yaratılmasaydın veya çekip gidenler gibi olsaydın. Ya da oradan geçip de Hâbis'in cesedini görmeseydin.

Hâtim'in oğlu düşmanlarını artırdı ve babasına isyan etti. Her iki tarafa karşı başı eğik kaldı.

Mezhic de ona karşı harekete geçti. Sen düşman için çiğneyen bir ayak oldun.

Ey Zeyd gerisin geriye döndün ve bizim burunlarımızı âdeta kestın. [524]

Hâbis'e karşılık Bekir oğullarından bir adam öldürdün. Ben de emel ve ümitlerimi kaybettim.

Muâviye'nin Kaçışı Hakkında Necâşî'nin Şiiri

Nasr, Amr b. Şemir'den naklen İsmâîl es-Süddî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Nüveyre b. Hâlid el-Hârisî'nin bana anlatığına göre amcazadesi Necâşî, Sıffîn Vakası hakkında, Nasr'ın Ömer b. Sa'd'dan da naklettiği şu manzumeyi dile getirmiştir:

İbn Harb'i, mızraklar kendisine çok yaklaşmışken, hızlı koşan, gür sesli, bir at kurtardı.

Diz kapakları sağlam, bacakları uzun, kasları sert, ince yapılı, adeta ayaklarıyla yeri recmeden bir at,

Binicilerin ayakları ona zarar verir desem mi? Hayır, ayak ve bacakları onu varacağı yere ulaştırdı.

Eş'arîlerle Mezhicîler ve Hemdanlıların vuruşlarını, hurmayla te-reyağını birlikte yemek gibi sandınız.

Akkîler, Lahmîler, Himyerîler ve Aylânîler ancak muharebe üstüne muharebe yapılan harpte öldüler.

Kureyş ile Âmir'in ölüleri, Sıffîn'de ancak iki hakemin hükmü kabul edilince gömülebildiler.

Herîr Günü Yemenli bir kuvvetle onları kuşattık. Akışı âdeta Arîm Selinin akışı gibiydi.

[525] *Şamlılar sabah erkenden uçlarına Kur'an'ları astıkları mızrakları kaldırmışlardı.*

Ali'ye Ey Muhammed'in amcazadesi, Sekaleyn'in helak olmasından çekinmiyor musun, diye sesleniyorlardı.

Bundan sonra zürriyete ve kadınlara kim bakacak? Ey gençler geçekten kadınlara kim bakacak?

Ayrılıp giderken Ubeydullah'ı ağılattım o savaş gününde ve âdeta iki dağın karşılaştığı gün.

Zülkelâ"ı ve Havşeb'i de ağılattık. İki ayın zikredilmesinin vakti geldiği zaman.

Mâlik, Leclâc, Sahr ve genç Muhammed ki onun için dağın iki yanı boyunca eğdi.

Uzaklaşmayın. Allah sizi sevindirsin ve zaferiyle sizi cennetiyle müjdelesin.

Hâlâ Hemdan'ın süvarileri vardır ve hasımları ayaklarıyla çiğnemekte. Bir kısmı semiz bir kısmı değil.

Üç kişi olarak kalktılar ve yaşlarının ortasında bile değiller. Kuş onlardan yiyor ve burunlar yakın.

İmamin cariyeden oğulları, yardımda gevşek davranan her yardıma koşmakta gevşek davranan Yemenli genci ne sanıyorlar?

İki tarafın süvarilerinin karşılaşmasına kim şahit olursa, Cilân'ın iki dağının toslaştığı hissine kapılır.

Sanki bir hengamenin ortasında kuşluk vaktine kadar odunsuz yanan iki ateştirler.

Ya da parlayan ve yağmuru kan olan bir bulut yığını olup ufuklar şimşekleriyle aydınlanmıştı.

Cömert davrandığında bizde cömert davranırız. O çekilirse biz de çekiliriz. İki sıkıntıyı da defetmez.

Öldürdük ve öldürmeyerek bıraktık. Yabanın içinde gördüğün her şeyi değirmenin iki taşı öğütecek değildir.

Sakîf de Zeytin ve Katran dağlarına kaçtı. Allah onların topluluğunu dağıtsın.

İki tarafın süvarileri birbirini kovalarken onlar korkularından elbiselerini çıkarıp attıklarını görür gibiyim.

[526] *Üzgünüm onlara şahit olmadığım için yoksa kölelerin yağıyla dişlerimi yağlardım.*

Benî Nasr'a gelince onların kaçakları fırar ettiler. Hezimete doğru süratle gittiler.

Temîm, Sa'd ve Ribâb kolları tuzlu ve acımtırak otlar dikenli ağaçların sıklıkla bulunduğu mekânlara kaçtılar.

Kuşluk vaktinde ikisi Zî Subâh denen yere vararak tedirgin bir şekilde sanki bir çukurdaki 'râm' ağacı gibi durakaldılar.

Harareten terlerse onu gelişyle sele yol açan yağmur damlası gibi görürsün.

Islandığında eyerinin iki yanıyla gem'i, kuyunun suyuna batırılmış elbise gibi olur.

İyiliğinin karşılığı olarak ona nimet ve ikramlar sundu ve ahırda da zillet içinde değildi.

İbn Mukbil'in Cevabı

İbn Mukbil el-Âmirî ona şöyle cevap verdi:

Ey dostum düşün, kum tepeleri üzerinde deve sırtlarına bağlanmış mahfelerde taşınan zevceler görüyor musun?

Onlar sürekli boyun ve kulak dibine doğru el hareketleriyle develeri seyretmeye sevk ederler.

Vahideyn sularının bir birikintisinin yanında Ra'm Dağı hizasında Dadavân dağlarının görüldüğü yerde sabahladılar.

Seyrüseferlerinde, Deberân yıldızının menziline ayın ayda bir kere [527] girdiği vakitten başka hiç çökmediler.

Onlar dinlenmek için konaklayınca Şi'ra yıldızı batarken sanki ufuklara atılan seksek ağacının alevi gibidir.

Dehmâ²⁶ ehline güzel bir dişi deveyle sarıya kaçan beyaz ve başı terleyen ve meraya salınan bir erkek deve ulaşabilir mi?

Kûfe'ye Dönüş

Nasr, Ömer'den naklen Abdurrahmân b. Cündüb'ün şöyle [528] dediğini rivayet etti: Ali, Sıffîn'den dönünce onunla birlikte döndük. Dönüş yolumuzda farklı bir yol izledi ve şöyle dedi: "Dönüyoruz ve Rabbimize hamd ediyoruz. Allah'ım yolculuğun zorluğundan, dönüş hüznünden ve aile efradında ve malda kötü görüntüden sana sığınırım." Ravi dedi: Sonra Fırat kıyısı boyunca kara yolunu izleyerek Hît beldesinden geçerek Sandavdâ'ya²⁷ vardık. Burada Benî Saîd b. Huzeym'den Enmâ-riler çıktılar ve Ali'yi karşılayıp evlerinde misafir kalmasını istediler. Ancak, rıza göstermedi. Burada geceyi geçirdi ve sabah birlikte dönüş yolculuğumuza devam ettik. Nuhayle'yi

26 Medine bölgesinde bir yerdir. Dehmâ' Mardud adıyla da bilinir.

27 Yâkût'un *Mu'cem*'inde Şam ve Irak arasında yol üstünde bir belde olarak zikredilmiştir.

geçip Kûfe'nin evleri görününce bir evin gölgesinde istirahat eden bir ihtiyar gördük. Yüzünde hastalık belirtisi vardı. Ali ona doğru yöneldi ve biz de onu takip ettik. Ali selam verdi, ardından biz de selam verdik. Güzel bir şekilde selama karşılık verdi. Ali'yi tanıdığını sandık. Ali: "Senin yüzünün rengini değişik gördüm bir hastalıktan mı?" diye sordu. Adam, "Evet," diye cevap verdi. Ali: "Sanırım ondan hoşnut değilsin," dedi. Adam, "Başkasında olmasını arzu etmem," dedi. "Hastalıktan dolayı başına gelen için Allah'ın mağfiretini ummuyor musun?" dedi. Adam, "Evet," dedi. Ali ona, "Müjde olsun, senin için Rabbinin rahmeti ve mağfireti vardır. Ey Allah'ın kulu, kimsin?" dedi. Adam, "Ben Sâlih b. Selîm. Ali: "Kimlerdensin?" Adam, "Aslım Selâm b. Tay'danım. Ancak muhit ve nam olarak Benî Süleym b. Mansûr'dan tanınıyoruz," dedi. Ali: "Sübhânelah, senin ve babanın ismiyle müttefiklerinin ismi ve intisap ettiklerinin adları ne güzel? Bizim gazalarımıza hiç katıldın mı?" diye sordu. Adam, "Hayır bulunamadım. Bulunmak istedim ancak sıtmanın vücudumu zayıflatması beni gazalarından geri bıraktı," diye cevap verdi. Ali: "*Allah'a ve Resulü'ne sadakat içinde olduktan sonra zayıflar, hastalar ve harcayacak bir şey bulamayanlara beis yoktur. İhsan ehli olanlara sorumluluk yoktur. Allah bağışlayıcı ve esirgeyicidir.*"²⁸ ayetini okudu ve bana haber ver, insanlar Şam ehliyle aramızda vuku bulan savaş için ne diyorlar?" dedi. Adam, "Onlarla aranda cereyan eden olaylar için sevinenler var. Onlar sana karşı dürüst davranmayanlardır. Hüzün duyanlar ve olup bitenden dolayı elem duyanlar. Bunlar da insanlar arasında sana sadık olanlardır," diye cevap verdi. Ali ayrılmak üzere kalktı ve adama, "Doğru söyledin. Allah rahatsızlığını günahlarının affı için vesile kılsın. Hastalıkta sevap yoksa da insanın bütün günahlarının affına vesiledir. Sevap ise dille ve el ve ayaklarla yapılan amel ile kazanılır. Allah kullarından çok sayıda insanı iyi niyetle ve temiz gönülle cennete alacaktır," dedi.

Ardından çok az ilerledikten sonra Abdullah b. Vedîa el-Ensârî ile karşılaştı. Ona, "İnsanlar bizim durumumuz hak-

kında ne diyorlar. Neler duyuyorsun?" diye sordu. Abdullah: "Olup bitenleri takdir edenler de var, hoş görmeyenler de var. Aynen Allah'ın "*Onlar hep ihtilaf hâlinededirler,*"²⁹ diye buyurduğu gibidir," dedi. Hz. Ali: "Kanaat ve rey sahipleri ne diyorlar?" diye sordu. Abdullah: "Diyorlar ki: Ali'nin büyük bir taraftar kitlesi vardı onu dağıttı. Güçlü bir kalesi vardı onu yıktı. Yıktığını ne zamana kadar inşa edebilecek, dağıttığını ne zamana kadar toplayabilecek? Ona isyan edenlere rağmen kendisine itaat edenlerle birlikte Allah onu muzaffer edinceye kadar veya bu yolda ölünceye kadar savaşıyorsa, kararlı davranmış olurdu," dedi. Ali: "Ben mi yıktım yoksa onlar mı [530] yıktı, ben mi dağıttım yoksa onlar mı dağıttı? Onların, isyan edenlere rağmen, kendisine itaat edenlerle birlikte muzaffer oluncaya veya ölünceye kadar savaşmaya devam etseydi, azim ve kararlılık budur, şeklindeki sözlerine gelince, valla-hi bu görüşü düşünmedim değil. Hatta canımı feda etmekte cömert davranabilir ve ölümü hoşnutlukla karşılayabilirdim. Düşman üzerine gitmeyi düşündüm. Ancak bu iki kişiye [Hasan ve Hüseyin'i kastetmektedir] baktım ve gördüm ki benden önce harekete geçiyorlar. Diğer iki kişiye [Muhammed b. Ali ve Abdullah b. Ca'fer'i kastetmiştir.] baktım. Bunlar da benden önce davranmışlardı. Biliyordum ki bu iki kişi helak olursa bu ümmette Muhammed'in soyu kesilecekti. Onun için bu durum hoşuma gitmedi. İkisinin helak olmasını hoş görmedim. Diğer iki kişinin de helak olmasına şefkat duygum el vermedi. Biliyorum ki benim özel durumum olmazsa -Muhammed b. Ali ve Abdullah b. Ca'fer- gelmeyeceklerdi. Allah'a yemin ederim ki bugünden sonra onlarla karşılaşacaksam askerî bir muhitte ve meskende karşılaşmak istemiyorum."

Ravi dedi: Sonra yürüyüşüne devam etti ve Benî Avf'ın evlerini geçtik. Sağ tarafta yedi veya sekiz mezar göze çarptı. Müminlerin Emîri: "Bu kabirler kimindir?" diye sordu. Kudâme b. Aclân el-Ezdî: "Ey Müminlerin Emîri! Habbâb b. el-Eret siz gittikten sonra öldü. Yüksek bir yere gömülmesini vasiyet etti. İnsanlar âdet olduğu üzere evlerinde ve bahçelerinde

gömülüyorlardı. Bu kez Habbâb'ın yanına defnedilmeyi vasiyet ettiler," diye söyledi. Bunun üzerine Ali: "Allah Habbâb'a rahmet etsin. İsteyerek Müslüman oldu. İtaat ederek hicret etti, mücahit olarak yaşadı ve bedeninde çeşitli rahatsızlıklarla müptela oldu. Allah güzel amel sahiplerinin ecrini zayi etmez," dedi ve kabirleri başında durdu. Şöyle dua etti: "Selam size, ey yalnızlık ve kimsesizlik diyarının sakinleri olan mümin ve mümineler, müslim ve müslimeler. Siz bizim için öncü ve selef, biz de arkanızdan gelenleriz ve size yakında kavuşacağız. Allah'ım bizi ve onları bağışla. Bizi ve onları affet." Sonra şöyle devam etti: «"Diriler ve ölüler için yeryüzünü toplanma yeri olarak kılan"³⁰ Allah'a hamd olsun. Bizi ondan yaratan ve bizi tekrar ona döndürecek olan ve üzerinde haşredecek olan Allah'a hamd olsun. Miadı anan, hesap günü için çalışan ve kendisine yetecek kadar rızık ve varlığa kanaat eden ve bundan dolayı Rabbinden hoşnut olanlara ne mutlu.» Ardından devam ederek Sevriler Sokağına girince "Bu evler arasından girin," dedi.

Nasr, Ömer'den naklen şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Âsım el-Fâîşî bana şöyle anlattı: Ali, Hemdan'ın bir kolu olan Sevriler Sokağından girince ağlama sesi duydu. "Bunlar nedir?" diye sorunca, "Sıffin'de öldürülenlere ağlıyorlar," denildi. Ali: "Ben onlardan kim ki sabrederek ve karşılığını Allah'tan bekleyerek öldürüldüyse onların şehit olduklarına şahitlik ederim," dedi. Sonra Fâîşîler semtinden geçti ve ağlama sesini duyunca aynı şeyi söyledi. Ardından Şibâmîler mahallesinden geçti. Âdeta cınlayarak yükselen ağlama seslerini duydu. Harb b. Şürahbîl eş-Şibâmî³¹ ona doğru gitti. Ali ona, "Kadınlarınıza bir şey demiyor musunuz? Bu çılgınlıklar nedir?" dedi. Adam, "Ey Müminlerin Emîri! Bir iki veya üç ev olsa onları susturabilirdik. Ancak yalnız bu semtten yüz seksen ölü var. Ağlama olmayan tek bir ev yoktur. Biz erkeklere gelince, biz ağlamayız, belki şehit oldukları için onlar namına sevinmeliyiz," dedi. Ali: "Allah maktul ve ölülerinize rahmet etsin,"

30 Mürselât, 77/25-26.

31 Hemdan'ın bir kolu olan Şibâm'a mensuptur.

dedi. Adam, bineği üzerinde seyreden Ali'ye yaya olarak eşlik etmeye devam etti. Ali durdu ve ona, "Dön, zira bu hâl emîr için fitne müminler için zillettir," dedi. Akabinde Nâitîler³² semtinden geçti. Bu semtin sakinlerinden Abdurrahmân b. Mersed adında bir adamın, "Vallahi Ali hiçbir şey yapamadı. Gitti, sonra başka işlere tevessül etti," şeklinde konuştuğunu duydu. Adam, Ali'ye bakınca şaşırdı ve susakaldı. Ali: "Bir kavmin ileri gelenleridir. Bunlar bu yıl Şam'ı görmediler," dedi ve adamlarına, "Az önce yanlarından geçtiğimiz insanlar bunlardan hayırlıdır," diye söyledi ve şu mısraları dillendirdi:

Kardeşin, başına bir musibet geldiği zaman hüznünden dolayı, yüzünün rengi atan ve senin için üzüldür.

Kardeşin, başına kötü şeyler geldiği zaman seni sürekli eleştirip duran değildir.

Daha sonra yoluna devam ederek ve Allah'ı zikrederek Kûfe'ye girdi.

Sıffîn'den Ayrıldığında Ali'nin Söylediği Şiir

Nasr dedi: Amr b. Şemir, naklettiği rivayette Sıffîn'den ayrıldığında Ali'nin şu beyitleri dillendirdiğini söyledi:

Dimaşk'ta yakını öldürülmüş ve öcünü alamamış saçı ağarmış nice erkeği ve evladını kaybetmiş nice kadını bıraktık.

Ve nice zelim kadın bıraktık ki mızraklar kocasını avladı. Bugün [533] dullar arasındaki yerini aldı.

Ağlayıp durmaktadır savaşta giden ve hesap gününe kadar dönmeyecek olan kocasına.

Biz öyle insanlarız ki hasımlara vurduğumuz zaman mızraklarımız yalnızca savaşçıları isabet etmektedir.

Ebü Muhammed et-Temîmî'nin Şiiri

Nasr dedi: Yûsuf, naklettiği rivayette şöyle dedi: Ebü Muhammed b. Esved et-Temîmî şu mısraları dile getirdi:

Ali'ye selamımı tebliğ edin. O kendisine dayatılınca suskunluğu kabul etti.

Yıkıldıktan sonra İslam'ın kubbesini inşa etti ve insanlar dışında ona dayandı.

32 Hemdan'ın bir koludur. Yemen'de Nâit adındaki dağa nispetle bu ismi almıştır. *el-İştikâk*, 251 ve *Mu'cemu'l-Büldân*.

Yıkılınca sanki Peygamber yeniden geldi ve mağlubiyetten sonra yeniden esaslarını kurdu.

Nasr dedi: Şiir, Ali'nin Ebû Mûsâ'yı hakem olarak kabul etmesiyle ilgilidir.

Hakem Olayı

Ali ve Muâviye'nin Gönderdikleri Heyetler

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd, Mücâlid,³³ Şa'bî ve Ziyâd b. en-Nadr'dan naklettiğine göre Ali, başlarında Şüreyh b. Hânî' olduğu hâlde Tahkime dört yüz kişilik bir heyet gönderdi. Abdullah b. Abbâs'ı da onlara namaz kıldırması ve idari işleri için gönderdi. Ebû Mûsâ da heyetin içindeydi.

Muâviye de Amr b. el-Âs yönetiminde dört yüz kişilik bir heyet gönderdi. Ali bir mektup gönderdiği zaman Kûfeliler Ebû Mûsâ'ya gidip "Müminlerin Emîri sana ne yazdı diye," sorarlardı. Ancak Ebû Mûsâ gizleyince onlar, "Sır vermiyorsun ancak sana şöyle şöyle yazmıştır," diye dedikodu yaparlardı. Muâviye'nin Amr b. el-Âs'a elçisi geldiğinde ise ne için geldiği ve neyle gittiğini kimse bilmez ve bu konuda dedikodu yapılmazdı. Bunun üzerine İbn Abbâs, Kûfelileri kınadı ve uyardı. Onlara, "Bir elçi geldiği zaman, ne getirdi diye sorular sorarsınız. Sizden saklarsa, niye saklıyorsun, şu şu hususlarla ilgili [534] gelmiş olması lazım diyorsunuz ve durmadan tahminlerde bulunuyorsunuz. Sizde sır diye bir şey yoktur." Heyetler hakemleri baş başa bıraktılar. Abdullah b. Kays'ın görüşü İbn Ömer'e meylediyordu. Şöyle diyordu: "Vallahi yapabilirsem Ömer'in sünnetini ihya edeceğim."

Göreve Gittiğinde Ebû Mûsâ'ya Söylenenler

Nasr dedi: Muhammed b. Ubeydullah, Cürcânî'den naklen şöyle dediğini anlattı: Ebû Mûsâ yola çıkacağı zaman Şüreyh kalktı ve Ebû Mûsâ'nın elini tutarak ona şöyle dedi: "Ey Ebû Mûsâ! Sen çatlağı kapatılamaz ve yarığı birleştirilemez büyük bir dava için görevlendirildin. Lehide veya aleyhinde söyleyeceğin her şey, bâtil da olsa sabit bir hak yerine geçer ve

33 Mücâlid b. Saîd b. Umeyr el-Hemdânî el-Kûfî. Hicrî 144 yılında vefat etmiştir.

doğru görülür. Muâviye halife olursa Irak ehlinin bekası söz konusu olmaz. Hâkimiyet Ali'nin elinde olursa Şam ehline zarar gelmez. Kûfe'ye geldiğin günlerde bir tutukluk içindeydin. Benzer bir davranışta bulunursan senin hakkındaki zanlar doğrulanmış olur ve sana duyulan ümit yese dönüşür." Şüreyh bu konuda şu mısraları dile getirdi:

Ey Ebû Mûsâ çok kötü bir rakiple vuruldun. Kurban olurum Irak'ı kaybetme.

Şam'a hakkını ver ancak onlardan alınması gerekeni de al. Bugün de tıpkı dün gibi bir mühlet içindedir.

Yarın da içindekilerle gelecektir. Olay güzellikle şer arasında cereyan etmektedir.

Sakin Amr seni kandırmasın. Zira o, güneşin doğuşuyla başlayan her günde Allah düşmanıdır.

Onun hileleri karşısında akıl âciz kalır. Hilelerini süsler ve şüphelerle karıştırır.

Muâviye'yi olaylar karşısında zafiyet içinde durmayan büyük adamla bir tutma.

Allah onu Peygamber'in kızı ve değerli eşi dışında herkesten önce İslam'la müşerref kıldı

–İbn Ukbe'nin kitabı dışındaki eserlerde "Peygamber'in zevcesi dışında, hem de ne iyi eş" şeklinde geçmektedir.–

Bunun üzerine Ebû Mûsâ: "Beni haklarını savunmak ve onlara yapılan haksızlığı önlemek için gönderen insanların beni suçlamaları onlara yakışmaz," diye söyledi. Necâşî b. el-Hâris, Ebû Mûsâ'nın dostuydu ve ona şu şiiri ithaf etti:

Şam ehli Amr'a ümit bağladılar. Ben ise hakikatler konusunda Abdullâh'a güveniyorum.

Ebû Mûsâ, Amr'a yıldırım gibi çarparsa bizim hakkımızı idrak edecektir.

Müzakerelerde damarlarından kanını akıtırıcasına onu sıkıştırarak. Bunu öfke içinde bekliyoruz.

Amr'ın tozu da gayretli müsabaka ehli tarafından kolaylıkla aşılmaz.

Ebû Mûsâ yıldırım gibi ona çarpmazsa Irak'ı ve ehlini onun hilelerinden Allah korusun.

Ebû Mûsâ: "Allah'tan dileğim, Allah'ın rızasını kaybetmeden bu işi sonuçlandırırım," diye söyledi.

Şüreyh'in Ebû Mûsâ'yı Hazırlaması

[Nasr dedi:] Şüreyh b. Hânî, Ebû Mûsâ'yı iyi hazırladı ve onu insanlar nezdinde onurlandırdı ki kavmi arasında da şerefi görülsün. Şair Şenî bu konuda Şüreyh'e hitaben şu şiiri dillendirdi:

*Ey Şüreyh, İbn Kays'ı, Dûmetülcend'e gelin hazırlar gibi hazırladın.
Eş'arî'yi hazırlaman bir imtihandır. Ancak kader neyse o olur.
Eş'arî maharet sahibi olmadığı gibi hakkı kabul ettiren söz ehli
de değildir.
Irak ehlinin hakkını da alacak değildir. Ona "işte al" deseler dahi.
O Amr'ı, Amr da onu mağlup etmeye çalışıyor. Ancak Amr'ın hileleri
büyüktür.
Hidayetle hükmederlerse onlara uyulur. Ama eğri heva ve hevesleri
yle hükmederlerse,
Ebucehil karpuzunun tanelerini yiyen تنها bir arazideki iki teke
gibi olurlar.*

- [536] Şüreyh b. Hânî' dedi ki: "Vallahi bazı adamlar, Ebû Mûsâ'yı eleştirmekte ve hakkında suizanda bulunmakta acele ettiler. İnşallah Allah onu bundan korur."

Şürahbîl'in Amr'ı Yolcu Etmesi

Amr b. el-Âs'ı görev yerine Şürahbîl b. es-Sımt el-Kindî kalabalık bir süvari birliği eşliğinde yolcu etti. Iraklı süvarilerin tehlikesinden emin olunca onu uğurladı ve ona şöyle dedi: "Ey Amr! Sen Kureyş'in adamısın. Muâviye sana güvendiği için seni gönderdi. Ne hile ne acziyet konusunda bir zaafın yoktur. Biliyorsun ki sana ve arkadaşına bu işi kolaylaştırdım. Sen de hakkındaki hüsnüzannımıza uygun hareket et." Ardından Amr ayrıldı. Şüreyh b. Hânî' de Ebû Mûsâ'ya karşı Şamlıların tehlikesinden emin olunca ayrıldı. Ebû Mûsâ'yı ileri gelenlerle birlikte uğurladı.

Ahnef'in Ebû Mûsâ'yı Uğurlaması ve Ona Nasihati

Ebû Mûsâ'yı en son uğurlayan Ahnefb. Kays idi. Elini tuttu ve şöyle dedi: "Ey Ebû Mûsâ! Bu davanın ehemmiyetini ve sonuçlarının önemini bil. Irak'ı kaybedersen Irak diye bir şey kalmaz. Allah'tan sakın. Bu sana dünya ve ahireti kazandırır. Yarın Amr ile karşılaştığında önce sen selam verme. Her ne kadar sünnet

ise de o bunun ehli değildir. Elini de verme. Zira o bir emanettir. Sakın seni başköşede oturtmasın zira bu bir kandırmacadır. Yalnız başına onunla bir araya gelme. Sakın adamların ve şahitlerin saklanabileceği yerleri olan bir evde seninle konuşmasın.” Daha sonra Ebû Mûsâ'nın Ali hakkındaki kanaatini öğrenmek gayesiyle şöyle dedi: “Amr, Ali'ye razı olmazsa o zaman onu muhayyer bırak, ya Iraklılar Şam Kureyşilerinden istediklerini seçsinler. O takdirde biz istediğimizi seçeriz. Ya da Şamlılar istedikleri Iraklı bir Kureyşliyi seçsinler. Buna razı olurlarsa biz kazanmış oluruz.” Ebû Mûsâ, söylediklerini anladım,” dedi ve Ahnef'in sözlerine karşı bir çekincesi olmadı. [537]

Ahnef ve Ali

Nasr dedi: Ahnef döndü ve Ali'nin yanına giderek şöyle dedi: “Ey Müminlerin Emîri! Vallahi Ebû Mûsâ ağzındaki baklayı çıkardı. Görüyorum ki senin azlını düşünebilecek bir adam göndermişiz.” Ali: “Ey Ahnef! Allah iradesini gerçekleştirmeye kadirdir,” diye karşılık verdi. Ahnef: “Ey Müminlerin Emîri! Bundan dolayı rahatsız oluyorsun,” dedi. Ebû Mûsâ ile Ahnef'in diyalogu insanlar arasında yayıldı. Bunun üzerine Şair Şenî bir binici aracılığıyla şu manzumeyi Ebû Mûsâ'ya gönderdi:

Şeni'nin Ebû Mûsâ'ya Gönderdiği Kasidesi

Ey Ebû Mûsâ Irak'ın için Allah seni mükâfatlandırsın. Senin payın Irak'tadır.

Şamlılar öyle bir İmam görevlendirdiler ki Ahzâb'dandır ve nifakı bilinen bir şeydir.

Biz hâlâ onların düşmanlarıyız. Ey Ebû Mûsâ bu husumet mahşere kadar sürecek.

Muâviye b. Harb'i, yere basan bir ayak kaldığı sürece, sakın imam yapma.

Ey Ebû Mûsâ, sakın Amr seni kandırmasın. Zira ondan büyücüler bile sakınır.

Ona karşı tedbirli ol. Yolunu izle ve yükseklikler seni tökezletmesin.

Ey Ebû Mûsâ uzun süre onunla karşılaşacaksın ve tartışmalarda acı sözler söyleyeceksin.

Sakın Ali'den başkasını İmam yapma. Aksi takdirde bu şer sürekli olacaktır.

Saletân el-Abdî'nin Şiiri

Nasr dedi: Saletân el-Abdî,³⁴ ikamet yeri Kûfe'den Dûmetülcendel'e şu beyitleri gönderdi:

Yemin olsun ki Eş'arî ve Amr'ın sözleriyle Ali'nin azledilmesine hiç bir zaman kabul edemem.

[538] *Hak ile hükmederlerse onlardan kabul ederiz. Aksi takdirde Rağîbetülbekr'i olayı çıkarırız.*

Zaman ve günler ne getirdiyse getirmiştir demeyeceğiz. Bunu söylemek belî bûker ancak.

Ancak deriz ki emir ve yasaklar hepsi onun elinde olsun. Bu davanın akıbeti onun elinde olsun.

Bugünün dünden farkı yoktur. Bizler de ister deniz dalgaları arasında veya küçük su birikintisinde olalım, durum bizim için aynıdır.

İnsanlar Saletân'ın şiirini duyunca, Ebû Mûsâ'ya karşı bilendiler. Geç kaldığını ve hakkında birtakım şüphelere düştüler. İki hakem de Dûmetülcendel'de içlerine kapandılar ve hiçbir şey söylemediler.

Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Oğlu Ömer'in Duruşları

Sa'd b. Ebî Vakkâs, Ali ve Muâviye karşısında uzlete çekilmeyi tercih etmişti. Bir gün haber almak amacıyla çölde Benî Süleym'e ait kuyuya kadar gitmişti. Sa'd Kureyş nezdinde gücü, görüşü ve iyi konumu olan bir şahsiyetti. Ali ve Muâviye'ye sempatisi yoktu. Uzaktan bir yolcu hızlı bir şekilde seyrederek geliyordu. Bir de ne görsün gelen oğlu Ömer'dir. Sa'd ona, "Hayırdır, ne haber?" diye sordu. Ömer: "Ey babam, insanlar Sıffîn'de karşılaştılar. İki tarafın durumu bildiğin gibidir. Yok olma noktasına gelince çözüm için iki hakem tayin ettiler: Abdullah b. Kays ve Amr b. el-Âs. Onların yanında Kureyşli bazı kişiler de vardır. Sen de Resulullah'ın sahabisi ve şûrâ heyetindensin. Resulullah (sav.) senin hakkında, 'Onun bedduasından sakının,' diye buyurmuştur. Ayrıca ümmetin hoşlanmadığı hiçbir iş yapmadın. Dûmetülcendel'de bulun yarın bu görevin sahibi sen olursun," dedi. Sa'd: "Ey Ömer! Yavaş ol, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: 'Benden sonra bir fitne olacak. Onun karşısında insanların en hayırlısı görünmeyen ve ondan sakınandır.'

34 Kasm b. Habiyye. Benî Muhârib b. Amr b. Vedîa b. Lukeyz b. Aksâ b. Abdî-kays kabilesine mensuptur. Bkz. *Hizânetü'l-Edeb*, I. 308.

Bu olayın başlangıcına şahit olmadım, sonuna da şahit olmaya-
cağım. Elimi bu işe daldırırsaydım Ali ile beraber daldırırdım. İn-
sanlar beni kılıca mecbur bırakırlarsa onu ateşe tercih ederim. [539]
Bu geceyi babanın yanında geçir," dedi. Davetini tekrarlayınca
Şeyhin yanında kalmayı arzu etti. Gece kararınca sesini oğluna
duyurmak için yüksek sesle şu beyitleri terennüm etti:

*Daha olayların başlangıcında tarafların beni davet ettikleri şeye
babanı davet ediyorsun.*

*Onlara, ölüm daha kolaydır ateşten. Kardeşinizi rahat bırakın ya
da öldürün.*

*Onlar da vazgeçtiler ve dediler ki: Sa'd b. Mâlik cehaletini süslü-
yor. Bilerek cahilliğe düşürülmüş olmak daha büyük cahilliktir.*

*Olayların ciddiyet ve vahametini görünce ve gün, aydınlığıyla bizi
aydınlatınca,*

*Hadiseler yığınla cereyan ederken dinimle kaçtım. Yeryüzünde de
güvenli ve geniş yerler vardır.*

*Dedim ki başı da sonu da güven vermeyen bu fitneden Allah ko-
rusun.*

*Bir gün mutlaka bu işe müdahil olsaydım Ali'ye uyardım. Gönül de
bundan yanadır.*

*Ancak ben dini konusunda hassas olan ve bu olaylara karışmak-
tan beni alıkoyan bir ruhu tercih ettim.*

*Hind'in oğluna gelince, yüzünde toprak vardır ve benim havam
onun havasından farklıdır.*

*Ey Ömer nasihatimi dinle. Ben bu sene de sabredeceğim. Sabır
daha güzeldir.*

Ömer, babasının tutumunu gördükten sonra yoluna devam
etti.

Muâviye'nin Kendisine Yardım Etmeyen Bazı Kureyşlileri Çağırması

Muâviye bir müddettir Tahkim 'müzakereleriyle ilgili ha-
ber alamıyordu. Bunun üzerine savaşına destek vermeyi hoş
görmeyen bazı Kureyşlilere haber gönderdi ve "Savaş dur-
muştur ve iki hakem Dûmetülcendel'de buluştular. Bana ge-
lin," dedi. Bunun üzerine Abdullah b. ez-Zübeyr, Abdullah b.
Ömer, Ebu'l-Cehm b. Huzeyfe, Abdurrahmân b. el-Esved b. Ab-
diyegûs ez-Zührî, Abdullah b. Safvân el-Cumhî ve diğer bazı
Kureyşliler ona geldiler. Tâif'te ikamet eden ve Sıffin'de bu-

lunmayan Mugîre b. Şu'be de geldi. Muâviye ona, "Ya Mugîre! Ne düşünüyorsun?" diye sordu. Mugîre: "Ya Muâviye! Yapabilseydim sana yardım ederdim. Ancak iki hakemin tutumları hakkında sana bilgi getireceğim," dedi.

- [540] Mugîre atına bindi ve Dûmetülcendel'e gitti. Bir ziyaretçi edasıyla Ebû Mûsâ'nın yanına gitti. Ona, "Ey Ebû Mûsâ! Bu işten uzak duran ve kanın akmasından hoşlanmayanlar hakkında ne diyorsun?" diye sordu. Ebû Mûsâ: "Onlar insanların hayırlısıdır. İnsanların kanlarıyla sırtlarına yük almadılar ve karınları onların mallarından boş kaldı," dedi. Ardından Amr'a gitti ve ona, "Ey Ebû Abdullah! Bu işten uzak duran ve kan akmasından hoşlanmayanlar hakkında ne dersin?" diye sordu. Amr: "Onlar insanların kötüleridir. Hakkı tanımadılar ve bâtılı da inkâr etmediler," diye cevap verdi. Bunun üzerine Mugîre, Muâviye'ye döndü ve ona dedi ki: "Her iki adamı yokladım. Abdullah b. Kays adamını azledecek ve hilafeti bu işe karışmamış birine tevdi edecektir. Onun meyli de Abdullah b. Ömer yönündedir. Amr ise senin has adamındır ve tanıdığın gibidir. Oysa insanlar onun, hilafeti kendisi için istediğini ve senin bu işte daha çok hak sahibi olduğunu düşünmediğini zannediyorlar."

Üstadımız Abdülvehhâb'ın nüshasının on üçüncü cüzünün sonu

Nasr dedi: Amr, naklettiği rivayette şöyle dedi: "Ebû Mûsâ, Amr'a yöneldi ve şöyle dedi: "Ey Amr! Ümmet için yararlı ve salih insanların razı olacağı bir çözüme ne dersin? Bu göreve Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb'ı getirelim. O bu fitneye ve bu ayrılığa karışmamıştır." Abdullah b. Amr b. el-Âs ve Abdullah b. ez-Zübeyr de yakınlarında bulunuyor ve bu sözleri işitiyorlardı. Amr: "Muâviye için ne dersin?" diye sordu. Ebû Mûsâ kabul etmedi.

Hakemlerin Şahitleri

- [541] Nasır dedi: Onların müzakerelerine, Abdullah b. Hâşim, Abdurrahmân b. [el-Esved b.] Abdiyegûs, Ebu'l-Cehm b. Huzeyfe el-Adevî ve Mugîre b. Şu'be şahit oldular. Amr: "Osman'ın mazlum olarak öldürüldüğünü bilmiyor musun?" diye sordu. Ebû

Mûsâ: "Evet, biliyorum," dedi. Amr: "Şahit olun. Ey Ebû Mûsâ! Osman'ın yakını ve Kureyş'teki ailesinin konumu da sence ma-lum olan Muâviye'den sarfınazar etmene sebep olan şey nedir? İnsanların, İslam'da bir geçmişi ve önceliği olmayan Muâviye'yi nasıl seçti, diye söz söylemelerinden korkuyorsan, senin ileri sürebileceğin gerekçe vardır. Diyeceksin ki onu, Mazlum Hali-fe Osman'ın velisi, kanının davacısı, siyaseti ve idare tarzı iyi olan ve Müminlerin annesi ve Resulullah'ın zevcesi Ümmü Ha-bîbe'nin kardeşi olarak bu işe ehil gördüm. Ayrıca Resulullah'ın sohbetinde bulunmuş bir sahabidir," dedi. Sonra Ebû Mûsâ'yı iktidar imkânlarıyla etkilemeye çalıştı ve dedi ki: "Muâviye halife olursa hiç kimsenin sana yapmadığı ikramı yapacaktır." Bunun üzerine Ebû Mûsâ, ona, "Ey Amr! Allah'tan sakın. Muâ-viye'nin şerefinden söz ediyorsun ancak bu görev, şeref mezi-yetiyle elde edilen bir görev değildir. Nam ve şerefle olsa bu işe en layık kimse Ebrehe b. es-Sabbâh'tır. Bu makam din ve fazilet meziyetine sahip olanların hakkıdır. Hatta Kureyş içinde en şe-refli olana versem Ali b. Ebî Tâlib'e veririm. Muâviye, Osman'ın velisidir bu görevi ona ver diyorsun. İlk Muhacirleri bırakıp bu görevi Muâviye'ye vermem söz konusu değildir. Senin bana makam ve saltanat ikramı telkin ve imada bulunmana gelince, vallahi, bulunduğu saltanatı benim için terk etse onu istemem ve Allah yolunda rüşvete hiç tevessül etmem. Her şeye rağmen istersen Ömer'in sünnetini ihya edelim," dedi.

Ebû Mûsâ ile Amr'ın Görüş Teatisinde Bulunmaları

Nasr, Ömer b. Sa'd'dan naklen Ebû Cenâb'ın³⁵ şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Mûsâ ona, "Vallahi yapabilsem Ömer b. el-Hat- [542] tâb'ın adını ihya edeceğim," dedi. Bunun üzerine Amr b. el-Âs: "İbn Ömer'e biat etmek istiyorsun da seni oğluma biat etmek-ten alıkoyan nedir? Hem de onun faziletini ve salih bir insan olduğunu biliyorsun," dedi. Ebû Mûsâ: "Senin oğlun doğru bir insandır. Ancak onu bu fitneye soktun," diye karşılık verdi.

Nasr, Ömer b. Sa'd, Muhammed b. İshâk ve Nâfi'den nak-len İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Mûsâ, Amr'a,

35 Adı Yahyâ b. Ebî Hayye el-Kelbî'dir. Künyesiyle maruftur. Zayıf bir ravi ol-duğu belirtilir. Hicrî 150'de ölmüştür. *Tehzibu't-Tehzib*.

"Dilersen bu görevi babası güzel, kendi güzel olan Abdullah b. Ömer'e tevdi edelim," dedi. Amr: "Bu göreve ancak dişli olan biri ehil olabilir. Yiyen ve yediren bir kimse olmalı. Abdullah o sınıftan değildir," dedi. Ebû Mûsâ'da bir dalgınlık vardı. İbnü'z-Zübeyr, İbn Ömer'e, "Amr b. el-Âs'a git, ona rüşvet ver," dedi. Abdullah b. Ömer: "Hayır, vallahi bu iş için ömür boyu rüşvet vermem," dedi. Ancak Abdullah, Amr'a dedi ki: "Ey İbnü'l-Âs! Sakın ha, Araplar, kılıçlarla savaştıktan ve mızraklarla vuruştuktan sonra meselelerini sana tevdi ettiler. Onları bir daha fitneye sürükleme, Allah'tan sakın."

Ali'nin Şüreyh Vasıtasıyla Amr'a Gönderdiği Sözlü Mesaj

Nasr; Ömer, Ebû Züheyr el-Absî'den naklen Nadr b. Sâlih şöyle dediğini rivayet etti: Sicistan Gazvesinde Şüreyh b. Hânî ile beraberdik. Bana anlattığına göre, Ali ona, "Amr ile karşılaşsan, benim adıma ona de ki: Allah indinde insanların en sevimlisi, ameli noksan da olsa en çok hak ile amel etmeyi sevendir. Allah'tan en çok uzak olan da ameli iyi ve çok da olsa bâtıldan yana olmayı sevendir. Ey Amr, vallahi hakkın nerede olduğunu bilirsin. Neden bilmezden geliyorsun? Tamah ettiğin az bir menfaat için mi Allah'a ve dostlarına hasmane bir tavır içindesin. Elde ettiğin şeyler senin elinden çıkacaktır. Hainlere yardımcı ve zalimlere destek olma. Ben biliyorum ki pişman olacağın gün, vefat edeceğin gündür. O zaman, keşke bir Müslümana husumet duymasaydım ve verdiğim hükümler için rüşvet almasaydım diye hayıflanacaksın," dedi.

- [543] Şüreyh dedi: Bu mesajı ona tebliğ ettim. Amr'ın yüzünün rengi attı ve dedi ki: "Ben ne zaman Ali'nin görüşlerine itibar etmiş, onun emirlerini dinlemiş ve görüşlerini nazar-ı itibara almışım?" Ona, "Ey İbnü'n-Nâbiga! Seni, Mevlan ve Peygamber'inden sonra Müslümanların efendisi Ali'nin görüşlerine itibar etmekten alıkoyan nedir? Senden daha hayırlı olan Ebû Bekir ve Ömer ona danışır ve görüşleriyle amel ederlerdi," dedim. Bana, "Senin gibiler benim muhatabım olamaz," dedi. Ona, "Hangi ebeveynin oğlusun ki beni muhatap almıyorsun? Hasis baban ve Nâbiga annenle mi?" dedim. Bunun üzerine oturduğu yerden ayrıldı.

Diğer yandan Kureyş'ten bazı adamlar Muâviye'ye giderek "Amr bu hakemlik işini uzattı. O hilafeti kendisi için istiyor," dediler. Bunun üzerine Muâviye ona bir şiir gönderdi.

Muâviye'nin Amr'a Gönderdiği Şiir

Kaburga kemiklerinin istemediği şeyler uykuyu kaçırdı. Her insan bir gün muhakkak doğruluğa dönecektir.

Ey Amr, gözler sendedir. Keşke senin yaptıklarından haberdar olabilsem.

Keşke verdiğin sözü ne yaptığını bilsem. Onu taşıyor musun? Sen haktan meyletmezsin,

Bazı adamlar, Amr hilafeti kendisi için istiyor, dediler. Onlara, Amr bugün bana tâbidir, dedim.

Sen bu işte geç kaldıysan, şüpheyi işaret eden parmaklar sana yönelecektir.

Gece raksedercesine seyreden ve parlayan toz bulutu içinde binicileri, âdeta boyunlarını eğerek taşıyan develerin Yaratıcısına yemin ederim ki,

Bugün hilafet meselesinde sana güveniyorum. Onların zannettikleri ise öldürücü zehirdir.

Bu işi hızlandır ya da geç kalsan bile şüphe uyandıran işlere gir- [544] me. Haddi aşma. Takdir edilen şey gerçekleşecektir.

Amr'ın Ebû Mûsâ'ya Yapmacık İltifatları

Ömer b. Sa'd dedi: Ebû Cenâb el-Kelbî bana anlattı: Amr ve Ebû Mûsâ, Dûmetülcendel'de buluştuklarında Amr konuşmalarda Ebû Mûsâ'ya öncelik vermeye başladı. Ona, "Sen Resulullah'ın (sav.) sohbetinde bulunmuş ve yaşça benden büyüksün. Önce sen konuş sonra ben konuşurum," diyordu. Amr her konuda Ebû Mûsâ'ya öncelik veriyordu ve onu buna alıştırmıştı. Bununla kandırdı ki azil işinde de önce o Ali'yi azletsin. Ravi dedi: İki hakem konuyu gözden geçirdiler ve görevlerini ele aldılar. Amr hilafetin Muâviye'ye verilmesini istedi. Ebû Mûsâ reddetti. Oğluna istedi. Onu da reddetti. Ebû Mûsâ görevin Abdullah b. Ömer'e verilmesini istedi. Amr kabul etmedi. Amr Ebû Mûsâ'ya, "Ey Ebû Mûsâ! Bana söyle ne düşünüyorsun?" diye sordu. Ebû Mûsâ: "Benim görüşüm Ali ile Muâviye'yi azletmemizdir. Sonra bu işi Müslümanlar arasında şûrâya bırakacağız. İstedikleri ve sevdikleri kişiyi kendileri seçsinler," diye cevap verdi. Amr ona, "Doğru olan budur," dedi ve şöyle devam etti:

"Ey Ebû Mûsâ! Irak ehli, Şam ehlinde sana daha çok güvenmiyor. Zira Osman için kızılıyorsun ve tefrikadan hoşlanmıyorsun. Muâviye'nin Kureyş'teki konumunu ve Abdimenâf'taki şerefini biliyorsun. Hind ve Ebû Süfyân'ın oğludur. Ne dersin?" Ebû Mûsâ: "Hayırlısı, diyorum. Ama Şam ehlinin bana güvenmesi. Nasıl olur, hem de Ali ile birlikte onlara karşı hareket ettim. Osman için kızmama gelince, olaya şahit olsaydım ona yardım ederdim. Fitneye karşı olmama gelince Allah fitneleri kahretsin. Muâviye de Ali'den daha şerefli değildir," dedi.

- [545] Ebû Mûsâ, Amr'ı bir süre kendinden uzak tuttu. Amr üzüntülü bir şekilde ikamet yerine döndü. Daha sonra çıktı, yanında genç bir delikanlı olan amcasının oğlu vardı. Şöyle diyordu:

Ey Amr, sen tecrübeli bir insansın. Yumuşak davran bütün düşündüklerini bir çırpıda ortaya atma.

Bazı görüşlerini gücün yettiği kadar kendine sakla. Zira faydalı olmayan görüşte hayır yoktur.

Bir hile olarak Muâviye b. Harb'i de azlet, o da Ali'yi aynı saatte azledecektir. Yapmacık rolünü de oynama.

O senden önce onu azletsin. Sonra ona git, adam, sen Hind'in oğlunu istemezsin.

Onu kandırmak istersen oyun bu, oynayanlar da. Bu nasihati ister al ister bırak.

Amr fırsatı kolladı ve Ebû Mûsâ'ya, "Görüşün nedir?" diye sordu. Ebû Mûsâ: "Her iki adamı azletmek sonra da insanlar diledikleri birini seçecekler," diye cevap verdi. İki hakem toplu hâlde olan insanların huzuruna çıktılar. Ebû Mûsâ konuştu. Allah'a hamd ve senada bulundu ve şöyle dedi: "Ben ile Amr bir karar üzerinde ittifak ettik. Umarız ki Allah bununla bu ümmetin hâlini ıslah etsin." Amr: "Doğru söyledi," dedi. Sonra şöyle devam etti: "Ey Ebû Mûsâ! Konuş," dedi. Ebû Mûsâ konuşmak için öne geçince İbn Abbâs ona seslendi ve dedi ki: "Dikkat et. Seni kandırdığını sanıyorum. Üzerinde ittifak ettiğiniz bir karar varsa önce onu konuşur. Kararı senden önce açıklasın sonra sen konuşursun. Zira Amr, gaddar bir adamdır. Kendisiyle mutabık kaldığınız hususta sana karşı samimiyetinden emin değilim. İnsanlara karşı çıktığında sana muhalefet edebilir."

Ebû Mûsâ saflığı olan bir kimseydi. “Yeter artık biz ittifak ettik,” dedi. Öne geçti ve Allah’a hamd ve senada bulunduktan sonra dedi ki: “Ey insanlar! Bu ümmetin durumunu görüştük. Ümmetin durumunu ıslah etmek ve dağınıklığını ortadan kaldırıp birleştirmek için ayrılıklara son vermekten daha önemli bir şey olmadığında ittifak ederek Ali ve Muâviye’yi azletmeye karar verdik. Bu meselenin Müslümanlar arasında şûrâ marifetiyle ele alınması ve kendilerini yönetecek kimseyi kendi ter-cihleriyle seçmeleri kararımızdır. Buna istinaden Ali ve Muâviye’yi azletmiş bulunuyorum. Meselenizi ele alın ve ehil gördü- [546] günüzü seçin.” Sonra bulunduğu yerden ayrıldı ve oturdu.

Karar Açıklanırken Ortaya Çıkan Tartışma

Ardından Amr b. el-Âs aynı yerde durdu ve Allah’a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: “Bu adamın konuşmasını dinlediniz. Kendi adamını azletti. Ben de onun yaptığı gibi adamını azlediyorum ve adamım Muâviye’yi hilafet makamında tutuyorum. O Osman’ın velisi ve kanının davacısıdır. Osman’ın makamına da insanlar içinde en layık olanıdır.”³⁶ Bunun üzerine Ebû Mûsâ ona, “Sana ne oluyor Allah seni muvafak etmesin. İhanet ettin ve çirkin bir işe kalkıştın. Sen ancak bir köpeksin ve ‘Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur,’³⁷ ayetinde ifade edildiği gibisin,” dedi. Amr da ona, “Sen de ‘Kitap yüklenmiş merkep gibisin...’³⁸ ayetinde ifade edildiği gibisin,” dedi. Şüreyh b. Hânî, Amr’a saldırdı ve kırbaça vurdu. Amr’ın oğlu da Hânî’ye saldırdı ve kırbaça vurdu. İnsanlar araya girip onları ayırdılar. Şüreyh sonraları

36 Amr b. el-Âs’ın hile yaptığı ve bu hileyle Muâviye’nin konumunu güçlendirdiği değerlendirmeleri tarihçiler tarafından kabul görmüş bir tezdır. Esasında savaşın durdurulmasına yol açan şartlar devam etseydi Amr böyle bir şeye tevessül edemezdi. Ancak, şartlar Hz. Ali aleyhine ve Muâviye lehine değiştiği içindir ki hasımlarını böyle bir emrivakiyle karşı karşıya bırakabilmişlerdir. Artık güç dengesi Emevilerin lehine bozulmuş ve Hz. Ali tarafındaki zafiyet daha da kök salmıştır. Hz. Ali tarafındaki bölünmeyi hasımları iyi değerlendirmiş ve savaşla başaramadıklarını Tahkim olayıyla başarmışlardır. Asıl mücadelenin neticesini tayin eden başlıca faktör, güç dengesinin bozulmasıdır. Amr’ın yaptığı, Tahkim mutabakatındaki taahhütleri çiğnemek ve Kur’an’ın hakemliği mutabakatını yok saymak pahasına da olsa karşı tarafı bir emrivakiyle karşı karşıya bırakmasıdır. (çev)

37 A’raf, 7/176.

38 Cum’a, 62/5.

şöyle dedi: "Amr'a kırbaç yerine kılıçla vurmadığıma pişman olduğum kadar başka hiçbir şeye pişmanlık duymadım." Ali'nin adamları Ebû Mûsâ'ya rica ettiler de devesine binip Mekke'ye gitti. İbn Abbâs da diyordu ki: "Allah, Ebû Mûsâ'yı kötü etsin. Onu uyardım ve ona tavsiyede bulundum ancak akıl edemedi." Ebû Mûsâ da "İbn Abbâs ben o fâsık adamın gaddarlığına karşı uyardı ancak ona güvendim ve ümmete karşı dürüst davranmaya hiçbir şeyi tercih etmeyeceğini sandım." Ardından Amr ve Şamlılar Muâviye'nin yanına döndüler ve hilafet unvanıyla ona selam verdiler. İbn Abbâs ve Şüreyh de Ali'nin yanına döndüler. Şair Şenî şu beyitleri dillendirdi:

Görmez misin ki, Allah hükmünü açık olarak verdiği hâlde Amr ve Abdullah ihtilafa düşüyorlar.

Bir ümmeti, acı ot bitmiş bir arazide iki körün hidayet etmesi olacak şey değildir.

İkili anlaşircasına katı ve zarar verici olup insanın içindeki hasmane duyguları harekete geçirdiler.

[547] *İkisi de davetçinin sesine sağır olup beyaz ve düz bir arazide çekişmektedirler.*

Ey binici yolcu, Temîm'e, Âmir'e ve Abs'e haber götür. Umman ehline de haber ver.

Size ne oluyor, iki el olarak kerem sahibi insanların gayretlerini idrak etmekte âciz kalarak günaha giriyorsunuz.

İbn Affân her yere Kur'an sayfalarını ulaştırdıktan sonra başına gelenden ötürü ağlayanlar gözyaşlarını döktü.

Her iki grupla ölüm ile hayat arasında yaşadı. Hak olmazsa bir-birlerine benziyorlar.

Amr'ın Muâviye'ye Olay Hakkında Gönderdiği Mektup

Amr yapacağını yaptıktan ve insanlar birbirine girdikten sonra ikametgâhına döndü ve bir binici ulağı hazırlayarak Muâviye'ye gönderdi ve ona baştan sona kadar olup bitenleri bildirdi. Bizzat kendi yazdığı mektupta şu beyitleri kaleme aldı:

Gözler aydın olsun, hilafet sana bir gelin gibi geldi. Hem de sindirimi kolay ve afiyetle.

Bir gelin gibi sana sunulacak ve zırhlılara vurmaktan daha kolay bir şekilde.

Eş'arî sert yakıcı olmadığı gibi Eş'arîler arasında anılmayan bir kimse değildir.

Ancak ona bir yılın musallat oldu da erkek yılın daima ona boyun eğmektedir.

Onlar dedi ben de dedim. Öyle bir adamdım ki, hasmıma yumuşakça yaklaşırdım onu yumuşatmak için.

Ey Hind'in oğlu, hilafeti gücüyle al. Allah korktuklarınızı bertarafetti. Allah, Şam'ınızı kindar bir düşmandan ve çekişmeli büyük bir savaşta kurtarmıştır.

Saîd ve Kürdûs'un Sözleri

Saîd b. Kays el-Hemdânî ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Vallahi hidayet üzere birleşseydiniz şu an üzerinde bulunduğumuz hâlden daha iyisini nail kılamazdınız. Sizin dalaletiniz de bizi bağlamaz. Başladığınız noktaya geldiniz. Biz de dün ne üzerinde idiysek bugün de aynı hâl üzereyiz."

Eş'as b. Kays dışında insanlar konuştu. Kürdûs b. Hânî' de konuştu. Eş'as ona, "Ey Rebîalî! Vallahi, bana öyle geliyor ki ^[548] bu işe ilk razı olan kişinin," dedi. Kürdûs kızdı ve şu beyitlerle cevap verdi:

Ey engin deniz ortasında insanlardan Amr ve Abdullah'a razı olan adam,

Biz ise başkasının hükmüne değil Allah'ın hükmüne razı olduk. Rab olarak Allah'a, Peygamber'e ve Kur'an'a inandık.

Kel kafalı hidayet İmamı Ali'ye, evet o büyük adama, zorlukta ve kolaylıkta razı olduk.

Ölüsüne ve dirisine razı olduk. O hükümde, emir ve nehiyde hidayet imamıdır.

Kim hayır dese, biz evet deriz ona. Evet onun emri Kadir Gecesinde bize verilenin efdalidir.

Hind'in oğlunun boynumuzda bir biati yoktur. Aramızda ancak esmer mızraklar vardır.

Ve kafaları yerinden koparan kılıçlar. Bu kadar zamandan sonra ona bağlılık asla.

Erakim büyükleri, benim mezara kadar kötü anılmama vesile olacak kötü davranıştan beni menettiler.

Yezîd b. Esed el-Kasrî'nin Sözleri

Muâviye'nin komutanlarından Yezîd b. Esed el-Kasrî de konuştu ve şöyle dedi: "Ey Irak ehli! Allah'tan sakının. Savaşın bizi ve sizi götüreceği en kolay netice, dün de karşı karşıya olduğumuz yok olma durumudur. Gözler barışa bakmaktadır.

Ruhlar ise yok olmaya yaklaşmıştır. Her kişi, öldürülmüş ya-kınına ağlamaktadır. Hakeminizin hükmüne başlangıçta razı oldunuz da sonuna neden razı değilsiniz? Rıza yalnızca sizin hakkınız değildir."

Amr ve Ebû Mûsâ'nın Karşılıklı Sövuşmeleri

Amr ve Ebû Mûsâ karar günü birbirlerine sövdüler. Bunun üzerine Ebû Mûsâ'nın bir amcazadesi şu beyitleri söyledi:

Ey Ebû Mûsâ kandırıldın. Hem de derinliğı olmayan ve ruhu deh-şete kapılmış yaşı geçkin bir kimse olarak

Ey İbn Kays, Amr senin kayalığına öyle bir şey bıraktı ki iki elin onu kaldırmayı imkânsızdır.

Bazı zan ve şüpheleri içimizde taşıyorduk. Ancak zanlar açık ve seçik şekilde ortaya çıktı.

[549] *Ebû Mûsâ pişmanlıktan parmaklarını ısırđ. Ancak parmaklarını ısırman sana neyi geri getirecektir?*

Tahkimden Sonra Söylenen Şiirler

Nasr dedi: Şamlılar Iraklılara sevindiler. Muâviye'nin şairi olan Ka'b b. Cuayl et-Tağlibî şöyle dedi:

Ebû Mûsâ sanki Ezruh akşamı Lokman Hekim'in etrafında dönüp dolaşıp onu kandırmaya çalışıyordu.

Muhammed'in mirasında karşılaştınca Hind'in oğlunda Kureys'in meziyetleri neşvünema buldu.

İbn Affân'ın öcünü almak için gayret etti. Allah'ın kulları içinde öç almaya en çok hak sahibi olan davasını güdendir.

Zübeyr ile ölümünden dolayı kadınların ağlayıp dövündükleri Tal-ha'nın başına gelenlere üzölmüş ve zillete duçar olmuştuk.

Ancak Hind'in oğlu, mülkünü rayına oturttu. Kim kadere karşı kü-rek sallarsa Allah onu mağlup eder.

Lüey b. Gâlib soyunda Hind'in oğlunun bir benzeri yoktur. Akra-baları coşsa da.

İşte Şam'ın mülkü, kudretini göstermiştir. Hasımların mülkü ise dumura uğramıştır.

Abdullah, Amr'ı alt etmeye çalışıyor. Ancak yolları geniş bir deniz-de yüzmeye kalkmış oluyor.

Göğsüne bir darbe indirdi, onu yalancı şüphelerle uçu-rumun de-rinliklerine düşürdü.

Ali'nin adamlarından biri ona şöyle cevap verdi:

İhanet ettiniz. İhanet sizin meziyetiniz. Düşük kimsenin ve efendisinin ihaneti bize zarar veremedi.

İnsanların en şirretlisine "mümin" dediniz. Yalan söylediniz. İnsanların en kötüsü, insanlara yalan söyleyendir.

Resulullah'a kâtiplik yaparken lanetine uğrayan İbn Harb hakkında basiretiniz mi bağlandı?

Ebû Mûsâ'yı kandırdığında Amr b. el-Âs şu beyitleri terennüm etti: [550]

Ebû Mûsâ'yı, geniş bir arazide aslanın deve yavrusunu kandırdığı gibi kandırdım.

Ona, ikisini de istemiyoruz, musibetler gelmeden ve ayağımız kaymadan onları azledelim, dedim.

Onlar zamanın bir eziyetine göz yumup sabrederlerse ardından daha şiddetlisiyle karşılaşır.

Bana uydu ta ki onların kardeşini azlettim. Böylece kardeşimizin işleri akitte rayına oturdu.

İbn Harb artık onlara bağlılığını bildirecek değildir. Hâşimî'ye de hiçbir zaman itaat edecek değildir.

İbn Abbâs ona şöyle cevap verdi:

Yalan söyledin. Ancak senin gibi bir fâsık bizim için kötülük ve azil planları kurmakla meşgul.

İddia ediyorsun ki, yaptığın bir hiledir. Artık hakkınızda bir şey söylemek fuzuli bir iştir.

Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki sizin dininiz Mustafa'nın adil ve güzel dininden farklı bir dindir.

Peygamber'in sevdiğine ve nefsine husumet beslediniz. Sizin ne maziniz ne de faziletiniz vardır.

Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki siz yeryüzünde ayakkabıyla veya yalın ayak yürüyenlerin en şirretlisisiniz.

İhanet ettiniz. İhanet sizin meziyetiniz. Ekini de nesli de yok farz ettiniz.

Tahkim Olayından Sonra Ebû Mûsâ'nın Kâbe'yi Tavaf Etmesi

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd bana Muhammed b. İshâk'tan naklen Tâvûs'un şöyle dediğini anlattı: Ebû Mûsâ, Kâbe'yi tavaf ederken ona sordum. Dedim ki: "Daha önce hakkında haberler duyduğumuz fitne bu mudur?" Ebû Mûsâ: "Kardeşimin oğlu, bu fitnenin çıkmazlarından biridir. Büyük ve ağır fitney-

le karşılaşırırsanız ne yapacaksınız? O, ona yaklaşanı bile öldürür, ona dalana da o dalar,” diye karşılık verdi.

Tahkim Hakkında Heysem'in şiiri

Heysem b. Esved en-Nehaî řu mısraları dillendirdi:

Heyetler Ezruh'a vardıklarında Eř'arî'ye ihanet etmek helal değildi. O emanetin hakkını verdi. Sözü nü yerine getirdi. Amr ise ihanet etmiş oldu.

Ey Amr, hakemliği bıraktığında hayatın zilletini kabul edecek ve zafer elinden alınacaktır.

Kur'an'ı bırakıp ayetlerinin tefsirine yeltenmedi. Mısır ona verilince şaşı rıp kaldı.

Bir Grup Sahabinin Ali'nin Huzuruna Çıkması

Nasr dedi: Ömer b. Sa'd'ın rivayetine göre, Abdullah b. Ömer, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Mugîre b. řu'be maiyetlerinde olan bir grup insanla Ali'nin huzuruna çıktılar. Bunlar Cemel ve Sıffin savaşlarına katılmamış ve Ali'den ayrı kalmışlardı. Ali onlara, “Sizi benden ayrı tutan nedir?” diye sordu. Onlar, “Osman öldürüldü. Onun öldürölmesinin meşru olup olmadığını bilmiyoruz. Bazı yanlış icraatları olmuştu. Sonra tövbe etmesini istediniz, o da tövbe etti. Ancak, öldürüldü ve öldürölmesine müdahil oldunuz. Doğru mu yaptınız yoksa yanlış mı, onu bilmiyoruz. Fakat sizin önceliğinizi ve hicretinizi biliyoruz,” diye cevap verdiler. Ali: “Bilmez misiniz ki Allah size marufu emretmeyi ve mükerden nehyetmeyi emretmiştir. Şöyle buyurmuştur: “*Müminlerden iki grup savaşırlarsa, onların arasını ıslah edin. Biri diğerine isyan ederse isyan edenle Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın.*”³⁹ Sa'd dedi ki: “Ey Ali! Bana müminle kâfiri tanıyan bir kılıç ver. Bir mümini öldürüp cehenneme gitmekten korkuyorum.” Ali onlara, “Osman'ın imam olduğunu bilmiyor muydunuz? Ona itaat etmek ve onu dinlemek üzere ona biat ettiniz. İyi yönetiyor idiyse neden onu terk ettiniz ve yardımsız bıraktınız? Yok, kötü yönetiyor idiyse neden onunla savaşmadınız? Osman icraatında haklı idiyse İmamınıza yardım etmediğiniz için zulmetmiş oldunuz. Kötü yönettiyse, marufu emreden ve münkerden nehyedenlere destek vermediğiniz için zalim ol-

[552]

dunuz. Binaenaleyh, Allah'ın emrettiği şekilde düşmanımızla aramızdaki ihtilafta görevinizi yerine getirmedığınız için zulmetmiş olursunuz. Zira *"Allah'ın emrine dönünceye kadar asi olan gruba karşı savaşın,"* diye buyuruyor," dedi ve onlara bir şey vermeyerek geri çevirdi.⁴⁰

Ali ve Muâviye'nin Bedduaları

Ali sabah ve akşam namazlarını kıldıktan sonra "Allah'ım, Muâviye, Amr b. el-Âs, Ebû Mûsâ, Habîb b. Mesleme, Dahhâk b. Kays, Velîd b. Ukbe ve Abdurrahmân b. Hâlid b. Velîd'e lanet et," diye beddua ediyordu. Muâviye bunu haber alınca, kunut duasında Ali, İbn Abbâs, Kays b. Sa'd, Hasan ve Hüseyin'e lanet okuyordu.

Harûrâ ehlinden Râsibî şu beyitleri dillendirdi:

Yaptıklarımızdan dolayı pişman olduk. Haktan başkasını isteyen emeline ulaşamaz ve pişman olur.

Emre isyan ettik de Ali ile aramızda ikame edilen bir orman engeliinden başka bir şey yoktu.

Ve başları yerinden koparan vuruşlar ve kalkansız yüz yüze kılıçla karşılaşmalar.

Ali öyle bir şey yaptı ki ondan sonra hiçbir hilim sahibi ya da hilim görüntüsü veren hiç kimseye söyleyecek söz kalmadı.

Hakkın acı yüzüyle bizi taşıladı. Bana Eş'arî ihtiyarıyla nasıl gelir- [553] siniz, diye söylediği zaman.

Dediniz ki, İbn Kays'a razı olduk. Ondan başkasını istemeyiz. O samimi ve mala tenezzül etmeyen bir kişidir.

Ali, onun yerine İbn Abbâs olsun, dedi. Onlar, âdeta saldıarak, hayır, hayır dediler.

Ali'nin ne günahı var? Siz onu teklif ettiniz hem de heva ve hevesiniz ve pervasızlığınızla.

40 Hz. Ali'nin en çok desteğe muhtaç olduğu bir zamanda bile hiçbir menfaat beklentisi içinde olmadığı ve siyasi mülâhazalara itibar etmediği görülmektedir. Nitekim Medine'den Küfe'ye kadar gelen ve kendisinden mali yardım talebinde bulunan kardeşi Akil'e, "Aybaşını bekle sana maaşımı vereyim. Bunun dışında amme malından sana veremem," dediği için Akil kızarak ayrılmış ve Muâviye'ye giderek yardım talebinde bulunmuştur. Muâviye ona külliyetli miktarda para vererek Medine'ye göndermiştir. Hak ve adalet ölçüleri nazar-ı itibara alınsa Ali'nin bu davranışı ideal olanıdır. Muâviye'nin tasarrufu ise siyasi mülâhazalara mebnidir. Bkz. İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, I. 101. (çev)

Abdullah kurtuluşu Beytullah'a sığınmakta ve Hatîm binası ile Zemzem Suyu arasında vakit geçirmekte aramaktadır.⁴¹

Benî Ca'de'nin dâhi şairi aşağıdaki beyitleri dile getirdi. Ravi dedi: Kaside yüz beyitten fazladır ancak mevzuyla ilişkin kısmını kaleme almakla yetindim.

Komşum bana ümmetim hakkında sordu. Nitekim akıl sahibi his-sederse sorar.

Helak olan bazı insanlar hakkında sordu. Zaman onların üzerinde yedi ve içti.

Mülkü ele geçirdiler. Ancak mülk sahibi olmak onlara zarar verdi ve o fasıl da kapandı.

Zaman ağırlığını onların üzerine bıraktı ve hepsi yok oldular geri-de kala kala bir tepe kaldı.

Onların izinde hüzünlüyüm tıpkı evladını kaybeden anneler gibi ya da aklını kaçıranlar gibi.

İnsanları gözüm arıyor da onları hatırlamıyorum. Zira kaybeden ancak hatırlayabilir.

Keşke şuurum erebilse. Zira giden gitmiştir ve Allah'ın emri tecelli etmiştir.

Sıffîn ehlini ve Cemel savaşçılarını öldürenler hakkında ne düşünülüyor acaba?

Zulmettikleri hâlde uyuyabiliyorlar mı? Yoksa korku ve endişe içinde mi gecelerini geçiriyorlar?

Tulbe b. Kays b. Âsım el-Minkarî de şu mısraları dillendirmişti:

[554] *Takdir ve sevgiyi ben değil Mâlik⁴² ve adi arkadaşı Adî b. Hâtım hak edecektir,*

Ben değil Şüreyh b. Hânî' sevgiye nail olacaksa, büyük davalara davet edip duruyoruz.

Ali için kim kendini feda eder? diye sorulsa, Ey Tulbe b. Kays b. Âsım sen kendini feda edersin.

Dersin ki, bu kıymetsiz nefis kendini onun için feda eder. Hatta bütün Sa'd oğulları Hâşim ailesine feda olsun.

Muâviye'nin Amr b. Vâsile ile Görüşmesi

Nasr, Amr b. Şemir'den naklen Câbir el-Cu'fî'nin şöyle dediğini rivayet etti: Temîm b. Huzeym en-Nâcî'nin şöyle dediğini

41 Buradan sonrası "Ali'nin Belli Başlı Adamlarından Öldürülmüş Olanların İsimleri" alt başlığına kadar İbn Ukbe nüshasında yer almamıştır.

42 Mâlik b. Hâris el-Eşter en-Nehaî'dir.

işittim: Muâviye için işler yoluna girdikten sonra Âmir b. Vâsile ile buluşmak kadar sevinç duyduğu başka bir konu yoktu. Bu maksatla onunla mektuplaşıyor ve nezaket gösteriyordu. Ni-hayetinde geldi. Gelince ona Cahiliye dönemi Araplarını sordu. Ravi dedi: Amr b. el-Âs da maiyetinde bulunan bazı insanlarla huzuruna girdi. Muâviye onlara, "Bu adamı tanır mısınız? Bu, Sıffîn silahşoru ve şairidir. Ebû'l-Hasan'ın dostudur." Sonra ona, "Ey Ebu't-Tufeyl! Ali'ye olan sevgin ne kadardır?" diye sordu. Ebu't-Tufeyl: "Musa'nın annesinin Musa'ya sevgisi kadar," diye cevap verdi. Muâviye: "Ona ne kadar ağladın?" dedi. Ebu't-Tufeyl: "Çocuklarını yitirmiş kocakarı ve evlatlarını yitirmiş ihtiyar adam kadar. Bu konudaki taksiratımı Allah affetsin," diye cevap verdi. Muâviye: "Benim adamlarıma bu soru sorulsa benim hakkımda, senin adamın hakkında söylediklerini söylemezlerdi," diye söyledi. Onlar, "Vallahi biz bâtil konuşmayız," dediler. Muâviye onlara, "Hayır, vallahi hakkı da söylemezsiniz," dedi Ardından Muâviye: "Aşağıdaki mısrai söyleyen bu zattır," dedi.

Yetmişin recebine kadar beni kılıçla ve süvarilerle onların çoğunu himaye ederek görürsünüz.

Ebu't-Tufeyl'in Âmir b. Vâsile'nin Kasidesini Tamamlaması

Muâviye: "Ey Ebu't-Tufeyl! Kasideyi tamamla," dedi. Ebu't-Tufeyl şöyle dedi:

Bir dağ gibi mehabetli ordulardır. Ona saldıran birliklerin en güç- [555] lüsü bile çözülmeye mahkûmdur.

Güneşin ışınları sanki sancağının altındadır. Binekleri kızıl ve siyah renkli develerdir.

Onların şiarı Peygamber'in nişanıdır ve bir sancaktır. Allah onunla ona tuzak kuranlara karşı yardımını bağışlar.

Onun aslanlar ve kaplanlar gibi yırtıcı hayvanların büyüklerini andıran öncü adamları var.

Dalgalar gibi dalgalanıyorlar. İddiaları ise denkleri olan çok sayıdaki hasımlardır.

Harekete geçtiği zaman içlerinde geriye dönüşü az olan ve atların sırtında süvarilerin de bulunduğu iki kanadını ileriye sevk eder.

Kanlarınızı akıtmayı helal bilen yetişkin ve genç muharipler ve kısas isteyen öç alma hisleri çoşarsa.

Mızraklar karşı karşıya geldiğinde sizden atların sırtında duramayan güçsüz erkekleri görür gibiyim.

Biz ise size karşı süvarileri sevk ederiz ve âdeta yırtıcı kuşların kuşları avladığı gibi sizi avlarlar.

Çok sayıda ölünüz varsa ve birçok meselede âciz kalıp da yol gösterecek reşit adamlarınız yoksa

O durumda nefis hidayete uymalı. Ateş sönmeye yüz tutar da şiddetlisi alevlendikçe alevlenirse,

Devran dönerse ve uzak gibi görünen sahneden uzaklaşmanız gerçekleşirse kızmayın ve şaşırmayın.

Oradakiler, "Evet onu tanıdık en çok haddi aşan şair ve en kötü sohbet arkadaşı" dediler. Muâviye: "Ey Ebu't-Tufeyl! Bunları tanıyor musun?" diye sordu. Ebu't-Tufeyl: "Hayır ehli olarak görmediğim gibi, onları şerden uzak kimseler olarak da görmüyorum," dedi. Bunun üzerine Eymen b. Hureym el-Esedî şu mısralarla ona cevap verdi:

Recep ayı veya sonraki ayın başında kızıl ve kara ölümler sabah-tan sizi bulacak.

[556] *Osman'ın dinini din edinmiş seksen bin muharip ve Cebraîl'in yönettiği birlikler.*

Ölmeyenler bizde köle olarak yaşayacak. Ölenler de cehennemde erimiş maden ve irin içecektir.

Ali'nin Belli Başlı Adamlarından Öldürülmüş Olanların İsimleri

Nasr, Amr b. Şemir'den naklen Câbir'in şöyle dediğini anlattı: Temîm b. Huzeym en-Nâcî'nin şöyle dediğini işittim: Mübarezelerde Ali'nin adamlarından öldürülenler şunlardır:⁴³

Nehr Gününde Âmir b. Hanzale el-Kindî, Yusr b. Züheyr el-Ezdî, Mâlik b. Ka'b el-Âmirî, Tâlib b. Kulsûm el-Hemdânî, Sıffin'de el-Murtefi' b. el-Vaddâh ez-Zubeydî, Şurahbîl b. Târik el-Bekrî, Eslem b. Yezîd el-Hârisî, Alkame b. Husayn el-Hârisî, el-Hâris b. el-Culâh el-Hakemî, Âiz b. Kureyb el-Hilâlî, Vâsıl b. Rebîa eş-Şeybânî, Âiz b. Mesrûk el-Hemdânî, Müslim b. Saîd el-Bâhilî, Kudâme b. Mesrûk el-Abdî, el-Muhârık b.

43 Serdedilen isimler arasında Muâviye'nin adamlarından da çok sayıda isim vardır. Ancak bunların hâl tercümelerinin bulunmaması sebebiyle ayırt edilmeleri mümkün olamamıştır. Aynı zamanda bu isimler arasında Sıffin dışındaki diğer savaşlarda öldürülenler de vardır.

Dırâr el-Murâdî, Selmân b. Hâris el-Cu'fî, Şurahbîl b. el-Eb-rad el-Hadramî, Husayn b. Sa'îd el-Cerşî, Ebû Eyyûb b. Bâkir el-Hakemî, Hanzale b. Sa'd et-Temîmî, Ruveyr b. Şâkir el-Ah-merî, Kulsûm b. Revâha en-Nemrî, Ebû Şüreyh b. el-Hâris el-Kelâî, Şurahbîl b. Mansûr el-Hakemî, Yezîd b. Vasil el-Mehrî, Abdurrahmân b. Hâlid el-Kaynî, Sâlih b. el-Mugîre el-Lehmî, Ali tarafından öldürülen Zî Yezen oğullarından Kureyb b. es-Sabbâh el-Himyerî,⁴⁴ el-Hâris b. Vedâ'a el-Himyerî, Revk b. el-Hâris el-Kelâî, el-Mutâ' b. el-Muttalib el-Kaynî, el-Vaddâh b. Edhem es-Seksekî, Celheme b. Hilâl el-Kelbî, İbn Selâmân [557] el-Gassânî, Abdullah b. Cureyş el-Akkî, İbn Kays, el-Muhâcir b. Hanzale el-Cühenî, Dahhâk b. Kays, Mâlik b. Vedîa el-Ku-reşî, Şüreyh b. el-Atâ' el-Hanzalî, el-Muhârik b. Alkame el-Mâ-zinî, Ebû Cehl b. Zâlim er-Ruaynî, Ubeyde b. Reyyâh er-Ru-aynî, Mâlik b. Zât el-Kelbî, Ekîl b. Cum'a el-Kinânî, er-Rebî' b. Vâsıl el-Kelâî, Mutarrif b. Husayn el-Akkî, Zubeyd b. Mâlik et-Tâî, el-Cehm b. el-Muallâ, el-Husayn b. Temîm el-Himye-riyyan, Talha ve Zübeyr'in adamlarından el-Ebred b. Alkame el-Hurakî, el-Huzeyl b. el-Eşhel et-Temîmî, el-Hâris b. Hanzale el-Ezdî, Mâlik b. Zuheyr er-Rakkâşî, Amr b. Yesribî ed-Dabbî,⁴⁵ el-Mucâşî' b. Abdurrahmân, en-Nu'mân b. Cübeyr el-Yeşkerî, en-Nadr b. el-Hâris ed-Dabbî, el-Kâsım b. Mansûr ed-Dabbî, Zâmil b. Talha el-Ezdî, Kürz b. Atiyye ed-Dabbî, Rufâa b. Tâlib el-Cürhimî, el-Eş'as b. Câbir, Abdullah b. el-Menhâl es-Sâidî, Abdullah b. el-Hâris el-Mâzinî, el-Hakem b. Hanzale el-Kindî, Ebrehe b. Zuheyr el-Mezhicî, Hind el-Cemelî,⁴⁶ Râfi' b. Zeyd el- [558] Ensârî, Zeyd b. Sûhân el-Abdî,⁴⁷ Mâlik b. Hizyem el-Hemdânî,

44 Hz. Ali tarafından Sıffîn'de öldürülmüştür. *el-İsâbe*, 7483.

45 Cahiliye döneminde Dabbe kabilesinin reislerindendi. Daha sonra Müslü-man olmuştur. İlbâ' b. el-Heysem es-Sedûsî, Hind b. Amr el-Cemelî, Zeyd b. Sûhân el-Abdî'yi Cemel Savaşında öldürmüştür. Sıffîn'de Ammâr b. Yâsir tarafından esir alınmış ve Hz. Ali'ye teslim edilmiş, Hz. Ali de öldürülme-sini emretmiştir. Onun dışında öldürülen esir olmamıştır. Bkz. *el-İsâbe*, 6513; *el-İştikâk*, 246-247.

46 Hind b. Amr el-Cemelî. Mezhic kabilesinin Cemel b. Sa'd koluna mensuptur. Amr b. Yesribî tarafından öldürülmüştür. Bkz. *el-Maârif*, 48; *el-İştikâk*, 246.

47 Amr b. Yesribî tarafından Cemel Savaşında öldürülmüş olup sahabe oldu-ğu konusunda ihtilaflar mevcuttur. *el-İsâbe*, 2991.

Şurahbîl b. İmruülkays el-Kindî, İlbâ' b. el-Heytem el-Bekrî,⁴⁸ Zeyd b. Hâşim el-Merrî, Sâlih b. Şuayb el-Kaynî, Bekir b. Al-kame el-Becelî, es-Sâmid b. Kanselî el-Fûtî, Küleyb b. Temîm el-Hilâlî, Cehm er-Râsibî, el-Muhâcir b. Utbe el-Esedî, el-Mustenîr b. Ma'kıl el-Hârisî, el-Ebrad b. Tuhra et-Tuhuvî, İlbâ' b. el-Muhârik et-Tâî, Bevvâb b. Zâhir ve Ebû Eyyûb b. Ezher es-Sülemî ile birlikte on bine yakın kişi.

Büyük muharebe gününde yukarıdaki rakamdan daha çok kayıp verilmiştir. Ali'nin adamlarından bu muharebede hayatını kaybedenler yedi yüz ile bin kişi arasındadır.

Sıffîn Savaşında Şamlıların kaybı kırk beş bindir.

Iraklıların kaybı yirmi beş bin oldu.⁴⁹

Nehrevan Savaşında Beredân Köprüsü⁵⁰ üzerinde Muhakime Hâricîlerinden beş bin kişi hayatını kaybetti.

[559] Ali'nin öldürülmesi akabinde Nuhayle'de bin Hâricî öldürüldü.

Ali'nin muhاریplerinden Nehrevan'da bin üç yüz kişi öldürüldü.

Nasr dedi: Câbir'in Şa'bî ve Ebu't-Tufeyl'den naklettiği rivayette Sıffîn, Nehrevan ve Nuhayle'de öldürenlerin sayısı, Temîm en-Nâcî'nin rivayetindeki sayılara yakın sayılar verilmiştir.

...

Sıffîn Kitabı'nın Sonu.

Hamd Alemlerin Rabbine. Salat ve selam Peygamber Muhammed'e ve Ehl-i Beytine.

48 İlbâ' b. Heytem b. Cerîr es-Sedûs el-Bekrî. Bekir b. Vâil kabilesine mensuptur, Cemel Savaşında öldürülmüştür.

49 O gün için Müslümanların nüfusu göz önünde bulundurulursa can kaybının ne derece vahim olduğunu görmek gerekir. Bizans ve Sâsânî devletlerine karşı aynı anda savaşma kudretine sahip olan ve zaferden zafere koşan Müslümanların Suriye ve Irak orduları bu savaşla beşerî güçlerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Yalnızca bu savaşta muharip kuvvetlerin yarısından fazlası kaybedilmiştir. Yaklaşık yüz günde bu kadar kayıp verildiğine göre savaş daha da devam etseydi, sonuç tamamen bir yıkım ve yok oluş olacaktı. (çev.)

50 Bağdat'ta bir semttir bkz. *Mu'cemu'l-Büldân*.

DİZİN

A

- Abdi Hayr el-Hemdânî 291, 297, 299
Abdimenâf oğulları 397, 398
Abdişems 50, 206
Abdullah b. Abbâs 30, 99, 100, 178, 180, 189, 199, 244, 268, 285, 346, 424, 426, 430, 434, 454
Abdullah b. Abdurrahmân 160, 386
Abdullah b. Âmir 100, 210, 211, 212, 352
Abdullah b. Amr b. el-Âs 140, 179, 274, 284, 290, 292, 409, 410, 431, 460
Abdullah b. Amr b. Kebşe 222
Abdullah b. Âsım 170, 452
Abdullah b. Avf b. el-Ahmer 108, 142, 143, 151
Abdullah b. Büdeyl [b. Verkâ' el-Huzâî] 96, 104, 178, 180, 199, 200, 210, 212, 216
Abdullah b. Cüd'ân 274, 275
Abdullah b. Ebî Râfi' 99, 100
Abdullah b. et-Tufeyl 262, 263, 434
Abdullah b. et-Tufeyl el-Âmirî 260, 395
Abdullah b. ez-Zübeyr 459, 460
Abdullah b. Haccâc 136, 224
Abdullah b. Haccel 178, 285
Abdullah b. Hâşim 296, 302, 461
Abdullah b. Husayn 136, 224
Abdullah b. Ka'b 221, 222, 384
Abdullah b. Kays 426, 429, 434, 454, 458, 460
Abdullah b. Mes'ûd 108, 184
Abdullah b. Mu'tem el-Absî 24, 91
Abdullah b. Ömer 67, 69, 72, 185, 186, 187, 188, 293, 459, 460, 462, 464, 470
Abdullah b. Utbe 22, 164
Abdurrahmân 97, 362
Abdurrahmân b. Cündüb 199, 270, 449
Abdurrahmân b. el-Esved b. Abdi-yegûs 460, 461
Abdurrahmân b. Hâlid 28, 140, 170, 179, 220, 307, 327, 334, 356, 358, 359, 361, 431, 435, 471, 475
Abdurrahmân b. Keled 333, 334
Abdurrahmân b. Ubeyd b. Ebî'l-Kenûd 22, 87, 88, 174
Abdurrahmân b. Yezîd 121, 180, 182
Abdülazîz b. Siyâh 130, 184, 274, 278
Abdûlkays 109, 110, 179, 249, 286
Abdûlmuttalib oğulları 76, 190, 349
Âbis 275, 276
Âd 50, 368
Adî b. Hâtîm 68, 69, 94, 95, 110, 129, 171, 178, 305, 321, 322, 336, 339, 340, 341, 342, 345, 358, 359, 361, 362, 383, 384, 394, 408, 427, 445, 446, 447, 473
Adî oğulları 350, 351
Ahmer 213, 318, 321
Ahnef 37, 431
Ahnef b. Kays 37, 109, 110, 178, 289, 327, 343, 425, 426, 436, 456
Ahzâb 95, 272, 375, 395, 436, 457
Âişe 21, 23, 69, 73, 447
Âiz b. Mesrûk el-Hemdânî 266, 475
Akk 152, 235, 279
Akkiler 152, 195, 233, 235, 243, 253, 279, 308, 325, 342, 364, 365, 366, 369, 404, 447

- Ali b. Ebî Tâlib 20, 30, 37, 40, 52, 56, 57, 62, 80, 83, 96, 103, 104, 110, 126, 127, 129, 171, 176, 204, 208, 244, 266, 269, 271, 326, 331, 345, 371, 395, 420, 428, 433, 461
- Alkame b. Kays en-Nehaî 164, 433
- A'meş 23, 148, 185, 186, 188, 310
- Âmir 152, 384, 466
- Âmir b. Vâsile 473, 474
- Âmir eş-Şa'bî 39, 58, 65, 331
- Ammâr 182, 183, 271, 276, 278, 284, 286, 289, 291, 341, 342
- Ammâr b. Rebîa 403, 435
- Ammâr b. Yâsir 30, 60, 88, 96, 173, 178, 180, 182, 184, 192, 199, 224, 246, 270, 271, 272, 273, 276, 278, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 383, 476
- Amr 64, 291, 328, 360, 369, 370, 371, 385, 387, 389, 390, 455, 456, 457, 460, 463, 464, 465, 466, 468, 470
- Amr b. el-Âs 44, 51, 65, 66, 78, 80, 104, 123, 142, 144, 147, 148, 149, 150, 161, 173, 177, 182, 183, 186, 187, 190, 191, 194, 195, 203, 208, 231, 233, 264, 268, 270, 272, 277, 278, 283, 284, 285, 286, 290, 291, 296, 314, 315, 317, 319, 320, 330, 335, 337, 342, 343, 344, 346, 355, 359, 369, 376, 397, 398, 404, 415, 417, 422, 424, 425, 428, 429, 432, 434, 442, 454, 456, 458, 462, 465, 469, 471, 473
- Amr b. el-Hamîk [el-Huzâî] 69, 97, 178, 186, 322, 338, 409, 431
- Amr b. el-İtnâbe 334, 341
- Amr b. Evs 441, 442
- Amr b. Mercûm el-Abdî 109, 110
- Amr b. Mihsan 160, 303, 304
- Amr b. Süfyân 52, 427
- Amr b. Şemir 119, 140, 147, 148, 149, 150, 152, 156, 176, 178, 189, 192, 197, 198, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 210, 214, 231, 232, 233, 242, 246, 250, 253, 264, 266, 277, 278, 280, 289, 291, 292, 296, 297, 299, 300, 303, 305, 311, 315, 364, 384, 400, 404, 405, 406, 407, 424, 428, 447, 453, 473, 475
- Ânât 27, 28, 136
- Aneze 281, 436
- Asbağ b. Nübâte [et-Temîmî] 22, 117, 131, 141, 273, 343, 371
- Atâ' b. es-Sâib 209, 275
- atiyye 108, 243, 366
- Avf b. Meczee el-Murâdî 378, 379, 381
- A'yen b. Dubey'a 37, 178
- Azerbaycan 33, 34, 35, 36, 409
- B**
- Babil 122, 123
- Bâhile 108, 227
- Bahreyn 40, 322, 391
- Basra 20, 22, 24, 26, 27, 30, 34, 37, 39, 40, 60, 62, 63, 69, 78, 94, 99, 100, 108, 148, 178, 179, 200, 212, 243, 250, 328, 390 ~ ehli 20, 44, 62, 90, 99, 108, 180 ~ Kurraları 180
- Becîle 110, 156, 178, 220, 279 ~ kabilesi 57, 65, 196
- Bedir 51, 86, 165, 169, 272, 376, 378, 395 ~ ehli 265, 386 ~ mücahitleri 202, 204 ~ Savaşı 352

Behüresîr 27, 128
 Bekir b. Tağlib 149, 150
 Bekir b. Vâil 244, 249, 250, 252,
 253, 277, 295, 302, 321,
 414, 446 ~ kabilesi 110,
 183, 250, 476
 Benî Âmir 235, 386
 Benî Esed 28, 132, 208, 260, 262
 Benî Fâlic 325, 326
 Benî Hâris 240, 382
 Benî Kays b. Sa'lebe 242, 257
 Benî Râsib 436, 437
 Benî Sa'd 37, 39, 167, 426
 Benî Süleym 167, 395, 458
 Benî Tağlib 131, 307
 Benî Temîm 37, 91, 93, 225, 235,
 255, 261, 436
 Benî Zühre 295, 359
 Berâ' b. Âzib 186, 376
 Bilâl 275, 276
 Bişr b. İsme 228, 229, 236
 Bürde b. Avf el-Ezdî 21, 24
 Büreyde el-Eslemî 430, 432
 Büsr b. Ertât 52, 348, 356, 357,
 358, 359, 360, 387, 388,
 389, 427, 428, 431

C

Câbelka 395, 396
 Câbir 147, 152, 155, 156, 176,
 178, 197, 202, 203, 204,
 205, 206, 208, 209, 214,
 231, 232, 246, 248, 250,
 253, 264, 266, 289, 292,
 315, 384, 405, 406, 407,
 424, 428, 475, 477
 Câbir el-Cu'fî 23, 473
 Ca'de 391, 392
 Ca'de b. Hübeyre 22, 390
 Ca'fer 86, 388
 Cahiliye 123, 125, 177, 219, 224,
 225, 282, 330, 374, 390,
 473
 Câriye b. Kudâme 37, 178, 334,
 335

Cemel 177, 321, 472 ~ Savaşı 24,
 37, 60, 92, 160, 171, 285,
 352, 377, 378, 426, 470
 Cerîr 32, 33, 35, 39, 40, 41, 43, 45,
 52, 53, 54, 55, 58, 59, 60,
 61, 64, 65
 Cerîr b. Abdullah 30, 31, 41, 44,
 52
 Cezire 27, 28, 131, 136
 Cündüb b. Abdullah 270
 Cündüb b. Züheyr 113, 178, 223,
 224, 337, 344
 Cürcânî 29, 33, 43, 44, 52, 54,
 58, 80, 144, 145, 161, 231,
 251, 454
 Cüzâm 243, 247, 308, 319
 Cüzâmil 233, 253, 382, 404

D

Dahhâk b. Kays 27, 140, 179, 182,
 194, 305, 471, 475
 Dımaşk 118, 136, 140, 179, 182,
 408, 419
 Dûmetülcendel 456, 458, 459,
 460, 463

E

Ebrehe b. es-Sabbâh 206, 384,
 385, 461
 Ebû Amre [b. Amr] b. Muhsin 160,
 161, 162
 Ebû Arfâ' 255, 256
 Ebû Bekir 40, 53, 62, 87, 174, 276,
 351, 426, 463
 Ebû Ca'fer 147, 203, 264, 405, 406
 Ebû Cehil 284, 375
 Ebû Cehme el-Esedî 306
 Ebû Cenâb [el-Kelbî] 424, 435,
 436, 461, 463
 Ebû Dâvûd 386, 387
 Ebu'd-Derdâ' 165, 166
 Ebû Dirâr 400, 403
 Ebû Eyyûb 89, 230, 310, 312
 Ebû İshâk 214, 273, 278
 Ebu'l-Amerrata [Kays b. Amr b.
 Umeyr b. Yezîd] 228, 240

- Ebu'l-A'ver [es-Sülemî] 137, 138, 139, 140, 143, 147, 157, 170, 182, 193, 194, 278, 279, 284, 285, 286, 287, 307, 330, 408, 419, 434
- Ebu'l-Cehm b. Huzeyfe 460, 461
- Ebu'l-Esved ed-Düelî 109, 322
- Ebu'l-Mücâhid 94, 171, 173
- Ebu'l-Veddâk 133, 134, 443
- Ebü Mihnef 90, 122
- Ebü Muhammed b. Esved et-Temîmî 418, 453
- Ebü Mûsâ 424, 425, 427, 428, 454, 455, 456, 457, 458, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 468, 469
- Ebü Müslim 82, 83
- Ebü Müslim el-Havlânî 81, 82
- Ebü Nûh 283, 284, 285, 286
- Ebü Revk [el-Hemdânî] 81, 96, 104, 211, 230
- Ebü Sâdık 177, 279
- Ebü Seleme 300, 391
- Ebü Simâk el-Esedî 289
- Ebü Sinân el-Eslemî 191, 192
- Ebu's-Salt et-Teymî 222, 240
- Ebü Süfyân 186, 188, 269, 398
- Ebü Tâlib 112, 390, 398
- Ebu't-Tufeyl 176, 261, 405, 473, 474, 477
- Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile [el-Kinânî] 260, 261, 305
- Ebü Turâb 284, 291, 318
- Ebü Ümâme 165, 166
- Ebü Yahyâ 190, 191
- Ebü Zübeyd [et-Tâî] 329, 330
- Ebü Züheyr el-Absî 91, 139, 221, 462
- Ebu'z-Zübeyr 176, 292
- Eclah b. Abdullah el-Kindî 127, 390
- Eclah b. Mansûr el-Kindî 152, 155
- Ehl-i Beyt 32, 85, 111, 120, 127, 133, 174, 175, 298, 325, 328, 352, 354, 420
- el-A'ver eş-Şenî 24, 357
- Ensar 30, 40, 53, 55, 62, 63, 67, 69, 73, 75, 76, 86, 87, 89, 90, 93, 95, 110, 111, 119, 165, 276, 304, 310, 311, 312, 322, 360, 374, 375, 376, 377, 378, 381
- Esed 110, 178, 263
- Esmâ' b. el-Hakem el-Fezârî 271
- es-Sekûnî 35, 79
- Eş'arî 456, 458, 470, 472
- Eş'arîler 110, 113, 233, 253, 308, 342, 364, 366, 404, 447, 467
- Eş'as b. Kays 33, 34, 35, 124, 125, 126, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 156, 158, 167, 178, 195, 254, 280, 287, 289, 340, 345, 346, 383, 394, 407, 408, 409, 411, 423, 424, 425, 427, 430, 432, 434, 435, 436, 467
- Eş'as b. Süveyd 264
- Eş'as el-Kindî 211
- Eşter 28, 64, 65, 90, 124, 135, 136, 138, 139, 140, 147, 149, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 161, 167, 168, 170, 171, 182, 216, 229, 281, 282, 285, 319, 331, 335, 336, 341, 347, 358, 361, 362, 369, 370, 372, 383, 384, 388, 389, 393, 394, 395, 396, 397, 401, 402, 403, 406, 411, 416, 417, 427, 433, 445
- Eşter en-Nehaî 69, 140, 158, 179, 211, 359, 409
- Eşter Mâlik b. el-Hâris 430
- Eymen b. Hureym el-Esedî 362, 426, 474
- Eyyûb b. Havt 276
- Ezd 110, 195, 279, 322, 323, 324 ~ kabilesi 110, 171, 196, 223
- Ezruh 435, 468, 470

Fadl b. Abbâs 348, 352
 Farslar 406
 Fâtıma 97, 144
 fey 98, 100, 117, 191, 215, 218
 Fırat 120, 122, 125, 132, 136, 137,
 144, 145, 146, 147, 148,
 149, 150, 151, 156, 161,
 166, 449
 Filistin 44, 118, 140, 179, 289,
 428
 Firavun 284, 289
 Fudayl b. Hadîc 180, 214, 217,
 234, 239, 416, 445

G

Gâlib b. Fıhr 360
 Garîb b. Şurahbîl el-Hemedânî 24
 Gassân 318, 319, 332
 Gatafân 91, 195, 221

H

Habbâb b. el-Eret 275, 430, 451
 Habbe el-Urenî 129, 132
 Habîb b. Ebî Sâbit 130, 184, 274
 Habîb b. Mesleme 140, 170, 174,
 179, 182, 200, 210, 212,
 415, 434, 471
 Hâbis b. Sa'd [et-Tâi] 52, 68, 69,
 140, 176, 179, 445
 Hacı 178, 285, 372, 373
 Hadramî 177, 232, 383
 Hadramut 110, 250, 263, 332
 Hafs b. Umrân el-Bercümî 274,
 275
 Hâlid b. el-Muammer 178, 241,
 243, 244, 245, 246, 257,
 258, 285, 414
 Hâlid b. el-Muammer es-Sedûsî
 109, 110, 178, 241
 Hâlid b. Katan 113, 136
 Haml b. Mâlik 437, 438
 Hamza 86, 388
 Hamza b. Mâlik [el-Hemdânî] 52,
 170, 179, 237, 431, 435
 Hanzale b. er-Rebî' [et-Temîmî]
 24, 38, 91, 92, 93

haraç 52, 58
 Harb'in oğlu 59, 123, 297, 312,
 314, 319, 325
 Hâricî[ler] 416, 437, 441, 444,
 477
 Hâris b. Edhem 152, 156, 384
 Hâris b. Hasire 87, 88, 95, 97, 113,
 223, 224, 271, 383
 Hâris b. Humâm en-Nehaî 151
 Hâris b. Husayre 194, 254
 Hâris b. Nasr el-Cüşemî 355, 356
 Hâris b. Vedâ'a el-Himyerî 267,
 475
 Hâris el-A'ver 113, 129
 Harran 27, 28
 Has'âm 110, 133, 179, 196, 219
 Has'âmlılar 219, 220
 Hasan 23, 30, 106, 117, 184, 189,
 249, 357, 358, 431, 451,
 471
 Hassân b. Mahdûc 124, 125, 126
 Hâşim 285, 339, 341, 342, 359,
 360, 383, 398
 Hâşim b. Utbe 88, 105, 138, 180,
 182, 276, 278, 289, 295,
 296, 299, 300, 301, 305
 Hâşimîler 53, 246
 Havşeb 158, 285, 304, 309, 338,
 339, 343, 383, 448
 Havşeb Zî Züleym 64, 65, 66, 158,
 179, 338
 Hayber 51, 376, 395
 Hayyân b. Hevze en-Nehaî 403
 Hâzım b. Ebî Hâzım 221
 Hazrec 374, 376
 Hecer hurmalıkları 273, 285, 291
 Hemdan 178, 179, 195, 232, 233,
 250, 262, 279, 280, 281,
 283, 338, 341, 343, 359,
 362, 363, 364, 365, 367,
 368, 448, 452 ~ kabilesi
 156, 279, 367
 Hemdanlılar 90, 216, 359, 444,
 447
 Hemedan 26, 29, 33, 39, 51, 65,
 79, 99, 110, 252

Herîr Gecesi 402, 405, 407, 416
 Hevâzin 195, 260, 262, 263, 336
 Hicaz 40, 234, 241, 344, 350, 375,
 387, 435 ~ ehli 63, 64, 144,
 146, 344
 hilafet 41, 59, 62, 63, 67, 72, 73,
 74, 80, 165, 174, 192, 267,
 296, 327, 351, 391, 460,
 463, 464, 465, 466, 467
 Himyer 51, 73, 79, 195, 245, 266,
 283, 344 ~ bölgesi 369
 Himyerîler 110, 243, 283, 325,
 447
 Himyerliler 195, 304, 371
 Hind 50, 183 ~ -in oğlu 45, 55, 56,
 62, 64, 73, 75, 85, 145, 158,
 234, 264, 346, 350, 352,
 353, 363, 368, 375, 380,
 382, 386, 388, 396, 399,
 459, 464, 467, 468, 469
 Hît 27, 136
 Horasan 27, 212, 258
 Hubeyş b. Dülce el-Kaynî 179
 Huble bint Mansûr 155
 Hucr b. Adî 97, 110, 170, 178,
 186, 208, 323, 431
 Hucr b. Kahtân el-Vâdiî 368
 Hucr b. Yezîd 208, 431, 434
 Hudayn 178, 241, 242, 243, 252,
 256, 260, 281, 412, 414
 Hufâf b. Abdullah 68, 69, 70
 Hukeym 60, 68
 Humus 52, 57, 118, 368, 445
 Humus ehli 179, 193, 306, 368
 Huneyn 272, 376, 395
 Hureys b. Câbir 124, 125, 231,
 232, 252, 387, 413, 414
 Hureys b. Câbir el-Hanefî 178,
 251
 Husayn b. Nümejr 54, 118
 Husayn et-Tâî 94, 424
 Huzâa 110, 178, 200, 211, 342
 Huzeyme b. Sâbit 89, 208, 308,
 310, 337, 376
 Hür b. Sehm b. Tarîf [er-Rebaî]
 121, 128

Hürmüzân 80, 162
 Hüseyin 15, 107, 127, 189, 357,
 358, 390, 431, 451, 471

I-İ

Irak 43, 48, 53, 54, 55, 64, 66, 70,
 77, 125, 126, 161, 206, 219,
 241, 312, 324, 336, 338,
 346, 347, 348, 350, 359,
 361, 364, 366, 372, 373,
 380, 381, 382, 391, 396,
 408, 455, 456 ~ ehli 48, 52,
 54, 62, 64, 124, 125, 126,
 140, 144, 145, 146, 150,
 155, 166, 170, 182, 194,
 195, 206, 229, 244, 343,
 345, 346, 348, 366, 372,
 379, 382, 383, 395, 397,
 398, 408, 409, 423, 426,
 428, 436, 437, 455, 456,
 464 ~ Kurrâları 164, 199
 ~ -lilar 148, 155, 159, 167,
 194, 195, 205, 212, 214,
 219, 230, 244, 246, 248,
 256, 280, 282, 293, 306,
 341, 343, 367, 371, 373,
 382, 383, 404, 417, 427,
 428, 438, 446, 457, 468
 İblis 106, 185, 205, 413
 İbn Abbâs 23, 99, 100, 108, 109,
 190, 275, 347, 348, 349,
 350, 351, 352, 390, 402,
 424, 426, 427, 454, 465,
 466, 469, 471, 472
 İbn Affân 76, 81, 361, 416, 467,
 469
 İbn Akadiyye 228, 229
 İbn Büdeyl 180, 210, 212, 303,
 338, 339, 341, 383
 İbn Cevn es-Sekûnî 251, 291
 İbn Ebî Muayt 331, 354, 415
 İbn Harb 51, 53, 55, 81, 243, 246,
 247, 258, 396, 447, 469
 İbn Kays 33, 108, 125, 164, 384,
 472, 475
 İbn Ömer 350, 454, 462

İbnü'l-Âs 149, 296, 342, 348, 462
 İbnü'l-Kevvâ 247, 426
 İbnü'l-Muattim 91, 93
 İbnü'n-Nâbiga 330, 417, 463
 İsmâil b. Ebî Umeyre 22, 180
 İsmâil b. Yezîd 87, 177
 İsmâil es-Süddî 149, 150, 291, 447

K

Ka'b b. Cuayl 62, 193, 216, 250, 251, 306, 307
 Ka'b b. Cuayl et-Tağlibî 193, 250, 468
 Kâbe 408, 470
 Kabîsa b. Câbir el-Esedî 260, 262
 Kahtân 52, 153, 283, 368 ~ oğulları 54, 125, 371, 385
 Kâid b. Bükeyr el-Absî 92, 221
 Kamber 51, 317
 Karkisya 27, 136 ~ ehli 28
 Kays 179, 362, 378
 Kays b. er-Rebî' 186, 198, 273
 Kays b. Sa'd 180, 199, 359, 360, 375, 376, 381, 471
 Kays b. Sa'd b. Ubâde 30, 89, 170
 Kays b. Sa'd el-Ensârî 117, 358, 375
 Kelâ' 243, 369, 383
 Kelb 247, 325
 Kerbela 126, 127, 128
 Keysân 132, 213
 Kinnesrîn 118, 148 ~ -liler 179, 193
 Kinâne 110, 178, 179, 200, 261, 263
 Kinde 35, 36, 110, 124, 125, 126, 146, 158, 167, 178, 195, 369, 409 ~ -liler 156, 167
 Kudâa 110, 117, 178, 361
 Kûfe 14, 19, 20, 22, 24, 25, 26, 27, 30, 33, 37, 38, 39, 40, 46, 49, 56, 68, 69, 78, 108, 113, 117, 121, 122, 123, 130, 131, 136, 148, 155, 160, 177, 178, 180, 200, 212,

228, 243, 250, 261, 262, 264, 284, 315, 325, 328, 357, 378, 391, 449, 450, 453, 455, 458, 471 ~ ehli 20, 30, 69, 89, 107, 110, 176, 182, 357, 434

Kunâsırîn 140, 202, 204, 205

Kureyb b. es-Sabbâh [el-Himyerî] 266, 475

Kureyş 40, 44, 49, 51, 57, 61, 62, 63, 72, 74, 86, 110, 178, 220, 249, 251, 275, 292, 350, 351, 352, 354, 359, 362, 375, 387, 390, 399, 447, 456, 458, 461, 464, 469

Kurrâ 164, 165, 170, 210, 212, 224, 300, 301, 302, 402, 416, 421, 423, 424, 427

Kürdüs 264, 413, 414, 467

L

Lahm 247, 308, 325

Lahmîler 196, 197, 243, 253, 369, 404, 447

Lays 185, 188

Lüey b. Gâlib 54, 81, 294, 469

M

Maad 262, 263

Ma'an b. Yezîd 174, 175

Ma'bed 302, 309, 321

Ma'kil b. Kays el-Yerbûî 92, 110

Ma'kil b. Kays er-Riyâhî 120, 170

Mâlik b. A'yen 192, 199, 200, 208, 213, 218, 276, 378

Mâlik b. Edhem es-Selmânî 152, 153

Mâlik b. Habîb 21, 92, 113, 120, 121, 126

Mâlik b. Hübeyre 52, 78, 125

Medâin 26, 129, 131, 133, 274

Medine 25, 30, 32, 40, 59, 67, 68, 69, 77, 160, 200, 212, 275, 276, 310, 312, 397, 398, 430, 442, 449, 471 ~ ehli 66, 72

- Mehre 110, 117
 Mekke 40, 41, 67, 275, 379, 466
 Mekşûh 60, 68
 Merci Merinâ 28, 29
 Mervân 51, 308, 371, 390
 Mervân b. el-Hakem 44, 209, 352, 369, 431
 Mesleme b. Muhalled 140, 179, 374, 375
 Mesrûk b. Harmele el-Akkî 431
 Mes'ûd b. Fedekî et-Temîmî 180
 Mezhic 110, 113, 152, 179, 195, 215, 232, 243, 253, 308, 335, 336, 338, 341, 361, 404, 447, 476 ~ -liler 253, 447
 Mısır 16, 40, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 58, 68, 117, 118, 143, 180, 203, 254, 270, 348, 349, 369, 370, 396, 470 ~ ehli 50, 118
 Mihnef b. Selîm 13, 24, 26, 122, 223
 Mihnef b. Süleym 98, 110, 122, 127
 Mirkâl 278, 358, 359, 362
 Mis'ar b. Fedekî 416, 424, 436
 Muâviye 28, 35, 37, 39, 42, 44, 46, 47, 57, 58, 59, 64, 70, 81, 92
 Muâviye b. Ebî Süfyân 27, 72, 103, 112, 191, 420, 428, 433
 Muâviye b. Harb 50, 145, 353, 354, 385, 457, 464
 Muâviye b. Sa'saa 38, 39
 Mudar 125, 213, 253, 296, 322, 356, 358, 425 ~ kabilesi 178, 251, 232, 260, 261, 263
 Mugîre b. Şu'be 59, 460, 461, 470
 Muhacir 30, 40, 53, 55, 62, 63, 69, 73, 75, 76, 82, 86, 87, 89, 90, 95, 98, 111, 124, 134, 165, 351, 352, 378, 398, 461
 Muhammed b. Ali 140, 178, 189, 406, 428, 451
 Muhammed b. Amr b. el-Âs 314, 431
 Muhammed b. Ebî Bekir 110, 246
 Muhammed b. Ebî Süfyân 356, 431
 Muhammed b. el-Hanefiyye 184, 189
 Muhammed b. el-Muttalib 178
 Muhammed b. İshâk 218, 316, 333, 432, 462, 470
 Muhammed b. Mervân 133, 275
 Muhammed b. Mesleme 69, 72, 75, 76
 Muhammed b. Mihnef 24, 122, 159
 Muhammed b. Talha 191
 Muhammed b. Ubeydullah 26, 29, 33, 43, 44, 52, 54, 57, 58, 80, 144, 145, 161, 231, 251, 454
 Muhârik 325, 326
 Muhill b. Halîfe 94, 171
 Musa 206, 266, 276, 473
 Mus'ab b. Selâm 126, 127
 Musul 24, 27, 133
 Mute Savaşı 388
 Mücâhid 185, 274
 Mücâlid 313, 454
 Müminlerin Annesi 32, 34
 Müslim b. Said el-Bâhilî 475
 Müslim b. Ukbe el-Mürri 179, 182
- N**
- Nadîr 376, 395
 Nadr b. Sâlih 91, 221, 462
 Naîm b. Suheyb b. el-Aliye 221
 Na'sel 195, 196, 324, 338
 Nasr b. Müzâhim 13, 14, 15, 16, 54, 64, 71, 87, 119, 170, 181, 239, 299, 355, 421
 Nâtil b. Kays el-Cüzâmî 179
 Necâsî 63, 124, 157, 258, 306, 335, 346, 381, 382, 392, 447
 Necâsî b. el-Hâris 57, 455
 Nehailer 156, 240, 416

Nehrevan 177, 477
 Nemr b. Kâsıt 131, 255, 281
 Nemr oğulları 223, 224
 Nersâ 27, 29
 Nuaym b. Hübeyre 178
 Nuhayle 96, 104, 108, 110, 113,
 117, 118, 119, 449, 477
 Nu'mân 322, 377, 378, 431
 Nu'mân b. Beşîr 374, 377
 Nusaybin 27, 133
 nübüvvet 330, 390, 397, 398
 Nümejr b. Va'le 23, 39, 58, 65,
 133, 331, 398, 442, 443

O-Ö

Osman 31, 34, 40, 41, 44, 52, 54,
 56, 57, 61, 62, 63, 64, 65,
 66, 67, 68, 69, 72, 73, 75,
 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83,
 84, 85, 87, 118, 139, 142,
 143, 155, 166, 172, 173,
 174, 175, 196, 206, 210,
 221, 251, 276, 282, 288,
 289, 301, 305, 311, 312,
 324, 326, 336, 338, 345,
 350, 351, 359, 377, 378,
 390, 391, 417, 461, 464,
 465, 470, 471 ~ 'ın kanı 40,
 43, 44, 62, 80, 84, 88, 94,
 163, 164, 165, 205, 254,
 271, 276, 326 ~ 'ın kanlı
 gömleği 118 ~ 'ın katilleri
 40, 50, 58, 83, 87, 155, 244
 ~ taraftarları 22, 131, 149
 Ömer 40, 42, 53, 62, 67, 79, 80,
 174, 194, 206, 283, 286,
 351, 425, 426, 445, 463
 Ömer b. Abdullah b. Ya'lâ b. Mürre
 es-Sekâfî 123
 Ömer b. Sa'd 19, 23, 24, 26, 39, 44,
 47, 48, 57, 58, 65, 81, 87,
 88, 90, 91, 95, 96, 97, 98,
 104, 108, 116, 117, 119,
 121, 128, 129, 131, 132,
 134, 139, 141, 142, 143,
 150, 151, 159, 170, 171,

176, 177, 190, 191, 199,
 201, 213, 214, 227, 233,
 249, 255, 258, 264, 307,
 310, 316, 327, 358, 369,
 371, 378, 383, 384, 390,
 398, 403, 415, 421, 427,
 431, 432, 433, 435, 441,
 442, 443, 444, 447, 454,
 461, 462, 463, 470

Ömer b. Saîd 108, 113

R

Rakka 27, 28, 131, 132, 133, 134,
 135 ~ ehli 27, 28
 Rebîa 21, 39, 92, 99, 124, 125,
 126, 128, 133, 150, 155,
 173, 178, 179, 194, 195,
 208, 213, 240, 241, 242,
 243, 244, 245, 246, 249,
 251, 256, 257, 260, 261,
 263, 280, 281, 282, 295,
 335, 339, 340, 400, 403,
 411, 413, 414, 430, 435 ~
 kabilesi 39, 126, 251
 Resulullah 36, 39, 41, 44, 56, 62,
 63, 67, 69, 72, 73, 75, 76,
 79, 80, 84, 86, 96, 97, 103,
 105, 109, 111, 120, 124,
 131, 134, 135, 148, 162,
 165, 174, 176, 183, 184,
 185, 186, 187, 190, 191,
 192, 204, 205, 206, 265,
 266, 269, 272, 274, 275,
 283, 284, 286, 288, 291,
 292, 293, 301, 303, 308,
 310, 325, 333, 340, 352,
 374, 378, 405, 407, 426,
 429, 430, 432, 433, 442,
 444, 447, 458, 461, 463,
 469

Ribâb 178, 448

Riyâh b. Atîk 152, 153

Ruhâ 27, 93

Rum 46, 47, 89, 220, 253, 406,
 408

S-Ş

Sâbât 123, 128

Sâbit b. Ümmü Enmâr 275

Sa'd 306, 350

Sa'd b. Ebî Vakkâs 55, 72, 73, 458, 470

Sa'd b. Kays el-Hemdânî 170

Sa'd b. Mâlik 69, 72, 73, 459

Sa'd b. Tarîf 22, 94, 117, 198

Sa'd oğulları 37, 38, 473

Saîd 345, 362

Saîd b. Hakîm el-Absî 128

Saîd b. Kays 23, 125, 162, 178, 202, 203, 209, 214, 232, 254, 281, 340, 358, 359, 363, 365, 367, 368, 382, 410, 411, 430, 434, 443, 467

Saîd b. Sevr es-Sedûsî 243

Saîd b. Vehb 99, 127

Sâlih b. Sadaka 61, 64, 66, 68, 76, 78, 79

Salt b. Züheyr en-Nehdî 222, 227

Sa'saa 156, 253, 407, 408

Sa'saa b. Sûhân 142, 143, 152, 179, 205, 206, 266, 384

Sebîr Dağı 56, 60, 381, 427

Sehl b. Huneyf 89, 180, 212, 430

Sekâsik 73, 79, 195, 369, 397

Sekûnîler 79, 320, 392

Simâk b. Mahreme 27, 28, 132

Sübey' b. Yezîd [el-Hemdânî] 431, 435

Süddî 150, 232, 242, 292, 297

Süfyân b. Amr 140, 179, 193

Süheyl b. Amr 432, 433

Süleymân b. Surad [el-Huzâî] 22, 178, 264, 338, 443

Sümeyr 324, 325

Sümeyye 173, 275, 276, 292, 310

Şa'bî 23, 156, 180, 202, 205, 208, 210, 248, 250, 253, 266, 280, 289, 313, 327, 407, 425, 428, 442, 444, 454, 477

Şakîk 413, 414

Şakîk b. Seleme 421, 436

Şakîk b. Sevr 257, 412, 414

Şâkir 232, 359

Şam 29, 37, 38, 40, 54, 55, 57, 63, 64, 69, 70, 76, 77, 91, 118, 121, 125, 206, 219, 294, 295, 312, 315, 347, 350, 357, 359, 361, 364, 366, 373, 379, 380, 381, 385, 391, 396, 397, 399, 401, 455, 469 ~ ehli 35, 39, 42, 43, 44, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 68, 70, 77, 78, 79, 80, 82, 87, 90, 91, 97, 108, 118, 136, 138, 140, 142, 144, 147, 149, 150, 151, 156, 160, 165, 167, 168, 170, 176, 182, 190, 193, 194, 195, 196, 203, 215, 229, 244, 246, 280, 292, 294, 312, 329, 342, 343, 345, 347, 348, 349, 352, 357, 362, 363, 372, 374, 377, 378, 379, 381, 383, 395, 396, 398, 404, 409, 410, 412, 418, 424, 426, 428, 433, 434, 436, 437, 450, 455, 464 ~ Ezdîleri 223, 224 ~ Kurraları 164, 244 ~ -lilar 147, 152, 159, 160, 193, 194, 199, 200, 203, 207, 213, 220, 230, 234, 244, 246, 248, 255, 258, 259, 280, 301, 334, 338, 339, 343, 371, 377, 382, 384, 400, 404, 405, 408, 415, 417, 437, 442, 466, 468

Şebes b. Rib'î 93, 162, 170, 171, 172, 173, 178, 247

Şenî [b. Abdi Kays] 24, 342, 358, 393, 456, 457, 466

Şenûe Ezdîleri 148, 229

Şeytan 420

Şibâm 232, 359, 452

Şu'be 14, 23

Şürahbîl 54, 55, 56, 57, 158

Şürahbîl b. es-Sımt [b. Cebele]
el-Kindî 52, 53, 54, 55, 57,
58, 157, 170, 174, 456

Şüreyh b. Hânî 113, 114, 115, 126,
136, 427, 454, 456, 462,
466, 473

T

Tahkim 409, 415, 428, 429, 435,
436, 443, 445, 459, 466,
470

Talha 21, 30, 32, 34, 37, 40, 41, 44,
55, 62, 63, 64, 67, 68, 69,
73, 74, 81, 146, 161, 304,
343, 350, 351, 352, 358,
469, 475

Tâlib b. Kulsûm el-Hemdânî 475

talîk 41, 202, 265, 351, 398

Tarafa b. el-Abd 167

Tarîf b. Hâbis el-Elhânî 179

Tâvûs 188, 470

Tay 110, 178, 237, 359, 446

Temîm 110, 178, 209, 246, 263,
279, 306, 315, 448, 466 ~
kabilesi 27, 110, 225

Temîm b. Huzeym 405, 473, 475

Temîm en-Nâcî 148, 477

Tihâme 315, 402

Tüleyl Günü 320

Türkler 89, 253, 406

U-Ü

Ubeydullah 80, 251, 252, 253,
271, 279, 304, 359, 361,
448

Ubeydullah b. Ömer 80, 140, 162,
170, 179, 189, 243, 244,
245, 246, 249, 251, 253,
271, 279, 302, 343, 356,
358, 382, 383

Uhud 86, 155, 262, 272, 310, 376,
378, 395

Ukbe b. Amr el-Ensârî 113, 120

Umeyr b. Utârid 178, 260, 261

Umman 40, 338

Urve b. Dâvûd ed-Dımaşkî 385

Urve b. Üdeyye et-Temîmî 436

Urve el-Bârikî Sa'd b. Vehb 127

Utbe 346, 387, 391, 392, 393

Utbe b. Cüveyriye 224

Utbe b. Ebî Süfyan 44, 48, 285,
305, 306, 345, 356, 387,
390, 431, 435

Ümeyye oğulları 44, 63, 121, 350

Ümmü Habîbe 442, 461

Ümmü Hânî' 390, 392

Ürdün ehli 150, 179, 193

Üsâl 372, 373

Üsâl b. Hâcel 372, 373

V

Velîd b. Ukbe 59, 142, 189, 212,
327, 330, 351, 352, 353,
387, 390, 471

Verdân 45, 46, 317, 328

Y

Yahsub 369

Yahsublular 312, 371, 383

Yahuda 117

Yahudiler 375

Yahyâ b. Saîd 13, 19, 24, 26, 122,
159

Yahyâ b. Seleme b. Küheyl 148,
185

Yahyâ b. Ya'lâ 185, 186, 271

Ya'kûb b. el-Evsat 292

Ya'kûb b. İshâk b. İbrâhîm 117

Ya'mer b. Üseyd el-Hadramî 332

Ye'cûc ve Mecûc 126

Yemâme 40 ~ Dağı 166

Yemen 40, 51, 52, 82, 178, 179,
212, 217, 261, 312, 315,
325, 426, 443, 453 ~ ehli
345, 436 ~ -liler 33, 39, 52,
60, 73, 124, 125, 126, 194,
312, 337, 356, 357, 358,
363, 384, 390

Yezîd b. Esed 52, 77, 140, 149,
206, 207, 312, 468

Yezîd b. İbrâhîm et-Tüsterî 14

Yezîd b. Kays 96, 171, 216
 Yezîd b. Kays el-Erhabî 96, 113,
 131, 172, 211
 Yezîd b. Muâviye 82, 180, 182,
 235, 333
 Yûnus b. Ebî İshâk 160, 227
 Yûsuf b. Yezîd 142, 143

Z

Zabyân b. Umâre et-Temîmî 138,
 150
 Zahr b. Kays 30, 31, 32, 33, 124,
 345, 394, 427
 Zeyd b. Hasan 140, 178, 203, 428
 Zeyd b. Hâşim el-Merri 476
 Zeyd b. Husayn 95, 416, 424
 Zeyd b. Sûhân el-Abdî 476
 Zeyd b. Vehb 19, 199, 200, 208,
 213, 218, 330, 378
 Ziyâd b. Ca'fer el-Kindî 170
 Ziyâd b. en-Nadr [el-Hârisî] 96,
 104, 110, 113, 114, 115,
 136, 170, 183, 216, 313,
 454

Ziyâd b. Hasafe [et-Teymî] 171,
 172, 173, 222, 242, 249
 Ziyâd b. Merhab 33, 34
 Zî Yezen oğulları 150, 475
 Zubeyd b. Mâlik et-Tâî 475
 Zûnûvâs b. Hûzeym b. Kays el-Ab-
 dî 229
 Zübeyr 21, 30, 32, 34, 37, 40, 41,
 44, 55, 60, 62, 63, 64, 67,
 68, 69, 73, 74, 81, 146, 161,
 343, 350, 351, 358, 469,
 475
 Züfer b. el-Hâris 77, 179, 194
 Zülkelâ' 64, 65, 140, 158, 170,
 179, 182, 193, 195, 205,
 221, 243, 244, 248, 249,
 253, 254, 277, 283, 284,
 285, 286, 291, 293, 295,
 296, 304, 309, 312, 313,
 339, 343, 383, 448

İSLAM KLASİKLERİ

Editör: Prof. Dr. Mehmet Azimli

Yayınlananlar

1. Salim b. Zekvan (70/689), *es-Sire* (Arapçası ile), çev. Harun Yıldız.
2. İbnü'l-Kelbi (204/820), *Kitabu'l-Esnam* (Arapçası ile), çev. Beyza Bilgin.
3. Kasım b. Sellam (224/838), *Kitabu'l-Emval*, çev. Cemalettin Saylık.
4. Zühri (124/741), *el-Meğazi* (Arapçası ile), çev. Muhammet Nur Akdoğan.
5. İbn Hibban (354/965), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, çev. Harun Bekiroğlu.
6. Ezraki (250/864), *Ahbaru Mekke*, çev. Yunus Vehbi Yavuz.
7. Ebu Hanife Dineveri (282/895), *el-Ahbaru't-Tıval*, çev. Zekeriya Akman, Hüseyin Siyabend Aytemür.
8. İbn Kuteybe (276/889), *el-İmame ve's-Siyase*, çev. Cemalettin Saylık.
9. İbn Rüsteh (300/912), *el-Alaku'n-Nefise* (Arapçası ile), çev. Ali Fuat Eker.
10. Minkari (212/827), *Vakatu Sıffin*, çev. Cemalettin Saylık.

Çevirisi Teslim Edilenler

11. İbn Ebi Şeybe (230/845), *Kitabu'l-Meğazi* (Arapçası ile), çev. Ramazan Önal.
12. İbn Adim (660/1262), *Buğyetü't-Taleb fî Tarih-i Haleb*, çev. Hayri Alkan.
13. Hayyat (300/912), *el-İntisar* (Arapçası ile), çev. Metin Yıldız.
14. İbn Zebale (199/814), *Ahbaru'l-Medine ve Ezvacu'n-Nebi* (Arapçası ile), çev. Fatih Mehmet Yılmaz.
15. Yahya b. Adem (203/818), *Kitabu'l-Haraç* (Arapçası ile), çev. Osman Eskicioğlu.
16. Muhammet Şeybani (189/803), *es-Siyeru'l-Kebir*, çev. İbrahim Sarıms, Said Şimşek.
17. İbn Kuteybe Dineveri (276/889), *el-Mearif*, çev. Hasan Ege, Remziye Ege.
18. Gırnati (566/1171), *el-Muğrib*, çev. Seher Parlak.

Çevirisi Bitenler

19. İbnu'l-Fakih (290/902), *Kitabu'l-Buldan*, çev. H. Avni Güllü.
20. Yakubi (294/905), *Tarih*, çev. Sedat Seçkin Bozkurt.
21. Mağribi (333/944), *el-Mihan*, çev. Mehmet Kavşut.
22. Mesudi (345/956), *et-Tenbih ve'l-İşraf*, çev. Mikdat Eser.
23. İbn Habib (245/859), *el-Muhabber*, çev. Adem Apak-İs-mail Güler.

Çevirisi Yapılmakta Olanlar

24. Süleym b. Kays el-Hilali (76/695), *es-Sakife*, çev. Muham-med Nur Akdoğan.
25. İbn İshak (151/768), *Siretü İbn İshak*, çev. Selahattin Yıldırım.
26. Mamer b. Raşid (153/770), *el-Cami*, çev. Ahmet Oğuz.
27. Rebi b. Habib (180/796), *Müsned*, çev. Fuat Koca, M. Emin Eren.
28. Seyfb. Ömer (180/796), *Kitabu'l-Cemel*, çev. Sıddık Korkmaz.
29. Ebu Yusuf (182/798), *Kitabu'l-Asar*, çev. Yahya Solmaz.
30. Ebu Yusuf (182/798), *er-Reddü ala Siyeri'l-Evzai*, çev. İbrahim İlhan.
31. Muhammet Şeybani (189/803), *Kitabu'l-Hiyel*, çev. Saffet Köse.
32. İbnü'l-Kelbi (204/820), *Mesalibu'l-Arab*, çev. İlyas Uçar.
33. İbn Hişam (218/833), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, çev. Cahit Külekçi.
34. İbn Ebi Şeybe (230/845), *er-Reddu ala Ebi Hanife* (Arapçası ile), çev. Abdullah Ubeydi.
35. İbn Ebi Şeybe (230/845), *Maktelu Osman ve Kitabu'l-Cemel* (Arapçası ile), çev. Gufran Fadıl.
36. Ezdi (231/846), *Futuhu's-Şam*, çev. Ali Dadan.
37. İbn Hayyat (240/854), *Tarih*, çev. Ömer Sabuncu, Mahmut Sabuncu.
38. İbn Habib (245/859), *el-Munemmak*, çev. Erhan Kayhan.
39. Cahız (255/869), *el-Osmaniyye*, çev. Muhammed Nur Akdoğan.
40. Cahız (255/869), *el-Beyan ve't-Tebyin*, çev. İsmail Araz.
41. İbn Abdülhakem (257/892), *Futuhu Mısır ve'l-Mağrib*, çev. Mustafa Kılıç.

42. İbn Şebbe (262/876), *Tarihu'l-Medineti'l-Münevvera*, çev. Şahin Bal, Bilal Abır.
43. İbn Abdülhakem (268/882), *Siretü Ömer b. Abdülaziz*, çev. Hüseyin Arı.
44. İbn Sellam İbazi (273/887), *Kitabun fihi Bedu'l-İslam*, çev. Selim Yılmaz, Nurullah Aydın.
45. Fakihi (275/888), *Ahbaru Mekke*, çev. Mehmet Yalar, Hasan Taşdelen.
46. İbn Kuteybe Dineveri (276/889), *Uyunu'l-Ahbar*, çev. İsmail Araz.
47. İbn Kuteybe Dineveri (276/889), *Fazlu'l-Arab ve't-Tenbih ala Ulumiha*, çev. İsmail Araz.
48. İbn Tayfur (280/893), *Kitabu Bağdat*, çev. Mustafa Hizmetli.
49. Ebu Zura Dimeşki (281/894), *Tarihu Ebu Zura*, çev. Edip Akyol.
50. İbn Ebi'd-Dünya (281/894), *Hilmi Muaviye, Maktelu İmam Ali*, çev. Halil Ortakçı.
51. Taberi (310/923), *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, çev. Cemalettin Saylık.
52. İbn Ebi Davut (316/927), *Kitabu'l-Mesahif*, çev. Abdülkadir Karakuş.
53. İbn Abdurrabbih (328/940), *el-İkdu'l-Ferid*, çev. Musa Kazım Yılmaz.
54. Cehşiyari (331/942), *Kitabu'l-Vüzera ve'l-küttab*, çev. Selahattin Polatoğlu, M. Şirin Aladağ.
55. Hemdani (334/945), *Sıfatu Cezirati'l-Arab*, çev. Ahmet Yeser Savaş.
56. Mesudi (345/956), *Mürûcu'z-Zeheb*, çev. Hüseyin Güneş, Salih Geçit, Ahmet Gül.
57. Yazarı Meçhul (350/961), *Kitabu'l-Uyun ve'l-Hadaik fi Ahbari'l-Hakaik*, çev. Saim Yılmaz.
58. Ebu'l-Ferec İsfahânî (356/967), *Mekatilu't-Talibiyyin*, çev. Cemil Keskin.
59. Hamza İsfehani (360/970), *Tarihu Sini Mülûku'l-Arz ve'l-Enbiya*, çev. Habib Demir.
60. Yazarı Meçhul (763/1362), *Ahbaru'd-Devleti'l-Abbasiyye*, çev. Ahmet Nuri Koca.
61. Yazarı Meçhul, *Ahbaru'l-Beramika*, çev. Zeynep Dağ.
62. Biruni (453/1061), *el-Kanunu'l-Mesudi*, çev. Seher Parlak.

MİNKARÎ

Vak'atı Sıffîn/Sıffîn Savaşı

Muhammed b. Ali b. Ebî Tâlib meydanda Ubeydullah b. Ömer b. el-Hattâb'ın karşısına çıktı. Bunun üzerine Ali oğlu Muhammed'i çağırdı ve onu engelleyerek Ubeydullah'a, "Seninle ben vuruşacağım," dedi. Ubeydullah: "Seninle düello yapmaya ihtiyaç yok," dedi ve geri çekildi. Muhammed: "Ey babam! Bu fâsiğa, alçak ve Allah düşmanına karşı bizzat sen nasıl çıkarsın? Vallahi babası (Ömer) bile seninle mübarezeye çıkmak istese ona karşı bile çıkmanı münasip görmezdim," deyince Ali: "Oğlum, onun [babası (Ömer) hakkında kötü söz söyleme] ancak hayır söyle, Allah ona rahmet etsin," diye karşılık verdi.

... Adam, "Ben ailemi bırakıp çıktığımda hak üzere olduğumuza ve hasımlarımızın dalalette olduklarına inanıyordum. Ben bu kanaat üzere olmaya devam ettim. Ancak, bu sabah olduğunda bizim müezziniimiz namaz için çağrıda bulundu, şehadet kelimesiyle Allah'tan başka ilah olmadığını ve Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu bildirdi. Onların müezzini de aynısını söyledi. Sonra namaz kılındı. Biz de onlar da aynı namazı kıldık, aynı davette bulunduk ve aynı kitabı okuduk. Aynı Peygamber'e de inanıyoruz," dedi.

... "Sıffîn'de (iki taraftan) insanların kellelerinin atıldığı ve kelleler tepesi olarak adlandırılan bir tepe vardı."

... Bir genç, "Ben sizinle savaşıacağım. Zira bana anlatıldığına göre sizin lideriniz (Ali) namaz kılmaz, sizler de namaz kılmamışsınız ve lideriniz halifemizi (Osman) öldürdü. Siz de ona yardım ettiniz," dedi.

